AZOH

Azərbaycan şiəliyi (əliçilik)

və

fars şiəliyi (məcusi şiəliyi)

səməd bayatlı

günəş ili 1392, m. 2013

kitabın ölçüsü : B5
səfhə sayısı : 491

Ulu tanrı`nın adıyla

Biz kimik? hardan gəlmişik? hara gedirik?

ey özündən bixəbər qafil, oyan. Haqqa gəl ki, haq deyil batil,oyan.
olma, fani aləmə mayil, oyan. Mərifətdən nəsnə qıl hasil, oyan.

Bu kitab Azərbaycan şiəliyi (əliçilik məzhəbinin) əsaslarını açıqlayaraq onları fars şiəliyi ylə (gərçək adıyla desək məcusi şiəliyilə) tutuşdurmağa (müqayisəyə) çalışır, ilk bölümlərdə şuubiyə axımının yığcam tarixinə işarə edir, fars şiəliyinin kimlərcə qurulduğunu tanıdır, onların farsçı olaraq ırqçı və islam qarşıtı olduqlarını isbatlayır, sonrada Azərbaycan şiəliyinin oluşumuna işarə edir, və türklər içində ozanların yol göstərici olduqları üçün, onun ilkələrini (əsaslarını) dədəqorqut, nəimi, nəsimi, nizami kimi şairlərin və ozanların sözlərindən bildirir, quranvə böyük xəlifələr, səhabələr, imamlar, və özəlliklə imam yəsəvi, imam bəktaşi və imam matridi cənablarının təsirlərini onlarda açıqlayır, sonra səfəvilərdən əliçiliyə bulaşan məcusi kötülüklərini göstərir, və Azərbaycan türk tayfalarının böyük muğan qurultayında və nadirşah öndərliyində aydın bildirgə iylə bu kötülüklərin arındırmasına rəğmən, bu yanlışlıqlardan dolayı hala Azərbaycanlıların, tavan verdiyini, və bu kötülüklərdən təmizələnməyincə, fəlaktlərdən də qurtulmağın mümkün olmadığını göstərərək, çağdaş və insani dəyərlərə dönməyimizin gərəkli olduğunu söyləyir, Və son zamanlarda səttarxan, rəsulzadə, siqətulislam, xiyabani, pişəvəri, ayətallah şəriətmədari və... Kimi böyüklərimizin başına gələn olaylardan və urmu gölü kimi doğa fəlakətlərindən iyi dərs almağımızı və nəhayətən qurtuluşun tək yolunu, düzgün din və kültürümüz, və tarixi təcrübələr və əqli yöntəmlər əsasında, milli oyanış hərkətinə, dilimizə və millətimizə dayanaraq göstərir.

başlıq	**səfhə**
önsöz (müqəddəmə)	11
1-Azərbaycan türklərinin tarixi sorunu və bu kitabın yazılma	21
2-şiəligin kökləri	25
2-1-şiə nədir	25
2-1-1-Azərbaycan şiəligi	26
2-1-2-fars şiəligində sasanlı kültürünün nütfələri	27
2-2-şuubi hərəkatı və farsçılar	28
2-2-1-şuubilər ilk aşamada məzhəblərini teorizə edirlər	29
2-2-2-şuubilərin adlım yazarları	34
2-2-3-şahnamənin ortaya çıxması	35
2-2-4-şuubilərin müxtəlif kitabları	36
2-2-5-fars şiəligi və onun əsaslarını qoyanlar və kitabları	37
2-2-6-fars şiəliginin qaynaq kitabları (səhahi ərbəə, dörd…)	38
2-2-7-fars şiəliginin səmbolu yəqub koleyni	39
2-2-8-koleyni`nin sədaqətsizliyi	40
2-2-9-şeyx tusi	40
2-2-10-ibn babuye qomi	41
2-2-11-muhəmməd baqir məclisi	41
2-2-12-dörd səhah dan başqa, şiəligin önəmli kitabları	43
2-2-13-fars şiəligi hədislərinin raviləri	44
2-2-14-sünnü məzhəblərin qaynaq kitabları (kotob səttə..	45
2-2-15-hədislərin güvənırliyi	47
2-2-16-düzgün hədislərin seçmə yolu	47
2-2-17-fars şiəligi əski hədis kitablarına nəqədər güvənmək…	48
2-3-şuubilər ikinci aşamada özlərinə ortaq tapırlar	50
2-3-1-fars şiəliginin kökünü unutdurmaq üçün..	52
2-4-şuubilər üçüncü aşamada tam iqtidarı ələ geçirirlər	53
2-5-şuubilər dördüncü aşamada yenişə doğru gedirlər	54
2-5-1-sasanlı sonrasına tay, fars şiəligi indidə iki qurupdur	56
2-5-2-fars şiəliginin yenişə doğru getməsinin nədənləri	58
2-6-farsların əski inancları	59

2-6-1-sasanlı fars kültüründə ailə pozuqluğu 59
2-6-2-əski farslarda qadın icarə vermək və siyqə yasası 60
2-6-3-yeni farsçılar yön dəyişdirirlər 63
2-6-4-farsların həmasə kitablarında ailə pozuqluğu 64
2-6-5-indiki fars ailələrində cinsi qarqaşalıq 65
2-6-6-türklərin islamiyətdən öncəki dini gələnəkəlri ... 66
2-6-7-farsların həşiş və bəng haqqında inancları 67
2-6-8-farsların daşqalaq haqında inancları 67
2-6-9-əski fars dini və onun gərçək adı (zərtoşti və behdini) 68
2-6-10-əski fars dini və fars şiəligi öndərlərin susqunluğu 69
2-6-11-əski farsların qadınlar və millətlər haqqında inancları 71
2-6-12-əski fars kültüründə qız uşağının öldürmə ənənəsi 71
2-6-13-qız uşağı ailə nın baş aşağılığına səbəb ulur 71
2-6-14-ailə üzvlərinin birbirləriylə yaxınlıq etməsi 72
2-6-15-fars kültürü və şahnamənin qadınlara gənəl baxışı 72
2-6-16-şahnamə də türk duşmançılığı 73
2-6-17-ərəb duşmançılığı 74
2-6-18-əski fars kültüründə(şahnamədə) islam qarşıtlığı sözəlr 74
2-7-sasanlı fars hakimiyəti və onun mırası 75
2-8-şiəligin farslar üçün cəlb edici tərəfləri 77
2-9-fars şiəligi əslində məcusi şiəsidi 81
3-Azərəbaycan türkləri ilə fars şiəliginin münasibətləri 84
3-1-tarixdə şiə hükümətləri(idrisi,buyə, həmdani, fatimi…) 84
3-2-islam dininin türklər arasına gəlməsi və yayılması 89
3-3-avropada millətləşəmə, məzhəblərin gəlişməsi və… 90
3-4-şiəligin Azərəbaycanda qurulması 92
3-4-1-ağqoyunlu impratoluğu 92
3-4-2-şah ismayılın çocuqluğu 94
3-4-3-səfəvi hükümətinin qurulması 95
3-4-4-şah ismayılın çaldıran savaşı 96
3-4-5-səfəvilər və səbb u lən məfkurəsi 97
3-4-6-səfəvilər və yanlış yol 97

3-5-şah ismayıl və səfəvilər haqqında müxtəlif yaxlaşımlar 98
3-5-1-farsca sünnü kanallar və şuubiyə kökünün görməzdən... 98
3-5-2-farsca sünnü kanallarda xonci kimi ırqçı şəxslərin… 99
3-5-3-farsca sünnü kanalların təhrifəlri 100
3-5-4-farsca sünnü kanallarının yararlı yayınları 103
3-5-5-xonci`nin səfəvi türkləri əleyhinə vurduğu böhtanlar 104
3-5-6-indiki çağda səfəvilərə yönələn amansız hücum… 106
3-6-osmanlı - səfəvi ilişəgisi və şiəlik 107
3-7-səlcuqlu osmanlı və qızılbaş olaylarına diyalektiki baxış 112
3-8-səfəvilik və türklərin geriləməsi 115
3-9-farsçıların səfəvi türkləri əleyhinə propaqandaları 118
3-10-səfəviligin doğru və yanlış yönləri 121
4-Azərəbaycanda fars şiəligi haqda təədil təşəbbüsləri və… 123
4-1-səfəvi dövrü şiəligi 124
4-2-nadir şah və şiəliyi təmiz çıxarma çabaları 126
4-3-qacar dövrü 129
4-3-1-bab məzhəbi və babilər hərəkatı 130
4-3-2-bəhayi məzhəbi 130
4-3-3-pakdini məzhəbi 131
4-3-4-ticari, sənəti və tuplumsal inkişaflar 132
4-4- səbb u lən və Azərəbaycan türkəlri 136
5-məşrutə kültür devərimi və pəhləviçiligin iş başına gətirilmə138
5-1-məşrutə kültür devrimi 138
5-2-xiyabani hərəkatı və Azərəbaycanda məşrutə… 140
5-3-pəhləviçiligin iş başına gətirilmə səbəbləri 142
5-4- pəhəlüəyçilərlə fars şiəçiliyinin iş birliyi 147
5-5-dəmiryolu düzəltməsi 148
5-6-məşrutədən umudsuzluq və Azərəbaycanda özünə dönüş.. 151
5-6-1-seyid cəfər pişəvəri və Azərəbaycan milli hüküməti 151
5-6-2- milli hükümətin gördüyü işlər 154
5-6-3- farsçıların Azərəbaycanda törətdikləri cinayətlər 158
5-6-4- milli hərəkətlərin yenilgilərinin nədənləri 160

5-6-5- niyə farsçılar milli hərkətəlrimizi pisləyirlər 161
5-7-toplumsal qalxış və yeni fars şiə`lərinin iş başına… 163
5-7-1-Azərəbaycanlıların 4. oyanış hərəkatı 165
5-7-2-yaşıl hərəkatı və Azərəbaycanın susqunluğu 166
6-fars şiəliyi və onun təmelləri 168
6-1- fars şiəliyi və gizçılik(təqiyə) 168
6-1-1-fars şiəliyi öndərlərinin devərimçağı, təqiyə əsasında… 172
6-1-2- fars şiəliyi və gizçiliklə nüvə silahı düzəltməsi 173
6-1-3-urmu gölünün qurudulması və fars şiəliyi gizçiliyi 173
6-1-4-urmu gölü və sözdə bilimsəl toplantılar 179
6-1-5-urmu gölü üçün neynəməliyik 180
6-1- 6-gizçilik və susqunluğun tovcihi 185
6-1-7-fars şiəliyi din öndərləri yalançılığa adət ediblər 186
6-1-8-quran təqiyə işini həram bilir 187
6-1-9-təqiyə məsələsi həm qurana və həm insan… 190
6-2- fars şiəliyində, allahlıq iddaası və millətə inanmamaq 197
6-2-1-tanrılıq iddaasının sonucları 197
6-2-2-diktatorluq fars hükümətinin əsasıdır və … 200
6-2-3-ayətullah xomeyni hökümət haqqında əski … 200
6-3-fars şiəliyi və duşmançılıq yaratma əsli və ırqçılıq 202
6-3-1-səbb u lən, töhmət, totəə farsçılar üçün din əslidir 203
6-3-2-h. Fatimə`nin ölümünü saxta sənədlərlə … 204
6-3-3-duşmançılıq tarixi anlaşmalara hayqırıdı 207
6-3-4-fars şiəliyinin hədis diyənləri irqçıdılar 208
6-3-5-fars şiəliyinin ayrı firqələr haqqında ırqçı yaxlaşımı 208
6-3-6-fars şiəliyinin fətvası imamları dananlar haqqında 210
6-3-7-farsçılar h. Peyğəmbərin qadınlarına tovhin … 210
6-3-8-fars şiəliyinin sünnülərlə duşmançılığı 211
6-4- fars şiəliyi və cinsi qarqaşalıq 213
6-4-1-fars şiəliyində siyqə məsələsi 213
6-4-2-fars şiəliyində çocuqlardan cinsi yararlanma məsələsi 215
6-4-3-fars şiəliyində illeqal yaxınlaşmalar 216

6-4-4-fars şiəliyində ləvat 216
6-4-5-fars şiəliyi məhrəmlərin mütə etməsinədə yaşıl Işıq... 217
6-4-6-fars şiəliyində kəbinli qadın (nikahlı qadın) mütəsi 218
6-4-7-fars şiəliyi höküməti və nikahlı qadın siqəsi 220
6-4-8-cinsi qarqaşalığı təbliğ etməkdə fars şiəliyinin dəlilləri 230
6-4-9-mütə (siqə) quranda həramdır 232
6-4-10-qadınlarla yanlış yaxınlaşma 239
6-4-11-isimna məsələsi 240
6-5-fars şiəliyinin təmələri yanında ayrı budaqları 246
6-5-1-fars şiəliyi və insan haqları 246
6-5-2- fars şiəliyi və iqtisad 246
6-5-3- fars şiəliyi və siyasət 248
6-5-4-rus fars birliyi və azərbaycan türkləri əleyhinə ... 248
7-fars şiəliyi iki yol ayrımında, ilk yol(qavqacı fars şiəliyi) 250
7-1-əraq və qavqacı fars şiəliyi 250
7-2-süriyə və qavqacı fars şiəliyi 252
7-3-iran və qavqacı fars şiəliyi 253
7-4-dünya çapında qavqacı fars şiəliyi 254
7-5-islamdini haqda gərçəklər və qavqacı fars şiəsinin sərf ... 256
7-6-fars şiəliyinin inadkarlığı 258
7-7-qavqacı fars şiəliyindən qurtulma yolları və çatı teorisi 259
8- fars şiəliyi iki yol ayrımında, ikinci yol (barışçı fars şiəliyi) 261
9-quran, tarixsəlcilik və hermenütik 264
9-1-hermenütik 265
9-2-tarix və tarixsəllik(historisity) 268
9-3-tarixsəlcilik nədir/ Historicism/Historis 269
9-4-tarixsiciliyin görəvi 270
9-5- evrənsəllik/Universality 270
9-6-tarixsicilik və fars şiəliyi 271
9-7-islam dünyasında tarixsəlcilik 276
10-tarixsəlcilik və islam dini yasaları 277
10-1-tarixin öznəsi və yönü 277

10-2-dəyişim və tarix 279
10-3- quran`ın yaradılmışlığı və tarixsəlcilik 281
10-3-1-quran tanrının sözüdü və onu qoruyacaq 282
10-3-2-fars şiəliyi və quran`ın yaradılmışlığı 283
10-3-3-fars şiəliyi quran`ın təhrif olmasına inanır 283
10-3-4-quran və onun təhrifi haqda fars şiəliyinin dəlilləri 285
10-3-5-quran və onun yaradılmışlığı haqda yanıtlar 288
10-4- quran`ın ləfz- məəna olaraq ayrılığı teorisi və ... 290
10-5- quran`ın umum xalq tərəfidən ... 291
10-6-məkki -mədəni elmi və tarixsəlcilik 294
10-7-nuzul səbəbləri və tarixsəlcilik 294
10-8-məqasid, məsləhət və tarixsəlcilik 296
10-9-quran`da tarixsəlliyə örnək göstərilən mövzular 298
10-10-köləlik 298
10-11-qadınla ilgili xüsuslar 300
10-12-çox eşlilik 301
10-13- qadının mirasdakı hissəsi 304
10-14-qadının şahidiıyi 308
10-15-qadınların özgürlük yolunda mübarizələri 310
10-16- cəzalar 317
10-17- əl kəsmə cəzası 312
10-18-quranda «hicab» və «təsəttor» məsələsi 315
10-19-riba və faiz 322
10-20-quran hökmləri haqqında tək boyutlu yaxlaşımlar 323
10-21-tarixsəlcilik və hermenüntik dən çıxarılan sonuc 327
11-Azərbaycan türklərinin milli və məzhəbi baxışları 328
11-1-gələcəyə hazırlıqlı olmaq 333
11-2-fars şiəliyi heç vaxt Azərbaycan türkəlrinə ... 334
12-Azərbaycan və əliçilik 337
12-1-Azərbaycanda şiəliyinin oluşumu 337
12-1-1-dədəqorqut 338
12-1-2-hurufilik 340

12-1-3-bəktaşı ələvilik 345
12-2-islam dini haqda gərçəklər və fars şiəliyi gizliliyi 347
12-2-1-tinət 351
12-2-2-siyasi otoritə və şəxsi gəlirlər 351
12-3-əliçilər və imamət məsələsi 352
12-3-1-müxtəlif şiə qruplarında imamət məsələsi 354
12-3-2-fars şiəliyinə mənsub özəl imamət 355
12-3-3-fars şiəliyində h. Əli ni tanrısallaşdırırlar 357
12-3-4-cabir lohu 359
12-3-5-bəda teorisi 360
12-3-6-ğeybət teorisi 361
12-3-7-əliçilərin imam zamanı tanrının saleh bəndəsidir 363
12-3-8-fars şiəliyinin imam zamanı, ırqçı ... 364
12-3-9-fars şiəliyinin imam zamanın doğulması haqda ... 368
12-3-10-fars şiəliyi risalətin dəvamına və insan ağlının ... 368
12-3-11-h. Əli yaşamıyla seçim yasasının önminə vurqu yapır 370
12-3-12-h. Əli özünü və imam hüseyni adi insan bilir 372
12-3-13-h. Əli özünə canişin teyin etmədi 373
12-3-14-h. Əli özünü məəsum bilmir 373
12-3-15-h. Əli üç xəlifəni təyid edir 373
12-3-16-əzan və onun artırmaları 374
12-3-17-«ətiullah… və fars şiəliyinin sapdırmaları 374
12-3-18-məəsumiyət 378
12-3-19-əliçilərin ən güvənilir kitabı quran dı 380
12-3-20-fars şiəliyi yəzdgerdin qanını imamlara bağlamaq ... 381
12-3-21-sasanlı yəzdgerd`in qızının qondarma sulaləsi 381
12-3-22-imam hüseyn`in qatilləri kimlərdilər 384
12-3-23-fars şiəliyinin imamları elm ğeyb bilirlər 384
12-3-24-Azərbaycan şiəliyində imamların görəvi 384
12-4-Azərbaycan əliçiliyi və onun fars şiəliyi ilə fərqi 385
12-5-Azərbaycan əliçiliyi... Tutuşdurma cədveli 416
12-6-Azərbaycan əliçiliyi və onun özət tanıtımı 420

12-7-Azərbaycan əliçiliyi və fars şiəliyinin ortaq nüqtələri 421
13-din məsələsinə umumi baxış 424
14-çəkirdək teorisi və çatı teorisi 426
14-1-çəkirdək teorisi 427
14-2-çatı teorisi 428
14-3-hun-turan teorisi 429
14-4-çatı teorisi və islam dünyasının sorunu 429
14-5-çəkirdək teorisində ülkü ən azından 3 sutunlu olmalıdır 435
14-6-çağdaş insan haqları 436
14-7-məzhəb 440
14-8-Azərbaycan türklərində çəkirdək gücü 440
14-9-fars şiəliyinin çəkirdək gücü və əliçilik 441
14-10-məzhəb məsələsi və Azərbaycan türklərinin ... 442
14-11-yusuf akçura və üç tərzi siyasət 443
15-fars şiəliyinin Azərbaycan türkləri üçün zərərləri 445
16-yeni çağda Azərbaycan dini liderlərinin özəllikəlri 450
17-milliyətçilik, türkçülük, Azərbaycançılıq və dini anlayış 455
17-1-milliyətçilik qavramı 455
17-2-türkçülük nədir? 458
17-3-Azərbaycançılıq nədir 462
17-3-1-yaxın geçmişdə üz verən olaylar və azərbaycançılıq 462
17-3-2-Azərbaycançılıq və dövəltəçilik 463
17-3-3-Azərbaycançılıq və görəvləri 466
17-4-türkçülük və məzhəb 467
17-5-Azərbaycançılıq məfkürəsinin dini amacı əliçilik 472
17-6-siyasətdə və fəlsəfədə türkçülük və dini anlayış 475
17-6-1-politikada türkçülük 476
17-6-2-fəlsəfədə türkçülük 476
17-7-əliçilərin yaşam fəlsəfəsi 479
18-qaynaqlar 482
19-sözlük 487
Kitabın son səfhəsi 491

Önsöz (müqəddəmə)

-bu kitabda Azərbaycan şiəliyi, vəya ayrı bir deyişlə türk şiəliyi, yalnız geçici ad kimi işlənərək, Azərbaycan oyanış hərəkatının görüntüsünü yansıdır, əslində əliçilik və sadə şəkildə `əliçi məzhəbi` daha uyqun görünür, türk şiəliyi adlandırmağın doğru olmadığının əsli nədəni, türk dünyasının, çox az hissəsi bu inancda olduğudur, türklərin böyük bölümü, Türkiyə, türkmənistan, özbəkistan, qazaxıstan, qırqızıstan və ayrı ayrı ölkələrdə, müsəlman olduğu halda, sünnü məzhəbdilər, və hətta Azərbaycan türklərinin içindədə azda olmuş olsa, islamiyətin ayrı məzhəblərinə inananlarda vardır.

[Bu sözlər farsca beylə olmalıdır: `şiə ye Azərbaycan` vəya `şiegəri ye Azərbaycan` (məzhəb e əliçi vəya əliçilik) və `şiə ye fars` vəya `şieygəri ye fars` vəya `şie ye məcusi` vəya `şie ye yəzdgerdi`].

Əliçilik sözü, geniş anlamda güney Azərbaycanda yaşayan xalqlarla birlikdə, iranın müxtəllif bölgələrində yaşayan türklərin məzhəbini qapsamaqdadır və ayrıca bir sıra kurmanc boylarının dini bənzərlik lərinidə daşımaqdadı, iran dışında, quzey Azərbaycan xalqını, Türkiyədə qızılbaş türklərini, yenədə əraq və süriyə türklərini və geniş şəkildə dünya çapında bu məzhəblə ilgilənən bir çox insanları nəzərdə alır.

-«Güney Azərbaycan türkləri» tərminidə, indilikdə iran adlanan bülgənin bütün türklərini qapsayir, türklər umumən Azərbaycanın tarixi topraqlarında yəəni kirmanşahın duğusunda, sunqur, şəhrkord, və saman dan başlayaraq tehran, urmiyə və araz çayi aralarındakı yerlərdə yaşayarlar, ayrıca qaşqaylar və xorasan türkləri və iranın çoxlu ayrı bölgələrində olan türklərdə, Azərbaycan türkcəsiylə danışırlar və Azərbaycan türkləriylə ilgilidirlər.

-Əgər bütün oniki imama inananları şiə həsablarsaq, iranda yalnız farslar və Azərbaycan türkləri şiədilər (farslar dediyimiz, lorlar, kirmanşah kürdləri, mazəndəranlılar, gilanlılar və bu dilə yaxın danışan qovmlarda daxildir), və ayrı qovmlar yəəni kürdlərin böyük bölümü, bəlüçlar, ərəblər və türkəmənlər, sünnü məzhəbdilər,

türklər içindədə azaraq kürəsünlu (girəsunlu) türkləri sünnü məzhəbdilər, əlbətdə türklər içində h. Əli yə mənsub ayrı məzhəblərdə vardı. Onlar özlərinə şiə deməsələrdə, əliçi adlandırılmaqdan çəkinmirlər.

-Öncələr bu mətalibi bir sıra sorular şəklində və 10-15 səfhəlik məktub kimi hazırlamağı düşünürdüm, beyləki geçən illərdə Bəzi dini öndərlərin dərslərinə qulaq asarkən və onların kilaslarından yararlanarkən bir sıra soruları hazırlayırdım və onları nəzmə salaraq, açıq vəya rəsmi məktub kimi dini öndərlərə sunmağı istəyirdim, sonralar bu soruları daha artıq açıqlamaq üçün və ayrı deyişlə bu soruların niyə zehnimə gəldiyini açıqlamaq üçün Bəzi tarixi və dini məsələlərə işarə etmək zorunda qaldım, zaman ötdükcə mətalibin həcmi artdı və bir soru cavab şəklinə düşməyə başladı və kitab şəklinə gəldi. Yenədə Sonralar onları oxurkən, Bəzi yönlərdən nə qədər həssas olduğunu gördüm və bu sonuca vardım onları açıq şəkildə bir dini öndərə verməyimlə, yox olmağım bir olacaqdı və heçkəsdə bunlara yanıt verməyə cürəti olmayacaqdı, özəlliklə yaxın geçmişdə dini öndərlərin səssizliyi və hakimiyət qarşısında təqiyəyə üz gətirməsi və qorxuları və bu sözlərin onların düşüncələrinə tərs olması; və ayrıca dini hakimiyətin tanrılıq iddaaları məni dahada çox düşünməyə sevq verdi, bu üzdən nəhayət bu qərara gəldim soru və yanıtları bir araşdırma sonucu olaraq, və azərbaycan şiəliyi əsasları kimi bir kitab şəkəlində islam aləminə və özəlliklə Azərbaycan xalqına sunam.

-Əlbətdə bu açıq məktubu, möhtəmilən farsçı dini liderlərin heç biri önəmsəməyəcəkdi, çünki onların çoxu hala yoxsul millətiın pul parasının içində üzürlər, və əgər vicdanına rücü edən neçə din xadımı varsa, fars şiəliyi güc mərkəzləri tərəfidən boğulmaqdadılar, yenədə umudum var, arasıra vicdanlılar olsada dünya malının yanında, dinin və insanların gələcəyinədə fikirləşsinlər.

Müxtəlif səbəblərdən dolayı, kitabın yazarı yerinə böyük atamın adını qoydum, hər halda mən bu kitabı neçə il öncədən başlarkən yaşlılıq çağında bitirdim, və ömrümün savabı olaraq və xalqımızın aydınlanması və gözəl gələcəyə yürüməsi üçün yazmışam, bunu oxuyarkən yalnız iyiliklə yad etmək mənə yetərlidir.
Yuxarıdakı açıqlamalara dayanaraq deməliyəm, konular içində arasıra soruların gəlmə səbəbləri, söylədigim nədənlər doğrultusundadır, umud edirəm əlaqə göstərənlər bu kitabı ayrı dillərə və özəlliklə istanbul türkcəsinə və farscaya çevirsinlər
bunu deməlyəm, mən bir şiə və türk ailəsində böyümüşəm, buna inanıramki, din, geçmişlərdəki toplumlar üçün gərəkliydi və indi də eylədir və insanlar, yaşayışlarında, dinin varlığına bir əsl kimi niyaz tapıblar və bunun yerinə hər yeni sistemdə qoyabilsələr, din adlanmasada həman özəlliklərə sahib olacaqdır, və bunada inanıram toplumların müslihləri, dini kökündən vurmaqla yox, bəlkə onu xorafatdan və çağdışı əkləmələrdən arındırmaqla, və onu bilim əsasında gücləndirməklə, millətin və ölkənin gəlişməsinə və inkişafına səbəb olabilərlər, və gərəklidir bizlər bu məzhəbi, bilim əsasında və bütün millətlərin haqlarını qoruma şərtiylə və özəlliklə bu dinə və məzhəbə inanan öz millətimizin və ölkəmizin yararına yorumlayaq və bir tarixi irs olaraq onu din yararçılarından, və farsçı isteemarçıların əlindən qurtaraq, və qoruyub saxlayaq.
Bu kitab haqqında bir məsələni diqqətə almaq lazimdir, kitabın amacı dinimizi inancsal (etiqadi) cəhətdən təhəlil etmək deyil, bəlkə elmi bir yaxlaşımla incələməkdir, əlbətdə inancsal (etiqadi) yöndən yaxlaşımların özünə xas yol yöntəmləri vardır və bu kitabın konusu deyildir.
-Bütün insanlar və içlərində müsəlmanlarda, baxışları dinə birbirlərindən fərqlidir, bir tərəfdən aşırı dinçilər və umumən azınlıqda olaraq, ifrati dərcədə dinə inanırlar və yaşamamın hər sahəsində, dini uyqulamaq istəyirlər və çoxukəz əlləri teror, qətl və təcavuza bulaşır və hər iki şiə və sünnü qruplardada onları görmək olar, onlar bəzən hökümati ələ geçirirlər və böyük yıxıntılara səbəb olurlar, fars şiəliyi və sünnü taliban hökümətlərini örnək vermək

olar. Bu cür dini firqələr, gənlliklə dış güclərlə və özəlliklə zid islami xarici qüvvələrlə bağlantı da olaraq, onlar tərəfidən həm dəstəklənirlər və həm qolçaq kimi kullanılırlar.
-Ayrıca xalqın adi və böyük bölümü dinə sadəcə inanc kimi baxaraq, onun özəl usullarına və uyqulamalarına müqəyyəd olmurlar, və bəzilərində müxtəlif dərəcələrdə dinə inanaraq, eyliyəbildiyi qədər, uyqulamağa çalışırlar, bu insanlar birbirlərini zahiri dini qayda qanunlarla ölçməzlər və beylə bir fərqi tanımazlar və birlikdə yaşayarlar. demək olar adi insanlar, dini hər kəs üçün bir vucdani və şəxsi məsələ kimi görərlər, hər halda onların hamısı və hətta ateistlər belə, birbirlərini müsəlman tanıyarlar və dış toplumlarda, onları beylə tanıyar. Məndə kitabın yazarı olaraq, bütün incələmələr və araşdırmalarda beylə bir baxışla və görüşlə yaxlaşmışam.
-Bizim dinə baxışımız və inancımız hər nə cür və hər səviyədə olsada, onun etgisi altındayıq, bu təsir bəzən dolayısız yasama işlərində və bəzən dolayılı şəkildə, yasama və uyqulama işlərində yansımaqdadır. Bu kitab təlaş edir, tariximizi, dinimizi, kültürümüzü, etiqadi cəhətdən yox, bəlkə tarix bilimi, toplumsal bilim və kültürəl cəhətdən incələyərək, onu və etgilərini əqli və məntiqi yöndən araşdırıb, xalqımızın yararına sunsun, bu kitab gənlliklə, din və dini inancı, toplumlar üçün və özəlliklə bizim toplumumuz üçün, yararlı bir ünsür şəklində görür və onun toplumda canlı tutmasını və xorafatdan arındırmasını gərəkli bilir.

-Sağ olsunlar quzeyli yurddaşlarımız, yurdumuzun bir bölümünü nisbidə olmuş olsa özgürlüyə qavuşdurublar, ora bizim üçün hər cəhətdən dayaq nüqtəsi kimidi, bu üzdən quzeyli yurddaşlarımızdanda bu kitabın oxumağını rıca edirəm, və yeganə arzum budur orada müstəqil bir bilim dalı kimi Azərbaycan şiəliyi (əliçilik) haqda araşdırmalar aparaq və millətimizi təhrif olunmuş fars şiəliyindən qurtaraq, və bataqlığa daha çox batmaqdan qurtulmuş olaq, bizim ən azından üç dini mərkəzimiz quzeydə, güneydə və Türkiyə bəktaşıləri içində olmalıdır.

Bu iş, bizim gələcəyimiz üçün, çocuqlarımız üçün və bütövlükdə türk islam aləmi üçün, gərəkli olduğu aydındır, bu mövzua eynən Türkiyə də olan qızılbaş vəya ələvi türkləri üçündə lazımdır, ayrıca əraq və süriyə türkləri üçün, asya türk cümhuriyətlərində, və dunyanın hər yerində olan yurdaşlarımız və gərçəklərlə ilgilənən hərkəs üçündə geçərlidi. Milli və dini görəvimiz olaraq, sapdırılmış, qeyr əxlaqi və qeyr insani fikirlərlə dolu fars şiəliyini, ifşa etməliyik və düzgün islam dinini insanlarımıza tanıtmalıyiq. Bu haqda hərəkət etmək bizim milli mübarizəmizin bir parçasıdı.
Bu doğrultuda Azərbaycan və Türkiyə cümhuriyətlərində çoxlu uzmanlar olduğu üçün münasib aydınlatma yayın kanallarının yaranması lazimdir və xalqımız, din haqqında, düzgün və çağdaş yorumlarla bilgilnədirilməlidilər, ayrıca umud edirəm öz dinimizin gərçəklərini yaymaq üçün dini oxullar açabilək.
Bir məsələyə toxunmaq gərəkir, bu kitabda, dini təhrif edənlər haqqında farsçı və farsçılar kələməsindən söz edilir gərçəkdən bizlər gərək farslarla, farsçıları qarışdırmayaq, fars millətidə bəzən farsçıların tərəfidən təzyiq altında olurlar. Demək olar sözdə farsçı aydın və dini öndərlər, öz siyasi və malı iqtidarlarını bərkitmək üçün, dini, təhrif etməkdə və ırqçılıq sistimi yaratmaqda, əsli rolları vardır.

Azərbaycan şiəliyi xalqın inancıdır

bir məsələyə açıqlıq gətirmək lazimdir, bir iddə diyəcəkəlr Azərbaycan şiəliyi hardan çixibdi niyə bəs öncələr yoxuydu, aya bu kitab dində yeni bidətlər qoımaq istəyir?, Aydınlatmalıdır bu kitabda hətta bırdana belə bidət olmayıbdı və Azərbaycan şiəliyində qeyd olan bütün usul və qaydalar açıq vəya örtülü halda bu millətin içində yürürlükdə olmuşdu və heç biri, yeni bir şey olmayaraq əskilərdən bəri işlənməkdədi.
Məsələn, islami devrimin ilk ilində ayətullah şəriətmədari öndərliyində milyonlar türk insanı, xəlq müsəlman partisinə üzv olurlar və tək bir bədən kimi vilayət fəqih əslinə etiraz edirlər və

xomeyni tərəfidən bombarduman olmaqla təhdid olaraq şikəncələrə məəruz qalırlar, və ayrıca bu olay, bir zaman, üz verirki hələ farslar və obiri xalqlar içində beylə bir təfəkkürə, ən balaca təpgi yoxuydu, aydındırki buradan çox şeyləri alqılamaq olar və burada Azərbaycan şiəliyilə, fars şiəliyinin açıqca fərqini görmək olar və farsçılar içində, tanrılıq iddaası və məəsumiyət axtarma əsli köklü olaraq, türk millətinin inancları bunların tərsinədi, bu haqda kitabda daha ətraflı bilgiler verilmişdi.

Ayrı misal olaraq vəqti xalq içində məruf bir atasözünü «oniki imama yalvarınca bir allaha yalvar» analiz edərsək aydındırki fars şiəliyində olan təvssül və şəfaət əslinin türklər içində geçərsizliyini görmək olar.

Ayrı bir misal : vəqti islam böyüklərinə, səb və ləən üçün, farslar içində ömərkoşan mərasimi var, ama Azərbaycan türkcəsində, bu iş üçün, hətta birdana müadil kələmə düzəlməyibdi və bu söz, xalq içində vəya ədəbiyatında işlədilmir, aydındırki bucur rəsm türklər içində bir gələnək sayılmayaraq yalnız farsçıların təşəbbüs iylə xalq gələnəgi kimi göstərilir.

Xalq içində yürürlükdə olan beylə düşüncələrin yanında tarixi hadisələrdə, bizim məzhəbimizin fars şiəliyilə kökündən fərqli olduğunu göstərir, yəəni tariximiz bizim məzhəbin özəlliklərini açıq aydın şəkildə təsbit etmişdi,

vəqti səfəvi qurucusu, fars şiəliyi eyitimciləri vasitəsiylə bizim dinimizi kötülüklərə bulaşdırır, həman dönəmdə on il geçmədən təpgilər başlayır, özəlliklə səfəvilərin başkəndi, iran mərkəzinə doğru getməsiylə və əllamə məclisilərə və malla fəthulla kaşanilərə meydan verməsiylə, türk tayfaları, səfəvi şahlarının qəzəbinə gəlir və başçıları öldürülür və tayfalar dağıdılır, vəya az müddət geçmədən türk tayfalarının böyük muğan qurultayında və nadir şahın öndərliyində fars şiəliyi əleyhinə qəbul ediln qərarlar, bizim dinimizin fərqli olduğuna ən isabətli qanıtdır, burada bu qurultay qərarını xatırlamaq yetərlidir: «biliniz ki, şah ismayıl səfəvi, hicri

906ıncı ildə(m 1501) zuhur etdi. Cahıl xalqdan bir qismini yanına topladı. Bu alçaq dünyanı və nəfsinin istəklərini ələ keçirmək üçün, müsəlmanlar arasına fitnə və fəsad soxdu. Əshabi kiramə söyüş etməyi, şiəliyi ortaya çıxardı. Beyləcə müsəlmanlar arasına böyük bir düşmənlik soxdu. Münafiqlik və saldırmaq bayraqlarının açılmasına səbəb oldu. Elə oldu ki, kafirlər rahat və qorxuosuz yaşayır, müsəlmanlar isə birbirlərini yeyir.»

Tariximizdə beylə şanlı işiqlar çoxdur, yaxın geçmişdədə butür hadisələr az deyildi, siqətülislam, xiyabani, şəriətmədari açıq örnəklərdilər, onlar ya fars şiəliyi tərəfidən vəya onların hidayətiylə və islam və türk düşməni olan rus`ların vasitəsiylə öldürüldülər, onların yanında bizim siyasi və dini liderlərimizdə, yeri gəldikcə fars şiəliyinin nə qədər qeyr insani və təhlikəli olduğuna vurqu yapıblar, bu haqda rəsulzadə, topçubaşı, əli bəg hüsenzadə, və ayrılarının sözləri açıq və aydındır.

Bunların yanında bizim böyük qəhrəmanlarımızda düzgün görülməlidi, babək kimi qəhrəmanımız fars şiəliyi tərəfidən müxtəlif yalançı və köksüz ittihamlarla üz üzə qalır vəya böyük öndərimiz seyid cəfər pişəvəri, fars şiəliyi tərəfindən, xalqımızında dini həssasiyətindən pis istifadə edərək, din əleyhinə olduğuna ittiham olur halbuki tarixi hadisələr onun tərsini göstərir, və demək olar o bizim ölkəmizin və dinimizin özgürlüyü yolunda mübarizə apardığı üçün farsçıların qəzəbinə gəlibdi, örnək olaraq vəqti pişəvəri illərcə rizaşah`ın zindanlarında qalır və günş1323də, 14üncü məclisə vəkil seçilir, onun etibarnaməsi məclisdə, komonistlər yəni tudə hizbi tərəfindən rəd olur. Və ayrıca bütün farsçılarda onun əleyhinə səs verirlər, və pişəvəri`nin qurduğu milli hükümətə, yenə də ən böyük müxalifəti ruslara bağımlı olan tudə hizbi edir və nəhayətən seyid cəfər 1947cı il rus komonistlərinin fərmanıyla öldürülür, aydındırki o, komonistlərin və farsçı şiələrin yararına işləmədi. Əslində pişəvəri solçuluq ortamından yaralanaraq Azərbaycan xalqının istəkləri doğrultusunda hərəkət etdi, onun

yazılarında, ən böyük sayqı xalqın kültür və məzhəbi üçündür, firqə təşkilatında minlərcə malla və din adamı üzvüydü və demək olar o ədaləti ən düzgün şəkildə uyqulayaraq, bizim ölkəmizin və məzhəbimizin özgürlüyü üçün çalışdı və bunları iyi görməmiz gərəkir və fars şiəliyinin niyə onunla müxalifət etdiyini düzgün yorumlamamız lazimdi.

Məsələn buradadı, bizlər, ədaləti nəmənədə görürük, və birini hansı ölçülərlə dəstəkləyirik, aya fars şiəliyində olduğu kimi hər tür qeyr əxlaqi və qeyr insani işləri gördüyü halda yalnız zahiri ibadətlərdə və münafiqanə din tərfdarlığı kimi əməllərdə görmələyik vəya birinin insanlıq üçün çalışmasında və xalqın kültür və məzhəbinə ehtiram qoymasında görürük, mütməinən ikinci yolu seçməliyik, biri məzhəbi insan olmasada, islam əleyhinə olmadığı şərtlə, insanlıq və ədalət üçün çalışırsa, onu dəstəkləməliyik, məxsusən milli qəhrəman xususiyət lərinə malik olursa daha çox önəmsənməlidi.

Bu misallardan amac bu mövzua işarətdir, bu kitabda yazılan Azərbaycan şiəliyi özəllikləri və onların fars şiəliyilə olan fərqləri, müxtəlif yöntəmlərlə açığa çıxarılaraq yazılıbdır, onların bəzisi geçmişdə qələmə alınan kitablarda gəlibdir, Bəzi əsllər, tarixi hadisələrdən, tarixsəlcilik və hermenütik yöntəmlərlə alqılanaraq qələmə alınıbdır və birsırasıda türk aydınlarıyla məşvərət edərkən və xalq içində araşdırmalar yaparkən gətirilibdir.

Məsələn farsçılar içində qadın alverçiliyi olaraq, siqə əslinə göz atabilərik, bu əsl farsçı din öndərləri və onların yaxınları içində yayqın olaraq türk ailələri içində hətta birdana belə görmək olmaz, və hətta beylə bir sözü türklər içində danışarkən şaşqın hallarını açıqca görmək olar, ayrıca bucur işləri fahişəlik bilərək, bu işləri görən adamları, həyasız, və dinsiz adamlar kimi hesablarlar, əlbətdə Bəzi qum eyitimli farsçı və həyasız din adamlarını istisna etməliyik, bucur adamlar, xalq içində ittilaat məmuru kimi tanınaraq onları pozqun bilərlər, mən hətta bir ailə də tapabilmədim bucur əfradla,

ailə gəlgetləri olsun, ayrıca siz Azərbaycan şəhərlərinin hansısını Məsələn takistan, kəleybər vəya səlmas şəhərlərini nəzərdə tutub dolanın, hətta bir dana siqə edən tapabilməzsiniz, vəqti bu olayları analiz edərsək, farsçıların tərsinə olaraq, türklər içinə siqə əsli kimi bir inancın olmamasına, varmaqdan başqa nə düşünmək olar. Ayrı deyişlə Azərbaycan şiəliyində beylə bir qayda yoxuydu və yoxdur.
Nəhayətən demək istədyim söz budur: bu kitabda yazılan hər mətləb, bu xalqın içində yürürlükdə olan və açıq vəya gizlin şəkildə inanılan şeylərdi, və mənim tələşım bu əslləri və qaydaları nəzmə salıb xalqa sunmaqdı, aydındırki nəzmə salarkən quran ayə`lərindən misallar gətirərək ağla uyqun biçimdə tənzimlədim. Mən beylə inanıramki bizim dinimiz düzgün və qusursuzdur, yetərki ağlımıza söykənərək, dinimizi xorafatdan və ona bulaşmış yanlışlıqlardan arındıraq. Ayrıca bu kitabın amacı, tariximiz, dinimiz və kültürmüz haqqında və onların araşdırması və tənqidi üçün yeni diyaloq qapılarının açılması və fars şiəliyinin gərçək üzünü Azərbaycan xalqına və hətta farslara tanıtmaqdır.
Bu kitabı şəhid olan böyük dini öndərlərimiz, siqətülislam, xiyabani, şəriətmədari və ölkəmizin və dinimizin özgür olması yolunda, canlarını qoyan, səttarxan, muhəmməd əmin rəsulzadə və seyid cəfər pişəvəri kimi böyüklərimizin ruhuna və onların yoluna inanan əliçilərə ithaf edirəm.
Kitabda mövzuların çeşidliyi çox olduğondan dolayı, bəəzən onların izahı üçün sonrakı bölümlərə rücü etmək gərəyir, çünki hər mövzu haqqında bütün izahları bir yerə toplamaq sözlərin tekrar tekrar yazılmasına səbəb olaraq kitabın həcmini daha çox artırabilirdi. Ayrıca bəzən, bir sıra bənzər mözvular və ya cümlələr təkrar şəkildə görünməkdədir, əlbətdə çox tələş olunub onlar dəstəbətlik olaraq ayrı ayrı başlıqlar altında toplansın ama hər konu, müxtəlif zamanlarda yazıldığı üçün gözdən qaçmalar olmuşdur.
Bu kitabda cümlələrin uzanılmaması üçün, islam böyüklərinin adını çəkdiyimizdə onların adlarının önünə, h.(Həzrət) vəya imam sözünü

gətirməklə kifayətlənmişik, türkcə yazılardada çoxları beylə yazıblar.
Bu kitabda bir sıra tarixi hadisələrdən və özəlliklə islamin başlanqıcından danışarkən yalnız özət şəkildə söz gedibdi və qaynaq verilməyibdi, qaynaq verilməməyin bir nədəni bu haqda çoxlu qaynaqların olduğu səbəbiylə olmuşdu.
Kitab güney Azərbaycan şərayitini nəzərdə tutaraq yazılmışdı və Azərbaycan şiəliyi sözüdə bu üzdən işlənmişdi, mətndə, çoxraq güneydə işlənən sözcüklər və ibarətlərdən yaralanılmışdı, quzey Azərbaycan, Türkiyə və digər türk dilli ölkələrdə yayılmaq üçün, kitab latin hərflərlədə hazırlanmışdı, hər halda quzeydə, özəl şəkildə yayılmaq nəzərdə tutularsa, doğal olaraq, orada, çox işlənən sözlər və ibarətlər, kitaba daxil olursa, daha iyi düşünülməsini sağlanacaqdı, ayrıca Türkiyədə, həman durum söz konusudu ayrıca orada kitabın adı, Azərbaycan şiəliyi yerinə, əliçilik məzhəbi, olursa, daha qapsamlı ad olduğu, düzgün görünməkdədi. Kitab azadcasına internetdə və hər ayrı bir qurum və şəxs tərəfindən yayılabilir, vəya basına buraxılabilir.
[səməd bayatlı (günəş ili1392, m. 2013)]

1-Azərbaycan türklərinin tarixi sorunu və bu kitabın yazılma nədənləri

-biz Azərbaycanlılar kimik?, Bizim atababalarımız nəcür yaşayıblar? Və nəcür hakimiyətə gəliblər?, Bizlər niyə hətta öz dilimizi və normal günlük mənafeimizi qorumaqda aciz qalmışıq?, Dinimizin özəllikləri və atababa gələnəkəlrimiz unutdurulur, yurdumuzun gölləri qurudulur, yeraltı və yer üstü qaynaqlarımız talanlanır, geçmiş bir qərndə 4 dəfə qalxış yapmağımıza rəğmən hamısında yenilgiyə uğramişiq, və topraqlarımızın yalnız balaca bölümü, özgürlüyə qavuşub.

Geçmiş yüzildə, bu qalxışlarda, on minlərcə insanımızı itirmişik, böyük sürgünlərə və köçlərə məəruz qalmışıq və hələdə hələdi durumu, dibli köklü düşünməmişik və kimlər tərəfindən zərbə yediyimizi tapabilməmişik. Niyə?.

-Levən halkın deyir :«gələcəyi düşünmək üçün tarixin iyi bilinməsi lazimdir. İnsan keçmişini nə qədər yaxşı tanıyırsa, bir o qədər az onun (keçmişdəki tarixin) köləsi olur»[1]. İki cür tarixçilik var. Birisi emosinal (həyəcan verici) tarixçilikdir, milli azadlıq hərəkatları dövrlərində insanlarda gələcəyə umud yaratmaq üçün yazılır, keçmişin möhtəşəm olayları qabardılır. O biri növ tarix, rasyonal və məntiqi tarixçilikdir. Bu, profesyonallıq, ciddiyət və uzmanlıq tələb edən işdir. Biz rasyonal tariximizi araşdırmalı və bilməliyik.

-Niyə indiki iran əhalisinin ən azı yüzdə qırxının türk olmasına baxmayaraq, bu gün belə türklər, fars kültürü orbitindən çıxa bilmirlər. Niyə?

-Əski iran (sasanlı) dövlətinin bərpasında səfəvilərin oynadığı rol haqda qərb tarıxçıliyində yüzlərcə qaynaq var. Bəzən deyilir batı müvərrixləri ırqçıdır, demək olarmı, dünyanın bütün tanınmış tarixçiləri fars ırqçısıdır? Deyil!

-Gənəldə şuubiyə iylə farsçılıq və xususi olaraq Azərbaycan türkləri haqdada şuubiyə iylə səfəvilik arasında əlaqənin daha əsaslı, tutarlı

---

[1]-(لئوْن ائ. هالکین، تاریخ تنقیدی‌نین عُنصرلاری، چئویرن بهاالدین یئددی ییلدیز، آنکارا: تتک باسیمئوی، ۲۰۰۰).

şəkildə izahı, tariximizi iyi bilmək üçün gərəklidir. Şuubiyəni anlamadan milli tariximizi anlamaq mümkün deyil.
Bizim tarixçilikdə, bu haqda heç nə yoxdur. Milli şuurun «biz kimik, haradan gəlib, haraya gedirik?« Əsas sualına cavab vermə yə qadır deyil.
-Beləliklə, bugünkü iran`da türklüyün məzlum durumunun səbəblərini aramaq istəsək, onun tarixi kökəlrinə varmaq məcburyətindəyik. Rəsmi taruxçuliyimiz bu suala cavab vermək iqtidarında deyil. Bizim tarixçilik, məlik məmməd nağıllarının toplusundan ibarətdir,
-quzeydə 1905dən sonrakı milli intiba (ronesans) dövründə bu sahə də bəzi addımlar atıldı. Min təəssüf, savet rejimi bu addımların davam etməsinə imkan vermədi. Verə bilməzdi. çünki keçmişini, və özünü dərk etəmiş xalq onun üçün təhlikəli idi.
-Güney də də heçvaxt qomadılar «biz kimik» sualına yanıt axtaraq, məşrutə sonrası rus`lar və ingilis`lər birləşdilər və anlaşdılar və təbrizə hücum edərək milli mübarizləri qırdılar və siyasətlərinin davamının qarantısı üçün farsçıları rizaşah öndərliyində iş başına gətirdilər, pişəvəri dövründə, amerika jenrallarının başçılıq iylə pəhləvi qoşunu güney Azərbaycanı işğal etdi və on minlərcə insanı qanına buladı və hərəkəti yatışdırdılar.
-Savet dövründə yazılan Azərbaycan tarixi, bir sıra əsas məsələlərdə, iranın rəsmi tarixçiliyinin tikrarıdır. einiylə hər ikisindədə bəlli fikirləri xalqın beyninə soxmağa çalışırlar, savetlər və farsçılar deyirlər «səlcuqlular işğalçıdılar, muğullar böyük bədbəxtliklər gətirdilər, qaraqoyunlu və ağqoyunlu dövlətləri geri qalmış əşirt dövlətləridir, səfəvilər Azərbaycan və iran tarixinin ən parlaq dövrüdü və sayirə.»
Böyük fikir adamımız əhməd ağa oğlu «həqiqi millətçilik» anlayışini müdafiə etmiş, keçmişi ideallaşdırmağın əleyhinə olmuş, tarixin öyrənilməsinin ondan dərs almaq üçün lazim olduğunu bildirmişdir. Məqalələrinin birində o yazırdı: «gəlin açıq və səmimi

danışaq. əcdadlarımız bizə nəyi miras qoyub gedibəlr? Onlara nəyə görə hörmət etməliyik? Özlərinin səfehlikləri və ağılsızlıqları ucbatından şəhərləri, qarət olunmuş kəndləri tərk edib getdiklərinə görəmi, öz əcdadlarının əməyi iylə yaradılmış bütöv, nəhəng orqanızmləri viran qoyduqlarına görəmi?.. əcdadlarımıza nəyə görə hörmət etməliyik? Zorakılıq qarşısında qorxub, geri çəkilmək ənənələrinə görəmi, bizim quvvələr imizi hələdə korşaldan, bizi yaşamaq qabiliyətindən tamamiylə məhrum edən güclərin qabağında korkoruna, məənasızcasına baş əymək xasiyətinin nəsildən-nəsilə irsən keçməsinə görəmi?». Bu fikirlər olayların bir tərfidir və obiri tərfin tutarsaq və özəlliklə Azərbaycan türklərinin geçmiş 4 qalxişini nəzərə alarsaq görürük yüz illik bir zamanda nadir halda bir millət kütləvi hərəkətə geçəbilir və bizim atababalarımız bu hərəkəti ediblər vəli yenilgiyə uğrayıblar və çox böyük itgilər veriblər, soru buradadır niyə bunlar ardarda yenilibəlr?, Nədənlər hardadır? Aya iç etgənlər və amillər əsli rol oynayıblar vəya dış(xarici) güclər və aparıcı qüvvələr təsirli olublar?.

Aya 2inci ismayıl və nadir şah səhv ediblər, ağa oğlu, rəsulzadə, sabir, nərimanof, cavid.. Bu mövzuda yanlışlığa yol veriblər. Vəya birinci şah ismayıl və onun heyranları vəya farsçılıq heyranları olan türklər xəta yoldan gediblər vəya yenilgiyə uğramış türk tayfaları və səfəvi şahları tərəfindən öldürülən başçıları səhv edibəlr?.

Səfəvi sarayında, orduda, küçədə, bazarda.. Türk dilinin işlədilməsi həqiqətdir. Danışıldı, vəli uçdu havaya, nəticə də təbrizli əli demişkən, bugün əlimizdə tutarlı bir şey yoxdur. Bu gün də iranda evdə-eşikdə, küçə-bazarda da danışılır. Riza pəhləvi evdə arvadiylə türkcə danışıbmış, Türkiyə səfərində atatürklə türkcə danışıbmış. Xamnei də evdə, hətta ictimai yerlərdə ara-sıra türkcə danışır. Bəzi şəxsiyətlərlədə türkcə danışıb. ama iran`ın rəsmi dili farscadır. Bizim dediyimiz yazı dilidir. Budur qalıcı olan. Məhz yazı dili «rəsmi dil» sayılır. Təəssüflər olsun, bir sıra atababalarımız fars

dilinin heyranı olmuşdular və indidə biz yalnızca dilimizdən yox ayrıca canımız, malımız, toprağımızdan maya quyub itgi veririk.
Bu haqda bir məsələyə də işarə olunmalıdır, iran türkləri çox vaxt məsələyə həddindən artıq sadə baxırlar, və farsçılarda eyliyə bildikcə bu ortamdan yararlanırlar, buna ən yeni örnək, ayətullah xamnei`ni türk soylu kimi göstərməkdi, bilirik ki xamnei sulaləsi əslində əraqlı olaraq türklərlə ilgiləri yoxdur, onlar əraqdan Azərbaycana yəəni xamnə kəndinə köçürlər və hətta bir nəsillərində orada qalmayıblar, onlar qısa müddət sonra məşhəd`ə köçürlər, və xamnei də məşhəd`də dünyaya gəlir və türkcənidə düzgün başarmır, cənab xamnei yalnız neçə türkcə kələmə öyrənərək orda burda söyləyir və fars mediyasıda onu böyüdərək xamnei`ni türk kimi qələmə verir, və amaclarıda türkləri yahaldaraq xamnei`ni, türk millətinə bağlı bir öndər kimi göstərməkdir. Beylə bir sadə təblığatla çoxlu türklər xamnei`nı öz millətəlrinə bağlı bir şəxs bilirlər və onun vurğunu olurlar və onun və farsçıların əsli siyasətlərini bilməyərək, onların türk düşmənçılığı yaratmasına inanmaq belə istəmirlər.
Bizdə millətləşəmə sürəcinin (prosesinin) ləng getməsinin, indi də onun gedişində həssas problemlərin qalmasının məzhəb məsələsiylə bırbaşa əlaqəsi var, beyləki indilikdə, içi boş və fars kültürü əsasında, və geri qalmış əski sasanlı dini üzərində qurulmuş bir dini, islam adına bizim beynimizə yeridiblər və bizlər, dilimizdən qoparılaraq və farsca düşünərək onların kültürü doğrultusunda yürüməyə başlamişiq.
Bu məsələni (eləcədə ana dilin rolunu) dərk etmədən özəlliklə güneydə özünü dərk prosesinin irəli getməsi mümkünsüz görünür. Onu da diyək ki, bu elmi məsələyə məzhəb təəsübkeşliyi iylə yanaşsaq, düzgün təhlil edib, düzgün sonuc alabilmərik. Odurkı, bu riskli mövzunu soyuqqanlılıqla ələ alınmalı, ciddi-ciddi tartışılmalıdır. Onuda vurqulayaq ki, burada əsasən məsələnin güneydəki tarixi köklrinə toxunmalıyıq.

-Əlbətdə Azərbaycan tarixini umumtürək tarixindən ayrı incələmək mümkünsüzdür, titizliklə geçmişimizi yenidən dəyərləndirməliyik. Tariximizə baxış zaviyəmiz, ırqçılıqdan uzaq, modern tarix düşüncə və fəlsəfəsinə uyqun, qaliblərin yaratdığı sənədlərlə deyil, milli-siyasi gərçəklərlə dolub daşmalıdır. Bunların yanısıra din və demokərasi baxışlarımızda geçən yüzildə oyanış hərəkətlərində olan öndərlərin sözləri və əməlləri incələnməli və ülgü olmalıdır.

2-şiəliyin kökləri

2-1-şiə nədir

islam dini zuhur etdiyində bütün müsəlmanlar Peyğəmbər və gətirdiyi kitaba sarılaraq tək bir din və məzhəb olaraq tanınırdılar, müsəlmanlar gücləndikcə siyasət meydanını da əllərinə aldılar və müxtəlif bölgələri fətəh etməyə başladılar və ayrı ayrı xalqlar üzərində otoritə qurmağa başladılar. Və təbii olaraq bir sıra sulalələri, dinləri, və hökümətləri hakimiyətdən saldılar və islami qruplar iş başına gəldilər, və bu arada Bəzilərinin özəl mənfəətləri vəya kültürəl və dini qaydaları yürürlükdən düşərək etirazlara nədən oldu, islam dini, təməlində, güclü bir din olduğu dolayisiylə yenilməz bir sistimə dönüşdü və bu üzdəndə müxalifətə qalxan qruplar çoxu kəz öz gələnəkəlrinə və dini qaydalarına məşruiyət qazandırmaq üçün onları islam dininin qaydalarıyla tocih etməyə çalışırdılar. Bu arada islam dininə inananlar ilk addımda ən böyük zərbəni fars hökümməti tanınan sasanlı impratorluğuna yendirdilər, sasanlı hakimiyəti beylə yenilgini əsla təsəvvür etməzdilər və yenildikdən sonrada heç vaxt bu yenilgini həzm edəbilmədilər və bu üzdəndə həmişə öc alma peşindəydilər. Və hələdə bu yolu gedirlər.
İslam dinində ilk qrup, quran`a sarılaraq, Peyğəmbər ve əhl beyt`in təcrübələrinə və sözəlrinə dayanaraq, ahl sünnət məzhəbini oluşdurdular və əlbətdə öz aralarında müxtəlif yorumlardan dolayı neçə qola ayrıldılar, bir sıra müsəlmanlar və çoxu kəz qeyr ərəblər

içində yayqın olan şiə qrupları ortaya çıxdı, şiələr Peyğəmbər sulaləsindən gələn şəxslərə daha çox önəm verərək onları imam adlandırırdılar və onları, xəlaftin qarşısında dini öndərlər kimi qəbul edirdilər.
-Şiə kələməsi quran da təfərroq və ferəq anlamında işlənibdir, bu kələmə ilkcə, h. Əli və muaviyə arasında olan anlaşmada gələrək, əli şiələri və muaviyə şiələri şəklində işəlnmişdi, mənaca tərəfdar və yoldaş olaraq, əli tərəfdarları və muaviyə tərəfdarları məənasındaydı.
Şiələr hər imam dünyadan gedəndə, onların oğullarıyla beyət edərək müxtəlif qruplara ayrılırdılar bu gediş 11inci imama qədər beyləydi, imam həsən əskəri`dən sonra bu bölünmələr dahada çoxaldı və müxtəlif inanclar səbəbiylə fars şiəliyi və nəhayətən Azərbaycan şiəliyi vəya əliçilik məzhəbi vucuda gəldi.
-İlk dönəmlərdə şiələr ən azindan bu qollara ayrılırdılar: ələvi şiəsi, zeydi, kisaniyə, muxtariyə, ismailiyə, dəruz, nəzariyə, həşaşun, davudiyə, soleymaniyə, məstəliyə hafiziyə, qəramətə, fəthiyə, səlas əşəriyə, navusiyə, haşimiyə, vaqfiyə, batiniyə, mötəzilə, bəşriyə, əskəriyə, bəyaniyə. Əsnaəşəri vəya 12 imam şiəsi,..
Şiə qrupları müxtəlif qovmlar tərəfindən bənimsənirdi və məmulən hər kəs öz gələnəkəlrini o məzhəbə uyqunlaşdırmağa çalışırdılar, bu qruplar çoxraq saxta hədislər düzəldərək və bu əsasda quran`ı təhrif edərək bu işləri yapırdılar, və bu üzdəndə çox vaxt inhırafı yollara gedirdilər və gənəllikle sünnülərə zid mövqe tuturdular, saxta hədis qoşma işində ən başda fars şiəliyi gəlirdi, farsçılar saxta hədislərlə fars şiə məzhəbini, məcusi dininə yaxınlaşdırmaq istəyirdilər, onlar sünnüləri ən böyük düşmən olaraq xalqa tanıtdırırdılar.

2-1-1-Azərbaycan şiəliyi

Azərbaycan şiəliyi bu qrupların çoxunun tərsinə, quran kitabını əsl bilərək o əsasda öz məzhəblərinin ilkələrinə inanırlar, və ayrıca dörd böyük xəlifəyə sayqı göstərərək sünnülərdə islam aləminin önəmli hissəsi kimi görərək onlara və bütün məzhəblərə sayqı göstərirlər və

islamiyəti, siyasi cəhətdən və seçim əsasında, h. Əli`də sona çatdığını savunurlar. İslamiyətin ilk çağlarında dədəqorqut kitabı yazıldı, bu kitab Azərbaycan türklərinin əfsanə kitabı olduğuna rəğmən; ilk bölümündə Azərbaycan türklərinin dinini beylə tanıtdırılır :

rəsul əlehissəlam`ın zamanına yaxın bayat boyundan qorqut ata derlər bir ər qopdu, oğuz`un ol kişi tamam bilicisidi.. Dədə qorqut söyləmiş:

təngri dostı,din sərvəri «muhəmməd» görəkli.
Məhəmmd`in sağ yanında namaz qılan əbubəkir siddiq görəki.
Axır si parə başıdır əmmə görəkli.
Əlinin oğulları Peyğəmbər nəvələri kərbəla yazısında
yəzidilər əlində şəhid oldu, həsnlə hüseyn iki qardaş görəkli.
Yazılıb düzülüb göydən yendi, təngri elmi quran görəkli.
Ol quran`ı yazdı, düzdü, aləmlər öyrənincə köydü biçdi.
alimlər sərvəri osman əffan oğlu görəkli.

Və nizami gəncəvəy Azərbaycanın böyük şairidə beylə deyir (iskəndərnamə, şərəfnamə):

əli`nın eşəqində sabit qədəməm. ömər`in sevgisindən uzaq deyiləm. Əbübəkir bir şəmdir osman bir çıraq. Bu dərviş sifətli dörd böyük sultan.

2-1-2-fars şiəliyində sasanlı kültürünün nütfələri

-iran bölgəsində və indilikdə hakimiyətdə olan şiəçilr, əslində tarixi adıyla «sasanlı din adamları» və indiki adıyla «fars şiəsi» tanınmalıdır. Bu din və siyasət, əslində sasanı sistiminin dəvmıdır, fars şiəsi ən hızlı sürətlə onların yolların gedir; məzhəb, dil, və yönətim haqqında onların siyasətlərin yürütməyə çalışır.

Konuya girmədən öncə farsların əski inancları açıqlanmalıdır, özəlliklə farslar indidə vargüclərıylə o qayda və gələnəkəlrindən difa edirlər və ölkə çapında inanılmaz bir diktatorluğu, müntəqidlərinə qarşı uyqulayirlar, ilqinc budurki hətta islam dini əleyhinə müxtəlif yollarla (Məsələn sünnülük vəya üməvi və

əbbasiləri bəhanə edərək) rahatlıqla yazılar yazmaq olar, ama əski fars dini haqda ən yumaşaq yazı ölümlə sonuclanabilir.

2-2-şuubi hərəkatı və farsçılar

demək olar şuubiyə cəryanı sasanlı`ların yenildigi gündən bəri ortaya çıxdı.

Sasanlı böyükləri geniş impratorluğa malikiydilər, əəyan əşraf, və maliklər böyük əraziyə və şahənşahlıq yasaları çərçəyvəsində hədsiz ixtiyara sahibiydilər, onlar sapdırılmış bir din (behdini) sayəsində xalqın qız və qadınına sahib olaraq hərcür cinsi yarlanmalara haqları varıydı və dinlərinə uyaraq uyuşdurucu maddələrdən yararlanırdılar və xalqın var yoxuna sahib olurdular.

Bu imkanların qısa bir müddətdə (özüdə qat qat sasanlı qoşunlarından az sılaha sahib olan islam ordusuyla) aradan getməsi və sonrada yeni sistimin sürətlə xalq tərəfindən bənimsənməsi, sasanlı əşrafında böyük şok yaratdı və doğal olaraq müddətlərcə çarəsizlik içində qaldılar və güclənmiş islam ordularına və islam dini məfkurəsinə, güclərinin çatmadığı üçün hər bir muxalıf gücdən yararlanmaq istəyirdilər.

Şuubiyə hərəkətinin hədəfi, əski sasanlı şahlığını diriltməkiydi, onlar ilkcə ərəb və əcəmlərin bərabrliyi üçün təbliğ edirdilər və quran ayəsi (یـا ایهـا النـاس انـا خلقنـاکم مـن ذکـر و الانثـی و جعلنـاکم شـعوبا..) Sözündən başlayaraq sonralar daha üstün mövqeiyət tutaraq farsların ütünlüyünü önə çıxarırlar və nəhayətən ırqçı mövqeiyət tutaraq onların üstünlüyü haqda rəvayət və hədis cəəlinə başladılar.

Şuubiyə hizb`inin üyələri buna yetirmişdilərki, bir dövlət və milləti yenmək üçün nizami güclə yox, bəlkə onların kültürəl dəyərlərini aradan aparmaq lazimdir, bu üzdən təlaş edirdilər yazılarında öz əski ənənələrini böyüdərək ərəbləri aşağılayalar.

Şuubi hərəkəti ayrı toplumsal və siyasi hərəkətlər kimi neçə aşamalı olaraq ələ alınmalıdr, mən araşdırmalarım sonuncu Şuubi hərəkətini dörd aşamalı olaraq görürm ilk aşamada Şuubi hərəkəti teorizə oldu

və eyləyəbildi öz məzhəbinin əsaslarını tədvin edərək onu rəsmilşədirsin, əlbətdə bu dönəmdədə arasıra müxtəlif hərəkətlərə əl atırdı.
Bu haqda çoxlu misallar vurabilirik :
-ictimai və siyasi üsyanlar yaratdılar (örnək olaraq isfahan`da qerməti hərəkatı),
-teror qruplarını yola saldılar (örnək olaraq ələmut da həsən səbbah`ın teror qrupları yaratmaq və hakimləri zəhərləmək və öldürmək),
-islam düşmanlarıyla iş birliyinə girdilər (xaçlılarla iş birliyinə girərək islam ordusu əleyhinə savaşmaq).
-Saraylara nufuz etdilər (xacə nəsir kimi şəxslər muğullara yardım edir və islam xəlifəligi aradan qaldırılır, sünnülərin qətlamı, fars şiəliyi vasitəsiylə yasallaşdırılır və bəğdad kimi xəlifəlik mərkəzi olaraq yüzminlərcə insan qətlə yetirilir).
İlk aşamanın son çağlarında çoxlu yerli hükümətlər əllərinə geçir, örnək olaraq zeydi şiəliyi qorqan`da və təbəristan`da hakimiyətə geçdilər, zeydilər zeyd ibn əli ibn hüseyn`nin imamətinə inanırdılar.
Sonrada ikinci mərhləyə geçdi bu dönəm böyük ibtikar işlədirlər, və çoxlu təhlillərə görə, batı`lı xaçlıların teorisiyənlərinidə arxalarına alaraq, bölgəsəl hükümətləri yarım yarımçılıq da olsa ələ geçirirlər və bu işı səfəvi hükümətiylə ortaq olaraq geniş topraqlarda başladılar və fars şiəliyini rəsmi dövlət dini eelam etdilər.
Üçüncü mərhlədə pəhləvilər vasitəsiylə mütləq hakimiyəti əl geçirdilər, xomeyni və xaminei iqtidaryilə zirvələrə çatdılar və nəhayətən dördüncü aşama olaraq yeniş yoluna sürükəlndilər.

2-2-1-şuubilər ilk aşamada məzhəblərini teorizə edirlər

-islam ordusu tisfun`u alaraq hızla ilrlədi, sasanlı şahı, duğuya qaçaraq, mərv şəhəri ətrafında, bir dəyirmançı vasitəsiylə və bahalı paltarına xatır öldürüldü.
Sasanlı hökümətində, əşraf və şah sarayi adamlarından başqa heç kəs savadlana bilməzədi və sasanlı din adamlarıda sarayın bir

parçası sayılırdilar, onlar böyük çoğunluqla sarayın ətrafında toplanırdılar, fars əşrafları islamin zuhuru dövrü toplandıqları və kök saldıqları əraq bölgəsindən qaçmağa başladılar, onlar islam güclərinin qorxusundan ölkənin mərkəzi və duğu bölümlərində yerləşdilər, və əlbətdə az zaman geçmədən islam quvvələri o bölgələrədə hakim oldular bu qaçqınlar bir dönəm öz içlərinə girərək səs çıxara bilmədilər vəli zaman geçdikcə, yön dəyişdirərək, yavaş yavaş dirçəldilər, və əski gələnəklərini bənimsəməyə başladılar.

Bu qrup xorasan`da və mərkəzdə toplanaraq həm farsların sayısini çoxatdılar və həm yəhudilərdən və sasanlı sulalələrindən oluşaraq türlü Şuubi dəstələrini qurdular, beləliklə bu dönəm ilk şuubiyə hərəkatı başlanmış oldu.

-Şuubilər bütün şiə qollarından yararlanaq eyləyə bildilər bu qolları bir arada tutsunlar və onları özlərinə cəlb etdilər.

-Şuubilər və əsli adıyla desk «fars şiəliyi» islamin başlanqıcından bəri, iki müşşəxəs qrupa ayrılırlar, bir qrup atababalarının dini və kültürəl qayda qanunlarını, yəni məcusilik dini usullarını, dastan, şeir və zəndiq kitabları şəklində bir yerə toplayırlar, və ayrı tərəfdəndə onların islam dünyasında geçərsizliyini düşünərək başqa bir qrup həman məlzəmələri qutsallaşdırmaq istəyirlər və onları islam dini adıyla və yeni bir firqə yaradaraq, topluma təzriq etməyə çalışırlar. Bu haqda bir sıra özəlliklərə və sonra ayrıntılara işarə olunur

-şuubi kələməsi ərəbcə olaraq şöəb kələməsindən alınmışdır, və toplamı (cəm şəkli) şoəb kələməsi olaraq, kütlə məənasındadı və ərəb dilində beylədi : ilkcə şoəb`dir, sonra qəbilə, sonra bətn, sonra fəxəz, və sonda fəzilə`dı, bu hesabla şoəb, millət vəya ulus məənasında işlənməkdədir.

-Tehran yuniversitə`sinin əməkdaşı nasir purpirar, son illərdə əsərlərinin birində (keçmişə atılan körpü) bu həssas məsələyə aydınlıq gətirməyə çalışmışdı. O yazır : həm iranda, həm də xaricdə

araşdırmacılar şuubiyə mövzusunun dərinlikəlrinə yenməyə həvəsli olmamış, tez onun üstündən keçməyə çalışmışlar.
İran tarixində önəmli rol oynayan şuubiyə haqqında, mahmud iftixarzadə «iranda islam» adlı əsərində geniş bilgi verir, beyləki şuubiyə yanlıları, islam aləminı içdən çürütmək üçün və onlara qalib gəlmək üçün, addım addım müxtəlif sahələrdə işləməyə başlayırlar və bu işləri belə özətləyir:
-ədəbiyat sahəsində : nəsr və nəzm; məsəl və hikmətlər; zərbülməsəllər toplayırlar; özəlliklə şuubiyənin panərəbizm`in başına yendirdiyi kəsgin silah olan şeir yazdırırlar; dastan şeirində ərəblərin böyükləri, qəbilələri, şəxsiyətləri, iftixarları və varlığı əleyhinə yönəlmiş geniş, Hucumçu və acımasız həcv dalğası yaradırlar; əcəm [fars] ırqının üstünlüyünü ərəblərə göstərmək istəyirlər.
-Tarix sahəsində : qısa müddətlı siyasi və doktrinal hədəflər üçün tarixi olay və rəvayətlər quraşdırılır; qədim iranın tarix, siyasət və mədəniyətinə, padşahlarına, özəlliklə sasanı sulaləsinə təəzim ortamı yaradırlar; islamı təhrif və təhqir edirlər; (hətta indiki zamandad bu sayaqda hərəkət edirlər misal üçün ibn hoqəl, təbəri, əminə pakrəvan kimi şəxslərdən tərcümələrdə açıq aydın təhriflər yapırlar).
-Təfsir sahəsində : quran`ın Bəzi ayələrini qərəzli izah edirlər, onların şuubiyənin hədəfləri və əqidəsinə tətbiq edirlər; quran`dakı əcəm sözləri üzərində oynayırlar; quran`ın tarixə aid ayələrini, qədim iran əsatirləri və tarixinə uyqunlaşdırırlar; buna örnək : zulqərneyn [məqduniyəli iskəndər], həxamənişi kuruş iylə eyniləşdirilir; quran ayələri sınfı-ırqı baxımdan yozumlanır.
-Örnək : hucurat surəsinin 49/ 13uncu ayəsi « وجَعلناكُم شُعوبا و قبائل لتعارَفو»; cənab qomşe`i beylə tərcümə edib «sizi şoəb və feraq`lərə ayırd;q ta birbirızi tanıyasınız» və «ismayılzadə duzal» cənabları

düzgün tərcümə edərək beylə tərcümə edibdi «birbirınızlə tanış olub anlaşmanız üçün sizi millətlərə və qəbilələrə ayırdıq[1]».

-Hədis və kəlam sahəsində : (hədis vəya rəvayət anlamca : Peyğəmbər, səhabələr və imamlardan nəql olan qısa söz anlamındadır) islamin təhrifi və təhqiri üçün peyğəmbərdən, imamlardan və müsəlmanlar arsında qəbul ediln şəxslər adından hədislər quraşdırılır; əcəm ırqına (ərəbə nisbət) üstünlük verilir; rəvayət və hədislər haqda mətnlər və sənədlər saxtalaşdırılır; kəlam və fiqh, təthir [təmizlənmə], qədim əqidələrin təsbiti mövzülarında rəvayətlər quraşdırılır; həqiqətlər bulandırılır; əski inanc və baxışlar islam əqidəsi iylə qarışdırılır; pan ərəbizmin kökünün qazılmağı amaclanır.

Tohid haqqında allah`ın mahiyət və əlamətlri, dualizm, uçləşdirmə və çox tanrılığı yayqınlaşdırılır. Qəza vo qədər, məcburi və ixtyari fatalizm, mələklər, şiəlikdə və imamiyə əqidələrində ğolovv [aşırılıq] mübahisələri çərçivəsində qədim əqidələr və fikirlər yerləşdirilir; dolayısız yollarla imamlar təhrif və təhqir olur, yeni kəlam məktəbləri və ayrı-ayrı şiə qrupları yaradılır.

-Şuubiyə cəryanı, öz hədəfləri doğrultusunda bəlli yöntəmlərlə məsələyə daxil olurdu, bu axım bəlli bir mövzu haqqında ilk mərhələdə işlərinə gəln yalan doğru bir dastan və nağıl düzəldir və bir müddət sonra ayrı bir şəxs (zahirdə dini alim vəli əslində şuubiyə axımının bir parçası olaraq) o dastandan bir hədis düzəldir və özü istədigi fərdlərə bağlayır, və beyləliklə istədiyi bir nağıl və əfsanəni dinlərinə daxil edirlər və sonrada onu qutsal nişan verirlər.

-Fiqh sahəsində : pan-ərəbizmin əcəmlər üzərində huquqi basqısını azaltması üçün, və qədim iran dininin (sasanlı dininin) mümkün qədər rəsmi şəkildə tanınması üçün, qaydalar qoyulur; əcəm və ərəb dillərinin bərabərləşdirilməsi üçün cəhdlər göstərilir; ərəb dili bağlaşmalarda, dəftərxana işlərində, sələvat çevirməkdə, ibadət və

---

[1] - ۱۳/۴۹ : و آنگاه شعبه های بسیار و فرَق بسیار گردانیدیم تا یکدیگررا بشناسند

şəhadət zikrində etibardan salınır; iranlı böyüklərin iqtisadi mənafeləri qorunur və bu haqda qaydalar qoyulur.
-irfan sahəsində : farsların mənəviyatı islam təsəvvufuna [mistikasına] girdilir və arya ruhu, sami qalıblara oturdulur; hər iki halda iran (fars)-islam mənəviyatından ikili heyranlıq yaradılır: (1-mövcud duruma qarşı qızqınlıq, dözümsüzlük, fəryad və etiraz, 2-soyuqluq, sukut, saziş və mövcud duruma təslimiyət).
-Siyasət sahəsində : mahmud iftixarzadə bu kitabında şuubiyə hərəkatının siyasi fəaliyətinində özətini vermişdir. O yazır : bu hərəkatın numayəndələri imamlar hyatdaykən onların yanında yer almağa çalışmış, onlar haqda hədis və rəvayətlər uydurarak, şiə kitlələri arasında yaymışlar. Şuubiyənin numayəndələri, imamların ətrafında təfriqə salaraq, onları parçalamağa çalışmış, ğolovv [aşırılıq] xəttini müdafiə edən qrupları gücləndirmişlər. İmamların ğeybəti dövründə şuubiyə fəaliyətini daha da genişləndirmiş, islami mərasimlərə qədim iran qaydalarını soxmuş, sonuncu sasanı hökmdarı yəzdgerdin qızının h. Hüseynlə izdivacına siyasi məna verməyə çalışmış, islam içində şiə partyasını quraraq onu özününküləşdirmişdi.
-Şayəd ilk siyasi totəə kimi, h. ömər`in qətlindən danışmaq olar, əbulolo (firuz), şuubiyə hizbinin təşbbüsiylə bu qətlə əl vurdu və demək olar şuubiyələr, h. ömərin iranı fəth etməsi səbəbiylə və sasanlı şahlarının öldürləməsi kin iylə h. öməri öldürdülər, və müsəlmanlar içində h. ömər, ilk mehrab şəhidi olmuşdur.
Qondarma soy ağacı düzəltmək (şəcərənamə cəli): fars şiəliyi özlərinə yəni din ədamlarına qutsallıq qazandırmaq üçün onlara cəli şəcərə namələr düzəldirlər, onlar ilkcə imamların bir iddəsini ayıraraq onlara mələz nəsillər düzəldərək onları bir tərəfdən sasanlı hakimlrinə bağlayırlar və ayrı tərəfdəndə onları peyəğəməbərin ovladlarına bağlayaraq onlara qutsallıq qazandırmaq istəyirlər, beylə işlərin ən aydın göstərgəsi imam hüseyn və imam zeynəlabdin haqqındadır, bu haqda (2-9-fars şiəliyi əslində məcusi şiəsidi)

bölümdə yetərincə bilgi verilmişdi, burada yığcam olaraq işarə olunur, fars şiəliyi cəl olaraq və tarixi sənddən yoxsun olaraq, şəhrbanu adında bir qız yaradaraq və yəzdgerd`ə bağlayaraq imam hüseynin nikahına gətirirlər və sonrada yalançı bir hədis üzərində onun oğlu əli ibn hüseyn anadan olur və ona bir şəcərə düzəldərək adını ebn ul-xeyrəteyn (iki seçkinin oğlu yəni ərəblərdən bəni haşim və farslardan sasanlı sulaləsi) deyirlər. Fars şiəliyi beylə mələz toxumları və nəsilləri düzəltməyi geçən min ildə daima dəvam etdirmişdi və həmişə çalışıb koleyni, tusi, məclisi, kaşani, cəzairi, xomeyni və xamnei kimi adamları həm imamların nəslindən və həm yəzdgerdin nəslindən törədilmiş olmasını önə sürsünlər. Və beyləlikə münafiqanə şəkildə həm müsəlmanlar arasında şübhə yaradaraq onlara qutsallıq düzəldirlər, və həm ırqçı təfəkəkürlərini ayaqda tutmaq istəyirlər.

2-2-2-şuubilərin adlım yazarları

-nasir purpirar, adı çəkiln kitabında iftixarzadə`nin verdigi uzun özəti natəmam həsab edir. Sonuncunun siyahisində ibn nədim və onun «əlfehrest» əsərinin də şuubiyənin məhsulu olduğunu bildirən purpirar, daha sonra firdusi və şahnamə mövzusuna keçir, bu kitabda özəlliklə babək haqqında pisləmələr nə qədər farsçılıq düşüncəsinə uyqun olduğunu açıqca görmək olar.

O dönəm şuubiyənin adlım kitablarından «ayin namə, xudaynamə, kitab tac, kitab karvənd, əhdi ərdəşir, cavidan, veys və ramin və..», Adlım yazarlarından «ibn müqəffə, əbuobeyde müəmmər ibn müsənna, heysəm ibn oda, əbu obeydə raviyə və..» Və şairlərindən «ismayıl ibn yəsar sənayi, bəşar ibn bərd təxaristani, əbunəvas, xərimi soğdi, mütəvəkkeli..» Kimilərə işarə etmək olar.

-Purpirar, səlman haqqındada dəyərli araşdırmalar veribdi onun bulqularına görə, səlman farsı, qondarma bir addı və əslində,səlman samı, bir ərəb olmuşdur və bütün yalançı hədislər səlman farsı haqqında qondarılmış sözlrədilər. Bunlara rəğmən şuubilər ona

səlman farsi diyərək onu şuubilərə qazandırmaq istəyirdi və onun dilindən, çoxlu sapdırılmış hədis və rəvayətlər düzəltdilər.

2-2-3-şahnamə`nin ortaya çıxması

çeşidli iran müəlliflərinə görə, qədim iranın rəvayət və dastanları üzərində ayrı-ayrı vaxtlarda cəmən altı nəfər işləmişdir. Onların kimlikləri də məlumdur: məsudi mərvezi, əbu mənsur, ibn əbdurrəazaq tusi, əbulmüəyyid bəlxi, əbuəli muhəmməd ibn əhməd əlbəlxi, əbu-mənsur muhəmməd ibn əhməd dəqiqi bəlxi və nəhayət, firdusi.

Dəqiqini, qulu öldürəndən sonra şuubiyənin şahnamə layihəsi yarımçıq qalır. Bu işi davam etdirə biləcək şaiyrlər arasından firdusi seçilir. Şuubiyə dəqiqinin 1000 beytlik nəzmi iylə birlikdə bütün nəsr materyallarını firdusinin ixtiyarına verir. Şair üçün yaxşı məaş kəsilir, onu yeni nəsr materyalları iylə təmin edir, mütəmadi olaraq hazır bölümləri alıb, işin gedişinə nəzart edirlər. Zamanla «isponsorlar, dəstəkləyənlər» sırasına Bəzi yerli hakimlər də əlavə edilir. Purpiraın iddiasına görə, firdusinin işi üzərində şuubiyə, güclü nəzart qoyur; firdusi yalnız ona verilləən dastan və rəvayət mətnlərini nəzmə çəkməklə məşğul olur; «firdusi özü bu dastanları bilmirdı, hətta ona verilmiş, ya söylənmiş rəvayətləri dəyişdirmək haqqına da sahib deyildi.

Purpirar şahnamədəki əfsanələri, çin, hind, yəhudi və misir əfsanələrinin qarışımı həsab edir. Yenə onun fikrincə, iran coğrafiyasındakı qədim xalqların «ilam, kürd, urartu, eləcədə loristan, xəzər sahilləri, kirman, mükran, fars(ərəb) körfəzi sahillərində ki əfsanələrin», şahnamə mövzuları arasında yer almaması düşündürücüdür.

Şahnamənin yazılmasının son çağlarında türklərin ortaya gəlməsiylə ğəznəvilər tam iqtidarı ələ geçirirlər, onlar islama bağlı olaraq, Şuubiliklə igliləri yoxuydu, bu üzdən onlar ilərlədikcə şuubilər

parçalanır və kəsgin yenilgiyə uğrayıllar, və firdusi arxasız qalaraq məəaşı kəsilir.

2-2-4-şuubilərin müxtəlif kitabları

-onların ilk kültürəl projələri şahnamə olmuşdu, bu kitab 6 Şair vasitəsiylə hazırlanmağa başlandı, sonrakı projə «Fehrest ibn nədim» idi, bu kitaba Yuxarıda işarə olundu, sasanlıların kitabları və əzəməti haqda, ibn nədim qalın kitab yazır və islamdan öncə çoxlu kitabların olduğunu qeyd edir və əlbətə sonunda yazır : «bu kitablardan heç bir şey əlimizə çatmayıbdı və onlar iskəndər məqduni və ərəblərin hücumunda tisfun kitabxanasında od vurulubdur», eylə görünür bu böyüklükdə ölkədə tisfun dan başqa ayrı yerdə kitabxana yoxuymuş və ayrı yerlərdə kitab oxuyanda yoxuydu, əlbətdə bilirik sasanlı dönəmi onların dini gələnəklərinə görə muğlar, özgələrinin düşünəbilməməsi üçün, kitablarını mohumı hərflərlə yazardılar və bu üzdəndə heç kəsə öyrənmə icazəsi verməzdilər, sasanlı dövrü hətta bir kitab yazılmadı və hətta bir nəfər alim və bilgin olmayaraq onlardan bir sətirlik əsər qalmayıbdı, ayrıca kağaz hicrətdən bir qərn sonra uyğurlar tərəfindən ərəblərə gətirildi və onun düzəlməsi öyrətildi liza bu cəhətdəndə tisfun`da kitabxana olduğu əfsanədən başqa bir şey deyildi.

-Şuubiyə sonrakı addımlarında zərtoşti dinini ehya etməyə çalışdı və quya əvista`nın ilk cildini o dönəm yazdılar.

-Bu dönəm türk ünsürünün meydana girməsiylə və hakimiyəti ələ almasıyla bütün bu işlər yarımçıq qaldı və şuubiyə cəryanı yenilərək qərnlərcə dalı oturdu, necəki evista 18ıncı yüzildə bir fəransəli tərəfindən hind zərtoştiləri vasitəsiylə bir yerə toplandı.

-İlk mərhələnin əvvəllərində, Şuubi cəryanı böyük bir evrimə əl atdı, beyləki ilk dönəmlər şuubilər hər islam qarşıtı qrupları dəstəkləyərək çoxraq sasanlı kültür və dininin müxtəlif parçalarını

toplamağa başlamışdılar zaman ötdükcə, hızla bu məsələyə yetirdilər behdini və zərtoşti kimi içi çürümüş dinlər, güclü fəlsəfə və məntiqə malik olan islam dini, qarşısında ayaqda durması mümkünsüzdür bu üzdən bu işlərinin yanında yeni bir cibhə yaratdılar və getdikcə ona böyük enerji sərf etdilər və bu dönəm onların tələşı mivə verməyə başladı,
üçüncü yüzildə günəş ili 249da (m. 870) koleyni, rey`də anadan olur, koleyni böyük ibtikar işlədərək, şuubilərin topladığı sasanlı din ünsürlərini, məharətlə islam dini adı altında bir yerə topladı, beyləliklə yeni bir məzhəb yaratmış oldu, beyləliklə Şuubilik ikinci bir cibhə açaraq və rəng dəyişdirərək, imamiyə dini vəya imamiyə məzhəbi və əslində fars şiəliyini vucuda gətirdi. Bu məzhəb sasanlı dinindən yararlanaraq getdikcə teori lahazindan gücləndi və fars kütlələrinin içində yayıldı, fars şiəliyi, iranın orta kəsimlərində özəlliklə isfahan ətrafında və ayrıca zeydi şiəsi adıyla xəzər dənizi güneyində yerli hökümətlər quraraq kök saldı. Onların bir qolu olaraq qerməti`lər, zaman zaman isfahanda ayaqlanırdılar və zeydi şiələri gilan və mazəndəranda hakimiyəti ələ alırdılar, şuubilər ilk aşamanın sonlarında iranın quzeyində olan zeydi şiələri vasitəsiylə, səfəvi hökümətinin təşəkkülündə və özəlliklə şah ismayılın eyitilməsində böyük rol oynadılar.
Bu dönəmdə olan fars şiəliyinin təməllərini qoyan farsçılar və onların ünlü kitabları haqda qısaca bilgi veririk:

2-2-5-fars şiəliyi və onun əsaslarını qoyanlar və kitabları

-bu bölümdə, fars şiəliyinin təməllərini qoyanlar haqda qısacada olmuş olsa bilgi verməyə çalişacayıq, bu şəxslər iki önəmli dövrəyə ayiddilər, ilk dönəm Şuubi cəryanının əsaslarını qoyduğu dönmədi, o zaman iki muvazi cərəyan birbirini təkmil edərək və birbirinə qaynaq sağlayaraq vucuda gəldi, bir cəryan sasanlı din və kültürünün ünsürlərini bir yerə toplamağa çalışırdı, bu cəryan zənadiqə və məcusi adlanaraq və daha gizlin işləyərək tələş edirdi behdini və zərtoşti dinini canlandırsın, ikinci axım bunlarla qoşut və

zahirən ayrı yöndə olaraq vəli əslində onlardan daha köklü şəkildə sasanlı dinini diritməyə çallışırdı və dini bir cərəyanıydı.
bu axım sasanlı dinini sözdə islam din iylə bağdaşdırmağa çalışırdı və beylə inanırdı o böyüklükdə fəlsəfəyə sahib olan islam dinini, sasanlı dini kimi əskimiş bir dinlə yıxmaq olmaz, və onu dağıtmaq üçün onun içinə girib puçaltmaq gərəyir, onlar özlərini müsəlman göstərərək öz dinlərinin əsaslarını müxtəlif hədislər və rəvayətlər altında açıqlamağa başladılar, əlbətdə bunada işarə olmalıdır hətta birinci cəryandada onlar dolayılı və dolayısız özlərini islama bağlayırdılar Məsələn firdusi özünü müsəlman kimi tanıtdırır vəli bilafasilə sasanlıların haqlılığını açiqlayır, halbuki ikinci axım məcusiliyi və sasanlı dinini pisləyərərək meydana girirdi və atababa dinlərinin rəngini dəyişdirərək hədis və rəvayət şəklində verirdilər, onlar bir tərəfdən kültürlərini qoruyurdular, obiri tərəfdən islam aləmində böyük ixtilaf salmağa çalışırdılar. Bu axım şiəlik adıyla və əslində fars şiəliyi adıyla meydana girdi və daha çox imkanlara sahibiydilər, bu axımın əsli şəxsləri farsçı qruplardaniydi.
Bunlardan ən önəmliləri koleyni, babuye qomi, və əbi cəəfər tusi idi, bu bölümdə, onların yaşayış və kitabları haqda qısaca açıqlama verərək sonrakı dönəmin qaynaqlarına işarə olunacaq.

2-2-6-fars şiəliyinin qaynaq kitabları (səhahi ərbəə vəya dörd səhah)

fars şiəliyinin qaynaqları 4 kitaba dayanır, onlar «kotob e ərbəə vəya dörd səhah», «farsca: səhah çahargane ye şie» adıylada tanınaraq «əlkafı, təhzib uləhkam, əlistibsar, mən layəhzər əlfəqih» kitablarıdı, əlkafi kitabını koleyni yazıb, sonrakı iki kitabı şeyx tusi və dördüncü kitabı da ibn babuyə yazıbdır.
Fars şiəliyinin qaynaq kitabları al buyə zamanı yazılmışdır, buyə oğulları fars şiəsi olaraq, hicri 321 də hakimiyətə gəldilər və 130 iylə qədər höküm sürdülər, o dönəm fars şiəliyinin kitabları yazıldı və fars şiəliyi ənənələrinin əsasları qoyuldu, bəzən farsçılar, özəlliklə şəriəti kimilər vəya sünnü farsçılar, şiəliyin təhlikəli

olduğunu görərkən onun əsaslarını səfəvilərə bağlamaq istəyirlər, halbuki fars şiəliyinin təmelləri al buyə hökümətinə və o zaman toplanan kitablara və hədislərə bağlanmalıdılar, sonralar səfəvilər dönəmində, məclisilər, cəzayirilər və fəthullah kaşani`lər, buyə dönəmi qaynaqlarına dayanarq yeni hədislər və nağıllar yaratmağa başladılar.

2-2-7-fars şiəliyinin səmbolu yəqub koleyni

şeyx əbucəəfər məhəmməd ibn yəqub ibn ishaq razi, şeyx koleyni və siqətülislam koleyni adıyla məruf olaraq, 249 günəş ilində (258 h, m. 870) rey də dünyaya gəlir və 70 yaşında, 319 günəş ili (328h. m. 940) dünyadan gedir. Demək olar koleyni Şuubi cəryanında dönüm nuqtəsi yaratdı, koleyni sasanlı din və kültürünün ünsürlərini bütövlükdə fars şiəliyinə daxil etdi və islam dini adı altında əski fars dinini yenidən canlandırdı, koleyni fars şiəliyinin ən ünlü hədis toplayanlarından olaraq bu məzhəbin ən böyük kitablarından «əlkafi»ni yazdı, bu kitab usul əlkafı və furu əlkafı və rozə bölümlərindən oluşur, kitabda 16199 hədis vardı, fars şiəçilrinin dediyinə görə bu kitab imam zamanın hüzuruna aparılaraq onun tərəfindən təyid olunub və hərkəs bu kitaba şək edərsə fars şiəsi nəzərindən kafir tanınır. Koleyni, ayrıca, kitab əlrical, kitab əlrədd ələlqəramitə, kitab rəsaelələimme əlehiməssəlam, kitab təəbir əlröya, kitablarının yazarıdı.

Əlkafı kitabı başdan ayağa xorafatla və cəəli hədislərlə doludur, hətta fars şiəçilərinin özlərinin dediyinə görə, əlkafı kitabında yazılan hədislərin çox az bölümü düzgün tanınır. Məsələn malla muhəmməd baqir məclisi`nin incələmələrinə görə əlkafı kitabında 16 min hədisdən yaxlaşıq dördən biri düzgün hədis tanınır və qalanı zəif və məchul hədislərdir. Burada diqqət etməli Məsələn buradadır, vəqti məclisi kimi xorafata inanan bir din öndəri, beylə deyirsə, mütmeinən aydin bir şəxs bu kitabı incələrsə, çox azaraq güvənilir hədislərə rast gələcəkdir.

Feyz kaşanı «təfsir safi(cild 1)» kitabında yazır : koleyni quran kitabının təhrif olmasına inanırdı və onun nəzərində, əlimizdə olan quran kitabıında dəyişmələr və nuqsanlar vardır və kamil deyildi.
Islam dini gərəyincə vəqti, koleyni quran`ı təhrif olmuş bilir, müsəlman sayılmır, ayrıca vəqti, fars şiəliyi, koleyninin kitabını quran`dan sonra ən düzgün kitab bilir pəs özləridə quran kitabının təhərfinə inanırlar, halbuki quranda hicr surə`sinin 15/ 9uncu ayəsində bu iddianın tərsinə vurqu yapılır. Bu mövzu bütün fars şiə alimlərinin haqqında və əllamə məclisi üçündə geçərlidi.

2-2-8-koleyni`nin sədaqətsizliyi

koleyni böyük imkanlarla bəğdadda yerləşir onun zamanına ən yaxın olan imam həsn əskəri idi, onunla çağdaş olduğuna rəğmən hədislərini imam cəəfərsadiq kimi çox öncəki imamlardan toplamışdır, bir haldaki o eyliyə bilirdi imam əskəridən doğru düzgün rəvayətləri toplasın vəli onun 200 il geçmişlərdən hədis yığdığı onun nə qədər sədaqətsiz və qərəzli olduğunu göstərir, aydındırki o imam əskəridən rəvayət toplasaydı məcburuydu doğru düzgün rəvayətləri yığsın, halbuki 200 il geçmişlərdən rəvayət toplayırsa, bir adam tapıla bilməz onu sorqu sual altına aparsın və bu üzdəndə istədiyi hər sözü hədislərə bağlayırdı. Deyilməlidirki koleyni h. əskəri`dən dediyi hədislər bir insanın barmaqlarının sayı ca olabilməz halbuki çox geçmişlərdən və diri olmayanlardan minlərcə hədis toplayıbdı.
Ayrıca koleyni`nin doğulduğunu isbat etməyə çalışdığı imam əskərinin oğlu, imam mehdi, yenədə ona ən yaxın imam sayılırdı, halbuki onun imam mehdi`dən hətta bir dana rəvayəti yoxdur, beylə məsələlər bir tərəfdən onun sədaqətsizliyini və ayrı tərəfdən hədislərin cəəli olduğunu əsbatlayır.

2-2-9-şeyx tusi

əbucəəfər məhəmməd ibn həsən ibn əli tusi, «şeyx tusi» və «şeyx üttaifə» adıyla tanınaraq fars şiəliyinin ünlü dini liderlərindəndi, h

385də xorasan`ın tus şəhrində dünyaya gəlib və h 460 de nəcəf də dünyadan getdi.
O ilk dini dərslərini tus da öyrənərək 23 yaşında dərsini təkmil etmək üçün bəğdada gedir, 40 il bəğdad da yaşadı, o şiəliyin yayılmasında böyük cəhd göstərirdi, bu işlərinə xatir, xalq onun evini yandırdılar.
«Istibsar» və «`təhzib ul əhkam`» kitabları fars şiəliyinin əsaslarını oluşdurur, `təhzib ul əhkam` kitabında 13590 hədis, və istibsar kitabında 6531 hədis vardı.

2-2-10-ibn babuye qomi

əbucəəfər muhəmməd ibn əli ibn babuye, şeyx səduq adıyla tanınaraq h 305də qum şəhrində anadan oldu, onun atası, əli ibn il hüseyn ibn babuye qomi, imam həsn əskəri zamanı yaşayırdı, quya imam ona bir məktub yazaraq onu mötəmid şeyx və mənim fəqihim xətab edibdir. Bəzi söyləntilərə görə o 200 dən artıq kitab yazıbdı və onun ən məruf kitabı «Mən la yəhzər ul fəqih» adındadır, babuye h329 de dünyasın dəyişərək qum da h. Məsumə`nin hərəmində toprağa verilibdi. Mən la yəhzər ul fəqih kitabında 6593 hədis vardı.

2-2-11-muhəmməd baqir məclisi

malla muhəmməd baqir məclisi, Şuubi axımının ikinci dövrəsində meydana gəldi.
H 1037 (1006 günəş ili, m.1627) isfahanda anadan olur, fars şiəliyinin ən adlım şəxsiyətlərindən sayılır və fars din adamlarının yanında şiəliyin qaynağı kimi tanınr, məclisi, səfəvi şahları şah süleyman və şah sultan hüseyn zamanı yaşayaraq, `əllamə məclisi` və `məclisi sani fəqih e şiə`, ünvanıyla mərufdur. Bəharulənvar onun ən məruf kitabıdır. Şah süleyman zamanı mallabaşı ünvanına sahib oldu və bu məqam şah`dan sonra ən yükəsk məqam sayılırdı, o 1110 h. rəmzan ayının 27 sində öldü.
Seyid nemətullah cəzayiri fars şiəsinin ünlü din öndərlərindən biri və məclisinin öyrəncisi və dostu olaraq yazır: məclisi

mürəffəh(varlı) bir yaşama sahibiydi və hətta kənizlərinin və qulluqçularının şalvarları ən bahalı kəşmir qumaşlarından hazırlanırdı.
Məclisi dərbar`da bilimsəl və əqli elmlərlə müxalifət edərdi və onun dönəmində və böyük ehtimalla onun təşəbbüsləriylə bilim adamı olaraq malla sədra təkfir olundu, bir sıra yeni dini yazarlar, o cümlədən `döktür əli şəriəti`, `seyid möhsün əmin` və `seyid muhəmməd hüseyn təbatəbai, kəsgin muxalifətləriylə məclisi əleyhinə olaraq mərufdular.
Məclisi ömründə 1.200.000 sətirlik kitab yazdı, seyid əbulfəzl borqei qomi`nin yazdığına görə məclisinin yazdıqları xorafatla doludur. Demək olar məclisi hər tur mütəzad və dinə hayqırı sözləri və əslində əski fars dininə uyqun qeyr əxlaqi mətalibi, islam və şiə məzhəbi adına kitablarında toplayıbdı və demək olar şiə aləmində böyük inhiraflara səbəb olaraq islam dinini içdən çürütməyə çalışıbdı və sasanlı zərtoşti dinini dirildərək ən böyük zərbəni islam dininə vurabilibdi.
Məclisi 100dən artıq kitab yazıbdı, Bəharulənvar 110 cild, mərəat ul uqul 26 cild di.
Həqqulyəin onun son kitabı sayılır, ayrı kitablarından bunlara işarə etmək olar: məlazuləxyar, şərh təhzib e şeyx tusi, əlfraed ul tərifə, şərh e səhife ye səccadiye ye imam səccad, şərh ərəbəin hədis, zad əlməad, töhfe ye zaer, eyn ulhəyat, helyətülmüttəqin, həyatəlqulub, meşkatülənvar, cəlülüyun, toqiat e imam əsr, və..
Əski fars kültürünü və dini qaydalarını diritmək üçün farsçılar murdad ayının 30 unu məclisinin əzizləmə günü tutarlar.
Əllamə məclisinin yazdıqları haqqında bir şeyə vurqu yapmalıyıq, məclisinin bir sıra sözləri o qədər əxlaqa və dinə hayqırdırkı indilikdə onun hətta fars şiəliyi tərəfidən çap olunan kitablarında bir sıra sözlər və hədislər təhrif olunur və farsçılar onları yaymaqdan utanc duyurlar. Bu təhriflər aydınca xomeyni hökümətinin ilk illərində və son vaxtlar çap olunan kitablarda görmək olar.

2-2-12-dörd səhah dan başqa şiəliyin önəmli kitabları

fars şiəliyinin dörd səhah dan sonra ən önəmli kitabları, aşağıda yazılan dörd ilk kitabdı, yəni onların 8 kitabı ən önəmlilirindəndi.

1-əlvafi:yazarı şeyx muhəmməd ibn murtəzi çoxraq malla möhsün kaşanı adıyla mərufdur; bu əsər, kotob e ərəbəə`nin yığcam şəkildə toplamıdı.

2-Bəharulənvar fi əhadis ul nəbi vələimmə tül əthar: yazarı malla muhəmməd baqir məclisidi, kitab 26 cilddi,

3-vəsayil əş şiə ila əhadis əş şəriə: şeyx məhəmməd ibn həsənb ibn horr amili (h 1104), bu kitabdada təlaş olunub `kotob e ərəbəə` və ayrı kitablardan hədislər bir yerə toplansın.

4-müstədrikat ül vəsayil: yazarı mühəddis di.

5-ələvalim fil hədis : yazarı əbdulla ibn nurulla bohrani, və 100 cilddir.

6-əşşəfa fil hədis al mustəfa came kəbir : şeyx muhəmməd riza ibn əbdulla təbriz, h. 1158.

7-cam əl əhkam fil hədis: yazar seyid əbdulla şəbəri 25 cilddə.

-Fars şiəçilrinə görə və imamlardan nəql edərək quya onların 6600 hədis kitabları vardı, ama şeyx mofid deyir:imam əskəri zamanına kimi imamiyə`nin 400 kitabı varıydı, əlbətdə bu haqda düzgün qanıtlar yoxdur.

-Hədis dən başqa rical haqqındada şiə kitabları bunlardı:

1-mərifətilnaqilin ənil eimmə tül sadiqin; yazar: əbi əmru muhəmməd ibn ömər ibn əlduləziz keşi, bu kitab «rical e keşi» adıyla mərufdur və 4. yüzil yazılıbdı.

2-əlrical ya rical e nəcaşi ; yazar: əbi əbbas əhməd ibn əli nəcaşi (ölüm ili h 405).

3-əlrical ya rical tusi ; yazar: əbi cəəfər tusi (ölüm ili h460).

4-əlfehres; yazar : tusi.

Ayrıca : məalim ul üləma (şəhraşub mazəndərani, ölüm ili 558 h); xulasə tul əqval fi rical (həsən ibn mütəhər helli, ölüm ili 726 h); menhəc ul məqal (yazar:mamqanı); rovzat ul cənnat (yazar:

xansari); və əlkəni vələlqab (yazar qomi); və çoxlu ayrı kitablardan ad aparmaq olar.
-Təfsir haqqında bu kitablar mərufdular: əyaşi təfsiri; fərat ibn ibrahim kufi, qomi, məcmə ul bəyan təbərsi, əlborhan fi təfsir quran, safi, nur ul səqəleyn hoveyzi; mənhac us sadiqin, malla fəthulla kaşani.
-Fiqh haqqında: şərae ul islam(helli), came ul məqasid(937 h); vəlməsalik(ami); şuruh ul ləmə əldəmeşqiyə və tarix haqqında : tarix e yəqubi, muruc əl zəhəb, əxbar uz zəman məsudi, və nasix ət təvarix mirza təqi xan, şərh kitablaından : şərh ibn əbi əl hədid mötəzili şii, və şərh e ibn əl meysəm; mərufdular.
əyan oş şiə: bu kitabda yazılan fars şiəliyinin kitabları və şəxsiyətləri haqdakı sözlər, gənəl halda əyan oş şiə kitabından alınmışdır bu kitab h 13üncü yüzildə seyid möhsün əmin amili tərəfindən yazılıbdır və ən camə və qapsamlı təzkirə sayılır.

2-2-13-fars şiəliyi hədislərinin raviləri

fars şiəliyi hədislərini umumən 4 nəfər (zərarə ibn əyen, əbu bəsir leys ibn oda muradi, muhəmməd ibn müslim, bərid ibn muaviyə əcəli) vasitəliyiylə söyləmişdi, aşağıdakı qısa bilgiler onların şəxsiyətlərini göstərəbilir (qaynaq möcəm rical il hədis, c 1, s 110):
bu şəxslər özlərini şiə nişan verərək imamların evlərinə gəlget edirdilər və bir müddət sonra müxtəlif hədisləri imamların dilinə bağlayaraq yaymağa başlayırdılar bu üzdəndə onların hamısı imamlar tərəfindən qovularaq qarqışlanıbdı :
zərarə haqqında keşi deyir : h. Cəəfərsadiq dedi: bu adamın şərrindən tanrıya sığınıram. Cənab xoyi möcəm də yazır: o (zərarə) imam musa kazim`in imamlığında şək edir və imamlar haqqında yaman deyir (s150, 160).
Əbu bəsir leys ibn oda muradi, haqqında kəşi deyir: o cənabət halında imamların evinə gedərdi və h. Musa kazim`in imamlığına inanmırdı və onu savadsızlığa müttəhim edirdi.

Muhəmməd ibn müslim haqqında keşi deyir: əbu əbdullah dan eşitdim tanrı, din`inin varislik iddia`sında olanları həlak edər və muhəmməd müslim də onların içindədi (s 393).
Bərid haqqında kəşi deyir: əbu əbdullah dan bu sözü eşitdim : tanrı bərid`ə lənət eləsin.

2-2-14-sünnü məzhəblərin qaynaq kitabları (kotob sittə vəya altı kotob)

fars şiəliyinin qaynaqlarına işarə edərkən, islam dünyasının böyük kəsimi olan sünnü məzhəblərində kitablarına işarə etmək lazimdir, bu kitabların, önəmli sayılmasının nədəni, onların bitərəf qaynaqlar kimi toplandığıdır. Bilirik islamin ilk çağında və özəlliklə birinci və ikinci əsər və üçüncü əsərin əvəllərində, quran kıtabına açıqlıq gətirmək üçün, hədislər və səhabələrin verdigi hökmlər və öyüdlər toplanmağa başlandı, başlanqıcda yalnız ravilərin düzgünlüyü əsas tutularaq, Peyğəmbərdən və səhabələrdən hədislər toplanmağa başlandı bu üzdəndə ilk yazılan hədis kitablarında, cəl və yalançılıq məsələsi geniş halda daxil olmamışdı və ilk toplanan hədislərin düzlük oranı daha yuxarı idi, ayrıca başlanqıcda maliki, hənəfi və ayrılarının əlilə toplanan öyüd və hökümlər, firqəçilik əsasında yox, islam dinini açıqlamaq amacıyla bir yerə toplandı və əlbətdə sonralar bu qaynaqlar, müxtəlif axımlar tərəfindən dəstəkəlnəməyə başlanıldı. Bu üzdəndə bu kitablar ən tərəfsiz kitablar tanınaraq, bütün islam aləmi tərəfindən qaynaq kimi yararlanaraq, sonralar sünnülərin kitabları kimi tanındı, halbuki onlar islam aləminin hədis və əhkam haqqında əsas qaynaqlarıdır və özəl bir firqə və məzhəbə bağlılığı düzgün sayılabilməz, fars şiəliyi qaynaqları bu kitablardan çox sonralar və dördüncü əsrdə və bu kitablara təpgi olaraq yazıldı, farsçılar, hədislərinin böyük bölümünü, «altı kotob» hədislərini əsas götürərək və onları dəyişərək və bir qisminidə sapdıraraq yenidən quraşdırmışdılar.

Daha ilqinc şey buradadır, fars şiəliyinin dini öndərləri hələ də həldi öz dini qayda və usullarını «altı kotob» kitablarından subut etməyə çalışırlar.

«Altı kotob» hədisləri, islam dinində bütün firqələrinin düzgün və güvənilir qaynağı olmağı haqda ayrı bir sübut imamlardan söylənən hədisələrdilər, bu kitablarda imam əli, imam həsən və imam hüseyn və hətta imam cəfər və imam muhəmməd baqır dən nəql olunan hədislər həm düzgün və həm güvənilir olaraq bütövlükdə məslən koleyninin hədislərindən çox və dəyərlidir, halbuki fars şiəliyinin topladığı hədislər ən dəyərsiz hədislər olaraq cəəli, ağla sığmayan və xorafati və yalan hədislərdilər.

Hər halda «altı kotob» kitabları bütün islam aləminin qaynağı olaraq farsçılarında əsli qaynaqları kimi sayılır. Bu kitablar h 1inci yüzildən toplanmağa başlandı və 3uncu yüzildə tamamlandı.
Demək olar sünnü qrupların içində malik dən sonra onların şanlı hədis dönəmi başlayır, malik ibn ons ibn malik əl əsbəhi əl homeyri əbu əbdulla h90 (91-93) da mədinə də anandan oldu və h174 (178-179) dünyasın dəyişdi və bəqi də quylandı, o bir sıra hədislər yiğdi və maliki məzhəbinin qurucusu sayılır.
H3üncü yüzildə muhəmməd ibn ismayıl buxari (194-256) hədisləri ayırd etmək amacıyla onları «səhih boxari» kitabında toplamağa başladı, sonrada öyrəncisi müslim ibn həcac qoşəyri nişaburi (206-261), «səhih müslim; əlcame us səhih» kitabını yazdı (müslim əslində qoşəyri ərəblərindəniydi), sonra muhəmməd ibn yəzid ibn mace qəzvini (ö 273 q) «sonən i ibn mace» kitabını yazdı, və ardıca əbudavud səcistani (ö 275 q) «sonən i əbu davud» və muhəmməd ibn isa terməzi (ö 279 q) «came e terməzi» və sonrada əhməd ibn şoeyb nisai (ö 303 q) «sonən nisai» kitabını yazdı,
bu kitablardan səhih buxari, ya əlcamə us səhih,də hududən 7200 hədis və obirilərin hər birindədə yaxlaşıq 4000-5000 hədis vardı, bu

6 kitabla birlikdə muta (malik, ölüm ili 174h) və ibn hənbəl (ölüm ili 241 h) cənablarının yazdıqları, əhl sünnət`in hədislərini oluşdurur, əhl sünnət rəvayətləri «rəvayət cəmaət » adıylada tanınır.

2-2-15-hədislərin güvənirliyi

-gənəlliklə altılıq kotobda, 25000-30000 hədis olaraq çoğunluqla ağla və quran`a uyqundular, əlbətdə bir sıra hədislərdə ağla uyqun deyillər.

-Fars şiəliyinə ayid dördlük kitablarda, yaxlaşıq 40000-45000 hədis vardı, onlar böyük çoğunluqla cəli, uydurma və islam dininə və ağla hayqırıdılar və bəzən irqçılığa bulaşmışdılar, onların hədislərində, düzgün sayılabilən hədislər azınlıqda qalırlar. Ayrıca sonrakı dönəm məclisilərin vasitə siylə yığılan hədislər və yorumlar, sayı lahazından neçə qata çıxır və əsla güvənilir olmayaraq qeyr əxlaqi və zidd insani sayılırlar və demək olar, öncəki cəəli hədislərdən, tikrar cəəl olaraq sasanlı dinini yansıtmaqdadılar.

2-2-16-düzgün hədislərin seçmə yolu

Azərbaycan şiəliyi, hədislərdən yararlanmaq üçün mütləqən bəlli qayda və usullara söykənməlidi :

1-ravilər səqə və adil olmalıdırlar.

2-hədislər, quran və əqlə uyqun olaraq, onlarla çəlişgidə olmamalıdır.

3-gənəlliklə cinsi məsail haqqında quran ayələrinin sərahəti vardır və bucur hədislər geçərli sayılmamalıdır (baxın bölgü 6-3).

4- hədislərin düzlüyü icma halda onaylanmalıdır, ayrı deyişlə bütün din alimləri və bilim adamları qanıtlar vasitəsiylə onun əleyhinə olmamalıdılar.

5-bizlər ayrım yapmadan yuxarı şərtləri nəzərdə tutaraq bütün geçmişdəki din adamları vəya hətta özlərini din adamları kimi göstərənlərin, hədis kitablarını gözdən geçirməliyik və onların doğru və düzgün olanlarını seçib, və yararlanmaq üçün toplulumuza sunmalıyıq.

6-gənəl olaraq hədislərin görəvi din usullarını və furu`larını dəstəkləyərək, onların açıqlamasına kömək etməkdir, və heç bir hədis eyləyə bilməz, din üçün əsas və təməl yaratsın və beylə bir hədis, cəəl dən başqa olabilməz. ayrı deyişle tanri uyqun gördüyünde din usul və furu`larını yetərincə quran`da veribdir.

2-2-17-fars şiəliyi əski hədis kitablarına nəqədər güvənmək olar
ilk şiə hökümati buyə oğulları zamanı quruldu, o dönəm onların dörd hədis kitabı yazıldı (əlkafi/ koleyni/ 329h, mən la yəhəzrə ul fəqih/ babuye/381h, təhzib ul əhkam / tusi, əlistibsar/ tusı/460h).

1-fars şiəliyinin hədis kitabları və yazarları, düzlükdən uzaqdılar.
Ayətullah ul ozma əbulfəzl borqei, şiə müctehidlərindən olaraq deyir: «muhəmməd ibn koleyni bəğdad`da baqqal idi və yirmi il hərnəmənə öz məzhəbindən eşidirdi yazırdı, və beylə inanırdıki `o zaman ünlü bir din adamı yoxuydu` (kəsr ussənəm 30-39); şeyx səduq (ibn babuye qomi) alverçi iydi və qum`da düyü satardı və əlinə geçən hər tür əl yazmalardan, eşitdiklərindən və bəyəndiklərindən yazırdı, onun haqqında beylə bir söz vardı : o məchul şəxs iydi, imamiyə şiəsi deyir bizim məşayix dən Bəziləri şeyx səduq`un təyid etməsi haqda tərdid edirlər və «bohrani» deyir: rical elmində olan alimlərdə sərahatlə onu təyid etməyiblər (müqəddəmə ye məani əl əxbar 13 haşiə səma əlməqal 2/210)
Tusi`nin kitabı, çoxlu təhriflərə müttəhim olunub, yusuf bohrani hədaiq də deyir: hər kəs təhzib kitabını oxuyarsa onun nə qədər təhrifə, və sənəd və mətn lahazindanda təshifə düçar olduğunu görər, eyləkiheç hədis, mətn vəya sənəd lahazindan müşkülsüz deyil (əlhədaiq ulnazirə 3/156), rəvayətləri mütəzaddı, və kitablarında kəsinliklə yalan olan bir sıra xəbərlər görmək olar, örnək üçün: təcsim xəbərləri, təşbih, aləm`in qədimliyi, məkan və zamanın isbatı (kəşf ul ğita 40).

2-fars şiəliyi kitabları şübhəlıdılər

əlkafı: 11ıncı yüzildən öncə bu kitabdan bir nəsxə görülməyibdi, kitab 4. və 5ıncı yüzildə yazılsada ortadan ğeyb olduğu böyük şübhələr ortaya çıxarır, özəlliklə əsli kitabların yox edilməsi və onun böyük təhrifə məəruz qaldığı məsələsini meydana gətirir, kitabı təshih edən əliəkbr ğəffari, və nəşr edən şeyx muhəmməd axundi olaraq, araşdırmalarında 7 nusxəyə (4 əl yazma və 3maşın yazma) işarə edir, (mütməinən əgər daha əski nüsxələr olsaydı araşdırmacı işarə edərdi) : 1-təshih olunmuş nüsxə 1076 hicri, 2-təshih olunmuş nüsxə hicri 11ıncı yüzil, 3- təshih olunmuş nüsxə (tarix yazılmamış), 4-təshih olunmuş nüsxə, 5- təshih olunmuş nüsxə 1282 hicri, 6- təshih olunmuş nüsxə 1311 hicri, 7- təshih olunmuş nüsxə 1331 hicri,

işarə olunmalıdı, ilk çap, 1071 də əllamə məclisiyə qəraet olunan nüsxədi, ikinci nüsxə 1092 də amili`nin xətt`iylə yazılıb və 3 üncü nüsxənin tarixi bəlli deyil.

Mən la yəhzər ul fəqih : kitabın araşdırmacısı əliəkbər ğəffari 17 nüsxə dən ad aparır, və hamısı 1057-1101 hicri illəri arasında yazılıbdı.

Təhzib ul əhkam : kitabın araşdırmacısı seyid həsən musəvi xorasani 4 nüsxə dən ad aparır, bu kitabda hicri 1078-1074 arasında yazılıblar.

Əlistibsar : kitabın araşdırmacısı seyid həsən musəvi xorasani 3 nüsxə dən ad aparır, və bu kitablar hicri 11ıncı yüzildə yazılıblar.

Bu kitablar buyə oğulları zamanı, 4. və 5ıncı əsirlərdə (buhiyan, al buyə) yazılıblar və gərək şiə oxullarında dərs deyilrədi, ama beylə olmayıbdı.

Ayrıca 8 əsərdən sonra, iki böyük dayirətulməarif, fars şiəliyinin qaynaqlarına artırılıbdı, bəharulənvar və vəsail uşşiə (horr amili, duğum ili 1104h), və hətta indiki əsrdədə yeni hədis kitabları yazılır (baxın: müstədrik səfinə tulbəhar 1/27, əli şahrudı, duğum ili 1405 h).

Bu haqda bir varyant beylə olabilir bu kitablar əslində indilikdə yazılan hədislərdən yoxsunuydular və ən azından bu genişlikdə deyildilər və məclisilər və cəzayirilər və kaşanilər özləri yazdığı hədisləri sənədləşdirmək üçün ilkcə bir sıra hədisləri, ərbəə kitalarına artırıblar və onlara istinad edərək öz inanclarını yazıblar.

2-3-şuubilər ikinci aşamada özlərinə ortaq tapırlar

15ıncı yüzilin sonlarında, tarixi bəlgələr əsasında batılılarında təşəbbüsləriylə, şuubilər ikinci aşamaya geçdilər, onlar, tam siyasi hərəkət olaraq özlərinə güclü bir ortaq tapdılar, və türklərin simgəsi olan osmanlı impratorluğunu hədəf aldılar.

Səfəvi hökuməti qızılbaş tayfalarının birləşməsiylə iş başına gəldi, mazəndəranlı və gilanlı zeydi şiələri səfəvilərin qurucusu olan şah ismayıl`ın eyitimində böyük rolları varıydı, fars şiəliyinin etgisiylə feodalism əsasında düzən qurulur, və bir haldaki bu dönəmin başlanqıcında qızılbaş tayfalarının qalxışları, toplumsal və ədalətçı bir hərəkət idi vəli neçə il geçmədən feodalisti səfəvi hökuməti, onların əleyhinə oldu, qızılbaşların haq istəmələri sürətlə yatışdırıldı və təmamən dövlətçilikdən təsviyə oldular, bundan sonra feodalı sistim; yerini bərkidərək, Şuubi hərəkətidə gücləndi və fars şiəliyi geniş meydan taparaq bütün iqtidarla və məclisilərin vasitəsiylə arxayınlıqla hədis cəəlinə başladılar və istədikləri kimi hər cür xorafat və cinsi inhırafları şiə məzhəbinə və daha doğrusu fars şiəliyinə daxil etdilər, məclisilər, nemətullah cəzayirilər, hər cürəsinə fars şiəliyini ibtizala çəkdilər və koleyni`nin yazdığı cəəliyatı bir daha tikrardan cəəl edərək sasanlı dininə uyqunlaşdırdılar, əllamə məclisi`nin, h. ömər, yəzdgerdin qızı şəhrbanu və h. Əli və h. Hüseyn haqqında cəəl etdigi nağıl kimi hədis bunun səmgəsi olaraq bu işlərin zirvə nüqtələrinin balaca örnəyi kimi sayılabilir.

Fars şiəliyi ikinci aşamada kütləviləşdi, türklər, nadirşah kimi öndərlər vasitəsiylə şiəliyi düzənləməyə çalışdılar, bu təşəbbüslərə

rəğmən fars şiəliyi bütün fars aydınlarını sasanlı kültüriylə silahlandırdı və yenə də böyük çaba göstərərək eyləyəbildi türk aydınlarındanda, bilgisiz kəsimləri özünə cəlb edərək onların vasitəsiylə yeni bir düzən qurmağa başladı, və türkləri və iranda yaşayan ayrı xalqları farsçılıq və fars şiəliyi çatısı altında bir yerə toplasın, bu arada avrupalıların və ruslarında türklərin əleyhinə planları doğrultusunda yardımlarından bolca yararlandılar.

İkinci aşamanın sonlarına doğru şuubilər daha açıq şəkildə öz əsli adlarıyla ortaya çıxmışdılar, bu dönəmdə açıq aydın, islam dini hücum altına alınırdı və əski fars yəni sasanlı mədəniyyəti övülürdü və hər lahazdan üstün tutulurdu, qacar dövrü ingilis və fəransə framasonerləri, əski farslar üçün yeni tarix və kültür düzəltməyə başladılar, və sasanlı impratorluğu yanında həxamənişi hökümətini diriltməyə qalxdılar, əlbətdə həxamənişilər sonrası həm iskəndər məqəduniyəli və həm əşkanlılar dövrünə çox girmək istəmədilər çünki bu dönəmlər türklərin ayaq izləri aydınca görünməkdəydi, ayrıca həxamənişilər öncəsinədə önəm vermirdilər çünki onlardan öncə ilamlılar, sümerlər, urartular, turukkilər, qutlar, mannalar, və madlar və işğozlar (sakalar) kimi hökümətləri farsçılıqla bağdaşdırmaq olmurdu, hər halda 200 illik həxamənişi dövrü və 400 illik sasanlı dövrü eylə böyüdüldü, quya ortaduğu bölgəsində ayrı bir hökümət yoxuydu və olanlarda əsla danışmağa dəyməzdilər, halbuki tam tərsi olaraq bu iki hökümət iran bölgəsində ən geri qalmış hukumtləriydi. Və bir haldakı onlardan öncəki hökümətlərdən on minlərcə yazı və kətibə mövcuduydu, vəli sasanlı və həxamənişi dilində şayəd bir insan barmaq sayısı qədər daşyazı qalmayıbdır və onlarda bir neçə sətirdən çox deyildilər.

Bu dönəmin sonlarına doğru, türklər aşağılanır və batılıların yardımıyla, onlar gerilik simgəsi kimi göstərillər və farsların ilərləməsi üçün, türklərin aradan getməsi, əsasi tez kimi farsların beyninə yürüdülür.

İkincisi aşamanın sonunda pəhləvi hökümməti fars şiəliyinin təzahuru olaraq iş başına gəlir bu hökümət bir tərəfdən, əsli islamin, ərəblərin və türklərin əleyhinə olaraq özünü sasanlıların varisi kimi göstərir və ayrı tərəfdən də özünü yəzdgerdin suyundan olan imamların uyruqları və peyrovları kimi xalqa sunar və bu təfəkkürü onlara qəbul etdirməyə çalışar.

2-3-1-fars şiəliyinin kökünü unutdurmaq üçün yəhudiyət tezini ortaya atırlar

-önəmli bir nüktəyə deyinmək gərəyir, bir tərəfdən purpirar kimi farsçı aydınlar və ayrı tərəfdən son vaxtlar onlara uyaraq Bəzi türk araşdırmacıları və aydınlar, yeni bir tez ortaya qoymaqdadılar, bu tezə görə quya farsçıların bir yerə toplanmasında və özəlliklə əski çağda və həmidə yeni dönəm, yəni qacar dövrünün sonlarında və rizaşah`ın iş başına gəldiyində, yəhudilərin əsli ruolları olmuşdur və onlar purim axımı yaradaraq və pəhləvilərlə ortaqlıqda, cəəli tarix düzəldərək farsçıların hökümətlərini təsbit etməyə çalışıblar.

Beylə tezislər sapdırma sözlər olaraq ortaya atılır və amac, əsli kökləri və nədənləri kölgədə buraxmaqdı, əlbətdəki bir sıra yəhudilər, batılıların çatıları altında bu işlərdə iştirak ediblər və edirlər, ama köklər ayrı yerlərdədi,

beylə tezlər ortaya atılaraq bir tərəfdən, Şuubiligin əsli köklərini, sasanlı kültür və dinini, ayrı tərəfdəndə xaçlıların və batıda aşırı kəsimlərin, zidd islami və zidd türk siyasətlərini kölgədə buraxmaq istənilir, və nəhayətən fars şiəliyi iylə bu qüvvələrin birləşməsini və onların təhlikələrinin görünməməsinə çalışırlar.

Bu tezə tay, bir dönəm «səfəvi təşəyyo`su və ələvi təşəyyo`su : (farsca) təşəyyo e səfəvi və təşəyyo e ələvi» tezini ortaya atdılar, xomeyni devrimi zamanı; onların teorisiyənlərindən olaraq döktür əli şəriəti, səfəvi şiəsinə intiqad edərək, ələvi şiəsini ortaya qoydu, bunlar yalnız şuarıydılar və içərikləri biriydi, üzülərək diyəbilirəm, bu siyasəti indidə Bəzi sünnü fars kanallar yürütməkdədilər, onlarda işin dərinlikəlrinə getmək istəmiyərək, suçu səfəvi şiəsinin boynuna

atmağa çalışırlar və əcib buradadır, həman kanallar, firdusi və şahnaməni, geniş şəkildə, ekranlarında təbliğ edirlər, şair sədi`dən danışırlar ama onların içəriklərindən danışmaq istəmirlər.
Diqqətlə baxarsaq onlar səfəvi şiəliyi sözünü ortaya ataraq bir daşla iki quş vurmaq istəyirlər, bir tərəfdən fars şiəliyinin kökünü yəni Şuubiliyi və sasanlı kültürünün izini itirməyə çalışırlar və ayrı tərəfdəndə fars şiəliyinin pisliklərini, Azərbaycan türklərinin boynuna ataraq, türkləri borclu salırlar və özlərini alacaqlı göstərirlər.
Bizlər indilikdədə beylə oyunları iyi düşünməliyik, necə ki sonrakı bölümlərdə işarə olunacaq bir sıra sünnü kanallardada bu uıun oynanmaqdadır və şuubiyəni səfəvilərdə xulasə etmək istəyirlər və bu yaxlaşım daha yanlış sonuclar duğurabilir və diqqət etməmiz lazimdir.
Görəsən sünnü kanalları yönətənlər, niyə istəmirlər işi dibli köklü həl edələr, aya bilmirlər vəya bilərəkədən bu işi görürlər, umud edirəm onlarda bu kitabı oxuyaraq, islam dinini, farsçılığın köklərindən ayird etsinlər.

2-4-şuubilər üçüncü aşamada tam iqtidarı ələ geçirirlər

pəhləvilərin iqtidara gəlməsiylə şuubilər tam iqtidara sahib oldular, bu dönəm batılıların yolu irana açılır, rəngarəng batılı müstəşriqlər rusya, fəransə, alman, ingilis və sonrada amerikadan irana gəlirlər, hərtsfild; qrişmən, diyakonof; vil dorant bunların bir neçəsiydi, bucür alimlər, farslara və onların əski hökümətlərinə yeni tarixlər yazdılar və hətta yeni yeni abidələr tikərək onları tarixi tikintilər kimi göstərdilər. Onlar neçəgün iranı gəzərək firdusi`yə və kuruş`a qəbir tapdılar, onlara dəbdəbəli anıtlar düzəltdilər və bölgənin əsli tarixini kiçimsəyərək unutdurmağa çalışdılar. Yenədə pəhləvilərdə iki qolda yürüyürdü, bir tərəfdən sasanlı kültürünü və onun məzhəbini, zərtoşti dini adıyla və «iyi söz, iyi düşüncə, iyi iş : goftare nik pəndare nik və kerdare nik» şüarıyla təbliğ edirdi və ayrı tərəfdən şiəliyi əlində tuturdu, pəhləvi şahları özlərini imam riza bel

bağlısı (kəmərəbəstəsi) kimi göstərirdilər, bu siyasət sonunda yenilgiyə uğradı və batılıların uyarısıyla yeni sistimə geçildi və şiəlik lideri xomeyni, xalqın devrim dalğalarına minərək Şuubiliyi ən zirvələrinə doğru apardılar.

Şuubilər və daha yeni adıyla desk fars şiəliyi üçüncü aşamada zirvələrə çatdı, farsçılıq və fars şiəliyi pəhləvilərdən başlayaraq yenidən teorizə olur, dini və kültürəl təsbitindən ötəyə geçir və yeni siyasətlər ortaya qoyur, bu dönəm onların əsli siyasətləri ilkcə türkləri aradan qaldırmaq olaraq sonrada bütün qeyr fars xalqların yox etmə siyasətinə başlayırlar, türklər aşağılanır və Azərbaycanlılar iqtisadi lahazdan baykot olurlar, bu siyasəti müxtəlif yollarla yürüdürlər, bir tərəfdən türkləri əritməyə və onları asimilə etməyə qalxışırlar, obiri tərəfdən daha ilrləyərək soyqırım yapmaqdan çəkinmirlər, milli hökümati yıxaraq, on minlərcə insanı qırırlar və yüzminlər insanın köçməsinə səbəb olurlar. Və əgər bunun buyutları daha böyümədi türklərin ölkə çapında çox olması nədən iyləydi.

Göründüyü kimi bu cəryanın düzgün açıqlanması, iranda çoxlu ictimai davranışlarda olan aqresivliyi, xalqlar arasında myedana gələn kültürəl ayrımcılıqları, farsçılarda cok düzəltəmədən tutub tarix və coğrafi kitablarında bir tərəfli yazılarını, açıqlayabilir; ayrı tərəfdəndə «niyə fars aydınları içində hətta tək bir nəfərdə yoxdurki obiri millətlərin ən kıçık haqlarından difa etsin» cümləsinə aydınlıq gətirəbilir.

2-5-şuubilər dördüncü aşamada yenişə doğru gedirlər.

Şuubiyə haqqında son olaraq bunu söyləməliyik bu cəryan, xomeyni hökümətiylə ən zirvə nüqtələrinə çatmışdır və onun yenişə doğru getməyinə rəğmən eylə bir şərayit yaranmışdırkı hələhələdi bizim insanlarımız böyük çoğunluqda olmalarına rəğmən eyəliyə bilmirlər, dinləri və kültürləri haqqında ən ufaq araşdırmaları xalqa sunsunlar.

-Fars şiəliyi 1385inci ilə kimi zirvəyə doğru getdi ən azından təblığatlarda beylə görünürdü, bu dönəmdən öncə, son 10-15 il, neftdən hasıl olan yüzlər milyard dolar gəlir hər yönüəylə iqtidarın dünyada genişlənməsi üçün sərf edildi, bir tərəfdən müxtəlif ölkələrdə şiə qruplar birləşdirilib silahlandılar və öldürcü teror qrupları düzəldi, türklər əleyhinə ermənistana yardımlar olundu, rusya və çinlə işəbirliyi yaparaq türkləri əzməyə çalışdılar, quzey Azərbaycan və asya türk cümhuriyətlərində iğtışaş yaratmağa çalışdılar, o biri tərəfdən içəridə türklərin əleyhinə böyük planlar düzənlədilər, türkləri fars bölgələrinə köçürməyə çalışdılar, xatəmi dövrü türklərin xuzistana köçürməsinə dair rəsmi bəlgələr ortaya çıxıbdı, onlar bu işlə həm türkləri oralarda əritmək istəyirdilər və həm xuzistan ərəblərin etnik çoğunluğunu azaltmaq niyətində idilər və müxtəlif xalqlar arasında ixtilaf və savaş yaratmağı amaclayırdılar.

-Farsçılar gizli planlarla nüvə silahı düzəltmək üçün dağlar içində fabrikalar qurdular, gizli planlar tökərək bölgənin əkinçilik inkişafı adı altında urmu gölünü qurutdular. Bu siyasətlər gedərkən, 1385 də Azərbaycan xalqının «özünə dönüş» patlaması üz verdi, iran qazetində türklərə tohin bəhanəsiylə milyonlarca Azərbaycanlı xiyabanlara töküldü və kimlik davasına qatıldılar, farsçılıq daha zirvədən aşağı doğru yenməyə başladı əlbətdə zahirən 8 il əhmədinəjad dönəmi rəjim üçün qalxış dönəmiydi, çünki o dönəm iran, neftdən 800 milyard gəlir əldə edərək tarixinin ən böyük sərvətini ələ gətirdi ama bu böyüklükdə sərvət, fars hökümətinin başaratsızlığı üzündən kül olaraq iran hökümətinin işinə yaramadı və ayrıca əleyhinə olaraq böyük gücləri birləşdirdi.

-Demək olar səkkiz illik bu dönəm farsçılığın fəlakətə doğru yönəlmə dönəmi olmuşdu və özəlliklə bu dönəmin ortalarında yaşıl hərəkatı tehran`da baş verərək hökümətin məşruiyətin həm iran içində və həmdə dünya ölkələri və xalqları yanında aradan apardı, bir haldaki bu dönəmin ortalarında fars şiəliyi islam aləminin və

sonrada bütün dünyanın müdiriyətini əlinə almasından danışırdı, dönəmin sonlarında bu siyasətlərin puçluğu, tam aydın şəkildə ortaya çıxdı və hökümət özünü fəlaktdən qurtarma yollarını aramağa başladı. İndidə aydınca görünür, onların özlərinin yaratdığı bu fəlaktlərdən qurtulacağı, xialdan başqa bir şey deyildi.
-Bu dönəmin böyük özəlliklərindən, türklərin yaşıl hərəkatına qatilmamalarıydı, türklər idman istadiyomlarında yüzminlərcə toplanaraq və milli şuarlar verərək bir tərəfdən səhnədə olduqlarını subut etdilər və ayrı tərəfdən yaşıllardan və daha doğrusu farsçılardan ayrı olaraq müstəqil hərəkətlərini dünyaya göstərdilər.

2-5-1-sasanlı sonrasına tay, fars şiəliyi indidə iki qurupdur

farsçılar islam`ın ilk çağından bəri iki qrupa ayrılırlar, onları bəlli çizgilərlə birbirindən ayırd etmək olar, islamin başlanqıc dövrü, iki qrupun bir tərfində firdusi, dəqiqi, mərvezi, yəqubi`lər olaraq ikinci tərfində koleyni, əbi cəəfər tusi və ibn babuye kimi şəxslər var idi, hətta demək olar yəqubi və mərvezi kimilər hər iki qrupdada həzürü varıydı, onlardan ilk qrup məcusi dinin usullarını bir yerə toplayırdılar və ikinci qrup da onları islam adına və hədis şəklində qutsallaşdırırdı, məcusi dinində olan bütün qadın alverçiliyi qaydaları, yönətim usulları və zid islami təfəkkürü, koleyni lər tərəfindən fars şiəliyi adıyla islama yapışdırıldı və toplum içində yayılmağa başlanıldı, indiki çağda farsçıların dördüncü aşamada olduqları dönəmdə yenə də həman iki qrup iş başındadır, yalnız onların mövqeiyətləri və görəvləri birbirləriylə yerlərin dəyişibdi, eyləbilki, farsçılar, məcusi lərdə olan sənəviyət təməlini, həmişəlik diri saxlayaraq tək tanrılıqdan qaçınmaq istəyirlər.
İndiki çağda farsçıların ilk qrupu, hökümət və böyük qaynaqlar əllərində olaraq, sapdırılmış fars şiəliyini ən uca zirvələrə çatdıraraq, islam aləmini birbirinə vurmağa başlamışlar, ayətullah misbah yəzdi hər müxalif insana, uğlan qız demədən hər cür təcavuz etməyi, və şikəncə verməyi, kərbəla və məkkə ziyarti səvabında olmağına fətva verir, ayətullah xomeyni özlərinin qayda qanularına

görə minlər tutuqulunun cəzalarını çəkməsinə rəğmən bir gecə də öldürülmələrinə höküm verir, təbatəbayi məcusilikdə ailə üzvlərinin ilişəgilərini həlal sanır, məkarim şirazi quran`ın təhrifinə qayil olmağı küfr sanmır[1]. və bunlarla birlikdə ayətullah sistani və ayətullah xamnei ahl beyt`ə hərcür yaman və söyüşü caiz bilərək, huzurlarında mədahlar səhabələrə və Peyğəmbərin qadınlarına ən çırkın ittihamlar vururlar. Vəya ayətullah xamnei`nin tərəfdarlarının böyük bölümü höccətiyə kimi yıxıcı bir firqə düzəldərək və imam zamanın gəlməsi üçün dünyanın zülümlərlə dolu olduğunun gərəkli olmasını önə sürərək, hər pisliyi yapmağı və insanlara zülüm və təcavuz etməyi caiz bilərək, imam zamanın tez gəlməsi üçün, ortam yaratdıqlarını savunurlar.

Beyləliklə farsçıların ilk qrupu islam dünyasında nifaq yaradaraq və islam`ı içdən çürütməyə çalışaraq zid islami qruplar üçün ən kəsgin məlzəmələri meydana gətirirlər.

-Farsçıların ikinci qrupu əli dəşti`lər, kəsrəvi`lər, moşiri`lər və pəhləvi yanlısı yazarlar.. Açıq aydın islam dinini dışarıdan dağıtmağa qalxışırlar, onlar Peyğəmbəri və quranı, qeyr ilahi din kimi göstərirlər və hər tür zid insani və zid əxlaqı işləri ona yapışdırmaq istirlər, və amacları din dəyişikliyinə getmək olaraq ortamı yenidən məcusi dinini qəbul etməyə hazırlamaqdır, onlar kitablarında məcusi dinini ən düzgün və insanı din kimi qələmə verərək, fars millətinin iftixarı və böyük iktişafı kimi göstərirlər.

İkinci qrupun əsli qaynaqları, bir tərəfdən koleyni kimilərin quran haqqında uydurduqları hədislər, təhriflərdi, ikinci tərəfdəndə indiki hökümətin əməlləridi. Və ilqinc burasındadır bu qrup islamı tapdalamaq üçün əsla və əbəda islamın əsli qaynaqlarına ya işarə etməzlər və ya fars şiəliyi tərəfindən təhrif olunmuş mənaları nəzərdə tutarlar və ayrıca yalnız ilk qrupun yaratdığı zülüm

[1] - مکارم شیرازی، موسلمانلارین قرانین تحریفینه قاییل اولماغی کوفر سانمایاراق یالنیز سوچ سانیر، بیر حالداکی تانری بویورور «قرانی یوللادیم و اونو قوْرویورام»، جناب مکارم بونا جواب وئرمیرکی قران، تحریفینه قاییل اولماقدان باشقا، قرانا داها بؤیوک اهانت نه اولابیلیر؟ و آیا تانریnین سؤزونو هئچه سایماق اولمور؟.

məlzəmələrinə işarə edirlər və özəlliklə fars şiəliyinin məcusilikdən qaynaqlandığınada əsla işarə etməzlər.
Yenədə bu iki qrup, əslində birbirini dolayılı və dolayısız dəstəkləyərlər, Məsələn məkarim şirazi quran təhrifini küfr bilməyərək ikinci qrupun təbrəəsinə ortam yaradırlar və ikinci qrupda bu ayətullahlardan qanıtlar və fətvalar gətirərək öz sözəlrinə subutlayıcı sözlər axtarıb və bu ayətullah ları təbliğ edirlər.
-Farsçıların nifaq salması və bəlli çizgilərlə yürüdükləri haqda, əli dəşti dən bir misal verəlim: əli dəşti kitabnda (23 il), əlindən gəldikcə islam dini, quran və Peyğəmbər haqqında hər cür suçlama və əhanətdən çəkinməyibdi və koleyni kimi, Peyğəmbərin qadınlarına belə şər yaxıbdır, ama onun davranışı dörd xəlifə haqqında ilqincdır, bu şəxs hər nə qədər gücü varıydı üç ilk xəlifəni pisləyərək və sünnüləri suçluyaraq, h. Əli, h. Hüseyn və fars şiəliyindən yana olur onları övür, onun yazılarında açıq aydın bir nifaq salmağı görmək olar, beyləki fars şiəliyi kimi, islamin kökünü zərbə altına alaraq sapdırılmış islamdan dəfa edir.
Demək olar bu iki qrup, eynən islamın başlanqıcında olduğu kimi olaraq yalnız yer dəyişədiriblər, başlanqıcda islam dinin güclü olduğu üçün, onlar məcusilikdən fars şiəliyinə sıçramağı planlaşdırdılar, indi onun əksinə olaraq, fars şiəliyindən məcusiliyə sıçramaq istəyirlər, onların zənn ləricə islam dini daha çox zəifləyib və ona niyaz olmayaraq məcusilik daha uyqun din olmalıdır, bu ortamı yaratmaq üçün hər iki qrupda böyük təlaş içindədilər, dediyimiz kimi ilk qrup içdən və ikinci qrup dışdan islama hücuma başlayıblar.

2-5-2-fars şiəliyinin yenişə doğru getməsinin nədənləri

fars şiəliyinin yenilgiyə və yenişə doğru getməsinin əsli nədənlərini böylə sıralamaq olar:
1-fars şiəliyi ən güclü iqtidara sahib olduğu zaman ədalətı uyqulayamadı və ayrıca böyük zülümlərə nədən olaraq, insanların haqlarını əzməyə başladı.

2-fars şiəliyinin yenilgiyə doğru getməsinin ən əsli nədənlərindən onun təməl fəlsəfəsinin sağlam olmamasıdı, farsçılığın təmələri ırqıçılıq, düşmənçilik yaratmaq, təqiyə ilə güvənsizlik yaratmaq və cinsi əxlaqsızlıq üzərində qurulubdur.
3-ilətişim çağı və teknolojinin gəlişməsi və insanların bilgilnəmə imkanlarının artması onların yenişə doğru getmələrinin digər önəmli nədənlərindəndi, milliyətçilik qavramının genişlənməsi türlü aydınladıcı kanalların açılması bu gəlişimin aracları olaraq tanınmalıdı, günaz kimi kanallar, ayrıca dünya türklərinin kanalları və hətta müxtəlif məzhəblərin kanalları və sünnülüyü təbliğ edən kanalların Bəzi bölümləri, bu aydınmalarda böyük nəqşləri vardı, üzülərək deyilməlidir çoxlu fars dilində yayın yapan dış kanallar və özəlliklə bibisi, voa və avrpa ölkələrinə bağlı kanallar, bilərəkdən və ya bilmiyərək geçən otuz ildə farsçılığı və fars ırqçılığını təbliğ ediblər və indidə həman yöndə yayın yapırlar.

2-6-farsların əski inancları

2-6-1-sasanlı fars kültüründə ailə pozuqluğu

-səid nəfisi yazır: sasanlı hakimi qubad, qızı və bacısı qızı iylə, və bəhram çubin, bacısı iylə evləndi. Tarix e yəqubi yazır: iranlılar ana, bacı və qızlarıyla evlənirlər və bu işi bir növ ibadət bilirlər.
-Nik şapur (sasanlı şahı ilk xosro zamanı yaşayırdı) :sasanlıların dinində, məhrəmlə evlənənlər, əbədi olaraq bağışlanırlar, bu iş iyi işlərdən sayılırdı, ayrıca bir ləvatçı`nın suçu, yalnız ana, bacı vəya qız iylə evlənirsə, yuyulabilirdı.
Qadın əri`nin izni olmadan öz mal və mülkündə dəxalət edəbilməzdi, hər zaman bir kişi qadınına azad olmasını söyləsəydi, o qadının icazəsi varıydı ayrı ərə getsin vəli uşaqları ilk ərinə aidiydi, hər kişinin haqqı varıydı, yoxsulluq nədəniylə, tək qadının vəya qadınlarının birini bir ayrı kişiyə ariyə və icarə versin. Icarə

verməkdə qadının izni şərt sayılmırdı, və bu qadından olan yeni uşaq, qadının ilk ərinə aid olurdu[1].

2-6-2-əski farslarda qadın icarə vermək və siqə yasası

-qiyas abadi yazır: zərtoşti dinində qadını icarə verməkdən başqa «geçici evlənmə vəya siqə» də bir yasa kimi varıydı, siqə qadın, bir evə və bir yerə yollanırsa orada işləyirdi və cinsi xidmət də verirdi, birinin siqə qadınlarının sayısı onun sərvətinə bağlıydı, bucür qadınlar günlük işlərinin qarşısında müzd almırdılar və irs də aparmazdılar, ama məhriyə ünvanında pul alırdılar və yemək içmək-ləri verilirdi və uşaqlarda siqə edən kişiyə yetirməzdi və bir kişinin haqqı varıydı siqə qadınlarının birini onun rizayəti olmadan öz oğullarının birinə versin, demək olar siqə qadın müzdsüz və yalnız yemək içmək qarşısında və məhriyə qarşılığında birinə işləyirdi və onların və oğullarının cinsi istəklərini qarşılayırdı[2].

Aydınca görmək olur, fars şiəliyində siqə məsələsi, farsların əski din və kültürləri əsasında olaraq, islam dinilə ilgisi yoxdur və türklər içindədə siqə məsələsinin bənimsənməməsidə onların kültürləriylə bağlıdır.

---

[1] - ماتیگان هزار دادستان : رضا مرادی غیاث آبادی : مردان طبقه اشراف می‌توانسته‌اند بدون محدودیت زنان متعدد بگیرند. به هر تعدادی که امکانات مالی نگهداری از آنان را داشته باشند. همچنین مردان می‌توانسته‌اند تا در صورت فقر و ناتوانی زن خود را بفروشند و یا در صورت ناباروری خود، آنان را برای مدتی معین در اختیار مرد دیگری بگذارند و در واقع اجاره دهند (جزئیات این معامله‌ها را در «ماتیگان هزار دادستان» بخوانید).

یکی دیگر از حقوقی که فقه زرتشتی به موجب متن پهلوی «ماتیگان هزار دادستان» برای مردان قائل شده و به رسمیت شناخته، اجازه و اختیار اجاره دادن زن است. مرد می‌تواند زن خود را به دفعات برای مدتی معین و در ازای دریافت وجه یا بدون آن به مرد دیگری واگذار کند. در چنین مواقعی رضایت داشتن یا نداشتن زن شرط نیست و فقط رضایت شوهر و مرد دوم کفایت می‌کند.

برخی دیگر از شرایط اجاره دادن زن چنین بوده که فرزندان احتمالی که به وجود می‌آمده‌اند، به شوهر زن تعلق داشته‌اند؛ اما تا زمانی که زن در خانه مرد دوم بوده، نگهداری و مخارج زن و فرزندان او به عهده همان مرد بوده است. چنانچه آن زن، کنیز (برده) اربابش بوده باشد، در اینصورت نیز صاحب کنیز می‌توانسته زن را به دفعات به مردان دیگر کرایه دهد. فرزندان حاصل از این اجاره دادن‌ها به ارباب تعلق داشتند و به عنوان برده به فروش می‌رسیدند.برای آگاهی بیشتر بنگرید به: بارتلمه، کریستین، زن در حقوق ساسانی، ترجمه ناصرالدین صاحب‌الزمانی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۴؛ و نیز بخش‌های گوناگون متن پهلوی «ماتیگان هزار دادستان».

[2] - رضا مرادی غیاث آبادی : در دین زرتشتی بجز امکان اجاره دادن زن، امکان ازدواج موقت یا صیغه نیز وجود داشت. زنان صیغه‌ای (متعه) در حکم کارگرانی بودند که وظیفه داشتند در کارگاه یا خانه مرد که در حکم کارفرما بود، کار کنند و نیز مشترکاً به او خدمات جنسی بدهند. تعداد زنان صیغه‌ای هر مرد بستگی به ثروت و موقعیت اجتماعی و شغلی او داشت. زنانی که به صیغه این مردان در می‌آمدند، در ازای کار روزانه خود دستمزدی نمی‌گرفتند و حقی بر ارث نیز نداشتند، اما مبلغی به عنوان مهریه (صداق) دریافت می‌کردند و خوراک و پوشاک آنان تأمین می‌شد. فرزندان این زنان نیز از مرد ارث نمی‌بردند و نام و نسب مرد به آنان نمی‌رسید. مرد همچنین حق داشت که یکی از زنان صیغه‌ای خود را با رضایت یا بدون رضایت او به یکی از پسران خود واگذار کند. در مجموع می‌توان گفت که زنان کارگر شاغل در کارگاه‌ها و خانه‌ها، در حکم زنان صیغه‌ای صاحب کارگاه بودند که می‌بایست بدون دستمزد و فقط در ازای خوراک و پوشاک و مبلغی مهریه برای او کار کنند و رضایت جنسی او و پسران او را نیز برآورده سازند.

برای آگاهی بیشتر بنگرید به: رضی، هاشم، دانشنامه ایران باستان، جلد یکم، انتشارات بهجت، تهران، ۱۳۸۱، صفحه ۳۸۵ و ۳۸۶؛ بارتلمه، کریستین، زن در حقوق ساسانی، ترجمه ناصرالدین صاحب‌الزمانی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۴، صفحه ۱۳؛ کتب مقدس مشرق زمین، جلد پنجم، صفحه ۳۲۵ و ۳۴۴.

-Qiyas abadi yazır: 252ıncı sayılı lövhə də beylə yazılıbdır: babulda kuruş hakimiyətinin 8inci ili, `tabmoto` adında bir qız, atasının bir mali qoruma (riba xanaya) borcu olduğu üçün, tutuq (giruqan) götürlür və cinsi yaralanmaq üçün atasının borcunun ödənməsinə qədər saxlanılır[1].

malla fəthulla kaşani fars şiəliyinin ən böyüklərindən, «minhac ul sadiqin fi ilzam ul muxalifin» kitabını yazıbdır, bu kitab quran təfsiridi; təfsirlərin birində yazır: «h. Muhəmməd buyurur : hərkəs bir dəfə mütə (siqə) edə, dərcəsi h. Hüseyn dərcəsində olar, iki dəfə siqə edə, dərcəsi h. Həsən dərcəsində olar, üç dəfə siqə edə, dərcəsi h. Əli dərcəsində olar, dörd dəfə siqə edə, dərcəsi məncə olar, hərkəs siqəsiz dünyadan getsə qiyamətdə onun qulağı və burnu kəsiləcək pis halətdə məhşur olacaq».

Sonrakı səfhə də yazır: (h muhəmməd buyurur): hərkim siqə iylə müxalifət edə, mənlə müxalifət edir və hərkim mənlə müxalifət edə, tanrı iylə müxalifət edir və cəhənnəm əhlidir, hər zamankı siqə edən və siqə olan bir yerdə oturalar, tanrının mələkləri onları qoruyur.. Vəqti birbirlərinin əllərindən tuturlar suçları olsa, barmaqlarından eşiyə tökülür, və birbirlərini öpəndə, tanrı onlara həc və ömrə səvabı yazır və..

Siz Yuxarıda yazılan iki mətni oxuyun biri sasanlıların dini və biridə fars şiəliyinin dini qaydasıdı, bunların nə fərqi vardır?. Aydındırki farsçı din öndərləri (müctehidlər) onları zərtoşti qaydalarının üzündən yazıbdı, malla fəthulla kaşanı`lər atababalarının rəsmlərini islam adıyla diriltmək istəyiblər. Ayrıca mətnin idaməsi o qədər qeyr əxlaqi dirki insan hətta onları yazmaqdan çəkinir,

sual burdadır aya həmin müctəhid, hazırdı qızını neçə nəfərə siqə edə, aya hazır olar bir nəfərki dəfələrcə siqə olubdur özünə əqəd edə

---

[1] - رضا مرادی غیاث آبادی : به موجب لوحه شماره ۲۵۲ از سال هشتم پادشاهی کورش در بابل، دختری به نام تابموتو به دلیل اینکه پدرش به مؤسسه مالی یا رباخانه اگیبی بدهی داشت، به گرو گرفته شد تا زمانی که پدرش بدهی خود را تسویه کند. دخترانی که به گرو گرفته می‌شدند، برای بهره‌کشی جنسی اجاره داده می‌شدند تا خسارت تأخیر را جبران کنند. برای آگاهی بیشتر بنگرید به : Beitrage zur Assyriologie und Semitischen Sprachwissenschaft, Dritter band, heft 3, Leipzig, 1897. ترجمه پنجاه لوح حقوقی و اداری از زمان پادشاهی کورش، دانشنامه آشورولوژی و زبان شناسی، جلد سوم، دفتر سوم، لایپزیک، ۱۸۹۷

və aya bacısı haqda bu işləri görə bilir? Və aya bir qızı ki illərcə və gündə neçə yol siqə olubdur uğluna alabilir?
Bir haldaki səhih rəvayətlərə görə, h. Rəsul və h. Əli siqəni həram edib və quran onu zina sayır, niyə bunu qutsallaşdırmağa çalışırlar?, Bunların islama kinlərinin səbəbi nədir? Niyə istirlər onu ibtizala çəkələr?[1]».
Zərtoşti dinində uzun sürəli heyz olan qadının ruhuna devlərin hakim olduğu sanılırdı, və o qadın gərək inək südüyü iylə qusl olunsun və kötü ruhlardan qurtulmaq üçün yüzlərcə qarışqa və böcək öldürməlidir. (Vəndidad fərgərd, sasanlı mübidlərinin yazılarndan).
Cismi və zəhni məlulların öldürləməsi və qovulması bu dinin usullarından sayılırdi çünki onlar ahrimənə bağlıydılar.
Cənab riza muradi qiyas abadi «insanlığın üzüntüləri (rənc haye bəşəri) Human sufferings» kitabında yazır: «möbid azərfərənbəğ fərroxzədan[2]» 20inci fətvasında ondan sual olunur : birinin qızı vəya bacısı onunla evlənməyi qəbul etməsə, aya zorla onunla evlənəbilir?, Möbid cavab verir: kişini evlənməyə məcbur etmək olmaz vəli biri, qızına vəya bacısına zorla sahib olabilir və bu işdə məharimlə evəlnəmə savabındadır.
-Qiyas abadi yazır: sasanlı dinində qadınlar dev soyludular (bəndhəş, mehrdad bəhar, bölüm 9 qadınlar).

---

[1] -**منهج الصادقین فی الزام المخالفین**، تفسیر قرآن به زبان فارسی تالیف ملا فتح‌الله کاشانی است، و از تفاسیر شیعه در قرن دهم هجری می‌باشد تا سی چهل سال اخیر، تنها تفسیر فارسی متداول بود، از تفاسیر ارزشمند شیعی که به زبان فارسی و در میان علاقمندان به قرآن رواج فراوانی دارد.
جلد ۲ ص ٤٨١ : قال (رسول الله) : من تمتع مره درجته کدرجه الحسین و من تمتع مرتین درجته کدرجه الحسن و من تمتع ثلث مراءدرجته کدرجه علی و من تمتع اربع مرات درجته کدرجتی.
قال (ص) من خرج من الدنیا و لم یتمع جاءیوم القیامه و هو اجدع.
معنی: هرکه یک بار مُتعه کند درجه او چون درجه حسین (ع) باشد و هرکه دوبار متعه کند درجه او چون درجه حسن (ع) باشد و هرکه سه بار متعه کند درجه او چون درجه علی بن ابی طالب (ع) باشد و هرکه چهار بار متعه کند درجه او چون درجه من لاشد.
هرکه بی متعه از دنیا رود در روز قیامت گوش و بینی او بریده شود و بد خِلقت محشور شود.
در صفحه بعد می نویسد: ای محمد هرکه با متعه مخالفت کند مخالفت من کرده هرکه مخالفت من کرده مخالفت خدا کرده و هرکه مخالفت خدا کرده از اهل دوزخ باشد.. هرگاه متمتع و متمتعه باهم بنشینند فرشته بر ایشان نازل گردد و حراست ایشان کند تا آنکه از آن مجلس بر خیزند و اگر باهم سخن کنند سخن ایشان ذکرو تسبیح باشد و چون دست یکدیگر را بدست گیرند هر گناهی که کرده باشند از انگشتان ایشان ساقط گردد و چون یکدیگر را بوسه نهند حقتعالی بهر هر بوسه حجی و عمره برایشان بنویسد بهر و لذت و شهوت..

[2] -- در فتوای بیستم از مجموعه فتاوی موبد آذرفرنبغ فرخزدان از او سؤال شده است که اگر دختر یا خواهر مردی به ازدواج با او رضایت و موافقت نداشته باشند، آیا مرد می‌تواند به زور آنان را زن خود کند؟ موبد پاسخ می‌دهد که مرد را نمی‌توان وادار به ازدواج کرد ولی زن را می‌توان به زور وادار کرد. بخصوص اگر خواهر یا دختر باشد که هم می‌توان آنان را به زور به زنی گرفت و هم ثواب ازدواج با محارم را دارد. برای آگاهی بیشتر بنگرید به متن پهلوی: روایت آذرفرنبغ فرخزادان، ترجمه حسن رضائی باغ‌بیدی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه ۱۶,

-Qız gərək 9 yaşanda evlənsin və əgər uzun müddət bu işdən boyun qaçıra, öldürülməlidir və əgər bir qadın küsərək əri evini tərk edə ölüm cəzasına yetirilməlidir. Və zərtoşt dinində qız uşağını 3 yaşında ərə vermək mucaz və mubah iydi.
-Qadınlar ölü uşaq dünyaya gətirəndə onlar zindani olabilirdilər və təmizlənmək üçün öküz südüyündən içərdilər, onların evdən eşiyə çıxmaları məhdud halda imkanları varıydı.
Əşraf təbəqəsindən olanlar neçə qadın alabilrdilər, onlar yoxsulluq nədəniylə vəya onların uşaqları olmaması səbəbiylə, qadınların icarə verəbilrədilər [1].
-Qiyas abadi yazır: bugünlər məharimlə evlənmə bir sıra kəsimlər tərəfindən şiddətlə danılmaqdadır və çoxlu təlaşlar var onları yalanlayalar halbuki zərtoşti dini kitabı «dinkərd» də bu konular ayrıntılarıyla yazılmışdır və açıqlanmışdır[2].

2-6-3-yeni farsçılar yön dəyişdirirlər

mütəhhəri fars şiəliyinin teorisiyənlərindən olaraq yazır: əski dönəmdə (zərtoştilərdə) məharimlə evlənmək raic iydi, Bəzi müsəlmanlar onları bu işlərindən dolayı qınayırlar və onları zinalıq (zənazadə) sayırlar, ama imamlar müsəlmanları bucür pisləmələrdən

---

[1] - زندگی زناشویی زن نیز زیر نفوذ عمیق موبدان بود. دختر موظف بود در سن ۹ سالگی با شوهری که برایش انتخاب می‌کرده‌اند، ازدواج کند و اگر به مدتی طولانی از اینکار سرباز می‌زند و زندگی بدون شوهر را ترجیح می‌داد، سزاوار مرگ بود. مجازات مرگ همچنین برای زنی که به قهر شوهر خود را ترک گفته بود نیز در نظر گرفته می‌شد. شاهنشاهی ساسانی، تورج دریایی، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، ص ۱۷۳ تا ۱۷۵,

[2] - زندانی کردن زنان به هنگام زائیدن طفل مرده نیز رایج بود. در این هنگام مزداپرستان زرتشتی می‌بایند در جایی بی‌آب و علف، اتاقکی بسازند و زن را به آنجا ببرند. زن موظف بود در آن اتاقک چند جام از آمیخته پیشاب گاو نر با خاکستر را بنوشد در حالیکه تا سه روز حق نوشیدن آب را نداشته است. (وندیداد، در مجموعه اوستا، گزارش جلیل دوستخواه، جلد دوم، ص ۷۱۳ تا ۷۱۶,).
آذرباد مهرسپندان در اندرزهای خود که تنها خطاب به مردان و نه زنان گفته شده است، سفارش می‌کند که تا جای ممکن مانع از رفتن زنان خود به بیرون از خانه شوند. اما چنانچه به ناچار زنان قصد خروج از خانه را داشته‌اند، موظف بوده‌اند با حجاب کامل و پوشش یکدست سر تا پا در انظار همگان ظاهر شوند و چنانچه کمترین آرایش و زیور خود را به دیگران نشان می‌داده‌اند، شایسته جهنم دانسته می‌شده‌اند. البته زنان اشراف در جامعه طبقاتی زرتشتی ساسانی از این قاعده و بسیاری قواعد دیگر معاف بوده‌اند. (بنگرید به بخش‌های گوناگون از کتاب ارداویراف‌نامه، فیلیپ ژینیو، ترجمه ژاله آموزگار.)

[2] - مردان طبقه اشراف می‌توانسته‌اند بدون محدودیت زنان متعدد بگیرند. به هر تعدادی که امکانات مالی نگهداری از آنان را داشته باشند. همچنین مردان می‌توانسته‌اند تا در صورت فقر و ناتوانی زن خود را بفروشند و یا در صورت ناباروری خود، آنان را برای مدتی معین در اختیار مرد دیگری بگذارند و در واقع اجاره دهند (جزئیات این معامله‌ها را در «ماتیگان هزار دادستان» بخوانید). دستوراتی شبیه این در میان ادیان دیگر نیز دیده شده است، اما چنین به نظر می‌آید که مردم از این اجازه منفعت‌طلبانه موبدان استقبال نکرده و خشم آنان را برانگیخته‌اند. (خرده مقالات، بیژن غیبی، چاپ آلمان، ص ۳۵۰,).

[2] -با اینکه موضوع ازدواج با محارم اینروزها به شدت تکذیب و برای توجیه و تحریف آن کوشش‌های زیادی می‌شود، اما منابع و اسناد مکتوب زرتشتی و غیر آن بسیار فراوان‌تر از آنند که جایی برای تردید باقی بماند. سراسر بخش مفصل و طولانی هشتادم از کتاب سوم «دینکرد» به بحث در این باره پرداخته و جزئیات آنرا به دقت بازگو کرده است. جزئیاتی مانند حق‌الارث دختری که در عین حال زن پدر خود نیز هست و موارد دیگر. (دینکرد، کتاب سوم، ترجمه فارسی از فریدون فضیلت؛ ترجمه انگلیسی از م. شکی؛ همچنین در زمینه ازدواج با محارم در دین زرتشتی بنگرید به گفتاری از جلیل دوستخواه).

və yamanlamalardan uzaq durmaqların istəyiblər, çünki onların öz qanunları olaraq öz şəriətləri doğrultusunda evlənirlər və bu halda uşaqları zinalıq sayılmaz.
Cənab mütəhhəri`nin, mənzuru bu sözləri deməkdən nədir?, Bir haldaki indilikdə zərtoşti böyükləri utanaraq bu rəsmləri kökündən danırlar və bu rəsmlərin təhrifinə qayildilər, niyə mütəhhəri`lər onları tocih etməyə çalışırlar? Və dahada kötüsü bucür sözləri yalandan imamlara bağlayır. Bu haqda yenəde açıqlama veriləcəkdir.

2-6-4-farsların həmasə kitablarında ailə pozuqluğu

-zərtoşti və sasanlı kültürü haqda yazılan kitablardan başqa, farsların həmasə kitablarındada ailə pozuqluğu haqda çoxlu mətləbə rast gəlmək olar.
Firdusi`nin şahnamə kitabından müxtəlif bilgiler əldə etmək olar, örnək üçün bir neçəsinə işarə olunur: «keyxosro`un qadın oğuruluğu», «kəniz oynatması»; keykavus`un şəhərləri yandırması, uşaq və qadın öldürməsi; bəhram qur`un qadın iynaşlığı; ənuşirvan`ın şəhərləri yandırması və xalqı qırması; xosro pərviz`in şikəncə vermələri və qəsavətləri; və..
Teodor noldke kitabında yazır[1]: «şahnamə də qadınlar etgin və fəal rol oynamırlar, yalnız sevgi və həvəs ortaya gəlirsə görünürlər».
Firdusi şeirlərində sasanı ailə lərinin inhitata çəkilmə sindən danışır: şəhru`nun çox uşağı olaraq birindən hətta iki uşağı yoxuydu.[2]
Uşaqların hərbirin, pus yollarla doğaraq, müxtəlif dayələrlə süt verilibdir. [3]
ünlü ərləri olsada, gizlincə ayrı ayrı yoldaşları varıydı.[4]

---

[1] -«حماسه ملی ایران»
[2] - بچه بوده‌است«شهرو»را سی واند. نزاده است او ز یک شوهردوفرزند.
[3] -- یکایک را ز ناشایست زاده. بدایه دایگانی شیر داده.
[4] - اگر چه شوی نامبردار دارند. نهانی دیگری را یار دارند.

2-6-5-indiki fars ailə lərində cinsi qarqaşalıq

-ailə pozuqluğu haqda özümün şəxsi eşitdiyim və gördüklərimdən önəmli bir mətləbə işarə etməliyim: tehranda və qumda yaşarkən dostlarımla çoxlu qız və oğlanların ilişəgilərin görərək və eşidərək, və indiki çağı, və müxtəlif ölkələrdə olan bağlantıları nəzərdə tutaraq eylə çox anormal hadisələr kimi həsaba qoymurduq və hətta çoxları ilişəgisizliyi çağdışı davranışlar sayırdılar, tədricən çoxlarını yaxından tanyıaraq daha ilqinc hadisələrə rast gəlirdik ilk vaxtlarda bacı qardaşları eşidirdim ki birbirləriylə əməkdaşlıq edərək öz dostlarını birbirlərinə tanıtdırıb və ilişgi qurmaların sağlayırdılar; daha sonralar bir çox fars ailələrdə, bacı qardaşları görürdük və eşidirdik ki birbirləriylə ilişəgidə olurdular, bu hadisələr heç vaxt mənə və yaxın dostlarıma hətta batılı ölkələrdədə eşidiln ilişəgilərdə nəzərdə tutarsaq, həzm olunan hadisələr kimi görünmürdü və həmişə təəcüb içindəydi və deyirdim niyə insanlar bu qədər inhirafa çəkilirlər və illəti nəmənə olabilir? Və sonralar əski fars kültürünü oxuyarkən bu Məsələ mənə çözülmüş oldu.

Demək olar yüzil di ki, pəhləvilər və fars şiəliyi, var güclərilə əski həxamənişi və sasanı hökümətini və onların kültürlərini, ali və insani məktəb və ideoloji olaraq və qurtarıcı din kimi millətə tanıtdırırlar. Vəqti kuruş, daryuş və xosropərvizlər bu millətin böyük qurtarıcısı və Peyğəmbərləri kimi tanıdılır və onlarda öz bacı ana və qızlarıyla ilişgiləri varıydı, indiki gənclər və özəlliklə əski fars mədəniyətinə valeh olan kimsələr, nəcür onların davranışların pis biləbilərlər, və təbii olaraq sasanlıların ailə bağlantlarınıda özlərinə örnək olaraq seçəcəkəlr və onada əftixar edəcəklər.

Vəqti böyük ölçüdə sasanlıların işləri və kültürləri bu sözlə yəni « qoftar e nik, pəndar e nik və kərdar e nik: iyi söz, iyi düşüncə, iyi iş» şəklində, həm pəhləvi dönəmi və həm xomeyni dönəmi, hər an və hər yerdə təbliğ olunur, təbiidir bir fars gənci, bucür şəxsiyətləri və onların ailə bağlantılarını, «iyi işlər» kimi alqılayacaq və ona əməl edəcəkədi.

İndi sual buradadır həm pəhləvilər dövrü və həm islami hökümləti dövrü, kim cüret edirdi əski fars hökümətləri əleyhinə tənqidi yazı yazsın, və kim eyləyə bilirdi onların kötülüklərin pisləsin, hansı dini liderin, əski fars hökümətləri və kültürləri haqda, örnək olaraq iki sətir yazısı vardır?, Demək olar dini liderlər açıq aydın islam dini əleyhinə təbliğləri görməzdən gəlirlər.

-Aya səlman roşdi kimilərin əleyhinə, hay küylü fətvalar və təbliğatlar bu haqda bir növ örtük olaraq sayılmır? Və aya bucür inhırafı fətualarla, əski fars kültürünü haqlı göstərmək istəmirmi?. Və aya əski kötü rəsmlər üçün beylə fətvalar vermək olmazmı?, Şayəd Məsələ kökündən ayrı bir şeydi, və onların arasında iş birliyi vardır?.

2-6-6-türklərin islamiyətdən öncəki dini gələnəkəlri (bir təngri)

-müsəlmanlığı hələ qəbul etməmiş əski türklər içində əsla məharimlə evlənmə rəsmləri yoxuydu Məsələn ibn fəzlan ərəb səyyahı (295 hicri, 907 miladi) türkütan səyahətində[1], hələ müsəlman olmamış oğuzların ölkə sindən geçərkən onlar haqqında beylə yazır:

kitabın 7ıncı bölümü(oğuzların yanında- səfhə 69) : hər zaman onların birinə zülüm olursa vəya gözlənilməz bir fəlakət və çətinlik üz verirsə, başını göyə qaldırıb «bir təngri» [2] dyyər.

Kitabın 7inci bölümü(oğuzların yanında- səfhə 71) : hər zaman bir kişi ölürdü böyük oğlu onun qadını ilə, anası olmaması halda evlənirdi.[3]

Əlbətdə biz türklər, əski türklərin hər davranışını özümüzə örnək olaraq seçəmirik və tarixə tənqidi baxırıq halbuki farslar bir boyutlu olaraq geçmişlərinə övücü şəkildə baxırlar. Ayrı deyişlə buna takid olunmalıdır, əski türklərdədə, yanlışlıqlar və haqsızlıqlar görünəbilir

---

[1] -سفرنامه از احمدابن فضلان بن العباس بن راشدبن حمّاد، ترجمه ابوالفضل طباطبایی ، چاپ اول ۱۳٤٥، انتشارات بنیاد فرهنگ، چاپ دوم ۱۳٥٥ ، انتشارات شرق.

[2] - سفرنامه از احمدابن فضلان: فصل ۷-نزد غزها (صفحه ٦۹): هرگاه به یکی از آنان ستمی بشود یا پیش آمد ناگواری برایش روی بدهد سرخودرا بهسوی آسمان بلند کرده می گوید «بیرتنکری»و این لغت ترکی و به معنای «خدای یگانه است. (بیر= یک؛ تنکری = خدا)»

[3]- سفرنامه از احمدابن فضلان: کیتابین ۷ینجی بؤلومو-نزد غزها (صفحه ۷۱) :هرگاه مردی بمیرد و دارای همسر و اولاد باشد، پسر بزرگش با همسرش در صورتی که مادر او نباشد ازدواج می کند.

vəli bunlar bir şahın vəya bir qrupun işləri sayılır və şəxsi davranışlar sayılaraq qınanmalı və onlardan dərs alınmalıdır, halbuki sasanlı və indiki fars hakimiyətlərində birsıra kötü və zidd bəşəri işlər, kişisəl və şəxsi hərəkətlərdən ötəyə geçərək, bir hökümət, kültür və din əslinə çevrilibdir və buradadırkı böyük təhlikə insanlıq adına vucuda gələbilir və bucür qeyr insani hakimiyətlər və kültürlərin əleyhinə hərəkət etmək, bütün ölkələrin görəvi sayılır, və mütmeinən bucür təhlikələr yalnız iranda yaşayan qeyr fars millətlər üçün yox, ayrıca bütün insanlıq aləmi üçün utanc verici hadisələr törədəbilr.

2-6-7-farsların həşiş və bəng haqqında inancları

qiyas abadi yazırkı: həşiş və bəng yəni uyuşdurucu maddələrdən yararlanmaq əhuraməzda`nın əhrimən qarşısında qutsal işlərindən biridir və meerac`a və beheştə getmək üçün ondan yararlanmaq bir yol və yöntəm kimi tanınırdı, zərtoşti kitablarında o cümlə dən «bəng gəştaspi, ərdaviraf namə, zəratoşt namə» bölümlərində bunlara təkid olunubdu.[1]

Fars şiəliyi, uyuşdurucu (müxəddir) maddələrinə heç vaxt qadağa qomayıbdır və bu haqda danışmaqdan belə çəkinirlər, bu davranışın kökü onların əski dinlərinə və gələnəkəlrinə bağlı olması açıqca görünməkdədir.

2-6-8-farsların daşqalaq haqında inancları

-qadınları daşqalaq etmək kuruş zamanı babul da mütədavil iydi və yalnız qadınlar haqqında uyqulanırdı vəli kişilər bu cəzadan məaf

---

[1] - رضا مرادی غیاث آبادی : حشیش یا بنگ و استعمال آن به عنوان یکی از یاریگران اهورامزدا در برابر اهریمن از اعمال مقدس در دین زرتشتی بشمار می‌رود. مصرف حشیش در دین زرتشتی یکی از راه‌های معراج و سفر به بهشت و جهان آخرت دانسته شده است، بخصوص اگر سه جام زرین از «بنگ گشتاسپی» باشد و موبدی آنرا سر بکشد. چنانکه ارداویرف در آتشکده آذرفرنبغ و در برابر هفت تن از بزرگان زرتشتی آن می و بنگ را نوشید و استعمال کرد و به مسافرت آن دنیا رفت و برگشت. ارداویراف همان موبدی بود که سنت ازدواج با محارم را با هر هفت خواهر خود اجرا کرد و کتابی به نام «ارداویراف‌نامه» از او برجای مانده است. نشانه دیگری از مصرف مقدس حشیش، گزارش «زراتشت‌نامه» است. به موجب این منظومه، زرتشت نیز چنین جامی را به گشتاسپ نوشانید تا او را سه شبانه‌روز به معراج بفرستد و از بهشت دیدار کند. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: ژینیو، فیلیپ، ارداویراف‌نامه، ترجمه و تحقیق ژاله آموزگار، انتشارت معین و انجمن ایران‌شناسی فرانسه، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۲؛ فرنبغ دادگی، بندهش، ترجمه مهرداد بهار، انتشارات توس، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۰؛ گزیده‌های زاداسپرم، ترجمه محمدتقی راشد محصل، انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، ۱۳۶۶؛ رضی، هاشم، دانشنامه ایران باستان، انتشارات بهجت، تهران، ۱۳۸۱، جلد یکم، صفحه ۵۰۴ تا ۵۱۲,

iydılar məgər şahın hərəm və kənizləri haqda zina işinə əl vurmuş olalar.
-Cənab qiyas abadi yazırkı: iğraqsız olaraq demək olarki kuruş, uyqarlığın və iran qovmlarının ən böyük yıxıcı larından sayılır, ayrıca kuruş turat (əhd ətiq) kitabında əzizlənərək yəhudilərin 70 illik əsarətdən qurtarıcısı kimi göstərilir, ama həman kitabda beylə yazılır «mən (yəni kuruş) tanrının istəyilə babul əleyhinə olaraq oranı dağıdacağam babul əhalisinin kökünü və nəslini kəsəcəyəm ta onlardan biridə diri qalmasın, babulu batlağa çevirəcəyəm ta orada bayquşlar yuva salsınlar və ölüm süpürgəsiylə oranı süpürəcəyəm və hər şeyi məhv edəcəyəm və onların ölkəsini viranəyə dödərəcəyəm» və beylə olaraq babul uyqarlığı həmişəlik aradan getdi.
(Qaynaq: turat, əşiya, bab 14, bənd 22 və 23; ermiya, bab 25, bənd 12). Ardıca cənab qiyas abadi yazır möhtəmilən iskəndər məqduniyə`nin hücumu əslində həxamənişi şahlarının babul, leydi, misir, yunan və ayrı ölkələrə təcavuzları sonucunda ortaya gəlmişdir.
Burada bir nüktəyədə işarə olunmalıdır : həzrət musa 1600 miladdan öncə yaşayırdı, halbuki kuruş 550 il miladdan öncə yaşayıbdır, bu üzdən turat kitabında yazılar möhtəmilən kuruş zamanı və bir təhrif olaraq bu kitaba artırılmışdır və demək olar kuruş, turat kitabının əslini aradan qaldırmaq istəyərək, ona qondarma və kuruş hökümətini övücü sözlər artırmışdır və olabilir təhrifçi yəhudilərdən yararlanaraq qutsal kitabı təhrif etmişlər, və «əhd qədim turat» kitabı yerinə «əhd cədid turat» kitabını yazmışlar; bu haqda zulqərneyn bölümündə olan bilgilərədə baxabilirsınız.

2-6-9-əski fars dini və onun gərçək adı (zərtoşti və behdini)

-qiyas abadi yazırkı: bu din sasanlı dönəminin ilk vaxtlarında «behdini» adlanırdı vəli geçən yüzildə bu dinə zərtoşti adı qoyuldu. Bunlara rəğmən zərtoştilər özəlliklə yaşlıları öz dındaşlarına

«gavaruni/ gabaruni» (gəbr dininə bağlı anlamında) deyirlər, bu din zərtoşt Peyğəmbərlə heç ilgisi yoxuydu.
Bunada işarə olunmalıdır cənab qiyas abadi bu sözü yazmaqda haqlıdır, bunu doğrulamaq üçün müvərrixlərdən də fakt gətirə bilirik: müvərrix qrişmən «iran əz ağaz ta islam» yazırkı «Bəzi alimlərə görə zərtoşt`un kitabı əvista, m4-6cı yüzildə yazılıbdır, iskəndərin əvista`nı aradan aparma əfsanəsi elmi nəzərdən mərduddur, bu kitabın balaş`ın əliylə toplanmasıda dəyərsiz bir əfsanə kimi qimətləndirilir, nəqəş rüstəm dəki 1inci şapur kətibəsi bu eetiqadı yaradıb: bu kətibənin cızıldığı zaman yəni miladi 3cu əsrin 2ci yarısına qədər hələ əvista adında müqəddəs mətnlər yoxuydu»; əlbətdə qrişmən`in nəzərinə rəğmən bir iddənin eetiqadına görə əvista m.13-14cu illərdə yazılıbdır əlbətdə bunlarda fəqət həds və gümandır, əvista`nın gərçək zuhuru m.1771dədir, bu ildə fəransəli `anquetil duperon` bu kitabı, hind Möbidlərinin söylədikəllərindən kitabət edibdir[1].
Ayrıca indiki əvista kitabında olan fikirlər qaynaq baxımından 1770lərə aiddir ama düşüncə baxımından islam öncəsi sasanlı kültürünü özundə yansıdır və işarə olduğu kimi sasanlı dövrü onlar özlərinə zərtoşti demirdilər və gərçək adları behdini olmuşdur.

2-6-10-əski fars dini və fars şiəliyi öndərlərin susqunluğu

-ilqinc budur, farsçı din öndərləri, ünlü aydınları və yazarları, böyük ölçüdə sasanlı dinini arındırmağa və təmiz göstərməyə çalışırlar, Yuxarıda qeyd olunduğu kimi mütəhhəri onların dini qanunlarını möhtərəm və yasal olduğunu savunur vəya o biri din öndəri bucür qaydaları onların özlərinə özgü olaraq qınanmamalarını söyləyir, gərçəkdən fars şiəliyinin bu kültürə nəqədər heyran olduğunu göstərir və sözdə islam dini öndərləri olduğuna rəğmən urkdən əski gələnəkəlrinə bağlı olduqlarını üzdə də belə gizlətmirlər.

[1] - باخ: سوْکولوف، زبان اوستایی، موسسه مطالعات و تحقیقات ۱۳۷۰صفحه ۸، (سحر مجله سی، ۱۳۸۱ تیر-مرداد، دانشگاه تبریز-علوم پزشکی) (وارلیق۱۲۳،هادی)، باخ:ایران سؤزونه

Sual buradadır pəs islam dininin yeniçiligi haradadır, əgər qərar olardı bizim dinimizin adı islam ola vəli içəriyi həman sasanlı zərtoşti dini olsun, bizlər kültürcə hansı yöndə inkişaf etmişik.
-Quran «qələm və yazılanlara» and içir (qələm surəsi), dini öndərlər, quranın dedigi qələmi, nə zaman işlədəcəklər, əgər qərar ola ailə içi cinsi ilişəkilər sonucu olan uşaqlar, zinalıq sayılmaya, pəs islam dini öndərlərinin görəvi nədir?.
-Əlbətdə burada amac zərtoştilərə savaş açmaq deyil, əlbətdəki onlar ölkə yasaları çərçivəsində və insanlığa hayqırı olmadığı halda öz gələnəkəlrinə uıymalarının heç kəsə dəxli yoxdur, ama müsəlmanlar və özəlliklə dini öndərlər vargüclərivlə həm dini cəhətdən və həm bilimsəl cəhətdən bucür pozuqluqları ifşa etmələri gərəkir nə inkı onların urəginə toxunulmasın diyə hər tür yasalarını tocih etsinlər.
-Daha ilqinc şey buradadır mütəhhəri və təbatbayi kimi sasanlı kültürünün heyranlarının bu sözəlrinə rəğmən, bütün zərtoşti din öndərləri, öz əski dinlərinin bucür qaydalarının nə qədər gərçək dışı olmasına vardıqlarını görərək, hər fürsətdə danmağa belə çalışırlar.
-Əcibədirki onlar danmağa israr edirlər vəli fars şiəliyi onu təbliğ etməyə, tocih etməyə və hətta tədricən onları yürürlüyə salmağa çalışırlar necə ki siqəni dinin bir qanunu kimi ortaya atırlar.
-Daha çarpıcı bir şeyə də işarə olunmalıdır, Yuxarıda söylənən şeylər, əslində kağaz üstünə gətirilən və hamının gözü önundə olan bölümlərdir və bunlardan çox pisi və islam din iylə heç bir əlaqəsi olmayan qaydalar, onların içində və özəlliklə dini oxullarında və hovzələrində yürürlükdə olan işlərdilər, onlar cinsi ilişəkilərdə heç bir usula bağlı olmayaraq hər işə əl atırlar və bu işlərinin yanında amı insanları aşağılama usulları, onların içində yayqın əsllər kimi işlənməkdə və dərs başlıqları kimi öyrətilməkdədir.
-Cinsi qarqaşalıq bu kültürün ən açıq özəlliklərindəndir, onlar danışıqlarında və əməllərində cinsi məsaili öndə tutarlar və üzülərək

söyləyə bilirəm bu təfəkkürdə ki adamlar, fərq etməz dost vəya düşmənin qızı və qadınıda olsada hamısna göz tikərlər.

2-6-11-əski farsların qadın və millətlər haqqında inancları

farsçılıq kültürünün ən görkəmli numayəndəsi firdusi`dir, onun öyrətilri başlıq olaraq qısaca beylədir.

2-6-12-əski fars kültüründə qız uşağının öldürmə ənənəsi

-qız uşaqlarını öldurmək və anadan olarkən onların başın kəsmək, fars və behdini ənənələrindən idi (fars rasisimi bunu ərəblərə nisbət verər!). Məhrab şah vəqti düşünür, zal, rudabə`ni sevir beylə deyir:
qız dünyaya gələrkən durmadan onun başı kəsilməlidir.[1]
Öldürmədim, atababa ənənəsinə uymadım və indi beylə günə düşdüm.[2]

2-6-13-qız uşağı ailənın baş aşağılığına səbəb olur

-sasanlı kültüründə qız uşağı ailənin baş aşağılığına səbəb olur və qadınların çoxu yurd və ailələrinə xayın sayılırdılar. Və firdusi beylə inanırki xoşbəxt və yaxşı taleli odurkı qızı olmasın.
Beylə dedi: qız heçvaxt olmasın, o nəjadın eybidi.[3]
Heç işi qadın sözüylə görmə,qadın məsləhət verəbilməz.[4]
Vəqti firidun oğulları səlm, tur və irəc üçün yəmən şahı nın qızlarından elçilik edir o deyir:
kaş heç vaxt olmayaydım ki ərkək toxumundan dişi tolid olubdur.[5]
Xoşbəxt odurki qızı olmasın, qızı olan xoş taleli olmaz.[6]
Vəqti mənijə aşiq olur dəyirmançı beylə deyir:
hər kimi uğul əvəzinə qızı olsa o məzarda olsa yeydir.[1]

---

[1] -مرا گفت چو دختر آمد پدید. ببایستش اندر زمان سر برید.
[2] -نکشتم، بگشتم از راه نیا. کنون ساخت بر من چنین کیمیا.
[3] -چنین‌دادپاسخ که‌دختر مباد. که از پرده عَیب آورد بر نژاد.
[4] -مکن‌هیچ کاری به‌فرمان زن. که هرگز نبینی زنی رای‌زن
[5] -بد از من که هرگز مبادم میان. که ماده شد از تخم نره کیان.
[6] -به اخترکس‌آن‌دان‌که‌دخترش‌نیست. چو دختر بود روشن اخترش نیست.

-Firdusi beylə inanırdı ki xoşbəxt odur ki kökündən qızı olmasın və birinin qızı olsa bədbəxt sayılır:
hər kimin ki qızı ola tacı da olsa pıs talelidir.[2]
(Müqayisə edərsək, dədəqurqut da qıza baxış fərqlidir, «bay bura» qovm böyüklərindən tanrıdan oğlan istəyir və bu halda «bay bican» bir ayrı qovm böyügü hamıdan istəyir böyük tanrıdan ona qız istəsinlər).

2-6-14-ailə üzvlərinin birbirləriylə yaxınlıq etməsi

-behdini də xanəvadə inhitata çəkilir, birisi, qızıyla, anasıyla və bacısıyla yaxınlıq edəbilir, Məsələn sasanı şahı olaraq bəhmən şah öz qızı humay la yaxınlıq edir:
ay kimi gözəl humay(şah qızı), şahdan boylu oldu.[3]

2-6-15-fars kültürü və şahnamənin qadınlara gənəl baxışı

firdusi rüstəm`in dilindən sudabə haqqında kavus`a deyir:
bir böyügün kəfən geyməsi qadın əmrində olmasından iyidir.[4]
Siyavuş qadına uyaraq heç oldu, bir iyi qadın hələ doğulmayıbdır.[5]
Qadın və əjdaha hər ikisi napak olaraq yerə gümülə iyidir.[6]
Qadına tapınmaqdan itə tapın, bir it yüz yaxşı qadından iyidir.[7]
Qadınlar ucalmazlar çünki həmişə yeyib yatmaqdadılar.[8]
Qadının ürəyi dev yeridir və fəqət danışmaq bilərlər.[9]
Qadın qoxusundan tük ağarar və umudsuz olar.[10]
Kaş əzəldən kişilik suyu olmayaydı. Əgər kişisən qadından danışma.[11]
Qadın yalnız xoşluq üçündür və dada çatmaz.[12]

---

[1] -کرا دختر آید به جای پسر. به از گور داماد ناید به در.
[2] -که را از پس پرده دختر بود. اگر تاج دارد بد اختر بود.
[3] -همای دلافروز تابنده ماه.چنان بُدکه آبستن آمدزشاه.
[4] -کسیکه بوَد مهتر انجمن.کفن بهتر اورا زفرمانزن.
[5] -سیاووش به گفتار زنشدبه باد. خجستهزنیکو زمادر نزاد.
[6] -زن و اژدها، هر دو در خاك به. جهان پاك از این هر دو ناپاك به.
[7] -زنان را ستایی سگانرا ستای. که یکسگ به ازصدزنفارسای.
[8] -زنان را از آن نام ناید بلند. که پیوسته در خوردن و خفتنند.
[9] -دل زن همان دیو را هست جای. ز گفتار باشند جوینده رای.
[10] -ز بوی زنان موی گردد سپید. سپیدی کند زین جهان نا امید.
[11] -نه در ابتدا بودی آب منی. اگر مردی از سر بدر کن زنی.
[12] -زن خوب رخ، رامش افزای و بس. کی زن باشد از فریاد رس.

Qadın oldu qurda verin,o zəif və abır aparandır.[1]
İstəsən xar olmayasan qadın yanında sərrın demə.[2]
Qadının allatması, qurd, aslan və əjdahadan böyükdür.[3]
Farsçılar hər zaman qadına xor baxıblar və onun kəramtinə toxunaraq onu aşağılamağa çalışıbalar, koleyni farsçıların Peyğəmbəri olaraq fru kafi`də yazır:biri kənizi ariyə üçün qardaşına verib sonrada geri qaytarabilir,[4] beylə hədislərdə fars şiəliyi qadına ən balaca insani dəyər verməməkdədir və gərçəkdən koleyni atababalarına aid sasanlı dinini ülgü götürübdür. Əlbətdə koleyni`nin qadınlar haqda yazdıqları o qədər müstəhcəndirki insan onları yazmamağı tərcih verir.
(Dədə qorqut kitabında dırsə xanın uşağı olmadığı üçün bir qonaqlıqda aşağılanır, vəli o bunu qadınının boynuna atmır və onunla məşvərət edir və onun məsləhət iylə yolu beylə tapır, uşağı olsun diyə acların qarnın doyursun və borcluların borcunu ödəsin və beyləliklə həm insani bir iş görür və həm uşaq sahibi olur).

2-6-16-şahnamə də türk düşmənçılığı

türknəjad hürmüzdən danışma, zəmanə də olmasın bu nəjad.[5]
Xaqan nəjad və kötü soyludur və boy buxunu anası kimidir.[6]
Dedi ey türk nəjad bəhram, qan tökməklə sən şad olmazsan.[7]
Sən xaqan nəjadsan nə keyqubad nəjad, ki kəsra sənə tac qoydu.[8]
O pis tinətli və devdən olan türkdür və atalarını belə bilməzlər.[9]
O türkün kökü kötüdür, ırqı bədəni pisdir.[10]

---

[1] -چون زن زاد دختردهیدش بهگرگ.که نامشضعیف است و ننگش بزرگ.
[2] -چو خواهیکهخواری نیاری بهروی.به پیش زنان راز هرگزنگوی.
[3] -فریب زن جادو و گرگ و شیر. فزونست از اژدهای دلیر.
[4] -

> - جایز است که کنیز را به عنوان عاریه به برادر داد تا با او مجامعت کند سپس به او برگرداند.[۲]
> فروع کافی ج ۵/ ص۴۷۰

[5] - سخن بس کن از هرمز ترک زاد. که اندر زمانه مباد این نژاد.
[6] -که خاقان نژاداست و بد گوهر است. به بالا و دیدار چون مادر است.
[7] -بدو گفت بهرام، ای ترک زاد. به خون ریختن تا نباشی تو شاد.
[8] -توخاقان نژادی نه ازکیقباد. که کسری ترا تاج بر سر نهاد.
[9] -بُود ترکِ بدطینتودیوزاد. که نام پدرشان ندارند یاد.
[10] -کهآنترکبدریشهو ریمن است.که هم بد نژاد است و هم بد تن است.

Bədzat türkün bədənini cansız, qanıyla daşı mərcan edərəm.[1]
Bundan sonra o kötü türk dən soruşun, ey cəhənnəm üzlü və cənnət`dən uzaq olan.[2]
Sən nə kişi sən sənin adın və ırqın nədir?. Səni doğan gərək sənə ağlasın.[3]

2-6-17-ərəb düşmənçılığı

(bənzər sözləri bəluç, kürd, gilək, deyləm, hind lilər üçündə görmək olar).
Ərəb hərkim olsa şeytandı və mənə düşməndir.[4]
Dəvə sütü və kərtənkələ yiyən ərəb, işi bir yerə yetiribki.[5]
Şahlıq iddia edir, tüpürüm sənə ey fələk.[6]
Fars şiəliyi həm dil və həm din lahazından bir paradoks içindədir, farscanın 70٪ ərəb və 20٪ türk dilindən alınmışdır, buna rəğmən farsçılar ən böyük düşmənçılığı ərəb və türk dillərinin əleyhinə bəsləyirlər, ayrıca dinlərini, əsil islam dini kimi tanıtdıran və əslində müsəlmanların əksəriyətinin əleyhinə olaraq məcburən böyük enerji sərf edirlər bəlkə yalançı nağıl, hədis və əfsanələrlə dinlərinin doğruluğunu sabit etsinlər və gərçəkdən öz amaclarını da doğrudan doğruya bildikləri üçün və quran`a və islama inanmadıqları üçün onun içini boşaltmağa çalışırlar.
Fars şiəliyinin yaratdığı imam zamanda, məcusilərə tay ərəb düşmənidir o gəldiyində bütün ərəbləri qılıcdan geçirəcəkdir, bu haqda sonrakı bölümlərdə bilgi veriləcəkdi.

2-6-18-əski fars kültüründə(şahnamədə) islam qarşıtlığı sözlər

vəqti təxt lə mənbər bir ola hamı bubəkr və ömər olar.[7]
Düzlük və ilqar bilməzlər və əyrilik və əskiklik iyi olur.[8]

---

[1] -تن ترک‌بدذات‌بی‌جان‌کنم. زخونش دل سنگ مرجان کنم.
[2] -از آن پس بپرسید، ازآن ترک زشت. که ای دوزخی روی دور از بهشت.
[3] -چه مردی و نام و نژاد تو چیست؟.که زاینده را بر تو باید گریست.
[4] -عرب‌هرکه‌باشدبه‌من‌دشمن است.کژ اندیش و بد خوی و اهریمن است.
[5] -ز شیرشترخوردن و سوسمار.عرب‌رابه‌جایی رسیده است کار.
[6] -که فر کیانی کند آرزو. تفو بر تو ای چرخ گردون تفو.
[7] -چو با تخت منبر برابر شود.همه نام «بوبکر» و «عُمّر» شود.
[8] -ز پیمان بگردند و از راستی. گرامی شود کژی و کاستی.

İranlılara ağladım sasanlılara sızladım.[1]
Necə oldu o təxət və ədalət, heyif o əzəmət.[2]
Bundan sonra ərəblərdən ziyan gələrək taleimiz pis olub.[3]
Bizim yolumuz yaxcı olar və ağıllı bizim dinimizə irad tutamaz.[4]
Getmiş suyu arxa qaytararıq. Bəlkə abırımızı yenidən tapaq.[5]
(İlqinc budur farsçılar həmişə döngüsləliyə və tarixin tikrarına inanırlar və bütün millətlər arasında «gedən su daha birdə o arxa qayıtmaz» ata sözünün tərsinə deyirlər həman suyu arxa qaytararıq; bu haqda hermenütik bölümündə «10-1 v10-3-4» açıqlama verəcəyik).

2-7-sasanlı fars hakimiyəti və onun mirası

-farsçılar sasanlılardan yad edərək elə danışırlar quya sasanılardan, fars dilində böyük kültürəl və fərhəngi miras qalmışdır, sasanlıların haqqında neçə önəmli mövzua işarə olunur:
bölgə tarixində yəni bütün ortaduğu da, ən geri qalmış və kültürəl lahazdan ən kötü və qeyr insani dəyərlərə malik olan hökümət, yalnız və yalnız farslara aid olan sasanilərdi.
-Bu hökümət 400 illik hökümətində hətta bir dana belə alim, danişmənd və bilgin dünyaya təqdim etməmişdir, (islam sonrası, sasanlılar haqqında deyilən əfsanəvi şəxslər, tarixi sənədlərdən yoxsundurlar və yalançı şəxsiyətlərdən başqa heç bir şey deyildir, (bunu nəzərdə alın : yunan, misir sümər və ilam kimi təməddünlərin bilginlərindən yəzlərcə yazılı bəlgələr qalıbdır).
-Bu hökümətdən hətta məmuli məsail haqda birdana belə mədrək, daşyazı və hünəri əsər qalmayıbdır halbuki minlər il onlardan öncə yaşayan urartulardan 400dən çox daş yazı qalıbdır, və 3000 il onlardan öncə yaşayan sümər-ilamlardan yüzminlərcə yazıt qalıbdır.

---

[1] -به ایرانیان زار و گریان شدم. ز ساسانیان نیز بریان شدم.
[2] -دریغ آن سروتاج وآن تخت و داد. دریغ آن بزرگی و فر و نژاد.
[3] -کزین پس شکست آید از تازیان. ستاره نگردد مگر بر زیان.
[4] -شودمردمی‌کیش‌و آئین‌ما. نگیرد خرَد خُرده بردین‌ما.
[5] -بیاریم آن آب رفته به جوی.مگر زان بیابیم باز آبروی.

-Bu hökümət savad və elmi eyitim lahazindan ən kötü halda idi, və heç cürə xətt və kitabətləri olmayaraq ən vəhşi halda yaşayırdılar və demək olar millətə fəlaktdən başqa heç miras buraxmamışdılar. Bu hökümət heç cürə yeni bir şey dünyaya sunmamışdı.
-Bu hökümət din cəhətdən ən kəsif və geri qalmış və təhrif olunmuş dinə malik idi.
Xosro pərviz bacısın və anasın özünə arvad edir, bu vəziyət bütün sasanı böyüklərinin içində var idi, qadın alıb satmaq, icarə vermək, onların günlük kültürləri idi, şah sarayi adamları haqda yazılır: «o qədər cinayət edib şahzadə ləri öldürürlər ki şah öləndən sonra hətta ən uzaq əqrbalardan bir nəfər şahzadə tapabilmirlər şah edələr.»
-Sasanlılar dövrü, qulçuluq (bərdədarlıq) ən kötü və qeyr insani vəziyətdə idi, millətə ağır vergi bağlamaqla onların qanını sorurdular, fəqr və fəlakət bir tərəfdən və hökümət quldurluğu ayrı tərəfdən milləti, böyük yoxsulluğa sürütləyərək, bir sıra xas dinlərin zuhuruna səbəb olurdu, bu dinlərdə neçə kişi üçün, ortaq qadın təklifi verilirdi. demək olar əgər islam dini o dönəm gəlməsəydi sasanlılar, nəsil lahazından ən kötü durumda olaraq doğal xəstəliklərə sürütlənəbilirdilər.
Bu səbəblərdən dolayı, islam dini çox rahatlıqla və 10-20 il ərzində bölgə xalqları tərəfindən bənimsəndi və xalqların köməkiylə, sasanlılar impratorluluğu pəhləvilər kimi kül olub tarixdən silindilər. Və o impratorluğu təşəkil verən qovmlar sonralarda uzun müddətdə eyləyə bilmədilər münasib bir hökümət qursunlar, bu vəziyətin nədənini bu höküməti təşəkil verən qovmların inhitata çəkilmiş kültürünün kökündə görməliyik.
Sasanlı şahı 1inci şapur bir daşyazı sında bu hökümətin insani dəyərlərini açıqca göz önünə qoymaqdadır (qiyas abadi).[1]

بخشی از سنگ‌نگاره غلبه شاپور یکم ساسانی بر کیلیکیه، تنگ چوگان

سپاهیان سواره‌نظام شاپور در پشت سر او ایستاده‌اند. مردی در زیر سم اسب او لگدمال شده و مرد دیگری در حال تضرع و استغاثه است. دیگران در حال حمل و تسلیم غنائم جنگی به شاپور هستند. شاپور در کتیبه خود در نقش‌رستم از به آتش کشیدن خانه همین مردم یاد کرده است.

- 1

Daş yazıda şapur ata minərək bir kişi atın altında əzilir və bir iddədə ona yalvarmaqdadılar, nəqş rüstəm daşyazısında bu insanların evlərinin oda çəkilməsindən söz açılmışdır.

2-8-şiəliyin farslar üçün cəlb edici tərfləri

- Şuubi hərəkatında qısada olmuş olaraq bu haqda açıqlamalar vermişdik burada nəsib bəyin məqaləsindən yararlanaraq Bəzi konulara işarə olunur.

-Şiəliyin farslar üçün cəlb edici olması birbirini tamamlayan bir neçə amillə izah ediləbilr. Hər şeydən öncə, xilafət, sasanlı imperyasını savaşla almış; din öyrətilərinə rəğmən əməldə, üməvi hakimiyəti (661-750) ərəblər üçün üstünlük sağlayırdı, ərəb siyasi muhitində yaranmış bu müxalifətçi siyasi cərəyan (şiəlik) sasanı dövlətinin varisi olaraq, şuurunu və ğururunu daşıyan farsçılığın işinə yaramışdır. Şiəliyin özündə zahirdə haqsızlığa qarşı və əslində quran və Peyğəmbər ailəsinə qarşı, mübarizə yə çağırışların güclü olması onun sonrakı dövrlərdə ərəb hakimiyəti və hakim kültürünə müqavimət hərəkatlarının idea mənbəinə çevrilməsini şərtləndirmişdir.

-Farsları və farsçıları cəlb edən xususiyətlərdən birisi şiəliyin, tanrısallaşdırma təfəkkürdür, bu təfəkkür onların əski sasanlı dinləriylə bağdaşırdı, bu təfəkkürə görə öndərlər tanrı tərəfindən mənsub olur və xalqın çoğunluq məsələsi önəmin əldən verir. Və ayrıca onun sasanı gələnəyinə tay movrusi sistimdə mehdi (misiyası) doktorin`idir.

-Fars aristokratiyasının şiəliyə meyillənməsinin başqa bir səbəbi (qondarma bir əfsanə və hədis üzərinə), h. Əlinin oğlu h. Hüseyn`in sasanı şahı yəzdgerd`in qızı iylə evlənməsi faktını göstərmək olar. Farslar h. Əli (dolayisiylə Peyğəmbər) nəslinin davamçılarında həm də fars qanı daşıdıqları iylə fəxr etmişlər. Şiələrin qəbul etmədikləri

üç seçilmiş xəlifədən ən çox ömərə nifrətləri olması, sasanı dövlətinin məhz ömər tərəfindən işğal edilməsiylə izah edilir. [Yalan əfsanə olaraq imam hüseyn və yəzdgerdin qızının evlənməsi haqda 2-6 bölümdə izahat verilibdi].

-İngılıs alimi Edward Browne yazır ki, «farsların, ömər ibn xəttab`a düşmən kəsilmələrinin əsas səbəbi onun əli və fatimə`nin haqlarını ğəsb etməsi deyil, əksinə, iranı işğal etməsi və sasanı hakimiyətinə son qoymasıdır.»

-Şiəlikdə irsilıyin önə çəkilməsi sasanı dövlətçilik tarixində hakimyət dəyişikliyinin irsilik prinsipinə uyqun olmasıyla üst-üstə düşür. Fars dövlətçilik tarixində karizmatik (büyüləyici, etgiləyici), güclü liderə sözsüz tabeçilik ənənəsidə şiəlikdəki imama sözsüz tabeçilik prinsipi iylə eynidir.

-Bu səbəblərdən dolayı fars aristokratiyasının(suylularının) özünü qoruma hissi, ərəb hakimiyəti zamanı şiəliyə sahib çıxmağa, hətta nəzəri cəhətdən onu daha da inkişaf etdirməyə təhrik etmişdir. Səid nəfisi yazır: «iranlıların (farsların) ərəblərə qarşı müqavimət tarixinə diqqətlə və ədalətli yanaşmış olsaq, görərik, suriyə-kaşğər arası ərazilərdə yayılmış bütün farslar, bu qərara gəldilər gərək eylə bir inac seçməlidilər bəlkə, ərəblər onların qəlbinə girəbilməsinlər, onların dilini, təfəkkürünü, ırqını və kültürünü məhv edəbilməsinlər; bacardıqları qədər savaş meydanlarında özlərini fəda etdilər; iti qılıncın və sərrast oxun təsirsiz olduğunu gördükdə başqa yolu seçdilər və xilafətin əsaslarını darmadağın etdilər; onların (farsların) bir hissəsi əbbasi hakimiyətini əhatə edib sasanı sarayının təntənəsini və ənənəsini ora gətirdilər, onların başqa bir hissəsi ucqarlardakı xalqı üsyana çağırdı; mötəzilələr, xəvariclər, şuubiyələr, sufilər, ismaililər, qermətilər, zeydilər, cəfərilər hərəsi öz növbəsində ərəblərin ətrafını sarıb, ömər ibn xətabın ölkəsi və xalqı ətrafında çəkdiyi və sarsılmaz saydığı dyvarı deşdilər.»

-Səlcuqlulardan sonrakı türk hakimiyəti zamanı da fars aristokratiyası aşağı-yuxarı eyni takiki yürütmüş, şiəliyə özünün

milli varlığının qoruyucusu kimi baxmışdır. Türk oqyanusunda əriməmək üçün farslar şiəliyə sarılmışlar.
-ünlü şərqbilimcisi(şərqşünas) viladimır minoresəki yazır ki, şiəlik olmasaydı farslar «türk hücumlarının dalğaları altında boğulub gedərdi.
-Vəcd karakteri daşyian bu yeni din, mərkəzi hakimiyətin gücləndirilməsinə yardım etdi. Digər yandan, əsasında iran (fars) milliyətçiliyi iylə heç bir əlaqəsi olmayan bu yeni doktrin iranlıların (farsların) mücərrəd islamiyət içində, daha doğrusu, gerçəklər baxımından türk oqyanusu içində əriməsinə qarşı qoyma haqqını təmin edən bir ada vəzifəsi gördü.» Tarixin paradoksu ondadırkı, farsları bu oqyanusda əriməkdən xilas edənlər elə türklərin (qızılbaş tərəkəmələri, və səfəvilərin) özü oldu.
-İran və ğərb müəllifləri haqlı olaraq səfəvilər dövlətinin yaranmasını iran imperiyasının bərpası dövrü hesab edirlər. Rəsmi iran tarixçiliyində səfəvilərdən əvvəlki ağqoyunlu, qaraqoyunlu və başqa dövlətlər bir qayda olaraq iran dövlətçiliyinə yad hadisə sayılmaqdadır. İran tarixçiliyinin səfəvilərə sevgisi, təkcə sasanı dövlətçilik sistimini bərpa etməsi iylə bağlı deyil, həm də onun indiki teokratik rejim üçün dövlət modeli olması iylə izah edilməlidir.
-Bu sözlərdən nəticə, məzhəb dəyişikliyinə çağırış olaraq qəbul edilməməlidir. Məzhəb, səfəvilərdən öncə olduğu kimi hər bir müsəlmanın şəxsi seçimi olmalıdır. Məntiqin yolu: məzhəb ayrılığı siyasiləşdirilməməli, siyasətə alət edilməməlidir. Məzhəbin siyasətə alət edilməsi keçmişdədə, indidə fars ırqçılığının işinə yaramış, Azərbaycan türkünün özünü tanımasına, doğru-düzgün yol tutmasına manə olmuşdur!
Pan-iranizmin fikir babalarından olan və özünü fars kökənli bilən mirzə fəthəli axundzadə`nin əsərlərində səfəviyə heyranlıq hakimdir. O, məsələn, yazırdı: «islamiyətdən qabaqkı iran qövmunun əlamti cəmşid taxtı, istəxr qalası kimi qədim padşahların

asarıdır. Islamiyətdən sonrakı ən məşhur asardan biri isə səfəvi padşahlarıdırkı, əsna əşərilik [şiəlik] məzhəbinə iranda rəvac verib, onun müxtəlif tayfalarını vahid millət halında nizama salmışlar və iranın ayrıca, müstəqil dövlət olmasına səbəb olmuşlar.» (Mirzə fəthəli axundzadə, əsərləri, 2cıld, bakı: şərq-qərəb, 2005,s.158.).

-Bu bölümün sonunda önəmli bir nüktəyə vurqu yapmalıyıq: islamiyətin ilk çağlarından danışarkən bu ibarəti işlətmək doğru olsada, indiki çağda «farslar üçün şiəliyin cəlb edici tərfi» yanlış bir istilah görünməkdədir, daha doğrusu, şiəlik əslində farsçılığın çəkirdək nüqtəsi sayılmaqdadır. Və şiəlik dediyimizdə fars şiəliyindən başqa şiəlikdən söz etmək anlamsız bir şeydir, bu haqda çəkirdək teorisi bölümündə yetərincə bilgi verilməkdədir.

-Bilirik ki bu dinin əsli dili fars dilidir və ilqinc buradadı yeni farsçılar əski dinlərinə tay, həman əski farscanı, yəni firdusi dilini bənimsəyərək onu bu millətə təhmil etməkdədirlər, yəni əski farsca dilidə, əski sasanı dininə tay min ildən çoxdurki ən ufaq dəyişimə uğramayıbdır, misal üçün deyilməlidir, hər ingiliscə dil öyrəncisi yeni mətnləri rahatlıqla oxuyarkən, Məsələn şəkspirin 50 il bundan qabaqcı tərcümələrini oxumaq istəsə çox çətinlik çəkər və zamanımıza yaxın tərcümələri daha rahatlıqla oxuyabilir, demək ki bu dil hətta geçmiş əlli ildə də böyük dəyişimə uğrayıbdır bu durum türkcə və hətta ərəbcə də də, beylə dir bir insan əgər əlli il bundan öncəki bir türk yazısını götürürsə, indiki yazılara nisbət daha çətinliklə oxuyabilir, halbuki indi hər fars dilini bilən, indiki bir fars mətnini həman rahatlıqla oxuyabilirkı firdusin`in şeirlərini oxuyabilir, demək əski fars dili geçmiş min ildə ən balaca dəyişimə uğramayıbdır əlbətə geri qalmış fars aydınları buna iftixar edərlər çünki onlar inkişaf və gəlişməni əsla düşünməzlər. Və hərcür dil inkişafınada vargüclərilə qarşı çıxarlar, bu durum eynən din və siyasət haqqındada geçərlidir zahri dəyişmələrə baxmayaraq fars şiəliyi haqda sasanlı zamanına nisbət heç bir dəyişiklik görünmür və tarixi hadisələri oxuduqda bunu açıq aydın görmək olur.

-Bunları deməkdən amac budurki bu kültürə və bucür durqunluğa inananların mütmeinən düşüncələridə beylə durqunluq durumundadır və beylə düşünən adamlar hər hansı bir mövzu haqqındada beylə düşünəcəkdilər və əmələn bir fikir donuqluğunda taxılıb qalmaqdadılar.

2-9-fars şiəliyi əslində məcusi şiəsidi

-fars şiəliyi əslində məcusi şiəliyi olmalıdır, onlar açıqca deməsələrdə hədislərində bunun işartlərin verirlər, bu haqda bir sıra hədislər daha aydınladıcı olabilir, bu bölümdə gətirilən sözlər, bu kitabın müxtəlif qismətlərində, qaynaqlarıyla birlikdə verilmişdi.

Şuubilər və əsli adıyla desk «fars şiəliyi» islamin başlanqıcından bəri, iki müşəxxəs qrupa ayrılırlar, bir qrup atababalarının dini və kültürəl qayda qanunlarını yəni məcusilik dini usullarını, dastan, şeir və zəndiq kitabları şəklində bir yerə toplayırlar,

və ayrı tərəfdəndə onların islam dünyasında geçərsizliyini düşünərək ayrı bir qrup həman məlzəmələri qutsallaşdırmaq istəyirlər, bu qrup onları islam adına və hədis şəklində qutsallaşdırırdı, məcusi dinində olan, qadın alverçiliyi qaydaları, yönətim usulları və zid islami təfəkkürü, koleyni lər tərəfindən fars şiəliyi adıyla islama yapışdırıldı və toplum içində yayılmağa başlanıldı, özəlliklə bu məsələyə diqqət etmək lazimdir o dönəm siqə, məcusi fars xalqı içində yayqın bir gələnəkiydi

fəcrulislam yazır (səfhə 276-278) : təşəyyo (h. Əli üçün) iranlıların (farsların) islama girməsindən öncə başlanır, və getdikcə h. osmana intiqadlarla böyüdü, bu iş üçün h. Əli o birilərdən daha çox bəyənilirdi, çünki h. Əli iki cəhətdən uyqun görsənirdi, bir tərəfdən h. Peyğəmbərlə qohumluğu varıydı və ayrıca yetənəkəliydi, ama təşəyyo, yəhud və nəsara və məcusilərin islama girməsiylə ayrı rəng tapdı və hər qrup, təşəyyo məzhəbini, öz dinlərinin qalıblarına salmaq istəyirdilər, yəhudilər ona yəhudi rəngi verirdilər, məsihilərdə öz dinlərinin rənginə salmaq istəyirdilər, ama onun ətrafında fars ırqı daha çoxuydu və getdikcə onların kültür və əski

dinlərinin rəngi, özgələrdən daha çox şiə məzhəbinə təsir etdi və sonunda tam bir fars dini rəngini aldı. Fars şiəliyində çoxlu hədislərdə, açıq aydın məcusi gələnəkəlrindən və məcusi şəxsiyətlərindən söz gedir və bəyənilir və ayrıca qondarma hədislərlə imamları, məcusilərin qanına bağlayırlar:
farsçıların imam zamanı gəldigində məcusi şahı xosropərviz kəsra`nı cəhənmdən nəcat verir və cənnətə göndərəcək və ərəbləri öldürəcək, bu hədisdə açıq aydın islam ordusu tərəfindən yenilgiyə uğrayan ən qəddar və kafir məcusi şahı farsçıların yaratdığı imam zamanın lütf iylə cənnətə girir və ərəblər kafir sayılaraq imam zaman tərəfindən öldürülür. İlginc budur imam zamanın 182 adı vardı və o adların biri «xosro məcus» deyilibdi. Farsçılar məcusi muğlar sayaqında quran`ı sırlı bilərlər və amacları onu mallalara özgü edib çıxar sağlamaqdı.
Əllamə məclisinin, h. ömər, yəzdgerdin qızı şəhrbanu və h. Əli və h. Hüseyn haqqında cəəl etdiyi nağıl kimi hədislər, onların məcusiliyə olan ilgi və əlaqələrini göstərir.
Hicri 4. yuzilə kimi tarixdə şəhrbanu adı səbt olmayıbdı, yəzdgerd`in eylə bir qızı yoxuydu, sasanlı əsirlərin içində eylə bir qız adı yazılmayıbdı və kərbəla`da əsir olanların içində beylə bir şəxsin adı aparılmayıbdı.
Şəhrbanu adı ilk dəfə «həbaer ud dərəcat» (muhəmməd ibn həsən səffar qumi, ölüm ili 290 q) kitabnda gəlib və sonrada koleyni bu dastanı fars şiəliyinə yararlı görür və ona qolbudaq verərək usul kafi (c 2, s 369) kitabında yazır, rəvayət də beylə yazır: yəzdgerd`in qızı əsir olur h. ömər`in yanına gətirirlər, qız üzünü tutaraq deyir «vay hormoz`un tufağı dağıldı», h. ömər onun dilin bilməyərək deyir bu şəxs mənə söyüş etdi, h. Əli buyurur ey ömər sənin haqqın yoxdur ona bir söz diyəsən, sənə gərək bu qıza ğənimət kimi seçim haqqı verəsən, qız imam hüseyni seçir və h. Əli onu imam hüseyn`in nikahına gətirir, və əli ibn ul hüseyn anadan olur və ona ibn ul

xeyrəteyn (iki seçkinin oğlu yəni ərəblərdən bəni haşim və farslardan sasanlı sulaləsi) deyirlər.
Bu rəvayət həm sənəd və həm mətn cəhətindən işkallıdı, raviləri ibrahim ibn ishaq əhməri nəhavəndi və ömər ibn şimr, «əlm urrical e şiə» də kəzzab, cəal şəxslər tanınıblar (ayətullah xoyi, möcəm rical ul hədis, c 1, s 202 və c 13, s 106).
Ayrıca şəhrbanu imam həsnlə evlənmir çünki onun oğulları imam deyildi və imam hüseynlə evlənir çünki onunu nəslindən gəlnlər imam olublar. Bu rəvayətə görə imam hüseyn h. ömər zamanı 15 yaşında şəhrbanu iylə evlənibdi, halbuki imam hüseyn h. osman zamanı evlənmişdi.
Bu tur hədislər nişan verir fars şiəliyi məcusi dini əsasları üzərində qurulubdu və bu dinə yəzdgerdi şiəsi vəya məcusi şiəsi deməyimiz daha uyqun olmalıdır.
Əllamə nuri təbərsi yazdığı «əlnəcm üs saqib fi əhval il imam əl höcətəlğaib » kitabında imam zaman`ın 47inci ləqəbin «xosro məcus» deyibdir. Demək olar əllamə məclisi açıq aydın fars şiəliyini məcusi hökmdarına bağlamaq istəyir və farsçıların imam zamanı əslində sasanlı hakimi yəzdgərd`in torunlarından sayılmaqdadır. Bu gələnəyi əllamə məclisi pərdə palazsız, farsçılıqla eyniləşdiribdir.
Əllamə məclisi bəharulənvar da nəql edir: farslar qadisiyə yenilgisindən sonra yəzdgerd`ə xəbər verirlər ki rüstəm yenildi və ərəblər üstün oldular və fars qoşunundan əlli min nəfər həlak oldu, yəzdgərd ailəsiylə qaçmağa hazırlaşdı, o eyvan`dan çıxarkən qapısının astanasında durdu və dedi: «ey eyvan mən səndən ayrılıram ama bir gün oğullarımın biriylə sənə qayidacağam». Süleyman deyləmi deyir: əbu əbdullah`ın yanına getdim və bu haqda ondan soruşdum: yəzdgərd`in bu sözü «mən bir gün oğullarımın biriylə sənə qayıdacağam» nə anlamdadır?. Dedi: sahib əz zaman, mənim oğullarımdan, yəzdgərd`in torunlarındandır.

ibrahim nemani əlğeybə kitabında yazır: əbi əbdullah`dan nəql olunubdur : «hər zaman imam zaman zuhur edə ərblərlə və qoreyş lə yalnız qılıncla qarşılaşacaqdır», ayrı yerdə deyir «imam zaman, ərəblərin 70 qəbiləsini darmadağın edəcəkdir».

Məcusi şiəliyinin əsasları 6ıncı fəsil də açıqlanmışdı bir məcusi şiəliyinə inanan bu kötülükdən qurtulmaq üçün, deyiln təməllərdən arınmalıdı, məcusi təqiyəsi və yalan danışmaq, düşmənçilik törətmək, tanryia şərik yaratmaq və qadın alverçiliyinə inanmaq, bu kötülüklərin başındadır. Bir insan zehniyətində və davranışlarında bunlardan qurtulursa, düzgün islamiyətə doğru yönələbilir.

3-Azərbaycan türkləri iylə fars şiəliyinin münasibtləri

3-1-tarixdə şiə hökümətləri

-şiə kələməsi quran da təfərroq və ferəq anlamında işlənibdir, bu kələmə ilkcə, h. Əli və muaviyə arasında olan anlaşmada gələrək, əli şiələri və muaviyə şiələri şəklində olmuşdur, məənaca tərəfdar və yoldaş olaraq, əli tərəfdarları və muaviyə tərəfdarları məənasındaydı.

-Bir sıra alimlər şiəliyin başlanqıcını əbdullah ibn səbəə adında bir yəhudi yəmənliyə bağlarlar, bu şəxs h. Əli zamanı yaşayırdı, ilkcə insanları yəhudiyətə çağıraraq uğur qazanabilmir, bu üzdən islam gətirir və ixtilaf yaratmaq üçün canşinlik və rəcət məsələsini mətrəh edir, yəhudiyət də h. Musa`dan sonra «yuşe»nin canişın olmasına inanırdılar, bu olaya tay, h. Muhəmməd dən sonra h. Əlinin vəsi olduğunu mətrəh etdi və öncəkilərin (yəni üç xəlifənin) bu haqda haqsız olmasını önə sürdü, əlbətdə h. Əli yaşamında heç vaxt bunların tərfini tutmadı.

Fars şiəliyi, şuubiyə hərəkatının mərkəzi olaraq, daima, islam xəlifəliyinə qarşıt olan, hər cür hərəkətləri dəstəkləyərək hərtür yardımı olardan əsirgəmirdi, bu üzdəndə dolayılı və dulaysız hər islami hökümət qarşıtı olaylarda yaxından vəya uzaqdan onların

ayaq izlərini görmək olar. Aşağı hadisələr azma çox bu təşəbbüsləri göstərməkdədir.
-Farsçılıqla ilgili bütün şəxslər və axımlar, yaxın zamanlarda şiəliyin təhlikələrin və yanlışlıqların dünya çapında görərkən, farsçılığın kökünü unutdurmaq üçün və onun görünməməsi üçün, şiəliyin kökünü yalnız səfəvilərə bağlamaq istəyirlər və orada bitirməyə çalışırlar, və eylə təblığat edirlər quya ondan öncə ya şiəlik yoxuydu və əgər olsada balaca qruplar halındaydılar, tarixi sənədlər bunun tərsinə dəlalət edir, şuubiyə cəryanında və özəlliklə albuyə dönəmində fars şiəliyinin, koleyni, tusi və ibn babuye kimi şəxslərin əlilə, nəcür teorizə olduğunu gördük, bu bölümdə onların qurduğu hökümətlərə, toplumsal qalxışlarına, müxtəlif bölgələrdə yayılmalarına və qurduğu hökümətlərə işarə olunur :

3-1-1-idrisii hökümməti : Bəziləri ilk şiə hökümətini idrisilər olaraq bildirirlər, ama müvərrixlər aydın şəkildə onların şiə olduqlarına işarə etməyiblər, özəlliklə onlarla fatimilər arasında müxtəlif çatışmalar onların şiə olduğunu dahada şübhə altına aparır, hər halda bu sulalə idrisii adında bir şəxsin təşəbbüs iylə məğrib ölkəsində hakimiyətə yetirdi, quya o dönəm bir sıra şiələr gördüler islam ölkəsinin ortalarında beylə bir hökümət qurmaq mümkün olmayaraq məğribə getdilər və hökümətlərin orada qurdular, onlar m. 803-949 (günəş ili 184-328) illəri arasında hakimiyətdə qaldılar və fatimilərlə savaşlarda yenildilər.

3-1-2-buyə oğulları(al buyə) : buyə oğulları fars şiələri olaraq fars bölgəsində qudrətə yetirdilər, əli ibn buyə 321 hicridə şiraz da təxtə oturdu, onlar hicri 447 yə kimi höküm sürdülər.
-ibn kəsir, əlbədayə və əlnəhayə kitabında (11inci cild s. 243) yazır: buyə oğulları zamanı şiələr h 352 də əzadarlıq dəstələri yola saldılar, qadınlar küçə bazara çıxaraq pərişan tüklərilə başlarına və üzlərinə vururdular. Və hökümətdə, onlardan himayət edirdi. (Ibn

kəsir, əlbədayə və əlnəhayə 11/253-255 və 13/203-205). Bu mərasimlər fars şiəligyi tərəfindən bidət edilərək, sonralar bütün şiə fərqələri tərəfindən təqlid olundu.

3-1-3-həmdanilər : həmdanilər ərəblərin təğləb tayfalarından sayılırdılar, həmdan sulaləsi h 281 də musel və mardın ətrafında hakimiyəti ələ geçirdilər, onlar ixşidilərlə savaşlara girdilər, və son hakimləri seyfuddovlə vasitəsiylə h 356 ilinə qədər hökümət etdilər, Bəzi deyişlərə görə onlar sonralar və özəlliklə hökümətlərinin son vaxtlarında və fatimilərə təslim olaraq şiəliyi qəbul etdilər.
3-1-4-fatimi şiələri: bəni əbbasi dövrü əbu obeydullah şii adında bir şəxs misirdə ismailiyə firqəsini təbliğ edirdi, ətrafına qoşun yığaraq h 296 da mehdi adında bir şəxsi məğrib bölgəsinin hakimi elam etdi və idrisi`lərlə savaşaraq onları aradan apardı, mehdi yerini bərkidəndən sonra əbu obeydullah şiiyə qəzəb edərək onu aradan qaldırdı ondan sonra oğlu hökümətə yetirdi, fatimilər bəni üməyye əleyhinə andolus ölkəsindədə savaşdılar oranın müsəlmanlarına böyük xəsarətlər yetirdilər. Fatimilər, covhər zamanı h 358 də misir ölkəsini, ixşidi və bəni əbbasilərin əlindən çıxardılar və uzun müddət bəniəbbasilərlə savaşdılar və bu savaşlar sonucu islam aləminin ilərləməsi böyük ölçüdə alındı (qaynaq: əmirulmöminin və Azərbaycan s. 112),
fatimilər islam orduları əleyhinə, hər zid islami guclərdən yararlanırdı, ibrahim qəfəs oğlu «sultan məlikşah» kitabında yazır: miladi 1076-1077 (h 469) fatimilərlə səlcuqlular arasında çoxlu çatışmalar oldu, o dönəm fatimilərin ordubaşçılarından ən adlımı bədrulcəmali idi, bu şəxs erməni əsilli olaraq sonralar müsəlman olur, onun ordusu əslində ermənilərdən oluşurdu, suriyədə dəfələrlə şəhərlərə hücum etdi, və müsəlmanları və özəlliklə müsəlman türkləri qətlam etdi.
Əyyubi ətrafında toplanan müsəlmanlar, xaçlılarla savaşırkən, fatimilər xaçlılarla iskəndəriyə şəhərində müttəhid oldular və

əyyubilərə böyük xəsarətlər yetirdilər, demək olar, son dönəmlərdə müsəlmanlar xaçlılar əleyhinə, səlahəlddin əyyubi ətrafına yığışmışdılar, onlar iki cəbhədə savaşırdılar bir tərəfdən xaçlılarla döyüşürdülər və ayrı tərəfdən fatimilərlə savaşırdılar, fatimilər h 567 də səlahəlddin əyyubi tərəfindən aradan qaldırıldı.
-Ismayılilər heç vaxt yadlarından çıxatmamışdılar, fatimi hökümətini aradan qaldıran səlahəddin əyyubi olmuşdu, bu üzdəndə fürsət dalısıca gəzirdilər, h569 da onların bir neçəsi firnəg (fəransə) quvvələriylə təmasa geçirlər və hədəfləri əyyubi dövlətini dağıtmaq idi bu təşəbbüs ifşa olaraq onlar tutulurlar.
Sənə 571-573-584 üncü illərindədə əyyubi xaçlılarla savaşa gedərkən, fatimilərin bir bölümü, ona hücum etdilər, ama uğur qazana bilməmişdilər (əlsuluk əlmərifə dövlə tul muluk 1/53-61).
Fatimilər dönəmi misirlilər böyük təfriqə içində yaşayırdılar, fatimilərin zəval tapmasıyla və ayrıca çoxlarının dediyinə görə səlahəddin əyyubi böyük müsəlman türk sərdarı və sulaləsi, islam dini əsasında, utufətli və məntiqli davranişlarıyla və uzaq görənliklə, batiniyə fatimi firqəsinin düşüncə qaynaqlarını hikmət və bilim yol iylə qurutdular və xalqın əsli islam dinini bənimsəməsini sağladılar, bu firqə və düşüncələri həmişəlik misirdən silindi, və təfriqə təfəkkürüdə o ölkədə yox oldu. O dönəmdən buyana misir xalqı heçəvaqt bu yıxıcı məfkurəyə inanmayaraq daima onun əleyhinə olmuşlar.

3-1-5-qəramətələr vəya qermətilər : nəsəblərini ismayıl ibn cəəfər sadiq`ə bağlayırdılar onlar ilk olaraq h278 də əbbasi xəlifəsi əlmötəzid zamanı bəhreyn, şam, əmman da zuhur etdilər, qerməti lərin ayaqlanmaları h 466 ilinə qədər dəvam etdi onlar bir dönəm misiri almaq istədilər və sonunda zəvala yetirdilər.
Qermətilər suçsuz adı insanları öldəürməklə suçlanırlar, h 311 də əbutahir qerməti 1700 nəfərlik savaşçilarıyla bəsrə şəhrinə hücum edir və çoxlu adı insanları öldürərək onların əmvalını ğarət etdilər,

sonrakı il həman işi kufəlilərin başına gətirdilər. Və h 317 də məkkə`də hacılara hücum edib çoxlarını qətlə yetirdilər və zəmzəm quyusunu ölülərlə doldurdular, həcəruləsvəd daşını söküb apardılar, bu daş sonralar məkkə yə qaytarıldı.

3-1-6-ismailiyə vəya batnilər : bu qrup fars şiəliyinin səmbolu olaraq həsən səbbah tərəfindən düzəldi onlar səlcuqlu dövlətini hədəf almışdılar. Bu qrup həşaşiyə, nəzariyə, məlahidə, əbahiyə, təlimiyə, mohəmmirə firqələrinin birliyindən ortaya çıxmışdır, həsən səbbah «sərgüzəşt e seyyidina» kitabında özünü bir yəmənli ərəb qəbiləsinə bağlayır vəli tarixi sənədlər nişan verir o yalandan özünü ərəb qəbilələrinə bağlamaq istiyərək özünə məşruiyət qazanmağı amaclayırdı, halbuki xorasan tus bölgəsindənidi. Ismailiyə firqəsi imam musa kazimin imamlığın rəd edərək imam cəəfərsadiqin o biri oğlu ismayılın imamlığına inanırdılar, həsən səbbah miladi 1079 da qahirəyə gedərək fatimilərin yanında eyitim gördü, orada fatimilərin ordubaşısı bədrulcəmali iylə ixtilaf taparaq oradan isfahana qaçır(1081), sonrada məlikşahın vəziri nəzamulmülk`ün qəzəbindən qaçaraq qəzvin cəvarında ələmut qalasını ələ geçirir bu qala 860 larda təbəristan ələviləri həsən zeyd tərəfindən düzəlmişdi və sonralar səlcuqluların əlinə geçmişdi. Həsən səbbah tərəfdarlarını başına yığaraq uzun müddət teror və totəə işləriylə səlcuqlu dövləti əleyhinə savaşdı. Zaman zaman xorasan və isfahanda üsyan yaradırdılar.
Hicri 484-489 illərində, həsən səbbah qrupuna bağlı olan batnı şiələri isfahan ətrafında şuriş edirlər, bu dönəm xaçlılar fürsətdən yararlanaraq hücuma geçirlər və məscid ul əqsa`nı alırlar. 501 yənci ildə ismailiyə firqəsindən rizvan adında biri səlcuqlu qılıc ərsəlana xaçlılarla savaşa gedərkən hücum etdi və sonrada buna əktifa etməyərək xaçlılara qatıldı və müsəlmanların əleyhinə savaşa girdi (ibn kəsir, əlbədaye və əlnəhaye 12/166-167). Hulakuxan (13üncü yüzil) ələmut qalasını quşadaraq onların işlərinə son verdi.

3-1-7-fars şiəliyinin sünnü müsəlmanlar əleyhinə təşəbbüsları

bir sıra müvərrixlər ibn əsir və ibn kəsir, kitablarında muğul hücumu zamanında şiələrlə onların iş birliklərindən yazırlar ibn kəsir muğulların bəğdad hücumunun əsli nədənini, şiələr və özəlliklə xacə nəsir tusi olaraq göstərir, xacə nəsir, muğulları bəğdada hücum etməyə təşviq etdi, onlara qılavuzluq etdi, və nəhayətən bəni əbbasi xəlifəsini onun yol yöntəmləriylə öldürdülər. Bu hücumda Bəzi deyişlərə görə səkkiz yüzmin dən bir milyon səkəkkizyüzminə qədər insan öldürüldü.

-Xacə nəsirəddin tusi bir fars şiəsi olaraq ilkcə ələmut qalasında ismailiyə firqəsiylə əməkdaşlıq edirdi, ələmut qalası həsən səbbah tərəfindən teror mərkəzinə çevrilərək uzun dönəm səlcuqluların əleyhinə totəələr düzənləyirdilər, o sonralar hulaku`nun vəziri oldu və h 656ıncı ildə bəni əbbasi hökümətinin yıxılmasında muğullara müşavirlik elədi. Farsçı din adamları xacə nəsirəddin tusi dən böyük həkim və alim kimi yad edərlər. Və cənab xomeyni də ondan çoxlu təərif və təmcid edibdi.

3-2-islam dininin türklər arasına gəlməsi və yayılması

bu mövzu iki yöndən olaraq dəyərlənməlidir:

birinci yön Azərbaycan fəthi : hicri 22inci ildə, islam ordusu Azərbaycanı fətəh etdi, islam ordusu, Azərbaycan və qəfqazda, rahatlıqla türklərlə anlaşdı və hətta onlar üçün müsəlman olmaq şərtini belə ortaya qoymayaraq və onlardan islam qanunu gərəyincə cəziyə`də istəmədilər, yalnız bir şey üstə anlaşdılar, Azərbaycanlılar islam hakimiyəti çatısı altına girdilər və tək görəvləri xəzər impratorluğunun qarşısında durmaq ıydı, Azərbaycanlılar və qafqazlılar tədricən könüllü olaraq islam dininə girdilər.

Ərəblər Azərbaycana girərkən türklərdən danışırlar, o zamanın sənədləri ən aydın bəlgələr olaraq Azərbaycanlıların türk olduğunu göstərir.

Təbəri`nin yazdığına görə hicri 104üvcü ildə, ərəblərdən «cərah ibn əbdullah həkəmi» ərməniyə və türk toprağı Azərbaycanın əmiri olaraq, bələncər şəhrini aldı və türkləri yendi, bu mətləbin ərəbcə əsli yazısı beylədi[1]:

ama bu kitabı farscaya tərcümə edən «əbulqasim payəndə» onu təhrif edərək «ərz uttürk» ibarətini həzf edibdi, gərçəkdən fars şiəsinə uyan bütün farsçılar və pəhləvi eyitimli uzmanlar hamısı təhrif işini dinlərinin əsli olaraq onu savab bilirlər. Aşağıda farscaya tərcümə olmuş «tarix təbəri» kitabından paraqrafın kupısı verilibədi[2]. Bu məsələyə ibn kəsir əlbədayə və əlnəhayə kitabındada işarə edibdi.

İkincisi yön orta asya olmuşdur: talas olayı və onun açıqlaması

miladi 751 də çinlilərlə ərəblərin savaşlarında hələ müsəlman olmamış türklər səf dəyişdirərək ərəblərə kömək edirlər, və bölgəni çinlilərin əlindən qurtarırlar. Bu dönəmdən sonra türklər könüllü olaraq islami qəbul etdilər.

Türklər, ərəb islam ordularında könüllü olaraq əsgərlik yapırdılar, türklər orduda və sarayda hızla yüksələrək ordubaşılığına və xəlifənin danışmanlıq məqamına çatdılar, və sonralarda böyük bölgə və ölkələrin hakimliyinə geçirdilər.

3-3-avropada millətləşəmə, məzhəblərin gəlişməsi və Azərbaycanda yansımaları

miladi 16ıncı yüzil özilə dünya düzənini dəyişdirəcək dərin dəyişikliklər gətirdi. Orta çağlar bitmiş, avropalıların modern (çağdaş) dövr adlandırdıqları yeni dönəm başlanmışdı. Dünya tarixinin çox önəmli hadisələrindən biri millət-dövlət yaranması

---

[1] -«وفی هذه السنه غزا الجراح بن عبدالله الحکمی و هو امیر علی ارمینیه و آذربجان ارض الترک فتح علی یدیه بلنجرم و هزم الترک» (تاریخ طبری، تاریخ الامم و الملوک، مطبعه بریل، لیدین ۱۸۷۹)

[2] -

در این سال جراح‌بن‌عبدالله حکمی که امیر ارمینیه و آذربیجان بود به‌غزای سرزمین ترکان رفت که بلنجر به‌دست وی گشوده شد و ترکان را هزیمت کرد و آنها را باهمه فرزند انشان درآب غرق کرد وهرچه‌خواستند اسیر گرفتند و قلعه‌های مجاور بلنجر راگشود و همه مردم آنرا برون راند.

proses`idi. Yüzillərlə yığılmış enerji dışarıya vurdu, dünyanın siyasi xəritəsi yenidən cızıldı.
Yeni dünyagörüşünün daşıyıcıları, insani diqqət mərkəzinə aldı. «Humanizm» meydana çıxdı, onlar katolik kilsəsinin insan fəaliyətini və təfəkkürünü nizarətə almasını rəd edirdilər. Bu dövrdə martin luter incili almancaya çevirdi (1522-42), alman kilsəsi yarandı, alman ədəbiyatı və təhsil sistemi ortaya çıxdı. Bundan sonra avropanın başqa ölkələrində də millət quruculuğu süreci başladı.
-Maraqlıdırkı, ağqoyunlu hökəmədarı uzun həsən, quran`ı türkcə yə çevirmək əmri verməsi bu hadisə lərdən əvvəl başlamışdı. 15ıncı yüzil Azərbaycan və anadoluda türkcənin yayılmasının və inkişafının yeni dövrüydü. Bu dilin dövlət həyatında, ədəbiyat və elmdə rolu artmışdı. Cahanşah qaraqoyunlu, uzun həsən`ın oğlu, sultan yəqub farsca yanaşı türkcə də şeirlər yazmışdı. Azərbaycan türkləri, ağqoyunlu və qaraqoyunlu dönəmi yeni millət halına gəldilər və Azərbaycan türklüyü adına impratorluq qurdular.
Avrupaya tay, Azərbaycanda da həman dövrdə təxminən eyni proseslər baş verdi. Burada da məzhəb bölünmələri, sonralar böyük nəticələrə nədən olacaq sürəcin əsasını qoydu. Ancaq avropanın əksinə olaraq Azərbaycanda 15ıncı yüzil dinin rolunun ifrat dərcə də artdı, və etnik proseslərə yön verərək Azərbaycanın gələcəyinin dəyişməsinə səbəb oldu.
-Ağqoyunlu impratorluğunda xalq arasında xəlvətiyə, nurbəxşiyə, nəqşbəndiyə, bayramiyə kimi ocaqlar və şiə məzhəbli səfəvilər yayqınıydılar.
-İslam dünyasında geniş yayılmış və türklər arasında ən çox tərəfdarı olan təriqətlərdən biri xəlvətiyə idi. Bu təriqət adını, məənaca «heç kəsin olmadığı bir halda və yerdə allah iylə mən danışalım» anlamına gələn «xəlvət» sözündən almışdır.
Xəlvətiliyin görkəmli numayəndəsi şeyx gülşəni öz əslini oğuzxana bağlayırdı, ama sünnü səfi ailəsi şiəliyi qəbul etədikdən sonra,

əsllərini 21-ci nəsildə yeddinci şiə imamı, h. Musa kazimə, 26-cı nəsildə isə imam əliyə bağlayırdılar. Halbukı bu məsələni xususi araşdırmış tədqiqatçılara görə, səfi ailəsinin seyidliklə, Peyğəmbər nəsli iylə heç bir əlaqəsi olmamışdır.

Bu dönəm Azərbaycan türkləri impratorluqların genişəltmək üçün böyük tarixi yanlışlığa düşədülər və farsçı zeydi məzhəb kəsimlərin əliylə eyitilmiş şah ismayıl`ın vasitəsiylə və sonuclarına varmadan, əski sasanlı kültürünə üz gətirirlər və farslarla birləşərək osmanlı dövlətinin qabağında durmağı amacladılar.

3-4-şiəliyin Azərbaycanda qurulması

şiəliyi hökümət siyasətinə çevirən önəmli hakimlərdən səfəvi şahı şah ismayıl idi, o dönəmi tanımaq üçün qısaca o dövrdəki tarixə nəzər salmaq lazimdi.

3-4-1-ağqoyunlu impratoluğu

-uzun həsn ağqoyunlu impratoluğunun başçısıydı, miladi 1467 ilində (günəş 846) onunla qaraquıunlu şahı cahanşah arasında savaş başlayır, cahanşah öldürülür və qaraqoyunlu hökümati sona çatır, onların topraqları uzun həsənə yetirir və özünü ağqoyunlu impratoluğunun şahı elam edir, 847 də təbrizə gəlir və oranı başknəd seçir, o zaman teymurlu ailəsinin son şahı əbusəid, xorasanda hakimiydi, o Azərbaycan topraqlarını, teymurilər hökümətinin mirası kimi sanaraq, uzun həsən əleyhinə savaş açır və muğan da yenilərək öldürülür.

Həman zaman sultan hüseyn bayqra qorqan`ın əmiriydi, əbusəid öldürülərkən, xorasan bölgəsində güc boşluğu yaranır və sultan hüseyn bayqra özünü şah elam edir, demək olar bölgə də bu şəxs ilk şiə məzhəb olaraq, özünü şah elam etmişdi. Qorqan əmiri zeydi şiəsi olaraq mötəzilə məzhəbinə inanırdı, onlar yalnız əli, həsən və hüseyn`i imam tanıyırdılar və əsna əşəri imamlarının qalanlarını imam tanımazdılar.

Uzun həsən`in ilərləməsiylə, trabzon bölgəsində məsihi bir tayfanın başçısı, qızı katrina`nı uzun həsənə verərək, onun yardım iylə,

osmanlı hökümməti qarşısında qorunmaq istəyirdi, vəli türlü olaylardan dolayı osmanlılarla onların arasında ixtilaf çıxır və birsıra ailə üzvləri öldürülür. Katrina Uzun həsənlə bu şərtlə anlaşır, o dinində azad olsun, və bu üzdəndə öziylə keşiş və özəl qulluqçular gətirir, həm amod şəhrində və sonrada təbriz şəhrində təntənəli kilisə düzəldir.

-Bu olaylar üz verən dönəm, osmanlıların bir sıra təzyiqləri sonucu və xalqın yoxsulluğu səbəbiylə Bəzi ayaqlanmalar olmuşdu, osmanlı padşahı yavuz sultan səlim zamanı, tokat ətrafında mehdilik iddiası bəhanəsiylə cəlalilər ayaqlanmağa başladılar, Azərbaycan-dada koroğlunu səmbol bilrək şahlara və zalimlərə qarşı ayaqlanan hərəkətlərə də cəlalir ayaqlanması deyilirdi.

-Şah ismayılyən böyük babası şeyx coneyd ilkcə sünnü olaraq şafei məzhəb idi, sonra əhl həq məzhəbinə üz gətirərək h. Əli`nin tanrılığına inandı və sonralarda əbahi məzhəb olaraq müridlərini dini təkliflərini, yerinə gətirməkdən məaf etdi, o dönəm bu təriqət cahad adıyla qaradənizin doğusunda olan məsihi çərkəs`lərə hücum edib, talançılıq edərək yaşamlarını sürdürüdülər. Şeyx coneyd sonralar Uzun həsənlə yaxından tanış olur və onun bacısı xədicə biyim`lə evlənir, şeyx coneyd günəş ili 838 (m.1459) payızında qaraqoyunlu hakimi cahanşahla savaşa girir və savaş meydanında öldürülür. və bir sütəmər uşağı heydər, yetim qalır və müridləri tərəfindən böyüdülür.

Şeyx heydər, babasının müridləri tərəfindən aşırı düşüncələrlə eyitilir və savaş yöntəmlərini öyrənir o uzun həsən`ın nəzərini cəlb edərək, özünü bir cəsarətlı savaşçı kimi nişan verir, Uzun həsən, məsihi xanımı Katrina`dan olan marta adında qızını şeyx heydər`ə verir, bu dönəmdən sonra şeyx heydər`in gücü olduqca artır. Marta 866 da oğlu dünyaya gəlir və adını ismayıl qoyurlar.

-Uzun həsən miladi 1477 də (günəş 856) dünyadan köçür və üç oğlu arasında çəkişmələr soncu sultan yəqub ölkəyə hakim olur,

bu dönəm şeyx heydər atalarının mirasçısı olaraq, osmanlı təzyiqləri səbəbiylə və onların bir sıra yanlış hərəkətlərindən dolayı şiəliyə üz gətirmişdilər və bu məzhəbə dayanaraq və fətva verərək, sünnülərin qanını tökəməyi həlal edir, xalqı, osmanlıların əleyhinə qışqırdır, şeyx heydər miladi 1488 (günəş 867) ili, sultan yəquba savaş açarkən öldürüldü, onun oğlu ismayıl bu dönəm bir yaşındaydı.
Şeyx heydəri öldürürkən, sünnü fəqihlərin fətvasıylə, kəlləsini təbrizdə itlərin qabağına atırlar, və anası marta iylə oğlunu şiraz`a sürgün edirlər, marta`nın böyük oğlu əli, bayındırlı rüstəm bəy tərəfindən öldürülür, marta iki oğluyla, lahican`a qaçır və orada gizlənir, aydındırki bu olaylar marta`nın ürəyində dərin yara açır və bölgə hakimlərinin əleyhinə kin yaradaraq, uşaqlarının eyitilmə yöntəmində böyük iz qoyur.

3-4-2-şah ismayılın çocuqluğu

ismayıl 7 yaşında gilan-lahican`da mirza əli karkiya adında bir hakim xanın evində eyitilir, mirza əli zeydi şiələrindən idi, bu məzhəb təbəristan şiə məzhəbinin qalıntılarından idi. Şah ismayıl uşaqkən fars kültürlü xanların içində böyüdü, uzun müddət Azərbaycan mühitindən uzaq olaraq böyük ölçüdə bu kəsimlərdən etgilnədi.
-Avrupalı valter hinz, səfəvi ailəsinin etnik tərkibində gürcü və rum qadınlarının olmasını nəzərə alaraq, «ismayıl`ın damarlarında axan qanda anası marta (yəni yunan, bundan başqa ata tərəfindən də rum qarışıq) dolayısıyla türk qanının üstün bir durumda olmadığı iddaasını irəli sürür.
Əlbətdə burada qan məsələsinin düz yanlış olmasını biryana buraxsaq, önəmli olan eyitim və kültür məsələsidir, aydındır vəqti ismayıl, bəlli amaclar doğrultusunda şübhəli zeydi məzhəbli təbəristan`lı bir farsçı sarayında, və ayrıca məsihi bir ailə iylə çevrili olaraq, eyitilirsə, eyitilmə tərzində olan müxtəlif ünsürlərin təsiri, onun yaşamında və əməllərində etgili olacaqdır.

-Bu dönəm şeyx heydərə bağlı qızılbaş tayfaları içində olan müridlər, ismayıla, şah ismayıl yəni təriqət şahı diyərək tez tez və gizlincə onu görməyə gəlirdilər. Bu dönəm fars şiəçilri zeydi şiə çərçivəsində, kinlə dolu məfkurələri şah ismayıl`ın beyninə soxmağa çalışırlar, o biri tərəfdən şeyx heydər`in müridləri onu övürdülər və ona səcdə edirdilər, təbiidirki şah ismayıl da bunlardan etgilənərək özünü bir qutsal zat və vucud kimi hiss edirdi, və beylə böyüyərək sonralar onu inanmayanlara düşmən göziylə baxacaqdır.

3-4-3-səfəvi hökümətinin qurulması

günəş ili 878 lərdən sonra (m 1499), şah ismayıl 12 yaşındaykən onun müridləri ətrafına yığışaraq yürüyüşə başladılar və müxtəlif türk tayfaları (şamlı, təkəli, qacar, rumlu, qaraman, varsaq, ustacılu, bayat) ona qoşularaq 13 yaşında təbrizdə özünü şah elam etdi (günəş ili 879,m. 1500), o zaman təbrizin 200 min nəfər nufusu varıydı və türk əhali içində sünnü olaraq şafei və hənəfi məzhəb insanlar az deyildilər.

Səfəvi dövlətinin elan edildiyi 1501-ci ilin yayından etibarən o zamana qədər mövcud olmuş məzhəblərarası mütəadil və tolerant münasibətlərə son qoyuldu. Yeni səfəvi hakimiyəti şiə olmayanların varlığını belə qəbul etməmək həddinədək aqresiv siyasət yeritməyə başladı. Tarixi qaynaqların verdigi məlumata görə, təbrizin cuma məscidində on iki imama ilk dəfə xütbə oxutmaq üçün xususi şiə müctehidi gətirildi. Ismayıl özü bu zaman yalın qılınc əlində, savaş paltarında məsciddə idi. İlk xəlifələr əbubəkr, osman və ömər`ə küfr demək adəti də Azərbaycanda o zamandan başladı.

Qızılbaş ordusunun keçdiyi şəhər və kəndlər sünnü əhalinin qanına bələndi. Fəth edilmiş bakıda böyük qırğın oldu. Dövlətin paytaxtı təbrizdə 20 mindən artıq insanin məhv edilməsi haqda dövrün qaynaqlarında məlumatlar var. Hətta anası, uzun həsən`in qızı aləmşah bəyim`in (marta) qətlamlara etiraz etməsinə qəzəblənən ismayılın onu qətəl etdirdiyi tarixi mənbələrdə əks olunub.

Ağqoyunlu hakimiyətinin əsas dayaqlarından olan bayanduor tayfasına aid olan heç kəsə aman verilmədi. Farslar içindədə sünnülər qırqınlara məruz qaldılar, bir sözlə, kütləvi qırqın və təqiblərlə şiəlik, dövlət dini elan edilir, sünnülər düşmən sayılır, teokratik dövlətin əsasları qurulur, bu arada şiəlik, farslar içində daha çox məqbuliyəti varıydı və buda tarixi geçmişləri səbəbiylə izah oluna bilir. Yuxarıdakı bilgilerin muqabilində, onların abartıldığına dair, inananlarda vardı, bu haqda sonrakı bölümlərdə izah vermişik.

3-4-4-şah ismayıl`ın çaldıran savaşı

şah ismayıl 1508də (günəş 887) əraqa hücum etdi və əbu hənəfi`nin qəbrini tovhin amiz halda xarabladı, və demək olar şah ismayıl bu əməllərilə düşmənçilik toxumunu, bölgədə və özəlliklə qızılbaşlarla osmanlılar arasında səpərək, durumu barışmaz hala gətirdi və osmanlılar içindədə sultan səlim`in iş başına gəlməsiylə (m 1912), bu düşmənçilik iyicə körükləndi; bu hadisələrdən sonra sultan səlim, şah ismayıla qarşı kəskin bir vəziyət tutaraq və Bəzi deyişlərə görə şah ismayıl`ın istəmədigi halda savaşa girişdi, hər halda şah ismayılda əməllərilə və tohinlərilə ortamı iyicə qarışdırmışdı, və günəş ili 893 də (1514 agus`un 23u) osmanlı hakimi sultan səlimlə çaldıran savaşına girdi hər iki tərəfdən minlərcə əsgər, bir neçə qimətli sərkərdə məhv edildi. Çaldıran məğlubiyəti səfəvilər impratorluğuna, özəlliklə onun başçısı, bu vaxtadək daima ğələbə sevinci yaşamış məğrur şah ismayıla sarsıdıcı zərbə oldu. Çaldıran`dan sonra ismayıl bir hökümdar və insan kimi dəyişdi. Əslində ölkənin tarixindədə yeni mərhələ başlandı.

Ölkə həyatında dinin rolu ifrat şəkildə artdı, qızılbaşlığın on iki imam (imamiyə) şiəliyi, və sünnü-şiə qarşıdurması, dövlətin rəsmi ideolojisinə çevrildi.

-Şah ismayıl və sultan səlim bu savaşla yaşamlarının ən böyük xətalarını yapdılar və islam dünyasında böyük itgi yaradaraq, şah

ismayıl öz yaşamındada bir dönüm nuqtəsi düzəltdi, o bu savaşda yenilərək ömrünün qalanını xəlvətə sığınaraq geçirdi və özünü qutsal zat kimi sanaraq bu yenilgi onun düşüncəsini pozdu və içkiyə üz gətirdi və özünü unutmağa çalışdı.
-Çaldıran məğlubiyəti şah ismayılın yenilməzliyi haqdakı qızılbaşlarda olan inancı məhv etdi, venizli tacirlərin o zamankı raporları qızılbaşların ölümsüz olduqlarına inandıqları başçılarına (şaha) kor-koruna bağlandıqlarına şahidlik etməkdədir. Bu inanc çaldıranda böyük zərbə aldı.. Qızılbaşlar.. Bu inanclarının zəifləməsiylə keçmiş qəbilə bağlılıqlarına döndülər..Qəbilələr arasında iç savaş başladı. Bu «iç savaş» şah ismayılın vəfatından (1524) dərhal sonra özünü göstərdi.

3-4-5-səfəvilər və səbb u lən məfkurəsi

-bu dönəm Azərbaycan türkləri serf şəriət və təriqət qruplarının öncülərinin düşüncələrinə dayanaraq və tarixi bir yanlış təfəkkürü, dinin bir əsli kimi götürərək, siyasi iqtidarı ələ gətirdilər və onu genişlətdilər, osmanlıların qarşısında dayanmaq amacıyla, səfəvilər, əski fars şiəliyi və fars kültürünə dayanaraq səbb u lən və qarqışlama məfkurəsini, dinlərində bənimsəyərək gücləndirdilər. Bu məfkurə ilk rafizi`lərə və zərtoştizmə dayanaraq əslində Peyğəmbərdən sonra hökümət edən üç böyük xəlifəni pisləməyi amaclayır və zahirdə h. Əli`dən yana olaraq, hökümməti üç xəlifə tərəfindən ğəsb olmasını önə sürür, halbuki h. Əli`nin beylə bir inancı olmayaraq qızını h. ömər`in nikahına gətirir, üç oğlunu üç böyük xəlifə eşqinə, əbubəkr, ömər və osman qoyur, osman əleyhinə şuriş də osmanı savunur və hətta h. həsən orada yarlanır.
Beyləliklə Azərbaycandada iran`ın fars bölgələri kimi səbb u lən fikiri tarixi bir yanlışlıqla ortaya gəldi və bu mövzua şah ismayıl`ın bəğdad hücumünda imam hənəfi`nın məzarını xərablamasıyla daha kötü şəkildə özünü göstərdi, Azərbaycan türkləri sonralar bu yanlışı düzəltməyə çalışsalarda, onun altından çixabilmədilər və hələdə hələdi onun faturəsin və tavanın verirlər.

3-4-6-səfəvilər və yanlış yol

fars şiəliyinin kitabları başdan dibə mütənaqiz rəvayətlərlə doludu, səfəvilər iqtidarı sayəsində, farsçılar, şiə məzhəbini, əllərindən gəldikcə, inhrafa çəkdilər, əlbətdə onlar eyliyə bilərdilər hətta koleyni, ibn babuye, və tusi kimilərin rəvayətlərinin içində, ağla uyqun hədislərini, ölçu tutalar və uyqulayalar, ama nə yazıqkı o hədislərdən, daha çox xorafata bulaşmış, zid əxlaqi, zid insani və nəhayətən nifaq yaradan hədisləri seçdilər, və islam aləmində nifaq salaraq, müsəlmanlara həm ideoloji və həm iqtidar cəhətdən böyük zərbələr vurdular, bir məsələyədə toxunmaq lazimdi, bu dönəm səfəvilərin, ən azından fars bölgələrində böyük qətlamlara əl vurmaları ağla uyqun deyil, çünki farslar öz əski gələnəkəlrinə uyqun görərək, çox öncələr fars şiəliyini qəbul etmişdilər və qırıqın üçün nədən və səbəb qalmamışdı əlbətdə bu sözlər, fars bölgələrində qətlam və qırqınların əsla olmadığı anlamına gəlməməlidir.

3-5-şah ismayıl və səfəvilər haqqında müxtəlif yaxlaşımlar

3-5-1-farsca sünnü kanallar və şuubiyə kökünün görməzdən gəlməsi

birsıra sünnü tələviziyon kanalları, şah ismayıl və səfəvilər haqqında verlişlər yayırlar və geniş haldada Bəzi tarix kitablarını örnək üçün əmirhüseyn xonci`nin yazdığı «şah ismayıl səfəvi», kitabını yayırlar, bu kanallar umumən olaylara bir tərfli baxaraq səfəviləri və osmanlıları türk olduqları üçün haqsız göstərməyə çalışırlar, ayrıca ırqçı bir yaxlaşımla, bölgə tarixində türk ünsürünü görməzdən gəlirlər və pəhləvi hökümətinə tay, türkləri yox sayaraq onları təhqir etməyə çalışırlar, şiə məzhəbini və onun köklərini unutdurmağa çalışaraq rafiziliyi sadəcə 4-5 əsər öncələrə və türk səfəvilərə məhdud etmək istəyirlər, ayrıca zirəngliklə səfəvilərdən öncəki rafiziliyidə bir sıra ərəb və yəhudi ünsürlərə bağlayaraq, demək olar bu kanalları dolandıranlar bilərəkədən bir növ bəzəkli fars sünnü

məzhəbini təbliğ etməyə çalışırlar. Və əlbətdə buda farsçılığa bir növ uğur sayılabilir çünki eyliyə biliblər hətta zid şiə sünnülərin içində də fars ırqçılığını dərin şəkildə yerləşdirələr.
Bucür kanalların yanısıra bütün farsçılar, şiəliyin kökünü yalnız səfəvilərə bağlayırlar və oradada bitirməyə çalışırlar, və eylə təbliğat edirlər quya ondan öncə ya şiəlik yoxuydu və əgər olsada balaca qruplar halındaydılar.

3-5-2-farsca sünnü kanallarda xonci kimi ırqçı şəxslərin təbliğatı

üzülərək deyilməlidirlidir dışarıda sünnülük təfəkkürünü yaymağa başlayan, kələmə, nur, visal kimi kanallar və özəlliklə bu kanallarda işləyən Bəzi ünsürlər, geniş halda əmir hüseyn xonci kimi şəxsləri təbliğ edirlər, öz fikirləricə bir daşla iki quşu vurmağa çalışırlar bir tərəfdən bir sıra haqlı fikirlərlə rafiziliyi rəd edirlər, o biri tərəfdən rafiziliyin bütün suçlarını türklərin boynuna ataraq onları vurmağa çalışırlar.
Onlar neçə şeyi unudurlar vəya görməzdən gəlirlər, sünnülükdə və tarix boyu üməvi, əbbasi sünnülərdə olan xətaları kiçitməyə və ya yumağa çalışırlar və ayrı tərəfdən fars ırqçılığından yana olaraq farsçıları təmizləməyə çalışırlar və unudurlarkı farsçılıq, rafiziliyin nütfəsidir. Və bunuda görməzdən gəlirlər, Azərbaycanlılar, türk ulusunun yüzdə 15-20sini oluşdururlar və türklərin yüzdə səksəni sünnüdülər, vəli sünnü türklərin onlara önəmi yoxdur və yirmi fayizi bəhanə edərək, bütün türkləri vurmağa çalışırlar.
Onlar firdusi kimi ırqçıları ustalıqla, zərbə altından qurtarmağa cəhd göstərirlər, və sasanı kültürü heyranları olaraq, yalan danışmaqda və sözləri təhrif etməkdə fars şiəliyi kimi əməl edirlər, onlar hətta firdusi`nin əhl sünnət üçün tohinlərini də görməzdən gəlirlər (örnək[1]): Vəqti təxt lə mənbər bir ola hamı bubəkər və ömmər olar).

---

[1] - چو با تخت منبر برابر شود. همه نام «بوبکر» و «عُمّر» شود.

Örnək üçün səfəvilər əleyhinə yazılan, əmirhüseyn xonci`nin kitabını təhrif edərək, çoxraq anti türk şəklində sunmağa çalışırlar.
İlkcə əmir hüseyn xonci nin əsli kitabından neçə bölüm pdf şəklində gətiririk və sonrada xonci nın sünnü kanallar tərəfindən yayılmış kitabından həman mətalibi gətirirərək, yalan və təhrif olan bölümləri göstərməyə çalişacayiq.

3-5-3-farsca sünnü kanalların təhrifləri

«cənab xonci`nin 2006 da yayılan kitabı, səfhə 52» :[1]
bu mətalib eynən xonci`nin öz kitabından gətirilibdir, və qısaca çevirisi beylədir:
«marta şah ismayıl`ın anası uşaqkən sünnü osmanlılar, onların yaşadığı tərabzon bölgəsinə hücum etdilər, və ana tərəfindən olan ailəsini qırdılar, əmiləri xəlil, yəqub və məqsud`u xəfələyərək öldürdülər, sonrada sultan yəqub, marta`nın əri şeyx heydəri öldürdü və başını sünnü fəqihlərin fətvasıyla təbriz itlərinin qabağına atdılar və onlarıda şiraz`a sürgün etdilər, böyük oğlu əli, qaçarkən rüstəm bəy bayındırlı görəvliləri tərəfindən öldürüldü..Aydındırki bu olaylar öc almaq üçün onun (marta) ruhiyəsində dərin izlər buraxacaqdır və bu düşmənçilikləri törədənlərin hamısı sünnü ydülər..»
Bu kitab sünnü saytlar tərəfindən, bir sıra dəyişikəlikə məruz qalaraq 2013üncü ildə yayınlanıbdır, onların yaydığı kitabdakı

---

[1]-

۵۲

دخترش مارتا را نیز با خودش میبرد تا او را با تعالیم دین آبائی‌اش آشنا سازد.

مارتا– مادر اسماعیل– کودک بود که عثمانیهای سنی‌مذهبْ کشور پدربزرگ مادریش (ترابزون) را تصرف کردند و خانوادهٔ مادریش را قتلِ‌عام نمودند. پس از چندسال برادران پدریش خلیل و یعقوبْ برادرِ پدر و مادریش مقصود را خفه کرده از بین بردند. سپس سلطان یعقوب شوهرش حیدر را به قتل رساند و سرش را به فتوای فقهای سنی جلوِ سگان تبریز افکند، و او و فرزندانش را به شیراز تبعید کرد. بعد ازآن نیز پسر بزرگش علی به‌هنگام فرار از برابر مأموران رستم بیک بایندری کشته شد، و او با دوفرزند دیگرش متواری شدند و در لاهیجان پنهان گشتند. طبیعی بود که این رخدادهای تلخ بر این زن اثر بگذارد و روحیه‌ئی کینه‌جو و انتقام‌طلب نسبت به همهٔ کسانی که با خاندانش این‌چُنین دشمنی ورزیده بودند و همه‌شان سنی بودند را در او پرورش دهد. هردو دولت عثمانی و ایران دشمنان آشتی‌ناپذیر خانوادهٔ او به شمار میرفتند، و همهٔ قزلباشان تاتار– که مریدان شوهرش بودند– دوستان طبیعی او و خاندانش محسوب میشدند. او با چنین روحیه‌ئی اسماعیل را دردامنش پرورد.

mətləb beylədir. Bu mətalib əynən sünnü saytların yayınladığı kitabdan gətirilibdir, və qısaca çevirisi beylədir:
«marta şah ismayıl`ın anası uşaqkən, osmanlılar onların sakin olduğu trabzon bölgəsinə hücum etdilər, və ana tərəfindən olan ailəsini qırdılar, sonralar əmiləri xəlil, yəqub və məqsud`u xəfələyərək öldürdülər, sonrada sultan yəqub, marta`nın əri şeyx heydəri öldürdü və başını təbriz itlərinin qabağına atdılar və onlarıda şiraz`a sürgün etdilər, böyük oğlu əli, qaçarkən rüstəm bəy bayındırlı görəvliləri tərəfindən öldürüldü..Aydındırki bu olaylar öc almaq üçün onun ruhiyəsində dərin izlər buraxacaqdır».[1]
-Göründüyü kimi, kitabda sünnü fəqihlərin qəbih fətvasından söz açılan sözlər həzf olubdur.
Demək olar kitabda səfəvilərin qəbih işlərinin nədəni, sünnü fəqihlərin qeyr insani işləri, nişan verilibdi, vəli farsca sünnü saytların yaydığı kitab eylə dəyişilibdi quya sünnülər suçsuz və bütün qəbahət səfəvi şiələrində dir və əlbətdə cənab xonci nın əsil hədəfi şiə vəya sünnülər deyildi bəlkə bütün kitabında bunu demək istəyir quya : «bütün qəbahətlər əslində türklərdədi, ayrıca bunu demək istəyir: iranda türk asarı yoxuydu və Azərbaycanlılarda azəri dilində danışırdılar və azəri dili əslində farscanın bir şaxəsi idi və sonralar tatarlar, səfəvilərin vasitəsilə əvvəl azəri dilin yox elədilər və sonrada türklüyü irana gətirdilər və nəhayətən milləti qırıb tökdülər».

---

[1] -

مارتا – مادر اسماعیل – کودک بود که عثمانی‌های کشور پدر بزرگ مادریش (ترابزون) را تصرف کردند و خانوادهٔ مادریش را قتل عام نمودند، پس از چند سال برادران پدریش خلیل و یعقوب برادر پدر و مادریش مقصود را خفه کرده از بین بردند، سپس سلطان یعقوب شوهرش حیدر را به قتل رساند و سرش را جلو سگان تبریز افکند، و او و فرزندانش را به شیراز تبعید کرد، بعد از آن نیز پسر بزرگش علی به هنگام فرار از برایر مأموران رستم بیک بایندری کشته شد، و او با دو فرزند دیگرش متواری شدند و در لاهیجان پنهان گشتند،

تاریخ شاه اسماعیل صفوی ۵۸

طبیعی بود که این رخدادهای تلخ بر این زن اثر بگذارد و روحیه‌ئی کینه‌جو و انتقام‌طلب نسبت به همهٔ کسانی که با خاندانش این چنین دشمنی ورزیده بودند را در او پرورش دهد، هردو دولت عثمانی و ایران دشمنان آشتی‌ناپذیر خانوادهٔ او به شمار می‌رفتند، و همهٔ قزلباشان تاتار – که مریدان شوهرش بودند – دوستان طبیعی او و خاندانش محسوب می‌شدند، او با چنین روحیه‌ئی اسماعیل را در دامنش پرورد.

Ayrıca sünnü saytlar bir haldaki «sünnü osmanlılar.. Qırdılar» kimi ibartlərdə sadəcə sünnü kələməsini həzf ediblərç ilk baxışda beylə görünür quya onlar sünnü olaraq, kitabda yalnız sünnüləri pisləyən yerlərdə bu kələməni həzf ediblər vəli dərin baxışda bu farsçılar daha dərin bir şeyi amaclayırlar, onlar cümləni beylə yazırlar «osmanlılar.. Qırdılar» yəni burada istəyirlər türk osmanlıları qırıcı və türkləri pis göstərsinlər.

Cənab xonci heç yerdə istəmir diyə, bu şiəliyin kökü hardadı; iran şiəsi iylə sasanı kültürü arasında ortaqlıq qurmaq istəmir, yalnızca amacı türklüyü pisləməkdi, və yalan sözlərlə və böhtanlarla və bəlgəsiz sözlərlə, bütün kötülükləri türklərə mənsub edir, və əski iran hökümətlərini yeri gəldikcə övür və onları ən təmiz və kültürlü hökümət kimi göstərir.

Farsçı sünnü saytlarıda bu bölümlərindən xoşlanaraq, kitabı yaymağa çalışırlar və ırqçı inanclarını; şiələri məhküm etmək kimi fikirlərin arxasında gizlədirlər, necəki həmin bu saytlar «özümün eşitdiyimə görə» təbliğatlarındada dəfələrcə firdusi`dən böyük şair kimi yad edərək, sadəcə onun dastan və əfsanə yazdığı üçün şahlar haqqında böyüdücü şəkildə söz etməsindən danışırlar və əcibdi ki heç vaxt istəməyiblər onun zid ərəb, zid islami və zid türk düşüncələrini açıqlasınlar, özəlliklə firdusinin əbubəkr və ömər haqqında pisləyici sözəlrinədə işarə etməzlər.

Dahada kötüsü onlar beylə bir amac yaratmaq istəyirlərki quya şiəliyin kökü firdusi kimi şəxslər və onlara bağlı axımlar deyilki quran, Peyğəmbər və əhl beyti tapdalamaq istəyirlər, bəlkə qonuşmalarında çalışırlar bir sıra geri qalmış ərəbləri bucür cəryanların kökü kimi tanıtdırsınlar və eyn halda çalışırlar iranlıları arın və bucür hadisə lərdən mübərra və uzaq göstərsinlər, onlar heç vaxt istəmirlər sasanlıların, zid islami kültürlərin və onlarla fars şiəsinin arasında bağlantı qursunlar və bu üzdəndə eyliyə bilmirlər tarixi olayların düzgün nədənlərinə əl tapsınlar.

-Bu kanallar, səfəvilərdə olan farsçılıq ünsürlərini görməzdən gələrək şah ismailin bir zeydi şiə fars ayiləsi içində böyüməsini və eyitilməsini demək istəmırlər, və yalnız türk olmasina dolayılı dolayısız işarə edirlər.
-Bu kanallar daima səfəvi şiəsini böyüdərək onları dolayısız türklərə bağlamaq istəyirlər və özəlliklə beylə bir imac yaratmaq istəyirlər, quya təqribən bütün türklər həman səfəvilərdilər və səfəvilərdə şiəliyin binasını qoyublar və onlarda sadəcə bir iddə yəhudilikdən dönmüş Bəzi ərəblərdən yararlanaraq bu işləri görüblər, halbuki şuubiyə`nin kökü sasanlı kültürünün yanlısı olan farsçı kəsimdə axtarılmalıdır, mütəəssifanə sünnü kanallar ya fars şiəliyinin kökünə varmağı və bu haqda bilgi verməyi istəmirlər vəya bilərək bu konunu sapdırmaq istəyirlər.

3-5-4-farsca sünnü kanalların yararlı yayınları

farsçı sünnülərdən intiqad edərkən, sünnülərində, farsçı şiələr kimi, bütünyilə haqsız olmalarını önə sürnmək deyil, tam tərsinə sünnülər bir çox dini konularda daha haqlıdılar, ama saxta düşmənçiliklər yaratmağa çalışırsalar, fars şiələri kimi ırqçı və geriçi məfkurələrə tutulub təhlikəli oyunlara düşəbilərlər, necəki əlqaidə kimi sünnü məzhəb teror təşkilatlarına işarə edəbilirik, onlar vəya aşırı kürdçü teroristlər bu haqda aydın tanıqlardı. Hər halda bu kanlalların bəlli konularda yayınları yararlıdır, umud edirəm onlarda müxtəlif qruplardan yararlanaraq kanal yönəticilərinin ırqçı yaxlaşım göstərmələrinin qarşısın almış olsunlar.
Ayrı deyişlə bu kanallar və internet saytları hatib ul leyl olmamalıdılar, doğru yalan hər şeyi təbliğ etməməlidirlər, və serf şah ismail səfəvi haqqında olduğu üçün və içində yüzlərcə yalan və böhtan olan kitabı yaymamalıdılar və əgər onun düz bölümlərini yaymaq istəsələrdə o kitabı düzgün yorumlarla yeni kitab halına gətirərək yaymalıdılar, özəlliklə xonci kimi şəxslər fars ırqçısı olaraq onlarca yalanı birdana düzün yanına qoymaqla ırqçı

düşüncələrini yaymaqdadır, umuram, sünnü kanallar və saytlar bu mühüm məsələyə diqqət yetirsinlər.
Əlbətdə bu kanalların mocrilərinin, hər birini irqçılığa müttəhim etmək düz olabilməz, ama Bəzi kəsimlər tərəfindən yönəltilmə izlərini görmək olar.
Əlbətdə bir yaxlaşım bu ola bilir Şayəd onlar beylə həsab edirlər əgər fars şiəliyinin köklərinə getsələr və firdusi`nin və sasanlılığın kötülüklərini desələr mümkündür böyük fars kütlələrini əldən versinlər.
Aya onlarda həqiqəti demək istəmiyərək bir növ təqiyəyə üz gətiribəlr? Aya mütməindilər gələcəkdə inhirafa çəkilməyəcəklər?. Bu səbəblə bucür mözvular haqqında dərindən düşünmək lazimdir və eylə olmasınkı çuxurdan qurtulaq, dərin quyuya düşək.

3-5-5-xonci`nin səfəvi türkləri əleyhinə vurduğu böhtanlar

bir ayrı məsələyə də toxunmaq gərəkir, xonci kitabında səfəviləri, türk və tatar olduğu üçün pisləmək istəyir və həbibusseyr kimi tarix kitablarından örnəklər verərək, hərcür böhtan və yalanlamaları türklər haqqında yazır. Əslində cənab xonci, kələmələrin zahiri mənalarıyla oynayır, və əsli möhtəvanı kölgəyə atmaq istəyir, misal üçün cənab xonci nın kitabından (səfhə 72-73) bir örnək yazını eynən veririk.

[qiyas əddin xandmir, şah ismayılın əyyaşlıq məclislərini beylə tərifləyir].
Burada şah ismayılın qəbih işlərindən və içki içmələrindən danışır. Və eyn halda türklərin o zamana qədər iranda var olmadığını yazır. Kununu aydınlatmaq üçün neçə mətləbə işarə olunur:
-həbibusseyr kimi kitablarda tarixi mətalib çoxlu təşbih və istiarələrlə gəlibdir, həbibusseyr kitabının müqəddəməsindən bir mətləb bu sözü daha artıq aydınladabilir,
səfhə 39 da humayi cənabları (kitabı təshih edən şəxs) müqəddəmədə beylə yazır:

-teymur və səfəvi dövrələrinin kitablarında və həbibusseyr kimi kitablarda təşbihlər və məcaz ibarələr və istiarələr o qədər çoxuyduki bəzən neçə səfhə tərif və təmcid yazılırdı ta bir cümlə, əsli mətləb deyiləbilsin və bu səbk(yöntəm) o dönəmin əsli özəlliklərindən sayılırdi. Aşağıda həman kitabdan veriln örnək açıqca buna qanıtdır.[1]

-Cənab xonci bu təşbih və istiarələri əsas mətləb kimi götürərək öz kitabındada daha çox bucür böyüdücü mətaliblərlə kitabını doldurmaq istəyibdir və gərçəkdən cənab xonci`nin kitabından bu bölümləri yəni türkləri yamanlama və pisləmə bölümlərin həzf edərsək, kitabın tarixi bilgiləri barmaq sayi səfhə dən çox olmayacaqdır.

-İlqınc budur cənab xonci`nin Yuxarıda olduğu örnəkdədə göründüyü kimi quya tatarlar və türklər əsla iranda yaşamayıblar, xonci`lər bunu bilmək istəmir vəya yadından çıxıbdırki səfəvilərdən də öncə, islami hökümətlərin hamısı türklərdən ibart idi və daha açıq söyləsək islamdan sonra səfəvəvəy dövrünə kimi heç bir müstəqil fars hökümməti qurulmamışdır və islamdan öncə ki sümərlər, ilamlar, qutlar, madlar, mannalar.. Və ayrılarının, fars olmadığı haqdada ayrı kitablarda çoxlu sənədlər və bəlgələr görmək olar.

-Cənab xonci nın əsas aldığı və dayandığı ən iyi hökümət sasanlı hökümməti dır bu haqda 2inci bölümə baxmaq gərəyir[2].

---

1 -

اقداحِ رقیقِ عقیق‌وش (جامهای‌شفاف سرخگون) چون‌جام زرینِ آفتاب دربزمِ فلک‌آغازْ گردش‌کرده جامهای شرابِ رقیقِ بیغش بسان ساغرِ سیمینِ هلال دردست ساقیان سیم‌اندام (دختران و پسران اسیر شدهٔ تبریز) در گردش بود.[1]

عموم قزلباشان، چنانکه گفته شد، عناصر سرگردان طوایف تاتار آناتولی بودند که ابتدا به شیخ بدرالدین وسپس به شیخ جنید پیوستند و سرانجام به امید

۱- حبیب السیر: ۳ / ۵۰۵ .

۷۳

غارتگری به دور شاه اسماعیل گرد آمدند. آنها هیچگاه درایران نزیسته بودند، و با فرهنگ و دین و تمدن ایرانی هیچگونه آشنائی نداشتند. در عرف آنها، که از سنن قبیله‌ئی‌شان گرفته شده بود، هرکس از آنها نبود بیگانه و دشمن تلقی میشد. آنها با

2 -

3-5-6-indiki çağda səfəvilərə yönələn amansız hücumların nədəni

səfəvilərə buqədər hücumun əsli nədəni onların türk olmalarıdır, bu bir saxta hücumdur, özəlliklə fars şiələrinin yaratdığı böyük fəlaktlər, islam aləminin geri qalmasına və çoxlu günahsız insanların ölümünə səbəb olmuşdur, onlar özlərini bu utanc verici yükümlülükdən qurtarmaq üçün, özlərini arındırmaq məqsədiylə bu olayların kökünü bir qeyr farsın boynuna yıxmaq istəyərək, köksəl izlərini silməyi amaclayırlar, halbuki səfəvilərin hər nə qədər səb və lən günahına bulaşsalarda indiki fars şiəliyində olan çoxlu zid islami qayda və təfəkkürlərdən uzaq ıydılar, indiki fars şiələrinin içində olan zid tohidi, şirk təfəkkürü, ailə qarşıtı siqə təfəkkürü vəya gizçilik onların içində yayqın deyildi, ayrıca bir sıra yanlışlıqlar az zamandan sonra ikinci şah ismail vəya nadirşah tərəfindən böyük ölçüdə düzəltilməyə doğru üz qoydu vəli farsçı təfəkkürlü istemar amilləri bu hərəkətlərə qarşı çıxdılar və nəhayətən özləridə bu batlaqda boğulmaq üzərədilər.

3-6-osmanlı - səfəvi ilişəgisi və şiəlik

bu bölüm ünlü tarixçi doğan avcı oğlu`nun kitabından alınmışdı, oxucular artıq bilgi üçün onun «türklərin tarixi» kıtabına rucu edəbilərlər. (Cild1səfhə160-190)

olayları düzgün bilmək üçün, ilkcə 14-17inci yüzildə osmanlı sultanları adı verilir:

باری سبك انشاء حبیب السیر بشیوهٔ منشیانهٔ معمول رایج آن زمان یعنی قرن نهم ودهم
هجری است که روح صنعتگری درادبیات نیز نفوذ کرده پیکر نظم و نثر فارسی
رابصنایع ظریفهٔ بدیع آراسته بود .
از خصایص این سبك آوردن کلمات وجمل مترادف و آراستن عبارات بصنایع
بدیعی ازقبیل سجع وجناس ومراعات نظیر وتشبیهات ومجازات واستعارات وآوردن
امثال سایره وآیات واخبار واشعار فارسی وعربی است که غالبا عنصر عربی کلماتش
برفارسی نیز می چربد، ومخصوصا قسمت مترا دفاتش گاهی باندازه یی طولانی وبی مزه
می شود که آنرا ازمقولهٔ اطناب ممل وتطویل بلاطایل بایدشمرد - واین خاصیت در
منشآت اواخر عهد تیموری ببعد درایران ، و همچنین بعد از زمان بابر شاه در
هندوستان روز افزون می شود تاجایی که بعض نویسندگان واقعا تطویل واطناب را
از حدبدر می برند و برای ادای یك جملهٔ کوتاه چند صفحه را از حشووزواید
و تشبیهات و مجازات بارد پر می کنند که از حدود بلاغت خارج است
وانصاف را از عیوب آن نوع نوشته ها محسوب میشود .

-osmanlı sultanı 1. Murad miladi 1389 da dünyasın dəyişir və yerinə sultan 1. Bayazıd oturur.
-Sultan 1. Bayazıd 1403də dünyasın dəyişir, və sultan teymur`un ilərləməsiylə, anadoluda 10 illik bəlirsizlik dövrəsinə geçir, bu dövrə fətrət dönəmi adlanır.
-Sultan 1. Muhəmməd, «çələbi sultan muhəmməd» adıyla tanınaraq (1389-1421) edirnədə qardaşı musa çələbini yenərək 1413 də taxta çıxır və osmanlı ölkəsində birliyi sağlayır.
-Sultan 2. Murad (1404-1451) atasının ölməsiylə 1421 də taxta çıxır.
-Sultan muhəmməd fateh (1432-1481), 1.Muhəmməd adıyla 1451 də taxta çıxır. Sultan muhəmməd 1453 də istanbul`u fəth edir və beyləliklə avrupada ortaçağ dönəmi qapanaraq yeni bir çağa geçilir, demək olar sultan muhəmməd, əski çağı qapadıb, yeni çağı açmışdır.
-Sultan 2. Bayazıd (m. 1450-1512) sənə 1481 də taxta oturur.
-Yavuz sultan səlim (m. 1470-1520) il 1512 də taxta çıxır.
-Qanuni sultan süleyman (m. 1495-1566) il 1520 də taxta oturur.
-Sultan 2. Səlim (m. 1566-1574) illəri hökümət edir.
-Sultan 3. Murad miladi m. 1574 də, sultan 3. Muhəmməd m. 1595 də, sultan 1. Əhməd m. 1603 də, sultan 2. Osman m. 1618 də, taxta çıxır, sunrada murad, ibrahim, 4.Muhəmməd və sultan süleyman(m. 1642-1691) hökümət edirlər.
15ınci yüzillərdə anadolu və rumeli (rum eli) də olan göçəbə türk byolarına gənəlliklə yörük adı verilir, ama anadolunun doğusunda olan türk boylarına umumən türkmən deyilirdi, onların etnik fərqləri yoxuydu, türkmənlər muğul yürüyüşündən sonra gələrək, qəbilə örgütlənməsini daha güclü biçimdə qoruyub saxlamış boylarıydı, ama yörüklər, çox öncələr, səlcuqlularla köçmüş oğuzlar olmuşlar, və qəbilə örgütlənməsi onlarda önəmli ölçüdə zəifləmişdi və çoxraq tarım işlərinə baxaraq kəndliləşmişdilər və göçəbəlikdən uzaqlaşmaqdaydılar. Əlbətdə o bölgədə yenədə yörüklərlə daha

öncələr oralara gəlmiş və kəndliləşmiş türk boyları (yerli əhali) arasında toplumsal fərqliliklər varıydı, aşağıda bölgə nın xəritəsi «türkün altın kitabı»ndan qılavuz olaraq verilmişdi.
15ıncı yüzilin əvvəllərində çələbi muhəmməd tarım və kəndə dayalı qurulu düzənin təmsilcisi olur, ayrı tərəfdən taxt qavqasında olan onun qardaşı musa çələbi çoxraq əşirt bağlarından qopmamış göçəbə türkəmənlərə və göçəbə yörüklərə arxalanmışdı, muhəmməd çələbi türkmənlərə qarşı, bızans və kristiyan soylularında dəstəyini qazanmışdı və bu qavqada serblərində dəstəyini alaraq musa çələbi`ni yenər və taxta oturar.
-Bu dönəm özəlliklə sultan çələbi muhəmməd və oğlu sultan ikinci murad`ın ən böyük mucadılələri iki cəbəhə də olmuşdu bir tərəfdən batı da arupa xaçlıları və o bir tərəfdən duğuda türkmən boyları saldırılara geçirdilər.

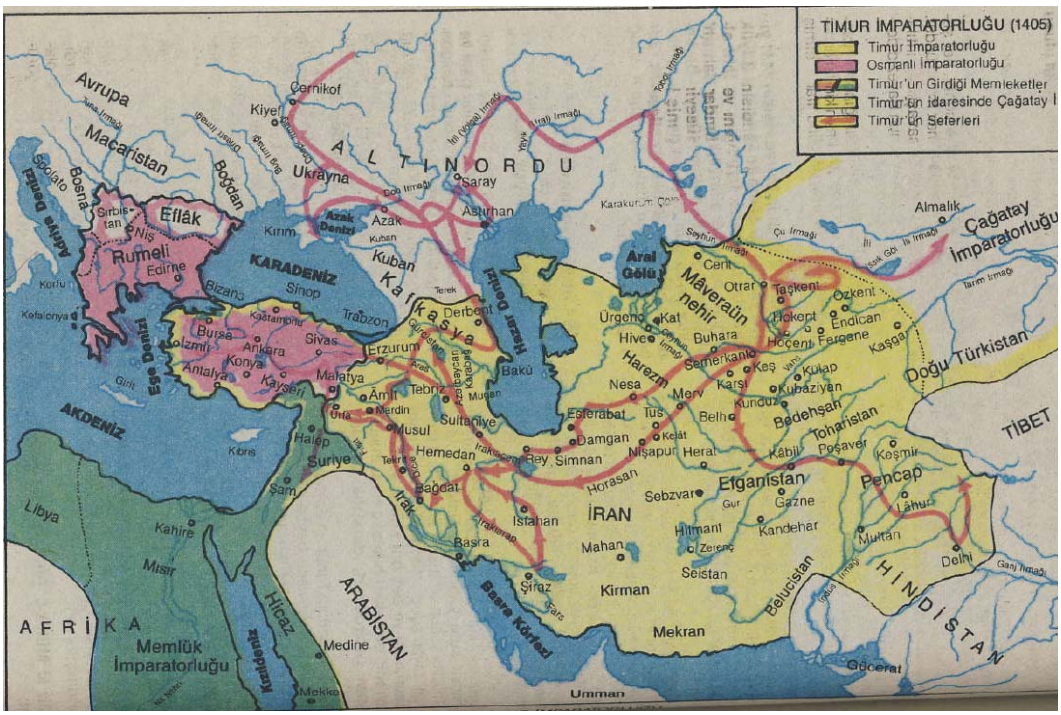

Duğuda şeyx bədrəddin göçəbə yörükləri və hətta göçəbə kristiyanlarıda yanına alaraq baş qaldırır onunla birlikdə «börklücə mustafa» da izmir`də ayaqlanma yaparaq hərəkətə geçər, börklücə mustafa, bölgənin yoxsul xalqı və ələvi göçəbə lərin başındaydı, onlar öz deyişlərinə görə dövlət bəlasından qurtulmaq istəyirdilər,

və «fəqr eşitliyi» görüşünü savunurlar və fəqirlərin tükətimi (məsrəfi) eşit və ortaq olacaqdır qovlunu verirdilər, bu görüşlər bölgənin yersiz və yoxsul xalqını və hətta kristiyanlarıda özünə doğru çəkirdi.

İkincisi murad ən böyük mucadiləni xaçlılarla qaraman oğlu türkmənləriylə verir, murad xaçlılarla birneçə savaşda (morava, izlədi, yalvaç savaşlarında) yenilgiyə uğrarkən, qaraman oğlu da davamlı olaraq arxadan ona saldırırlar, nəhayət murad ağır şərtlər altında xaçlılarla barış anlaşması yaparaq qaraman oğluna dönər, dörd məzhəbdən (şafei, hənəfi, maliki, hənbəli) bilginlər fətva verirlər : «qaraman oğlu ibrahim bəyin qətli vacibdir», bu fətvanı alan murad təmuz 1444 də vəhşicəsinə konya`ya (quniyə) saldırır və bölgəni yağmalayır.

Sultan muhəmməd fateh zamanı, diyarbəkir`də uzun həsən ağqoyunlu impratorluğunu qurur, və sonrada başkəndini təbrizə köçürür, Uzun həsən`in impratorluğunun tərkibində şiələrdə böyük rol oynayırdı, uzun həsən osmanlyia qarşı yalnız çevrədəki rum və gürcü prənsləriylə deyil, papa və venedik başda olmaq üzərə kristiyan batı dövəltləriylə və təbriz arasındada bağlantı qurur, papa güclü bir xaçlı donanmasını anadolu qıyılarına yollar, venedik, top və sılah yollamağı qararlaşdırır, fateh iylə uzun bir savaşa girişən (1463-1479) venedik`in, Uzun həsən`dən istədiyi qarşılıqlar bunlardılar (doğan avcı oğlu, türklərin tarixi səfhə- 182) :

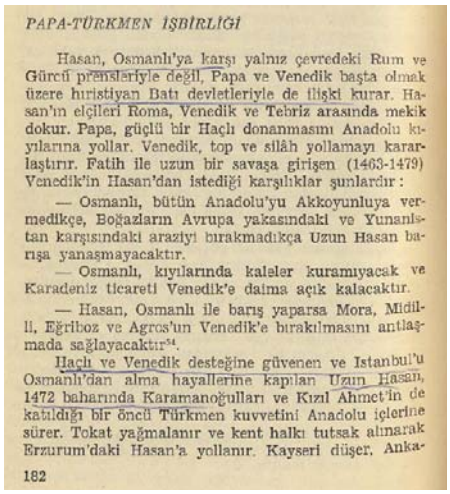

PAPA-TÜRKMEN İŞBİRLİĞİ

Hasan, Osmanlı'ya karşı yalnız çevredeki Rum ve Gürcü prensleriyle değil, Papa ve Venedik başta olmak üzere hıristiyan Batı devletleriyle de ilişki kurar. Hasan'ın elçileri Roma, Venedik ve Tebriz arasında mekik dokur. Papa, güçlü bir Haçlı donanmasını Anadolu kıyılarına yollar. Venedik, top ve silâh yollamayı kararlaştırır. Fatih ile uzun bir savaşa girişen (1463-1479) Venedik'in Hasan'dan istediği karşılıklar şunlardır :

— Osmanlı, bütün Anadolu'yu Akkoyunluya vermedikçe, Boğazların Avrupa yakasındaki ve Yunanistan karşısındaki araziyi bırakmadıkça Uzun Hasan barışa yanaşmayacaktır.

— Osmanlı, kıyılarında kaleler kuramıyacak ve Karadeniz ticareti Venedik'e daima açık kalacaktır.

— Hasan, Osmanlı ile barış yaparsa Mora, Midilli, Eğriboz ve Agros'un Venedik'e bırakılmasını antlaşmada sağlayacaktır[54].

Haçlı ve Venedik desteğine güvenen ve İstanbul'u Osmanlı'dan alma hayallerine kapılan Uzun Hasan, 1472 baharında Karamanoğulları ve Kızıl Ahmet'in de katıldığı bir öncü Türkmen kuvvetini Anadolu içlerine sürer. Tokat yağmalanır ve kent halkı tutsak alınarak Erzurum'daki Hasan'a yollanır. Kayseri düşer, Anka-

182

-osmanlı bütün anadolu`nu ağqoyunlu`ya vermədikcə, və boğazların avrupa yaxasındakı və yunanistan qarşısındakı əraziyi buraxmadıqca uzun həsən barışa yanaşmayacaqdır.

-Osmanlı, qıyılarında qalalar quramayacaq və qaradəniz ticarti venedik`ə daima açıq qalacaqdır.
-Uzun həsən osmanlı ilə barış yaparsa mora, midilli, əyriboz, aqros`un venedik`ə buraxılmasını andlaşmada sağlayacaqdır.
-Xaçlı və venedik dəstəyinə güvənən və istanbulu osmanlı dan alma xiyallarına qapılan uzun həsən 1472 baharında qaraman oğulları və qızıl əhməd`in də qatıldığı bir öncü türkmən quvvətini anadolu içlərinə sürər, tokat yağmalanır və kənd xalqı tustaq alınaraq ərzrumdakı həsən`ə yollanılır.
Qayseri düşər və ankara yağmalanar, osmanlı, bu öncü gücləri bəyşəhir yaxınlarında durdurabilir. Fateh, böyük əskəri birlik quraraq ilkcə venedik qüvvələriylə Uzun həsən`in qüvvələri arasında bağlantını kəsir.
Fateh muhəmməd əsli əskəri birlikləri doğuya götürürkən istanbul və batı bölgələr savunmasız qalır, yola çıxarkən istanbulu nəcür savunacağını soran baş vəzirə beylə cavab verir: «tüccarlar və əl işində olanlardan yararlan».
-Uzun həsən, avrupada macar kralına məktub yazır, ama osmanlıda macarları diplomasiylə durdurabilir, xaçlı donanmasıda istanbulu almağa görəvlənir, venediklər izmir və və antaliya`nı bombalar və onları qaramanoğllarına təslim edər, bununla birlikdə istanbul qorxulu günlər geçirir, bu arada Uzun həsən, «tərcan» bölgəsində zəfər yaparaq fateh muhəmməd dahada çətinliyə düşür, fateh ilkcə istanbula dönməyi düşünür vəli uzun həsən ordusu onunla «otluq belində» qarşı qarşıya gəlir.
Fateh muhəmmədi, ankara savaşına bənzər bir yenilgi bəkləyir, ama fateh bu kəz ox və mızrağa yox, bəlkə top və tüfəngə dayanır və uzun həsən ordusu bir neçə saat içində pozquna uğrayır, tutulan 3000 türkmən hər gün 400 nəfəri öldürlür, beyləliklə, fateh muhəmməd, uyğur hərfləriylə bir zəfrnamə yazır və bütün bəyliklərə göndərir.

Uzun həsən`in ordusuyla, birlikdə yola çıxan italiyan elçisi «barbaro» bu savaş haqqında gərəyincə yazaraq bilgi vermişdi, maraqlılar avcı oğlu kıtabına rucu edəbilirlər.
Yuxarıda söylənənlər bir tərəfdən türklərin qaranlıqda qalan önəmli bir dönminə açıqlıq gətirmək üçün verilmişdir, ayrıca önəmli bir qanıt olaraq o dönəmdə islam düşməni olan avrpalı xaçlılarla Azərbaycan şiə türklərinin bağlantılarını iyicə nişan verir, gərçəkdən səfəvi osmanlı rabitələrini təhlil edərkən avrupalıların nəqşi və rolu, dış güc kimi nəzərdə tutulmalıdır, özəlliklə avrupalılar və amerikalılar indidə müsəlman aləminin qarışdırmaq üçün, özəlliklə farsçılar və fars şiəliyi vasitəsiylə böyük çaba göstərirlər.
Bu olaylarla birlikdə, fateh muhəmməd`in, yeri bərkiyərək, mərkəziyətçi feodal dövlətinin başına geçir və bölgədə bu sistimi təsbit edir, ayrıca fateh muhəmməd soyluluğa böyük önəm verir. Beyləki ilk fürsətdə böyük xanidanları yox etməyə çalışır və daha altdakı soyluları qorumağa çalışır, bundan sonra fateh türkmən avına çıxar, qaramanlıların qalalarını birbir alır Və onları topa bağlayır və onların böyüklərinin çoxunu öldürür, beyləcə qaraman bölgəsində asayişi sağlar. Fateh 1481 də, dünyasın dəyişir, Bəzilərcə, zəhirlənir.
-Bu olaylardan sonra 16ıncı yüzildə, osmanlı ölkəsi geniş bir türkmən qırımına tanıq olur, fəqət artıq türkmən`in adı qızılbaşdı, və qızılbaş deyimi günümüzdə çıxar çevrələrinin komonist sözüylə eş anlamdadır.
Anadoluda şahqulu ayaqlanması üz verir, sonrada Yavuz sultan səlim, qızılbaş qırımına başlayır, və kamoyunu hazırlamaq üçün sünnü üləmanı qızılbaşlar əleyhinə propaqanda yapmağa görəvləndirir və şeyxulislam kəmal paşazadə dən bir fətva alır : «şiələrin malları həlal, nikahları hökümsüz, öldürülmələri caizdir», və şiə iylə yapılan savaşın ötəki din düşmanlarıyla yapılan savaş kimi cahad sayılar. İl 1514 də sultan səlim, şah ismayıl la çaldıranda

savaşır və onu yenir, bu dönəmdən sonra qızılbaş türkməni ağır biçimdə cəzalandırır.
Sultan səlim, şah ismayıl və qızılbaşa qarşı bir dəngə qurabilmək üçün, sınırların savunmasında kürd əşirətlərindən yararlanır, və kürdləri şiələr əleyhinə urmu gölündən diyarbəkir`ə qədər bölgələrdə yerləşdirmək istir, və oraları osmanlyia bağlamağı amaclayır, və bu iş üçün kürd bəyi idrisi`dən yararlanır, idrisi bir sıra kürd bəylərini başına yiğar və şah ismayıla bağlı kürdləridə zorla osmanlıya bağlar və bölgədə və dyarbəkir də bütün qızılbaşları qılıcdan geçirər, və bir iddəsidə canın qurtaraq Azərbaycana qaçar.

3-7-səlcuqlu osmanlı və qızılbaş olaylarına diyalektiki baxış

diyalektik bir sözcük olaraq tartışmaq (danışaraq bəhs etmək) məənasındadır və qavram olaraq dəyişim anlamındadır, diyalektik üç ilkə və əsas üzərində qurulmalıdır (dəyişim, qarşılıqlı etgi, təzad), hər şey dəyişməkdə dir, bir sistimdə bütün şeylər birbirlərinə etgi buraxır, hər şey ilərləyərək, içində öz ziddini (qarşıtını) yaradır. Diyalektiksəl baxış əslində metafizikəsəl baxış qarşısındadır, metafiziki baxış dünyanın hərəkətini döngüsl və dayrəsəl görür, diyalektiki baxış dünya hərəkətini, ilərıyə doğru və sarmal şəkildə (hələzuni, helis şəklində, evriməsl) görür. Geçən əsrdə marks diyalektik məsələsinə materyalisti baxaraq, toplumsal dəyişimləri, ilk ortaqçılıq, qulçuluq, dərəbəylik, yatırımçılıq və gəlişmiş ortaqçılıq şəklində tanımladı.
-Tarixçi doğan avcıoğlunun nəzərində, qızılbaş ayaqlanması feodalizmə təpgi və əksuləməl idi. Səlcuqlu dövləti qurulmadan öncə, orta asiyadaki oğuz boyları, dağınıq şəkildə yaşayırdılar, onlar geniş bir ailə şəklində, və tükətim(məsrəf) dən eşit pay alan topluluqlar deyildilər, boylar içində önəmli sərvət fərqlilikləri meydana gəlmişdi, onlar içində savaşçı soyluluq vucuda gəlmişdi və onlar qəbilə əhalisini vergiləndirirdilər, və onlardan çoban kimi istifadə edirdilər, buna rəğmən hələdə oğuz qəbilələri bir dövlət sistiminə geçməmişdilər, bir tərəfdən bütün üyələr içində, qan

bağından dolayı umumi bir dayanışma varıydı, engels bu tip quruluşa «əskəri demokrasi» adını verir; əskəri demokrasi, eşitlikçi, ilkəl toploloğon çözülüşünün son aşaması olaraq tanımlanabilir.
- Səlcuqlu bu«əskəri demokrasi» aşamasındakı boyları, səlcuqlu soyunun liderliyində bir araya gətirərək, feodalizm və ticarətin xeyli gəlişdiyi bir bölgədə dövlət qurur, boyların soylu olmayan kitləsi beyləcə həm öz boy soylularının və həm dövlətin çiftə sömürüsü altında qalır, bu çiftə sömürünün əksuləməllərini öncəki səfhə lərdə verməyə çalışdıq, bu arada Bəzi boylarda qan bağından dolayı dayanışma olsada buy bəyləri öz mənfəətlərini qorumaq amacıyla səlcuqlu dövlət iylə iş birliyi yapar və kitlələri yatışdırırlar, bu vəziyəti atila dönəmi türk boylarındada görmək olar.
- Səlcuqlular anadoluda böyük əkin ərazisi ələ gətirərək göçəbə boyların, qəbilə bağlarından, qopararq onları əkinçi (tarımcı) yapar, əkin yerinə bağlayıb və onları rəyət şəklinə salar, və bir feodal düzən qurarlar, demək olar «əskəri demokrasi»dən sınıflı feodal toplum düzəninə geçərlər, və buradadı ki yerləşik, göçəbə çatışmaları üz verir, bu çatışmalar əslində yerə bağlanma qarşısında dirənışlərin yansıması sayılabilir. Bu arada Bəzi boy başçılarıda dövlətdən istədiyi yerlərini alamayınca öz boylarını və ya ayrı boylarıda başlarına toplar və feodal dövlətə qarşı savaş açarlar.
Demək olar anadolu bir «yerləşik- göçəbə» və ayrı deyişlə «qızılbaş sünnü» çatışması deyil bəlkə bu görüntülər əslində yüz illər boyu birikmiş və zəxirə olmuş, sınıfsal (təbəqati) ixtilafların üzə çıxmasıdır, və gərçəkdən türkmən yəni göçəbə feodalizmə təpgi və əksuləməl göstərir.
- Bu sınıfsal (təbəqati) çatışmalar içində, toplumsal düzən, «əskəri demokrasi»dən daha üst toplumsal (ictimai) quruluş biçiminə, oradan feodalizmə doğru yol alar, fəqət içində kapitalist kəsimidə gəlişdirməsinə rəğmən, osmanlı feodal düzəni, öz iç dinamikiylə feodalizəmdən kapitalismə geçməyi başaramaz.

-Yuxardakı «doğan avcı oğlu»nun yorumu, qızılbaşlar haqqındada geçərlidi, yalnız aralarında yarım əsrlik vəya bir əsrlik hududunda fərq görünməkdədir, osmanlı ölkəsində göçəbə boylar osmanlı feodal dövləti əleyhinə ayaqlanaraq qurtuluşu qızılbaşlığa qatılmaqda görürlər, və bölük bölük osmanlı topraqlarından ayrılaraq Azərbaycana doğru gəlirlər, ama ağqoyunlu kimi geçici hökümətlər yaratsalarda, çox sürətlə sınıfsal (təbəqati) çatışmalara girərək, feodalizm sistimi içində əzilirlər və yeni qoşullara təslim olurlar, bu vəziyəti açıq şəkildə səfəvi dövlətinin quruluşundan qısa sürə sonra görəbilirik, əlbətdə təbəqati çatışmaların yanında (yəni alt yapı çatışmalarının yanında), məzhəb məsələsidə bir üst yapı şəklində özünü göstərirdi, məzhəb bəzən alt yapının dəstəkçisi kimi və bəzəndə məstəqil olaraq meydana girirdi.

Qızılbaş göçəbə tayfaları (şamlı, təkəli, qacar, rumlu, qaraman, varsaq, ustacilu, bayat) səfəvi dövlətinin quruluşunun ilk dönəmində dövlətin təmelləri kimi sayılırdılar, vəli 20-30 il geçmədən bütün bu tayfalar səfəvi şahı təhmasb və şah abbas`ın qəzəbinə gələrək başçıları öldürlədü və tayfalarda dağınıq şəkildə təslim olub müxtəlif yerlərə səpələndilər (qızılbaş birliyi pozularaq şahsevən birliyi düzəlir və bu birlik dövləti təmsil edir və onu dəstəkləyir).

Bu bölümdə tələş etdik osmanlı səfəvi olaylarına, yayqın olaraq materyalism diyalektik baxışlada baxmış olaq, müsəlləmən bu təhlilləri, tam düzgün vəya tam yanlış demək doğru olmayacaqdır, çünki bu haqda bir tərəfdən bilgi yetərsizliyi görünməkdədi, və olayların kəmmiyəit və keyfiyəti haqda daha çox bilgiler əldə etmək lazimdir, ayrıca bu yorumlarda, müxtəlif toplumsal təbəqələri, ayırıcı xətlərlə yalnız sünnü və şiə qruplarına ayırması, bu fəlsəfi baxış tərziylə də çox bağdaşmayan bir şeydir.

Hər halda bu bölümü gətirməkdə, olayları bütövlükdə, yetərincə aydınladanmasada, gələcəkdə araşdırmacılar və oxuyucular üçün, daha kamil analiz edəbilmələri üçün yardımcı olacağını düşünürüm.

3-8-səfəvilik və türklərin geriləməsi

«osmanlı və iran da məzhəb və dövlət» adlı müqayisəli araşdırmanın müəllifi taha akyol son dərəcə vacib bir sual ortaya qoyur, yazır, «nədən osmanlı dövləti türkmən əşirt gələnəklərindən uzaqlaşdıqdan sonra da türk kültürünü yeni formlarla davam etdirdiyi halda, səfəvi dövləti farslaşdı?»müəllif bu sualı iranda fars dili və fars burokratiyasi ənənəsinin yaşarlığı iylə cavablandırır, bizcə, doğrudur. Ən azından məmur təbəqəsini yetişdirən təhsil sistemində 16-17ıncı yüzillərdə yenilik olmadı. Türk dili bu iki yüzildə də təhsil sisteminə yol tapa bilmədi. Sarayda və orduda türk dilinin geniş işlədilməsinə baxmayaraq, rəsmi dövlət dili, fars dili qaldı.

-Türk dünyası məzhəb baxımından iki böyük hissəyə bölündü. Bu bölünmənin ortasında da Azərbaycan qaldı. «Millətləşmə» prosesi, milli kimligin müəyyənləşməsi şiəliyə kökləndi. Osmanlı iylə davam edən savaşlar bu meyli gücləndirməkdəydi.

Yirminci yüzilin başlarında rəsulzadə yazırdı, güney Azərbaycanda yazılı ədəbiyat tamamiylə fars şeirinin təsirində idi: «yazılı türk ədəbiyatının özünə məxsus bir şəkli yoxdur. Bu ədəbiyat, fars ədəbiyatının təsiri altındadı, türk şeirləri adəta fars əşarının birər tərcüməsidir.» Məzhəbə ifrat bağlılıq bu yazılı ədəbiyatın mahyətini bəlirləməkdəydi. Yəni ədəbi əsərlərin çoxluğu mərsiyə ədəbiyatından ibart iydi. «Azərbaycan türk şairləri ya kor oluncaya qədər ağlar və ağlatırlar, və yaxud bayılıncaya qədər gülür və güldürürlər. İran türklərinin dindar, hətta mütəəssib olduqlarını zikr etmişdik. Bu dindar xalq, ilin mühüm bölümünü və xususiylə mühərrəmin ilk günlərini növhə və matəmlər içərisində geçirir. Hər sənə dindarlığı şühəda, evliya şərəfinə və kərbəla faciəsi məğdurları yadına parlaq və gözəl məclislər qurarlar. Bu məclislərin növhəgərliyini türk şüərası ifa edərlər; divanlar dolusu mərsiyə yazarlar və bu mərsiyələri əhali əzbərlər, oxur, ağlar və şairlərinə

rəhmət göndərir. Mərsiyə ədəbiyatı böyük ölçüdə farslarda da vardır.»

İranda türklüyün şiəliyə ifrat dərcədə aludəçiliyi, və milli Məsələlərə ilgisizliyi, məşrutə inqilabından (1905-11) fars etnosunun karlı çıxmasına nədən oldu. Qacarlar hakimiyətinin sarsıdılması, farscaya dövlət dili istatosunun verilməsi (məclis və əncümən üzvlərinin farsca bilmək məcburiyəti), məclisdə farsların daha çox yaşadığı tehrana, həddindən çox yer ayrılması, farsların milli mübarizəsinin ilk ciddi uğuru sayılmalıdır. Bunun yanında ölkənin ilk anayasasında şiəliyin dövlət dini elan edilməsidə məşrutə hərəkatının fars kökənli ruhanı liderlərinin (behbəhani, təbatəbayi və bənzələri) israrı iylə gerçəkləşdi [bu haqda dış güclərin yəni rusların və ingilizlərində türk düşmənçiliyi törətməsidə nəzərdə tutulmalıdır].

Eyni zamanda ruhanilərə qanunların islamın əsaslarına uyqun olub-olmamasını müəyyən etmək səlahiyətinin verilməsi (anayasaya 2inci maddəsi) bu təbəqənin ciddi qazancı oldu. Hazırkı iran islam respoblikasının əsasının qoyulduğu son 1978-79-cu illər inqilabında da əski senariyo tikrar olundu. Quvvədə olan anayasanın bütün ruhu şiə əhkamları iylə doludur. 5inci maddə də deyilir: «imam zamanın ğeybəti zamanı ölkənin rəhbəri və millətin (ummətin) imamı adil, təmiz, zəmanədən xəbərdar, qoçaq, bacarıqlı və müdrük fəqih olmalıdır». 12-ci maddə isə şiəliyi dövlətin yeganə rəsmi məzhəbi elan edir: «iranın rəsmi dini islam, məzhəbi isə cəəfəri əsna əşəri`dir. Bu maddə əbədi və dəyişilməzdir».

Belə liklə, yuxarıda gözdən geçirilmiş tarixi faktlar əsasında iddia edəbilərik, avropada olduğu kimi indiki iran coğrafiyasında da məzhəb ayrışmaları millətləşmə sürəcində önəmli rol oynadı. Ancaq bu sürəc türklüyün əleyhinə işlədi. Təzadlarla dolu şiəliyin, islam tamından ayrılması və yeganə dövlət məzhəbi olaraq rəsmiləşməsi farsların türk coğrafyasında özünü qoruma mekanizminə çevrildi. Sonrakı yüzillərdə də farslar bu məzhəb ayrılığını daima

körüklədilər. Və tarixin bir paradoksu olaraq, farsların türk dənizində əriməsinə mane olan da məhz türk elementi oldu. Səfəvilik, Azərbaycanı Səlcuqlulardan sonrakı 500 illik türk-islam dövlətçiliyindən saptırdı. Azərbaycan türkü özünə, türklüyünə sarılmaqdan sa, məzhəb ayrılığına bağlandı, onun üçün şiəlik, əsas tapınaq oldu. Daha dəqiq desək, güney Azərbaycanda millətləşəmə sürəcini məzhəb fərqi müəyyən etdi. Azərbaycan türkü, türk dünyasından ayrıldı, hətta zamanla ona düşmən kəsildi, şiəlik onu farsla qardaşlaşdırdı, indi də bu «məzhəb qardaşından» qopabilmir və bütün varlığını ona təslim edir.

-Əhməd ağa oğlunun çeşidli əsərlərində, üstündə xususi durduğu önəmli Məsələlərdən birisi, şiəliyin islam aləmində, iran coğrafyasında oynadığı roludur. ona görə : səfəvilər dövründə şiəliyin zorla yeganə məzhəb əlan edilməsi böyük bir coğrafyada etnik-kültürəl prosesin yönünü dəyişdirdi. Şərq və bilxassə türk tarixi üzərinə dərin və fəlakətli təsirlər icra etdi.

-Şiəliyin zorla dövlət məzhəbinə çevrilməsi həm də «iranın fikri və hissi qaynağını qurutdu. Zıra bundan sonra artıq bütün enerji, bu məzhəbi doğrulamağa, onun əsaslarını və nəzəri qismini quvvətləndirmə yə həsr olar».

-Səfəvi dövründə türk tayfalarının köçürmələri umumiyətlə Azərbaycan da, əhalinin son dərəcə seyrəlməsi iylə yanaşı, Burada türk elementinin də zəifləməsi iylə nəticələndi. Bu zəifləmə o qədər aydın iydi ki, zəki vəlidi toğan səfəvilər dövrünü, ilk növbədə şah abbasın hakimiyət illərini «türk topluluğu üçün bir fəlakət» dövrü saymışdır.

[Osmanlılar islam dinini, qeyr müsəlman xalqların arasında yaymağı özünə dini görəv bilirdi vəli şiəçilik osmanlıların tərsinə heçvaxt ölkələrinin genişlənməsini qeyr müsəlman xalqlarda uyqulayabilmədi və yalnız sünnü müsəlmanları qirmaqla özlərinə islam aləmində yer açdı].

3-9-farsçıların səfəvi türkləri əleyhinə propaqandaları

bu bölümü gətirməklə, bir tərəfdən olayların əsli köklərinə işarə etməyi amaclayırdım, və ayrı tərəfdən ağqoyunlu və onların davamçısı olan və məxsusən güclü ayilə bağları olan səfəvilərlə, xaçlıların və batılı quvvətlərin arasında olan ilişəkilələrə açıqlıq gətirmək istərdim, çoxu iran tarixçiləri və özəlliklə farsçı və ırqçı yazarlar bu ilişəkiləri açmaqdan qaçınarlar və onları ört basdır etməyə çalışarlar.

Farsçı tarixçilər örnək üçün xonci kimilər, olayları yalnız səfəvi buyutundan baxaraq türkləri suçlamağı amaclayırlar, halbuki bu olaylar önəmli bir məsələni ortaya çıxardır və nişan verir o dönəm dil, etnik və din bağlarından çox, toplumsal gəlişmələr və ürətim qüvvələrinin bağlantıları rol oynayırdı, tarixi hadisələrdə bu faktoru iyicə tanımağımız gərəkir, ayrı deyişlə səfəvi hadisələri, olayların zahiri görünüşü olaraq, düzgün analiz üçün neçə məsələni diqqətə almamız gərəkir,

1-iran adlanan bölgədə səfəvilərdən çox öncələr, şiəlik yayqın hala gəlmişdir, o zamanlar, səfəvi çatışmalarından, daha böyük savaşlar üz vermişdi və bölgə çoxlu qırqınlara şahid olmuşdu, əbumüslim və al buyə`dən başlayaraq qermətilər, ismailiyələr və yüzlərcə yeni şiə firqələri, zaman zaman böyük qırqınlara əl vurmuşdular, örnək üçün şiə qrupların qılavuzluq iylə və özəlliklə xacə nəsirəddin tusi`nin vasitəsiylə 13-14. yüzildə milyonlar nəfər qətlam olmuşdu, xacə nəsir`in öndərliyində hulaku bəğdada hücum edir və deyilnlərə görə 800.000 dən 1.800.000 nəfərə qədər bölgə sünnülərindən qətl olunur.

2-iran bölgəsində Azərbaycan türklərindən öncə, farslar böyük və mütləq çoğunluqla şiəliyi qəbul etmişdilər, qərəzli farsçı tarixçilər, olayları eylə bir tərəfli göstərillər quya bütün iranlılar və özəlliklə farslar səfəvilərin əlilə şiə oldular; halbuki tam tərsinə 15inci yüzildə bölgədə və özəlliklə fars bölglələrində, sünnü farslar azınlığa düşmüşdülər, və əslindədə onların etgisində, özgürlük

istəyən Azərbaycan türkləri onlarıda arxalarına almaq üçün şiəliyi qəbul edirlər və əlbətdə olaylar göstərdiki yanılmışlardı, çünki heç vaqt farslar, türklərlə birlikdə yürümədilər və yalnız öz çıxarlarına fikirləşdilər və nə yazıqkı türklər bunu görmədilər Məsələn əfğan savaşında, nadirşah`ın yürüyüşlərində və qacar rus savaşlarında heç bir fars, türklərlə birlikdə olmadılar və yalnız arxadan xəncər vurmaq fikirində idilər və indilikdə də farsçılar həman yöntəmləri işlədərək, bütün təlaşları türkləri məhv etmək üçün sərf olunur.

3-səfəvilər iş başına gəldiyində bölgədə sünnü fars, çox azaraq varıydı, umumiyətlə farslar mənfəətlərin şiəlikdə gördükləri üçün rahatlıqla şiəliyi qəbul etdilər və hətta o dönəm zərtoşti qruplarda şiəliyi öz dinlərinə uyqun görərək bu məzhəbi qəbul etdilər, və nəhayətən zərtoştilərdən azacıq öz məzhəblərində qalanları rizaşah dönəmi könüllü olaraq şiəliyə geçdilər, çünki bu dönəm şiəliyin içəryi aydınlanaraq sasanlı kültüryilə eynı olması daha açıq biçimdə bəlirləndi. Demək olar bütün farslar, şiəliyin əsaslarını (fars şiəliyinin əsaslarını), öz atababalarının əlilə qoyulması səbəbiylə və onların ənənələrinə tam uyqun olması nədəniylə bütövlükdə bu dini qəbul etmişdilər.

Səfəvilər iş başnya gələn zaman, Azərbaycan türklərida böyük ölçüdə müxtəlif şiə firqələrində cəzb olmuşdular, hurufilər çox öncələri Azərbaycanda yayılmışdılar, osmanlı və Azərbaycanı türklərinin qarşı durmaları səbəbindən yüz il içində və fateh muhəmməd`in zamanından, müstəqil din seçmə fikriylə, şiəliyi qəbul etmişdilər və ağqoyunlular zamanı din dəyişmə hadisəsi umumi halda yerində oturmuşdu.

4-Bəzi ırqçı iran tarixçiləri deyirlər: səfəvilər, Azərbaycanda, sünnü türklərindən çox qırdı, bu cür sözlər təkyanlı olaraq, gənəl şəkildə gərçəyi yansıtmır, çünki o dönəm, mühüm bir olay buna tanıqdır, sultan yavuz səlim 1514 də şah ismayıl`ı yenərək təbrizə girdi və bunlara rəğmən o təbrizdə qalabilmədi, vəqti farsçı tarixçilər, bu olaydan beş-altı il öncə, şah ismayılın təbrizdə on minlərcə

sünnünün öldürdüyünü yazarlar, əgər beylə idisə təbriz əhəlisi sultan səlimi böyük ölçüdə qarşılayaraq onu əzizləmələri gərəkirdi, halbuki beylə olmadı və sultan səlim orada qalabilməyərək oranı tərk etdi. Və bölgə sonrakı gün, səfəvilərin hakimiyətinə girdi, bu olay və bölgənin geniş aramişi, açıq şəkildə səfəvilərə, Azərbaycan türkləri, haqqında vurulan ittihamları, yəni böyük qırqınların olduğunu yalanlayır, əlbətdə o dönəm savaşlarda olan öl öldülər bu mövzudan xaric olaraq savaş qırqınları içində dəyərləndirilməlidir.
Bu yorumların yanında bir nüktənidə qeyd etməmiz gərəkir, Yuxarıda deyiln sözlərdən bu təfəkkür alqlanmalıdı ki, səfəvilər dönəmi, qarşı tərəfdən vəya adı insanlardan qırılanlar azdı vəya önəmi çox deyil; tam əksinə səfəvi dönəmi gərgin dövrlərdən biriydi və böyük fəlakətlərdə üz veribdi ama bu qırqınlar və fəlakətləri, bölgədə üz verən öncəki hadisələrdən, ayırd etmək, anlamsızdır.
Farsçı yazarlar çaldıran savaşını böyük ölçüdə aqrandisman edərlər, halbuki bu savaş tarixdə üz verən çoxlu savaşların yanında kiçik boyutda dəyərləndirməlidir; farsçı müvərrixlərin bir amacıda iki türk toplumunun qarşı qarşyia gəlməsini böyüdərək, türk düşmənçiliyini daha böyük və dərin şəkildə göstərməkdir. Ayrıca türklər arasında dəfələrcə buna tay vəya həta daha böyük miqyasda savaşlar görünübdür və özəlliklə geçmişlərdə bucür olaylar bütün millətlərin içində doğal hadisələrkimi dəyərləndirməlidir.
5- səfəvilər, qarşı duranlar xarıc, adı sünnü cəmaətlədə işləri yoxuydu, necə ki bütün kürdlər, bəlüçlar, türkmənlər və ərəblər buna tanıqdılar, o dönəm, kürd vəya türkmən sünnülərin, zorla şiə edilməsinə dair geçərli bir rapur yoxdur, özəlliklə saqqızla bağdad arasında olan adı kürdlər haqqında, qətlam xəbərləri görünməməkdədir.
6-türk şiələrin əksinə, kürdlər, osmanlı dəstəyini alaraq böyük ölçüdə şiələri qırmağa başladılar, bir haldaki diyarbəkir və ətrafı, türk ağqoyunluların qalxış nüqtəsi və əsli yurdları sayılırdi, kürdlərin qətlamları nəticəsində, hətta bir nəfər türk oralarda

qalmadı və o dönəmdən indiyə kimi sürəkli olaraq kürdlərin qırqınları dəvam etməkdədir, bir haldaki türk şiələr çoğunluqda olan şəhərlərdə kürdləri təhəmmül edirlər və onlarla iyi şəkildə geçinirlər, vəli kürdlərin əlinə geçən şəhərlərdə, türklər son nəfərə kimi yox edilir, diyarbəkir bölgəsindən sonra indiki iran içində soyuqbulaq (mahabad), bukan, saqqız və xana (piranşəhr) və sarıdaş (sərdəşət) buna tanıqdır, örnək üçün soyuqbulaq və bukan`da hətta birdana kənd adı, kürdcə olaraq yoxdur, və bütün adlar türkcədi və geçmişdə onların türk yerləşimcilərinin əlində olduğunu göstərir (yeni olaraq, fars hökümətinin təşəbbüsiylə neçə dana kənd adı, tərcümə olaraq kürdcə adlanıbdı), ama kürdlərin qırqınlarından dolayı, indilikdə hətta bir nəfər türk oralarda yoxdur, bu vəziyət Yuxarıda ad apardığımız şəhərlərin hamısnda ittifaq düşərək tikrarlanıbdır, islam inqilabi dövründə bu olay sulduz (nəqədə) şəhrindədə tikrarlanmaq istəndi fəqət türklərin ayıqlığı səbəbiylə önlənəbildi, və ilqinc tərəf budur indilikdə bütün farsçı dövlət və farsçı komonistlərdə kürdlərdən yana olmağı siyasətlərinə uyqun bilirlər.

3-10-səfəviliyin doğru və yanlış yönləri

-səfəviliyin yanlış yönlərindən söz edərkən amac bu olmamalıdırkı o dönəm osmanlı hökümməti bütün iylə haqlı və səfəvi dövləti bütün iylə yanlışdır, tərsinə hər ikisində də yanlış və düzgün cəhətlər vardır və əlbətdə lazimdir bu yönlər ətraflı şəkildə bilginlər və tarixçilərimiz tərəfindən araşdırılaraq, gələcəyimizə yol göstərmək üçün istifadə olunsun və eyn halda şah ismayıl xətayinin yanlışlarına rəğmən onun müsbət tərfləri unudulmamalıdır, o bizim xalq şairimiz, ozanımız olaraq türkcə divan sahibidir, bizim vəzifəmiz onun nüqsanlarını tanımaq, müsbət cəhətlərindən və onun dahiliyini və 13 yaşında impratorluq qurma yöntəmlərinin müsbət cəhətlərindən yararlanmaqdı. Eyn halda o dönəm türklərinin, geçmişdə olan ağsaqqallıq və məşvərəti qurultay gələnəklərindən üz

çevirmələri və bu üzdən büyök yanlışlıqlara düşmələrini düzgün şəkildə tanımaq və tanıdılmaqdır.
Şah ismayıla yaxlaşmada bizlər iyi və kötü yönləri birlikdə görməliyik və unudmamalıyıq şah ismayılda iki güclü ünsürün olması onun hərəkətlərində etgiliydi, bir tərəfdən türk ünsürü onu, sevgi dolu hərəkətlərə yönəldirdi, onun məhəbbət dolu məktubları hətta Sultan səlim üçün yazdıqları barışçı məktublar, və xalq içində birlik və bərabərlik yaratma təşəbbüsləri və türkcə divanı bu qapsamda ələ alınmalıdı, ayrı tərəfdəndə zeydi fars şiəliyi ünsürü və ana tərəfindən qalan kinli eyitimlər onun içində ikinci güclü ünsür sayılmaqdadı, bu ünsür onu türk düşmənçiliyinə sevq edirdi və din düşmənçiliyinə sürütləyirdi, nə yazıqkı düşmənçilik ünsürü onun ömrünün son vaxtlarında ğalib olaraq, onu insanlıq aləmindən uzaqlaşdırdı və türk düşməninə çevirdi və ayrı deyişlə onu fars şiəliyinə dahada çox yaxınlaşdırdı, beyləliklə türk boyları dışlandı və hökümətdə olan şiəliyin əsasları, fars şiəliyinin əsaslarına yaxınlaşaraq islam və ədalət qarşıtı yaxlaşıma dönüşdü.
-Bu olaylara ayrı boyutdanda baxılmalıdır, bu dönəmin hadisələrində çoxlu həsablanmış və gizli planların olduğu danılmazdır, o dönməki islam-türk qarşıtı güclərin birləşməsi, və islam aləmini parçalama planları, indilikdə hər araşdırmacı və tarixçi tərəfindən sübut olunmuş bir tez kimi görünməkdədir, avrupalıların uzun illər, bəlli bir dualları varıydı beyləki «allah bizi müsəlman türklərdən qoru!» Və onlar bu düşüncə iylə yüzlərcə il yaşayaraq planlarını tökdülər və böyük ölçüdə buna nail oldular, onlar sasanlı kültürünə dayanan fars şiəliyini özlərinin müttəhidləri kimi gördülər, və özəlliklə səfəvi dövründə və o sulalənin içində olan məsihi ünsürlərdən yararlanaraq nifaq toxumlarını əkməyi və becərməyi başladılar, bu hadisələr sonucu nəhayətən islam dininə və qeyr fars xalqlara qarşı düşmənçilik istəyi güclü olan farsçılar bu ortamdan iyicə yararlandılar, və xaçlıların dəstəkiylə iş başına gəldilər və elə bilki 1300 illik islam və türk orduları tərəfindən

yenilgilərinin öcünü indiki Azərbaycan türklərindən almaq istəyirlər və bütün islam aləmini birbirinə vuraraq müsəlmanlara və türklərə böyük kin və nifrət bəsləməkdədirlər. Demək olar Bəzi batılı quvvələr, açıq vəya gizlin fars şiəliyindən himayət edərək islam aləmini dağıtmaq üçün, onları ən uyqun quvvə kimi görürlər, əlbətdə bəzən özləridə böyük terorlara məruz qalaraq, yenədə islam aləmini geri saxlamaq üçün, yararlarını, bu quvvələri dəstək ləməkdə görürlər. Gənl olaraq batılı güclər, böyük ölçüdə həm şiə və həm sünnü teror qruplarını dəstəkləyərək və birbirlərinin əleyhinə təhrik edərək, islam aləmini birbirinin canına salmağı amaclayırlar.

4-Azərbaycanda fars şiəliyi haqda tədil təşəbbüsləri və ondan qurtulma çabaları

Bezi fars şiəliyi elementləri, osmanlı höküməti güclənərək təzyiqlərinin artmasıyla və müxtəlif təriqətlərin oluşmasıyla və özəlliklə səfəvi ailəsinin iş başına gəlməsiylə, Azərbaycana girməyə başladı, o dönəmə kimi Azərbaycan türkləri müxtəlif islami sünnü və şiə məzhəblərinə inanırdılar, zamanla bu oran dəyişdi və müxtəlif şiə qrupları yayılmağa başladılar. Onların şiəliyi qəbul etmələri yanlış sayila bilməz, çünki onlar o zamanın tarixi şərtlərindən dolayı bu məzhəbi qəbul ediblər və doğru bildikləri üçün bu dəyişikliyə gediblər və bu işlərindən dolayıda suçlana bilməzlər. aydındır indiki mövqeiyətdən baxdığımızda bu elementlerin doğr düzgünlüyü və ozəlliklə, zamanımıza uyqun olub olmamasi tartışma konusudur.

Bu haqda Bəzi məsələlərə aydınlıq gətirmək lazimdir, Azərbaycan türkləri şiəliyi qəbul etmələrinə rəğmən, heçvaxt, türk ənənələrindən sıyrılmayaraq, geçmiş kültürləri əsasında məzhəbi inancların sürdürüblər, və islam dinini, başlanqıcda, türk inancına uyqun bilərək, qəbul ediblər və həman sayaqdada yürüyüblər, ama son yüzildə, fars ünsürünün işbaşına gəlməsiylə, diktator bir yöntəmlə və xaçlılarında dəstəyini alaraq, öz əski dini inanclarını şiəlik

məfkurəsi kimi yaymağa başladılar və hər kəsin şiəliyini, fars şiəliyi kimi göstərməyə çalışdılar, özəlliklə son əsrdə, yazı dilinin farsca olduğu və farslar tərəfindən yazıldığı üçün, fars şiəliyi daha geniş şəkildə özünə yer açdı.
Ayrı tərəfdəndə bir sıra ədəbiyat və şeir kitablarından başqa, türklər heç zaman öz inanclarını, ənənələrini və tarixlərini kağaz üstə gətirməyiblər, və dışarıdan eylə görünüb, quya Azərbaycan şiəliyi həman fars şiəliyidi.
Fars şiəliyinin çoxlu əsl`lərinə, türklər heç vaxt inanmayıblar və indidə inanmırlar, bu əsllərdən yalnız, düşmənçilik və daha doğrusu, Peyğəmbərin səhabələrinə və qadınlarına sayqısızlıq və səbb u lən təfəkkürü, Azərbaycanlılar içində var olduğunu önə sürülür, səfəvilərin işə başlamasında, şah ismayıl və yaxın arxadaşları, farsçılardan aldıqları eyitim nədəniylə bu əsli, özəlliklə üç böyük xəlifəyə tohin etməyi, uyqulamağa başladılar, ama bunlara rəğmən, bir tərəfdən səfəvi hökümətinin ilk çağlarındada tərs yöndə hərəkətlər vucuda gəldi və eyn halda, geçən 500 ildə hətta bir dana müadil kələmə, farscada olan, ömərkoşan kimi mərasimlərə, türk dilində düzəlmədi, və türklər indidə beylə bir ibarti tanımırlar. Əlbətdə farsçılar tələş ediblər, geçən yüzildə bu təfəkkürü, türklərin inandıqları bir əsl kimi göstərsinlər. Bu bölümdə, türklərin, səfəvi dövründən yəni başlanqıcdan bəri bu kötülüklərdən qurtulma tələşlarından örnəklər verəcəyik.

4-1-səfəvi dövrü şiəliyi

ikinci şah ismayıl`ın (1576-78) mövcud dini-siyasi rejimi islah etmək, şiə ruhanilərin siyasi həyata təsirini azaltmaq, «təbərra» deyiln dini cəza dəstələrini cəzalandırmaq, sünnü-şiə ixtilaflarını yumşaltmaq, cəhdi, məlum tarixi faktdır.
Bilındiyi üzərə, sünnü-şiə ixtilaflarını yumşaltmaq cəhdi uğursuzluqla - şiə üləmasının fətvuası iylə və şahın öldürülməsi iylə nəticələnmişdir.

Tarixi sənədlər aydınca türk tayfalarının hökümət tərəfindən dışlandığını göstərir, özəlliklə səfəvi şahlarının, iranın mərkəzinə doğru qaymasıyla və farsçılığı bənimsəmələriylə bucür ittifaqlar daha böyük səviyədə hadıs oldular, səfəvilər, hökümətin qurulmasında əsli rol oynayan, ustacılu tayfasını dağıtdılar, başçıları müxtəlif totəələr sonucu öldürüldü, başlanqıcda iştirak edən çoxlu tayfalar, şamlı, təkəli, qacar, rumlu, qaraman, varsaq, bayat larıda aşağı yuxarı həman qədər gözləyirdi. Bu hadisələrin ən çarpıcı bölümü, qızılbaş birliyinin dağilmasıydı, bu birlik səfəvi şahlarının qəzəbinə gəldi və yer kökiylə dağıldı, çünki onlar fars şiəliyi gələnəkəlrin heç vaxt dəstəkləməlidir, bu birlik dağılaraq yerinə şahsevən birliyi quruldu, şahsevən birliyi, tayfaların yalnız ılımlı kəsimlərindən və səfəvi ailəsi tərəfdarlarından quruldu.
İndilikdə tarixçi və araşdırmacıların əksəriyəti bu haqda fikirdaşdılar : səfəvilər yerlərini bərkidəndən sonra, özəlliklə isfahana daşındıqdan sonra, farsçılıqdan yana siyasət yürütdülər. Onlarla türk tayfaları arasında olan münasibtlər böyük ölçüdə dəyişdi.
Bütün bu olaylar bəlli bir məsələyə işarət edir: səfəvi höküməti farsçılıq təfəkkürünə tərəf getdi və fars şiəliyini bənimsədi, məclisilər, fəthulla kaşanilər və neemətullah cəzayirilər kimi şəxsləri və cəryanları gücləndirdi, ayrı tərəfdən türk tayfarıda bu təfəkkürə və sapdırılmış məzhəbə inamadıqları üçün hökümətdən uzaqlaşdılar, bu uzaqlaşma eylə nüqtəyə gəlib çıxdı vəqti balaca əfğan ordusu isfahana kimi gəldilər və oranı quşatdılar, səfəvi şahları hələ barış anlaşmasından danışırdılar, çünki onlar, türkləri əldən vermişdilər və farslarda, öz ənənələri çərçivəsində qeyr fars kəsimlərdən heçvaqt yana olmayaraq rahatlıqla onların arxalarını boşatdılar və səfəvi hökümətidə, heç kəsin müqaviməti və dirənişi olmadan, rahatlıqla tarixdən silindi.

Bütün bu olaylar səfəviliyin başlanqıçından bəri və hətta qurucu şah ismayılın ölümündən öncə, səfəvi şiəliyi və daha doğrusu fars şiəliyi

iylə, türk inancları arasında ixtilafları açıqca göstərməkdədir, bu məsələlərin səbəbidə açıqdır, oda səfəvilərin eyitimində, türk milləti inancına hayqırı ünsürlərin var olduğudur, bu ünsürlər farsçı zeydi məzhəbindən, şah ismayıl və arxadaşlarına aşılandı. Həman təfəkkür bir tərəfdən və zaman geçmədən türk tayfalarını səfəvilərdən uzaqlaşdırdı, ayrı tərəfdəndə səfəvilər, farsçılar içinə çəkilərək, farsçılığında hörmətsizliyi sistimində boğulub məhv oldular. İlginc buradadır, indilikdədə bunlara rəğmən, səfəvilər türk olduğu üçün, bütün farsçılar tərəfindən böyük sayqısızlığa, töhmətlərə və ürzəsiziyə ittiham olmağa məruz qalırlar.

4-2-nadir şah və şiəliyi təmiz çıxarma çabaları

məzhəb məsələsində və özəlliklə sünnü-şiə ixtilaflarını yumşaltmaq sahə sində ciddi cəhd nadir şaha (1736-47) ayiddir. Muğan düzündə, suqovuşan deyilən yerdə 1736inci ilin fevralında (bayrama bir ay qalmış) toplanan məşhur qurultay, qəbul etdiyi iki möhüm qərarla tarixə keçdi. Buraya toplanan ruhaniyət, üst düzey dövlət məmurları, müxtəlif yerlərdən və tayfalardan olan numayəndələr, çoxdan çürümüş və formal olaraq mövcud olan səfəvi hakimiyətinin sonuna qərar verdilər. Nadir xanın tələbi iylə yeni şah seçkisi oldu və xidmətlərindən dolayı onu şah «seçdilər».

Muğan qurultayının ikinci qərarı isə islam aləmində, eləcədə iranın özündə məzhəb fərqi üstündə ortaya çıxan ziddiyətlərin yumşaldılması məqsədini daşıyırdı. Nadir şah`ın təzyiqi iylə qəbul edilmiş qurultayın qərarına əsasən, imam cəfərsadiq məzhəbi (cəəfəri məzhəbi) dörd sünnü məzhəbindən sonra 5inci məzhəb kimi tanınmalı, h. Peyğəmbərdən sonrakı üç xəlifənin (əbubəkr, ömər və osman) adının iran məscidlərində küfr edilməsinə son qoyulmalı idi. Bu qurultayda nadir şahın bir əmri də, səfəvilər münasibtində, əlan edildi. «Fərmani şahi»ində göstərilirdi:

«biliniz ki, şah ismayıl səfəvi, hicri 906ıncı ildə (m 1501) zuhur etdi. Cahil xalqdan bir qismini yanına topladı. Bu alçaq dünyanı və nəfsinin istəklərini ələ keçirmək üçün, müsəlmanlar arasına fitnə və

fəsad soxdu. Əshabi kiramə söyüş etməyi, şiəliyi ortaya çıxardı. Beyləcə müsəlmanlar arasına böyük bir düşmənlik soxdu. Münafiqlik və saldırmaq bayraqlarının açılmasına səbəb oldu. Elə oldu ki, kafirlər rahat və qorxusuz yaşayir, müsəlmanlar isə birbirlərini yeyir.»

Ilqinc budur nadirşahın uzaq görənliyi indidə geçərliyini qoruyur və fars şiəliyi iş başına gəldikdən sonra həman sözləri tikrardiyə bilirək : «kafirlər rahat və qorxusuz yaşayır, müsəlmanlar isə birbirlərini yeyir».

Qurultayın bu qərarını, eləcədə özünün colusunu osmanlı sarayina bildirmək üçün nadir şah istanbula bir heyət göndərdi. Sultan sarayı dini sahədə təklifin (5ıncı məzhəb) qəbulunu əhtimalən, sonda nadir şahı gücləndirəcəyini düşünüb, bu önəmli təkəlifi osmanlı sünnü üləmasının əlilə rəd etdi.

Bir müddət gözlədikdən sonra sultan sarayi, nadir şaha bildirdiki, şəriət qaydalarına görə cəəfəri məzhəbinin 5inci məzhəb olaraq qəbulu din xadimləri tərəfindən mümkünsüz sayılır. Təklifinə rəd cavabı almış nadir şah onu başqa yolla qəbul etdirməyə qərar verdi. İlk öncə qars və bağdad üzərinə yürüdü və nəcəf`də çeşidli ölkələrin üləmasını toplayıb yenidən islam aləmində ki məzhəb ayrılıqları məsələsini müzakirə etdirdi. Nəcəf qurultayında osmanlı üləmasının iran xalqının cəəfəri məzhəbini beşinci məzhəb olaraq qəbul edilməsi; cəəfərilərin kəbədə öz usullarına uyqun namaz qılması; osmanlı dövlətinin iranlılara həc ziyarətinə mane olmaması; əsirlərin sərbəst buraxılması, onların alıb-satılmasının yasaqlanması; şəhərlərin birində konsulluğun, paytaxt şəhərlərində isə səfirliyin yaranması haqda qərarlar qəbul edildi.

Nadir şah bu maddələri ehtiva edən müraciətlə sultan sarayina yenidən bir heyət göndərdi. Cəəfəriliyin 5inci məzhəb olaraq tanınması məsələsinə münasibətdə rəd cavabı alan nadir şaə, acığını osmanlyia savaş açmaqla soyutmaq istəmiş, ordunun başında qars üzərinə yerimişdir. Savaşın gedişində uğur qazanmasına

baxmayaraq, ölkə daxilində iğtişaş yarandığı xəbərini alan nadir, osmanlı ordusunu təqib etməkdən vaz keçmiş, 5inci məzhəb məsələsindədə israr etmədən barış istəmişdir. Əsasən 1639-cu il qəsrşirin muqaviləsini tikrarlayan, ama Bəzi yeni maddə ləri (zəvvarlar, əsirlər, səfirliklər, üç xəlifənin pislənməməsi və sairə) içərən yeni bağlaşma imzalandı.

Burada araşdırmağa yarar bir mözvu da işarə olunmalıdır, nadirşahın osmanlılara məktub yazması və cəəfəri məzhəbinin dörd sünni məzhəb iylə bir səviyəyə gətirilmə təşəbbüsü və neçə yol hökümət adamlarının osmanlı ölkəsinə göndərməsi və onlarla müxtəlif məşvərət məclisləri düzənləməsi mütmeinən batılı güclər tərəfindəndə izəlnəmişdir. Bunu önləmək üçün fəransə və ingilis misionerlərinin şübhəli gəlgetləri, bu hərəkətlərin qabağın almaları və sonunda nadrşahın öldürülməsi araşdırırlırsa, bu haqda dahada aydınladıcı nüktələrin üzə çıxmağı yararlı olacaqdır.

-Çox sonralar nadir şah əfşar`ın fəaliyətləri ağa oğlu`nun diqqətini çəkmiş, onun milli tariximizdə təqdir etdiyi müsbət məsələlərdən biri olmuşdur.Ağa aoğlu, nadirşahı qəsd edərək yazır: «bu sürətlə türklüyün vəhdətinə böyük əngəl olan bir məsələni savadsız və cahil bir türk qaldırmaq istədiyi halda istanbul kimi nisbətən ziyalı bir mühit bu təkəlifi rəd etmək kimi ağır tarixi msuliyəti üzərinə alır.»

-Ağa oğlu, nadir şahın təşəbbüsü üstündən tez-tələsik keçib getəmir. Bir daha bu Məsələyə qayıdaraq yazır: «xalqdan törəmiş olan bu türk insani cəhaltinə və savadsızlığına baxmayaraq, türk vəhdətinin, türk sülhünün qimət və ahəmmiyətini idrak etmişdi. Bu vəhdəti pozan şiəliyə (fars şiəliyinə) qarşı ədavət bəsləmişdi. Osmanlı türkləriylə daima sülh ilə keçinməyi lazim bilmişdi. Türklüyün hakim olduğu digər yerlərdə türk sülaləsinə toxunmadı. Tərsinə olaraq, yerində tutmaqla bərabər onlarla qohumluq qurmağa çalışdı. Fəqət nə çarə ki, nə istanbul, nə də türküstandakı qəbilə reisləri onu anlamadılar!».

-Nadir şahdan sonrakı dövr fars ağırlıqlı şiə ruhanilərin iranın siyasi həyatında rolunun artması, kimlik məsələlərində şiəliyin türklüyü daha da üstləməsi və türk külltürünü təsiri altına alması iylə səciyələnir. Qısaca özətlə məyə çalışaq.
-Düz 100 il öncə məmməd əmin rəsulzadə məşhur «iran türkləri» silsilə məqalələrində iran türklərinin farslaşmasından bəhs edərək, bu prosesdə iki amilin yəni fars dili və şiəliyin xususi rol oynadığını bildirmişdir. İkincisi amil haqda o yazmışdır: «şiəlik iran türklərini o qədər farslaşdırmışdırki, indi onlar özlərini türkləşmiş fars, yəni əslən iranlı tələqqi edərlər!» Şiəliyin də rəsmi məzhəbə çevrilməsi səfəvi dövrünün olayıdır. Bunu heç kim inkar edə bilməz [diqqət olunmalıdır, burada fars şiəliyi deməmiz daha doğru olmalıdır].
-Əhməd ağa oğlu hələ 1900-cu ildə (14 aprel də) «kaspi» qazetində yazdığı məqalədə göstərirdiki, farslar islam dünyasını böldülər, ən dağıdıcı sosiyal-dini meyillərə malik sektalar(bölümlər və bəxəşlər) yaratmaqla islami içindən gəmirdilər.
Milli şairimiz sabir`in sünnü-şiə ziddiyətlərindən içi yana-yana yazması, malla nəsrəddin məktəbinin başqa üzvlərinin eyni məsələdən bəhs etmə ləri, nəriman nərimanof`un nadir şah mövzusuna müraciət etməsi kimi faktlar gərək təsaduf sayılmasın.
Xarıcı türkoluqiyada və iranşünaslıq (iranbilircilik) ədəbiyatında bu mövzu çoxdan özünə yer edib. Bir neçə örnək verək : böyük tarixçi zəki vəlidi toğan, səfəvilər dövrünü, ilk növbədə şah abbas`ın hakimiyət illərini «türk topluluğu üçün bir fəlakət dövrü» saymışdır.

4-3-qacar dövrü

qacar dövlətinin sərhədləri daxilində müxtəlif xalqları və tayfaları bir yerdə tuta bilən iki mühüm amildən «şah hakimiyəti və şiəlik» biri zəiflədikcə, o biri güclənirdi. Arada ziddiyətlərin olmasına baxmayaraq, siyasi hakimiyətlə dini hakimiyət umumilikdə bir-birini tamamlayır, hətta babilər hərəkatında (1848-52) qarşı birgə mübarizə də də özünü göstərdi. Və a. Medvedev 20ci yüzilin başlarında yazırdı: «iranın bütün son dövrləri hökümətlə ruhaniyət

arasında daimi, ama müəyyən çərçivələrlə məhdudlaşan mübarizə tarixidir; yəni şah yaxşı başa düşürki, o, şiəliksiz həyatda qala bilməz, ruhaniyət də yaxşı başa düşür ki, şahsız şiəlik dağılacaq.»
[Bu sözü göz önündə tutarsaq, farsçılar rizaşahı iş başına gətirdikdən sonra, bir dönəm pəhləvi şahları beylə düşündülər şiə ruhaniləri olmadan şah özüdə həm şiəçiliyi dolandırabilər və həm ölkəni siyasi iqtisadi cəhətdən inkişaf edəbilir, gedişat göstərdiki bu anlayış düz deyildir çünki pəhləvi dönəminin anlayışi səbəb oldu şahlıq sistimi köküylə aradan gedsin və tarixdən silinsin, və sonrada şiəlik dövrü başladı, aydın və aşkar görünməkdədir, şiəlikdə şahsiz yaşayabilməməkdədir və bütün yeniş yokuşlarıyla, bu sistimdə böyük fəlaktlər yaradaraq özünü kökündən məhv etməkdədir, demək olar birbirini tamamlayan şahlıq və şiəlik sistimi geçmiş köhnə tarixə bağlanaraq çağdışı məfkurələr sayılmaqdadır və ömürləri sovuşaraq sadəcə can üstə çabalamaqdadır.
Ayrı deyişlə diyə bilərik bu ikilik, zaman zaman, öz içlərində bir sıra islahata ehtiyacı olaraq özlərini, yeni dünya gəlişmləriylə, uyumlu etməliydilər və məşrutə inqilabı bu hərəkətin zirvəsi sayılırdi, ama bir tərəfdən dış güclərin dəxalti və ayrı tərəfdən qacar şahlarının məşrutəyə boyun iməsinə rəğmən, farsçı ruhanilərin çox geriçi olması, gedişatı tərs yönə çevirərək bu iki sistimin puçalmasına və ard arda çökməsinə səbəb oldu və olacaq.
dini islahat haqda çoxuda düzgün olmayan, və yeni məzhəb kimi özünü göstərmək istəyən neçə hadisəyə işarə olunur.

4-3-1-bab məzhəbi və babilər hərəkəti

günəş ili 1229-1233 (miladi 1848-52) illərində baş vermiş babilər hərəkatı zamanın təlbəlrinə uyqun olaraq islam dini cəhətindən, ölkə nın tərəqqi və inkişaf yoluna çıxmasına yönəlmişdi. Əli muhəmməd bab`ın yazdığı «bəyan», onun tərəfdarlarının ana kitabına çevrilmiş, onlar üçün «quran»dan üstün sayılmışdı. Bab, əslində açıq-açığına «quran»ın köhnəldiyini yazır, onun yerini «bəyan»ın tutduğunu iddia edirdi. Özünü yeni Peyğəmbər elan etmiş bab, yalnız dini

əhkamların rasyional dərkinə çağırmırdı, həm də islamin yeniləşməsinin konseptual əsaslarını verirdi.

4-3-2-bəhayi məzhəbi

dini həyatda, islahat meyli, sonrakı on illərdə bəhayi`liyin meydana çıxmasında özünü göstərdi. Bu dini-kosmopolit cərəyan bir sıra Məsələlərdə babiliyin əksiydi. Əsasını mirzə hüseyn əli bəhaullah`ın (1817-1892) qoyduğu bu cərəyan «mədəniyət və tərəqqi« naminə üzünü avrupaya çevirən irandakı komprador burjuvazi nin əhval-ruhiyəsini ifadə edirdi. Bəhayilərin proqramında vahid dünya dili, dünya Məsələlərini həll edəbiləcək seçkili beynəlxalq şura, vahid dünya dövləti kimi fantastik müddəalar vardı. Bəhayiliyin başqa bir cəhəti də dini usulları son dərəcə sadələşdirilməsi və ifrat muasirləşdirilməsiydi.

Bu dinlərin heç biri tarixi köklərə və farsçılığa toxunmayırdılar, onlar və sonrada kəsrəvi kimilər, bütün günahları, islam dini üzərinə ataraq, pakdini kimi əski dinləri və ayrıca firdusi yə uyaraq sasanlı din və kültürlərini əsas toturdular və beylə fikirləşirdilər: əgər birinin dini dəyişilirsə o insan bütünüylə dəyişəcəkədir.
Onlar yanılırdılar, necəki kəsrəvi`nin yaşayışı tək başına sübut etdi bu anlayış kökündən yanlış fikirdı.
Bir insanin din dəyişəməsi, dünya görüşü dəyişmədən, heç şeyi təğyir verməyəcəkdir. Yalançı məfkurələr və xorafat, insaların geri qalmasında ən mühüm rulu yonayırlar.

4-3-3-pakdini məzhəbi

kəsrəvi`nin gətirdiyi din, pakdini adlanırdı, bu din açıq aydın fars kültürünə dayanan bir din idi, kəsrəvi tamamiylə, pəhləvi və ingilis yanlı bir siyasət çərçivəsində, əski iran dininə valeh olaraq zahirdə şiəçiliyin əleyhinə oldu, ama gərçəkdən fars şiəliyinin bütün mənfi cəhətlərini o cümlədən türklərə, ərəblərə, bəhayilərə və qeyr farslara qarqış və ləən etməyi sürdürdü, xalq seçiminə və insanlığa ən ufaq

inamı olmayaraq türklərin məhv olmasına və onların kültür və dillərini dağıtmasından yana ıydı, və sonrada özünə tay farsçışiə qrupa rast gələrək farsçılığın teroru içində boğuldu.

4-3-4-ticari, sənəti və toplumsal inkişaflar

bu dönəm ticarət və sənaye inkişafı ölkənin əsli məsələsi olaraq, imperyalist güclər tərəfindən ilrləməsinin önü alınmağa çalyışılırdı. Nasirəddin şah, 1888-cı ilin oktiyabr`ında rusya səfirinə yazırdı: «heç bir ölkə iranın bu gününə düşməyib. İngilis və rusya bizim hər hərəkətimizi çox diqqətlə izləyir. Ölkənin güneyinin rifahi və çiçəkələnməsi üçün, məsələn, yol çəkilişi kimi tədbirlərimiz rus hökümətinin ətirazına səbəb olur. Biz iranın qüzey, batı və doğusunda yolların çəkilişinə başlayanda ingilislər deyirlər: bu, rusyanın maraqları xatirinə edilir. Biz yollar çəkmək, fabrikalar tikmək, ərazilərimizin və təbe lərimizin rifahi qayqısına qalmaq istəyirik. Rus və ingilis hökümətlərinin nə haqqı var bu cür bəyanat və tələblərlə bizə muraciət etsin?, Şahın bu şikayətinə baxmayaraq, maliyə və siyasi bağlarla avropa dövlətlərinin nəzartı altına düşmüş şah hakimiyəti bu ölkənin yarım-müstəmlikəyə çevrilməsinə qarşı mübarizə aparmaq iqtidarında Deyildi. İran cəmiyəti ildən-ilə dərinləşən böhrana 20-ci yüzilin son on illərində baş verən hərəkat və üsyanlarla narahatlığını ifadə edirdi.

1877-cı ildə təbriz dövlət mədrsəsi açıldı. Bu, bir qədər əvvəl tehranda yaradılmış darulfunun tipli ali təhsil müəssisəsi sayılırdı və ona bəəzən «təbriz darulfununu», ya «müzəffəriyə mədrsəsi» də deyilirdi. Təbriz mədrəsə sində əczaçı, həkim və zabit hazırlanırdı. Mədrəsənin tədris proqramına tibb, həndəsə və hərbi dərslərlə yanaşı, fars, ərəb və fransız dilləri də daxil idi, və 40-45 tələbəsi varıydı. Dövlətin bu və bunun kimi bir neçə təhsil ocağı yaratması ölkənin ehtiyaclarını ödəmək iqtidarında deyildi. Hökümətin və ruhanilərin təhsil sahəsinə qısqanclıqla yanaşmasına baxmayaraq, artan bu ehtiyacı qarşılayacaq fədakar insanlar ortaya çıxdı. Tək Azərbaycanda deyil, bütün iranda yeni özəl təhsil ocaqlarının

yaradılması fədakarlığını boynuna götürmüş bu şəxslərin başında mirzə həsən rüşdiyə gəlir.
Mirzə həsən beyrut`dakı fransız müəllimlər institusunu bitirdikdən sonra istanbula getdi və rüşdiyə Mədrəsələr yasasında, yeni tipli ilk məktəbini irəvanda açmışdır. Daha sonra, 1888-cı ildə «dəbistan« adlı məktəb açar. Burada əlifba səs usulu iylə öyrədilmiş, fiziki cəza (fələqqə) ləğv edilmiş, sabit dərs qrafiki müəyyən edilmiş, bir sözlə avropa məktəbələri kimi qaydalar qoyulmuşdu. Bu işlər, irticaçıları qəzəbləndirmiş, «dəbistan« məktəbinin dağıdılmasına səbəb olmuşdur. Tehranda, təbrizdə, qumda yaradılmış bu məktəblər qurucusunun adına bağlı olaraq «rüşdiyə» məktəbləri adlanmışdır.
rüşdiyənin davamçılarından mirzə hüseyn kəmal 1897-cı ildə təbrizdə «mədrəseyi-kəmal» adlı yeni qaydalı məktəb təsis etdi. ama bu məktəb də uzun müddət davam edə bilmədi, 1903-cu ildə irticaçılar onu ğarət etdilər. 1900-cu ildə yaradılmış «məarif əncüməni» də açıq və geniş fəaliyət göstərə bilmədi. 1893-cu ildə mirzə sadiq ibn molla əsəd təbrizi «dəftəre ədəbi» adlı dərslik nəşr etdirdi. Müəllif uşağa öz ana dilində sadədən mürəkəkkbə keçmək yolu iylə təlim verməyi məsləhət görürdü. «Vətən dili» adlı ikinci dərsliyi mirzə həsən rüşdiyə tərtib etmiş (1894), öz məktəbində istifadə etmişdir.
Bu dönəm görkəmli Şairlər: mehdi bəy şəqaqi, muhəmməd xəlifə aciz, əndəlib qaracadağı, fazil xan şeyda, seyid əbulqasim nəbati (ölümü 1852), muhəmməd bağır xəlxali (1812-1874), hacı mehdi şukuhi (1829-1897), riza sərraf (ölümü 1907), mirzə əbdulhüseyn xazin, mirzə əli xan ləəli (1837-1907) meydana gəldilər. Bu Şairlərin əsərlərində eşq, təbiət kimi lirik mövzularla yanaşı, haqsızlıq, zülüm və bərabərsizlik, din xadim lərinin tamahkarlığı və mürtəceliyi kimi ictimai mövzular da vardı.
Quzey Azərbaycanda rusların qışqırtmasıyla erməni sorunu gedərkən, böyük oyanış hərəkətləri üz verir və zərdabi, ağaoğlu, topçubaşı və.. Kimi dahilər yetişdirilirkən, güney Azərbaycanda isə

milli həyat daha sükünətli idi. Qacar hakimiyətini etnik baxımdan yad saymayan türk əhalisi arasında 20-cı yüzildə milli oyanışın təzahürləri hələ görünmürdü. Siyasətdə olduğu kimi, kültür həyatında da əski ənənə davam etməkdəydi.

Digər tərəfdən, dış güclərin təşbbüslarıyla, və müxalifətin təbliğatında qacarlarla türklük eyniləşdirildi, ona olan nifrət ölkə əhalisinin xeyli hissə`sini təşkil edən türklərə qarşı yönəldildi. Ölkənin çox millətli tərkibi gerilik əlaməti həsab edildi. İranın ayağa durması və inkişafı üçün modernist dairələrdə, qərbi avropanın homojen (tək millətli) toplumları model götürüldü. Çeşidli tayfalardan, dillərdən, kültürlərdən ibarət olan iran imperiyası müxalifətin təbliğatında vahid mərkəzi hakimiyətə malik, (fars dili və milləti əsas tutularaq) bir dilli, bir kültürlü, bir millətli unitar dövlətə çevrilməliydi. Bu məqsədə çatmaq üçün iki yol təklif edilirdi: idarəçiliyin mərkəzlşədirilməsi və azlıqların farslaşdırılması.

Farsçı yazarlar, iranın başına gələn faciələri Buradakı türklüyün varlığı iylə izah etmək kimi qatı ırqçı nəticəyə gəlirlər: «bizim indiki bədbəxt liklərimizin kökləri muğul və tatar yürüşlərinə gedib çıxır. Sevgili azərbaycanımıza bir xarici dil təhmil edildi. əhalimiz fars və türk dillilərə bölündü.»

Məşrutə inqilabının məğlubiyətindən sonra ölkə xaricindəki mətbuat «iran milləti» adlandırdığı toplumu «vahid iran etnik birliyi»nə çevirmək üçün konkret idealar irəli sürməyə, ğeyri-farslar Məsələsində daha aqresiv mövqe tuomağa başladı. Onların, ilk növbə də türklərin farslaşdırılması ideası daha çılpaqlığı iylə tələb edildi.

Hadisənin dramatikliyi ondadırkı, bu mətbuat orqanlarının çoxunun tasisçisi və əsas yazarları Azərbaycan kökənli nufuzlu şəxslər idilər, beylə deməliyik istemarçılar uzun müddətli siyasətləri və təcrübələri doğrultusunda iran türkəlrinə, rahatcasına bu məfkurələri qəbul etdirmək üçün, türklərin içində olan yazarların beylə düşüncələrinə

daha çox önəm verərək onları təbliğ edirdi, Məsələn kəsrəvi haqqında bunu açıqca görmək olar o azəri sözünü hələ iranda yaymamışdan öncə və bir xarici lobnan qazetində yayarkən bilafasilə ingilis səltənəti ödülün alaraq avrupalı yazarlar və dərnəklər tərəfindən övülməyə başlandı.
arif qəzvini adlı tanınmış şair deyirdi: «türkün dilini dartıb boynunun ardından çıxartmaq lazimdir; bu dilin ayağını ölkədən kəsmək və fars dili iylə dörd nala arazı keçmək məsləhətdir; ey səhər nəsimi, qalx və təbrizlilərə de ki, zərdoştun ana yurdu, çəngiz`in yeri deyil.»
Bu illərdə güney Azərbaycan əhalisinin türklük fikrini müdafiə edən yazarlara (məmməd əmin rəsulzadə, əhməd ağa oğlu, ğeyrtli həsən roşəni və bənzərlərinə), cavab verənlərin əksəriyəti də məhz Azərbaycan kökənli şəxsləridi, bu arada rus və ingilislərində müdaxilələrini unutmamaq lazimdi, hər zaman Azərbaycan türklərinin gücləndiyi hiss ediləndə və onların farsçılar qarşısında ağır basması durumunda, ingilizlərin və rusların dolayılı və dolayısız müdaxilələri baş verirdi, və hər türk milli şuurunu savunanlara hücum olunaraq onları boğmağa çalışırdılar, 1290da ruslar, farsçıların və ingilizlərin etirazına məruz qalmadan, təbrizə hücum edirlər və aşura günü 243nfər öncünü bir ay içində dara çəkirlər.
Paniranistlərin idealarına zid olaraq 1920-cı illərin əvvəllərində iranı müxtariyət hərəkatları bürüdü. Gilanda, xorasanda, Azərbaycanda, ərəbistanda (xozistanda), kürdüstanda yerli güclər tehrandan asılılığın azaldılmasını tələb edərək, onunla əlaqələri kəsməyə qədər irəli getdilər.
Əslində, bu, mərkəzləşmiş idarəçiliyə qarşı yönəlmiş, əski «məmaliki-məhrusə» sisteminin yasallaşmasını, başqa sözlə, iranın fedrallaşmasını tələb edən hərəkatlarıydı. Qacar sarayı bu iki cərəyan arasında hərəkətsiz qalmışdı, əski manevr siyasətiylə bu dəfə də böhrandan çıxmağa umudluydu. Maraqlıdırkı, hakimiyətin

tam itirilməsi ərəfəsində, sonuncu qacar şahı sultan əhməd, mustafa kəmal atatürk`ün hakimiyətini geri qaytarmaq üçün ona təklif etdiyi köməkdən belə imtina etdi.
Siyasi proseslərin sonrakı gedişi bəllidir. İngilizlərin yardımiylə ölkə hakimiyətini ğəsb etmiş riza xan, müxalif ideolojiyası panıranizmi, dövlətin ideolojiyasına çevirdi; iran, pəhləvilərin hakimiyəti dövründə fars ırqçı dövləti karakteri aldı. Beləliklə, iran coğrafiyasında yüzillərlə davam etmiş, özəlliklə səfəvilərdən başlayaraq yeni miqyas almış ali hakimiyət uğrunda türk-fars mucadiləsi 1925-ci ildə farsların xeyrinə sonuclandı. Qacarların hakimyətdən getməsi iran coğrafyasında təxminən 1000 il sürən türk xanədanlarının hakimiyətinin sonu deməkiydi. Bu, türk xanədanlarının öz etnik kökündən qopmasının, eləcədə yüzillərlə milli mədəniyətə qayğısızlığın məntiqi nəticəsiydi. Bu prosesdə tam farslaşmış türk aydın eliti, iranda vahid dövlətin qurulması naminə, türklüyün inkar edilməsində modhiş rol oynadı.
On illər sonra şəhryar yazacaqdı:
«qurtarmaq üçün zalimlərin əlindən rey şümşadını [oxu: iranı].
Öz şümşadın başdan -başa olub al qan, Azərbaycan!».

4-4- səbb u lən və Azərbaycan türkləri

-Azərbaycan türkləliylə fars şiəçilrinin birləşməsi və səbb u lən məfkurəsi, əvvəllərdə azacıq, səfəvi hökümətinə güc versədə zaman geçdikcə bütün türklərin və islam aləminin geriləməsinə və parçalanmasına yol açdı, və bu arada Azərbaycan türkləri ən çox zərərlərə məruz qaldılar və indilikdə hətta təmama məhv olma nüqtəsinə belə gəlib çıxıblar, son zamanlarda həm pəhləvi və həm fars şiəçilri, bunların tarixi varlığını danmağa başlamışdılar. Və əgər son oyanış hərəkatı olmasaydı çoxlarının fikricə, bu millətin adı sanı belə tarixdən silinmiş görünürdü.
Demək olar Azərbaycan türkçülüyü bu yanlış qarqışlama məfkurəsi sonucu özü qarqışlanaraq, türk birliyini puzaraq düşmən qarşısında zəiflədi və xaçlıların və özəlliklə rus ırqçılarının güclənməsinə

nədən oldu, və eylə görünür bu qarqış məfkurəsini tamamən üzərindən atmadıqca və onun əleyhinə olmadıqca bu fəlaktdən qurtula bilməyə cəkdir, ayrı deyişlə hər Azərbaycan türkü tarixini öyrənərək öz vucdanında bu yanlışlıqdan qurtulmalıdır.
Bu durumumda bizlər Azərbaycan türkləri olaraq, özlüyümüzdə, atababalarımızın qurduğu səfəvi dövləti tərəfindən islam böyüklərinə səbb u lən edərək, yapılan yanlışlıq nədəniylə bütün soydaşlarımızdan və dindaşlarımızdan üzr istəməliyik.
Ayrı tərəfdən mümkündü, beylə təsəvvür ola, farslar bu hadisələrdən, ən böyük yararı sağladılar, onların bir səviyədə qazandıqlarında şübhə yoxdur və əlbətdə mövzu bütün iylə beylə deyildir, onlarda və özəlliklə kütlə halında zərərdən başqa bir hasilləri olmayıbdır yalnız göstərişi zahırdə gözəl bir qazanclar əldə ediblər. Bir haldaki fars dili geçən əsrə qədər bütün qonşu ölkələrinin ən az aydınları içində və saraylarında geniş ölçüdə bənimsənirdi, ama farsların bütünlükdə zid islami sasanı kültürünə dönüşüylə, fars dilinə ilgi təmamiylə kəsilərək yerini bir tərs yönə buraxmışdı və indi hətta iran içində də bir işğalçı dilə çevrilmişdi. Və bu dilin gələcəyidə indidən aydınca görünməkdədir və mütməinən yaxın gələcəkdə iranda olan bütün qeyr fars millətlərin içindən atılmağı şübhə siz görnür. Və demək olar bu əli qanlı fars şiə impratorluğu bir püflək güclü topa oxşamağa başlayıbdır, aydındırki bu olaylardan fars milləti ən çox zərərə uğrayan millət olacaqdır, yəni onlar üçün birdaha sasanı dövərnün qədəri tikrar olmaqdadır. Şayəd burada məruf bir söz, fars milləti üçün daha geçərli olabilir: «çox millətli bir ölkə də, hakim (diktator) millət, azad olabilməz» ayrı deyişlə hakım millət o zaman azad olabilirki o biri millətlər azad olsun, bu təcrübəni geçmiş əsr türk osmanlı ölkəsində də açıqca görmək olur.
Bu haqda ayrı bir məsələyədə diqqət etmək lazimdir, batı dünyasında xaçlı qrupların, islam dünyasının parçalanmasında, nə qədər yararları olduğu şübhəsizdi, bu üzdən onlar müxtəlif yollarla

fars şiəliyinin, iş başında qalmasına yardım edəcəkəlr bu üzdən Azərbaycan türkləri bu faktora və onların müxtəlif totəələrinə daha çox diqqət etməlidirlər.

5-məşrutə kültür devrimi və pəhləviçiliyin iş başına gətirilmə səbəbləri

5-1-məşrutə kültür devrimi

ruslar 1290(1911) ili, dey ayinin 5ində Azərbaycana hücum etdilər, mücahidlər qan tökülməsin diyə barış müqaviləsi yapdılar, barış anlaşmasının bir bəndinə görə ruslar mücahidlərə qarşı təərrüz etməyəcəklər və beyləliklə ruslar təbrizə girdilər, bu dönəm Azərbaycan xalqı böyük oyanış ərəfəsindəydi, ruslar təbrizə girər girməz mücahidləri tutmağa və onları edam etməyə başladılar, dey`in 10unda siqətülislam`la birlikdə 8 nəfəri və sonrakı iki həftə içində də 243 nəfəri dardan asdılar, edam olanların çoxu nə inki rusların əleyhinə olmasından dolayı bəlkə yalnız alim olduqları üçün dara çəkildilər Məsələn hacı əli tərki davaçılıq sənətini iyi bildiyi üçün dara çəkildi bu fikirlə ki məbada yaşasın və Azərbaycanın inkişafında rol oynamış olsun, demək olar rusların hədəfi bütün alim Azərbaycanlıları yox etmək iydi, ruslar istəyirdilər Azərbaycanda yeni əlmlərlə tanış olan hər insan varsa aradan qaldırsınlar və bu işi görəndən sonrada çəkilib getdilər.

-Bu sözləri ingilislər haqqındada demək olar, batılı qüvvələr, səfəvi dönəmindən bəri türkləri və müsəlmanları parçalamaq üçün şiəliyə (fars şiəliyinə) sərmayə qoydular və əlbətdəki uğur qazandılar, hər halda indi bizlər bir hadis olmuş vaqiə iylə üz üzəyik, biz əgər bu düşmənçiliyin qarşısın alabilsk böyük uğurlara imza atacayıq vəli bu yanqını körükləsək, bölgə millətlərinin yanında mütmeinən şiəliyin özüdə hamıdan çox sədəmə görəcək.

-Əlbətdə batılılar və özəlliklə ingilislər və ruslar bilirdilər, əgər bu düşmənçilik zəifləməyə başlarsa, bölgə millətləri böyük ölçüdə ilərləyəbilərlər və bu üzdən bu kötülükləri iyicə körükləməyi lazım

görürlər və buradadırkı onlar siyasətlrinə uyqun qüvvələri gücləndirməyə çalışırlar və yıxıcı amaclarını bu güclərin yəni fars şiəliyinin əlilə yeritməyə tələş etdilər.
Məşrütə inqilabında (1905-1911), türklərin həm qacar hakimiyətinin təmsilçiləri, həm də müxalifətin liderləri kimi qarşı tərflər olaraq ən fəal şəkildə iştirak etmələri, Azərbaycanın inqilabın iki başlıca mərkəzindən biri olması bəlli tarixi hadisədir.
Məşrutə inqulabının türklər haqqında ayrı bir özəlliyi onun geniş şəkildə dini kəsimlər içində yayılmasıydı, əlbətdə məşrutə devrimi türk və fars mallaları içində ayrı ayrı şəkildə özünü göstərir, bir haldaki, türklər içində din adamlarının əksəriyəti məşrutə inquilabından yanaydılar, ama farslar içində din adamlarının əksəriyəti məşrutə iylə müxalifət edirdilər.
Azərbaycan kökənli müxalif siyasi xadimlər əsasən sosiyal-siyasi şüarlar irəli sürmüş, zəifləmiş qacar hakimiyətinə qarşı mübarizə yə o qədər bulaşmışki, etnik şuur baxımından çox irəlidə olan farsların inqilabdan əldə etdikləri üstünlüyün fərqində belə olmamışlar, ayrıca bunuda unudmuşlarkı, böyük güclər uzun müddət, islam aləmini zəiflətmək üçün, şiə sünnü ixtilaflarını körükləmişdilər, istemarçı siyasət çərçivəsində və özəlliklə yazıçı framasonlar vasitəsiylə və ya "sayks" kimi öz yazıçılarının əlilə, farslara saxta tarix düzəltmişlər, əski fars yazarların içəryiyində olan ırqçı məfkurələri önə çıxarmaqla, fars toplumunun milli şuurlarını obiri millətlərin əleyhinə gücləndirmişlər.
Bilindiyi kimi, 1906-cı ilin sonunda təsdiq edilmiş ana yasa, fars dilini bilməyi seçkidə iştirak üçün ön şərt saydı. O zaman farsların siyasi-iqtisadi və mədəni mərkəzi olan paytaxt tehrana məclis üzvlərinin sayının uçdə biri - 60 yer verildi. əhalisinin sayı tehran əhalisindən 6-7 dəfə çox olan Azərbaycana isə cəməi 12 məclis üzvü seçmək haqqı tanındı.
Məmməd əmin rəsulzadə 1911-cı ildə məşhur «iran türkləri» silsilə məqalələrinin birində yazırdı: «türk inqilabçıları, türk məbusları,

türk əncümənləri dediyimizdə bunların məhz türklük namına hərəkət etdikləri düşünülməsin. İran türk məşrutiyet pərvərləri türklüklərini düşünmədilər; bütün fədakarlığı ancaq iranlılıq və vətən-i müştərək namına icra etmişdilər.»

5-2-xiyabani hərəkatı və Azərbaycanda məşrutə devriminin son ışıltıları

birinci dünya savaşının sonlarından etibarən 1917 inqilabı və çarlıq rusyasının yıxılmasından sonra güney qafqaziyada Azərbaycan türkləri, ermənilər və gürcülər içində, milliyətçi hərəkətlər oluşmaya başlamışdı. 1911 də rus-ingilis iş birliyi iylə ruslar, güney Azərbaycana müdaxilə edir, ayrıca ruslar ermənileri dəstəkləyərək qanlı savaşlara itələyir. Gürcülər`isə bəzən rusya,bəzəndə almanyia və ingilterəyə yaxlaşmaq- daydılar. Azərbaycan türkləri isə Türkiyə`dən başqa bir dayanaq görmürdülər. Bu şərtlərdə ilk olaraq Gürcüstan bağımsızlıq elan etdi. Onun ardındanda mavra qafqazdakı Azərbaycanlı vəkillər istəfa edərək Azərbaycan milli şurasını elan etdilər və başqanlığına da rəsulzadə`ni gətirdilər. Rəsulzadə 28 mayıs 1918də Azərbaycan demokrat cumhuriyətini, baku, bolşevik işğalında, olduğu üçün tiflisdə elan etdi. Keçici başkənd olaraq gəncə seçildi və başbaxanlığa fəthəli xan xuylu gətirildi. Türk milliyətçiliyinə dayalı bu türk cumhuriyəti 23 ay qısa bir sürə yaşadıqdan sonra bolşevik`lərin 1920də ki işğalı iylə yıxılmışdır.

Quzey Azərbaycandakı bu dövlət girişimi, güneydə təbrizdə də etgili olmuşdur. Şeyx muhəmməd xiyabani 1919 tarixli iran- ingilis anlaşmasına, şiddətlə qarşı çıxaraq 10 neysan 1920də tehranla ipləri tamamən qopardı. Xiyabani Azərbaycan demokrat firqəsini qurmuşdu və təbriz mərkəz olmaq üzərə Azərbaycanın kontrolunu ələ keçirdi. 22 hazıran 1920də xiyabani ayrı bir hökümət qurulduğunu açıqladı bir gün sonrada güney Azərbaycanın adının "azadistan" olaraq dəyişdirildiyi elan edildi. "Ətabəki", azadıstan

adının quzeydəki Azərbaycan cumhuriyət- indən ayrı görünmək istəyi iylə seçildiyini iddia etməkdədir.
Bu dönəm iran dövlt başçısı (nəxost vəzir) müşirüddövlə, Azərbaycan valisi müxbirüssəltənə vasitəliyi iylə xiyabani üzərində təsirli olmağa çalışdı. Xiyabaniyə bir səfərində 20000 bir səfərində də 15000 tümən rəşvə təkəlif etdi. Xiyabani bu təkliflərin heç birini qəbul etmədiyi kimi müxbirüssəltənə`nidə nazikcə Azərbaycandan qovdu. müxbir isə dönüşündə hökümət adına qazaq tuğaylar iylə anlaşdı. Tehran, xiyabani` nin hökümətinə qarşı, rus qazaq tuğaylarını və ittifaq etdigi türk şahsevən əşirətini də qullandı. Eylül 1920(1299 günəş ili, 24 şəhəryur) də xiyabani öldürülərək azadistan dövləti girişiminə son verildi.
Xiyabani hərəkəti Azərbaycanda bir milli hiss və kimlik bilincinin inkişafına səbəb olmuşdu. Azərbaycanda 1920lərdən etibara riza şahın gəlməsiylə bir növ iqtisadi və ticari geriləmə başlanmışdı.
Riza şah dönəmində Azərbaycan əski ticari ekonomik parlaqlığını tədricən itirmişdir. Şah, iqtisadi cəhətdən tehran mərkəzli bir siyasət təəqib etmişdir. Və məmləkəti olan mazndrana da böyük yatırımlar yapmışdır. Şah dönəmində isfahan və mazəndran, iranın əsli yatırım bölgələri olaraq, tehranda teknolojik sənayə cəhətindən mərkəz halına gəlmişədi. Buna qarşılıq Azərbaycan yatırımlardan haradaysa heç pay alamamışdır.
ein zamanda Azərbaycanın batı kəsimlərində, urmu xoy ətrafında cilovlar, ermənilər və kürdlər Azərbaycan türk milləti əleyhinə böyük soyqırım başlatdılar, yalnız 1918ıncı ilın əvvəllərində cilovlar, urmu şəhrini işğal edən gün, mötimidulvüzəra, rəhəmət ullah tofiq`ın dediyinə görə (tarixçə ye urmiə) 10000 nəfəri bir gecə də öldürdülər (isfənd ayinın 5 i 1296cı günəş ili, m. 1918), yenə də həman il iki oğro dəstə başçısı birbirinin canına düşür və isfəndin 28ində marşimon cilovların elebaşısı, simitqo (kürdlərin elebaşısı) tərəfindən öldürülür, cilovlar bunun əvəzini işğal olunmuş urmu türk xalqından çıxarırlar və həman qaynağın dediyinə görə 15000

nəfər urmulardan qətlam edirlər, bu halda kürdlərdə urmiə və ətraf kəndlərə hücum edib çarəsiz milləti suymağa başlayırlar və çoxlu insanları öldürürlər, batılı qazetlərin yazdığına görə bu dövrədə Azərbaycanlılardan 160.000 nəfər öldürülür, bu olaylar indiki batı Azərbaycan topraqlarında üz verdi, o zamanın nufusuna görə ölənlərin oranı 25 fayizdən çox olurdu, talanlanan kəndlərin çoxuna simitqo və hamilərinin əlilə, kürdlər yerləşdirilirdi bu qətlamlar yalnız osmanlı ordusu Azərbaycana gələrkən sona çatır. (Qaynaq: fəcaye e cilovluq kitabı, dilməqani)

5-3-pəhləviçiliyin iş başına gətirilmə səbəbləri

farsçılar içində yayqın olaraq beylə bir söz var, quya rizaşah, yeni iran yaratmaq üçün gəldi və ən azından əgər ingilis və ruslar tərəfindən gəlsədə sonralar öz zəkasına dayanaraq yeni iranı düzəltməyə çalışdı, və örnək üçündə başdan başa (sərasəri) dəmir yolunun düzəltməsini örnək verirlər.

Tarixi hadisələr bu sözün zəddinə işarət edir bu haqda neçə Məsələ yə toxunmaq gərəkir.

1-məşrutə devrimi dünyanın ən gəlişmiş devrimlərindən biri olmuşdur bu oyanışda millət və mübarizlərin böyük payi olaraq ayrıca hakimiyət də olanlarda nisbi halda milli şuura Sahib iydilər, bu üzdən, inqilab ən az tələfatla ğalib oldu. Bu devrim, eylə bir şərayit yaratmışdır, əmələn bir tərəfdən millətimiz və insanlarımız, ayrı tərəfdən hakimiyət, yeni bir dünya yaratmaq sonucuna varmışdılar: yeni ortamda, hakimiyət və xalqın bağlantısı bəlli qayda və nəzm üzərində olmalıydı, şuralarda xalqın seçim haqqına önəm verilirdi, ayrı deyişlə məmləkətin inkişafı, şəxs vəya şəxslərə qayim və dayalı olmayaraq, yasal qurumlarla ilərıyə aparmaq istənirdi.

Gərçəkdən qacar məhrusə məmalikində insanlar və ən azından aydınlar bu sonuca varmışdılar, məmləkət, qaydalar üzərində dolandırılmalıdır nə şəxslər üzərində. hasıl olmuş bu məfkurələr on illər boyu nəhzətlər və hərəkətlərin nəticəsiydi və bəlliydi beylə

məfkurələr o dönəmin böyük və gəlişmiş məfkurələri yanında indilikdədə, çağdaş düşüncələr səviyəsin- dəydi, nə yazıq ki düşmənlər bu gəlişmələr və inkişafları gördülər və tanıdılar və bu üzdən çarə axtardılar, bu nədənlə 1907 də (günəş ili 1286da) birbirləriylə qanlı pıçaq olan rus və ingilis anlaşma yaparaq, qacar məhrusə məmalikinin dağılması haqda bəlli qərarlara vardılar.
-Mütmeinən bu senarionun ən önəmli qismi, bu inkişaf və gəlişmələri durdurmaq üçün uyqun bir adam tapmaq iydi, və bu dönəmdən sonra özəlliklə ingilislər bu mövzunun üstündə işlədilər.
2-«ərdəşir riportər» hindustan zərtoştilərindən, hindustanda ingilis casusluq servisi xidmətində iydi, o qacar səltənti sonlarında irana gəlir və ingilislər tərəfindən «iran əski tarixi»ni düzəltməyə başlayır, o «siyasi əlmlər oxulu»nu tehranda qurur və «əski iran» kürsüsünü öz öhdəsinə alır, və batıda eyitim almış çoxlu şəxsləri o cümlədən məhəmud əfşar yəzdi kimilərini öz başına toplayır, ərəb türk qarşıtı, və batı qarşısında boyun əymə kimi məfkurələri onlara aşılamağa müvəffəq olur.
«Ərdəşir riportər» ayrı tərəfdən, iran hökümətinin başına, bir müti və münasib fərd gətirmək peşindəydi, bu əsasda riza mirpənc 1396 (1917 m.) Də ona tanıtılır, və 4 sənə «ərdəşir cey riportər»ın casusluq sevisinin kontrolu altında eyitilir, «dənis rayt, ingilis diplomatı», iranda səfir olaraq kitabında «ingilislər iranlılar içində», «ərdəşir riportər» haqqında yazır : ərdəşir riportər 1396 (1917 m.) İlində riza xanı görür və onu bəyənərək təsmim tutur onda yurd sevərlik hissini! Gücləndirsin və riza xanı ilk dəfə «ayrun sayrun»a mərifi edir,
Rizaşah`ın böyük imtiyazlarından «fəxr edici geçmişinin olmaması, aydın əsl nəsəbinin olmaması, xəşiən və qaba zahirli olmasıydi», savadsız olduğundan lazimiydi ona tovcihi cələsələr qoyulsun və onda özgüvənliyi (etimad bə nəfs) çoxaltsınlar.
Yeni iran`ın əsaslarını qoyan ərdəşir riportər hər gecə ona «firidun, dara, xəşayar şah, firdusi»dən tərifləyirdi və onu yeni iranın

qurucusuna təbdil etməyiə çalışırdı, o xatirələrində aydınca bunlara işarə edir, o haldaki quldurluqdan və xuşunətdən başqa, rizaşah dan heç bir şey görünmə- mişədi, birdən birə, elmi jest tutaraq, məhəmməd əli furuği`nin öyrəti ləriylə «firdusi`nin min illiyi» mərasimində bir qonuşmacı kimi zahir olur, o bu qonuşmasında dərbar amillrinə nəcür şovinisti zəhniyətləri teorizə etmələrini öyrədir. Beyləki «fəransəli qrişmən, amerikalı omested və ingilislı hening» kimi xariciləri əcir etməklə, dərbar amilləri, şovinisti fikirləri teorizə edib və cəəli iran tarixi yazmağa başladılar, onlar beylə liklə həxamənişi şahlarının tarixini: «şahənşahi həxamənişi» və «başlanqıcdan islama qədər iran tarixi: iran əz ağaz ta islam» kitablarını yazdılar. Demək olar farsçılar eynən fars şiəliyi kimi təhrif və cəl təcrübəsinə dayanaraq, yalançı hədisər kimi, yalançı tarix və məfkurələr yaratdılar və xalqa təzriq etdilərş

«Ərdəşir riportər»in vəsiyət naməsi, 25 il ingilis dövəltinin sirri əsnadı (top secret) kimi saxlanırdı, bu əsnad nişan verir: ərdəşir riportər, ingilizlərin təhrif yöntəmlərindən yaralanaraq eyliyə bildi, rizaşah da, ərəb və türk qarşıtı təfəkürlərini və farsların bədəvi və aşırı nasiyonalizmini gücləndirsin.

Fars dili üçün aşırı milliyətçilik fikri, döktür məhmud əfşar (pan iranism nəhzətinin qurucusu) tərəfindən düzənləndi və riza şahın əlilə (bu nəhzətin muhafizi və qoruyucusu) uyqulandı, rizaşah təxtdən düşənə qədər, ərdəşir riportər bu hərəkəti yönəldirdi.

Məhmud əfşar, milli birlik qurmanın və zahiri ixtilafların aradan aparmağın yollarını beylə önərirdi : «fars dili və ədəbiyatı və ariyai tarixinin özəlliklə qeyr fars bölgələrdə öyrədilməsi, türkcə və ərəbcə yer adlarının aradan aparılması və onları farscaya dəyişilməsi və ayrı millətlərin dillərinin, idarələrdə və oxullarda qadağan etməsi və..»

Beyləliklə irana yeni tarix yazdılar, kuruş, daryuş və mühüm ariya nəjadı kimi şeylərdən, farslara fəxr edici tarix yaratdılar, bu arada özünə hoviyət düzəltmək istəyən hər kəsin, özünü farslara

yapışdırmaqdan başqa çarəsi yoxuydu, o halda ki gərçəklər ayrı şəkildəydi : örnək üçün bistun kətibəsi bu vəziyəti aydınca göstərir «mən (daryuş), onun (fərəvəti mad sərkərdəsi) burnunu, qulağını və dilini kəsdim və bir gözünü çıxardım və o halda onu sarayın qapısına bağladım ta hamı görsün sonra onu həmdanda asdım və bütün yoldaşlarının boyunlarından sallayaraq boğdum» (şarp,həxamənişi şahlərinin fərmanları, kətibə bistun2, bənd13).

3-farsların tarixləri haqqında və onun qondarılmasında, ingilislərin böyük nəqşi vardır, ingilis məmurları, pəhləvilər iş başına gəlməmişdən, böyük ölçüdə farslara tarix düzəltməyə başladılar, bu haqda çoxlu qanıtlar vardı. ingilis əfsəri serpersi sayks bu örnəklərin biridi.

Serpersi sayks, 1892 də orta asiya`da və bəluçistan`da ingilis ordusunda ordubaşı kimi işə başlayır, 1894 də (1273) kirmanda, v1899 də (1278) sistanda ingilis konsolluğun qurur.

Serpersi sayks iranda olarkən önəmli kitablar yazır: «şiə aləminin iftixarı, əfğanistan tarixi, və iran tarixi». Onun farscaya tərcümə olduğu kitabın ilk cildı 800 səfhədən artıqdır, demək olar bu kitab sonralar rizaşahın məmur etdiyi həsn pirniya və iqbal aştiyani tərəfindən və bir balaca gözdən geçirilərək «tarix irane bastan adıyla»yenidən yazılaraq pəhləvilərin rəsmi tarix kitabı kimi tanınır və oxullarda dərs kimi, öyrəncilərə öyrədilir.

Serpersi sayks həxamənişi`ilər, sasanilər və özəlliklə şiələr(fars şiəliyi) haqda çoxlu övücü mətalib yazıbdır.

4-bir sıra bilgilerə görə ingilislər və avrupa istemarçı qüvvələr Bəzi alimlərinidə ortaya gətirərək, farslara yalançı tarix düzəltmək üçün çoxlu saxta tarixi əsərlər yaratmışdı o cümlədən qrişmən və quteşmid kimi arkeoloji alimləri istemarçıların pulu və güciylə çoxlu daşyazılar, heykəllər (mücəssəmələr) düzəldərək, tarixi əsər kimi tanıdaraq haqqında yazılar və kitablar yazmışılar, bu kitablar farsçı müvərrixlərin və özəlliklə riza mirpənc`in hökümətinin qaynaqları halına gəlmişdi.

5-riza mirpənc`i iş başına gətirmək üçün ingilislər və ruslar vargüclərivlə və bütün gizlin qüvvələriylə çalışırdılar, hələ neçə il riza mirpənc iş başına gəlməmişdən, hər qazetəçi riza mirpənc haqqında ən balaca tənqidi söz yazdığında, tutuqlanir, döyülür və təhdid olunurdular.
Pəhləvi hökümətidə istemarçılara tabə olaraq, ingilis və rus siyasəti doğrultusunda, bu məmləkəti uçurumlara sürükləməkdə əlindən gələni əsirgəmədi.
-Bu dönəm milli şuura önəm verməmək ölkə nın inkişafının önünə böyük bir manə kimi taxıldı, özəlliklə qacar məhrusə məmaliki türkləri, türkçülük məfkurəsi haqda, bilgilerinin az olduğu, səbəb oldu, istemara bağlı yeni irançılıq məfkurəsi, aldadıcı şəkildə aydınlar içində yayılaraq inanılmağa başlandı, farsçılar yenilikçiliyi, irançılıqda və fars kültürünün hakim olmasında xulasə edirdilər, aydındı ki ingilislər və ruslar antı türk mövze dən yaxlaşaraq bu kəsimlərin ən böyük dəstəkçiləriydilər.
-Qacar hökümməti yıxılarkən riza şah dönəmi başlayır və iranda fars kültürü təmamiylə hakim olur, və birsıra bağımlı və bağımsız aydınların, yeni irançılılıq təfəkkürünü, nəcat yolu kimi göstərdikəlrinə rəğmən, iran ölkəsi, yarım müstəmləkilikdən qurtulamadı, və daha çox, batılı istemar- çıların otoritəsi altına gedir və ağır diktatorluğa və qarqaşalığa üz gətirdi.
-Riza şah məşrutə dönəmi təbrizə hücum edənlərin içindəydi və onların əlilə yenilgiyə uğrayaraq böyük yara almışdır, sonralar riza şah iş başına gələndən sonrada ingilizlərin siyasəti doğrultusunda olaraq, Azərbaycanı iqtisadi cəhətdən baykotda saxladı.
Ayrı tərəfdən ruslar Azərbaycanda böyük qırqınlar yaradaraq ingilislərlə birlikdə, Azərbaycanı iqtisadi və mənəvi kadr cəhətindən zəifəltəməyə çalışırdılar.

5-4-pəhləviçilərlə fars şiəliyinin iş birliyi

-əslində fars şiəliyi və pəhləvi hökuməti arasında heç bir fərq yoxdur, hər ikisinində təmælləri birdir, fərqləri yalnız təmællərin nəcür uyqulanma-sındadır.

-Şiəlik siyasəti pəhləvi hökuməti dönəmindədə vargüciylə izlənildi, şiə hökümətinin liderləri kimi, və əslində onların öyrətisiylə, pəhləvi liderləridə özlərini tanrının kölgəsi bilirdi və özlərini tanrının elçisi (numayəndəsi) tanıdırdılar. pəhləvilər imamlığın atadan oğula geçməsini, fars millətinin irsi bir gələnəyi kimi təbliğ edərək öz şahlıqlarını, irsi qayda olaraq tocih edirdilər.

-Tanrının elçisi olmaqla şahənşahlıq arasında heç fərq yoxdur, əlbətdə əski şahənşahlıq o dönəmin ilkin ürətim ayqıtları (tolid əbzarları) və ilkin kültür şərayitində ortama uyqun olabilirdi vəli geniş ilətişim çağında bu sistim, çağdışı bir yönətimiydi.

Bu haqda çoxlu bəlgələr və örnəklər vermək olar,Məsələn pəhləvi şahı muhəmməd riza pəhləvi yazdığı kitabında beylə deyir :[1]

atamın tac qoyma mərasimindən sonra həsbə xəstəliyinə tutuldum və neçə həftə ölüm qalımla üzüzəydim, bu xəstəlik məhriban atamı çox üzmüşdü, bu gərgin gecələrin birində movla müttəqiyan h. Əli əleyhssəlamı yuxuda gördüm, o belinə qılınc bağlayaraq mənim yanımda oturmuşdu, və mubarək əlində bir cam varıydı, mənə buyurdular, onda olan suyu içəm və məndə itaət edərək içdim onun sabahı günü, mənim qızdırmam kəsildi və hızla toxdamağa başladım.. Sonralarda bənzər hadisələr üz verdi, və mənim mənəvi yaşayışimda böyük etgi buraxdı, uşaqlıqdan bəri təqribən hər il ailə

---

[1] - کمی بعد از تاجگذاری پدرم دچار بیماری حصبه شدم و چند هفته با مرگ دست به گریبان بودم و این بیماری موجب ملال و رنج شدید پدر مهربانم شده بود. در یکی از شبهای بحرانی کسالتم مولای متقیان علی علیه السلام را به خواب دیدم در حالیکه شمشیر معروف خود ذوالفقار را در دامن داشت و در کنار من نشسته بود و در دست مبارکش جامی بود و به من امر فرمود که مایعی که در جام بود بنوشم. من نیز اطاعت کردم و فرادی آن روز تبم قطع شد و من حالم به سرعت رو به بهبودی رفت.. طی همان دو سال بعد دو واقعه دیگر برای من رخ داد که در حیات معنوی من تاثیری عمیق بر جای گذاشت .در دوران کودکی تقریبا هرسال همراه خانواده به امامزاده داوود می رفتیم برای رسیدن به آن محل ناچار بودیم که راه پر پیچ و خم سراشیب را پیاده یا با اسب طی کنیم. در یکی از این سفر ها که من جلو زین اسب یکی از خویشاوندان خود که سمت افسری داشت نشسته بودم ناگهان پای اسب لغزید و هر دو از اسب به زیر افتادیم. من که سبک بودم با سر به شدت روی سنگ سخت و ناهمواری پرت شدم و از حال رفتم. هنگامی که به خود آمدم همراهان من از اینکه هیچ گونه صدمه ای ندیده بودم فوق العاده تعجب کردند. ناچار برای آنها فاش کردم که در حین فرو افتادن از اسب ابوالفضل علیه السلام فرزند برومند علی علیه السلام ظاهر شد و مرا در هنگام سقوط گرفت و از مصدوم شدن مصون داشت روزی با مربی خود در حوالی کاخ سلطنتی سعد آباد.. قدم میزدم. در آن هنگام ناگهان مردی را با چهره ملکوتی دیدم که بر گرد عارض اش هاله ای از نور مانند صورتی که نقاشان غرب از عیسی بن مریم می سازند نمایان بود. در آن حین به من الهام شد که با خاتم ائمه اطهار حضرت امام قائم روبرو هستم مواجهه من با امام زمان چند لحضه بیشتر به طول نیانجامید که آن حضرت از نظر ناپدید شد - .محمد رضا پهلوی - ماموریت برای وطنم - برگرفته از کتاب " نگاهی به شاه " عباس میلانی

iylə birlikdə imamzada davud`un ziyarətinə gedərdik, oraya getmək üçün yaya vəya atla, buruq buruq yollardan geçirdik, bu səfərlərin birində, atın ayağı büdrədi və mən daşlıq yerə düşərək başım daşa çarpıldı və mən bayıldım, özümə gələndən sonra sağ olduğum üçün yulbirlərim çox təəccübləndilər, və mən başıma gəlnləri açıqladım, və dedim: atdan düşərkən h. Əli nin oğlu əbulfəzl əleyhissəlam zahir oldu və məni qorudu, və bu üzdən mənə bir şey olmadı, yenədə bir gün öz eyitmən`imlə sədabad sarayında yürüyürdüm, o anda bir nurani ağanı gördüm, onun başının ətrafında, h. isa ibn məryəm`in başının ətrafında olduğu kimi, nur haləsi varıydı, mənə ilham oldu imam zamanla görüşməkdəyəm, neçə ləhzə sonra o həzrət gözdən ğeyb oldu «muhəmməd riza şah: yurdum üçün görəvim; kitabından»;

-fars şiəçilri və əslində çoxu pəhləvi yanlıları olaraq, indilikdədə bütün televizion filımlərində, danışıqlarında və hətta kartoni filmlərində beylə bir baxış sərgiləyirlər, quya şahın ətrafındakılar şaha yanlış raporlar verərək şahı yanlış şəkildə bilgiləndirirdilər və şahda bu üzdən yanlışlığa düşürdü, nəhayətən bunu eşidən və izləyiciyə təlqin etmək istəyirlər, quya pəhləvi şahları pis deyildilər bəlkə hədəfləri məmləkətə və millətə xidmət etməkiydi və bu mövzunu özəlliklə riza mirpənc haqqında və dəmiryolu haqqında hər danışıqlarında tikrarlayırlar.

-Bir ayrı olaya işarə etmək düşündürücü olabilir: fars şiəliyi, ölkənin rəsmi məzhəbinə çevriln zaman, özəllikə rizaşah dönəmi, 1300 ildən bəri öz dinlərinə bağlı qalmış çoxlu zərtoştilər, dərhal şiəliyi qəbul etdilər və zərtoştizmi buraxdılar, deməli bu məzhəbi öz əski ənənələrinə uyqun görürdülər.

5-5-dəmiryolu düzəltməsi

pəhləvi yanlısı yazarlar və o dönəm eyitim görmüş burokratlar zahirdə pəhləvi hökümətini pisləsələrdə, yanlış bilgiler verərək, onların uydurma işlərini övməkdən çəkinmirlər, və rizaşahı iranın

qurtarıcısı kimi göstərməyə çalışarlar, halbuki mövzu kökündən tərsinədi, istemarçı güclər, sadəcə böyük işlərin önünü kəsmək üçün riza mirpəncı iş başına gətirildilər, pəhləvi yanlılarının yanısıra, çoxu zaman, fars şiəçilridə, pəhləvi hökümətini, siyasi ictimai və özəlliklə qadın örtüsü (hicab) və özgürlüklər haqqında qınasalarda, iqtisadi konularda və özəlliklə dəmir yolu haqda, dolayılı və dolayısız övərlər.

- Onlar məmulən beylə deyərlər: düzdü rizaşah diktatoruydu vəli iranda dəmiryolunun təməlini atdı və quzeydən-güneyə dəmiryolu çəkdi, vəya eylə danışırlar quya qacar zamanı heç bir bilim və eyitim yoxuydu və hamısı rizaşah dönəmindən başladı və rizaşahı yeni iranın atası bilirlər.

-Yenədə pəhləvi yanlıları rizaşah dönəmindən eylə danışarlar quya ondan öncə ölkə əhalisi əsla dəmiryolunu tanımırdılar, dəmiryolunun irana gətirilməsi və özəlliklə iç qaynaqlara dayanaraq və qənd şəkərə vergi bağlamaqla bu işi görmək, rizaşahın yetənəyidi və bu səbəblə övülməlidi.

Buna diqqət etməliyik riza mirpənc birinci dünya savaşından sonra iş başına gəldi və qacarlar bu savaşdan öncə hakimiyətdə iydilər, və əlbətdə bu iki dönəmin arasında (birinci dünya savaşının öncəsi və sonrası) böyük teknolojik düzeydə fərq varıydı. Bu haqda qısa bilgi üçün işarə olunur: «birinci dünya savaşından öncə qatarlar buxar gücüylə işləyirdilər və 1913üncü il dizəl gücü, buxar gücünün yerinə oturdu və həman illərdə elektrisitə (bərq) gücündən də dəmiryolunda yararlanmağa başlanıldı. Və birinci dünya savaşından sonra dəmir yolu geniş səviyədə dünyada istifadə olundu».

Bunlara rəğmən müxtəlif qaynaqlarda görünürki qacar məhrusə məmalikinin müxtəlif yerlərində yaxlaşıq 717 kilometr dəmir yolu tikilmişdir, bunlardan Bəziləri dövlətin ixtiyarındaydi və bir bölümüdə özəl xarici şirkətlərin malikiyətindəydilər.

Günəş ili 1250 də nasirəddin şah tərəfindən dəmiryolu düzəltməsinin imtiyazı, əngilisli barun riyter`ə verildi vəli rusların basqısıyla ləğv olundu.
Qacar məhrusə məmalikində dəmiryolunun düzəliş ili miladi 1886(günəş 1265) ilə gedib çıxır o dönəm məhmudabad - amul arasında dəmiryolu düzəldi və 1261 günəş (m. 1882) ili tehran - şahəbdüləzim arasında 8.7 kilometir fəransəli misiyo buvatal tərəfindən dəmiryolu düzəldi və sonralar bir beljikliyə verildi.
Ayrı örnəklərdə vermək olur: 1912ıncı ildə təbriz- culfa arasında 149 kilometr, 1920inci ildə zahidan – mircavə arasında 94 kilometir dəmiryolu istifadə olunurdu, vəya 1918 inci ildə buşehr-burazcan arasında 60 kilometir əngilislər tərəfindən dəmiryolu çəkildi, və bəndər ənzəli pirə bazar rəşt məsirindədə 12 kilometir dəmiryolu kullanılmaqdaydı bu qətarların üstündə 1848inci il, düzəliş ili kimi hək olmuşdu.
-Ölkənin başdan başa (sərasəri) dəmiryolu haqda tərhlər qacar dönəmi dəfələrcə planlanmışdı.
-Bu haqda əhməd şah`ın fikricə, ən dəyərli və məmləkətin işinə yarar məsir, zahidan, isfahan, tehran, ərak kirmanşah yuluydu, yəni o dönəm ölkənin batısını doğusuna bağlamaq hədəflənirdi çünki ölkənin istratejik yararı və özəlliklə daşımacılıqda ən çox mənfəəti, malların batıdan doğuya və ya tərsinə daşımaq idi çünki avrupanı asyaya bağlayırdı və beylə bir dəmiryul məsiri, iqtisadi ticari lahazdan ən düzgün yoluydu, halbuki quzey güney dəmiryolu yalnız nizami cəhətdən tərh olunaraq,və ingilislərin işinə gələrək rusyaya əl tapmaq amacıyla mətrəh olunurdu, qacar ölkəsinin yararını nəzərdə almadan, ingilislər 1912inci ildə öz məclislərində bunu bəhsə və tartışmaya qoydular və öz yararlarını nəzərdə alaraq batı duğu məsirinin düzəlməsinin qarşısının almağı hədəflərində qoydular və bu siyasət doğrultusunda sonralar riza mirpənci iş başına gətirərək, quzey güney məsirini iran ölkəsinin öz əhalisinin vergisi və mal iylə və ingilizlərin siyasəti doğrultusunda düzəltdilər,

rizaşah dönəmi düzələn quzey güney dəmir yolunun uzunluğu yaxlaşıq 1500 kilumetridi.
Bu haqda çoxlu sahib nəzər şəxslərdə beylə düşünürlər Məsələn müsəddiq (4/7/1324) milli şura məclisində bir qonuşmasında, batı duğu dəmiryolunu ölkənin yararına və ayrı yolları ölkə məsalehinin xəlafına olduğunu bilirdi. Ayrıca abbas iqbal aştiyani, və ayrılarıda bu önəmli nüktəyə işarə ediblər bu mövzu haqqında daha geniş açıqlamaları «gozəşte çerağ e rah e ayəndə əst: geçmiş gələcək üçün çıraqdır» kitabında izləmək olar.

5-6-məşrutədən umudsuzluq və Azərbaycanda özünə dönüş başlanqıcı

5-6-1-seyid cəfər pişəvəri və Azərbaycan milli hökuməti

almanlar, savetlər birliyinə saldırırkən ikinci dünya savaşı başlayır, iran hakimi rizaşah almanlarla iyi ilişəkilər qurmuşdu, özəlliklə almanların «jermən ırqının üstünlük» teorisinə heyran olan və irandada ariya ırqının ustünlüünü sağlayan rizaşah, almanların geri oturmasıylə zor duruma düşdü. 1941 də müttəfiq quvvələr iranı əşğal etdi və savetlərin qızıl ordusu iranın quzeyinə (güney Azərbaycana) yürüdü. Eş zamanlı olaraq böyük britaniya da petrol çıxarlarını qorumaq üzərə iranın güneyini əşğal etdi.
Ingilis və savetlər arasında 1942 ilində yapılan bir anlaşmaya görə, bu iki ölkə, savaşın bitimindən altı ay sonra birliklərini irandan çəkəcəklərdi. Zamanı gəldigində ingilis, petrol bölgəsindəkilər xarıc, birliklərini çəkdiysədə 2 mart 1946da şurəvi birlikləri hala iranın quzey bölgəsində ki movcudiəytlərini sürdürməkdəidilər.
Savetlər, qafqazın kontrolunu əlində tutmaq istiyirdi və erməni kartından da yararlanaraq Türkiyə və iranda komonist propaganda fəaliyətlərini artırdı və bu ölkələrdə marksist örgütlənmələr üçün zəmin yoxladı.
Pişəvəri Azərbaycanın bağımsızlıq hərəkətinin liderliyini üstlənərək 3 eylul 1945də Azərbaycan demokrat firqəsinin manifeıstini elan

etdi. bundan 20 gün sonra iran tudə hizbi rəhbərliyinin müxalifətinə rəğmən, tudə partisinin Azərbaycan qoluda bu hərəkətə qatildı. Azərbaycan türkcəsində yayın yapan Azərbaycan qazeti, yeni partinin, rəsmi organı elan edildi. Partının əkim 1945də ki ilk kongresində siyasi tələblər ayrıntılı olaraq ortaya qoyuldu. Bunlar arasında iran üçün demokrasi, Azərbaycan üçün otonomi, Azərbaycan türkcəsinin oxullarda və hökümət quruluşlarında rəsmi dil olaraq qullanılması, Azərbaycan iç işləri üçün Azərbaycan türklərinin atanması və Azərbaycan əsgəri gücünün oluşdurulması vardı.

Azərbaycan demokrat firqəsinin manifestində bağımsızlıq deyil otonomi olmasına rəğmən tehran bu partını qeyr Qanuni bir hərəkət elan etdi və iran ordusunu Azərbaycanda yeni dən tehranın hakimiyətini qurmaq üzərə bölgəyə göndərdi. Savet ordusunun çəkilməsindən sonrada Azərbaycanda dirəniş dəvam etdi. Payız 1946da sürən çatışmalar sonrası, tehran höküməti, Azərbaycanda yenidən kontrolu ələ geçirdi.

Azərbaycanda üz verən bu hadisələr çox önəmli olaraq dünya siyasətinin 50 ilinə hökm edəcək olan soyuq savaş və iki qutublu dönəmində başlanqıcı olmuşdur.

Farsçı yazarlar toplumsal məsələlərə göz yumaraq və fars şiə teorisi kimi xalq gücünü heç sayaraq və yalnız xarici gücləri etəyin bilərək bu olayları şurəvi birliklərinin iranda ayrılıqçı bir Azərbaycan hərəkətinin dəstəkləməsinin nəticəsi olduğunu savunarlar, və Azərbaycan mərkəzli milli yada etnik xususiyətli bir hərəkətin var olmadığını isbat etməyə çalışarlar, və Azərbaycanda olan ırqçı iqtisadi və kültürəl təzyiqləri görməzdən gələrlər.

Ancaq bu haqda gərçəkçi müvərrixlər ayrı cür düşünürlər. Azərbaycan demokrat hökümətinin qurucusu seyid cəfər pişəvəri solçu fikirlərdəndə etgilənərək, amacı Azərbaycanın bağımsızlığı istəyi olmuşdu və qurduğu hökümətin ilk işi türkcəni rəsmi dil olaraq qəbul etdi və güney Azərbaycan oxullarında türkcə eyitimini

başladı, bu hərəkətlər toplum istəklərilə eyni doğrultudaydı və demək olar pişəvəri solçuluq ortamından yaralanaraq Azərbaycan xalqının istəkləri doğrultusunda hərəkət edirdi, pişəvəri və Azərbaycan demokrat hökuməti və tərəfdarları Azərbaycanda bolşevikləşədirməkdən çox türkcənin rəsmi dil olduğu, iqtisadi və toplumsal fəaliyətlərlə bağımsız bir Azərbaycana bir addım daha yaxlaşmaq fikrindən etgilənmişdilər.
Bu sözə ən aydın subut pişəvəri tərəfdarlarıyla tudə partisi yanlıları arasında, su üzünə çıxan, ayrılıq və çatışmalardı. Və bu olaylar əslində, Azərbaycan türklərinin modernləşmək üçün başlatdığı uzun müddətlı bir milli bilgilnəmə dönəminin sonucuydu, bu dönəmdə güney də xiyabani azadistan girişimi, quzeydə təqiyef, əlimərdan topçubaşı; əli bəy hüseyn zadə və əhməd ağa oğlu kimi alimlərin fəaliyətlərinində böyük etəgiləri olduğu bilinməkdədir. Mövzunu aydınlatmaq üçün pişəvərinın yaşam boyu fəaliyətlrinə qısaca baxmaqda yara vardır
seyid cəfər pişəvəri xalxalda seyidlər zeyvə`si kəndində dünyaya gəldi, təhsilatın quzı Azərbaycanda bitirəndən sonra 32 yaşında irana döndü, rizaşah dövrü mübarzələrindən dolayı 11 il həbsə girdi, günş1323 xordadın axırında 14cu məclisə vəkil seçildi, onun etibarnaməsi tir ayının 22sində məclisdə mordad ayi, tudə hizbi tərəfindən rəd oldu.
(Pişəvərinin etibar naməsinin rəd olmasında milli şura məcəlisində düktür müsəddəq də qonuşma yapır, və deyir «əgər irad səsvermədədir, niyə təbrizin o biri numayəndələri rəd olunmur? Əgər xaricə bağlılıq məsələsi vardır, seyid ziya`dan, daha çox kim var?» Hər halda bu qonuşmada onun rəd olmasına təsir qoyabilmir, günş 1324cı il tehrandan təbrizə köçərək 1324 şəhrivərin 12sində demokrat hizbini qurdu (və tudə hizəbinin rəhbərliyinin müxalifətinə rəğmən, Azərbaycan tudə partisinin qolu demokrat partisinə qoşuldular) və sonra ilk Azərbaycan qazetin yayılmağa başlandı, 1324cı il azərin 21ində milli məclisin açılışın və

hökümətin qurulmasını elam etdi, dalısı gün təbriz padiqanı xəl silah olundu, şəhrrivərin 27sində urmiyə padiqanı təslim oldu, günş1324 dey ayinin 19unda təbriz yuniversitə sinin qurulması, (ziraət tibb və eyitim fakultələri) və bəhmən ayinin 27 sində xalisə ərazinin bölünməsi təsvib oldu, 1325 ordibeheşt`in 19unda rus qoşunları iran topraqlarından xaric oldu, xordad`ın 22 sində təbriz yuniversitə`sinin açılışı düzənləndi, müxtəlif olaylar sonucu azər`in birində zəncan, hökümət tərəfindən boşaltıldı və 16sında mərkəzi hökümət qoşunu, amerika qoşunu köməyilə Azərbaycana hücum edərək ayin 22sində Azərbaycan höküməti yıxıldı, hökümət adamlarının bir bölümü, sonradan höküməti yenidən ələ gətirmək umuduyla otaya geçdilər.
Seyid cəfər 1947ci il eyəlül‘ün 11ində bir otomobil qəzasında bakı şamaxı arasında yaralanaraq xəstə xanaya müntəqil olaraq, quya istalin‘in əmriylə dava təzəriqi əsərində öldürüldü.

5-6-2- milli hökümətin gördüyü işlər

Azərbaycan milli höküməti qısa bir müddətdə (1324-1325) böyük işlər gördü çoxlarının dediyinə görə Azərbaycan milli höküməti bir ildə pəhləvi hökümətinin 20 illik yolunu getdi, aşağıda bunların ən önməlilrinə işarə olunur (yərevand abrahamiyan, kitab «iran beyn do enqelab»,)
1-milli hökümət dönəmi, qısa sürədə Azərbaycan türkcəsi Azərbaycanın rəsmi dili elan edilmiş, oxullarda, dövlət qurumlarında kullanılmağa başlamış və ilk oxul öyrənciləri üçün, ana dil adlı altı cildlik dərs kitabı yayınlanmışdır.
2-ilk dəfə olaraq iranda seçib seçilmə haqqı məclisdə və iyalətı və vəlayətı əncümənlərdə eşit və bərabər halda qadınlar və kişilərə verildi (işarə olunmalıdır, islam aləmində ilk dəfə olaraq 1921 (günəş 1300) ilində quzey Azərbaycanda və muhəmmməd əmin rəsulzadə liderliyində seçib seçilmə haqqı qadınlara verilmişdi və uyqulanmışdı, Azərbaycan milli hökümətinin qadınlara seçib seçilmə haqqı tanıması nəticəsində, sonralar döktür muhəmməd

müsəddiq hökuməti zamanı günəş ili 1332 də (m. 1953) ilk dəfə seçmə haqqı iran çapında qadınlara verildi, əlbətdə indidə iranda bütün seçim qanunları özəlliklə qadınlar haqqında tamamiylə soveri (zahiri) şəkildə olaraq gərçəkliyə qovuşmayıbdır və onun əsli nədəni əski fars kültüründə qadınları aşağılamaqdan qaynaqlanır.
3-təbriz universitəsi qurularaq türkcə eyitim – öyrətim işlərinə başlandı (9/10/24), bu girişim ülgü olaraq sonralar pəhləvilər tərəfindən bütün şəhərlərdə uyqulanmağa başlandı.
4-təbriz radiyosu təsis edilərək türkcə yayın yayılmağa başlandı.
5-Azərbaycan qazeti, Azərbaycan demokrat partisinin (firqəsinin) rəsmi orqanı olaraq siyasi, ədəbi və sosiyal konularda məqalələr nəşr etdi. Onlarca türkcə kitab, dərgi və qazet yayınlanmağa başlandı.Təbrizdə güney və quzey Azərbaycan Şairlərindən əbart bir Şairlər məclisi quruldu.
6-ilk dəfə olaraq xalisə ərazı, və xalq əleyhinə olan və qaçqın olaraq düşmənə sığınan maliklərin yerləri əkinçilər arasında bölündü. Əkinçilər qurultayi, 600 nəfərlik numayəndə iştirak iylə təbrizdə quruldu və əkin yerləri bölümü (təqsim ərazi) haqda və «malik əkinçi» ilişkiləri haqda qərarlara varıldı.
Azərbaycan milli hökuməti yaşamının qısalığına baxmayaraq təsiri iran çapında böyük olmuşdu, qəvamussəltənə zamanı, zəhmətkəş işçilər yararına geçirilən yasalar, müsəddiq zamanı əkinçilərin məhsuldan paylarının artırılması, və sonralar sözdə «ağ inqilab» adıyla əkin yerlərinin bölümü, quşqusuz milli hökümətin tasiriylə ortaya gəlmişdi və ilqinc olaraq, şahın ağ inqılab adıyla başlanan əkin yerlərinin bölüşümü, 1324. ildən qaldığı yerdən, yəni Azərbaycanın mərağa bölgəsindən başlanmışdır.
7-ilk dəfə olaraq malik və əkinçi arasında məhsul bölüşmə qaydaları tədil oldu, və əkinçilərin payi 80 faizə kimi artırıldı beylə ki əkin amillərinin səhmləri bəzr, saman, öküz(yer sürmək üçün), su (sulu vəya dem yerlərdə) və biçmə vəya məhsul götürmə şəklində ayrıldı

və hərkəsin çəkdiyi əməyə görə və qoyduğu sərmayəyə görə haqqı bəlli olundu.
8-ilk dəfə olaraq işçilər üçün yasalar qoyuldu, 8 saatlıq iş təsvib olundu, 13 ildən az yaşlılardan iş çəkmək qadağan oldu və qadınlar üçün doğum dönəmi istirahəti, müzdlərini almaq şərtiylə yasa qəbul olundu. Və təavunilər quruldu.
9-şəhərlərdə içmə su boruları çəkilməyə başlandı.
10-ilk dəfə olaraq Azərbaycanın milli qəhrəmanları anıldı və səttarxan, bağırxan, səqətulislam, şeyx muhəmməd xiyabani, heydər xan əmoğlu adına xiyaban, qurum və park adları qoyuldu.
11-ölkədə güvənlik böyük ölçüdə sağlandı, amerikalı yarqıc (qazi) daqlas deyirdi: xalq maşınlarını güvənliklə küçə bazarda saxlayırdılar və gecələrdə mağazalar açıq qalaraq əmniyətləri hifz olurdu.
12-ictimai fəsadla düzgün mübarizə aparılırdı.
13-işsizliklə mücadilə edilirdi və tehranın baykot təzyiqlərinə rəğmən, düzgün siyasətlərlə iqtisadi müşküllər həl olunurdu, bank sistimləri düzənlənmişdi. Və fabrikaların ürətimi çox miqdarda artırılmışdı.
14-bir ayrı önəmli məsələyə işarə olunmalıdır, milli hökümət zamanı kürdlərin çoğunluqda olan yerlərə iç muxtariyət verilmişdi arasıra eşidilirki : milli hökümət, kamil halda təsbit olmamışdan öncə, niyə onlara iç muxtariyət vermişədi? Bu düzgün iş olmayaraq onun təzif olmasına səbəb olmuşdur və lazimiydi, sonralar bu işi görsün;
cavabında deyilməlidirlidir vəqti milli hökümətdən söz edilir, onunla pəhləvilər kimi mütəcaviz və ırqçı hökümətlərin fərqini görmək lazimdir, ayrıca nə təzmin varıydı sonralar bu azadlıq uyqulana bilsin?, Necəki pəhləvi quldurları və fars şiəçilri dəfələrlə və hətta anayasada qeyd olunduğuna rəğmən, özgürlüklərin bir danasını belə, türk millətinə vermədilər və yalanlarla millətin başına börk qoymağa çalışaraq onların var yoxunu talanladılar, halbuki ən

azından milli hökümət üçün dəyərli anılma olaraq onun düzgün insani işləri yadigar qalıbdır.
Ayrı bir baxışla vəqti bir hökümət və hərəkət, ən gərgin zamanlarda eyliyə bilir, insan haqlarını və millətin özgülügünü qorusun, mütmeinən adi zamanlar ən iyi və düzgün şəkildə bu işləri görəbiləcəkdir.
15-çoxlarının dediginə görə Azərbaycan milli höküməti bir ildə pəhləvi hökümətinin 20 illik yolunu getdi və hətta ülgü olaraq sonralar muhəmməd rizaşahı məcbur etdi yarım yarımçılıq da olsa sözdə ağ inqilaba (farsca: ənqelab e səfid e muhəmməd rizaşah pəhləvi) əl atsın. Və xan xanlıq dönminə zahirdədə olmuşsa son verdi, farsçı şiə yanlılarıda «ağ inqilabı», muhəmməd rizaşahın öz ibtikarı kimi qələmə verirlər, necə ki məşrutə hərəkatı və o zaman başlanan dəmir yolu araşdırmalarını və uyqulamalarıda və sonrada dəvam edən bu hərəkəti, riza mirpənc`in adına yazmaq istəyirlər.
16-Ayrıca bu hadisələrdən sonra amerika dövləti, bölgə də sabitliyi öz çıxarlarına çevirmək üçün fars hakimiyətinin baş vəziri (nəxost vəzir) sipəhbud rəzm ara`ya 1950 inci il, tir ayi nın altısında irana fedral bir sistim təklif etmiş. sipəhbud rəzm ara bu Məsələnni «iyalət və vilayət heyetləri (əncümənhay e iyaləti və vilayəti)» çapında həl etmək istərkən fars istəmarı milli cəbhə`sinə başçılıq edən muhəmməd müsəddiq, məzəffər bəqai, hüseyn məki və məhmud nəriman bu qanunun həyata keçməsini önləməyə çalışaraq və «rəzm ara irana xiyanət edir» diyərək, şahı bu Məsələdən yayınmaq üçün rəzm ara iylə qarşı qarşıya qoymağa çalışmışlar və nəhayətən bu təklifi geri çevirmişdilər.
17-milli hökümətdən 5-6 il sonra iran çapında böyük qalxış olaraq müsəddiq cəryanı vucuda gəldi və çoxlu islahat yaradaraq nefti milli etdi, bu hərəkət Azərbaycan qalxışının davamı olaraq iran çapında yansıması sayılabilir, hər halda bu mövzu araşdırma konusu olabılır.

5-6-3- farsçıların Azərbaycanda törətdikləri cinayətlər

-ulusal hökümətin yıxılmasıyla pəhləvi hökküməti Azərbaycan xalqı üçün böyük fəlaktlər törətdi. Aşağıda verilən örnəklər bunların balaca bölümüdür.

1-hanrı valas, amerika cumhurr başqanı ruzvelt'in yaxınlarından biri yazır: «mən şərm edirəm diyəmki iran qoşunu, öz əhalisinin əleyhinə amerikalı şuvartskof'un əmri altındaydı, onun əmr iylə çoxları edam və həbs oldular».

2-vilyam daqlas amerikalı qazi:o zaman ki iran ordusu Azərbaycana girdi, vəhəşət icad elədi, sərbazlar qətl və ğarət elədilər və hərnəmənə əllərinə geçirdi təsahub edirdilər, rusların davranışı bu sərbazların davranışından çox çox yaxşı iydi, bu ittfaqlar arxada pis və şum xatirələr buraxdı, qadınlara təcavuz etdilər və bölgəyə ölüm və talan gətirdilər və kəndlərdə aclıq düşdü.

3-zehtabifərd, məclisin şah pərəst vəkili: əgər istəyirsiz Azərbaycanın vəziyətin biləsiz, filmlərdə geştapo`ların davranışlarına (fəransəli və lehistanlılar üzərində) baxın və mütməin olunki Azərbaycanda vəziyət ondan çox çox pisdi.

4-vilyamdaqlas yazır: Azərbaycanda qəhtlik o qədər çoxuyduki xoyda 300 nəfərlik bir qəsəbədə 50 nəfər acından öldülər.

5-ayətullah xoeyniha (ayətullah isfahanının numayəndəsi) zəncanda xəfələnərək cənazəsi pəncərdən küçəyə atıldı və müddətlər dəfninə icazə vermədilər.

6-zəncanda bir qızı lüt anadan doğma yumraq və təpik altına salaraq şəhərdə dolandırdılar.

7-ərdəbildə fədai`lərin birinin anasının əmcəyini kəsdilər.

8-bostan ava`nın firqə başçısını öldürüb tikə tikə etdilər və başını şəhərdə dolandırdılar və bədənin yol qırağında təmaşaya qoydular.

9-urmiyə də fərhəng reyisi şəkibanı və ərdəbildə dibaiyan və azrabadiqan kimi şəxsləri tikə tikə edib numayişə qoydular.

10-fridun ibrahimı astaralı azadixah namərdcəsinə şah qatilləri tərəfindən dara çəkildi və ovbaş Azərbaycanda kitab yandırma cəşnini ehya etdilər.
11- sonucda Azərbaycan türk millətindən rəsmi amara görə 25000 nəfər səhrayi dadqahlarda edam oldu, 8000 nəfər uzun müddət həbsə məhkum oldular və 20000 nəfər mohakiməsiz öldürüldü və 36000 nəfər mühacirlərdən sürgün edilərək 10minlərcə əfrad müxtəlif şəhərlərə sürgün oldular və 70000 nəfərdən də çox zorunlu halda otaya köçdülər.
12-ayrı tərəfdən pişəvəri hərəkatına ən böyük zərbəni elə solçuluq cərəyanı yendirdi bir tərəfdən farsçı tudə partısı, marksismin «öz müqəddəratını təyin etmə (seçmə) haqqını» heçə sayaraq hər ləhzə Azərbaycan demokrat hərəkatına qarşıydı və ərani.. Kimi adamlar yetişdirərək Azərbaycan düşməni kimi böyütdülər.
-O biri tərəfdən rus lənınçilərıdə bu hərəkatın ən böyük düşmənləriydi, lənınçilər 1920 də ən böyük basqını müstəqil Azərbaycan cumhuriyətinə yapdılar və milləti qırdılar onlar əslində heçvaxt Azərbaycanın özgürlüyünü və müstəqilliyini istəmirdilər bu üzdəndə güney Azərbaycan millətinidə sadəcə imtiyaz alıb vermək üçün kullanırdılar və nə yazıqkı rusların siyasəti heç hakimiyət və ideoloji dəyişməsiylə dəyişmədi, hələdə hələdi hətta indiki iran üzərindədə beylədi, ruslar dolayılı və dolayısız Azərbaycan milli hökümətini yıpradaraq sonrada seyid cəfər üçün ölüm nəqşələrini çəkdilər və uyquladılar.
-Bütün bu olaylar Azərbaycan xalqı üçün böyük təcrübəydi və nişan verdi bu xalq özgə ölkələrin umuduna qalmamalıdır və aşırı ideolojilər marksism leninim vəya fars şiəliyi vəya əlqaidə teror təfəkkürünə qapılmamalıdır.
13-milli hökümət sonrası Azərbaycan xalqı heç vaxt teror odaqlarına qapılmadı, nə milli hökümət sonrası vənə müsəlman xalq hərəkatı sonrası və nə yaşıl hərəkatından sonra heç vaxt teror yuvalarına çevrilmədi və sadəcə öz müstəqil yolunu gedir və daha

yalan məfkurələrdən aydın şəkildə fasiləsin qoruyur və eylə görünür ən düzgün yolda qədəm qoyaraq ən mədəni yollarla yürüməkdədir və əlbətdə kaş din liderləridə, uzaq görənliklə dünyanın yeni toplumsal hərəkətlərinə fikir verərək Azərbaycan şiəliyinin gələcəgi üçün bu mədəni hərəkətlə birlikdə yüüyələr. Və Azərbaycan şiəliyini sapdırmalardan qoruyalar.

-Yenə də vəqti milli hökümət Azərbaycanda iş başına gəldi buna baxmayaraq Bəzi ləri onları komonist olmağa müttəhim edirlər vəli bilməliyik, pişəvəri təbəqati mübarizədən öncə milli hərəkata inanırdı və həmişə tudə hizbi tərəfindən totəələrə məruz qalırdı, demək olar Azərbaycan hərəkatı, ən çox mərkəzi hökümət, komonistlər və özəlliklə mərkəzi komonistlər tərəfindən sədəmə gördü və tapdalandı.

5-6-4- milli hərəkətlərin yenilgilərinin nədənləri

indilikdə Azərbaycan aydınlarının böyük bölümü, geçmiş məşrutə, xiyabani, milli hökümət və devrim sonrası hərəkətlərin yenilgi nədənlərindən ən önəmlilərini beylə düşünürlər:

1-yenilginin ən önəmli nədənini, müstəqillik fikirının olmamasında görməkdədirlər,

2- ikinci olaraq direniş düşüncəsinin az olduğunu düşünürlər, beyləki hər halda direniş sonucu şəhid olanlar həmişə təslim halında qırqınlardan qat qat az olacaqdır bunu həm milli hökümət dönəmində təcrübə etdilər və həmdə ərmənilərin urmiyə və xoy hücumunda görmüşlər; urmiyəlilr, savaş olmasın diyə marşimon və ermənilərə təslim oldular və ilk gün on min insandan çox qətlam oldular vəli xoyda direniş nəticəsində yalnız on beş nəfər şəhid oldu və sonundada ermənilər dalı oturdular.

3-yenilginin üçüncü nədəni, mərkəzi hökümətə və farsçılara inanmaq və onların əsli kültür və siyasətlərin tanımamaq, olaraq söyləyirlər.

4-bir sıra fədayilər, ruslara inandıaru onların vədə vəidəlrinə və sonra qayıdmaq şərtilə o taya getdilər.

5-önəmli nədənlərdən, soyuq savaşın başlanması, amerika və rus anlaşması sonucu milli hökümətin və daha doğrusu Azərbaycan millətinin qurbanı olunmasıdır.

5-6-5- niyə farsçılar milli hərkətəlrimizi pisləyirlər

bu bölümün sonunda önəmli bir məsələyə işarə olunmalıdı, bizim böyük qəhrəmanlarımız çoxükəz fars şiəliyi tərəfindən müxtəlif yalançı və köksüz ittihamlarla üz üzə qalırlar, misal üçün böyük öndərimiz seyid cəfər pişəvəri, fars şiəliyi tərəfindən, xalqımızında dini həssasiyətindən pis istifadə edərək, din əleyhinə olduğuna ittiham olur halbuki tarixi hadisələr onun tərsini göstərir, və demək olar o bizim ölkəmizin və dinimizin özgürlüyü yolunda mübarizə apardığı üçün farsçıların qəzəbinə gəlibdi, misal olaraq vəqti pişəvəri illərcə rizaşah`ın zindanlarında qalır və günş1323də, 14cü məclisə vəkil seçilir, onun etibarnaməsi məclisdə, komonistlər yəni tudə hizbi tərəfindən rəd olur. Və ayrıca bütün farsçılarda onun əleyhinə səs verirlər, və pişəvəri`nin qurduğu milli hökümətə, yenə də ən böyük müxalifəti ruslara bağımlı olan tudə hizbi edir və ruslarla amerikalıların iş birliyilə və farsçıların arxada xəncər vurmasıyla milli hökümət dağılır və minlərlə insan qətlam olur və nəhayətən seyid cəfər 1947ci il rus komonistlərinin fərmanıyla öldürülür, aydındırki o, komonistlərin və farsçı şiələrin yararına işləmədi. Əslində pişəvəri solçuluq ortamından yararlanaraq Azərbaycan xalqının istəkləri doğrultusunda hərəkət etdi, onun yazılarında, ən böyük sayqı xalqın kültür və məzhəbi üçündür, firqə təşkilatında minlərcə malla və din adamı üzvüydü və demək olar o ədalətı ən düzgün şəkildə uyqulayaraq, bizim ölkəmizin və məzhəbimizin özgürlüyü üçün çalışdı və bunları iyi görməmiz gərəkir və fars şiəliyinin niyə onunla müxalifət etdiyini düzgün yorumlamamız lazimdi.

Məsələ buradadı bizlər, ədaləti nəmənə də görürük, və birini hansı ölçülərlə dəstəkləyirik, aya fars şiəliyi sistemində olduğu kimi hər tur qeyr əxlaqi və qeyr insani işləri gördüyü halda yalnız zahiri

ibadətlərdə və munafiqanə din tərəfdarlığı kimi əməllərdə görməliyik? Vəya birinin insanlıq üçün çalışmasında və xalqın kültür və məzhəbinə ehtiram qoymasında görməliyik, mütməinən ikinci yolu seçməliyik, biri məzhəbi insan olmasada, islam əleyhinə olmadığı şərtlə, insanlıq və ədalət üçün çalışırsa, onu dəstəkləməliyik, məxsusən milli qəhrəman xususiyəti olursa daha çox önəmsənməlidi. Bizlər pişəvəri və başqaları üçündə beylə davranmalıyıq.

Hər halda farsçıların komonisti, şiəsi, liberalı və şahçısı yəni bütövlükdə hamısı onu pisləyirlər, xain və düşmən sayırlar onların yanında ruslar və əmerikalılarda ona düşmən kimi baxırlar gərçək nəmənədi bu bilməcəni zehnimizdə çözməmiz gərəkir.

Pişəvəri`yə tay babək haqqındada Bəzi bilgilər Yuxarıdakı sözləri qanıtlayır.

Ibn nədim kitabı əlfəhrəst də xorrəmi`ləri iki qrupa bölür ilk qrup quya iran dediyiməz ölkənin hər yerində varıydılar ibn nədim onlardan iyiliklə yad edir və onlar haqqında deyir : «ilk xorrəmi`lər iyi davranmağa, adam öldürməməyə və özgələrinə zərər yetirməməsinə inanırdılar», ama babək haqqında onun yazısı bütövlüklə fərqlənir onun zamanında quya xorrəmilər yalnız bəzz qalasının ətrafındaydılar və yazır «babək tanrılıq iddiası edir, adam öldurmək, xalqın əmvalını ğəsb eləmək, savaşmaq, burun və qulaq kəsmək onun işi idi» ayrıca onun anasını fahişəliyə müttəhim edir və atasını zinakar göstərir və sonrada evləndiklərini yazır.

Ibn nədim bir fars şiəsi və farsçı olaraq müslümiyə və əbu müslüm və digər fars bögələrində olan və xəlaft əleyhinə üsyan edənlərdən iyiliklə yad edər, sual buradadı niyə yalnız babək haqqında ən çırkın sözləri işlədir, babəkin farscanı düzgün başarmamasından yazır, aya ibn nədim yalnız babək`in türk olduğu üçün onu pisləyir və ona hərcür çirkin ittihamları vurur, bir haldaki o zaman hələ qəznəvilər və səlcuqlular hökümətə yetirməmişdilər, aya farsçılar və fars yazarları islamiyətin ilk dönəmlərində və ondan öncədə, indiki kimi

birinin yalnız türk olduğu üçün əleyhinə olurdular, hər halda bu haqda iyi düşünməmiz lazimdi.

5-7-toplumsal qalxış və yeni fars şiəliyinin iş başına gətirilməsi

-milli hökümət yıxıldıqdan sonra otuz il ərzində, Azərbaycan, müstəmirə halına gəlmişdi, və mərkəzi farsçı hökümət tərəfindən talanlanırdı və kültürəl cəhətdəndə ən zor basqılar altındaydı.
Bu vəziyət iranda gedərkən iki bloklu dünyada, komonism bloku zor duruma düşmüşdü, siyasətdə, iqtisadda və təknolojidə geriləmə yaşarkən, iç qavqalarla üzüzə qalmışdı, özəlliklə bu gərginlikləri içəridə yaşarkən dış görünümdə yaralı ilana dönmüşdü və hər tərəfə dönürdü birini sancmaq istirdi, miladi yetmişli illərdə, rusların çevrəsinə baxdığımızda, batısında qərəbi avrupa ölkələri və Türkiyə, nizami nato qrupunda üyə olduqları üçün geçilməz bir qala kimiydilər, doğuda japonlar və güney doğuda da çənlilərdə aşağı yuxarı həman durumdaydılar, bu arada güneydə əfğanistan və iran iki ölkə olaraq durumları başqaydi, bu iki ölkə savetlərin ətrafında olan halqanın ən zəif nuqtalarıdı, əfğanistan ilkcə ruslar tərəfindən işğal olundu, yalnız iran qalmışdı əgər vəziyət beylə getmiş olsaydı, sonuc bəlli idi və sonunda ruslar gərginlikdən xilas yolu olaraq, neft körfəz`inidə ələ geçirmək istiyəcəkdilər, bu durumu görən batılılar uzun müddətlı plan hazırlamışlar, onlar iran içində kütləvi qalxışı görürdülər və pəhləvi şahının dolu zindanları buna şahidiydi.
ayrı tərəfdəndə tutuqluların böyük çuğunluğu, türklər və solçu düşüncəliydilər, o zaman pəhləvilər tərəfindən Azərbaycanda milli düşüncə böyük basqı altındaydı və hər milli düşüncəli fərd dərhal yox edilirdi, bu üzdəndə Azərbaycan türkləri çarəsizlikdən sığındıqları məfkurə solçuluq məfkurəsi idi beyləliklə onlar eyliyə bilirdilər farsların və o biri millətlərin solçuluq təfəkkürü altında sığınaq taparaq etirazlarını dilə gətirsinlər, bu üzdəndə şahın zindanları solçu Türklərlə dolu olaraq zindanlarında geçərli və rəsmi qonuşma dili türk dili iydi, bu durumu amerikalılar və ingilislilər

açıqca görməkdəydilər və bu durumun qırılqan bir dönəmdə şah və batı üçün nə qədər təhlikəli olduğunu görürdülər.
Bu üzdəndə 1350inci illərdən həmən sonra pəhləvi şahı muhəmməd riza şaha tovsiyə etdilər, iran`ın solçuların və özəlliklə solşu türklərin əlinə geçməməsi üçün, və dəngəni sağlama amacıyla, məzhəbi zindanilərin azad olması gərəkir və onlarla birlikdə bütün məzhəbi quvvələrə təbliğat imkanları yaradılmalıdır, cənab rəzmi`nin araşdırmalarına görə bu mövzua dair dəlilləri ingilizlərin yeni yayılmış gizli sənədlərində açıqca görmək olar, bu zamandan sonra müxtəlif məzhəbi əfrad şəriəti`lər, suruş`lar, xomeyniçi`lər, gizli gizsiz təbliğatlara başladılar və özəlliklə balaca məhdudiyətlərlə onların xalq içində məşruiyətlərini sağlayaraq güclənmələrinə səbəb oldular, və tədricən bir aşırı dinçi hökümətinin iş başına gəlməsinə ortam yaratdılar, o zamanın şərayitində komonizmin qarşısında dayanmaq üçün yəganə güc, məzhəbi güc sayılırdi, məzhəbi bir devrim bir tərəfdən marksist leninistlərin məzhəbi inqilabların zamanının geçəməsi teorilərinə və proltariya və işçilər inqilabının zamanı gəldiyi tezlərini çürüdürdü və ein halda ateist komonistlərin önündə bir məzhəbi gücün qudrərtli şəkildə və bir sədd kimi dayanabiləcəyini sağlayırdı.
Bu şərayitdə müxtəlif universitələrdə öyrənci aksiyaları olurkən, 1356ıncı il dey ayının 19unda qum`da öyrənci tələbələri aksiya düzənləyirlər və neçə tələbə şah qüvvələri tərəfindən öldürülür və sonrada onların qırxında təbrizdə bəhəmən`in 29unda umumi bir xalq qalxışı ortaya çıxır, təbriz qalxışı ölkə çapında umumi bir üsyanın başlanqıcı olur və yürüyüşü öyrəncilər məhfilindən kütləvi bir qalxışa dönüşdürür. Və bir il sonrada xalq devrimi gərçəkləşir və rahatlıqla və 1350lərdən planladığı kimi hakimiyət fars şiəçilrinin əlinə geçir.

5-7-1-Azərbaycanlıların 4. oyanış hərəkatı

demək olar geçən yüzildə Azərbaycanlıların 29 bəhmən qalxışı, məşrutə, xiyabani və pişəvəri hərəkatından sonra 4. oyanış hərəkatı sayılırdi, bu qalxış Azərbaycan türklərinin yerəl otoritə istəklərinin ön hərəkətləri sayılırdı necəki bir il geçmədən xalqmüsəlman hərəkəti başlanır və farsçıların vilayət fəqih əsllərinə qarşı, yerəl və ılımlı əqitdar qurmaq istəyirlər, bu dönəm hələ Azərbaycanlılarda milli şuur düşüncəsi geniş halda şəkillənməmişdi və sulçularda, komonisiın çökməyə doğru getmə ərfəsində olduğu üçün, özlərini tapabilməmişdilər və hələdə ruslardan yana olaraq, onların bir ırqçı quvvə olduqlarına əsla inanmırdılar, bu üzdəndə Azərbaycanın sulçu kəsimləridə bu hərəkatda yerləri yoxuydu və hətta bir iddəsi Azərbaycan xalqına qarşı olan ırqçı kürdlər və farsçılarla əl bir idilər, bu arada sözdə sulçu tudə partısı ruslara bağımlılıq dolayısıylə və rusların tovsiəsiylə Azərbaycanlıların əleyhinə olaraq mərkəzi hökümməti Azərbaycan xalqı əleyhinə qışqırdırdılar, bu ortamda iç muxtariyət tələb iylə ortaya çıxan hərəkət, iran lideri tərəfindən təbrizi bombarduman təhdidiylə və sonrada hərəkət başçısının tutulub şikəncə edilib öldürülməsiylə son buldu. Və eyn halda o zaman iran devriminin yeni olması, dış dəngələrin Azərbaycanlılar ləhinə müsbət olmaması vəziyəti dahada gərginləşdirdi və Azərbaycanlılar yenə də yenildilər. Ama dünyanın yeni ilətişim çağında və özəlliklə Azərbaycanlıların tarixi təcrübələri, sonrakı bir oyanış hərəkətının meydana gəlməsinə səbəb oldu, yeni oyanış hərəkəti yəni beşinci oyanış hərəkəti eylə bir sağlam təməllər üzərində qurlacaqmışki heç bir şəxsin və qrupun varlığı və yoxluğu ona təsir göstərəməyəcəkdi.

Dördüncü oyanış hərəkatı, ılımlı məzhəbi rəngi varıydı, onun yenilgisi açıqca bunu göstərdi: Azərbaycanlıların daha dərin milli təfəkkürə ehtiyacları vardı və dini ixtilaflara girmədən, müstəqill milli və dini düşüncələrinə və öz soydaşlarına söykənməlidilər.

5-7-2-yaşıl hərəkatı və Azərbaycanın susqunluğu

günəş ili 1388 də (m. 2009) iran adlanan ölkədə cumhurbaşqanlığı seçimi oldu, uzun illərdən bəri, iran seçimləri, devrim qoruyucuları tərəfindən məhəndislik olaraq düzənlənirdi, bu sözün açıq mənası beyləidi : seçimlərin sonucu, devrim qqoruyucularının düşüncəsinə görə bəlirlənirdi və xalqın oyları onların əlilə, və onların səlah gördüyü şəkildə dəyişilirdi və seçim sonucları şəklində dünyaya sunulurdu, qqoruyucuların seçdiyi bu sayaq, əslində fars şiəliyinin dini usullarından birinə daynanır, bu əslə görə imam zamanın nayibi vardır və xalqda gərək, onun dediklərini seçsin, ayrı şəkildə olarsa dinə hayqırı olur və dini liderlərin bunu dəyişməsinə yetgiləri vardır və beylə hallarda dinin xeyrinə yəni fars şiəliyinin xeyrinə dəyişikliklər yapılmalıdır.

Bu seçkilərdə xalqın açıqca dini liderlərin bənimsəmədiyi şəxslərə oy vermələri, dini liderləri qızdırdı və özlərinin qoyduğu yasalarına hayqırı olaraq, seçim sonucunun dəyişməsinə qalxışdılar, xalqda özəlliklə tehranda buna etiraz olaraq xiyabanlara töküldülər. Bu hərəkətlərdə, Azərbaycan türkləri aksiyalarda iştirak etmədilər, bir haldaki Azərbaycan xalqı 1385inci ildə böyük qalxış yaparaq rejim əleyhinə bütün şəhərlərdə aksiyalar geçirdilər, və dəfələrlə idman yarışlarında yüzminlər insan, milli şuarlar verirdilər və hər dəfəsində çoxları tutulub şikəncə olunaraq bu hərəkətlər getgedə yüksəlməkdəydi, beylə bir davranış və yaşıllara qatılmama hərəkəti, ilqinc və düşündürcüydü, necəki bütün araşdırmacıları və özəlliklə xaricdə oturan sözdə demokrat və burukrat farsçıları daha artıq düşünməyə zorladı.

Bu hərəkətlərdə mən işimə xatir və geçici olaraq təbriz tehran arasında getgəl edirdim, və yaxından olaylara şahid iydim, bəzən xaricdə yayılan tələvizionlardan, təbrizdə aksiya və etsablar haqqında xəbərlər eşidirdim, ama özümün təbriz bazarında, ərk və saat qabağında və abrəsan çevrəsində işim olduğu üçün, yaxından beylə bir olayların ittifaq düşməməsinə şahidiydim və əvvəllərdə

hər an bir hərəkət olmasını bəklərkən, ən ufaq tərpənişlərin ortaya çıxmamasınada təəccüblənirdim, ama zaman geçdikcə xalqı bu doğrultuda möhkəm və sabit qədəm olduğunu açıqca gördüyümdə, sürətlə xalqın nə qədər dərin düşündüyünə şahid oldum, ilqinc burasındadır bu olaylardan öncə və sonrada xalq həmişəki kimi öz milli şuarların verirdi və etirazın bildirirdi.

Yaşıl hərəkatında Azərbaycanın son olaylara münasibəti, tariximizin ən düzgün siyasi davranışının işarəsiydi. Və bu davranışdan dolayı dünya, bölgə və ölkədəki hadisələri, düzgün tərzdə dəyərləndirməyə başladılar, və özəlliklə xaricdə oturan sözdə demokrat və burokrat farsçı «Azərbaycanlılar kösübdür» diyərək, dərin fikrə getdikləri onların hərdanışıqlarında aydınca görünürdü.

Eylə görünür beylə davranan Azərbaycanlılar, gələcək addımlarını necə atacaqlarını diqqətlə seçib, irəliyə doğru yürüyəcəklər. Türk aydınlarıda böyük çoğunluqla ən azından beylə bir nəticəyə yetiriblər. 1- millətimizin böyük əksəriyətinin yatmış olmasını inkar etməməkələ, özümüzü aldatmaq yerinə, bütün sahələrdə milli oyanışın güclənməsi uğrunda gecə gündüz çabalamalıyıq. 2- mərkəzin şovinist gücün, içində yaranan gərginlikdən düzgüncə yararlanmalıyıq. 3- ölkə də üçüncü quvvə kimi təzahur etməliyik.

Azərbaycan hərəkatı aydınca bir tarixi məsələyə aydınlıq gətirdi və oda dantə`nin sözünü yenidən təfsir etməkdir: dantə deyir «cəhənnəmin ən pis yeri, toplumda böhran baş verəndə, sakit qalanlarındır»; ancaq «böhranın mahiyətini unudub, xalqı düzgün məfkurə ətrafında toplamadan onları qaranlıq olaylara qoşulmağa çağırmaq, milləti uçuruma sürütləmək və onları cəhənnəmin lap dibinə çəkmək deməkdir». Bu haqda sonrakı suriyə və əraq olaylarında olan qətlamlar və yıxıntılar, ən böyük subut olabilir və o dönəmdə fars şiəliyinin yıxıcılıq putansiyelinin nə qədər yüksək olduğunu göstərdi və onların gərçək üzünü dünyaya bildirdi, hər halda, Azərbaycan xalqı, tarixi hafizəsindən yararlanaraq yüzminlərcə top meydanlarında və şəhər meydanlarında milli

şuarlar verdiyi halda, o böhranda nəqədər düzgün və müstəqil hərəkət etdiyini dahada dərindən dəyərləndirilməlidir.

6-fars şiəliyi və onun təmælləri

fars şiəliyi indiki dönəmində dörd böyük təməl üzərində qurulmuşdur, bu dörd təməl o qədər güclüdürki çoxu zaman dinin əsaslarını sual altına aparır. Və dinin bütün əslləri, hətta namaz və oruc kimi əməllər rahatlıqla siyasi hərəkətlərin qurbani olur. Bu üç təməl 1-gizçilik, 2-tanrılıq iddaası və millətə və kütləyə inanmamaq 3- səbb u lən vəya qarqışlama və düşmənçilik yartma 4-cinsi qarqaşalıq.

ayrıca 5inci olaraq bir sıra yan budaqlardan ad parmaq olar, bu sözləri 4 təmælin açıqlamasından sonra veririk.

-İlkcə işarə olunmalıdı fars şiəliyi özünü məzhəbdən çox, din kimi tanıtdırır və «məzhəb e imamiyə : imamiyə məzhəbi» yerinə «dine imamiyə:imamiyə dini» işlədirlər və amacları islam dinini devərə dışı buraxmaqdı. (Ibn babuye: æletiqadat, ælfəhrest, tusi, s189, ağabozorg/ ælzərie 2/226).

6-1- fars şiəliyi və gizçilik(təqiyə)

islam dinində kafirlərə qarşı lazim olduğunda təqiyə işlənmişdi, türkcə bu kələmə gizçilik mənalanıbdı, quran da bu haqda ən önəmlisi iki ayə də (al imran 3/ 28, nəhl 16/ 106) bilgi verilib. Bu ayələr əsasında bir müsəlman kafirlər içində olaraq məcbur edilirsə təqiyə əslindən yararlanabilir. Qeyd olunan ayələr, təqiyə Məsələsini bəlli şərtlərdə uyqun görür və başqa durumlarda təqiyə edəni tanrı əzabından çəkindirməyə çağırır.

Keçmişdə bəzi islam alimlərinin özəl nəzerləri varıydı:

Ibn cərir təbəri deyir: təqiyə yalnız kuffar üçün işlənər(təfsir æltəbəri 6/316, təhqiq şakir), islam alimləri qeyd edirlər: təqiyə yalnız islamiyətin başlanqıcında geçərliydi və islam dini qodrətə gələndən sonra, təqiyə mənasın ældən verərək daha yoxdur, (örnək üçün qortəbi: təfsir æl qortəbi, 4/57, fəth lælşukani, 1/331).

Ibn teymiyə (sünnü məzhəb olaraq) deyir: təqiyə iylə nifaq`ın fərqi var, təqiyə islamda, yalan danışmaq deyil və ürəyimizdə olandan başqa bir şey demək deyil, çünki ürəyimizdə olandan fərqli söz desək nifaq olur, təqiyədən amac gücümüz yetməyən işləri görməməkdi, vəqti bir mömin, kafirlərin içində yaşayır, ona vacib deyil onların əleyhinə cahad etisin və onlarla savaşsın, eyliyə bilsə, dil iylə cahad edər və onada gücü yetəməsə dinini izhar etməz və onların din iylə nə müafiq olar və nə də yalan danışar, və heçvaqt küfr və batil danışmamalıdı məgər onu məcbur edələr.

Fars şiəliyi təqiyəni dinin roknlərindən (təməllərindən) biri bilir, və deyir: təqiyə vacibdi, hər kəs onu tərk etsə, namazı tərkidib (əletiqadat s. 114);

şeyx mofid təqiyə`ni beylə tərifləyir: «təqiyə, haqqı və inancı gizlətmək deməkdir, o zaman ki dini və dünyəvi ziyana nədən olur».[1]

Fars şiəliyi təqiyəni yalançı hadislərlə h. Rəsul`un dilinə bağlayırlar: təqiyəni tərk etmək namazı tərk etməkdi (camə uləxbar s110, Bəharulənvar 412-414); hərkəs təqiyə etməsə dini yoxdur, dinin onda doqqüzü təqiyə dədi (usul kafi 2/217, horr amli/ vəsael şiə 11/460, Bəharulənvar 423).

Fars şiəliyi öndərləri təqiyə məsələsini imam zamanın zuhuruna qədər geçərli olacağına vurqu yaparlar və ayətullah xomeyni (məcmue rəsael xomeyni 2/185) yazır «sızlər bir dindəsiniz əgər onu gizlədəsiniz tanrının yanında əzizsiniz və əgər ifşa edərsiniz zəlil olarsınız». Və yenədə deyir : (kitab ər rəsail) «təqiyə bir dəfə qorxu üçün yapılır sonrada mudara üçün yapılır və mudara sözündən murad, müxaliflərdən qorxmadan və onların dostluğunu qazanaraq, ortamı istədiyimiz kimi hazırlamaq, deməkdir».

Və yenədə ayətullah xomeyni (məcmue rəsael xomeyni 2/201)də yazır «təqiyə nin düz olmağı üçün yalnız qorxu şərt deyil, ayrıca

[1] - شیخ مفید، شرح عقاید الصدوق، ص۲۶۱، ملحق بکتاب اوائل المقالات : «تقیه کتمان حق و پوشیدن اعتقاد داشتن به آن و کتمان مخـالفین و ترک پشتیبانی از آنهاست، در صورتی که آشکار کردن حق منجر به زیان دینی و دنیوی شود».

məsaleh və məsləhət üçündə vacib dir və hətta əgər əmniyət də olsa və qorxu olmasa yenə də gizçilik və təqiyə vacibdir».
Təqiyə niyə fars şiəliyində dinin bir əslinə döndü?, Nədənyini beylə söyləmək olar: farsçılar başlanqıcda dini içdən çürütmək üçün bunu kullandılar:
1-farsçılar h. Əlini Peyğəmbərin canişini sanaraq üç böyük xəlifəni ğasıb sanırdılar və onlara lən etmək o dönəm islam aləmində imkansızıydı liza onlar təqiyəyə sarılaraq həm öz işlərini görürdülər və həm onu gizlə dirdilər, 2-yalanları imamlara və Peyğəmbərə bağlamaq üçün onların təqiyə etdiklərini bəhanə edirdilər və ismət`idə bu yalanlarını tocih etmək üçün düzəltdilər. Örnək üçün:
koleyni yazır: mənsur ibn hazim rəvayət edir, h. Rəsula dedim nəcür olur sizdən sual edirəm mənə cavab verirsiniz, ama başqası həman sualı soranda başqa yanıt verirsiniz?, Dedi biz artıq və əskik iylə xalqa cavab verərik(usul kafi 1/65). Və koleyni şərh verir artıq demək yəni təqiyə, və əskik demək yəni təqiyəsiz durum deməkdir.
Koleyni lər dini içdən çürütmək üçün təqiyəni imamlardan başqa, Peyğəmbərə də nisbət verirlər, quranda yazır:
maidə 5/ 67: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ: ey Peyğəmbər sənə nazil olanı, xalqa iblağ et, bu işi görməzsən risaləti və tanrının əmrini yerinə yetirməyibsən, tanrı səni xalqdan qoruyacaqdı.
Beyləliklə tanrı h. Muhəmmədə «bilağ-i mobin» tövsiyə edər və risalətini yapmazsa tanrının buyruğundan boyun qaçırmış olur, ayrıca bu yolda onu qoryacağına söz verir. Quran`ın bu ayəsi əsasında, Peyğəmbərlər haqqında təqiyə məsələsi yasaqlanmış şeydir və tanrının heç bir elçisidə beylə bir yanlış təfkkürə uyabilməz.
3- fars şiəliyi kitabları, tənaquzlarla və birbirinə qarşıt olan hədislərlə doludur, onlar bu tənaquzları örtmək üçün və hər zəd əxlaqi və zid insani sözü yaymaq üçün ilkcə onun pisliklərindən qaçaraq o sözü təqiyə yə bağlayırdılar və danırdılar, və sonrada o

söz yayqın hala gəldiyində və özəlliklə sasanlı kültürü əsasında bir sıra tərəfdar tapandan sonra həman yalanı ən düzgün təfəkkür kimi böyüdürdülər. Beylə Məsələlər içində, mütə, ismət, imamət, Peyğəmbər və imamlara bağlanan yalan hədislər, imamlara bağlanan tovhinləri (Məsələn imam həsən`in mitlaq olması vəya səlman`ın tək başına və izinsiz h. Fatimə`nin otağına girməsi və onu yarım çılpaq görməsi) örnək vermək olar.

Fars şiəliyi təqiyə dən amacı yalnız yalan danışmaq və batili savunmaq deyil bəlkə şərr düzəltməkdən də qaçınmırlar, demək olar fars şiəliyi üçün təqiyə, islam və müsəlmanlar əleyəhinə bir növ mübarizə yoludu. Bu gələnək əynən başlanqıcda olduğu kimi indidə islam aləmini zəiflətmək üçün onların tərəfindən işlənməkdədi. Məsələn ayətullah xomeyni vəya ayətullah xamne-i sünnü şiə birliyindən danışırlar və hər yerdə yayırlar ama həman gündə onların olduğu məclisdə birdana bəlgə olmazkən ərşə xanlar və yandaş mallaları, h. ayşə, h. həfsə və h. ömər`ə tovhin edirlər, səhabələrə lən oxuyurlar və h. Fatimənin məzlumluğundan və onun şəhadətindən danışırlar. Bunların hamısını təqiyə təfəkkürüylə tocih edirlər.

4- fars şiəliyi təqiyəyə sarılaraq islam dinini, quran`ı və imamların kitablarını naqis və əksik göstərməyə çalışırlar və elm ğeyb təfəkkürünü meydana gətirirlər, və quya elm ğeyblə imamlar və onun naibləri dünyanı dolandırılar və onu qoruyurlar, bir haldaki, tanrının buyurduğu kimi, ğeyb elmi yalnız tanryia özgü (məxsus) olaraq heç kəsin və hətta Peyğəmbərlərin o haqda bilgisi yoxdur və islama qədər tanrı səlah bildiyi yerlərdə onunla elçilərinə bilgi verirdi, peğəməbərdən sonrada tanrının höccəti insanlara tamamlandığı üçün insan ağlı hər sorunu çözməyə qadirdi, və ğeyb elmidə insanlıq aləmində qurtularaq, bucür işlərə təşəbbüs edənlər, tanrı tərəfindən falçılıq və cinlərə təvəssül etmək olaraq tanımlandı, bunlara rəğmən fars şiəliyi elm ğeybi imamlara aid bilirlər və sonrada onun naiblərini bu elmi bilməyə qadir bilirlər və əslində

özlərində özəl güc və ğeyb elmi olduğunu isbatlamağa çalışırlar və xalqa bilamunaze hakim olmağı amaclayırlar.
Farsçıların verdiyi mənalardan açıqca düşünmək olur: təqiyə mənaca həqiqəti danmaq və qarşı tərfi aldadaraq onun fikrini yaymaq və gizlincə bir işi iləri aparmaq deməkdir.
Bu ənlamda olan təqiyə, iki qarşı tərəfdə güvənsizlik yaradaraq diyaloqun önünü kəsir və uzlaşmanın anlamsız olduğuna səbəb olur. Tərəfsiz yazarlar və alimlər, beylə bir əsli və anlayışı, düzənbazlıq və yalançılıqla (farsca fəribkari və druğquyi) sonuclanacağını və sədaqətsizlik doğuracağına inanırlar, və nəhayətən hər tür oğurluq, aldatma, düzənbazlıq, rüşvə, qətl və cinayət, teror bu fikirlə örtüləcəkdir. Bu təfəkkürün ğayəsi, din yararçılığı dır.

6-1-1-fars şiəliyi öndərlərinin devrimçağı, təqiyə əsasında verdiyi qovllar

-fars şiəliyinin öndəri devrim çağı, çoxlu qovllarını yerinə gətirmədi və devrimdən öncə ki və sonrakı sözlər heç biri birbirləriylə tutmadı. Və buda gizçiliyin, yalançılıq qolunu açıq şəkildə gözlər önünə qoyur.[1]
Ayətullah xomeyni devrimdən öncə, su, bərq, otubus kirasının, və evin məccani olmasına söz verir, bütün düşüncə ifadələrinin və müxtəlif qrupların, azad olmasını söyləyir və devrimdən sonrada bunların altına vurur, (aşağıda o dönəmin qazetlərindən örnəklər verilmişdir), devrim sonrası və farsçı dövlətin təsbitini görər

---

[1]

görməz, ayətullah xomeyni bir qonuşma yapar və qələmlərin sındırılmasını və yazarların və müxaliflərin öldürülməsini önə sürər. Mümkündü Bəziləri beylə düşünələr ayətullah xomeyninin fikri dəyişir, halbuki gərçək beylə deyil, o təqiyə əslinə uyaraq devrimdən öncə yalandan danışmağı vacib bilərək, devrimdən sonra istədiyini yapmağı özünün görəvi bilir və onu böyük savab sanır, bu yöntəm, fars şiəliyinin bütün başçıları və ona itaət edənlər üçün vacib və savabdı. Onların dinində, hakimiyətə və əslində ölkənin sərvətlərinə əl tapmaq üçün, hər növ yalan danışmaq, düzənbazlıq, kələk vurmaq və daha aydın desk makiavelism`in ən əxlaqsız şəkli, cayiz və vacibdi.

6-1- 2- fars şiəliyi və gizçiliklə nüvə silahı düzəltməsi

-devrimi sonrası və özəlliklə iran əraq savaşı sırasında, nüvə proqramı haqda, çoxlu gizlin işlər görüldü və heç vaqt da elam olunmadı və sonunda müxtəlif çevrələr tərəfindən və daha doğrusu gəlişmiş ilətişim (muxabirat) teknoloji sayəsində, üstü açıldı.

Bir məsələyə işarə etmək gərəkir, fars şiəliyi atom bombunu düzəltməkdən, yalnız müsəlmanları qırmağı amaclayır, çünki onların inancına görə, imam zamanları, gəldyiində fars şiəsindən başqa o biri müsəlmanların hamısını, o cümlədən ərəbləri qırıb tökəcəkdir, və hətta h. ayşə və h. ömər kimi şəxsləri öldükəlrinə rəğmən, dirildib əzab verib və asacaqdı, möhtəmilən Azərbaycan türkləri bu cərgə də olmayacaqlar çünki o zamana kimi, fars şiəliyinin totəəsiylə Azərbaycan yurdu qurudulub və türklərində nəsli kəsiləcəkdir, bu haqda sonrakı bülümdə açıqlama veriləcəkdi.

6-1- 3-urmu gölünün qurudulması və fars şiəliyi gizçiliyi

-urmu gölü böyük facəə olaraq gizçilik əslinin ən aydın göstərgələrindən biridir.

Bir tərəfdən gizli planlarla gölün qurudulmasını sağlamaq və o biri tərəfdən urmu gölünün suyunda və duzunda olan nüvə maddəsi uraniomu ələ gətirmək, gizçilik əslinin, bütün maddələrinin

yardimiylə, yəni yalan danışmaq, çevrə düşmənçiliyi, aldatmaq vasitəsiylə, yapılmışdı.
Urmu gölü farsçıların təşəbbüs iylə bəlli planlar üzərə 1370 inci ildən neçə il öncə başlayaraq qurudulmağa başlandı, amac Azərbaycan türk millətini məhv etmək, onları köçürtmək və farsların içində əritmək iydi, farsçılar bütün çevrə (mühit zist) uzmanlarını və mühəndislik danışmanlarını bu yolda səfərəbər edərək, bunların hamısını gizli planlar üzərə və karşinasi tocihlərlə və tovsəə və inkişaf adıyla yapdılar, son zamanlarda bu Planların əsas məqsədi bir sıra qonuşmalar və müsahibə lərlə bəlli olubdur və əlbətə farsçılar fikər edirlərki daha iş işdən geçibdir və urmu gölü ölümə məhkumdur və onların qalan planları da addım addım yürüyəcəkdir və bu cəhətdən özlərinə və işlərinə mütməin olaraq, o zamankı gizli planları su üzünə çıxmasın diyə onları sözdə elmi tocihlərlə yumağa çalışırlar və bu haqda bir sıra seminarlar qoyurlar. Və farsçılar beylə tocih edirlərki o zaman yəni 1370-1390 arası illərdə, su uzmanları və karşinaslarının inancları beyləidi quya urmu gölü bir xərçəng və sərətan quddəsi kimi olaraq qurdulmağı vacib idi və oraya su buraxmaq onu hədərə vermək idi. Və beylə sadə sözlərlə suçu yalnız su uzmanlarının boynuna atmağa çalışırlar və beylə düşünürlər bununla Məsələ xatimə tapıb və fars şiəliyi bəraet olunacaqdı. (Əlbətdə şayəd gələcəkdə təzyiqlər çoxalırsa farsçı hökümət bir iddə su uzmanını tutuqlayaraq ədamına hökm verib məsələni böyük malı oğurluqlar kimi çözmüş olsun, məmula beylə hallarda hətta hökümət içində olan şəxslərida qurbani etməyə hazırdılar).
Bucür seminarlar və müsahibələr, böyük planın aşkar olmasına səbəb oldu, aşağıda bir sıra sorular yazılır, hər kəs bu surulara yanıt axtarmalıdı və ayrıca fars şiəliyi və farsçılar bunlara yanıt verməlidi, demək olar bu sorular gələcəkdə, fars şiəliyini və farsçıları, uluslar arası məhkəmələrdə sorqulamaq üçün, eninə boyuna araşdırmalı və sunulmaydı.

1-sual buradadır niyə bu plan 20 il gizli saxlanıbdır.
2-aya urmu gölü haqqında doğrusu bu deyildi, o zamanlar yəni 1370 lərdə seminarlar qoyulsun və müxtəlif uzmanların nəzəri alınsın və uzmanlarca ortaq bir nəzərə varılaraq urmu gölü haqqında təsmim tutulsun?.
3-niyə bəs bu təsmimlər yalnız urmu gölünün saratan olduğuna etiqadları olan uzmanlar tərəfindən və özüdə gizlin olaraq tutuldu? Və niyə heç yerdə elam olunmadı?, Niyə iş gərgin və təhlikəli vəziyətə yetirirkən bu sözlər və bucür uzmanlar mətrəh olur?.
4-aya insanların haqqı yoxdur bu mövzunu beylə yorumlayalar : farsçılar, urmu gölünün qurudulmasını, gizli plan kimi, və türk millətini məhv etmək məqsədiylə icraya qoyublar və indi sırtıq uşaqlar kimi bunu sadəcə bir sıra su uzmanının boynuna atmaq istəyirlər. Və özlərinin qurtulacağını zənn edirlər.
5-niyə müxtəlif deneyler və azmaişlər devrimin ilk günlərindən bəri, urmu gölünün uraniomu haqqında gizlin tutuldu və aya farsçılar bir tirlə neçə quş vurmağı amaclayırdılar, həm nüvə silahı məlzəmələrinə əl tapmaq amaclanırdı və həm bölgə iqtisadını köçərdərək, türk millətini fəlaktə salmaq istənirdi, hər halda bütün araşdırmalarda bu amacdan başqa bir şey görünməməkdədir. Burada internetdən aldığım şəkil yetərli olabilir.[1]

---

[1] گؤرونتوده اورمو گولو سویونون مشخصاتین وئریر: هر لیتر سودا ۱۹ میلیگرم اورانیوم وار، گؤلو بوتون سویو ۳۱ میلیارد مترمکوپ اولاراق اورانیم میقداری ۶۰۰ تون اولار و اوندان ۷۷ اتوم بومبو دوزلتمک اولار.

6-nəcür olub o zaman bucür bilici su uzmanları, yalnız mərkəzdə və farsıçılar içində yetişdirilmişdi və ilqinc budur bu uzmanların hamısı aşırı halda zid türk üydülər.

7-daha önəmli sual burdadır aya bu təsmimlər, təbriz oyanış hərəkatı iylə (xalq müsəlman hərəkəti) ilgili deyilmi?, Yəni bu təsmimin əsası o zamanlar (1359 da) qoyularaq bilafasilə iran əraq savaşı qurtulur qurtulmaz icraya qoyuldu.

Farsçı hakimiyət, 59-1358da, təbrizi bombarduman etmə təhdidiylə, Azərbaycan oyanış hərəkatı yəni Azərbaycan müsəlman xalq partısını, yatışdırılmasını istəmişdir, və sonrada fəci vəz də oyanış lideri ni şikəncə lər verərək öldürür, bucür planlar, beylə çevrələr tərəfindən çizildiyi daha doğal görünür.

8-lazimdir bu haqda müsahibələr, qonuşmalar və yazılar araşdırılıb və onun təhlikəli boyutu bütün çılpaqlıq iylə aşkar olunaraq, uluslar arası məhəkəmə yə verilsin.

9-urmu gölünün qurutma planının aşkar olması, nüvə tasısatının üstünün açılmasına bənzəyir. Vəqti urmu gölünün qurudulma planı müxtəlif müsahibə və seminarlarda ağızlardan qaçırılaraq üstü açılmağa başlandı, farsçı hakimiyət onu su uzmanlarının boynuna atmağa çalışdı. Farsçılar beylə düşünürlər onları su uzmanlarının boynuna atmaqla və xalqı aldatmaqla, hakimiyətin yürütdüyü kəlan proqramların və bölgəsəl siyasətlərin izi itəcəkdi, urmu gölü və nüvə təsisatlarının dağlar altında qurulması və dünyanı aldatmaq üçün onların balaca bölümünün açıq yerdə tikilməsi və onların arasında olan bənzərliklər, işin nə qədər gizli plan olduğunu üzə çıxardır.

دریاچه اورمیه قربانی فعالیتهای هسته ای حاکمیت اسلامی

دکتر وارتانیان پژوهشگر پیشین مرکز اتمی ایران و همکاران اتریشی اش در سالهای 1982و 1984 در دو مقاله علمی وجود اورانیم در آب دریاچه اورمیه را گزارش کرده اند.

مقاله سال 1982

«آب دریاچه اورمیه حاوی 19 میکروگرم در لیتر اورانیم میباشد.»

با نابودی 70 در صد دریاچه یعنی 20 میلیارد مترمکعب آب دریاچه، به طور متوسط 400 تن اورانیم در رسوبات نمکی به جا مانده است و حاکمیت اسلامی از تیر ماه 91 در حال بهره برداری از آن می باشد.

لینک مقاله

http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0191278X81903590

مقاله سال 1984

ترجمه چکیده:

یک اپاتیت (گروهی از مواد معدنی حاوی فسفات) در ایران (اورمیه) حاوی غلظت بسیار بالایی از اورانیم به اندازه 240 واحد در میلیون است. این نتیجه می تواند غلظت بالای اورانیم در دریاچه شور اورمیه که پیش از این در سال 1982 توسط زیلر، مارک،برتاگنولی و وارتانیان گزارش شده بود را توجیه کند.

لینک مقاله:

- http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0735245X84901273

1

گؤرونتوده نشان وئریر: اورمو گؤلونون قورودولماسی سونوجو، قورو دوز"دان ٤٠٠ تن اورانیوم الده ائتمک اولار.

10-bu məfkurələr doğrultusunda fars şiəçilri urmu gölünün qurdulmasıyla Azərbaycan topraqlarını çöllüyə döndərmək istəyirlər, hətta millət məclislərində belə, Azərbaycanlıları duz və lut kəvirinə köçürmə planlarından danışırlar və hətta dini öndərin sağ qolu vilayəti, Azərbaycanda yatırım yapmağın yararlı olmamasından danışır və yaxında vəya uzaqda onların irandan ayrılacağından (əslində mehv olmağından) söz edir, yenə də onlar vargüclərilə kürdləri Azərbaycan topraqlarında yerləşdirmək istəyərək öz yaralarına olmasada ən azından kürdlər tərəfindən Azərbaycanı dağıtmağı amaclayırlar saydığımız neçə mövzua urmu gölünün əmdi qurdulmağına dəlil kimi sayılmalıdır.
11- düzdürki urmu gölü gizli planlar sonucu bu duruma gəlibdir vəli mühəndislik eyitiminin iranda çox zəif və daha doğrusu qeyr insani olduğunu göstərir, urmu gölünə müxtəlif səd düzəltmə tərhləri, qalıcı inkişaf (tovse eye paydar) adı altında 1370 lərdən bəri çoxuda gizli olaraq işəlnildi. Mütəəssifanə bu dönəm hətta birdana belə mühəndisi qrup, tapılmadı hətta tək bir rapor, çevrə sorunları haqqında irae versinlər və gərçəkdən bütün mühəndsi qruplar (müdürlük düzeyində) yalnız və yalnız rantçılıq (rant xarlıq) və daha doğrusu parazitlik və onun bunun başına börk qoyaraq malını və varlığını çapmaqla məşğuldular və kafidirki onlara pul verəsən hazırdılar hərcür yıxıcı və öldürücü tərhləri bəzəyib icraya qoysunlar və onlar gərçəkdən mühəndislik və bilginlik şəxsiyətindən yoxsundular, əlbətdə ki buda farsçılıq kültürü sayəsindədir. Və əslində demokrasinin olmamasından və gizçilik siyasətinin uyqulanmasından qaynaqlanan sorundur.
12-ayrıca dünyadada urmu gölünün qurdulmasına önəmli təpginin olmaması özəlliklə yaşıllar partiyalarının avrupada güclü olduğu halda, buhaqda ufaq bir səsin və himayətin olmaması düşündürücüdür bu durumu çatı teorisiylə (14- türk xalqlarının istratejik yolu) yorumlasaq, haqsız görünmürük.

13-urmu gölünün ətrafında böyük turisti və mualicə mərkəzləri varıydı və onları böyük ölçüdə genişəltmək olardı və hətta Bəzi deyişlərə görə bu cür projələrdən ələ gələn gəlir eyliyə bilirdi indiki əkinçilik gəliriylə bərabərlik etsin, və həman sayıda işçı də işə məşğul olsun, niyə fars şiəliyi bu gəliri bir yana buraxaraq yalnız əkinçilik gəlirinə planlar tökdü?, Əlbətdə bu məsələyə artmiya məsələsini artırarsaq mövzu daha qarmaşıq olur.
14-araşdırmalar görə artmiya kiçik və tək canlı olaraq urmu gölü sularında yaşayir, bu mocud böyük ölçüdə sənətdə, əkinçilikdə və heyvan becərmədə örnək üçün toyuqçuluqda istifadə olunur və quya urmu artmyası daha mərğub olaraq yuxarı dəyərə malikidi, dediklərə görə artmiyanın becərilməsi ən azında 6-5 və daha iyi quşullarda neçə qat gəlir gətirəbilirdi və yüzminlər işçinin işləməsinə imkan yaradardı, bir haldaki əkinçilik dən neçə qat az, gəlir vardı və oda tufan, sel və dolu yağıntıları olmasa mümkün olacaqdı, niyə farsçılar neçə bərabr gəliri buraxırlar və yalnız urmu gölünün qurutmağa yarar projələri uyqulayırlar?.
15- urmu gölünə bənzər məsələ, təbrizdə planlanan tikinti məsələsidir, təbrizdə bağmeşə də tanınan fay xətti, iranda olan fayların ən təhlikəlisidir, və hər an böyük deprəmlər orada üz verəbilir və beylə əttifaq düşərsə yüz minlər insanin ölümü söz konusudur, sual buradadır bu haqda çoxlu bilgiler var olduğu halda, və təbrizin çoxlu ayrı yerləri özəlliklə onun güney və güney batı tərflərində münasib yerlər olmasına rəğmən, niyə tikinti tikməyi bu qədər geniş düzeydə bağ meşəyə sevq ediblər, aya fars şiəliyi gələcək üçün təhlikə yerləri düzənləməkdədir və aya gələcəkdə Azərbaycan bölgəsini, həm insani və həm mal yatırımı cəhətindən təhlikəyə salmaq kimi plan olaraq, sayılmır?.
16- toplantılardan alqıladığıma görə fars şiəliyinin urmu gölünün qurtarması üçün hətta bir dana tərhi və planı yoxdur, bu Məsələ dərin planların olduğunun böyük subutu olabilir bu haqda sonrakı bölümdə daha çox bilgi verilmişdi.

17-urmu gölü haqqında bəzən beylə bir nəzər verirlər: quya urmu gölünün quruması, əmdi və plan əsasında yox, bəlkə su-i müdiriyət nədəniylə quruyubdur, əgər beylə isə, demək olar farsçı hökümətlərin çevrə və ölkəni dolandırmağa heç cürəsinə səlahiyətləri yoxdur və bu sistimdə eyitilən müxtəlif uzmanlar yalnız mədrək almaq üçün eyitilirlər və onların ölkə sorunlarını çözməyə savadları və yetənəkləri yoxdur və yalnız fars şiəliyinin ziyarətxana lardan topladığı sərvətə bənzər, farsçılıq sistimində becərilən uzmanlarda yalnız bilimsəl şəkildə xalqı çapmaq üçün birşeylər öyrənirlər və elmi məsələlərlə tanışlıqları yoxdur.

6-1- 4-urmu gölü və sözdə bilimsəl toplantılar

urmu gölü haqda şəxsi təcrübələrimlə ilgili bir neçə sözədə işarə etməliyəm :

mən urmu gölünün məsələsini yaxından tanımaq üçün neçə bilimsəl toplantı da özəlliklə tehranda iştirak etdim, zahirdə bilimsəl toplantılar adlansalarda, açıq aydın ittilaat mamurları tərəfindən kontrol altındaydı, hər halda bunlara baxmayaraq, qonuşmacıların sözəlrinə diqqətlə qulaq asdım, və onların gözlərinə tikildim, qonuşmacılar açıq şəkildə ikiyə bölünürdü, birinci dəstə farsçı kəsim iydi, onlar zahirdə yönətici olmasalarda hər qonuşmada dəxalət edirdilər, quya onlar qəyyim idilər, onlarla türk bilim adamları arasında aydın fərqlər görünürdü, farsçılar qonuşmalarında möhkəm və sabit qədəm idilər və umumən məqalələrində və qonuşmalarında urmu gölünün qurumasını, iqlimə və doğal səbəblərə bağlayırdılar və bu haqda özgüvənliklə (etimad bə nəfslə) danışırdılər və öncədən hər şeyi bilir kimi görünürdülər, ayrıca türklərin qonuşmalarına sıx sıx dəxalət edərək və özəlliklə quruma səbblərini iqlim dən başqa parametrlərə bağlayanda, onun qeyr elmi olduğunu önə sürürdülər, bunların yanında türk bilginləri böyük qayqı və nigərançılıq içində olaraq, gərçəkdən düzgün çözüm yolları arama peşində idilər, qonuşmalardan daha ayrı bir mətləb də alqıladım, hər zaman bir türk araşdırmacısı bir yol və yöntəm

önərirdi, Məsələn filan yerdən su gətirmək vəya filan yasanı uyqulamaq kimi məsələlərdə, anən farsçılar tərəfindən təpgi gəlirdi, beyləki o və bu məsələ, doğru və düzgün araşdırmağa ehtiyacı vardır və gərək çevrə, toplumsal cəhətdən mütaliə olunsun və onun əsərləri uzun müddətli bir proqramda görülməyi lazimdir, mən neçə nəfərdən bucür araşdırmaların nə qədər zaman çəkəbiləcəyini soruşdum, söylənən zaman ən azindan 4-5 il iydi, əlbətdə sonrada uyqulamalar onlarca il sürərdi, gərçəkdən bucür yaxlaşımlar, sorunu və məsələni kökündən silərək, onu çözümsüzləşdirməkidi, ayrıca niyə bəs, qurudulan zaman beylə araşdırmalar yapılmamışdı və hər gün bir projə tərh olaraq zaman öldürmədən uyqulamağa başlanırdı. Ama qurtarma haqqında sunulan projələr gərək onlarca il mütaliə olunaraq araşdırılsın?.

Bu toplantılarda bir ayrı məsələdə eşitdim, quya pəhləvi dönəmində də urmu gölü ətrafında səd düzəltmə tərhlərində əsla çevrə üçün su payı nəzərdə tutulmayıbdı, əsli Məsələ buradadı o dönəm bu tur projələr ünlü xarici müşavirə şirkətəlrinə verilirdi və onlarda istandard şəkildə bucür məsələləri nəzərdə tutaraq mütaliə edərdilər, ama nəcür olub bu projələrdə bunları nəzərdə tutmayıblar?, Bu mövzunu beylə yorumlamaq olar böyük ehtimalla o dönəm, mərkəzdə olan yönəticilər, mütaliə anlaşmalarında, çevrə haqqında araşdırmaları həzf edərək uzun müddətlı planlar tökürdülər hər halda bu Məsələ gəniş araşdırma mövzusudu və özəlliklə pəhləvi xomeyni hökümətlərinin ortaq planları qapsamında görülməlidi.

6-1- 5-urmu gölü üçün neynəməliyik

sözdə bilimsəl toplantılar və konfranslardan, aydın şəkildə alqılamaq olar, fars şiəliyi urmu gölü haqda hətta bir dana belə gərçək planları yoxdur və əslində beylə bir iş üçün heç kəs işləməyibdi, beylə bir projənin olmamasının əsli nədəni,onların urmu gölünün qurdulmasına müsəmməm olmaqlarıdı və beylə bir mütaliənin gərəksiz olmasına inanırlar. Farsçılar heç vaxt onun

ehyası üçün ən balaca addım atmayacaqlar, əlbətdə arasıra propaqandalar yapacaqlar və özəlliklə çevrə qurumlarıca və ya ən üst düzey din admları vasitəsiylə və sözdə ünlü bilim adamlarını meydana salaraq, gölün ehyası haqda umud yaratmağa çaba göstərəcəklər, və nəhayətən koleynilərin tövsiyə etdigi üzərə, düşməni aldatmaq üçün, kökündən yalan olaraq, uzun müddətlı planlarının olduğunu söyləyəcəklər, və müxtəlif yalanlarla və zamanı öldürməklə xalqı bu olaya alışdırmağa çalışacaqlar.
Ama Azərbaycan xalqı bilməlidi onlar heç vaxt ciddi addım atmayacaqlar və mütməinən bunu zaman göstərəcək.
Açıq və aydındır urmu gölü quruyacaq və daha doğrusu qurudulacaq, bu Məsələ fars şiəliyinin istratejik məsələsidi, çünki onlar, ən böyük düşməni, indilikdə Azərbaycan bölgəsi və xalqını görürlər.
Ama biz neynəməliyik, açıqdırkı otoritəmiz olmadan ona fikirləşə bilməyəcəyik, və çarəsizcə fars şiəliyinin hər cür qətlamına seyirci qalacayıq, 1-indilikdə bizim acil və yalnız tək yolumuz, məsələni, uluslar arası arenaya çəkməkdi, oda yalnız xarıcdə olan soydaşlarımızın görəvi olabilir, ilkcə fars şiəliyinin atom bombu məlzəmələrinə əl tapmasını və özəlliklə urmu gölünün duzunda olan uraniom, və onun istixracı nəzarət altına alınmalıdır, urmu gölünün duzları hara gedir? Və onlardan nəcür yararlanılır?, O işlərin hamısı uluslararası nəzarət altına alınmalıdır, ayrıca urmu gölü bütün məhkəmələrə, yaşıllar partılarında olan məhfillərə daşınmalıdır və Şayəd beylə yollarla fars şiəliyinə basqı gələrək nisbi halda onun nəcat verilməsi üçün ortam yaransın, hərhalda hər tur nəcat yöntəmləri uluslar arası nəzartlərlə uyqulanmalıdır, çünki onlara nə güvənmək olar və nə onların beylə yetənəkəlri və uzmanları vardı. Farsçılar yalnız balaca icrayi işlərdə Bəzi uyqulamalar yapabilirlər, ayrıca çətə qurmaqda və teror qrupları yaratmaqda, Bəzi ilərləmələr əldə ediblər, ama urmu gölü kimi qarmaşıq işlərdə, analiz gücləri olmayaraq bucür biliməsl işlərə inanclarıda yoxdur. Onların

nəzərində hər tür araşdırma yalnız fars şiəsi əslləri haqda yapılırsa və yalan əslləri doğruymüş kimi göstərilirsə, dəyərlidi və o bir işlər lazim olursa pul və para vasitəsiylə həl olunabilir işlərdi, onlar bilimsəl işləri sadə və önəmsiz fərz edərək onların əhəmmiyətini bilmirlər və Şayəddə beyinlərini eylə adət veriblər, necə ki ayətullah xomeyni iqtisad işini ulağa aid olduğunu söylər və beylə bilimləri önəmsiz bilər, gərçəkdən onlar yalan şeylərlə beyinlərin doldurarak gərçək və doğru şeyləri düşünməyə, gücləri yetəmir.
Bu məsailin yanında onların təqiyə əsllərini və bu nədənlə onların güvənilir olmamalarını bütün dünyaya açıqlamaq lazimdi, dünyaya deyilməlidirki, farsçıların arzuları yəni insanların böyük ölçüdə və hətta onda doqquzunun öldürməsi, imam zaman mısyasında yer almışdı onlar bu işlərin bir bölümünü, urmu gölünü qurutmaqla və atom bombu kimi sılahlarla, yerinə gətirmək istəyirlər.
Urmu gölü haqda bir məsələyədə diqqət etməliyik özəlliklə yaxın tarixi olaylardan dərs almalıyıq, Azərbaycan xalqı geçən əsrdə 1946 illərində, soyuq savaşın başlanqıcında iki blok arasında qurbani oldu, amerikalılar rahatcasına ruslarla anlaşdı və dəmokrasi kimi məfkurələri heçə sayaraq, yüzminlərcə Azərbaycan türkünün qətlamına və sürgün olmasına nədən oldular və heç vaxt da bizim xalqdan üzür istəmədilər və indidə fars faşızmının ixtiyarında qoyduqları sözdə azad televiziyon kanalları gecə gündüz Azərbaycan əleyhinə yayın yapırlar, cəmil həsnli`nin dediyi kimi demək olar əslində iki blok arasında soyuq savaş Azərbaycandan başlandı, indiki zamandada soyuq savaşın yerinə, insanların yanlış tükətim nədəniylə və bölgə savaşlarının yayılması səbəbiylə və dünya qaynaqlarının abadanlıq işləri yerinə silah üçün sərf olması sonucu, böyük doğa fəlaktləri dünyanı təhdid etməkdədir, nə yazıqkı eylə görünür Azərbaycanda savaş olmadığı halda, dünya çapında ilk doğa fəlakəti burada başlanmaqdadır və 1946ıncı illərə tay bütün dünyada buna səssiz qalaraq, Azərbaycanlıların təbii və qeyr təbii ölümlərinə tamaşa etməkdədilər, mütməinən fars

faşizminə və batılı güclərə umud bağlayarsaq və qurtuluşu onların insafına buraxarsaq ikincisi dünya savaşının sonclarından daha çətin nəticələri göz önünə almalıyıq.
2-ikinci yolumuz içəridə olmaldır, əlbətdə xaricdə buna dəstək verməlidir, bu yolda bizim gücümüz inancımızda və onun ilk sıralarında yer alan bizim əliçilik məzhəbimizdi,bu movzu`nu açıqlamaqdan öncə ilkcə, farsçı rəjimin taktiklərini tanımaq lazimdir:
farsçılar malı və təbliğat güclərinə güvənərək müxtəlif taktiklər işlədirlər və işlədəcəkəlr, onların bir işi xalq içində qorxu yaratmaqdır.
Bilirik ki farsçılar, günəş ili 1300 lərdən sonra (miladi1920 lərdən sonra) Azərbaycanı baykot ediblər və amacları Azərbaycan türk millətini buralardan köçürmək və farsların içində əritməkdir, urmu gölünün qurudulmasındada beylə bir hədəf onların gündəmindədir və bu işı müxtəlif yöntəmlərlə yapacaqlar, bir tərəfdən xalqı tutuqlamalarla və şikəncə verməklərlə qorxudacaqlar necəki hətta traxtur oyunlarında məmuli insanları tutub şikəncə verməklə xalqı qorxutmağa çalışırdılar əlbətdə bu yol əsaslı yöntəm olmayaraq özlüyündə rəjim üçündə xətərnak yöntəmdir və onun davam tapması və özəlliklə geniş miqyasda uyqulanması mümkünsüzdür, ayrıca farsçıların qılıncı bu iş üçün çoxdan paslanmışdır onlar bir zamanlar dedilər əgər bir yerdə toplu hərəkət və üsyan olarsa kafidir iki üç min nəfəri öldürək ğailə yer kökiylə yatışar və heç kəsin səsi çıxmaz fars şiəliyi bu işin yüzlər qatını əraq`da və süriyə`də yapdılar, durum yatışmadı heç indilikdə süriyə, iran üçün bir batlağa çevrilibdir və əraqda aşağı yuxarı həman yolda yürüməkdədir, demək olar farsçıların qılıncının daha kəsməyə gücü qalmayıbdır və tökdüyü qanların içində boğulmaqdadır və daha Azərbaycan xalqını təhdid etmək və təbriz kimi şəhərləri bombarduman etmək arzuları, farsçıları ürəyində saplanıb qalacaqdır.

Farsçılar gələcəkdə aydın bir yol yöntəmə baş vuracaqlar və indidən bunlara hazırlıqlı olmamığımız lazimdir, bu yöntəm dolayısız qorxu yaratmaqdı, onlar bir tərəfdən urmu gölünün qurumasının nə qədər təhlikəli olduğunu qabardacaqlar və böyük miqyasda yayaraq insan sağlığına nə qədər xətərnak və təhlikəli olduğunu söyləyəcəklər bu amil iki şəkildə sonuc verəbilr, bir tərəfdən bölgədə beyin qaçışına nədən olabilir və bir tərəfdən də bölgə sərmayəsinin qaçışına səbəb olabilir beyləki bir iddə uzmanlar və özəlliklə onlarki eyliyə bilirlər farsistanda rahatlıqla iş tapabilələr köçməyə üz gətirəcəklər, ayrı tərəfdəndə mal və mülkü çox olanlar tərcih verəcəklər bir miqdar sərmayələrini farsistanda mülk alalar və ilkcə oralarda geçici halda və təbiətən sonralarda daimi vəziyətdə oralara köçüb sakin olacaqlar, əlbətdə farsçılar bunların yanında farsistanda borc vermə sistimindən və ayrıca əzrbaycanda baykot yöntəmini daha genişlədəcəklər. İndilikdə bizlər bəzi fərzlərə dayanabilmərik, məslən bir iddə deyirlər, daha fars hökümətinin mali qaynaqları öncəkilər kimi geniş deyildi və indi farsıstandada durum ağır və gərgindir, hər halda onlar, ağır durumlarda belə Azərbaycan xalqının məhvindən başqa heç şeyi düşünməyəcəklər.

Bu işlərin qabağında bizlər neynəməliyik: bizim tək bir yolumuz vardır, oda dini inancımız, yəni əliçilik məzhəbimizdir, məzhəbimizlə nəcür onların qarşısında savumna yapa bilirik,

əgər bizlər xalqımızı, əsil məzhəbləri və kültürləri haqda bilgilnədirək, mütməinən bu inanc bir səd kimi farsçılıq fəsadının önündə duracaqdır, və urmu gölü hadisələrindən dolayı, türklərin bir bölümü farsıstanada köçmək məcburiyətində qalsalarda, onlar farsçıların məzhəbini və onların kötü inanclarını məslən qadın alverçiliyini, quran əlyhinə inanclarını və düşmənçilik yaratmalarını və sasanlı kültürünü və bütün xalqlar əleyhinə məzhəbi cəhətdən ırqçı yaxlaşımlarını, və xorafatla dolu məzhəblərini, tanıdıqları üçün onlara inanmayacaqlar və düzgün qanıtlarla onlara yanıt verəcəklər, və özəlliklə onların məzhəblərinin kötülüklərini, öz din və

məzhəbləriylə fərqini bilsələr, heç vaxt farsçılığa tərəf çəkilməyəcəklər və onların nə qədər kötü ruhlu, zid islami və zid insani olduğunu görəcəklər və onlarla qaynaşmayacaqlar.
Misal üçün vəqti bir türkmən və ya kürd ailəsi onların içində sakin olurlar heç vaxt onların içində ərimirlər, çünki məzhəbləri və inancları fərqlidir, halbuki bəzi bilgisiz türklər və özəlliklə məzhəblərini və kültürlərini iyi tanımayan türklər daha rahat onların içində əriyirlər və yox olub gedirlər və nəhayətən qul kimi onlara işləyirlər və özlərini itirirlər.
Hər kəs indidə bir balaca araşdırma yaparsa aydınca bəzi sonuclara vara bilir, beyləki, öz hoviyətinə və kültürünə tanış olan ailələr, rahatlıqla öz birliklərini, dillərini və kültürlərini qoruyub saxlayırlar, və əgər bu özəlliklərə, əliçilik məzhəbini və onun yüksək insani və islami dəyərlərini artırarsaq, dirəniş gücü neçə qat artırılar və hətta türklər eyliyə bilərlər bəzi düzgün və insanlığa inanan farslarıda düzgün yola hidayət edib və insani dəyərlər yolunda özlərinə ortaq edələr .
Ayrıca türklər, əliçilik məzəhəbinə söykənərək, bəlli cızıqlarla farsçılıqdan ayrı yolda olaraq, görünməz bir otoritə yaradabilərlər və hətta bu birlik sonucu xalqın yardımıla urmu gölünün qurtulması üçün mali və toplumsal qaynaqlar yaradabilərlər.

6-1- 6-gizçilik və susqunluğun tovcihi

-təqiyənin ən böyük zərəri susqunluğu tocih etmək və sorumluluqdan qaçmaqdır, özəlliklə bu əsl din öndərlərini bir atil batil, fürsət tələb və müftə xor adamlar halına gətirərək onlardan makyavelist şəxslər düzəldir və bir atasözü kimi onlar yel iylə əsməyə başlayırlar və kişisəl yararları üçün hər zülmə və haqsılığa göz yumurlar.
Şikəncə və tutsaqlara təcavuz haqda, insan haqları məsələsində, onların susqunluğu bu çərçivədə yorumlanmalıdı.
Mümkündür bir sıra dini öndərlər, beylə xəbərlər haqda diyələr bunların bizə dəxli yoxdur və bizdə bunlarla muafiq deyildik və

təqiyə səbəbiylə susduq, söz buradadır dini öndərlər, nəzaman millətin və dinin dərdinə dəyəcəklər? Nə zaman din üçün çalışacaqlar?
Aya hər zaman ki mənafeləri icab edir danışacaqlar və mənafələri icab etməyəndə gizçilik edəcəkəlr?.
-fars şiəliyi təqiyə təfkküriylə Bəzi yanlış işləri o cümlədən yalan danışma; oğruluq, rantçılıq (rant xarlıq, Məsələn cənab rəfsəncani`nin malı anlaşmalarda bəlli oranların bu işləri yerinə qoyanlara verilməsi) və totəələri yasallaşdıraraq dini ibadət kimi göstərir halbuki quran`da bunların hamısı suç sayılmaqdadır.

6-1-7-fars şiəliyi din öndərləri yalançılığa adət ediblər

fars şiəliyi, kökü olmayan yorumlarla hər kötülük haqqında yalan danışmağı öz dinləri əsasında düzgün bilirlər, onlar rahatlıqla isanların qətlinə fərman verirlər, bir milləti məhv etməsinə çalışırlar və rahatcasınada təqiyə əsasında onları danırlar, onların dinində hər cür totəə, oğruluq, birinə üzdə dostluq edib daldan xəncər vurmaq, birini aldadaraq malını mülkünü və namusunu əlindən almaq, və sonrada bunları danmaq doğal şeylərdi, və bu işlər yalnız onlara yarar sağlamaq üçün deyildi bəlkə onların dinində vacib iş kimidi. Bu din əsasında, yalan danışaraq, birinin qizina, qadınına və oğluna təcavuz etməyi danmaq olar, hər kəsə şikəncə verib öldürərək sonrada danmaq olar, yetərki o şəxs yalnız fars şiəsi olsun və bu işləri şiə olaraq görsün.
Cənab xomeyni bir kərə danışarkən azadlıqdan və uluslar arası huquqdan söz edər, və hökümətin iç və dış yayınları bunları düdüklərlə təbliğ edər, ama iç məhfillərində, qələmlərin sındırılmasına və yazarların və özgürcə danişanların qətlinə fərman verər və bu Məsələ gizli tutular, yəni onlar zahirdə xalqın və xarıcdə oturanların xoşuna gələn bir söz danışarlar vəli gizlində qətl və ğarət fərmanları verərlər, və buna təqiyə deyərlər.
Yenə də cənab xaminei bir qonuşmasında müsəlmanların birlik və vəhdətindən danışar və onu bütün dünyaya elam edərlər ama həman

zaman bütün məclislərdə, sirələrdə və əzadarlıqlarda və cənab xaminə inin huzurunda Peyğəmbərin qadınlarına və səhabələrinə hər cür tovhin edici novhələr səsləndirərlər və h. öməri pisləyərlər, bu işlər, fars şiəliyi əsasında və təqiyə əsli üzərində və böyük savab sanılaraq görülməkdədi.
Yenə bunlara tay, dini və siyasi hökümətçilər, seçim kampanyialarında, böyük ixtilaslar haqqında, türklərin dilləri haqda vəya urmu gölünün nəcatı üçün, həyəcanlandırıcı təbliğatlar apararlar, ama öz işlərində hətta iynənin ucu qədər bunlara önəm verməzlər, əlbətdə beylə sanılmasınkı onlar seçim sonrası eyliyə bilməyiblər verdiyi qovlları yerinə yetirsinlər, bəlkə Məsələ dinlərinin əslinə qayidir, onlar öz dinləri gərəyincə hər kəsi və özəlliklə düşmənlarını aldataraq böyük savab işlər gördüklərini shkırlar və bu üzdəndə dəfələrcə və tekrar tekrar bu işi görürlər, çünki daha çox savab qazandıqlarını sanırlar.
Bunların yanında təqiyə əsasında, çoxlu Azərbaycan ayndınlarının, totəələrlə öldürülməsi araşdırılmalıdır, zəhtabı, əmanı, səhənd, və çoxlu Azərbaycançılar, təqiyə əsli üzərində canlarını verərək şəhid olublar və farsçılar rahatlıqla bunları danıblar.

6-1- 8-quran təqiyə işini həram bilir

islam dinində kafirlərə qarşı lazım olduğunda təqiyə işlənmişdi, türkcə bu kələmə gizçilik mənalanıbdı, təqiyə məsələsini quran əsasında açıqlamaq üçün ilkcə təqiyə iylə ilgili ayələrə işarə olunur və onların yeniş (nuzul) səbəbəlrinə işarə olunur və indiki zamanda onların nəcür uyqulanacağı haqda açıqlıq verilir.
Quran da bu haqda ən önəmlisi üç ayə söz kunusudur.
(Al imran 3/ 28) : لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكافِرِينَ أَوْلِياءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ في شَيْءٍ إِلاَّ أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقاةً(تُقيه) وَ يُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَ إِلى اللَّهِ الْمَصيرُ.
Mömənlər, möminləri qoyub kafirləri dost tutmasınlar, hər kim bu işi görərsə, tanrıyla bağlantısı qopar (tanrıdan bir şey ummasın), məgər (kafirlərdən) həzər etdikləri üçün özlərini qoruyalar (təqiyə edələr), tanrı (əzabından) sızı çəkindirir və qayıdış tanrıyadı.

Maidə 5/ 57 : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاء وَاتَّقُوا اللّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ. ey inananlar, sizdən öncə kitab verilənlər vəya başqa kafirlər tərəfindən sizin dininizi alay və oyuncaq həsab edənləri özünüzə yoldaş tutmayın və iman gətiribsinizsə (onlardan yox) tanrıdan qorxun.

Nəhl 16/ 106: مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عظِيمٌ. Qəlbi iman iylə sabit olduğu halda (kafərə) məcbur ediln şəxsdən başqa, iman gətirdikdən sonra, allaha kafir olub sinəsini kafərə açanlara allahdan qəzəb və onlar üçün böyük əzab vardı.

Təqiyə məsələsinə geçmədən öncə bu ayələr haqqında bir açıqlama vermək lazimdi, bəzən və çoxuda din qarşıtı şəxslər tərəfindən beylə yorumlar yapılır quya islam dininin bu ayələri diktatorluq yaradır çünki hər insan öz inancını özgürcəsinə seçmə haqqı vardı və niyə islam dini, bir müsəlmanın din dəyişdirməsinə qarşıdı?.

Bu söyləntilərdə önəmli bir nüktə gözdən qaçırılır, bu ayələrin təkid etdigi məsələ, özgürlük məsələsiylə ilgili deyil və quran açıqca «لااكراه فى الدين :dində zor yoxdur» söziylə, din özgürlüyünə vurqu yapıb və geçmişlərdə, müsəlmanlar içində ayrı dinlərə inananlar, islam əleyhinə savaş açmadıqları təqdirdə özgürcə yaşayıblar və indiki zamandada, islam dinicə din özgürlüyü haqda qüşqü yoxdur; əlbətdəki yanlış yöntəmlə hərəkət edən dinçi fanatistlər və teror qruplarının işləri başqadır. Və onlar islam dininədə böyük xəsarət vururlar, və çoxu kəz araşdırmalarda onlarla çoxlu xaçlı güclərin arasında olan bağlantılarda danılmazdı.

Bu ayələrin vurqu yapdığı söz, bilərəkədən dindən dönmək və haqqı danmaq məsələsidi və əmlən Münafiqliq çərçivəsində dəyərləndirilməlidi, ayələrdə möminlərdən və ürəkdən inananlardan söz gedir, vəqti bir nəfər bilərək və qanıtlarla islami qəbul edir onun islamdan dönəməsi bir növ düşmənçilik olaraq bilinir və liza eylə bir şəxsin üz döndərməsi, münafiqanə halda islam əleyhinə savaş açmaq deməkədi və eylə bir durumda, tanrı tərəfindən əzaba

salınacaqdı, aydındıkı bir nəfər dərindən düşünmədən müsəlman olduğu halda sonra ayrı dinə geçərsə Yuxarıda söylənən şərtlər onun üçün misdaqı olmayaraq, cəzalanmasıda söz qonusu olmamalıdı.
Təqiyə konusuna dönmək üçün ilkcə ayələrin yeniş nədənləri açıqlanmalıdı, al imran 3/ 28 və maidə 5/ 57 ayələri hər ikisidə mədinədə yeniş bulub (nazıl olub), al imran 3/ 28. Ayəsi məkkədə hakim olan kafirlər haqqında (hələ məkkə müsəlmanların tərəfindən fəth olmamışdı), və maidə 5/ 57, mədinə kafirləri haqda bir haldaki müsəlmanlar hakim idi nazil oldu.
Nəhl 16/ 106 ıncı ayənin nuzul şəni beylədi: müşriklər müsəlmanlardan neçəsini tutaraq şikəncə edirlər yasir və süməyyəşəhid olur və əmmar şirk və irtidadı qəbul edərək azad olur, peğəməbərin yanına gəlir, h. Peğəməbər soruşur aya o zaman ürəyin dilinlə biraiydi əmmar deyir ürəyim imanla doluydu, bu haqda bu ayə nazil olur və h. Peğəməbər buyurur oda işkalı yoxuydu və əgər yenə tutsalar həman şəkildə davranabilirsən.

Qeyd olunan ayələr əsasında, möminləri qoyub kafirlərlə dost olmaq vəya iman gətirirkən sonra dönüb kafir olmaq, tanrının qəzəbinə gələrək böyük əzaba duçar olmaq deməkdi, bu sözün ayrı anlamı həram işə və kəbirə suça düşməkdi, hər üç ayə, həram işi yapmağı yasaqlayaraq ondan çəkinməyi tövsiyə edir və sonra istisna qail olaraq xas durumlarda bucür həram işlər görənlərin, suçunun bağışlamasından söz gedir. Yəni insan özəl durumlarda, bir həram işi görmək məcburtində qalır və tanrıya istiğfar edir, və ona təqiyə deyilir.
Təqiyə konusuna açıqlıq gətirmək üçün quran`ın bir ayrı ayəsini xatırlamaq gərəkir, maidə 3üncü ayə yol göstərici olaraq beylədir :
maidə 5/ 3 : tanrı buyurur: « حُرِّمَت عليكُم الميتةُ والدّمُ.. فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ: sizə bunlar həram olur, meyyit, qan.. Hər kəs günaha meyəl etməmək şərtyilə, aclıq üzündən məcburiyət halında olursa (həram ediln şeylərdən zəruri ehtiyacını rəf edənə qədər yiyərsə). Muhəqqəqki tanrı bağışlayan və əsirgəyicidi».

6-1-9-təqiyə məsələsi həm quran`a və həm insan ruhuna və əxlaqına hayqırıdı

Yuxarıdakı ayələri göz önünə alarsaq, təqiyə məsələsini aydın şəkildə açıqlayabilirik.

1- tanrı maidə 5/ 3 ayəsində, ən kötü və həram olan meyyiti və qanı, biri naçara olursa yeməyini cayiz bilir, halbuki onun insan cismi və bədəni üçün nə qədər zərərli olmasında əsla quşqu yoxdur. Təqiyə məsələsidə beylədir, əslində təqiyə, bir insan üçün ən qeyr əxlaqi, zid insani, zid din və insanın doğasına zid olan kötü bir şeydir və ondan yararlanmaq, eynən insanin adı halda bir meyyitin qanını və ətini yeməyi kimi bir şeydir, ama naçar qaldığında hər insan ən kötü şeydəndə yararlanmaq məcburiyətində qalır, və hər an o durumdan qurtulursa doğal olaraq onu tərk etməlidi; ayrı deyişlə, təqiyəyə məruz qalan şəxs, əslində məcbur qalır insanlıq kəramətini, əxlaqiyatını və insan kimi yaşamağı buraxsın və anormal bir işə əl atsın. Ama vəqti ayətullah xomeyni normal şərayitdədə təqiyəni tövsiyə edir, gərçəkdən ortaya gələn durum, insan üçün, adı halda ölü əti yeməyi tövsiyə etməkdən və insanlığı ən düşük dərcəyə salmaqdan, heç bir fərqi yoxdur və əslində, cənab xomeyninin dil iylə desk, adam yeməkdən (adəmxarlıqdan) başqa şey deyildi.

Bu haqda bir sözədə deyinmək lazimdi, bu kitabın müxtəlif bölümlərində gələrək bir sıra şeylər əslində həram olub və böyük günah sayılmaqdadı, ama naçarçılıq halda geçici olaraq yapılabilir işlərədi, bunların hamısı əyeni hökmlərə tabedilər, bu işlərdən biri gərçəyi danmaq və yalan danışmaq olarq naçarçılıqda uyqulanabilir bir işdi, o halda ona təqiyə deyilir, təqiyəyə tay meyyit əti yeməkdi, insan acından ölürsə və meyyit əti yanında olursa naçarçılıqdan onu yiyə bilir, istimna məsələsidə eynən beylədi, insan naçarçılıq halda və daha böyük günaha və təcavza əl atmamaq üçün, istimna işini görə bilir (bu haqda sonrakı bölümlərdə daha çox bilgi verilmişdi), ac insanda, aclıqdan yalnız qarnını doyururmaq üçün var olan və əndazə dən çox olan özgənin malından, irtizaq etsədə günahı

bağışlanmalıdı, hər halda hərkəs bu işlərin hansını görərsə, unutmamalıdı o, əslində meyyit qanı yeyir, və hər nə qədər tez olsada sürətlə o durumdan qurtulmağa çalışmalıdı və o işi yapmaqdan əl çəkməlidi, çünki o işlər meyyit qanı kimi ən çox zərəri insanin öz bədəninə vurur və dəvam edərsə, zərərlərini cübran edəbilməyəcək və məhv olmağa məhkum olacaqdı.

Təqiyə əsli haqda dahada aydın bir məsələyə işarə etmək gərəyir, təqiyə yalnız və yalnız vucdanı bir Məsələ olmalıdır və bundan ötəyə geçirsə inanılmaz yıxıcı sonuclara varbilir, örnək üçün və tikrar olaraq xatırlanır: islam sədrində məkkə kafirləri müsəlmanlardan bir ailə üzvlərini, yəni yasi, əmmar və süməyyə ni tuturlar və onlar şikəncəyə məruz qalrılar, süməyyə və yasir şikəncə altında şəhid olurlar və əmmar bir gənc olaraq və şikəncələrə dayanamayaraq təslim olur və kafirlərin istədiyi üzərə irtidadı qəbul edir və azad olur. Əmmar Peyğəmbərin yanına gəlir və peşmanlıq duyur və bu halda nəhl 16/ 106 ayəsi nazil olur və əmmar`ın işi təqiyə olaraq cayiz sanılır və o şərayitdə onun günah olmadığı söylənilir, burada sual mətrəh olur aya bu şəxslərdən hansı daha düzgün iş görübdü. Aydındıkı müxtəlif nəzərlər olabilir, bir halda mümkündü təqiyə edənlər toplumda daha çox etgi buraxsın vəya ayrı bir durumda qəhrəmanca şikəncə altında şəhid olanlar topluma daha çox təsir qoyarlar, və beylə hallarda necə davranmaq, hər kəsin öz gücünə və bədəni qüdərtinə və iradəsinə bağlıdı və hər insanin məcmuə şərayitinə bağlı olaraq, öz təsmimi möhtərəm sayılmalıdı, və heç kəs tərəfindən sorqu sual altına alına bilməz, və yalnız tarixi bir Məsələ və olay kimi təhlil olunabilir, çünki əgər həman intiqad edənlər həman şərayitdə olursalar məlum deyil onlar nəcür davranacaqlar, bu haqda bir tarixi məsələyə işarə etmək daha yardımcı olar, nazim hikmət tutuqlanmamaq üçün Türkiyədən çıxarkən muskuva`da biri ondan soruşur aya qalıb Türkiyədə ölsəydiniz daha yaxşı olmazdımı?, Cavab verir aya siz indiyyə kimi öldünüzmü? Və ölümü tanıırsınız ki mənə beylə təklif verirsiniz?.

Bu durumu daha aydın alqılamaq üçün indiki iran şərayitində və fars şiəliyi tərəfindən tutuqlanan şəxsləri nəzərdə almalıyıq. Bir haldaki şikəncə vermək və oğlan və qızlara təcavuz etmək, kərbəla və məkkə savabında olaraq, farsçı ayətullahlar tərəfindən fətva kimi verilir, vəya hətta tutuqluların qız və oğulları gözlərinin qabağında hətta böyük din adamları tərəfindən və ya onların uyruqları tərəfindən təcavuza məruz qalırlar aydındıkı heç kəs özgəsinə təkəlif verəbilməz və bu Məsələ hər kəsin öz milli və vucdanı məsələsi olmalıdır.

Necəki cənab xomeyni və qulları, ayətullah şəriətmədari`ni tuturlar və onu aşağılamaq üçün bir cəm içində sillə vururlar və sonrada müxtəlif şikəncələrə məruz qoyurlar və oda məcmu şərayiti və məxsusən təbrizin bumbarduman təhdidini göz önünə alaraq və çox qan tökülməsin diyə təslim olur və sukut edir və nəhayətən öldürülür, bu şəraytdə heç kəs ona təslimiyət ittihamı vura bilməz, o öz vəziyətini və topulumda olan məsələləri və gələcəyi göz önünə alaraq təsmim tutubdu və bizlər, diyə bilmərik onun təqiyəsidə işə yaramayıb və Şayəddə təqiyə etməsəydi daha kötü sonuclar doğura bilirdi, vəya buna diqqət etməliyik milli hökümət yıxıldığında bir itddə getdilər vəli ibrahimilər qaldılar və şəhid oldular və bir itddə də qaldılar və təqiyə etdilər, gərçəkdən kəsin olaraq heç kəs diyə bilməz, onların hansının etgisi topluma daha çoxuydu, hər halda bucür təsmimlər, şəxsi məsələlər kimi, ayrı ayrı şərayti nəzərə alaraq dəyərlən-dirilməlidi və tarixi cəhətdən analiz olanaraq gələcək üçün dərs alınmalıdı.

2-qeyd olunan ayələrdən aydınca görnür: bir şəxs kafirlərin içində olduğu üçün və onlardan təhlikə gəlirsə təqiyə edəbilir, aydındı bu halda kafirlər çoğunluqda olaraq, mömin şəxs, onlar tərəfindən basqı altına alınır, və məcbur olunaraq bu işə əl vurur. Göründüyü kimi təqiyə yalnız təhlikə gəldiyi durumlarda mucaz tanınır. Və yenədə maidə 57inci ayəsi əsasında, müsəlmanların çoğunluqda olduğu və kafirlərdən qorxuları olmadığı halda onlardan çəkinmənin

və təqiyə məsələsinin anlamı yoxdur. Tarixsəlcilik yorumla indiki zamanı nəzərdə alarsaq, özgürlük və demokrasi olan yerdə təqiyə mənasız bir iş olur, uluslar arası ortamda vəqti hər kəs azadcasına sözlərin diyə bilirsə təqiyənin anlamı yoxdur, ama azadlıq olmadığı halda, örnək üçün fars şiəliyinin diktatorluğu olduğu təqdirdə və özəlliklə ayətullahların fətvaları üzündən kərbəla ziyartı savabında olan şikəncələrin hakim olduğu şərayitdə, düzgün müsəlmanlar tərəfindən təqiyənin uyqulanabiləcəyi doğal Məsələ olacaqdı.
3-maidə 57inci ayənin içəriyinə və müsəlmanların hakim olduğu məkana diqqət edərsək yenədə islam yasalarıyla, fars şiə hökümməti arasında böyük fərqi görmək olar, bu ayə müsəlmanların hakim olduğu və kafirlərin azınlıqda olduğu halda, onlar tərəfindən, islam dini alay olunursa, kafirlərin öldürülməsinə yox, bəlkə onları dost tutmamasını möminlərə tövsiyə edir, halbuki cənab xomeyni və xaminei hakim olduğu ölkədə vəqti şiə olan Azərbaycan türkləri yalnız yerəl otoritə və dillərinin azad olmasını tələb edirlər, onlar bombarduman olmağa təhdid olurlar, şikəncə olurlar, gölləri qorudulur, iqtisadi lahazdan baykot olurlar, cəmaəti ayrı bölgələrə köçürürlər, kürdləri onların topraqlarında yerləşdirərək aralarında qarqaşalıq salmaq və nəhayət onların məhv etməyi planlanır.
Və aya atom bombu düzəltmək peşində olan hökümət, onları qırmaq üçün bu təşbbüslarə al atmırmı?.
4- qeyd olunan ayələrdə, başqa önəmli bir məselə də vardı, tanrı bu ayələrdə mömin şəxsləri xətab edir və burada bir qurum, firqə, şöbə vəya dövlət xətab olunmur,halbuki ayətullah xomeyni və ayətullah xaminei təqiyə məsələsini mümən şəxs məsələsindən çıxardaraq dövlət məsələsinə çevirirlər, və yalan danışmağı, aldatmağı, düzənbazlığı və totəə qormağı fars şiə dövlətinin əsli siyasətinə çevirirlər, bu Məsələ təmamən quran`a və islam dininə hayqırıdı və məcusi şiəliyi beyləliklə islam dinini çürütəmə peşindədi. Demək olar təqiyə məsələsi dövlət səviyəsində və özəlliklə onlar tərəfindən

dış ölkələrdə uyqulanması, əmələn casusluqdan başqa bir şey deyildi.
5-təqiyə məsələsi xomeyni dövlətində şəxs məsələsından ötəyə geçərək dövləti və hizbi məsələyə dönüşübdü, təqiyə insan ruhuna və əxlaqına hayqırı Məsələdi, bir insan gərçəkdən ruhi təəadulunu pozaraq naçar halda təqiyəyə üz gətirir və quran`ın digər həram sayılan şeylərinin naçar halda uyqulaması gibi nəzərdə tutarsaq meyyit əti yemək dən başqa bir şey deyil, bunun yanında əgər təqiyə bir dövlətin və hizbin və bir dinin yəni ümmətin umumi yasasına dönrsə gərçəkdən o millətin və ümmətin ruhi və əxlaqı dəngələrinin pozquna uğraması deməkdi, beylə halda totəə düzənləmək, kələk vurmaq, oğruluq etmək, millətlərin əleyhinə komplo və tələ qurmaq, üzdə dost daldan xəncər vurmaq o dövlətin yanında ən sadə şeylər olaraq, uyuşdurcu alışqanlığı kimi adi məsələyə çevriləcəkdi.
6-Yuxarıda gətirilən ayətlər əsasında tanrı bir sıra işləri həram edərək o işləri görənləri böyük əzab içinə düşəcəklərini söyləyərək uyarır, aydındıkı, bir insan, adi halda meyyit əti, qanı və həram ətlərdən yiyərsə, heçkəs onun ruhi xəstə olduğunda şək etməz, və ayrıca nəqədər cismi və ruhi xəstəliklər doğuracağıda quşqusuzdu və beylə bir şəxs tanrınında əzabını güzləməlidi.
Meyyit əti və qanına tay, islam dininə inandıqdan sonra və bilərəkədən onu dananlarıda böyük əzab gözləyəcəkdi, dini baxışla desək islam dininə ürəkdən inananlar üçün, dini inkar etmək həram iş sayılır.
Məcburı halda dini inkar edən, tanrının mərhəmətiylə bağışlanması söz konusudur, əlbətdə işin başqa yönünü ələ alırsaq, bir insan hansı qoşullarda, bir həram işi görmək məcburiyətində qalır, mütməinən böyük ölçüdə insan, ruhi lahazdan basqı altında qalır və öz vucdanında böyük çəlişki yaradaraq bu işə boyun əyir, və gərçəkdən özünü alçaldaraq və insan kimi yaşamaqdan vaz geçərək, yalan danışmağa və öz inancını danmağa məcbur qalır, bu üzdən təqiyə etmək əslində normal haldan çıxaraq, düşmənə qul kimi boyun

əyərək və əsarətə düşərək yalanlar içində yaşamaq deməkdi və doğal olaraq hər insanın tələşı bu vəziyətdən qurtularaq azad yaşamaq olacaqdı.
Məsələ burasındadı, vəqti cənab xomeyni və cənab xaminei, imam zamanın zuhuruna qədər gizçiliyin sürəcəyini söyləyirlər və qeyr adi şərayitdən başqa, hətta məmuli durumlardada gizçilik vacib olur, düşməni yenmək üçün, onların güvənini qazanaraq planlanan işləri görmək lazim olur, bunun ayrı mənası totəələri təqiyə iylə itminanlı biçimdə yapmaq deməkdi, beylə hallarda bir fars şiəsi özü üçün daima qeyr adi şərayit yaradaraq psikoloji cəhətdən gərginlik içində yaşamalıdı və bu gərginlik bütün ayətullahların moridindədə sadiqdi. Və onlar təqiyə adıyla tocih edərək, şərayiti daima, həram bir iş görmək üçün hazırlıqlı saxlayırlar.
Gərçəkdən niyə onlar bu gərginlikdə yer alırlar, aya bu gərginlik 1400 il bundan öncə ki yenilginin təsiri nəticəsindədi, bir haldaki onlar o yenilgidən sonra al buyə, qermətilər, zeydi, ismailiyə və fatimilər və sonrada ortaqlaşa səfəvi hökümətini quraraq hər cürəsinə əməl ediblər onlar yalnız xacə nəsir tusi vasitə siylə hulakuxana qılavuzluq edərək bəğdad sünnülərindən yüzminlər insan öldürüblər və tarix boyu xaçlılarla iş birliyi yaparaq islam alminə böyük sədəmələr yetiriblər, aya bu kəsim hələ o psikoloji dən qurtulamayıblar?.
Tuplumsal cəhətdən bu mözvu da diqqətə layiqdir, farsçılar bir tərəfdən təqiyəni həram olmaqdan ötəyə aparıb və bir müqəddəs iş kimi tanıdıb və bu üzdən yalan danışmaq, tovtəə etmək və üzdə dost daldada düşmənçilik etmək, bu kültürün günlük əxlaqına və davranışna dönüşübdür, vəqti xəbərlərdə deyilir iranlıların böyük çoğunluğu pesikoluqa və ruh həkiminə (ruanşinas) ehtiyacları vardı, demək olar bu məsələ böyük ölçüdə fars şiliginin təqiyə və gizçilik əslindən qaynaqlanır vəqti bir ailə də bir uşağa deyilir məbada eşikdə və ya mədərsə də uydu boşqablarımızdan danışasan! Və ya məbada xomeyni və xaminei haqda evdə danışan sözləri eşikdə

diyəsən! Və məbada namaz və uruc haqqında evdə ki sözləri eşiyə aparasan! Və bucur çoxlu məbadalar uşağın zehnində böyük suallara nədən olur və vəqti çoxlu oğurluq və qeyr əxlaqi xəbərləri, yalançılıqları və tovtəələri mallalar və dövlət başçıları haqda görərkən susmağa məcbur olduğunu görür, aydındırki böyük ruhı bunalım içərisində olacaqdır, özəlliklə vəqti düşünür bunların hamısı dini bir əsl olaraq müqəddəs iş kimi tanınır bu bunalım ruhunun dərinliklərinə qədər gedir və onun yaşayışının bir parçası halına gəlir və bütün kayinata və tanrıya qüşqülanır və nəhayətən özüdə qeyr əxlaqi işləri adı bir məsələ olaraq görür və eylə davranmaq təşəbbüsündə olur.

Hər halda bucür movzular özəlliklə cənab xomeyni və cənab xaminei kimi şəxslərin durumu, və yaşayışları, psikoloq uzmanlar tərəfindən araşdırılmalıdı, və mütmeinən bir sıra qaranlıq nuqtələri ışıqlandırabilir.

7-fars şiə liyində, təqiyənin bir din əsli kimi təbliğ edilməsi və yalan danışmağın get gedə adi bir məsələyə dönüşməsi, toplumda və özəlliklə dövlət adamları və müdürlər içində özəl kültür yaratmaqdadır, bu kəsim üçün yalan danışmaq və birini və özəlliklə ərbab rucu`ları aldatmaq, müdürlüq sistimində bir nov yöntəm olaraq daima uyqulanmaqdadır, bu xislət indilikdə onlar üçün adi yaşayış yöntəminə çevrilərək ailə içində də uyqulanmaqdadır, bu gedişlərdən dolayı indilikdə kəsinliklə demək olar dövlət qurumları içində, məxsusənən müdürlərin içində örnək üçün hətta bir nəfər düz iş görən və düz danışan tapmaq mümkün deyildir, rüşvət almayan hətta bir nəfər dövlət adamı görmək mümkün deyil, birinin işi düşərsə hətta bir nəfər malla tapmaq olmazki, şəri rüşvət və əlbətdə böyük miqdarda pul para almayınca birinin işini yola salsın, rüşvət yemək və kələk vurmaq və özəlliklə dövlətin malını və mülkünü yemək bir nov zirənglik və ibtikar sayılır, biri hər nə qədər böyük pullar yeyirsə daha ağıllı sayılmaqdadır.

Əlbətdə bu yöntəmin etgisi ilk növbədə bucür əşxasın ailələrində olmuşdur umumən onların ovladı və yaxınları, əxlaqsız və xəlaf işlərə baxan şəxslər kimi ərsiyə gəlmişdilər, bu özəllik hökümətə bağlı malların ailələrində daha çox görünməkdədir.

6-2- fars şiəliyində, allahlıq iddaası və millətə inanmamaq

fars şiəliyinin əsli özəlliklərindən biri tanrılıq iddaasıdı, ilkcə bu haqda neçə müstəşriq`dən (doğubilirci) sözlər verərək sonrada bu inancdan hasil olan sonuclara işarət edirik.

Dozı (dozy) deyir: şiə, gərçəkdən bir iranlı firqəsi (fars firqəsi) sayılır, ərəb və fars irqları arasında bəlli fərqlər vardı, ərəblər özgörlük sevər yaşama malik idilər, ama farslar (sasanlı hakimiyətine) qul kimi boyun əyməyə alışmışlar, bu üzdən farslar üçün, h. Peyğəmbərin yerinə bir nəfərin seçilməsi anlamsız və yanlış bir şeyidi, onlar üçün, hökümət movrusi olaraq məna tapırdı və bir haldaki h. Peyğəmbərin oğlu yoxuydu, h. Əli varis olaraq onun yerinə xəlifə olmalıydi.

Meller bir ayrı müstəşriq (duğu bilircı) kitabında yazır (cild 1 səfhə 327): farslar islamdan öncəki əski hindlilərin düşüncələrinin etgisi altındaydılar, onların inancında şahənşah, tanrı ruhunun görüntüsüydü və şahlıq sistimi atadan oğula geçərək uyqulanırdı.

Profesor wellhausin beylə inanırdı: şiə inancı çoxraq yəhudiyət təfəkküründən qaynaqlanırdı çünki onun qurucusu əbdullah ibn səbəə, yəhudiydi, onun qarşısında dozı (dozy) şiəliyi farslardan qaynaqlandığını sanır və öz şahlarına tanrının kölgəsi olaraq baxmaları kimi h. Əliyə də həman cürə baxırdılar və onlardan itaət etməyi tanrıdan itaət etmək kimi vacib bilirdilər.

6-2- 1-tanrılıq iddaasının sonuclarını

fars şiəliyi açıqca söyləməsələrdə əslində neçə tanrılığa inanırlar, aşağıda verdiyimiz neçə mətləb bu haqda olan qanıtlardan bir neçəsidi, dahada çoxuna rast gəlmək olar:tanrılıq iddaasının sonuclarını beylə sıralamaq olar: (1-şirkə bulaşmaq, 2- vilayət fəqih

təfəkkürü, 3-diktatorluğun məşruiyəti, 4-xalqa inanmamaq və seçimin anlamsızlığı).
1- şirkə bulaşmaq : neçə tanrılıq inancı, quran və islam dinicə şirk sayılır və ağılcada yanlışdı.
2- vilayət fəqih təfəkkürü : fars şiəliyi bu təfəkkürdən yola çıxaraq vilayət I mütələq e fəqih əslini qanıtlamağa çalışır.
3- diktatorluğun məşruiyəti : beylə inancın sonucu diktatorluğu məşru qılmaq deməkdi. Fars şiəliyinin diktatorluğu layə layə Yuxarıdan aşağıya doğru uyqulanır, onlar ilkcə nasibi`ləri kafir bilərlər və şiələr içində on iki imamdan az imama inananlarıda kafir bilərlər necə ki imam zamanları gəldiyində muhəmməd ibn əskəriyə inanmayanlardan başqalarını qətlam edəcəkdi, sonrakı mərhələ də hətta on iki imama inanaraq hətta onların imam zamanına inanmayanlarıda qılıcdan geçiriləcək, onlar indidə bu təfəkkürləri uyqulamağa çalışırlar, onlar fars şiəliyindən başqa, özgələrinə seçib seçilmə haqqı tanımazlar, və yalançı seçimləri hətta öz içlərindədə numayiş üçün düzgün uyqulamazlar, ayrıca öz içlərindədə vilayət fəqih ətrafdakılardan başqalarını münhərif tanyiaraq onları tutuqlayıb şikəncə edib təcavuz edərlər və öldürərlər, necə ki cənab xamineinin sağ qolunda olan şəxsin (ruhuləmin) oğlunu tutub təcavuz etdilər və sonrada şikəncə verərək öldürdülər. Bu diktatorluq Yuxarıda yenə də dini adamlarıyla hətta fars xalqı arasındada uyqulanır və sasanlı hökuməti kimi yuxarı qatlarda din adamlarından bir kast oluşdurur və yenədə bu kastın içində qat qat diktatorluq uyqulanır. Bu haqda 3-6-2-bölümündədə bilgi verilmişdi.
4-xalqa inanmamaq və seçimin anlamsızlığı : seçim sistimi fars şiəliyinin inancına görə anlamsız bir işədi.
Fars şiəliyi əsasında, bütün dini öndərlər, qutsal olaraq imam zaman tərəfindən seçilirlər və tanrının numayəndələridi, vəqti bir hakim imam zaman tərəfindən seçilir onun xalq tərəfindən seçilməsi anlamsız olur, ancaq indiki çağda, ölkə daxilində və güc

dəngəsində, müctehid`lərin uyruqlarından başqa, müxalif quvvələr və ayrıca dış dünya və dış güclərində önəmli rolları olduqları üçün, aldatma sistimidə işə başlamalıdı və bu üzdən yalançı seçimlərlə bir iddə öz adamlarını, seçmək üçün xalqa sunurlar və yenədə bəzən saxta seçim sonuclarını bəyənməyərək və onları dəyişmək üçün rəhbərdən tutub aşağı dinçilərə kimi hər cür dəxaltı öz din və inanclarına görə düzgün və savab iş bilirlər.

-Fars şiəliyinin seçim haqda inancı, ən aydın şəkildə suriyə də özünü göstərdi, fars şiəliyi tərəfindən yönətiln, suriyə şiələri, bir haldaki nufusun yüzdə duxsanı ayrı inanclara sahibdilər, onların seçib seçilmə haqqını heçə sayaraq, yüzminlər insani öldurməklə və özəlliklə kimiyasal silahlardan yararlanmaqla, nişan verdi insanlığa ən ufaq bir dəyər, verməməkdədilər. Xalqı hər vəsilə iylə əzmək bunlara su içim kimi sadədir. Və Şayəddə imam zamanları kimi nufusun yüzdə doxsanını qılıcdan geçirmək istəyirlər.

-Fars şiəliyinin tərsinə, türk milliyətçiliyinin əsli inanclarından «əgəmənlik qayıdsız şartsız millətindir» sözüdür. Azərbaycan xalqı, milyonlarca xalq müsəlman hərəkatına qatılaraq əslində vilayət fəqih əslinə inanmadıqlarını və fars şiəliyinin bu əslini, Azərbaycan şiəliyinə hayqırı olduğunu söylədilər.

Seçim məsələsi islam dininin əsli gələnəkəlrindən biri sayılır, islami hakimiyət, impratorluğa geçmədən öncə, nisbi də olsa, öndərlərinin seçim lə ortaya çıxması, islamin bu qayda və qanuna verdiyi önəmi göstərir. Və hətta seçilmiş öndərlərin artıq eskik olub olmamağına baxmayaraq bütün kəsimlər tərəfindən qəbul görülməsi, bunun ən görkəmli tərfidir. Örnək üçün h. Əli dördüncü xəlifə olaraq özündən öncəki xəlifələrə sayqılı olaraq, onları təhəlikəyə düşdükləri vaxt savunubdur.

Seçim yasasından söz edərkən bir məsələyə aydınlıq gətirmək lazimdi, özəlliklə islamiyətin başlanqıcında və dörd xəlifə zamanı, seçimdən söz edərkən indiki zamandakı seçim özəllikləri nəzərdə tutulmamalıdı, hətta indidə seçim işi hər ölkədə türlü şərtlərlə

yapılır və Bəziləri obirilərini əsla qəbul etmir, və aydındı ki 1400 il bundan öncəki seçimlər, indikindən çox fərqli olmalıdır, bu üzdən burada yalnız seçim sistiminin təməllərinin qoyulduğundan söz gedir və illa onun ən düzgün və inkişaf etəmiş şəklindən söz etmək anlamsız bir şeyədi.

6-2-2-diktatorluq fars hökümətinin əsasıdır və ondan çıxabilmzlər

farsçılıq hakimiyətının təmælləri və hədəfləri, qeyr insani olması səbəbiylə özəlliklə qeyr fars millətlər cəhətindən, diktatorluqdan başqa bir sistimə sarılabilməz və onların bütün siyasi və dini hakimiyətlərinin teorilərində diktatorluq və despotizmə dayanmalıdır və bunu öz dinləriylə uyqunlaşdırıblar, geçən yüzildə, rəstaxiz hizbindən tutub, cumhuri islami hizbi və vilayət fəqih sistimi də bu düşüncə sistimi içərisində teorizə olmuşdur və əlbətdə həm pəhləvi dönəmi və həm indilikdə də bəzən neçə hizbili sistimlər ortaya atılsada, bir diktator tərəfindən yönətilməkdədir və despotizmlə ufaq bir fərqləri yoxdur, cibhə milli vəya solçu hizblərin əsaslarındada yıxıcı bir despotizm hakimidi və indiki xaricnişin sözdə demokrat göstərişli rəngarng görsənən qruplarda fars şiəliyi sistimində olaraq, zid ərəb, zid islam və zid türk düşüncələr içindədilər və öz yararlarından başqa, özgə millətər haqqında bir balaca xoşgörüləri yoxdur və bunların hamısı onların kültür və dinlərinə dayanaraq ortaya çıxmışdır və qeyr fars millətlər heç vaxt bunların demokrasiyə girməsini görəbilməzlər.

6-2-3-ayətullah xomeyni hökümət haqqında əski şiə inancına qarşıdı

fars şiəliyi qaynaqlarında umumən əgəmənliyini yapan kəs, dörd şərtə sahib olmalıdır. (əhl beytdən olsun, tanrı tərəfindən mənsub olsun, məsum olsun, irsi və lədəni elm sahibi olaraq öyrənməyə ehtiyacı olmasın).

Əbubəsir, əbu əbdullahdan nəql edir:imam qaim dən öncə hər qalxan pərçəm tağuta aid olaraq, onun sahibi tanrıya tapınmır. Mazəndərani bu rəvayətin açıqlamasında deyir, hətta əgər bu pərçəmin sahibi haqqa dəvət etsədə yenədə tağutidi (kafı 8/295, xətib nemani 115, Bəharulənvar 25/114,vəsail şiə 11/37).
Əbucəfərdən nəql olur: hərkəs əhl beyt olaraq, imam qaim`dən öncə zuhur edə, bir quş balasına bənzəyir və uşaqların oyuncağı olacaqdı (şərh mazəndərani12/412).
Əbulhəsən riza nəql edir: tanrı bizim ovliyamızdan təəhüd alıb, (imam zamanın zuhurna kimi) batil dövlətin qarşısında dözüm yapalar (əlğeybə neemani 131).
Əbucəfər öyrəncilərinin birinə deyir: səni təqvaya çağırıram və sənə tövsiyə edirəm bizim xəvaric dən olmayasan (xəvaric dən mənzur zeyd və imam həsən`in oğullarıdı, Bəharulənvar 52/136).
-Əski fars şiəliyinin dedikəlrinə rəğmən; ayətullah xomeyni bu hizbdən olaraq onun əleyhinə qalxışdı və dedi: bugün şiə eyliyə bilir, «vilayət fəqih» ünvanında imam ğaib üçün canişin seçsin, və quya imam zamanın ğeybət zamanı, şiə fəqihlərində ümmət öncülüyünün (rəhbərliyinin) qoşulları vardı, yəni onlar məsumdular, ayətullah xomeyni bu sözlərini öz kitabında yazır (əlhukumə tul islamiyə, 135). [Demək olar ayətullah xomeyni burada təqiyə təfəkküründan yararlanaraq, fars şiəliyinin öncəki inanclarını heç həsablayıbdı; doğrudanda aya fars şiəsi olan bir şəxsin sözünə inanmaq mümkündür?, Əlbətdə bu məsələyə bütün fars şiəsi olan sözdə demokratlar və xarıcdə demokrasidən danişanlar və pəhləvi yanlısı olan şəxslərdə daxildi].
Yenədə ayətullah xomeyni yazır:hökümməti ələ almaq üçün, 1-bizim əlimizdə yalnız h. Musa`nın çəliyi və h. Əli`nin qılıncı və onların polad kimi iradələri yoxdur. 2-əgər iradəmizi möhkəm edək onların hər ikisinədə əl tapa bilirik əlhukumə tul islamiyə,135).
Ayətullah xomeyni yazır: 1-tanrı Peyğəmbəri bütün mömin lərin vəlisi etdi, yəni onun vilayətı şərən hamı üçün geçərlidi. 2-fəqih də

həman şərayitə malikdi, vəlayət və hakimiyət edəbilir, yalnız ayrı bir fəqihi əzl və nəsb edəbilməz çünki hamısı bərabərdilər (əlhukumə tul islamiyə, 51).
[Ayətullah xomeyni bu sözləri devrimdən öncə yazmışdı və ilqinc budur o devrimdən sonra hətta özünün yazdığı sözlərin ziddinə əməl etdi o devrimdən bir il geçmədən özünü ölümdən nəcat verən ayətullah şəriətmədariyə tovhin edərək tutuqlayır və ona şikəncə verərək öldürür].

6-3-fars şiəliyi və düşmənçilik yaratma əsli və ırqçılıq

bu təfəkkürün köklərini qısaca beylə izah etmək olar:
fars şiəçiləri islamiyətdən yenildigi gündən bəri hər bəhanə və fürsətdən yararlanaraq hər müsəlmanı düşmən saymaqdadır, fars şiəliyinin simgəsi olaraq firdusi, zahirdə təqiyə edərək h. Əbubəkr, h. ömər, mənbər və müsəlmanların məscidlərini aşağılayaraq islam aləmində düşmənçilik yartmaq peşindəydi[1].
Vəqti təxət lə mənbər bir ola hamı bübəkr və ömər olarş
-ingilis alimi Edward Browne yazır, «farsların ömər ibn xəttaba düşmən kəsilmələrinin əsas səbəbi onun əli və fatimə`nin haqlarını ğəsb etməsi deyil, əksinə, iranı işğal etməsi və sasanlı hakimiyətinə son qoymasıdır.»
Profesor bəydili savəli Azərbaycan yazarı deyir: şahnamədə hətta tək bir bölüm tapmaq olmazki onda islam əleyhinə təbliğ olunmasın və sapdırılmış zərtoşt dini təbliğ olunmasın, şahnamənin tərsinə nizami gəncəvəy Azərbaycanın böyük Şairi bütün şeirlərində əsil islami savunur və firdusi`nin düşüncələrin yanlış bilərək onları pisləyir və onun millətlər haqqında düşmənçilikləri körükləmə sözlərini qinayır.

---

[1] - چو با تخت منبر برابر شود. همه نام «بوبکر» و «عُمّر» شود.

6-3-1-səbb u lən, töhmət, totəə farsçılar üçün din əslidir

-farsçıların islam adı altında və əslində sasanlı dini üzərində hazırladıqları ən qutsal kitablarında (koleyni- əlkafi) bir cəli hədisdə peyğəmbərin dilindən beylə yazılır: şək əhlini və yenilikçiləri məndən sonra gördüyünüz də, onlara düşmənçilik yaradın; və onların haqqında hərcür söyüş deməkdən, onlara yalan bağlamaqdan, töhmət vurmaqdan, və fitnə yaratmaqdan çəkinməyin, və bu işdə əlinizdən gəldikcə hər iş görün; (ərəbcə mətəni beylədir, əlkafı koleyni (c2 / s376)[1].

Farsçıların ən məqəddəs kitablarında belə sözlərin vurqulanması nişan verir onlar müxalifləri əleyhinə totəə etməyi, töhmət vurmağı və onlara hər cür yalan bağlamağı, bir dini qayda kimi tanıyaraq ibadət bilirlər.

Azərbaycan əliçiliyi lən və qarqışı, inanclarına və özəlliklə soydaşlarının inanclarına zid bilirlər və farslardan qalma ömərkoşan kimi rəsm və sünnətləri kötülük bilərək, indiki gələnəklərində və davranışlarında beylə bir kötü əməl, görünməməkədədir.

Fars şiəliyində düşmənçilik təfəkkürü

əbi cəəfərdən rəvayət olur: tanryia and olsun bizim uyruqlarımızdan başqa bütün adamlar vələdzina dılar (ərrozə tulkafı/ koleyni 135, bəharalnuar 24/311).

Əbi yəhya, cəəfər ibn muhəmməd dən nəql edir: hər çocuq duğolduğunda şəyatindən biri başının üstündə hazır olar, əgər çocuq bizim uyruqlarımızdan olsa tanrı onu şıtanlardan qoruyar, ama bizim uyruqlarımızdan olmasa əgər oğlan olsa şeytan barmağını büzədümünə qoyar və o kıfır və pıs əxlaqlı olar və gər qız olsa önünə qoyar və gələcəkdə o zina edən olar (təfsir əyaşı 2/218, əlborhan 2/139, bəharalnuar 7/237, nur us səqəleyn 2/513).

---

[1] -الكافي كليني (ج٢ / ص٣٧٦) : محمد بن يحيى ، عن محمد بن الحسين ، عن أحمد بن محمد بن أبي نصر ، عن داود ابن سرحان ، عن أبي عبد الله (عليه السلام) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : إذا رأيتم أهل الريب والبدع من بعدي فأظهر والبراءة منهم وأكثروا من سبهم والقول فيهم والوقيعة وباهتوهم كيلا يطمعوا في الفساد في الاسلام و يحذرهم الناس ولا يتعلمون من بدعهم يكتب الله لكم بذلك الحسنات ويرفع لكم به الدرجات في الآخرة. بو خبر آيرى فارسشيعهلرى طرفيندنده دوغرولانيبدى: مسالك الأفهام للشهيد الثاني (ج١٤ / ص٤٣٤)- مجمع الفائدة للمحقق الأردبيلي (ج١٣ / ص١٦٦)، كفاية الأحكام للمحقق السبزواري (ج١ / ص٤٣٧)- حدائق الناضرة للمحقق البحراني (ج١٨/ ص١٦٤) و..

6-3-2-h. Fatiməni ölümünü saxta sənədlərlə şəhadət kimi göstərmək

-fars şiəliyinin ən çırkın işlərindən türklərin tarixinin təhrif etməsi kimi, əhl sünnət və türk qardaşlarımızın əleyhinə bir saxta sənəd düzəltmək və düşmənçilik yaratmaqdır, bilindiyi kimi h. Yalvac`ın dörd qızı varıydı onlardan h. Fatimə (fatma həzrətləri) h. Əlinin qadını olub və 25 yaşında dünyadan köçüb, ruqəyyə və ümkulsum ard arda, h. osmanın qadını olub və 26 və 27 yaşında yaşamların itiriblər, və zeynəb adında qızı, as ibn ərrəbi, adında bir şəxsin qadını olaraq 31 yaşında vəfat edibdi, h. Yalvac`ın hər dörd qızıda 25-31 yaşlarında təbii halda vəfat ediblər, fars şiəliyi islam aləmində düşmənçiliklaəı körükləmək üçün saxta sənədlərlə h. Fatimə nin ölümünü, şəhadət kimi göstərmək istəyir. Və bu işdən bəlli hədəfləri vardır:

1-fars şiəliyi h. ömər`i, öldurməkdə ittiham etmək istir, və amacı əhl sünnət`in ən sayqın məzhəbi öndərini ləkələməkdir, necəki dəfələrcə işarə olunub, sasanlı hökümətini yenilgiyə uğradan və insanları bu kötü kültürdən qurtaran h. ömər idi və farsçılar sasanlı sarayını dağılması nədəniylə h. ömər`dən böyük kin saxlayıblar. Ayrıca nəhculbəlağə vasitəsiylə (xutbə 146 və..) Bunuda bilirik, h. ömər sasanlılara hücum etmək üçün, h. Əli iylə məşvərət edərək onun xeyir udusiylə və tövsiysiylə bu həcuma başladı və h. Əli bu olayların hamısında h. ömər`in arxasındaydı və h. Fatimə`nin oğulları, imam həsən və imam hüseyn, bu hücumlarda daima h. ömər`ın yanındaydılar.

2-fars şiəliyi bu işlərdən amacı türklər içində düşmənçilik yaratmağı amaclayır və Azərbaycan türkləriylə o biri türklər arasında fasilə yaratmaq peşindədilər, bilirikki Türkiyə türkləri, türkmənlər, özəbək türkləri, qırqız türkləri, uyqur türkləri, və.. Hamısı sünnü olaraq, h. ömərə sayqıyla baxarlar və onu islam aləminin ən böyük qurtarıcı öndəri kimi bilərlər və gərçəkdəndə eylədi, və sasanlı kimi insanlıq aləminin urəyini və vucdanını dərdə gətirən hökümməti, yalnız h.

ömər kimi böyük öndərlərin kiyasətiylə aradan qaldırmaq mümkünüydü, Azərbaycan türkləri geçmişlərdə də böyük yanlışlıq yaparaq farsçıların bu oyununa gələrək varyoxlarını itirərək ırqçı düşmənə təslim etdilər və indilikdə böyük oyanışda bu kötülükləri və xorafatı böyük ölçüdə üzərlərindən ataraq düzgün tarixə və öz milli hoviyətlərinə və mənfəətəlrinə əl tapıblar və yalançı və düşmənçilik peşində olan farsların oyununa gəlməmək- dədilər.
3-fars şiəliyi bu işlə, h. Peyğəmbərə və səhabələrə tovhin edərək islam böyüklərini gözdən salmağı hədəfləyirlər, bu haqda çoxlu suallar və əlbətdə aydın yanıtları ortaya qoymaq olar:
-aya h. Peyğəmbər öz yaşayışında özü eyitdiyi h. ömər haqqında o qədər böyük yanlışlıq yapmışdıki qızını öldürsün, mütməinən h. Yalvac, iştibah etməyib və h. ömər gərçəkdən h. Peyğəmbərin məktəbinin ən böyüklərindən biridir və yaşayışıda bunu subut etdi. Demək olar fars şiəliyi bucür saxta sənədlərlə h. Peyğəmbərə və onun yetənəyinə tovhin etmək istirlər və islam məktəbinin h. Peyğəmbər zamanı gücünü soru altına aparmaq istirlər.
- Fars şiəliyinin saxta səndəlrinə görə quya evdə h. Əli, h. həsən və h. hüseyn və h. Fatimə olarkən qapını döyurlər və qapını açmağa h. Fatimə gedir və qapı ona dəyərərək sədəmə görür, bu sözün yanlış olduğu haqda çoxlu dəlillər önə sürmək olar. O zamanın kültürünü nəzərə alarsaq, evdə böyük kişilər olduğu halda, mütmeinən h. Fatimə qapını açmamış olurdu, ayrıca vəqti h. Əli tanrının aslanı (şir e xuda) məqamındaydı, nəcür bu haqda sakit olubdur, bucür saxta sözlər, h. Əli və onun kəramətinə və qeyrətinə tovhin etmək deməkdir. Ayrıca o zaman, evlərin girişində taxta vəya dəmir qapı yox bəlkə bir parça örtük sallanırdı.
4-bu cür nağılların saxtalığının ən böyük subutu budurkı h. Əli`nın nəhculbəlağəsində işarə olunmayıbdı, əlbətdə yalançı farsçılar deyirlər quya h. Əli təqiyə edərək bunu demədi, bilirik sonralar əli dördüncü böyük xəlifəlik məqamına yetirdi, aya o zamanda diyəbilməzdi, bir haldaki təqiyə məfkurəsi heç imam tərəfindən dilə

gətirilməyibdir yenədə bu hadisə sonralarda imamların yazdığı kitabların heç birində gəlməyibdi.
-Bu olay heç bir düzgün rəvayətdə gəlməyibdi və rəvayətlər yüzlərcə il sonra bir sıra Şuubi kəsimlər tərəfindən qondarılıbdı və hədəfi islam aləmində ixtilaf yaratmaqıydı və indidə fars şiəliyi bu saxtalıqdan, Azərbaycan türkləriylə o biri türklər içində düşmənlik yaratma peşindədilər.
5-h Fatimə haqqında movcud olan bütün sənədlər və onların saxta olmalarının nədəni beylə dir:
-farsçıların ən möhüm sənədləri, coveyni adında bir şəxsin kitabından nəql olunur, onun kitabı fəraedulsəmteyn adıyla çap olunubdur, bu şəxs üçün, şeyxulislam imamulhərəmeyn ibrahim coveyni unvanı verilibdi və beylə vurqulanır bu şəxs bir sünnü olaraq h. Fatimə`nin şəhadətini doğrulayıbdı.
Farsçı din öndərləri bu haqda böyük düzənbazlığa əl atyıblar, beylə ki tələş ediblər saxta unvan yaratmaqla və onu sünnü göstərməklə öz sözəlrinə düzgün sənəd yaratsınlar. Beyləki:
hədis tarixində neçə coveyni vardır birinci şeyxulislam əbu imran coveyni (ölüm ili 323 h), ikinci imamulhərəmeyn əbdulməlik coveyni (ölüm ili 478 h), üçüncüsu ibrahim coveyni (ölüm ili 722 h); onlardan birinci və ikinci şəxs sünnüdülr. Və yalnız ibrahim coveyni`nin fəraedulsəmteyn adında kitabı vardı.
Farsçı din adamı ayətullah muhəmməd baqir məhmudi, bu kitabı öz müəsisəsində (müəsise ye şiiye məhəmudi) çap edərək ibrahim coveyniyə böyük cilvə vermək üçün, saxta unvan düzəldir yəni ilk iki şəxsin unvanlarını yalançı şəkildə ona yükləyərək, onu şeyxulislam imamulhərəmeyn ibrahim coveyni adlandırır.
imam həcər böyük sünnü bilginlərindən imam zəhəbi`dən nəql edərək deyir «ibrahim coveyni hatib ul ləyl`di və yalançı rəvayətlərdən hər nəmənə əlinə düşür bir yerə toplayır».

Ibrahim coveyni kitabında 12 imama, ismətə və ğayib imama inandığını yazır liza o şiə olaraq tanınır və çoxlu farsçı din adamlarıda bunu açıq şəkildə yazıblar.
Ağa bozurq tehrani onun şiə olduğunu vəya sonradan şiə olduğunu vuorqulayır, ayrıca ayətullah xoyi, nəcaşı, ibn ğəzayiri və kəşi kimi şiə bilginləri, bu hədisin ravilərini yalançı və məlun tanıyıblar.
6-bəzən deyilir sünnü kitabları olaraq tarix yəqubi, və məsudi`nin kitablarında da bu olaya işarə olunubdu gərək diqqət olunsun bu şəxslər kitablarında bu haqda sənəd verməyiblər və yalnız dastan kimi sözlərindən yazıblar və ayrıca bu şəxslər 300 il olaydan sonra kitablarını yazıblar və fars şiəsi məhsub olurlar.
Bir sıra kitablardada o cümlədən əlmusənniff ibn əbi şeybə, təbəri tarixi, ənsab ul əşraf bilazəri kimi kitablarda açıqca bucür hədislərin zəif və sapdırılmış olmasına işarə olunubdur.
7-ilqinc budurki, farsçılar iki ayrı mötəbər kitab sanaraq «lisan əlmizan- imam həcər, və mizan əl eetidal- imam zəhəbi, əlmiləl və ənəhl şəhristani, əlvaqi-səfəvi»; sənəd gətirirlər və deyirlər bu kitablarda bu olaya işarə olunubdu, halbuki kitablara rücü edərək görürük, bu olaya işarə etmək olubdur vəli bunu yazaraq onun yalan olduğunu sabit ediblər vəli farsçı dini öndərlər bu sənədlərin yalanlamasına işarə etmiyərək yalnız sözün işarə olmasına vurqu yapırlar və izləyici də beylə imac yaratmaq istəyirlər quya sünnülərin mötəbər kitablarında bu hadisə doğrulanıbdı.
Halbuki onlar burada saxtakarlıq edirlər və yalançı sənədlərlə şəhadət məsələsini sabit etməyə çalışırlar və hədəfləri yalnız düşmənçilik yaratmaq və islam böyüklərinə səbb u lən etməkdir.

6-3-3-düşmənçilik tarixi anlaşmalara hayqırıdı

nadirşah və osmanlı dövləti əsasən 1639-cu il qəsrşirin muqaviləsində anlaşma yaparaq yeni maddələr üzərində uzlaşdılar, bu anlaşmaya görə zəvvarlar, əsirlər, səfirliklər, haqda madələr imzalandı və barışı sağlamaq üçün «uç xəlifənin pislənməməsi» haqda yeni anlaşma imzalandı. Bu əsl Yüzillərcə, barış üçün

dayanaq oldu, ama fars şiəliyinin iş başına gəlməsiylə, tarixi maddə olaraq bu anlaşmanı pozdu və onlar gecə gündüz məscidlərdə və yayın sistimlərində səhabə, üç xəlifə və Peyğəmbərin qadınları əleyhinə səbb u lən edirlər və hərcür tovhini və pisləməyi onların haqqında rəva bilirlər.
Farsçılar gərçəkdən bütün anlaşmaları pozaraq bölgəni, savaşa sürütləyirlər və xalqları huzursuz etməyə çalışırlar.

6-3-4-fars şiəliyinin hədis diyənləri irqəçidilar

fars şiəliyinin peğəməbəri yəni koleyni, ırqçıdı.
Koleyni`nin qaradrililər haqqında ırqçı yaxlaşımı
h. Əli`dən rəvayət olunub qaradrililərlə nikah yapmayın çünki onlar məsx olublar (əlkafi5/352)
koleyni bir fars ırqəçısıdı: koleyni bir hədisində h. Əli`ni tanrı sanaraq onun ölü diriltməsindən danışır: bəni məxzum gənclərindən biri, h. Əlinin yanına gəlir və ona öncələr, yaxınlarından birinin öldüyünü söylər, h. Əli deyir: onu görmək istirsiniz?, Qəbrini mənə nişan ver, ravi deyir, əli rəsulallahın qəbasıyla gələr və ayağıyla qəbrə vurar, ölü durar və qəbirdən eşiyə çıxar və farsca danışar, əmirulmömnin deyir məgər sən ərəb deyildin?, Cavab verər, ama biz əbubəkr və ömərin zamanında öldüyümüz üçün dilimiz dəyişilibdi. (Usul kafi,c1, s457, bəharalnuar, c41, s 192, bəsir ud dərəcat s 76).
Fars şiəliyi, fars sanan səhabələri qutsalaşdırır, fars şiəliyi ırqçı yaxlaşımla, fars sanan səhabələridə vəhy işinə bağlayırlar: həsən mənsur`dan rəvayət olunur: imam sadiq dən soruşdum aya səlman mühəddis iydi, dedi bəli, dedim kim ona xəbər verirdi?, Dedi bir sayqın mələk (rical əl kəşi s19), ayrıca «məqalat əl islamiyin (1/80)» kitabında bir sıra şiə firqələri səlman`ı tanrı məqamında bilrədilər.

6-3-5-fars şiəliyinin ayrı firqələr haqqında ırqçı yaxlaşımı

fars şiəliyi hədislərində və kitablarında farsçılar və farsçılara xidmət edənlərdən başqa, qalan şəxsləri və qrupları düşmən tanıyaraq

onlara küfr edir, farsçılar Peyğəmbər və imamları yalnız cəəli hədislərlə özlərinə bağlamaq istəyirlər, halbuki quran, nəhculbəlağə və imamlardan qalan düzgün tarix və hədislər (birinci və ikinci əsərdə yığılan hədislər) fars şiəliyinin əleyhinə olan bəlgələrdilər, onların kitablarında ən azından ad apardığımız şəxslər və qruplar təkfir olunurlar: 1- fars şiəliyi səhabə`ləri pislərlər, səlman, miqdad və əbuzər dən başqa, yüzlərcə səhabə təkfir olarlar və quya Peyğəmbərdən sonra onların hamısı mürtəd olublar. 2-Peyğəmbərin əhl beyti (h. Fatimə, h. həsən və h. Hüseyndən başqa) təkfir olarlar, Peyğəmbərin h. Fatimə dən başqa üç ayrı qızı varıydı, fars şiəliyinin öndərləri, hətta onları Peyğəmbərin qızı olmasını danarlar. 3- fars şiəliyi islamın üç xəlifəsini səbb u lən edərlər və onları ğasib bilərlər, və yalnız h. Əlini tanrısallaşdıraraq özlərinin amaclar doğrultusunda ona işlərinə yarar xususiyətlər yapışdırarlar. 4-bütün islami Məmləkətləri darulküfr tanyıarlar, «şam əhli, rum ahlindən (yəni məsihilərdən və ya rum türklerindən) daha pisdilər və mədinə əhli, məkkə əhlindən daha pisdilər və məkkə əhalisi açıqca tanryia küfr edərlər; usul kafi 2/409», və əlbətdə indiki çağdada hakimiyətdə olanlar ərəbi məmləkətlərdə olan hakimləri kafir və mürtəd bilərlər. 5-islam dünyasının qazilərini İmamların və alimlərini pislərlər, 6-bütün islami firqələri təkfir edərlər: bu haqda ayrı şiə qrupları haqda bəharulənvar (34/37) dan neçə hədis qeyd olur: məclisi deyir: zedi və onlar kimi fəthiyə və vaqifiyə qrupları, kafirdilər; ayrıca onlar dualarında fars şiəsindən başqa qalanlarına səbb u lən oxuyarlar.

7-fars şiəliyinin kafir tanıdığı sünnülər haqqında birsıra bəlgələr verilir,bu Məsələ daha çox önəmlidi, çünki əslində fars şiəliyi bu inancıyla müsəlmanların 95 faizinə küfr edir və onları mərtud tanıyır və demək olar fars şiəliyinin əsli amacı onları məhv etmək və qırmaqdı və bu təfəkkür istemarçıların istədiyi olaraq bunun üstündə plan tökürlər və islam aləmini zəiflətməyə çalışırlar.

6-3-6-fars şiəliyinin fətvası imamları dananlar haqqında

şeyx səduq deyir:bizim inancımızda imam əli və imamları dananlar, gərçəkdən Peyğəmbərləri danıblar və yenədə bizim inancımızda imam əli`yə inananlar və sonrakı imamları dananlar, eynən buna bənzəyir onlar bütün Peyğəmbərləri qəbul edirlər ama h. Muhəmmədin Peyğəmbərliyin danırlar (risale yə etiqadat 103, mərkəz nəşr 1370).

Feyz kaşanı deyir: hərkəs imamların birin dana eynən nubuvvəti danır (minhac ul ncah 48, təb ul islamiyə, beyrut 1987).

Mofid, Bəharulənvar(23/391) dan nəql edir: hərkəs imamların birin dana və ondan itaət etməyi bir haldaki tanrı onu vacib edib, kafərdi və həmişəlik atəşə müstəhəqdi.

6-3-7-farsçılar h. Peyğəmbərin qadınlarına tovhin və ayələri təhrif edirlər

əli ibn ibrahim qomi (təfsir qomi 2/377) təhrim surəsində 10uncu ayəni məcusilik sistiminə uyqun təfsir edir.

(Təhrim10 : ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا اِمْرَأَةَ نُوحٍ وَاِمْرَأَةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَع الدَّاخِلِينَ:

tanrı inkar edənlərə, nuh`un və lut`un qarısını örnək göstərdi, bu ikisi qullarımızdan iki saleh kişinin nikahları altındaydılar,ama onlara xaiynlik etdilər, (nuh və lut) tanrıdan gələn əzabı onlardan uzaqlaşdıramadılar və onlara (iki qadına) atəşə girnlərlə bərabər girin deyildi».

Ibrahim qomi bu ayədə 'fəxanətəhuma' sözünü, h. ayşənin fahişəliyi haqda təfsir edir və deyir quya «təlhə» onunla ilişgi qurmaq istəyirdi. Və bu üzdən məhdi gəldiyində həd yasasını ayşə haqqında uyqulayacaqdı, koleyni`də əlkafi`də (2/555) həmin nəzəri verir, əlbətdə indiki fars şiəliyi ayətullah larıda hamılığan həmin yoruma inanırlar və onu təbliğ edirlər. Məcusi şiəliyi, təhrif haqqında sınır tanımır və özlərinin əski gələnəkəlrinə uyqun hər cür təhrifi və mənanı quran ayələrinə uydururlar.

6-3-8-fars şiəliyinin sünnülərlə düşmənçiliyi

nasibi lər fars şiəliyi nəzərindən həman «əhl sünnət və cəmaət» (sünnülər) dilər

fars şiəliyinin böyüklərindən, şeyx hüseyn ibn şeyx al usfur dirazi bohrani deyir: nasibi həman sünnülrədi (əlmuhasin əlnəfsaniuə fı ucubə əlməsail əl xorasaniyə 147). Və hüseyn ibn şəhab əddin kerk amili deyir : nübüvvəi danmaq üçün kafirlərdə olan şək və şübhə, eynən nuasibi`də imamları danmaq kimidi (hədayə tuləbrar ila təriqə tul əimmə tul əthar 106, 1396h). Ayətullah muhəmməd əl hüseyni şirazi nasibiləri həman sünnülər mənalayır (dairə tul məarif fəqhi 33/ 38, darululum 1409h),

nasibilərin qətli vacib və malları mubahdı

şeyx səduq rəvayət edir: əbu əbdullah`dan soruşdum sizin nəzəriniz nasibi ləri öldurmək üçün nədir? Dedi qanı həlaldı (iləl uş şərayə s 601, təb nəcəf).

Horr amili və cəzayiri deyir: nasibi`lərin qətli vacibdi və malları mubah dı (vəsail ul şiə 18/463, ələnvarul nəmaniyə 2/307).

Tusi deyir: hər yerdə nasibi əmvalı əlinizə geçdi ona malik olun və xomsunu (bizə) verin (`təhzib ul əhkam` 4/122, feyz kaşani, əlvafi 6/43, məhasin ul nəfsaniyə 167).

Ayətullah xomeyni deyir : nasibi`lərin əmvalın hər yerdə ələ gətirəsiniz ona sahib olun və xumsunu verin (təhərir ul vəsilə 1/352).

Məclisi və səduq deyirlər: əbi bəsir, əbi əbdullah dan nəql edir:h. Nuh, gəmisində it və doğuz daşıyırdı ama həramzadə daşımırdı, bir haldaki nasibi həramzadədən daha pisdi (Bəharulənvar və səduq 8/41).

Ayətullah seyid əbduləli musəvi səbzvari deyir: kafir islami və risaləti və məadı danar və nasibi iylə onların fərqi yoxdur(camə əlahkam 57).

-Nasibi lərin nəcis sayılması

kazim təbatəbai deyir: nəvasib və xəvaric və ifratiləri nəcis bilməkdə işkal və irad yoxdur (əlorvə tul vosqa, təbi tehran)., Xomeyni deyir: tanrı nəvasib və xəvaricə lənət etsin, onlar quşqusuz nəcisdilər (təhrir ul vəsilə 1/18 beyrut).

-Xomeyni nın Bəzi şiələrə avantajları

Ayətullah xomeyni deyir: şiələrin 12 imamilərdən başqa firqələri, əgər başqa imamlara düşmənlik etməyələr pakdılar və illa onlarda nasbilər kimidilər (təhərir ul vəsilə 1/119).

-Sünnülərin cənazələrinin yanında durarkən onlara lənət oxumaq

iman əhlinə cayiz deyil vilayət müxaliflərini ğusl versin və ona meyyit namazı qılsın və əgər çarəsi olmasa təqiyə üzüylə ğusl verəndə ona lənət oxumalıdı (əl muqənnəə, mofid s 85)

fars şiəliyi öndərləri və ayətullah xaminei`nin nəzərlərində, sünnülərlə yalnız təqiyə üzündən namaz qılmaq olar. Sünnülərin dediyi iylə muxalifət etmək fars şiəliyinin əsası kimi qəbul edilib.

Horr amili deyir: əbdurrəhman ibn əbi əbdullah imam sadiq`dən nəql edir: əgər iki hədis eşitsəniz, tanrının kitabı iylə tutuşdurun, onunla uyqun olanı saxlayın və müxalif olanı atın, əgər tanrının kitabında tapabilməsəz, onu ammə (əhl sünnət) rəvayətlriylə tutuşdurun onlarla mvafiq gəlsə onu atın getsin, ama onlarınkılarla muxalif olsa onu saxlayın (vəsail uş şiə 18/84), qeyd olunmalıdı mohsen ul əmin, kitabında deyir: xassə yəni bizlər və ammə yəni sünnülrədi (əyan uş şiə 1/21).

Ayətullah xomeyni də Yuxarıda deyiln sözə təkid edir (ərrəsail 2/83).

Sünnüləri təqiyə üzündən aldatmaq caizdi

murtəza ənsari və əbulqasim xoyi, kitablarında deyirlər: təqiyə nədəniylə and içmək üçün əliniz açıqdı (əttəqiyə 73, tənqih şərh urvətul vusqa 4/278),

Fars şiəliyinin, sünnülərin əleyhinə ən böyük təşəbbüslərindən və onlara düşmənçilik törətmələrindən biri onların kitablarını və hədislərini öz yararlarına təhrif etmələridir və məmulən öz yanlış

işlərini və əməllərini sübut etmək üçün bu təhriflərə əl atırlar, onlar bənzər şiə və sünnü adlardan yararlanaraq, hədisləri tikə parça edərək və ya kökündən yalan hədislər qondadraraq bu işlərə əl atırlar və özəlliklə bilgisiz əvam xalqı aldatmağa çalışırlar, bucür yalan danışmaqlar özəlliklə və məçidlərdə çalışan fars şiəsinə mənsub mallalar və şəxslər üçün və ya internet sahəsində çalışan məcüsi şiələrinə alışılmış bir şey olaraq, onların günlük əxlaqiyatına dönübdür və hətta yalan xəbərlər düzəltmək adı hadisələr halına gəlibdir, əlbətdə məcusilər, türklər haqqındada bu yöntəmlərə baş vururlar.

6-4- fars şiəliyi və cinsi qarqaşalıq

fars şiəliyinin birinci və önəmli əsli və onları islam aləmindən özəlliklə sünnü bölümdən və ayrıca əski türk dini gələnəklərindən ayıran, islam dininə hayqırı olan cinsi ilişgilər və bu məsələdən dolayı ortaya çıxan cinsi qarqaşalıq, və ailə pozuqluğudur. Bu əslin ortaya çıxmasının nədəni bir tərəfdən farsların əski gələnəklərinə söykənməsi və ayrıca dini liderlər üçün müxtəlif gəlir qaynağı yaratması olmalıdır. Bu haqda ilkcə fars şiəliyində müxtəlif cinsi inhiraflar haqqında dini tövsiyələr və fətvalar verilir, sonrada onların quran`a hayqırılığı yazılır.

6-4- 1-fars şiəliyində siqə məsələsi

-cənab koleyni fru əl kafi (s 5/540) kitabında yazır:
əgər bir kişi, bir qadınla hər yerdə və hər zamanda ilişgi qurmuş ola, sonra onu buraxa və ayrısyıla və sonrada ayrı biriylə siqə olaraq, tanıq (şahıd) və qadının vəli`sinə ehtiyac olmadan (onu soruşmadan) ilişgi qurabilirmi? Və aya qadın, fahişəligi pis bilə vəya ərli ola bu halda ondan sual etməyə gərək olmadan bu işi görəbilirmi?.
Yanıt: ən etibarlı qaynaqdan cavab verilir: bismihi təala, bu iş cayizdi.

Siqə müddəti bir ay, neçə saat vəya neçə dəqiqə olabilir (kafı, fi əl fru cild 5 səfhə 46, Əlistibsar tusi cild 3 səfhə 151).
«Məsael vərdud- muhəmməd sadiq/ çap əvvəl 1416h- 1995 m s55» yazır: -müsəlman qızını siqə etməkdə onun vəlisinin izni şərt deyildi, və onunla mücamiət etmək, yalnız ön tərəfdən daxil olmama şərtiylə caizdir. (Diqqət edin qadın yox bəlkə bakirə qızdan söhbət gedir).
Bu bölümü Yuxarıda vermişdik tikrar etməsi buradakı tartışmalar üçün gərəkli görünür.
Cənab malla fəthulla kaşani fars şiəliyinin ən böyüklərindən, «minhac ul sadiqin fi ilzam ul müxalifin» kitabını yazıbdır, bu kitab quran təfsiridi; təfsirlərin birində yazır: «h. Muhəmməd buyurur : hərkəs bir dəfə mütə (siqə) edə, dərəcəsi h. Hüseyn dərəcəsində olar, iki dəfə siqə edə, dərəcəsi h. həsən dərəcəsində olar, üç dəfə siqə edə, dərəcəsi h. Əli dərəcəsində olar, dörd dəfə siqə edə, dərəcəsi məncə olar, hərkəs siqəsiz dünyadan getsə qiyamətdə onun qulağı və burnu kəsiləcək pis halətdə məhşur olacaq».
Sonrakı səfhə də yazır: (h muhəmməd buyurur): hər kim siqə iylə müxalifət edə, mən iylə müxalifət edir və hərkim mən iylə müxalifət edə, tanrı iylə müxalifət edir və cəhənnəm əhlidir, hər zamanki siqə edən və siqə olan bir yerdə oturalar, tanrının mələkləri onları qoruyur.. Vəqti birbirlərinin əllərindən tuturlar suçları olsa, barmaqlarından eşiyə tökülür, və birbirlərini öpəndə, tanrı onlara həc və ömrə səvabı yazır və..
oynaşla ilişgi qurmaq: tusi deyirək oynaş qadının mütə etməsinin işkalı yoxdur (əlnəhayə 490), xomeyni deyir: zina edən qadından cinsəl yararlanmağın işkalı yoxdur (təhrir ul vəsilə 2/292).
Qadınla bir dəfə cəma üçün ilişgi qurmaq: bir şəxs 10uncu imamdan soruşur bir qadınla bir dəfə yaxınlıq etmək üçün ilişgi qurmaq olar, yəni siqə etmək olar, imam buyudular bəli və həmin sualı imam cəfərsadiq dən soruşdular dedi işkalı yoxdur, ama yaxınlıq

qurtularkən, gərək kişi üzünü qadından döndərsin və qadına baxmasın. (Əlfru min əl kafi 5/460, Əlistibsar lel tusi 3/151).
Bakirə qızla ilişgi: helli deyir: baliğ qız Bakirə ola vəya dul ola siqə olabilir və onun müxalifət və etiraz haqqı yoxdur (şəraelislam lenəcm əddin əl hilli 2/186 t tehran 1377h), tusi deyir: kişi eyliyə bilir qızın atasından izni olmadan və tanıq olmadan onu siqə edə (əlnəhayə, tusi, 490).
Aya fars şiəliyinin bu yasalarıyla sasanlı dini arasında ən ufaq fərq görmək olar?, Aya sasanlıların əxlaqsızlığı və ondan dolayı müzməhil olması beylə yasalara uyanların aqibəti deyilmi?
Neçə qadını mütə etmək : imam cəfərsadiq`dən soruşuldu aya siqə qadın, dörd rəsmi evlənən qadından başqadı, buyurdu eyliyəbilirsiniz minlər qadın siqə edəsiz çunki onları icarə edibsiz (təhzib ul əhkam leltusi 7/259, Əlistibsar ləltusi 3/253).
Ayrıca əgər siqə qadın şərt olunan işə düzgün əməl etməsi, kişi eyliyə bılr onun ucərtin azaltsın (Fru e kafi 5/460, Əlistibsar ləltüsi 3/151).
Göründüyü kimi fars şiəliyi imamların dilinə yalançı hədisləri bağlamaqla əski dinlərini islam adına xalqa yeritmək istəyirlər

6-4- 2-fars şiəliyində çocuqlardan cinsi yararlanma məsələsi

cənab xomeyni önəmli ictimai bir məsələyə işarə edir : qızla 9 yaşından tez yaxınlıq etmək düz deyil, vəli ondan ayrı ləzzətlər almaq, Məsələn qucaqlamaq və budlarını ona yapışdırmağın işkalı yoxdur!!! (Təhərir ul vəsilə, əlxomeyni 2/241).[1]
Qeyd olan sözlərin bənzəri, koleyni`nin kitabında görmək olar: «qız uşağından ləzzət aparmaq caidi». (Fru e kafi 5/540-542).

آمیزش کردن با زن قبل از کامل شدن نه سالگی جایز نیست، خواه نکاح دائم باشد یا موقّت. اما سایر لذت جویی‌ها مانند دست زدن با شهوت بغل کردن و ران چسباندن حتی با دختر شیرخوار اشکالی‌ندارد(!!!!!)[1].
(۱)- تحریر الوسیلة - الخمینی ۲/ ۲٤۱.

1

Qızı (bakirə) siqə etmək, hətta vəlisinin izni olmadan və tanıq(şahid) olmadan, caizdi (`təhzib ul əhkam` cild 7 səfhə 254 və şrae ul əhkam nəcm əddin əl helli cild 2 səfhə 186).
Fars şiəliyinin söylədikləri sözləri, əski sasanlı dinin qaydalarıyla muqaisə edərsək, konunun əslinə varmaq çətin olmayacaq.
«Cənab qiyas abadi yazır: sasanlı dinində : qız gərək 9 yaşanda evlənsin və əgər uzun müddət bu işdən boyun qaçıra, öldürülməlidir və əgər bir qadın küsərək əri evini tərk edə ölüm cəzasına yetirilməlidir. Və zərtoşt dinində qız uşağını 3 yaşında ərə vermək mucaz və mubah idi» (dinkərd kitabı).

6-4- 3-fars şiəliyində illeqal yaxınlaşmalar

-koleyni bir yalan hədis imam riza həzrətlərinin dilinə bağlayır: ondan soruşdular qadın iylə arxadan mücamiət etmək olarmı? Dedi işkalı yoxdur (fru əl kafi, 5/540) vəya ayətullah xomeyni rəsaləsində deyir: heyz vaxtı arxadan olan ilişgilər caizdi və kəffarəsi yoxdur.
Ayrı bir hədis koleynidən verilir:
məruf fəqih`lərin biri əbi əbdullah dan soruşurlar: aya kiçik qızı siqə etmək olar; əbi əbdullah deyir bəli, məgər çox kiçik ola və aldanmış ola, soruşdular onun ölçusu nədir, əbi əbdullah dedi 10 il. (Kafı fı əl fru cild 5 səfhə 436, Əlistibsar tusi cild 3 səfhə 145, `təhzib ul əhkam` cild 7 səfhə 255).
Xomeyni fətvasına qarşıt fətva
əlbətdə fars şiəliyində bəəzən Yuxarıda qeyd olunan sözlərə qarşıt fətvalar görmək mümkündür; «rəsul allah buyurdular: mənim ümmətimin qadınlarının arxası ümmətimin kişilrinə həramdı» (Mən la yəhzər ul fəqih babuye 3/468, kitab əlnikah bab ul nəvadir).

6-4- 4-fars şiəliyində ləvat

fars şiəliyi ləvat işini də yalanlarla imamlara bağlayır: imam riza`dan ləvat haqqında soruşurlar imam buyurur, quran bir ayə iylə bu işi həlal bilir və lut əleyhissəlam dedi: هؤلاء بناتی هن اطهَرَکُم: yəni bir gün onun qovvmu istədilər onun qonaqlarıyla ləvat edələr həzrət

dedi : qızlarım sizlər üçün daha təmizdilər bir haldaki lut bilirdi onların amacı nədir. (Əlistibsar tusi cild 3 səfhə 243, `təhzib ul əhkam` cild 7 səfhə 415).
Bucür hədislər kökündən yalan olaraq onları imamlara bağlamaq daha kötü işdi, imamlar dəfələrcə düzgün hədislərdə bunları yalanlayıblar bucür hədislər məmulən yalançı ravilərə bağlanaraq, koleynilər tərəfindən söylənibdi, quran sərahətən bu yalanların əleyhinədi, sonrakı bölümlərdə bu haqda gərəkən bilgiler verilmişdi.
-Siz buna diqqət edinki oğlan qız öyrənci vəya qohum vəya qonşu olaraq birbirləriylə görüşürlər və oğlan onunla ilişgi qurmağı istir və qızda qəbul etmir, oğlan beylə bir hədisi və rəvayətı nişan verir və deyir bunlar tanrının numayəndələri tərəfindən yazılıbdı və din usullarıyla çəlişgisi yoxdur və aydındı ki qızda bunları görürsə xeyli rahat olur və oğlanda ona itminan verir biz dini gərəyincə, eylə ilişgi qurarıq ki həm şəri olur və həm sənin bakirə olmağınıza sədəmə yetirməz və beyləliklə bütün qeyr əxlaqi ilişgilər dini usullarla vucuda gəlir və əgər bucür ilişgilər hətta ailələr tərəfindən bilinsədə, qız və oğlanın üzü açılıbdır və işlərindən dəfa edərək ailə böyüklərini din əleyhinə olmaqla suçlaya bilirlər.

6-4- 5-fars şiəliyi məhrəmlərin mütə etməsinədə yaşıl işiq yaxır

-siqə haqqında cinsi qarqaşılıq inanılmaz dərcədə fars şiəsində yayqın olaraq sasanlı behdini`sini xatırlamaqdır, onlar quran`da bir ayəni, zərtoşti dininin usullarına uyqun yorumlayırlar:
«əhzab 33/ 49 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا: ey iman gətirənlər mömin qadınları nikah edib və onlara toxunmadan boşasanız, daha onların boynunda sizin sayacağınız bir iddə yoxdur, onların kəbinlərin verin və gözəl şəkildə buraxın.»
Nemətullah əl cəzairi fars şiəliyinin böyüklərindən olaraq bu ayə iylə birlikdə quran ayələrini, kitabında beylə yorumlayır(yığcam olaraq): tacir qardaşlar qonşu ölkədə ev icarə edib və bir işləyən qadını siqə edirlər və növbətlə hərbiri ora gedir yararlanır; vəya

birinin qadını xəstəxanada yatır və onun bacısı, bacısı uşaqlarını saxlamağa və ğəzalarını verməyə onun evinə gəlir, fəqih ona deyir birinə xəbər vermədən qadınızı buşayın və bacısını al, və xəstəlik sonu, tikrar bacısın boşa və əsli qadını niyyət eləyib yenidən al. («Seyri dər cəhan təşəyyo», s 94, nəql əz «zəhr ur rəbi»)
Yuxarıdakı sözləri oxuyandan sonra dərindən diqqət etmək lazimdir, sonralar qadının bacısı o evə gələrkən və bacısı ərini görərkən nəcür olaylar üz verəbilir.
Beyləliklə fars şiəliyi, məcusi gələnəyini toplumda yerləşdirmə sorununu, böyük ölçüdə həll etəmiş olur, onlar gərçəkdən islam dinini içdən buşaltmaq üçün və əski gələnəkəlrini diriltmək üçün hər cür yalanı quran`a və dinə bağlayırlar.
Bucür cinsi qarqaşalıqlar fars şiəsinin xoarafat və inhiraflarla dolu bütün hədis kitablarında vardır və onlar utanmadan və bucür işləri dini cəhətdən ibadət kimi yorumlayaraq təbliğ edirlər.
Aya bucür qaydalar sasanlı din iylə eyni deyildir: cənab riza muradi qiyas abadi «insanlığın üzüntüləri (rənchaye bəşəri) Human sufferings» kitabında yazır: «Möbid azərfərənbəğ fərroxzadan» 20ıncı fətvasında ondan sual olunur : birinin qızı vəya bacısı onunla evlənməyi qəbul etməsə aya zorla onunla evlənəbilir?, Möbid cavab verir: kişini evlənməyə məcbur etmək olmaz vəli biri qızına vəya bacısına zorla sahib olabilir və bu əməl, məharim lə evlənmə savabındadır.[1]
-əslində fars şiəsi ailə pozucu, sasanlı kötü dini rəsmlərini, fars şiəsi adıyla və özlərinin dediyinə görə «islam-i nab-i muhəmmədi» adıyla millətə yeritmək istəyirlər.

6-4- 6-fars şiəliyində kəbinli qadın (nikahlı qadın) mütəsi

-fars şiəliyi kəbinli qadının mütə etməsini pis bilmir və qondarma hədislərlə sasanlı məcusi dininin qaydalarını yeni dinləriylə bağdaşdırmışlar.

---

[1] -(باخین: متن پهلوی: روایت آذرفرنبغ فرخزادان، ترجمه حسن رضائی باغ‌بیدی، تهران، ۱۳۸۴، صفحه ۱۶)

Ərli qadını mütə etmək : fars şiəliyi, cəəli hədisləri imamların və Peyğəmbərin dilinə bağlayaraq əski kültürlərinə dini məşruiyət qazanmaq istəyirlər; bir hədisdə nəql olunur: muhəmməd ibn əbdullah əşəri nəql edir, imam cəfərdən soruşuldu : filani bir qadınla mütə şəklində ilişgi qurur, və ayrısı ona deyir o qadının əri vardı və oda qadından soruşur aya ərin vardı?, Cərəyan əbu əbdullah`a yetişdi və o dedi gərək ondan sual etməyə; və bu Məsələ iki qaynaqdan nəql olunubdu və bu cəhətdən tusi deyir bir kişi bir qadınla mütə şəklində ilişgi qurarsa niyaz yoxdur ondan əri haqda sual etsin (əlnəhayə, 490).

Fəzl imam cəfərsadiqə deyir: mən bir qadını siqə etdim və sonra onun əri olmasından quşqulandım və araşdırdım gördüm eylədi, imam buyurdular niyə bu haqda araşdırma yapıbsan? ; Ayrı rəvayətdə imam cəfərsadiq buyurdular bu Məsələ sənə heç rəbti yoxdur sən yalnız onun mehriəsin verməlisn (Fru e kafi 5/460, `təhzib ul əhkam` ləltüsi 7/253, Əlistibsar leltusi 3/253).

Əban ibn təğləb nəql edir : əbaəbdullah (cəfərsadiq)ə dedim mən bəzən küçə də göyçək və gözəl üzlü qadınları görürəm və mümkündü onlar ərli, ev qadını, vəya oynaş qadınlar olsun, imam buyurur: bu məsələlər sənə heç rəbəti yoxdur sən yalnız onun müzdün (mehriyə) təyin etməlisn (`təhzib ul əhkam` leltusi 7/255, Əlistibsar leltusi 3/45, Fru e kafi 5/462).

Fars şiəliyi özlərinin dindaş qadınları haqda beylə əxlaqsızlığı yayaraq ayrıca əhl sünnət, yəhud və nəsara qadınlarıylada ilişgi qurmağı tövsiyə edirlər (vəsael əlşiə 14/452; Fru e kafi 2/44, `təhzib ul əhkam` 2/188, Mən la yəhzər ul fəqih 2/148).

Cinsəl ilişgilər haqda söylənən hədislər istinasız cəəli olaraq, din böyüklərinin dillərinə bağlanıbdı, bu hədislərin raviləri ya cəəli adlardılar vəya rəcal elmində və hətta fars şiələrin öz kitablarındada qeyr adil və yalançı və hətta mürtəd və dinsiz adamlardılar, koleyni və tusi kimi farsçılar yalnız üz gələnəkəlrini diriltmək üçün, malı qaynaqlar əldə etmək Üçün, və islam dinini içdən çürütmək üçün,

bucür qondarma hədisləri düzəldiblər və hamısıda dördüncü qərnin əvvəllərində uydurulubdu. Ayrıca bu hədislərin möhtəvasına baxarsaq, qadınlar ən açıq şəkildə aşağılanırlar və onlara ən ilkin haq və huquq tanınmamaq- dırlar və fars şiəliyi tərəfidən qul (bərdə) kimi muamilə görnməkdədilər

6-4- 7-fars şiəliyi hökuməti və nikahlı qadın siqəsi

1-tuplu yataqlı qonaqlıqlar

mütməinən hərkəs bu tür xəbərlərdən çox eşidibdi, beyləki filan qonaqlıqda, pis ilişgilərdən dolayı 30 nəfər döktürü tutublar vəya filan qonaqlıqda özəl ilişgilərdən dolayı 20 nəfər reis rüəsalardan tutublar vəya filan vilada partıda 10 nəfər tutublar, bu xəbərlərdə xas hadisələrdən danışılır və eşidicidə təsəvvür edir quya onlar münhərif şəxslər olaraq dinə inanmayanlardılar, ama xəbərlərin dərininə gedəndə ayrı sonuclara yetirirsiniz, beyləki təəccüblə görürsünüz bu şəxslər umumən dövlət adamları vəya onlarla ilgili şəxslərdilər və umumən vəzləri xoş olaraq yuxarı gəlirlərə və ya aylıqlara sahibdilər və çoxukəz bir malla vəya sipah böyükələriylə vəya inqilaba mənsub dadqahlarda olan şəxslərlə bağlantıları olaraq onlar tərəfindən qorunurlar və ən azından bir sorun çıxanda onların vasitəsiylə rahatlıqla həl edirlər.

Xəbərlərin daha dərininə gedəndə, dinin lap əslinə yetirirsiniz və görürsünüz onlar öz dinlərinə əməl edərək bu işlərdən həm dünyəvi ləzzət aparmaq və axirət savabı aparmaq istəyirlər, və malla fəthulla kaşanının dediyi kimi imamlar və Peyğəmbərlər məqamına çatmaq istəyirlər və onlar dəqiqən fars şiəliyinin nikahlı qadını siqə etmək əslindən yaralanırlar.

Bu xəbərlərin içəryiyi beylədi, bir böyük evdə vəya hütel kimi yerdə qonaqlıq salırlar və qonaqlıqda 5 vəya 10 və bəzən daha çox və hətta 30 ailədən çox, ağa xanım olaraq iştirak edirlər, şamların vəya naharların yeyirlər və sonra xanımlar hər biri bir otağa gedir və qapını bağlayır, və ağalar salonda qalırlar və otaqların açarların bir mizin üstünə tökərlər, və ağalar gəlib hərəsi ittifaqi olaraq bir dana

kilidlərdən götürürlər və sonra kilidin üstündə ki yazılan nümrəli otağa gedir və və otaqda olan xanımla özəl ilişgidə bulunur, bu tür qonaqlıqlar dövrei olur və hər dəfə iştirakçıların biri və ya bir neçəsi qonaqlığın xərcini öhdələrinə alırlar, əlbətdə butür xəbərləri, mən şah zamanı böyük dövlət adamlarının içində olduğunu dəfələrcə eşitmişdim və o zaman onların fasid olduğuna inanırdım ama sonralar bu xəbərləri yayqın olaraq tehran və isfahanda və azaraqda ayrı böyük şəhərlərdə eşitdiyimdə ilkcə təəcüb edərək sonralar gördüm bunlar gərçəkdən əsil din adamları olaraq fars şiəliyi məzhəbinin usullarına uyan şəxslərdilər və ilişgilərlə imamlarına və özəlliklə əsli Peyğəmbərlərinə yəni koleyni, tusi, kaşanı, məclisi və xomeyni və xamine-i kimi böyüklərinə yaxınlaşmağı və onların məqamına varmağı amaclayırlar.

Bu haqda bir məsələyədə deyinmək lazimdi butür xəbərlərin meydana çıxması və beylə adamların tutulması gərçəkdən dövlətin beylə işlərlə müxalif olması deyil bəlkə burada mali Məsələ vardı, beylə ki əgər bu işlər bir malla vəya özəl qurumun xəbərləriylə olursa və onlara siqə etmə malı qaynağı sağlanırsa, heç müşəkül yaranmaz, ama onlar üçün malı gəlirlər olmasa bucür tutuqlamalar gəlirsiz ilişgilərin qabağın almaq üçün yapılır; hər halda fars şiəliyinin usullarından dolayı butür ilişgilər gizlin olaraq daha yayqındı və əlbətdə indilikdə daha hərkəs, özü siqə oxuyaraq bu məsələni dinləricə uyqun hala gətirir və teknoloji və bilimin yayqın olduğondan dolayı, siqə oxuma təxəssusunu hamı öyrənibədi və mallalara çox ehtiyac duymurlar.

2-ərli qadınların dost tutması xəbəri

bu günlərdə bu tur xəbərləri gizli və ya açıq şəkildə eşitmək və görmək mümkündü, özəlliklə ölkənin mərkəzi bölümlərində qum və isfahan və tehranda bu xəbərlər daha yayqındı, bucür gələnəklər balaca şəhərlərdə və məxsusən Azərbaycanın balaca şəhərlərində demək olar yoxdur, məmulən beylə ilişgilər məzhəbi ailələrdə daha çox və daha gizlindi, ama adi ailələrdə az, ama daha açıqdı, bu

məsələ, fars şiəliyinin nikahlı qadın ilişgisi əslindən qaynaqlanır və getgedə bir gələnək halına gəlməkdədi. Bu tür ilişgilərdədə ağa və xanımlar özləri və məmuləndə öz ürəklərində siqə oxuyarlar və bu uzmanlıq işində xalq, öz ehtiyaclarını və dini sorunlarını, mallalara niyaz olmadan çözürlər və fars şiəliyini daha yuxarı zirvələrə çatdırırlar.
Farsçılar içində butür gələnəkəlr əskidən bəri bunların dinlərində varıydı və indidə fars şiəliyinin yaşıl işiğıyla umumi və dini bir gələnək halına gəlməkdədi, necəki firdusi şeirlərin birində sasanlı böyüklərinin qadınlarından danışarkən beylə söyləyir : «unlu ərləri olsada gizlincə ayrı yoldaşları vardır.».[1]

3- gənc qız oğlanların tutulması

gənc qız oğlanların tutulması və onlara dosya(pərvəndə) açılması və onun yanında hətta nikahlı qadınlalarla ilişgilərin yayqınlaşdırması, toplum içində böyük çəlişgilər vucuda gətirir, mən dəfələrcə gənc qız və oğlanları görürdüm xiyabanda dolanarkən tutulurlar və onları ailə və qapı qonşuların yanında beabır etdikdən sonra, dadqahlara yollayırlar və onlar haqqında dosyya təşkil verirlər və istixdam vaxtları onlara çətinlik yaradırlar. Özəlliklə onların bir çoxunu barmaq izlərini səbt edərkən (farsca əngoşt nigari) görürdüm dərindən ağlayırdılar və hətta Bəzilərinin suçları olmadan və təsadifi danışıqlar səbəbiylə tutulduqlarını görürdüm, ilqinc buradadı bucür tutuqlamalar fars bölgələrində təqrıbən yoxkən Azərbaycan bölgəsində günlük Məsələ olaraq yapılır, fars bölgələrində oğlan və qızlar rahatlıqla xiyabanlarda və parklarda dolanarkən əsla polis və bəsic müzahimətinə məəruz qalmazlar və demək olar oralarda polis və bəsic üçün beylə görəv təriflənməyibdi, ama Azərbaycan şəhərlərində nizami vəziət yaranaraq bucür tutuqlamalar hər gün və hər zaman tikrarlanır və bu Məsələ açıqca hər yerdə gözə çarpır; və əgər biri söyləyərsə, niyə tehranda, isfahanda, qumda, şırazda vəya

---

[1] -- اگر چه شوی نامبردار دارند. نهانی دیگری را یار دارند.

məşhəddə beylə bir şey yoxkən niyə buralarda beylədi? Rahatlıqla cavab verirlər oralarda hökümət cumhuridi və burada hökümət islamidı. Əlbətdə butür yaxlaşımları ayrı toplantılarda və misal üçün, musiqi, teatər, sınma, yayın orqanları bölümlərində görmək mümkündür.
Demək olar bucür tutuqlamalarla, bir tərəfdən mallalar özlərinə gəlir qaynağı sağlayırlar və ayrı tərəfdəndə və Şayəddə höccətiyə qanununa görə, qız oğlanları, kəlantərilərə və dadqahlara çəkirlər və fəsad işlərini onlar üçün adi hala gətirirlər və onların içində yayırlar və beyləliklə həm özlərinə böyük fəsad ordusu düzəldirlər və həm ortamı imam zamanlarının gəlməsinə hazırlaryırlar. Və ilqinc buradadı bu siyasəti türk bölgələrində daha böyük ölçüdə uyqulamaq istəyirlər və möhtəmilən bir illəti budur fəsad özəlliklə cinsi fəsad fars bölgələrində daha adi bir şeydi və onlar farsların bu gələnəyini türklərin içindədə yaymaq istirlər və onlarıda özlərinə bənzətmək istəyirlər.

4-fars şiəliyi cinsi inhiraflarla, gəncləri məşğul edir

-mənim bir dostum varıydı, onun dediklərindən anladığım qədər, bir dönəm güvənlik qurumlarıyla (əmniyəti quvvələrlə) bağlılığı varıydı bu şəxs bir dönəm azacıq islahatçı quvvələrlə bağlantı ya girərək onların siyasətlrinə və reformçu qaydalarına meyilli olur, öz dediyinə görə bir müddət təəqib olunur və nəhayətən tutulur, savunmasında (əlbətdə onların özlərindən olduğu üçün, və eyn halda önəmli rəformço inanclara sahib olmadığı üçün yüngül şəkildə kontrol olunur) bir dönəm əziyət olunur, zindan odasında qalır, sonra tüvbə edir və onlarda bunu bilərək ona inanırlar, bir dönəm bu olay dan geçədiyindən sonra bu şəxs güvənlik qurumundan ayrılır; onun danışdıqlarından bu sözləri alqılamaq olurdu: quya zindanda ən son dönəmlərdə bir dini axund onun yanına gəlir və deyir: biz səni tanıdığımız üçün buraxırıq vəli səndə heç vaxt siyasi axımlara

qarışmamalısan, yoldaşım bu haqda beylə söyləyirdi : məndə çox qorxmadığım üçün malladan soruşdum, cənab, mən bir cavanam və istirəm Qanuni siyasi qruplara qatılam və islami hökümətdə inanıram, malla cavabında beylə deyir: mən sənə tövsiyə edirəm sən bucür cəryanlara qatılma, varyuxunu və canınıda əldən verəbilirsən, sən gəncsən, sən get hər qadınla və hər qızlaki istəyirsən ilişgi qur, gəl mən sizin siqənizi oxuyum və sən eyəliəbilirsən gündə bir qadınla və qızla olasan sənə ən balaca təzyiq etməyə heç kəsin haqqı yoxdur, çünki sən islam dini gərəyincə hərəkət edirsən, sən get hər cür uyuşdurucu maddə kullanırsan kullan və dünyanın keyfini çək, heç kəs sənlə işi olabilməz, sən niyə dünyanın buqədər yasal olan keyflərini boşlayırsan və özünü yalançı siyasi işlərlə məhv etmək istəyirsən?.

-Bu xatirə əslində hakimiyətdə və özəlliklə güvənlik qurumlarında olan şəxslərin öz rühiyələrini göstərir, onlar dünyanın ləzzətini yalnız cinsi ləzzətlərdə və özgələrinin qadın və qızlarına toxunmaqda və müxtəlif qonaqlıqlarda uyuşdurucu kullanmaqda görürlər və hətta bir zərədə islama və insanlığa fikirləşməzlər.

-İnqilabın əvəllərində neçə komitəçi yuldaşım varıydı, dediklərinə görə, onlar daima bir sıra mucahid və muharib qadın və qızlardan söz edirdilər, və onları tutuqlayaraq, xiyabanlarda maşınla aparırdılar və bir haldaki maşın ajir çəkərək gedirdi neçə nəfər tərəfindən təcavuza məruz qalırdılar, bucür xəbərlər və hadisələr hökümət adamları içində yayqındır.

5-hüzə lərdə və məzhəbi şəhərlərdə cinsi qarqaşalıq.

Hovzələrdə və məzhəbi adamlar içində çoxlu tələbələrdən beylə sözləri eşitmək doğaldır: onlar əvvəllərdə din heyranı kimi və maraqlı olaraq bu meydana addım qoyurdular vəli çox geçmədən, əllamə məclisi və ona tay və sözdə alimlərin kitablarını oxumağa başlayırdılar, özəlliklə cinsi məsail haqda onları oxumağa daha maraqlı olurdular, açıqcası toplum içində düzgün tanınmayaraq, bu kitabların yazdığı sözlər və fars şiəliyicə, yasal olan cinsi ilişgilər,

cavan tələbələrcə daha çəkici olurdu, və eyləbilki yeni kəşiflər və tapıntılara əl tapıblar, və onun gizlin ləzzəti içində itərək və özəlliklə o ilişgilərin dincə savab vəya vacib təklif kimi olduğunu bilincə inhiraf içində ğərq olmağa başlayırlar və ayrı tərəfdən bu yasaların əslini sasanlı zərtoşti dini olmağından xəbərsiz tələbələr onları uyqulamaq üçün və mali qaynaqlara əl tapmaq üçün, hakimiyətə və onun hərcür pislikəlrinə boyun əyərək sonu bəlsiz pislik batlağına girirlər və əlbətdə özlərini din adamı kimi görərək hər şeyi və daha doğrusu hərcür casusluğu, oğruluğu, börk quımağı və rahatlıqla xalqın və haq istəyənlərin əleyhinə olmağı və rantçılığı qəbul edərək bir oyuncaq kimi hakimiyətin qulluğuna geçirlər.
İndilikdə bu təfəkkürlər kölgəsində bir sıra böyük şəhərlər və özəlliklə məzhəbi şəhərlər o cümlə dən qum, tehran və məşhəd şəhərləri və onlardan sonra isfahan və şıraz şəhərləri əmələn cinsi inhiraf mərkəzəlrinə dönüşmüş olmuşlar, və bu şəhərlərdə satqın qadınlar bolca görünməkdədir, bir amara görə yalnız tehranda 600.000 dən çox rəsmi qurumlarca səbt olunmuş fahişə vardır (92 inci il), bu movzuada diqqət etməliyik bucür inhirafların çoxalmasını yalnız yoxsulluğa bağlamamaq gərəyir, mən özüm Bəzi bucür qadınlarla danışırkən bu yola çəkilmələrinin nədənin soruşunca bir sırası dini usullarla tanış olaraq, işlərini dincə düzgün və hətta savab olaraq yorumlayırdılar və bu işi bir şoğl olaraq seçmələrini söyləyirdilər. Demək olar orospoların yayqın olmasının bir nədəni yoxsulluq olarkən, ayrı önəmli nədəni hakimiyətin bu haqda fars şiəsicə savab olması təbliğləri sonucu olmalıdır.
Biz burada gənc tələbələrin birbirləriylə ilişgilərini bir yana buraxırıq və bu haqda olan söyləntilərə daha çox ayrıntılarıyla girmirik.

6-fars şiəliyində din öndərləri və qadın alverçiliyi

qeyd olununan sözlər əsasında diyəbilirik fars şiəliyində, din öndərləri, əslində qadın alverçiləridilər, nə yazıqkı ölkə qoruyucuları və Bəzi türklərdə, demək olar qadın alverçilərinin

qoruyucuları olaraq işləyirlər, fars şiəliyinin müctehidləridə ictihad məqamına yetirərək onların əsli fətvaları bu konular haqqındadır, onlar böyük çaba sərf edərək, kökü olmayan yorumlarla bu kötülüyü quran`a yapışdırmaq istəyərək özlərinə satıcılıq məsləki və gəlir yaratmağa çalışırlar. Və əlbəttəki özleride hamidan çox bu qadınlarla ilişki içindədilər.
Fars şiəliyində, qadın alverçiliyi yuxarı düzeylərdə yapılmaqdadır, bu mövzunu bir sıra yayılmış xəbərlərdən rahatcasına anlamaq olar, mütməinən hamı kərəc yarqıc başı`nın (kərəc şəhrinin baş dadsitanı) qadın alverçiliyini eşidiblər, yarqıc qurumu, çoxlu qız və qadını toplayırdı və uçaqlarla ərəb əmirlikəlrinə aparırdı və cinsi yararlanmalar üçün onları satırdı, Şayəd Bəziləri bilmədən beylə düşünürlər quya yarqıc başı, cürm yaparaq suç işləmişdir, vəli əslində beylə deyildi, gərçəkdən onlar öz dinlərinin gərəyincə bu işləri görürdülər və bu işi böyük savab bilirdır, vəqti fars şiəliyinin dini öndərləri siqə edəni, imam əli, h. Peyğəmbər, imam həsən və imam hüseyn məqamında sanırlar, əlbətdə ki minlər qadını və qızı siqə etməsinə imkan sağlayan, daha böyük məqama çatacaqdı, yəni demək olar, məcusi şiəliyinin din alimləri;təqiyə əsasında, gizlin fətvalar verərək və bir yarqıc başı vasitəsiylə çoxlu sayıda qadını satmaqla, həm h. Peyğəmbər və imamlar məqamına çatırlar, ayrıca bu işlərlə böyük gəlirlər əldə edirlər.
Deyilməlidir bu xəbər, hökümət və sistimin içində, kiçik xəbərlərin biri olaraq eşiyə çıxıbdır, müsəlləmən minlərcə bucür şəxslər tapmaq olar, böyük təlaşlarla savab peşində olaraq, özlərini Peyğəmbərlər və imamlar məqamına çatdırmaq istəyirlər və bu işləri tikrarlayaraq onlardan da ucalara getmək istirlər.
Hər halda fars şiəliyində nikahlı qadın mütəsi, birinin qadının bacısıylə mütə olması, oğlan ilişgilərinin mucaz olması məsələlərini nəzərdə alarsaq, burada bir sual ortaya gəlir aya bu din adamları, öz qız və qadınlarınıda satmağa inanırlar?, Və öz dinləricə daha böyük savablar istəmirlərmi?.

7-cinsi inhirafları üzərimizdən atma zərurti

-gərçəkdən bucür ilişgilər toplumun əsasını sarsıtmayacaqdır?, Burada pəs dinin qılavuzluğu nə olacaq?, Mümkündür bir desin nə olacaqki, məgər batılı ölkələrdə bucür ilişgilər yoxdurmü?, Onların toplumları zəvala gedibdirmi?, Vəya niyə gərək bucür ilişgilərdən çəkinək?, Burada önəmli və açıq fərqlərə diqqət etmək lazimdir :

7-1-bu məsələyə də diqqət yetirmək lazimdirki Yuxarıda deyilən örnək hədislər, fars şiəliyində olan minlərcə bənzər hədislərin bir neçəsidir, qeyr əxlaqı olduğu üçün onların böyük bölümünü insan hətta yazıya gətirməkdən belə utanır, və gərçəkdən bunları bir iddə farsçı və əski sasanlı dini heyranları olan, koleynilər, məclisilər və neemət ullah cəzayirilər kimi şəxslər toplayıbdır və onları oxuduqda onlarla əski zərtoşti (behdini) dini usullarıyla bənzərlikləri açıqca görmək olar. Və amacları atababalarının dini qaydalarını islam adıyla topluma yeritməkdi, və bir haldaki zərtoşti dini böyükləri bunları danmağa çalışır və onları dinlərində təhrif kimi sayırlar, nə yazıq ki təbatəbailər və mütəhhəri`lər kimi sözdə islam dini alimləridə onları tocih edərək hətta əski zərtoşti dini usullarını yəni ailə içi ilişgilərdə o dinləricə düzgün sayırlar, və əslində zərtoşti din adamlarını ocur əslləri danmaqdan bərhəzər edirlər və Şayəddə istirlər sonralar onlarıda bir sıra hədislərlə tocih edərək fars şiəliyinə daxil edələr. 7-2-batı da heç yerdə cinsi qarqaşalıq ocur yayqın deyildir, oralarda yalnız ən böyük şəhərlərdə kontrollu halda bəlli yerlərdə orospolarla bucür ilişgilər vardır və ailə içində pozuq ilişgilər ən az səviyədədir, ayrıca oralarda eyitim hətta cinsi məsaildə daha yüksək səviyədə olaraq gözlənilməyən və önə çıxan məsələləri araşdırmağa və çözməyə gücləri və imkanları vardır, halbuki iran kimi ölkələrdə ən balaca önə çıxan çətinliklər ölkənin nəzmin birbirinə vurabilir. 7-3-batı da din, kəsinliklə bucür inhirafi ilişgilərlə müxalifdir və bunları dinləriylə tocih etməyiblər, və əgər biridə bir kərə beylə anormal ilişgilər dalısıca olsada, dini gərəyincə sonrakı dəfələr özünü vucdanındada olmuş olsa qınayır və özünü

arındırmağa çalışır, halbuki burada bucür pozuqluqlar dincə təşviq olunur və eynən sasanlı dini kimi, özgələrinin namusuna toxunma və siqə işləri savab iş kimi sayılmaqdadır. 7-4-əgər öncələri ailələr öz geçmiş gələnək və görənəkəlri əsasında bəlli bağlantılara yer verirdilər və gənclərdə bucür ailə pozucu qaydalarla və özəlliklə sasanlı dini usullarıyla tanış deyildilər, halbuki indilikdə internət ortamında rahatlıqla bunlara əl tapırlar və əgər o dinə və bucür yasalara inanırsalar və onları dini qaydalar olaraq tanyırsalar heç cür toplumsal yasaya bağlı olmayaraq çəkinmədən cinsi qarqaşalıqlara çəkilərlər və kötü sasanlı dinini islam dini yerinə tanrı qanunu kimi işlədərlər 7-5-əlbətdə bunlara hökümətin geniş sürətdə yaydığı əski fars dini «pəndar e nik, goftar e nik, kerdar e nik» adı altında hər qız və qadınla və hətta bacı qardaş və ana, xala və.. İylə ilişgiləri artırırsaq sasanlı toplumunun qədəri bizi gözləyərək, o hökümətin sonuncundan başqa şey bizim intizarımızda olmayacaqdır. 7-6-bizim toplumda bütün əski bağlantılar, tanıdığımız Peyğəmbər gətirən quran və onun səhabələrinin və imamların söylədiyi rəvayətlər və hədislər üzərində qurulmuşdur və əgər yalançı hədislərlə və rəvayətlərlə bu toplum yönətilirsə bu toplumün birbirinə bağlılığı qalmayacaq və rahatlıqla tikə parça olub və sömürgəçilikdən və qulluqdan başqa bir şey bizim gələcəyimizdə olmayacaqdı.

7-7-bu haqda bütün yalançı hədisləri üzərimizdən atmalıyıq və yalnız quran`a inancımız olmalıdır və hər hədis və rəvayət yalnız quranla və ağılla uyqun olursa və düzgün ravidən rəvayət olunursa, topluma sunulmalıdır, ayrıca cinsi məsail haqda fars şiəliyində olan bütün hədislər və rəvayətlər yalan və geçərsiz sayılmalıdı, çünki quran ayələrində açıq aydın nəsslərlə, heç tür şək və şübhəyə yer buraxmamışdı.

7-8-cinsəl sorunlar yalnız eyitim və öyrətimlə çözülməlidir: toplumumuzun müxtəlif sahələrində, özəlliklə oxullarda və öyrətim yerlərində və iş yerlərində qız oğlanların bərabrcə və eşit halda

oxumalarına və çalışmalarına imkan yaratmalıyıq, və onların ilişgiləri haqda yeni dünya şərtləri əsasında və modern eyitim sistimlərindən yararlanmaq zorundayıq, indiki dünyada ən çox cinsi inhiraflar iran və ərbistan kimi ölkələrdə, yəni din adına məhdudiyət yaradan məmləkətlərdə olmuşdur, iranın başkəndi tehranda yüzminlərcə orospo olaraq nufusun yüzdə 10 dan çoxunu təşkil edir.

7-9-bizim uşaqlığımız çağı və yaxın keçmişə kimi, böyük şəhərlərdə və indidə balaca yerlərdə və hətta böyük şəhərlərin qədimi məhəllələrində adaxlılıq rəsmi varıydı, bu gələnəyə görə məmula bir yerdə bir oğlan bir qızı istəyərdi, bu sevgini məhəllədə bütün qız oğlanlar bilərdilər, bu üzdən dolayısız, həm qızda və həm uğlanda bir nov yazılmamış təhüd və sorumluluq yaranardı və ayrı qız və oğlanlar, iki adaxlı qız oğlana yaxın getməzdilər, bucür ilişgilər bəzən illərcə sürərdi və məmulən nadir hallarda onların əxlaqları birbiriylə tutmasaydı və ya ailə ixtilafları nəticəsində, ayrılsalardılar özgələrinin yanında pis qarşılanmazdı və bunun təqdir və alın yazısı kimi sanardılar, bu ilişgilər həmişə evlənməklə sonuclanardı və umumən oğlan və qızlarda ağılca öz sınırlarını qoruyardılar və böyük yanlışlıqlardan qaçınardılar. Umumən bu ilişgilər gənclərə bir nov dinclik, aramış və öz güvənlik verərdi və onları kötü ilişgilərdən və inhiraflardan qoruyardı.
İndilikdə fars şiəliyi yəni islami hökümətin sözdə məhrəmiyət kimi rəsmləriylə və qaba uyqulamalarıyla, ortam birbirinə vurulub və gənclərə böyük məhdudiyətlər yaranaraq qız oğlanlar birbirlərinə tütem kimi olublar və bu üzdəndə məmulən bu məhdudiyətlər bir yerdə patlaq verərək və tapdalanmış arzular kül altından eşiyə çıxaraq, aşırı və kontrolsuz ilişəgilərə səbəb olub, sevgi və insani dəyərlərdən yoxsun olublar, özəlliklə farsçıların zahiri dindarlıqlarının üstü açılaraq və qadın alverçilikləri su üzünə çıxaraq, insani və ailəcə adi və cüt olaraq oğlan qız ilişəgiləri birbirinə dəyib və toplu olaraq yalnız şəhvətlə ilgili bağlantılar

ortaya çıxıbdır və insani dəyərlər ayaq altına alınmaqdadır. Arzumuz budur farsçılıq kültürünün aradan qaldırılmasıyla və ayilələrin geniş baxışlarıyla, çağdaş düşüncəyə uyqun yenədə düzgün ilişəgilər, çağdaş yöntəmlərlə, topluma hakim olsun.

6-4- 8-cinsi qarqaşalığı təbliğ etməkdə fars şiəliyinin dəlilləri

-bu bölümdə ayrı bir önəmli məsələyədə deyinmək gərəyir:
cənab xomeyni vəqti deyir heyz zamanı, qadınla arxadan ilişgi caizdi Şayəd Bəzilərinin fikirləşdiyi kimi bunu nəzərdə tutur: əgər bunu caiz bilməsə kişi neçəgünü qadınsız qalaraq münhərif olar və ayrı qadınlarla ilişgi quraraq ailənin dağılmasına səbəb olar, beylə dəlil neçə nədənlə batildi:
1-bu fətva sərahətən quran dəsturuna qarşıdır.
2-şiə öndərləri bu dəlili gətirəbilərlər: bu əməl çoxları tərəfindən yapılmaqdadır, o üzdəndə sadəcə biz onu yasallaşdıraraq kontrollu şəkildə yapılmasını istəmişik, demək olar, sasanı dönəmi, fars xalqının, qadın icarə verməsi haqqında uzun təcrubələri olduğu üçün bu yasanı dini gərəyincə çıxarmışlar. Bu haqda aşağıdakı yanıtlar verilir.
Bu mövzu iylə bərabər, əlkollu məşrub üçündə misal gətirmək olar, bu bir gərçəkdi ki həm indiki zamanda və həm geçmişlərdə çoxlu insanlara rast gəlmək olar, onlar müsəlman olduğu halda məşrub da içirlər, və indiyə kimidə heçkəs qadir olmayıbdır bu işi bütüniylə aradan qaldırsın, aya fars şiəsi bu haqda nə düşünür aya vaxtı gəlməyibdi, məşrub içmək üçündə, siqə kimi bir saatlıq vəya bəlli dönəmlərdə tərəf niyət edə və şərab içə və sonrada boşlaya.
Bir haldaki farsçı dini liderlər, dəlil gətirirlərki çoxlarının yapdığı bu işlərdən dolayı bucür şeyləri yasallaşdırıllar, yanıt verilməlidirki: kim diyə bilir bucür işlər nə oranda yapılır və Şayəddə dini oxullarda olan olayların oranlarını, meeyar tuturlar, çünki öz içlərində olan qarqaşılıqdan agahdılar. Aydındırki bucür dəlillər qanıtlayıcı olabilməzlər. çünki bucür dəlillər daima sayımlama işinə ehtiyacı olduğu üçün bəlli zaman içində, beylə yasaları verəbilmək

olmaz və özəlliklə bu yasalar, daimi dini yasa halına gətirmək qeyr mümkün olacaqdır.
İkincisi: dinin burada görəvi nədir?, Vəqti göndərilən Peyğəmbərlər, tanrının buyruqiylə hidayət işlərini, bəzən hətta bir nəfər izləyəni olmayaraq, yerinə gətirirdilər, bu hesabla indidə din öndərlərinin vəzifəsi günah işin azlığı və çoxluğuna baxmadan, onu dini gərəyincə açıqlamalıdılar, necəki indilikdə çoxları içki içir ama din adamları onun azına çoxuna baxmadan onların zərərlərini söyləməlidirlər, əgər biri bir kərə də din xatirinə içkini kontrol edirsə, din öz görəvini yerinə gətirmiş olur. Və məşruba tay cinsi ilişgilər haqdada din adamları onun yasal yollarını söyləməlidirlər və insanları evlənmək üçün qənaətkar olmağa təşviq etməlidirlər və insanlar neçə kərədə yanlış iş yapsalarda sonunda dini məfkurələr təbliği nəticəsində düz yola gələcəkdilər, nə inki fars şiəsi qaydaları nəticəsində, bir ömür qadın icarəsi təfəkkür-iylə yaşaya və yaşamını inhiraflar içində geçirələr.
Siqə yalnız şəhəvani məsələlər üçündür və dinə hayqırıdır. Halbuki quran sərahətən və yalnız, ailə qurma hədəfiylə evlənməyi düzgün bilir və ayrı hallarda onların öz iffətlərini saxlamalarını tövsiyə edir, mütmeinən ayrı yolları, ailə və insanlara təhlikəli olduğu üçün bənimsəməyibdi, bu sözləri ayrı bir baxışla beylə yorumlamaq olar, bir insan cinsi lahazdanda xəta edəbilir ama özüdə bilir işi düzgün deyil və bu üzdən xətada yapdığında buna bilgili Olduğu üçün o xətanı ən az mıqdara yendirməyə çalışacaqdır və onun zərərlərəinində gördüyündə tərk etməyə çalışacaqdır, halbuki bu xətalı işlər yasallaşdırılırsa o şəxs yanlışlığa alışqanlıq tapacaq və batlağın dibinə düşəcəkdir.
Yenə də buna tay dini öndərlərin vəzifəsi, dini meeyarlarla yalançılığı, oğurluğu və totəələri qınamalıdı və insanlarda öz ağıllarına rücu edərək neçə kərədə bucür yanlışlıqlara düşsələrdə onun zərərlərini görərək öz vucdanlarında düz yolu tapacaqlar, nə inki bu xətaların hamısını dini inanclarca tovcih edib daha böyük

xətalara düşsünlər, necə ki indiki hakimiyətin hər sözü xalqca və hər xarici diplumat tərəfindən yalan söz kimi tanınır.

6-4- 9-mütə (siqə) quranda həramdır

quranda iki növ evlənməkdən söz gedib və kamil halda onların ayrıntılarını yazıbdır və üçüncü növ evlənməkdən heç bir yerdə söz açılmayıbdı.

Quran evlənməkdə pakdamənliyə təəkid edib və bunu hər iki növ evlənməkdə söyləyibdi.

(Maidə 5/ 5 :...غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلاَ مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ.: Mənzürünüz zina və ya dost seçmə olmasın.) Və ya

(nəsa 4/ 25 : ..مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ: Eylə kənizlər seçin iffətli olsun və özlərinə dost seçməsinlər.)

Quran iki növ evlənməkdən danışarkən başqa hər ayrı növ evlənməyi zina bilibdi, ilk evlənmə növü birinə həlal olan qadınlarla evlənməkdir, ikinci növ evlənmə o zamanın şərtlərindən ortaya gəlmiş kənizlərlə evlənmək iydi, onlarlada, elçılik olaraq, rəsmi nikah və kəbin kəsmək lə evlənilirdi, nəfəqə, irs və iddə onlar üçündə geçərliydi, qutsal quran başqa heç cür evlənməkdən söz etməyərək, və bu iki növ evlənməkdən ötəyə geçəni zinakar(zina edən) tanıdıbdır. Ilqinc budur bu ayə, istisna olaraq eynən quranda iki yol tikrar olubdur:

(möminun 5-7 və məarec 29-31) : وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ (٥) إِلَّا علـى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (٦) فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعادُونَ(٧):

ovrətəlrininzi qoruyun məgər qadınlarınızdan vəya kənizlərinizdən (iki növ evlənməkdən hasil olan xanımlar), başqa yola gedənlər mütəcavizdilər (zinakar dılar).

Quran nəss ayə`lərində dəfələrcə iki növ evlənməyə işarə olunubdu :

(nisa 4/ 4): وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُواْ فِي الْيَتَامَى فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُواْ: sizə həlal olan və sevədiyiniz qadınlarla bir, iki üç vəya dördüylə evlənin, onlarla ədalətli davranacağınızdan əmin olmazsanız, yalnız biriylə evlənin

vəya öz kənizlərinizlə də (sizin üçün az həzinəsi olduğu üçün) evlənəbilirsiniz.

(Nur 24/ 32) وَأَنكِحُوا الْأَيَامَى مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِن يَكُونُوا فُقَرَاء يُغْنِهِمُ اللَّـهُ مِن فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ: subay kişi və qadınlarınızı vəya qul və kənizəlrinizi evləndirin.

Quran, evlənmək üçün imkanları olmayanlar üçündə kəsin və qəti yol qoyubdu.

(Nur 24/ 33) وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ..: İmkanları(nəfəqə və kəbin) olmayanlar iffət və pakdamənliyə çalışsınlar, tanrı onları öz kərəm və fəzlindən ğəni etsin.

Mütmeinən əgər üçüncü yol Məsələn mütə yolu olsaydı, Yuxarıdakı ayəni söyləməyə niyaz görünmürdü, çünki siqə üçün böyük malı imkan lazim deyil və hər insan nəfəqə, kəbin və geçinmə xərcindən fariğ olaraq bir nəfərlə tanışabilirdi və ayrı deyişlə bir qadın və ağa, hər tür şərtlər altında eyliyə bilirdilər və hətta azca həzinə olmadan, mütə adıyla bir saatlıq vəya neçə günlük ilişgi quralar və sonrada hər kəs öz yoluna gedərdi, gərçəkdən tanrı quran da ən doğru yolu insanlar üçün tövsiyə edibdir, özəlliklə bu məsələyə diqqət etmək lazimdir o dönəm siqə, məcusi fars xalqı içində və bir sıra ərəblər içindədə yürürlükdəydi və tanınmış bir şeyidi, buna rəğmən quran bu tür ilişginin təhlikəli olduğunu insanlara söyləyir və o işi zinakarlıq bilir.

İki növ evlənməyə quranda başqa ayələrdədə işarə olunubdu: əhzab 33/ 50- 52 və..

Fars şiəliyi quranda nisa sürəsi 24. ayəni təhrif edərək, yanlışlıqla mütə məsələsini tovcih etməyə çalışır, bu konuda açıqlıq gətirmək lazimdir.

Nisa surəsində iki növ, yəni azadə qadın və kənizlə evlənməkdən söz gedir.

Məsələyə aydınlıq gətirmək üçün ilkcə nisa 4/ 24-25 inci ayələrini veririk:..

(Nəsa 4/ 24) وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاء إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

فِيمَا تَرَاضَيْتُم بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا: müharibə tutuqları qadınlara malik olaraq, ərli qadınlar sizə həramdı, onlardan başqaları iffətli və düzgün yolla və zinakarlığa yol vermədən və malınızla evlənin onlardan yararlanırsanız, onların mehriyəsin verin və mehriyədən başqa şeylər üçündə razılaşabilirsiniz, tanrı bilgi sahibidir və hər şeyi bilir.

Bu ayə üçün, internetdə müxtəlif qurum və şəxslər tərəfindən verilən mənaları görmək mümkündür, örnək üçün Türkiyə diyanət işləri bakanlığı tərəfindən yayınlanan quran kitabından məna verilməsi yararlı olabilir.

24. (Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanları ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikahlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

nisa 4/ 24. ayədə birinci növ evlənmə şəkli verilərək sonrakı ayədə də ikinci növ evlənməyə işarə edir:

(nisa 4/ 25) و من لم يسطّتطيع..المومنـات.. : Sizdən azad və mömün qadınlarla evlənməyə maddi imkanları çatışmayanlar, malik olduğu mömün cariə lərlə (kəniz) evlənsinlər tanrı sizin imanınızı daha yaxşı bilir onlarla evləndiyinizdə mehriyə`lərini şəriətə uyqun verin..

-Ardarda gələn hər iki ayə, birlikdə yorumlanmalıdır və tanrı ardarda birinci və ikinci növ evlənməkdən söz açır, bu ayədə « أسـتَمتَعتُم istəmtətom» kələməsi mütə və siqə mənasında deyil bəlkə yararlanmaq mənasında və ayrıca «fətuhonnə ocurəhonnə فـاتوهُنّ أجـورَهُنّ» kələmələri quran`ın hər yerində məhriyə və kəbin mənasındadır. Bu haqda aşağıda açıqlamalar verilmişdi.

-Fars şiəliyi quranda məna təhrifi yapır

-bunlara rəğmən fars şiəliyi yanlış olaraq quran da nisa 4/ 24. ayəsini təhrif edir, «أسـتَمتَعتُم istəmtətom» kələməsini mütə mənasında yazırlar, və ayrıca «fətuhonnə ocurəhonnə فـاتوهُنّ أجـورَهُنّ» sözünüdə müzd (ücrət) mənasında işlədir və ayəni beylə mənalayır (nisa 4/ 24 : فَمَا اسْـتَمْتَعْتُم بِـهِ مِـنْهُنَّ فَـآتُوهُنَّ أُجُـورَهُنَّ: istədiyiniz qadını mütə və siqə edın və müzdünü verin), onlar deyirlər əgər tanrının nəzəri ayrı növ

evlənmək olsaydı orada «فاتوهُنّ اُجورَهُنّ » yerinə « مهورهنّ mohurhonnə : mehriyələri» işlədərdi.

Halbuki məna aydındır və onlar quran`ın bütününə və ayənin bütününə göz yumurlar və şübhəli məna iylə onu sapdırırlar.

-Fars şiəliyinin quran`ın nisa sürəsi haqda təhrifinin yanlışlığı
fars şiəliyinin yanlış yapdığı haqda çoxlu dəlillər gətirmək olar:
-fars şiəliyi deyir: tanrı burada ilkcə mütə`dən danışır və sonrada ikinci növ evlənmək yəni kənizlə evlənməkdən danışır; bucür yorumlama yanlışdır, çünki tanrı quranın hər yerində iki növ evlənməkdən yəni horr qadınla və cariyə iylə evlənməkdən söz açır, nəcür olur nisa sürəsində ilk növ evlənmək, mütə növü olur, aya tanrı quranın obiri yerlərinə rəğmən burada yol yöntəmin dəyişir.
-Ayrıca əgər tanrı burada mütə növünüda bir ayrı evlənmə növ kimi verirsə, pəs ilk növ evlənmək yəni hürr qadınla evlənmək növ bu ayələrin harasında gəlibdi?.
-Fərz edək bu ayə mücərrəd şəkildə olsun və onun öncəki və sonrakı ayəsini nəzərdə tutmadan yorumlayaq və «أستَمتَعتُم istəmtətom» kələməsinidə mütə mənasında fərz edək, fars şiəliyi böyük bir şeyi unutmuş olur, beyləki bu ayədə yalnız əsir qadınlar və ərli qadınlar, kişilər üçün həram edilibdir, bu həsabla fars şiəliyi eyliyə bilir, əski dinlərinin ayrı bir əslinidə bu ayə ayilə tovcih etsin, və oda məharim, bacı qardaş, və ata ana iylə qızı və oğlunun birbirləriylə evlənmələridi, çünki bu ayədə ailə içi evlənmək yasaqlığından söz getməyibdi, liza bu ayə əsasında, onlar eyliyə bilərlər atababalarının önəmli bir əslinə yəni «iyi söz, iyi düşüncə, iyi iş : qoftar e nik, pendar e nik, kerdar e nik» əslinə qayıdıb və ailə içi evlənmələri tovcih edələr.
Nə yazıqkı yalnız bir ayə öncəki ayə də (nisa 4/ 23) də məharimlə evlənmək yasaqlanır və məcusilərin arzusu suya düşür.
-Uca tanrı evlənməyi yalnız pakdamənlik və ismətli olmaq şərtiylə və şəhvət və zina işindən uzaq duraraq tövsiyə edir, və onda irs,

nəfəqə və iddə məsələsi və nəslin davamlılığı muraat olmalıdır, halbuki siqə yalnız şəhvət alışqanlığını uyuşdurucu maddə kimi söndürmək üçündür, onda sevgi, nəslin davamlılığı və bucür şeylər yoxdur.
-Quran kənizlərlə (cariə) evlənməyi, yalnız fəsadın olmaması üçün tövsiyə edibdir, əgər mütə eyliyə bilsəydi fəsadın qabağın alsın müsəlləmən tanrı onu tövsiyə edərdi, halbuki azadə qadınla evlənəməyənlər naçarən kənizlərlə evlənə bilirlər və bu imkanları olmayanlarda tanrının sirahətən buyurduğuna görə (nur 24/ 33) ismət, pakdamənlik və namusluluğa üz gətirməlidilər.
-Quran ayələri açıq aydın muhəssinə kələməsindən yararlanır və bu kələmə daimi evələnmə mənasındadır, fars şiəliyi bu mənanı görməzdən gəlir.

Əcur اجور kələməsinin mənası

-quran da «əcur» kələməsi ayrı yerlərdədə məhriyə (kəbin) mənasında işlənibədi:
-(mümtəhinə 60/ 10) اذا آتَيْتُمُهــونَّ أجــورَهنَّ: (mömün qadınlarla evləndiyində) onların məhriyələrin (kəbinlərin) verin.
-(Maidə 5/ 5). وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلاَ مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ..: Kitab əhlindən olan ismətli qadınlar sizlərə həlaldılar hər zaman onların məhriyələrini verirsiniz onlarla evlənəbilirsiniz və mənzürnüz zina olmasın.
-(Nisa 4/ 25) فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ..
Yuxarıda bu ayənin mənası verilibdir, göründüyü kimi fars şiəliyi nisa 4/ 24. Ayədə ocurhonnə sözünü müzd mənalayır, halbuki bir sonrakı ayədə həman kələmə, quran`ın ayrı yerlərində olduğu kimi, mehriyə mənasındadır

istimta استمتاع sözənün anlamı

əlistimta, əttəməto və əlməta (الاستمتاع، التمتع و المتاع) kələmələri kökdaş olaraq yararlanmaq və ləzzət aparmaq mənasındadır, bu kələmə quranın müxtəlif yerlərində və müxtəlif şəkillərdə gələrək

yararlanmaq və ləzzət aparmaq anlamında işlənibdir və heç vaqt mütə mənasında gəlməyibdir:
-maidə 5/ 96. Ayəsində mütən متعاً kələməsi təam, və əbəsə 80/ 31-32 ayəsində yararlanmaq mənasındadır, mürsəlat 77/ 46 da təmət̂təu تمتّعوا kələməsi yararlanmaq mənasında, bəqərə 2/ 236. Ayəsində müttəuhonnə متّعوهنّ kələməsi mali varlıq mənasında, əhzab 33/ 28. Ayəsində omətekonnə اُمَتِكُنَّ kələməsi münasib hədiyə anlamındadır və..
Bu ləfz, quran da 60 yerdə işlənibdi vəli heç yerdə mütə anlamında işlənməyibdi.
Ənam 6/ 28 də istəmtəə استَمتَع kələməsi sud (qazanc) aparmaq, yararlanmaq, tübə 69 da fəstəmtətom فاستَمتعتُم kələməsi günah və na-məşru işlərdən yarar götürmək mənasındadır
-quranda bir hökm verirkən, onun uyqulaması haqqındada ayrıntılı şəkildə bilgi verir, quran da qulçuluq və cariə(kəniz) rəsminin aradan getməsi üçün çoxlu yollar qoyulubdur və quran`ın hədəfi onun kökünü qurutmaqdi və necə ki beylə də oldu, quran bu doğrultuda yürürkən və kəniz və cariyənin tezliklə aradan getməsinə müjdə verirkən yenə də cariələr haqqında çoxlu ayrıntılı hökmlər vermişdi, burada bu sual mətrəh dir əgər mütə məsələsi və fars şiəliyinin bu qədər önəm verdikləri məsələ, niyə quranda ayrıntılarıyla verilməyibdi və farsçılarda məcbur olurlar bollu yalanlarla və şübhəli şəkildə onu sabit etməyə çalışsınlar? Və bu haqda böyük enerji sərf edərək axırdada utancaqlarından və millətin qorxusundan onları açıq aydın diyəbilməsinlər?.
-Quranda mehriyə üçün üç halət bəyan edilibdir və bu halətlərdə mütə üçün bir şey yoxdur:
1-qadınla evlənərkən və mehriyə bəlli olmazkən, əgər yaxınlıq olmadan buşanma məsələsi vucuda gəlsə, kişi mali gücü qədər qadına bir hədiyə verir və buşayar (bəqərə 2/ 236).

2-qadınla evlənərkən və mehriyə bəlli olmuş olsa, əgər yaxınlıq olmadan buşanma məsələsi vucuda gəlsə, kişi mehriyənin yarısın verir və boşayar (bəqərə 2/ 237).
3-qadınla evlənərkən və mehriyə bəlli olmuş olsa, yaxınlıq edəndən sonra boşanma məsələsi vucuda gəlsə, kişi mehriyənin hamısın verir və buşayar (nisa 4/ 24).
-Görünürki mehriyə ödəmədə bu üç halətdən başqa mütə üçün bir halət yoxdur demək olar əslində mütə məsələsi quranda olmayaraq, quran onu həram edibdi, çünki quran iki növ evlənməyə dəfələrcə işarə edərək onlardan başqa hər növ ilişgini zina sayıbdı.

Quran`ın məna baxımından Bəzilərcə açıq aydın təhrif etməsi

-nə yazıqkı bir əyədədə bilməyərək vəya bilərəkdən quran`ı məna baxımından təhrif edirlər, bunlardan biri cənab rəsul ismayılzadə duzal, quran kitabını türkcəyə tərcümə edibdir, əlbətdə onu türkcəyə tərcümə etdiyi üçün əlləri ağrımasın ama nə yazıqkı quran`ı mənaca təhrif etdiyi üçün böyük günah işləyibdi, bir haldaki hətta hac şeyx mehdi ilahi qomşei bir fars şiəsi olaraq və hətta bir farsçı olaraq nisa sürəsi 24. ayəsini mənaca açıq şəkildə təhrif etməkdən həzər edib[1], cənab duzal çox çirkin bir təhrifə əl atıbdır və «fəmə əstəmtətom فمـا أستَمتَعتُم » kələməsini mütə olaraq tərcümə edibdir,
bir insan bir kitabı yazarkən ya onu ticari amaclı və birilərinin istəyi doğrultusunda yazaraq qarşılığında müzdün alır, əlbətdə ki o iş zidd əxlaqi və zidd insani olmamalıdı, və ya bir kitabı öz inancı doğrultusunda və tanrı üçün və insanlığa xidmət etmək üçün yazır, beylə hallarda, ilkcə, yazılan kitab üçün, tək qazı insanin öz vucdanıdı, insan hər mətləbi yazarkən ən azaından buna fikirləşməlidi, bəlkə bu kitabı öz ailəsindən biri vəya qohum və yurdaşlarından biri oxudu, ona inandı və onada əməl etdi bu halda

[1] -جناب قمشه ای بئیله ترجمه ائدیبدیر : «هر زنی غیر آنکه ذکر شد شمارا حلال است که بمال خود بطریق زناشوئی بگیرید نه آنکه زنا کنید پس چنانکه شما از آنها بهره‌مند شوید آن مهر معین که مزد آنهاست بآنان بپردازید و باکی نیست بر شما که بعد از تعیین مهرهم بچیزی باهم تراضی کنید البته خداوند دانا و بحقایق امور آگاه است(۲۴).

nə ittifaq düşəcək, aya onun gördüyü işə yazarın vucdanı razi olacaq?.
Cənab duzal bu ayəni tərcümə edərkən, ya bilmir, bu halda tövbə edərək millətdən üzr istəməlidir və ən azindan sonrakı çaplarda düzəliş verməlidir, vəya basqı altında bu işi yapmışdır bu haldada quran`ı və özünü satıbdır, vəya bilir və inanaraq bu işi görübdür, bu halda ən azından öz vucdanında yalnız bir suala cavab verməlidir, aya cənab malla fəthulla kaşani`nin dediyinə görə (baxın bölgü 2-3), imam hüseyn və Peyğəmbər məqamına yüksəlmək üçün, hazırdı fars şiəliyi yasalarına görə öz ailəsindən birini, ayrılarıyla siqə olmağa icazə versin və ya əgər eşi, vəya öz ailəsından vəya qohum qonşusundan biri siqə olursa nəcür hal tapacaqdı?.

6-4- 10-qadınlarla yanlış yaxınlaşma

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, koleyni və xomeyni, qadınlarla arxa tərəfdən yaxınlaşmanı, fars şiəliyi qaydalarına görə caiz bilirlər.
Burada qutsal qurandan iki ayə verərək, fars şiəliyinə yanıt üçün yetərlidi:
bəqərə 2/ 222 : و یسئلونَکَ عن المَحیض قُل هُوَ اَذًی فاعتَزلو النِساء فی المَححیض ولا تقرَبوُهُنَّ حتّی یطهَرون: (və səndən heyz dən soruşurlar, onlara de, heyz olan zaman, təthir olana qədər onlarla «qadınlarla» yaxınlaşmayın).
Cənab xomeyni və bütün fars şiəsi öndərləri, heyz zamanı qadınla arxa tərəfdən yaxınlaşmanı caiz bilir, halbuki açıqca beylə bir fətva quranın nəss ayəsinə hayqırıdı və yalnız məcusi dinində və məcusi şiə məzhəbində beylə kötü işlər caiz sanılır.
Quran ayələrinə görə hər kəs qadınla, iki şərti rüayət etməklə hər cürə sinə yaxınlaşabilir, birinci şərt heyz vaxtı ona yaxınlaşmamaqdı və ikinci şərtdə onunla arxadan yaxınlaşmamaqdı və bü ikisi islam dinicə həramdı, quranda bəqərə sürəsi ayə 2/ 223 də yazır : نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّكُم مُّلاَقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ :
qadınlarınız sizin (övlad əkdiniz) əkinəcəkləriniz (kimi) dilər, beylə isə istədiyiniz vaxt əkinəcəyinizə yaxın gəlin, özünüzə öncədən

(yaxşı əməl) göndərin, tanrıdan qorxun və bilin ki onunla qarşılacaqsınız, mömünlərə (bunu) müjdə verin.
Bu ayədə tanrı açıqca və sərahtlə buyurur qadınlara əkin yeri kimi baxın və əkiləcək yeri kimi yaxınlaşın, aydınca düşünülür qadınların övlad üçün əkiləcək yerləri onların önüdür və arxa tərf heç vaxt əkiləcək yeri olabilməz, bu üzdən tanrı sərahtlə və vurqulayaraq qadının yalnız əkiləcək yerin kişilər üçün caiz bilib və başqa yerlər yalnız məcusilər və onların varisləri fars şiəçilri tərəfindən təbliğ olunur və onlar islam dinini içdən çürütmək üçün bu fikirləri ortaya atırlar və hədəfləri yanlışdır və islam dininə hayqırıdır.
Ayrıca fars şiəliyi kişlərin birbiriylə yaxınlaşmasını yəni eş cinsəlliyi topluma yaymaq istir və sasanlı modeli bir hökümət düzəltmək fikrindədir.
İlleqal ilişgi günah olmaqla birlikdə cismi və ruhi zərərlərəi vardı, qadınlarda büzdüm keşlərinin (rubatlarının) qırılması, büzdüm kontrolunu çətinliyə salır və ayrıca qadınlarda qıç ağrısı və axsaqlıq da gözlənilməkdədi, bu işlər ərkəklərdə cinsi soyuqlula və ayrı illeqal cinsi yaxınlaşmalarla və cinsi xəstəliklərlə sonuclanabilir.

6-4- 11-isimna məsələsi

əl iylə boşalma ərəbcə istimna vəya cəlq, masturbasiyon vəya onanism kələmələriylə tanınır. ünlü ruh bilimcisi froyd deyir: bu iş, yanlış yollarla basdırılan cinsi ehtiyaclarin sonucunda ortaya çıxar və ruhi qarmaşıqlar və zərərlərə vucuda gətirr. Ilqinc budur təqribən heç heyvan bu işə əl vurmayaraq yalnız insanda görünməkdədi.
İstimna işini, susuz bir şəxsin, şor su içməsiylə tutuşdururlar, hər nə qədər çox içərsə daha çox susuzlar. Vəya uyuşdurcu alışqanlığı kimi bir şeydi hər nə qədər çoxraq alışqan olursuz daha çox batlağa girirsiniz.
Cənab şafei və cənab məliki və imam nəsəfi, quran`ın (mömünün 5-6) ayələrinə istnad edərək, isimnanı həram bilirlər, cənab hənəfi və cənab hənbli, buyurular: subay kimsələrə, hərama girəcəyindən qorxduqları zaman, şəhvətlərini təskin etmək üçün, istimna caizdi,

bu işlərindən dolayı nə savab və nə günah qazanarlar, ama serf ləzzət üçün bu işi yapanlar gunahkar sayılırlar.
Bu zehniyət, «iki şərrdən, daha az zərərli olanın tərcihi» əsasına dayanmaqdadı. Bu işi caiz bilənlər əslində bu yöntəmdən yararlanırlar quya istimna sözü quranda gəlməyibdi bu üzdən biz bu işi həram vəya pis göstərəbilmərik və bu Məsələ hər şəxsin özünə bağlıdı və hər kəs öz gücünü və bədənini nəzərdə alaraq onu kontrol etməli və lazim gördüyündədə yapmalıdı, bu məsələyə iki yöndən baxılmalıdı:
1-ilk Məsələ quran`a istinad etməkdi, bir əməl və işin quranda yazılmamasını səbəb göstərmək (əgər qəbul edərsək yoxdur), o iş haqqında nəzər verməmək əsla qəbul görünəbilməz bu Məsələ eynən buna bənzəyir Məsələn quranda mütə və siqə kələməsi yoxdur, bu üzdən «hər kəs özü bilir, istər siqə etsin vəya etməsin» sözünün nə qədər yanlış olduğu açıqdı, bu kələmə quranda işlənməyibdi, ama quran ayələrindən açıqca mütə`nin həram olduğunu alqılamaq danılmazdı, ayrı bir örnək: quranda imamət üçün bir ayə gəlməyibdi bu halda aya hər kəs imamət haqqında hər cür nəzər verirsə qəbul olunabilir? Və aya hər kəs özündən bir imam düzəldib onu Peyğəmbərdən üstün və ya tanrı məqamında göstərəbilirmi?, Bu haqda aydındırkı bizlər əgər imamada inanırıqsa gərək quran aytlərinin çərçivəsində bu işi yapmalıyıq; aydındıkı hər bir Məsələ haqqında və özəlliklə təməl mövzular haqqında quran dan alınan alqılar ortaya qoyulmalıdı, və insanlar və məxsusən gənclər üçün tanıdılmalıdı, ayrıca istimna haqqında quranda açıq aydın açıqlama vardı. Və biz bu məsələyə həmin bölümdə işarə edəcəyik.
2-bu tövsiyə (yəni isimnanın şəxsə bağlı olması), kamil və düzgün eyitimli toplumda olsaydı Şayəd Bəzi yönlərdən düzgün sayılabilirdı, ama indiki toplumda geçərliyi sıfır dərcədədi diyəbilirik, örnək üçün gəlişmiş ölkələrdə umumən istimna haqqında eylə çox araşdırma yapılmamaqdadı, demək olar əsli

nədəni oralarda həm eyitim sistimlərinin yuxarı səviyədə olmasıdı və ayrı tərəfdəndə düzgün ilişgilərə meydan verildiyi üçün inhrafi yollar, gənclər arasında, daha aşağı səviyədə olmuşdu, idman imkanlarının çox olması, özəlliklə oğlan qız tanışmaları, ailə ortamında düzgün şəkildə caiz tanınması və çocuqluqdan onların bir yerdə böyümələri və bir oxulda olmaları və daima onların eşit olduğu və hamısının eşit haqlara sahib olmasını vurqulamaq ən təməl nədən olaraq istimnanın toplumdan böyük ölçüdə həzf olunmasına nədən olmuşdu.

Qızları daha çox qorumaq və onları totem kimi tanıtmaq və onlara yaxınlaşmamaq və ya qızları, özlərini daha böyük ölçüdə qorunmalarını daima onlara diktə eləmək, bu Ortamdan qorxuducu vəziyət yaradır, oğlan və qızlar daima birbirlərindən çəkinərək və daha doğrusu birbirlərindən qorxaraq özlərinə qorxuducu və gərçək dışı ortamlar yaradırlar.

Tanrı cinsi ləzzət hissini, nəslin dəvamı üçün insanda icad edibdi, bu hissin kontrolu üçün ən önəmli şey təhrik edici ünsürlərin olduğu ortamdan qaçınmaqdı, çünki tanrı «zina yapmayın» demir bəlkə «zinaya meyəl etməyin» deyir. Meylin düzəldəbiləcəyi hər ortam və yayın, zənaya sürütləyəcək şərayit yaradabilir.

Çünki cinsəl istəyin, insanın iradəsini aciz edəcək səviyəyə gətirməsi əlbətdəki birdən birə olmaz, ilk öncəsi meyil oluşdurur, önəmli olan bu meyli ortaya gətirən durm və ortamın meydana gətirməsini önləməkdi və bu işdə yalnız insan iradəsi varkən yapılmalıdı.

Quran`a baxdığımızda ən uyqun ayə bu haqda (mömünün 5-7)ayələri vardı, bu ayələrdə insanlara yalnız birinin nikahında olan qadınla, cinsəl ilişgidə olmağı caiz bilərək qalan yöntəmləri həddini aşmış işlər kimi tanıdır, və bu işi görənləri mütəcaviz olaraq bildirir, bu ayə əsasında nikahlı evlilikdən başqa, qalan işlərdən çəkinməyi tövsiyə edir və anlamca ayrı işlərin həram olduğuna vurqu yapılır, necəki (nur 24/ 33) ayəsindədə tanrı vurqlayaraq buyurur: «

imkanları (nəfəqə və kəbin) olmayanlar iffətlərin qorumalıdılar ta tanrı onları öz kərəm və fəzlindən ğəni etsin».
Peyğəmbərdən bir hədis: ey gənclər, evlənmə imkanına sahib olanlar evlənsin, çünki bu iş onları həram dan qoruyur, bu imkanları olmayanlar oruc tutsunlar çünki oruc (hərama düşməmək üçün) bir himayədi (buxarı 6066). Aydındıkı oruc tutmaq üçün daha çox güc lazimdi və h. Yalvac lazim görsəydi, əl iylə buşalma işini bir haldaki daha rahat iş olaraq tövsiyə edəbilirdi, gərçəkdən onun daha böyük zərəri olduğu üçün heç vaxt bu işi tövsiyə etməyibdi.
Təhərik edici işlərdən və görüntülərdən və sözlərdən qaçınmaq məsələsinin nə qədər önəmli olduğunu qurandan bir ayə iylə göstərməkdə yarar vardı
«nur 24/ 30 : قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ: ey Peyğəmbər mömün ərkəklərə söylə: gözlərini (həlal olmayan qadın və ayıb yerlərdən) əsirgəsinlər (həram yerlərə baxmasınlar) və özlərini qorusunlar çünki bu özləri üçün daha iyidi, şübhəsiz tanrı onların yapdıqlarından xəbəri vardı».
İmam sadiq`dən istimna haqqında rəvayət olur: tanrı qiyamt günü istimna edənlə danışmayacaqdı.
İstimna məsələsi quran`dan alqılara baxdığımızda maidə 3üncü ayəsi əsasında yorumlanmalıdı, beylə ki istimna günah işdi, və şəxs yalnız məcbur qalırsa və həramdan qorunmaq üçün olursa, tanrının yanında bağışlana bilir, və gərçəkdən insan bilməlidi hər dəfəsində bu işi yapırsa eynən onun meyyit əti yeməsi kimidi və bilməlidi bu işin daha çox zərərlərəi olacaqdı və o zərərləri mudava etmək üçün daha çox enerji gərəkəcəkdi.
Bu məsələyə də işarə olunmalıdı, fars şiəliyində yayqın olan fətva, yəni balaca qız çocuğondan yaralanmağın caiz olması və birinin bədənini çucuğun bədəninə sürtərək irza olması eynən bir növ istimna olaraq alqılanmalıdı (Təhrir ul vəsilə, əlxomeyni 2/241), və bunun yanında mütə (siqə) məsələsidə bir tür istimna olaraq alqılanmalıdı, və fars şiəliyinin bu təfəkkürü, toplumu və gəncləri

daha çox təhlikəyə salmaqdadı, çünki vəqti bir gənc hər qadını, kəbinli və Bakirə olaraq və ya olmayaraq, onun siqə etməsinə və ondan yalnız neçə dəqiqəlik ləzzət aparmaq fikərinə düşərsə, aydındıkı bu işın gərçəkləşmə imkanının olmadığı üçün, bu Məsələ onu daha kötü yönlərə çəkərək, istimna ya doğru yönləndirəcəkdi, ayrıca mütə məsələsi, toplum içində, cinsi cəhətdən güvənsizlik yaradaraq, insanları həm şəxsi cəhətdən və həm ailə cəhətindən cinsi məsələyə yönləməsinə səbəb olaraq onları ruhi və əxlaqi cəhətdəndə qeyr insani səviyəyə aparabilir, necə ki sasanlı toplumunu beylə bir yönə çəkədi, gərçəkdən məcusi şiə təfəkkürü, istimna məsələsini daha böyük boyutlarda təbliğ etməkdən başqa bir şey deyildi.

Bu haqda bir sözədə işarə olunmalıdı, ayətullah xomeyni və digər farsçı ayətullah ların caiz bildiyi qız çocuğondan cinsi yararlanma məsələsi, burada istimna iylə muqayisə olsada, eyni səviyədə nəzərdə tutulmamalıdı, Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, istimna məsələsi quran təfəkküründə, meyyit qanından yararlanmağa bənzəyir, həram olduğuna rəğəmən, insan naçarçılıq halda və daha böyük günaha və təcavza əl atmamaq üçün, istimna işini görə bilir, halbuki çocuqdan cinsi yararlanmaq mütləq şəkildə həram olaraq, cinayət məsələsi kimi alqılanmalıdı, çünki bir çocuq təcavuza məərz qalır və onun ruhi dəngəsi və əxlaqı pozquna uğrayaraq gələcəkdə adi insan olmaqdan xaric olur və hər inhirafa məəruz qalır. Bucür fətvalar ən sadə şəklində qadınları aşağılamaq olaraq bir növ ərkək ırqçılığı və çocuq haqların pozuculuğu deməkdi. Və beylə bir təfəkkürlər və əməllər, uluslar arası məhkəmə lərdə çocuq haqları pozuculuğu olaraq tərh olunmalıdı.

İstimnanın əsərləri: gözlərin, qulaqların və sinirlərin və tənasol üzvlərinin zəifləməsi, bel ağrısı, istres və vucdan əzabı., Evlənəndən sonra cinsi ləzzətin əldən verməsi, baş ağrısı, tez inzal olma xəstəliyi, yorqunluq, öz güvənliyini əldən vermək bu zərərlərin bir neçəsidir, ayrıca danışıq gücü azalaraq beyin zəifləyir və öyrənmə

gücü azalır, unutqanlıq ortaya gətirir, insan daima yoxulu olur, insan tez tez hislənir, qasların tutulması (mahiçələrin ispasmı) ortaya çıxar və bədənin əti və dərisi lətafətin və yumşaqlığın əldən verir, xalça ağrısı, bel ağrısı ortaya çıxar.
Döktür rabert şroüklər deyir: istimna uzun müddətdə bonyadı (təməl) sillülların (hücrələrin) azalmasına nədən olur və insanin ölümünə səbəb olabilir və öldürməsədə ciddi zərərlər ortaya çıxardır, bu işin zərərlərəi özəlliklə 40 yaşından oyana daha artıqdı, çünki yaşlandıqca bədənin onarma və tərmim etmə gücü daha çox azalır. Döktür ispaytek və çoxlarıda bənzər nəzərləri vardı.
Ayrıca Bəziləri beylə düşünürlər: quya biri yaxınlaşmada və ya istimna edərkən yalnız ləzzət apararaq inzalın önü alarsa, bu işin zərərlərəi daha az olacaqdı, təcrübələr nişan verir bu işin zərərlərəi daha çoxdu, çünki inzal olarkən insan bir müddətdə olmuş olsa bu işdən əl çəkir ama inzalsız istimna daima bədəni basqı altında saxlayaraq qanın adi axılmasına mane olur və bədən üzvləri daha kötü duruma düşürlər, beylə durumlarda xalça ağrısı, bel ağrısı, kasların tutulması daha artıqdı.
İstimnanın tikrarı, yaxınlaşmanın tikrarından daha çox zərərlidi, çünki şəxs yalnız özü olaraq və heç kəsdən çəkinməyərək getdikcə bu işın dərinlərinə gedir, düş və roya gücünü genişləndirir və dahada çox alışqanlığa düşür.
elmi və əməli cəhətdən isimnadan qorunma çarələri : yararlı əsərlər oxumaq; təhrik edici geyiymlər geyməmək, cinsəl orqanları əlləşədirməmək, tək qalmamaq, idmana önəm vermək, təhrik edici yeməklərdən az yararlanmaq, təhrik edici yayınlardan və işlərdən qaçınmaq. Hər halda bu yöntəmlərin başında iradənin gücləndirilməsi və inanclı olaraq bu sorunu çözmək daha önəmlidi. Və nəhayətən evlənmək onun əsli çarəsidi.

6-5-fars şiəliyinin təməlləri yanında ayrı budaqları

6-5-1-fars şiəliyi və insan haqları

-fars şiəliyi liderləri tutsaqlar üçün hərcür şikəncəni və təcavuzu, dini inanclarına görə tovcih edirlər, farsçılar əllərində olan əsir və tutuqlu insanlara, şikəncə vermək və təcavuzu, kərbəla və məkkə savabında bilirlər.

Ayətullah xomeyni devrim öncəsi özgürlüklərdən danışsada hamısı təqiyə üzündəniydi və devrimdən sonra qələmlərin sındırımasına və yazıçıların öldürləməsinə fərman verdi, və beylə deyirdi: əgər bizlər devrimin ilk günündən, inqilabi əməl etsəydik və bütün qələmləri sındırsaydıq və fasid qazet və dərgiləri tətil etsəydik və onları dolandıranları mühakimə etsəydik və fasd hizblərini yasaqlasaydıq və dar ağaclarını böyük meydanlarda qursaydıq və onları biçsəydik çətinliyə düşməzdik; əlbətdə işarə olunmalıdır, xomeyni devrimdən üç ay geçmədən bu işləri başladılar və inqilabi əməl edərək, on illərcə qırıb tökdülər, ama nə yazıqkı gün geçədikcə fəsad çoxaldı, fəlakət çoxaldı və ölkə fəqrə, dağılmağa və batmağa doğru getdi. Fars şiəliyi, iranda və suriyə də yüzminlər insani öldurməklə və özəlliklə kimiyasal silahlardan yararlanmaqla insan haqlarına ufaq bir dəyərdə verməməkdədir.

6-5-2- fars şiəliyi və iqtisad

-iran ölkəsində xaminei və əhmədinəjad dönəmi səkkiz ildə, neftdən səkkiz yüz milyard dolar gəlir ələ gəldi, ama onlar yalnız şəxsi istəklər doğrultusunda xərclənərək ölkə, geri qalmış məmləkətə çevrildi, və yalnız dini lider ayətullah xaminei, 95 milyard dolarlıq sərvətə sahib oldu,aya quran və tanrının vəd etdiyi müstəzəflər hakimiyətindən mənzür bu şəxsləriydi (Əlbətdə farsçıların təfsirlərini o ayə haqda düz tutarsaq)?

-Vəqti ayətullah xomeyni`dən soruşurlar nəzəriniz ekonomi haqda nədir, cavab verir : «ekonomi ulağ üçündür», bu cavab hər şeyi göz önünə qoyur, aya dini öndərlərin nəzəri bu haqda nədir və aya usulən dini bir öndərin hər haqda nəzər verməsi düzgün olabilirmi?.

-Islam böyüklərindən h. ömər öldüyündə, ondan sadəcə bir yamaqlı köynək irs qalmışdır aya indiki öndərlər bu yolu yanlış bilir? Hətmən diyəcəksiniz dünyanın qoşulları fərq edibdir və indiki şərayitin icabı beylə diktə edir bu mal və sərvətləri dini öndərlərin əlində olsun və islam üçün xərcləsinlər, bu anlayış düzdürsə niyə bəs minlərcə ayrı yasalar üçün durum yenidən dəyərləndirilmir və yalnız sərvət yığma haqda özüdə dini liderlərin milyardlar dolar sərvətə sahib olması zəmanənin icabıdır, əgər millətin bu sərvətləri din yolunda xərcləmək üçün yığılıbdır niyəbəs dini liderlərin çocuqları hərcür fisq fucur, etiyad, zorakılıqlarda əlləri vardır, niyə bəs onların uşaqları içində salim adam görmək olmur?.
-Mümkündür beylə deyilə biləxərə buqədər tələşdan amac nədir və dini öndərlər bu qədər il tələş ediblər bir yerlərə yetişsinlər və mal mülk sahibi olsunlar bu cür bir tovcih də məntiqdən uzaq olabilməz, sadəcə bir yanlışlıq vardır əgər birilərinin amacı sərvətdir, bunu dinə bağlamaq tartışlmalıdır, hansı təzminlər vardırki bu sərvətlər din yolunda xərcələnsin? Kim bu yetgini onlara vermişdir, hansı sistim və nəzmlə bu paylaşma uyqulanabilir olabilir?, Hamısından önəmlisi bu sərvətlər əslində kimindir, hansı razılaşmalarla ölkənin və insanların var yoxunu siyasi və nizami güclə birilərinin cibinə tökmək olar.
Kim təzmin edəbilirki bu sərvətlər özlərinin istədiyi yollarda xərclənməyəcək və ya dinin əleyhinə işlənməyəcəkdir. Hər halda indiyə kimi dini liderlərin sərvətləri, onların çocuqları üçün fəlakət və pislikdən başqa şey olmamışdı. Necəki pəhləvi şahı yüzlərcə milyard dolar, ölkə sərvətini özüylə apardı, ama nə özünə yaradı və nə çocuqlarına yaradı, özü ilk aylarda içdən çürüdü, çocuqlarının ikisi özlərini öldürdülər və ailəyə böyük müsibət gətirdilər, ən böyügüdə niyoyork diskolarında özünü unutmaq istiyərək daimulxəmr bir şəxs olubdur.

6-5-3- fars şiəliyi və siyasət

-fars şiəliyi, ermənistan, quzey korə kimi ölkələrlə iş birliyi yaparaq və özəlliklə, iş birliklərini, türklərin əleyhinə kullanırlar, demək olar gərçəkdən şiəlik, dini inanc olmaqdan çıxıb bir mafiyai sistim çərçivəsinə və ortaçağ siyasətbazlığına çevrilibdir.

6-5-4-rus fars birliyi və azərbaycan türkləri əleyhinə kürdəlşdirmə planları

geçmiş əsrdə, ruslar kürdləri Azərbaycan türkləri əleyhinə kullanırdılar, məşrutə dönəmi bir misal diqqət çəkici olabilir, yekan bölgəsi Azərbaycan millətinə böyük mübarizlər yetişdiribdir, nurulla xan yekanlı, xoy`u fatehi və bölgədə nəhzətin rəhbriydi və məşrutiyət inqilabındada böyük nəqşi varıydı, yenədə bu diyarda ismayıl yekanlı, hadixan, qoçəlixan və iki qardaşı, bəxşəlixan və şirəlixan böyük adlım mübarizlərdəniydilər, məşrutiyət dövrü xoy şəhri, məşrutə mübarizləri üçün, təbrizdən sonra ən önəmli şəhəriydi, təbrizin ğeybi mərkəzi, ad apardığımız mübarizlərin vasitəsiylə, ən tədbirli vəziyətdə xoy`u təsərrüf etdilər və bu şəhər inqlabın əsli mərkəzlərindən birinə təbdil oldu, bəxşəlixan yekanlı, birinci dünya savaşı sırasında günənş1293 ilinə kimi özəlliklə rusların işğalı əleyhinə müxtəlif azadlıq savaşlarında iştirak etdi və ruslar bu qəhrəmanı tapmaq üçün hər şivəyə əl atırdılar, bu dönəm ismayıl simitqo hərçənd bölgədə etgin olan müxtəlif dövlətlərlə əlbir olaraq talançılıqla məşğuluydu, müvəqqətən osmanlı cibhəsində rusların əleyhinə savaşırdı, bəxşəli xan, sadiq bir cəvc olaraq simitqo`nuda sadiq bildi və çehriq kəndinə və simitqonun evinə gedir, simitqo zahirdə qonaq sevərlik edib və ona ğəza və yer verdi, sonra yorqun qonaq yataraq yuxu içində simitqo tərəfindən qolları bağlanıb və ruslara təhvil verilir və daha doğrusu satılır, bəxşəli xan simitqo`nun namərdliyin görərək ruslara deyir sizki simitqo iylə düşmənsininz məni buraxsaz onu tutaraq əli bağlı sizə gətirə bilərəm, nə yazıqkı o dönəm Azərbaycan mübarizləri rusların çirkin siyasətlərinin dərinliyini bilmirdilər, çünki ruslar əslində kürd

talançı larıyla yox bəlkə Azərbaycan yeniçilriylə düşmənidi və hədəfi bunları aradan qaldırmaq iydi.
Bəxşəlıxan neçə gün rus işğalçılarının zindanında qalaraq, xoy da duz meydanında dara asılır və beylərlilkə, bu böyük qəhrəman bir oğru dəstənin elebaşısı tərəfindən xayıncə və nacəvanmərdanə halda ölkənin ən qəddar və mütəcaviz düşməni ruslara satılıb və şəhadətə yetirilir. O dönəmdə simitqo talançıları və ermənilər, rus və ingilizlərin dəstəkiylə, ən azindan 160.000 nəfər Azərbaycan türkünü qırdılar, bu nufus, batı Azərbaycan bölgəsının yüzdə yirmi beşini təşkil verirdi, indiki çoxlu kürd kəndləri o zaman simitqo qrupu tərəfindən kürdləşmişdi və türk əhali qətlam olmuşdular.
Azərbaycan türkləri əleyhinə, həm pəhləvilər və həm indiki fars şiə dövləti, kürdlərdən yararlandılar, kürdlər Azərbaycan bölgəsində yerləşdirilərək bölgəsəl ixtilaflar yaratmaq peşindədilər (çoxlu faktlar bu haqda movcuddur o cümlədən sadiq zibaklam fars şiəçisi olaraq, pəhləvi dönəmində 300.000 kürdün Azərbaycanda yerləşdirləməsindən söz edir).
Fars şiəliyi dönəmindədə daha hızlı şəkildə bu siyasət yürütvlməkdədir, devrim zamanı soyuqbulaq kəndləri daşxana, qərə qışlaq, qızılqobu, ada kimi kəndlərdə çoxlu türk ailələri yaşayırdı, indi 30 ildən sonra oralarda birdana türk ailə görmək olmaz, bu dönəm hökümətin əlilə saxta ixtilaflar yaranaraq, türklərin oralardan köçməsinə çalışılmışdır, ayrıca sulduz cəryanlarına tay hadisələrdə və türkləri o bölgələrdən köçməyə zorlamaq üçün, sağçı və solçu farsçılar iş birliyi içində olaraq hər türlü təşəbbüsə əl atmışdılar.

7-fars şiəliyi iki yol ayrımında, ilk yol və onun sonucları (qavqacı fars şiəliyi)

-bu bölümdə fars şiəliyinin iki yol ayrımında olduğu haqda bilgiler veririk.

Əlbətdə əslində biz türk milləti olaraq iki yol ayrımındayıq və yurdumuzu, dinimizi, dilimizi və kültürümüzü kötülüklərdən arındırmaq üçün iki yol ayrımında qərar tapmişiq.

7-1-əraq və qavqacı fars şiəliyi

əraq haqqında Bəzilərıcə bir paradoks hadisə kimi üz verən olaylara deyinməmiz yararlı olacaqdır sanıram:

çoxu irançı araşdırmacılar, amerika`nın ərağa hücumunu bir paradoks kimi sanar, beyləki, 2000ıncı illərdə amerika iran şiə hakimiyəti əleyhinəydi, ayrıca əraqdada səddam bir sünnü məzhəb olaraq və sünnü ərəblərdəndə dəstək alaraq iran şiəliyinə düşmən kimi sayılırdı; amerika ərağa hücum edir və oranı işğal edir və beylə sanılırkı iran çoxraq mühasirəyə salınaraq, zəif duruma düşür, ama bu qısa müddətli və geçici bir durumdur çünki o biri tərəfdən şiələrin (mənzur fars şiəliyi təfəkkürlü) əraqda çoğunluqda olduğu üçün yeni şərayitdən yararlanaraq hakimiyəti ələ geçirirlər və bir şiə höküməti ortaya çıxır və buda səbəb olur iran şiə höküməti də güclənə və bölgə də bir şiə hilalı ortaya çıxa və iran, əraq, suriyə və lubnan şiələri birbirinə bağlanaraq güclü şiə bloku düzəldələr, işarə olduğu kimi Bəziləri bu olayları bir paradoks kimi sanırlar və hətta bir müddət iran ittilaat servislərıdə bunları bir tanrı vergisi və lütfü kimi təbliğ edirdilər.

Olaylara zahiri halda baxarsaq beylə görünür, ama bir azda olayların dərininə gedərsək ayrı görüntüdə ortaya çıxabilir, beyləki batılıların planladığı «islam aləmini zəiflətmə və onun birləşməsinin önünü alma» projələri uyqulanmaqdadır, amerika ilkcə səddamı iran əleyhinə qışqırdır sonralar onun batıya uyduğuna rəğmən, oraya hücum edir, və bir şiə hakimiyəti və özəlliklə fars şiəliyinə uyqun bir dini dövlət iş başına gəlir, nəhayətən bir şiə hilalı ortaya çıxaraq,

bu hilal ən böyük zərbəni islam alminə yendirəbilir, müsəlmanların birləşməsini önləyəbilir və hər iki şiə və sünnü toplum zəiflənir.
Zaman geçdikcə olaylar daha aydınlaşır, indilikdə, suriyədədə bunun sonuclarını görəbilirik, bu tezi zinnur aqliyollin cənablarının «türk xalqlarının istratejik yolu» məqaləsindədə görəbilirik.
Zinnur bəyin çatı teorisinə görə, türklər islam uyqarlığının çatısı altında, avrupa xalqları kristiyanlığın çatısı altında, çinli, japon və korəlilr budizm uyqarlığının çatısı altındadır. Bundan da görüldüyü kimi dünyaya təsir qoyan 3 uyqarlıq vardır. Bunlar, teknolojik güc açısından, beylə sıralanabilir: 1. Kristiyan, 2. Budizm, 3. İslam. Ötə yandan 20inci. Yüzildə dünyada 2 uyqarlıq daha varıydı, bunlar bugün yox olmuşdur: 1. Komonizm (1917-1991) 2. Nasiyonal-sosyalizm (1922-1945); komonizm çatısında rusya super dövlət olaraq, 2 qutb`dan biriydi. Bu çatı soyuq (informasiyon) savaş ilə, almanya super dövlətin altında bulunduğu nasiyonal-sosyalizm çatısı isə sıcaq savaş iylə yıxılmlşdır. Günümüzdə yıxılma sırası islam çatısına gəldi. Kristiyan çatısı, islam çatısını yox etmək ya da çox zəiflətmək üçün uğraşır. Başlayan bu mücadilə gələcək yüzillərdə kristiyan və budizm arasındakı mücadilə olaraq dünyaya damğasını vuracaq kimi gözükür. Zinnur bəy bu mucadilələrdə yenilməmək üçün «hun turan teorisini», yəni japun, korə, muğulistan, iskandinavi, məcaristan və türklərdən oluşan böyük toplum yaratmasını önərir, artıq bilgiler üçün (14)üncü bölümdə məqalənin əslinə rucu etmək olar.
Bütün bu şərayiti nəzərə alarsaq və qavqaçı fars şiəliyinin təhriklərini nəzərə alarsaq demək olar yaxın gələcəkdə, əraq`da qavqaların böyüməsində quşqu yoxdur, ama sünnü dünyasıda hərəkətsiz qalmıycaq. Və möhtəmilən əraqda, şiəlik, xalq tərəfindən etgisiz hala gəlməlidir, əlbətdə böyük güclərin tələşı islam dünyasını zəiflətmək üçün əraq şiələrini güddə kimi saxlamaq peşində olacaq və onlarda irandakı fars şiəliyi kimi zid islam qrupların dəstəkiylə, teror yuvalarını quracaqlar, və orada şiəlik üçün ən böyük gəlişmə

bu olabilir ki ölkə parçalansın və şiələr üçün bir ölkə düzəlsin və azmaçox iran şiəliyi də beylə bir gələcəyə məhkumdür.

7-2-suriyə və qavqacı fars şiəliyi

bir zamanlar suriyə, şiəliyin qalası kimi görünürdü vəli indilikdə təror, oğruluq, qırqınların mərkəzi halına gəlibdir, dini öndərlərdən sorulmalıdır, aya fikirləşmirsinizki hətta bu hakimiyət, dini cəhətdən yüzdə yüzdə haqlı olsa belə yenə də öz millitinə boşqa bombları atmağa haqqı yoxdur, onları şimiyai bomblarla məhv etməyə haqqı yoxdur, onun səddamla getdiyi yolun nə fərqi vardır, aya fikirləşmirsinizki bir iqtidarın heç halda haqqı yoxdur ona mənsub olan milləti havadan və qaradan bombarduman edə və bu işi gördüyü halda haqlı vəya haqsız olsada məşruiyətin həmişəlik əldən verir?. Əmələn şiəlik indiki suriyədə, mənfur dinə çevrilərək yox olma ərəfəsinə girmişdi.

Bir çoxlarının yorumu üzərə, indiki suriyə savaşının uzanmasının bir nədəni çatı teorisiylə yorumlanabilir (çatı teorisi üçün baxın: 14. bölümə), bu teoriyə görə batılı xaçlı güclər şiə sünnü savaşını uzatmaq üçün və islam aləminin qaynaqlarını və enerjisini qurutmaq üçün suriyədəki gücləri dəngələməyə çalışırlar və beləliklə islam aləmi öz içində məşğul olaraq əsli sorunların çözməyə fikirləşəbilmirlər.

Bir haldaki bütün diktator quvvələr o cümlədən çin, rusya, iran, lobnan həzibullahı və əraq və teror qrupları, hamısı əsəd rejimini ayaqda saxlamağa çalışırlar, vəli heç kəs inanabilməzki bir daha şiəlik orada baş qaldırabilsın, Şayəd Bəzi istemarçı güclər tərəfindən suriyə şiəçi qruplar, sonralar teror dəngə ünsürləri yerində bir teroristi nifrət qrupları halında dəstəklənsinlər, vəli demək olarki şiəliyin daha orada yeri olmayacaq.

Sizlər fars şiəliyi olaraq, orada yüzminlər insani öldürüb məhv etdiniz, yenədə yüzminlərcə ayrı insanlarıda öldürəsiniz və oraya hakim olasız, bu halda fikirləşirsiz nəmənə qazanacaqsınınz, sizlərin daha oradakı millətin ürəyində yeri yoxdur, və mütməin olun ora

hakim olsanız belə ora sizə və sərvətininzə batlaqdan başqa bir yer olmayacaqdır, və bunada Mütməin olun oraya yenidən hakim olsanız belə indiki oğurluq ruhiyəsiylə oraya yatırım yapabilməyəcəksiniz.
-Cilolar və erməni`lər birinci dünya savaşı öncəsi o haldaki qərbi Azərbaycan`ın cəmiyətinin təqrıbən 10-15 faizini təşkil verirdilər vəli bir inhirafi təfəkkür üzərində, xiyali ərmənistan qurmaq məqsədiylə 160000 nəfər Azərbaycan türklərini öldürdülər vəli sonuc nə oldu? O haldaki o dönəmdən indiyə kimi bütün pəhləvi və fars şiə höküməti, onlardan himayət ediblər vəli indilikdə o kəsimlərdən hətta bir faizdə bu cəmiyətin içində yaşamırlar və onlar özləri tökdüyü qan qoxusundan vəhşətə düşüb çıxıb getdilər.
Aya fikr eləmirsiniz suriyədə də o durum sizləri gözləyir və aya məcusi şiələri, tökdükləri yüzminlərcə insan qanı qoxusundan, orada qalabiləcəklər, sonralar sizlərə nəcür baxacaqlar?.

7-3-iran və qavqacı fars şiəliyi

- irandada müsəlləmən heç millət hazır olmayacaqdır bir çevrə və insan düşmənçiliyi edən kəsim və ulusla iş birliyi yapsın və gec və ya tez bu ölkə dağılmağa doğru gedəcəkdir.
-İndi xalq içində bu dinə (fars şiəliyinə) mənsub olanları, satqın və ən yaxınlarını ucuz ucuzuna satan və ayrı deyişlə dostluğa və qohum qunşuluğa ən balaca dəyər verməyən adamlar tanıyırlar, bu haqda neçə balaca misal yetərlidir:
-dostum deyir Mədrəsə də əncümən islamiyə girmək istiyərək məhəllə məçidindən kağaz istədilər, məçidə rücü edərək oranın məsulu yaxın tanış çıxdı, o qardaşımla dostuydu və bizim evə gəlget edərdi, mövzunu açıqladım, dedi sənin üçün bir müşkül yoxdur, bir şey yazaram sonra gəl apar, sonra çəsbli bir paketi aldım, arada neçə gün təətil olduğu üçün, məktub məndə qaldı tətil arası dostların biri dedi oğlan gəl bu məktubu aç, mən bunları tanıyıram, mən dedim yazan bizlə ailə gəlgedi var, bir Məsələ olsaydı mənə qılavuzluq

edirdi, dostum dedi oğlan bunlar heç dostluğa və qaydaya tabə deyillər, bunlar məqama və posta çatmaq üçün, hətta ən yaxın dost və tanışlarını əzərlər, hər halda məktubu açdım, məktubda məni, tanımadığım o yerlərə və müxalif qruplara bağlamışdır və axırdada yazmışdır məbada bunları gözdən buraxasınız.
-Yenədə bir xatirə olaraq mənim bir məzhəbi dostum cahada girərkən neçə yol gizlincə danışqaha və vizarətxanaya məktub yazmışdır və məni işə almamaq üçün pisləmişdir.
Bu hökümətə uyanlar beylə insanlardılar və onlarda insanlıq nişanələri olmayaraq yalnız gəlirlərin və birilərini güdaza verərək öz rütbələrinin yüksəlməsinə fikirləşirlər, indi daha rejimə bağlı olan hər kəs, quldur və satqın kimi tanınır.

7-4-dünya çapında qavqacı fars şiəliyi

- ingilis və rusların qeyr insani düşüncələri səbəbiylə, və islam aləmini zəiflətmək amacıyla planlanan şeylər, və geçmişlərdə fars şiəliyinin gücləndirməsi, indi sonuc verir, indilikdə bu yanlış siyasət, islam aləminin yanısıra batılılarında yaxasını tutmaqdadır, şiəlikdən duğaraq və dünya qaynaqlarının sərf olunduğu əfğanistan, lubnan, suriyə və əraq olaylarına, dünyanı böyük bir ekonomik bohrana soxmaqdadır və bu buhranın sürürlükdə olması aydındır, bu hadisələr və özəlliklə dünya qaynaqlarının savaşa sərf olması və avrupa və asya və afrıqa ölkələrinin məzhəbi savaşları müstəqimən iran dövləti və şiəliyi üzündən meydana gəlibdir.
Diyə bilərik fars şiəliyi suriyə`ni həmişəlik əldən vermişdi və uzun müddəti nəzərdə alaraq onlar suriyə xalqı içində yaşaya bilməzlər, necə ki cilov`lar və erməni`lər buralarda yaşayabilmədilər.
-Ayrıca şiəlik lubnan`dada böyük ölçüdə sədəmə görəcəkdir. Ətraf ölkələr pakistan və əfğanistan və ərəb ölkələrində də demək olar şiəlikdən sadə cə bir kölgə kimi görüntüdən başqa bir şey qalmayacaqdır.
Fars şiəliyi hizbullah`ın qazandığı haqları, kötüyə kullanaraq, onların məhv olmasına səbəb olacaqlar.

-İndiki şəraitdə rus dövləti var gücilə və ayrı tərəfdən batı da olan bir sıra fanatık və xaçlı qruplar, suriyə şiələrini savunurlar eyləbilki bunlar şiələrdən daha şiəçidılər, əlbətə bu qrup hər yerdə iran şiə dövlətinin siyasətlərini və ayrıca o biri ölkələrdədə şiə qruplardan difa edirlər əlbətdə ki bunların bəlli hədəfləri vardır, və nədənlərini beylə sıralamaq olar:

1-ilk öncə islam aləmində qarqaşalıq və ixtilaf yaradaraq bu dinə mənsub olanları təzif etməkdir.

2-ruslar öz ölkələrində sünnülərin çox olduğu üçün daima şiə terorçularından difa edir, bəlkə sünnü kəsim zəif duruma düşsünlər, ruslar ideolojik lahazdan rusya içi sünnüləri hədəf almaq istəyir və onlara göz dağı verir.

-Ermənilər Azərbaycan topraqlarını və özəlliklə qarabağ və ətrafını işğal etdilər, fars şiəçilri dolayılı və dolayısız yollardan, ermənilərə yardım etdilər, aya fars şiəçilri beylə düşünürlər bu düşmənçiliklər türklərin yadından çıxacaqdı. sual burdadır aya fars şiəçilrinin içində türk düşmənçiliyi o qədər güclüdürki irandan başqa bir tək şiə xalqı olan Azərbaycan əleyhinə, bir təcavuzkar erməni rus quldurlarına kömək etsinlər, bunlar hansı din usullarına uyqun görülə bilir, əlbətə ki bu cür qeyr insani əməl islami bir hökümətə yaraşmayaraq yalnız sasanı kültürlü bir hökümətə yaraşmaqdadır.

3-uyqurlar : farsçılar türk dünyasıylə müxalifət etmək üçün hər cür töhmət dən çəkinmirlər və koleyni`nin dediyinə görə bunu ibadət bilirlər vəqti uyqur bölgəsində müsəlman türklər zülmə qarşı üsyan etdilər, farsçılar çin zülmünün ləhinəiydilər və mən çoxlu hökümət tərəfdarları məzhəbi şəxslərdən eşidirdim ki quya uyqurlar vəhabi`dilər və onları öldurmək savabdır, demək olar hökümət adamları, mohumi bir vəhabiyət sözü bəhanə`siylə bu şayəə`ləri yayaraq dolayısız türklərin əleyhinə təbliğ edirlər.

4-Azərbaycan və ermənistan : dünyada irandan başqa tək bir ölkə olaraq nufusunun mütləq çoğunluğu şiədi; ama onlar türk olduğu üçün düşmən sayılırlar və özüdə ən ön xətdə olan düşmən kimi. Və

lazimdir hər cürə sinə onların əleyhinə savaş getsin, və hərcür teror, töhmət və xarabkarlıq onların ölkəsində mucazdır. O ölkə quzey Azərbaycan cümhuriyətidir, onlar kafir kimi tanınırlar, bu üzdəndə farsçı hökümət, ermənistana yardım etdi bəlkə Azərbaycanın daha çox topraqlarını işğal etsin və indidə milyardlar dolar, iran xalqının pulunu ermənistanda bilaəvəz olaraq xərcləyir bəlkə dirçəlsin və Azərbaycan xalqının əleyhinə daha çox totəə lər düzənləsin.
5-fars şiəliyi ilərlədikcə, islam dünyasının birliyinə qarşı olan quvvələr, dahada böyük hucumlara geçirlər, aydınca görmək olur, fars şiəliyi teror və savaş alanlarını islam dünyasında genişlətdikcə, müsəlmanlar iç sorunlarına yönəlirlər, və müsəlmanların düşmənləri məsələn israil kimi ölkələr, filistinlilrə daha çox hucum edirlər və fars şiəliyi liderlərinin qeyr insani və qeyr əxlaqi sözlərindən yararlanaraq (məslən fars şiəliyinin israyili yox etmə fikirlərindən) su istifadə edərək dünya çapında, özlərinə daha böyük məşruiyət qazanırlar və özlərini haqlı göstərməyə çalışırlar.
Farsçıların bucür təşəbbüsləri açıq aydın onların islam dininə inanmadıqlarını göstərir və həsən səbbah yanlıları kimi xaçlılarla islam dünyası əleyhinə iş birliyi içindədilər. quşqusus bu işlərinin faturasını fazlasıyla ödəyəcəklər.

7-5-islam dini haqda gərçəklər və qavqacı fars şiəsinin sərf etdiyi enerji

səfəvilər dövründə şiəliyin zorla yeganə məzhəb elan edilməsi böyük bir coğrafiyada etnik-kültürəl prosesin yönünü dəyişdirdi. əhməd ağa oğluna görə, «şərq və bilxassə türk tarixi üzərinə dərin və fəlakətli təsirlər icra etdi.» Şiəliyin zorla dövlət məzhəbinə çevrilməsi həmdə «iranın fikri və hissi qaynağını qurutdu. Zira bundan sonra artıq bütün fikri və hissi qudrətlər bu məzhəbi, doğrulamağa, onun əsaslarını və nəzəri qismini quvvətləndirmə`yə həsr ediləcək, və səfəsətə, məntiq`in yerin tutacaqdır.
Bu haqda bir misal verirsək daha aydınladıcı olur: fars şiəsinin önəmli qaynaqlarından əlkafı kitabıdır, koleyni sasanlı dinində

qadın icarə vermək kimi rəsmləri diritmək üçün onları yalançı hədislərlə imamların dilinə bağlayır və fars şiəliyinə daxil edir, farsçı din adamları, min ildi tələş edirlər, bucür qeyr əxlaqi işləri və qadınlarla anormal ilişgiləri və qız uşaqlarından cinsi yararlanmaları, islam dini əsaslarıyla bağdaşdıralar və quran ayələrini təhrif etməklə bunlara sübut tapalar, necəki (6-1) bölümdə gördüyümüz kimi hətta 20inci yüzildə xomeyni kimilərdə onlarca səfhə qaraldırlar bəlkə sabit edələr qadınla heyz vaxtı filan tərəfdən yaxınlıq etmək olar vəya qız çocuqlarından cinsi olaraq yararlanmaq olar və quran ayələrini min cürəsinə əndər döndər edərək bunları sabit etmək çabasındadılar, halbuki aydınca görünür bu iş quran əsasında mümkün deyildir və farsçı dini liderlər bu işdə dərinə getdikcə dahada özləri düzəltədiyi batlaqda batırlar.

Ayrı misal «cabir lohu» haqda söyləmək olar, bunlar cabir lohu`nu Peyğəmbərlərə və imamlara bağlayırla, ayrı tərəfdən imam cəfərsadiq`in özündən sonra imam seçdiyi ismayıl oğlu və imam əli ənnəqi`nin özündən sonra imam seçdiyi muhəmməd oğlu; bu hədislə cür gəlmədiyi üçün məcbur olurlar bir yeni teori «bəda» adında çıxardalar və tanrının lazim olduğunda əvvəlki nəzərindən çöndüyünü ortaya qoyurlar halbuki quranda onlarca ayə buna qarşıtdır, vəya imam həsən əskəri`nin; uşağı olmadığı üçün minlərcə kitab və hədis yazıb onun kəmm o keyfi haqda kitab yazırlar və sonundada dahada çəlişkili sözlərlə ortamı qarışdırırlar; bu haqda (12-3) bölümündə daha qapsamlı bilgilerə rucu edəbilirsiz.

Fars şiəliyi tənaquzlardan və özəlliklə imamların dilinə bağlanan yalanlardan qurtulmaq üçün iki teori olaraq özəl təqiyə və bəda məsələsini ixtira ediblər, və quraşdığı hədislər içində hər zaman imam bir soruya yanlış cavab verirdi, təqiyə üzündəniydi və əgər gələcəkdən xəbər versəydi və xəbər tərsinə çıxanda, bu halda deyirdilər tanrıya bəda Məsələsi üz vermişdi.

Fars şiəliyi öz yanlış hərəkətini dəvam edərsə, özünü isbatlamağına dahada böyük qaynaqlara ehtiyac duyacaqdır, özəlliklə indiki

ilətişim çağında və bütün islam aləminin oyandığı zamanda bunu aydınca görmək olur, beylə ki fars şiəliyi indidə yanlış məfkurəni isbatlamağa böyük enerji sərf edir və gün geçdikcədə batlaqda batmaq üzərədir, mütməinən bu hərəkətlər geçdikcə böyuyəcəkdir və iranın bütün var yoxu, saxta teorilər, hədislər və ayrı təpgiləri, savunmaq üçün sərf ediləcəkdir və sonralarda savaşlarda buna əklənəcəkdir.

- Fars şiəliyinin bihudə enerji sərf etməsinə bir ayrı sübut, gündə bir imam zaman`ın zuhur etməsidir bu yalançı hədis və rəvayətlər səbəbiylə gündə bir sıra adamların özünü imam zaman elam etməsi və onun yatışdırılması böyük enerji istəməkdədir və mütməinən bucür olaylar bu dinin içdən çürüməsinə səbəb olur.

-Farsçılar 1300 il islam sonrası ömürlərini səbb u lənlə geçiriblər və bu üzdəndə heç vaqt qorb və hörmət qazanabilməyiblər, və geçən yüzildədə zahiri dirçəlişdən başqa bir şey ələ gətirməyiblər və gördüyü işlər yalnızca qeyr fars millətləri yox ayrıca fars millətinidə böyük fəlaktlərə salıbdı və mütməinən daha böyük çətinliklər yoldadır.

Heç buna fikirləşirsizəki indilikdə xalqın içində tək tuk adam tapabilməzsiz, sizin seçimlərin düzgünlüyünə inansınlar, hətta dövlətdən təğziyə olanlar belə buna inanmırlar?.

Fikr edirsiniz suriyə hadisələrini bir dəfə də iran millətləri haqda uyqulayabiləcəksiniz?, heç fikirləşibsiniz, daha bir sürədə hakimiyətdə qalsanız belə, insanların ürəyində yeriniz yoxdur.

7-6-fars şiəliyinin inadkarlığı

-tarixi sənədlər bunu göstərir h. Fatimə heç vaxt əziyət olmayıbdı və fars şiəliyinin böyük xəstəliyi burasındadı, biz onun əziyət olmamasına sevinirik vəli farsçılar bundan böyük üzüntü duyarlar və əsəbani olarlar.

-Sual burasındadı niyə farsçılar tarixi təhrif etməyə özəlliklə önəmsiz şeylərdədə buqədər dirənirlər: müxtəlif həsablamalarla və imam sadiq və imam baqir`dən səhih bir hədis üzərində, h.

Peyğəmbər rəbiuləvvəl aynın 2inci günü dünyadan köçüb ama onlar şeyx mofid`in inandığı bir söz üçün, səfər ayının 28ini rehlət günü sayarlar, farsçılar yalnız islam dünyasıylə müxalifət etmək üçün hətta gərçəyi də danırlar. Vəya h. Əli, atası əbutalib`in evində dünyaya gəlib, ama fars şiəliyi bir müşrikin dediyinə inanaraq onun kəəbə`də dünyaya gəldiyini savunarlar, yenədə h. Əli məçidə girərkən zərbə yeyir və fars şiəliyi onun mehrab`da zərbə yeməyinə vurqu yaparlar. H. Əli`ni muaviyə öldürmədi bəlkə bir kufə`li şiə öldürdü vəya imam hüseyn`i yəzidin ordusu öldürmədi bəlkə kufə şiələri öldürdülər.
Fars şiəliyi inad üzündən və daha doğrusu koleyninin fətvası dolayısıyla sünnü aləmlə həmişə müxalifət etməkdədirlər, məslən fitir bayramları məmulən sünnülərlə bir günə düşməz çünki hərgün sünnülər fitir bayramı eelam etsələr, məcüsi müctehidlər çalışarlar birgün tez və ya bir gun sonra fitir bayramı eelam etsinlər, bir sıra xalq fikr edərlər guya müctehidlər şayəd o gün, ayı görüblər halbuki onların umumən bu yetənəyə sahib deyirlər və onlar əslində koley`ninin sözünə xatır (bölüm 6-3-1 səb o lən..) Fitir bayramını sünnülrə zid olsun diyə bir ayrı günə salarlar.

7-7-qavqacı fars şiəliyindən qurtulma yolları və çatı teorisi

çatı teorisi (7-1) və (14)üncü bölümlərdə açıqlanıbdı, quşqu olmasınki batılı xaçlı güclər, islam dünyasını zəiflətmək üçün daima şiə kartından yararlanacaqdılar, müsəlmanların birləşmələri üçün bir tək yol vardı, və oda məntiqi yollarla, fars şiəliyindən qurtulmaqdı, islam aləmi dini qavqaları bir yana buraxaraq fars şiəliyinin kötü teorilərini, su üzünə çıxarmalıdı, və ilətişim çağının imkanlarından düzgün yararlanmalıdılar, fars şiəliyini teorik lahazdan zərbə altına almaq həm insani və həm qalıcı yoldur, islam aləmi bu haqda ən düzgün təcrübələrindən yararlanmalıdı, əyyubilər və misir məmlukları məntiqlə misir`ə hakim olaraq fatimi`lərin gücünü teorik olaraq qurutdular və beylə bir yöntəmlə, fars şiəliyinə bənzər fatimi`lər, həmişəlik o ölkədən silinib təmizləndilər, bu təcrübələr

daha güclü şəkildə islam aləminin bütün topraqlarında uyqulanmalıdır, fars şiəliyi, sandığımızdan daha zəifdir yetərki onların yanlışlığını onların içindən qurudaq, mütməinən fars xalqındada çoxlu məntiqi insanlar haqqa tərf yönələcəkdilər,ayrıca Azərbaycan xalqı heçvaxt onların məzhəblərinə və gələnəklərinə inanmayıblar və heçvaxt da inanmayacaqlar, Azərbaycan xalqının fars şiəliyinə ən ufaq inancı olmadığından hər araşdırmacı əmin olmalıdır, balaca araşdırmalarda rahatlıqla bunu sübut edəbilir, və gələcəkdə Azərbaycanda fars şiəliyi kötülüklərinin əleyhinə daha böyük hərəkətlər görmək mümkündür.

Fars şiəliyində olan zidd islami təfəkkürləri, yalnız quran silahıyla həl etmək mümkündür və qan tökülmək qalıcı yol olmayacaqdır əlbətdə bu sözün mənası bu olmamalıdırkı müsəlmanlar, fars şiəliyinin hər tür teror və totəələrinin qarşısında sakit oturub baxsınlar, əlbətdə ki savunmaq hər insanin haqqıdır, ama quran vasitə siylə onların qaynaqlarını daha rahat dağıdabilirik.

Burada bir nüktəyədə açıqlamaq gərəkir, bu kitabda islam aləminin birləşməsından söz gedərkən, xilafət hökümməti qurmaq vəya islam ölkələrinin birləşməsi sistimi alqılanmalıdı, çünki dünyanı din əsasında bölmək və dini bloklar qurmaq, nə din usullarıyla və nə əqli məntiqlə uyqun bir şey deyildi, indi hər ölkədə, onlarca din və məzhəbin bir yerdə yaşadığında quşqu yoxdur, ayrıca ilətişim zamanı dini savunmaq üçün tək və tək yol özgürlükləri savunmaq və yayın sistimlərindən yararlanmaqdır, beyləliklə bütün insanlar azadcasına bir yerdə yaşaya bilir və dinlərini yayıb və demokratik yollardan yayabilirlər və uyqulayabilərlər, hər insan bu yoldan başqa bir yöntəmə baş vurursa mütməinən öz millətinə və dindaşlarına fəlakətdən başqa bir şey gətirməyəcəkdilər. İndilikdə din məsələsini savunmağın, tək yolu, demokratik milli əsaslar üzərində otoritə və yönətim qurmaq sistimindən geçməkdədir.

Milli otoritələri demokratik ilkələrlə savunmaq, fars şiəliyindən qurtulmağın tək yolu olaraq ayrıca batılı xaçlı aşırı güclərdən də qurtulmağın tək yoludur.

8- fars şiəliyi iki yol ayrımında, ikinci yol və sonucları (barışçı fars şiəliyi)

bu bölümdə bu varsayımı ortaya qoyuruq Şayəd farsçı öndərlər (yəni dini öndərlər və farsçı daxili və xarici aydın kəsimlər və öndərləri), geçmişdə olan yıxıcı planlarından əl çəksinlər və gərçəkdən millətlərin sorunlarını çözməkdə xoşgörülü yaxlaşımla meydana gəlsinlər.

-Gökalp dan önəmli bir sözə işarə olunmalıdır:

indi avrupada, heç milləti sömürgə altına almaq olmaz, çünki onlar millət və milliyətçilik qavramını dərindən düşünürlər, onlar bilirlərki birlikdə vəya ayrı ayrı yaşasalarda onların kimliyi və varlığı qorunub saxlanılır çünki o varlıq bunların düşüncələrindədir.

-İndiki çağda şiəlik o zaman rüşd edərki millətlərə dayalı bir sistim çərçivəsində yürüyə, bu halda həm millətlərin əgəmənlik imkanları və nəticətən iqtisadi ictimai və kültürəl durumları inkişaf edər və bu imkanlar şiəlik məzhəbinədə dayaq olar, əlbətdə bu durum o halda meydana gələbilirki bütün şiə liderləri yalnız şiəliyin məənəvi gəlişməsinə fikirləşələr və bu dini, örtük kimi, dünyəvi gəlirlər üçün işlətməyələr.

-Millətlərə dayalı bir siyasətin quranla heç bir tərsliyi və ziddliyi yoxdur vəqti quranda deyilir «hocurat 49/ 13: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ: ey insanlar biz sizi bir kişi və bir qadından yaratdıq və birbirinizlə tanış olub anlaşmanız üçün sizi məlltlərə və qəbilələrə ayırdıq, həqiqətən allah yanında sizin lap hörmətli olanız, allah dan lap çox qorxanızdır, şübhə sizki allah biləndir, hərşeydən xəbərdardır.»

Bu tənəvvo və çeşidliliyi düzgün alqılamaq lazimdir, olmazki biz quran`a inanaq vəli içəriyin görməzdən gələk və yalnız naçarçılığa düşəndə onu sadəcə fars millətiinin hakim təbəqəsinin yararına və

şəxsi çıxar üzərinə yorumlayaq və o biri millətlərin haqlarının tapdalanmasına göz yumaq və onların məhvi üçün hər tür siyasəti işlədək, ayrı deyişlə tanrının bu sözünün hakimlər üzərində bir yükümlülüyü vardır və bu ayəti yerinə gətirmək üçün hər tür siyasət və işləri görməliyik, bütün millətləri bir səviyədə himayət etməliyik və əgər bu ayəti görməzdən gəlirlərsələr quşqusuz cəzasın çəkməlidirlər və indiki çağda bu zülmə rasism və faşizm deyilir.
-Millətlər öz varlıqlarına sahib olarlarsa birlikdə yaşayabilirlər və əgər bir millətin hakimləri o biri millətin qanını tökərək hər şeyi özünə çıxarsa aydındırki onların dinləri və məşruiyətləri sorquSual altına gedər, mütməinəna zülm altında olan millətlərdə haqlarını almağa cəhd edəcəklər və bunuda bilməliyik millətlər nə fəqət öz varlıqlarına sahib olmaq istəyəcəklər, ein halda fazlasıylada zalim millət hakimlərini geri oturdacaqlar, burada bunu demək istəyirəm zalim millət hakimləri fikr etməsinlər hər şeyi ki o biri millətlərin hesabına ələ gətiriblər daha onlarındır və o biri millətlər sadəcə sıxışılıb qalan yerlərdə haqlarına sahib olacaqlar mütməinən onlar tarixi haqlarını da axtaracaqlar.
Çağdaş dünyada bütün gəlişmiş ölkələrdə özəlliklə avrupada əgəmənliklər, millət əsasında qurulmuşdur, demək olar dünyanın ədalətli yaşamağı üçün bu bulqu iylə birlikdə demokrasi qavramı insanların ən dəyərli tapdığı fəlsəfə və sosiyal bilimidir.
-Bu mövzua ayrı bir yöndən də baxabilirik, dünyada iki yüzə yaxın məmləkət vardır mütməinən bu ölkələrin əgəmənlikləri, çoxu millət və ya özgür millətlər əsasında qurulmuşdur, əgər o biri ölkələrdədə millətləri əsas tutaraq əgəmənliklər ortaya çıxarsalar yenədə əgəmənlik sayi bundan böyük fərqi olmayacaq vəli əvəzində dünyada hər millət öz yetənəkəlri əsasında özgürcə inkişaf edəcək və dünya barışa doğru daha böyük qədəmlər atabiləcəkdir.
-Bu şərayiti seyid cəmaləddin əsəd abadi böyük dini lider olaraq 150 il bundan öncə öngörmüşdü və onun sözü o qədər aydındırki yorumlamadan burada verməyimiz yetərli olacaqdır : «insanlar

arasında qapsamı geniş olub bir çox fərdi birbirinə bağlı edən iki bağ vardır: biri dil birliyi -digər bir ifadə iylə cins birliyi, ikinci din. Dil birliyinin, yəni cins birliyinin (yəni ırqın, milliyətin) dünyada qalıcılığı və isbatı, heç şübhə yoxdur ki, dindən daha davamlıdır. çünki az bir zamanda dəyişməz. Halbukı ikinci beylə deyildir: tək bir dildə danişan ırqı görürük ki, min illik bir zaman içində, dil birliyindən ibarət olan cinsiyətdə bir pozulma olmadığı halda, iki-üç dəfə din dəyişdirir». Bu sözdən aydınca millət qavramının önəmini görəbilirək, nə yazıq ki bizim atabalarımız bucür aydınların sözlərinin əhəmmiyətini və gərəkliyini vaxtında təşxis vermədilər və bizlər yüz ildən çoxdur yıxıcı və qırıcı bir faşizmə rast gəlmişik, quşqusuz istemarçıların bu sistim əsasında pəhləviləri iş başına gətirməsi düşündürücüdür özəlliklə rusların təbrizdə bütün aydınları sadəcə ölkənin inkişafının qabağını almaq üçün öldürməsi və qacar dönəminin sonunda aydınların məşrutəçilik və nisbi demokrasi qaydalarına yetirdikləri halda və onları uyqulamaq istədiyi halda yenə bir istibdadi və ortaçağ modəli pəhləvi hökümməti ingilislər tərəfindən ortaya çıxması millətlərimizin inkişafının önünü kəsmək doğrultusundaydı.

-Əlbətdə Şayəd deyəsiz nə iradı vardır bizdə obiri güclər kimi Bəzi düşmənlərin yardımından o biri düşmənin əleyhinə yararlanaq. Vəli bunu bilməliyik hər iki düşmənçiliyi də dostluğa çevirmək olar, müsəlləmən həm batılı düşmənlərin planı suya düşər və həmədə sünnü fanatist kəsimlərin məfkurələri pozular və islam aləmi ilrləyəbilir, mütməinən bu yol asan olmayacaq vəli yetərki niyətlər bu yöndə hərəkət etsin. Və bu da olmaz məgər fars şiəliyinin kötü təmelləri sarsıdılsın.

9-quran, tarixsəlcilik və hermenütik

əliçilik məzhəbinin əsaslarını və onun fars şiəliyilə fərqlərini açıqlamadan öncə yeni çağda ortaya çıxan və inkişaf etmiş, özəlliklə quran haqqında olan yorumlama və analiz yöntəmlərindən söz açmaq gərəkir, yeni bilgiler, dinimizə baxış açımızı da etgiləməkdədir, dinimizin qusursuz olduğuna inandığımız üçün, hər yeni bilgi və yeni araşdırmalar, bu inancın doğruluqların və gözəlliklərini daha aydın şəkildə ortaya çıxaracağına əmin olmalıyıq, bu bölümdə ki konular müxtəlif alimlərin yazdıqlarından alqılanaraq, yeri gəldikcə, onlara əlavə yorumlar və əkləmələr, artırılmışamdır.

Yirminci yüzil təfsir hərəkəti içində, ortaya çıxan ən önəmli anlama yöntəmlərindən biri, quran`ın tarixsəl yorumu, tarixsəlcilikdir, və hermenütik`dır.

Kəsin xətəlrlə ayırd etmək güc olmaqla bərabər gənəl olaraq nəss`lərin yorumu qarşısında üç ana yaxlaşımdan söz edilməkdədir. Bunlardan birincisi zahiri (literalist/nss`çi) yaxlaşımdır. Və şərhə ya da b'yana ehtiyac olmadan, ləfzin zahiri mənası göstərilir.

İkincisisi isə, məna mərkəzli yaxlaşımdır. Burada zahiri yaxlaşımın tam əksinə məna hədəf tutulur. yorumcu, zahiri mənadan başqa, ləfzin ötəsində mənalar yaxalamağa çalışmaqdadır.

Üçüncüsu isə, mötədil/bütünləşdirici diyəbiləcəyimiz yaxlaşımdır. Burada həm ləfz həm də məna və məqsəd, biri digərini ihmal etməyəcək dərcədə önəmlidir.

Qavramlar : -yorumlama və onun müxtəlif növlərini açıqlamadan öncə bir sıra sözcüklər və terminlər açıqlanmalıdır:

qavram : bir şeyin, bir idə nin, bir fikrin zehindəki tərhi və tasarımı dır və ərəbcə məfhum deməkdir, terim isə qavramın dillə ifadəsidir və ərəbcə istilah olur. tarixsəl yorumla ilgili ən təməl qavramlar və terminlər, hermenütik, tarixsəl, tarixsəllik, tarixsəlcilik düşüncəsidir, ingiliscədə hermenütik (yorumsama) hermeneutic, tarix kələməsi historia, tarixsəl (tarixi) historical tarixsəllik (tarixilik) historicity,

tarixsəlcilik (tarixyyə) historism, historismus deməkdir. Məmulən tarixsəlcilik (historismus) qavramı iyi tarixsəl yorum adlanaraq qarşısında kötü tarix yorumu yəni tarixsicilik (tarihsicilik, historisismus) termini vardır, bir nüktəni açıqlamaq gərəyir, məmulən farscada tarixsəl, tarixsəllik, tarixsəlcilik sözcükləri üçün hətta ərəbcədən alınma, aydın və anlamlı müadil kələmələr yoxdur, bu nədənlədə farsca yazarlarda dibli köklü kitab və məqalə yazamayaraq, bu bilim dalının farsca qaynaqlarda geniş yeri yoxdur və hətta hermenütik (yorumsama) kunusundada qaynaqlar çox qısıtlıdır. Ayrıca fars şiəliyində olan xorafatla dolu fəlsəfə və yorum yöntəmi və daha doğrusu təhrif yöntəmi bu haqda geri qalmanın bir ayrı nədənidir, Bu üzdən Azərbaycan türkləri üçün ən düzgün yol Türkiyə türkcəsiylə olan qaynaqlara rucu etmək olur. Farscada tarixsəlcilik sözü müadil olaraq «ofoq-e tarixi, fəlsəfə-ye tarix» və «histurisim» şəklində işlənir, hər halda yetərli görünməməkdədir.

9-1-hermenütik

hermenütik qavramı etimolojik olaraq əski yunan əsatirlərindən olan hərmes`ə qədər gedir. Tanrıların elçisi hərmes, tanrıların məsajlarını ölümlülərə (insanlara) axtarırkən dümdüz bir şəkildə axtarmamış, bu məsajları onların anlayabiləcəkləri bir şəkildə çevirərək və açıqlayaraq axtarmışdır. Yəni elçı hərmes, tanrıların məsajlarını sadəcə nəql etməklə qalmamış, ayrıca bu sözlərin anlaşılması üçün öz yorumlarını da qatmışdır. İşdə hermenütik qavramının buradan törəmiş olabiləcəyi söylənməkdədir. Hermenütik kələməsi türkcəyə «yorumsama; yorumbilgisi» kələmələriylə çevrilməkdədir. Mən bu kələməni türkcə də «yaşamsal yorum» ibarətiylə müadil sanıram, çünki hermenütik gərçəkdən yaşamla və içində olduğumuz durumla ilgili yorum deməkdir.

16.Yüzildən etibarən qutsal mətinləri anlama və yorumlamada, katolik kilisə otoritəsinə qarşı bir təpki olaraq reformistlərin ortaya çıxışı, hermenütik tarixində önəmli adımların atılmasına yol açmışdır.

Hermenütik daha sonra 17. Yüzildə reformasion iylə birlikdə qutsal kitabların mətinlərində varsayılan tanrı məsajının örtüsünün qaldırılması və doğru bir yorumunun sağlanmasını amaclayan bir yöntəmin adı olmuşdur. Kilisənin otoritəsinə qarşı daha eleşdirəl bir davranışla tanınan, protestanlığın yayılmasıyla hermenütik daha geniş kitlələr arasında avrupanın hər yerinə yayqınlaşmışdır.
Bundan sonrakı aşamada, fredriç ast və şlayermaxer, hermenütiyi ilahiyat sahası xaricində işlədir, və bilim, tinsəl (ruhi) bilim yöntəmi halına gəldi, sonralar diltey və daha geniş və bilimsəl qapsamda haydger və qadamer tərəfindən geçmişdə qalan dəyərli bir mətnin anlaşılması və bir varoluş fəlsəfəsi olaraq görülən bu yöntəm, mətnin və yorumcunun tarixsəlliklərini və bu məsafənin nəcür qapanacağı tartışmaları iylə gəlişmişdir. Ayrıca diyalektik qavramı hermenütiklə iç içə olmuşdur.
İslam dünyasındada qutsal quran kitabı, diltey`in ortaya atdığı, haydger və qadamer iylə gəlişdirilən yorum metoduyla doğru düzgün yorumlanabilir və tarixsəl mətin olaraq yorumlanmalıdır. Diqqət olunmalıdır bu yöntəmdə, qutsal mətin, bir gizlin və örtüklü mətin kimi yox, bəlkə çağdaş yeni bilim və bulqular əsasında yorumlanmaqdadır.
Quran ilahi qaynaqlı olmaqla bərabər müəyyən bir zamanda və bir coğrafiyada oluşan və ilk muxatəbləri tərəfindən anlaşılan bir kitabdır. Quran da yer alan qissələr, nuzul səbəbləri, suallar və cəvablar, nəsx mənsux, e`cazaulquran, məkki- mədəni ayrımı, əmsal il-quran kimi mövzular onun tarixsəlcilik qapsamında yorumlanacağına işarətdir.
Quran`ın tümüylə tarixsəl ortam iylə bağımlı olmadığınıda nəzərdə tutmaq lazimdir. Zira quran hər soruya deyil bir qısmına cəvab vermiş və soruları istəndiyi şəkildə deyil öz yöntəminə uyqun olaraq cəvablamışdır.
Eyni şəkildə nəsx-mənsux konusu da bir yandan quran`ın tarixsəlliyini göstərirkən digər yandan vəhyin toplumu

yönləndirdiyini göstərməkdədir. Zira nəsx məsələsi, vəhy`in, ortamı və şərtləri əsasında vucuda gəlir, ama nəhayi olaraq öz proqramını vəzə edir.
Tanrı quranda (bəqərə 2/ 106) nəsx məsələsini insanların şərayitinin dəyişdiyinə görə mətrəh edir və lazim olanda öncəki yasadan daha iyisini gətirməsini söyləyir.
«Bəqərə 2/ 106: مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّهَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: biz bir əmri və ya ayəni nəsx etmirik və unutdurmağa çalışmırıq, məgər daha iyisin vəya onun tayın gətiririk, məgər bilmirsiniz tanrı hər şeyə qadirdi»
ərəb şeiri, hədislər və islam tarixi qaynaqlarının olduqca zəngin bir materyal sağladıqları görülməkdədir. Ancaq bunların hamısının bir müddət şifahi olaraq axtarılıp daha sonra hicri birinci əsrin sonu iylə hicri 2inci əsirdə tədvin edilmiş olmaları bu verilərin tənqidi bir yaxlaşımla dəyərləndirilmələri gərəktirməkdədir.
Nəhayətən diyəbilirik; quran, yendiyi toplumun tarixsəlliyi içində onlara xitab edən ilahi bir kitabdır. Göndərəni tanrı olaraq və muxatəbləri insan olduğu üçün bəşəri bilimlərin alanına girməkdədir.
Tarixsəl yorum sayəsində quran`ın başqa tarixsəlliklərdəki insanlara da xitab edəbilməsi sağlanacaqdır. Bu uslubu uyqulamaq üçün, gərəkli tarxsəl verilər mövcuddur. Yalnız sistemli bir şəkildə uyqulanması lazimdir.
Hermenütikçi`nin görəvi isə bir nəsnəni, sözü vəya durumu anlaşılmaz olmaqdan çıxarıb, anlaşılır qılmaqdır. Bu anlaşılır hala gətirmə sürəci isə, dillə və dildə gərçəkləşir. Çunku dil, anlaşılır qılma sürəcinin içində yer aldığı ortamın özüdür.
Yazılı bir mətnin yorumunda da yapılan iş, bizə uzaq, anlamca qaranlıq olan vəya qaranlıq göstərilən bir şeyi anlaşılır qılmaqdır. Qutsal kitablara yönələn bir yorum, bu kitablardaki sözlərin zahiri anlamları yanında, ruhsal (tinsəl) anlamlarına da dayanmalıdı.

Ruhsal anlam öz içində rəmzi, işarı (alegorik), batini (anogogik)və moral halətlərə ayrılır. Bir mətnin anlamını ortaya qoymaq üçün, o mətn bu dörd yöndən ələ alınmalıdır.
Bəzi alimlər hermenütik haqqında bir sıra yetərsizliklər önə sürürlər, bağıntılı olmaq və o çərçivədən çıxamamaq; tarixi şəraitə bağlı olaraq ona xas və özgü yorumdan qaçamamaq, hər kəsin bəlli qoşullarla yorumlarında diyaloq yolunun bağlanması, bir toplumda müxtəlif qrupların özlərinə xas yorumları olaraq özgələrini qəbul etməməsi; bu işkalların Bəzilridi. Hər halda eylə görünür hermenütik və tarixsəlcilik, daha çox araşdırmalar və tartışmlarla, birlikdə ilərləyirsə daha düzgün sonuclara varabilir.

9-2-tarix və tarixsəllik(hısturısıtı)

Tarix (hıstoria) isə, həm geçmişdə qalan insani və toplumsal olaylar topluluğunu, yəni yaşanmış geçmişi adlandırmada; həm də bu yaşanmış geçmişi konu edinən tarix bilimi üçün kullanılan, ikili anlama sahib bir terimdir.
Tarix elmi əskilərdə, geçmişdə yaşanan hadisələrin düzənsiz və rastlantısal olayların toplamı kimi alqılanırdı, və uzun illər, bilim bölümləməsindən dışarıda buraxılmışidi, sonralar tarixsəlcilik yöntəmi bir bilim dalı kimi ortaya çıxdığı sonucu, tarix dalıda bir bilim dalı kimi görünməyə başlamışdır.
Tarixsəl (və ya tarixi) kələməsi bir sifətdir. Qısaca « tarixlə ilgili, tarixə geçmiş, tarixin andığı, tarixə aid» anlamlarına gəlir.
Tarixsəllik isə fəlsəfi anlamda, tarixsəl olanın mahiyətiylə ilgilənən bir qavram olub, tarixsəl olanın, zamana və ortaya çıxdığı yaşam bütünlüyünə, bağlılığını ifadə etməkdədir.
«Bədya akarsu» fəlsəfə sözlüyündə tarixsəllik qavramını «tarixsəl olanın varlıq biçimi; zamana bağlılıq, gəlib geçicilik; tarixsəl qoşulluluq, tarixə bağlı olma və bir şeyin gərçəkdən tarixsəl olaraq var olduğu olqusu» şəklində tanımlamışdır.
Qısaca tarixsəllik tarixin bəlirli bir dönəmində ortaya çıxan bir obje, olay və fikrin olqusallığı iylə oluşumundakı nəcürlüyü ortaya

quıma; bu obje, olay və fikrin var olduqları zaman və məkan iylə olan ilişgisini diqqətə alaraq daha sonrakı dönəmlərdə etkinliyinin olub olmadığının təsbiti işləmidir deniləbilir.

9-3-tarixsəlcilik nədir / historisism/ historismus (Historis)

tarixsəlcilik düşüncəsi, toplumsal və tarixi alanda meydana gələn olayları konu edinən bəşəri bilimlərin də bir bilim olaraq görülməsi gərəkdiyi iddia`sıylə ortaya çıxmışdır.

Tarixsəlcilik qavramı bir düşüncə sisteminin adıdır. tarixsəlci baxış iylə geçmişdə yaşanan insani-toplumsal hər şey tarixsəldır, ancaq tarixsəl olmaqla bərabər etkilərini dəvam etdirəbilirlər, örnək üçün, düşüncələr, huquq quralları sənət əsərləri və bucür şeylər, hər nə qədər tarixə mal olmuş olsalarda, etəkinliliklərini və geçərliliklərini dəvam etdirə bilməkdədirlər.

Tarixsəlcilik iki çeşid olaraq fəlsəfi, və metodolojik tarixsəlcilikdir.

Fəlsəfi tarixsəlcilik, bütün toplumsal və bəşəri hadisələrin ancaq tarix kategorisi altında anlaşılır olduqlarını iddia edər.

Metodolojik tarixsəlcilik isə tin/bəşəri bilimlərin doğa bilimlərdən bağımsız olduğu düşüncəsindən hərəkətlə, bəşəri bilimlərin nəsnəsinin doğa bilimlərindən fərqli olduğu, dolayisiyla yöntəmlərinin də fərqli olması gərəkdiyini savunur.

-Doğa bilimləri açıqlama yöntəmini kullanırkən, bəşəri bilimlərdə anlama yöntəminin kullanılması gərəkdiyi iddia edilmişdir. doğa bilimləri iylə bəşəri bilimlərin elmi geçərlilik baxımından birbirlərindən ayrıldığı düşünülür. Qısaca tarixsəlcilik, bir mətni, normu və əsəri tam olaraq ancaq öz tarixsəl bağlamı içinə oturdulmaq surtiylə anlaşılabiləcəyini və dəyərləndirilə biləcəyini savunan görüş və yaxlaşımı ifadə edər. Bu yaxlaşım, hər şeyin dəyişdiyini və dəyişimdən uzaq qalamayacağından hərəkətlə, dəyişməz və evrənsəl istandardların var olmadığını, dolayisiylə gənəl -geçər istandardlara baş vurmanın anlamsız, geçərsiz və boşuna olduğunu dilə gətirir.

Tarixsəlcilik düşüncəsi epistemolojik açıdan olduğu kimi Metodolojik açıdan da doğa bilimlərindən fərqli olma iddiası taşır.

9-4-tarixsiciliyin görəvi

tarixsicilik, tarixdə bir tarixsəl gəlişmə var olduğunu, bu yasa içərisində tarixin düzənli bir şəkildə seyr etdiyini ifadə edər. Sosiyal bilimlərin əsil görəvinin tarixdəki bu yasanı kəşf edərək tarixin gələcəkdəki durumunu kəşf etmək və gələcəyə dair öngörüdə bulunmaq olduğunu bəlirtir.

Tarixsiciliyə görə tarix, bəlirli tarixsəl və evrənsəl yasalarla yönətilir, və bu yasaların kəşfiylə, insanin qədəri haqqında öndeyidə (öncədən demək, pişguyi) olmaq mümkün olduğunu iddia edər.

Karl r. Puper tarixsıcı öyrətinin çeşidləri olduğunu bəlirtir. Tanrı iradəsinin tarixdəki tüm olayları bəlirlədiyini, insanin heç bir yapdırım gücünün olmadığını söyləyən teolojik tarixsici; gəlişimin yasaya uyqun bir doğa qanunu olduğunu varsayan doğacı tarixsici; ruhsal gəlişmə qanunlarından bəhs edən mənəviyatçı tarixsici; iqtisadi gəlişmə qanunlarından söz edən iqtisadi tarixsicilər vardır. tarixsici yöntəm, düz-çizəgisəl ilərləməci bir tarix anlayışından hərəkətlə, tarixdə bir takım yasalar olduğunu qəbul edər.

Tarixsəl olayları da işdə bu evrənsəl yasalarla açıqlamağa çalışır. Bu evrənsəl yasalardan hərəkət edildiyi üçün, bu yöntəm motləqçi baxış açısına sahibdir. Dolayısyıla bu yöntəmin totaliter və evrənsəlci bir tərzi hakim qıldığı ifadə ediləbilir.

9-5- evrənsəllik/Universality

fransızca «universal» sözcüyündən türkcəyə adaptə edilən evrənsəl kələməsi, «evrənlə ilgili hər şeyi və hərkəsi ilgiləndirən, varlıqların və nəsnələrin tümünü qapsamına alan, heç bir istisna qəbul etməyən, aləmşumul» anlamlarına gəlməkdədir. Evrənsəl kələməsi aralarında Bəzi nuanslar olmaqla bərabər,«tüməl» və «gənəl ya umumi» kələmələriylə anlamdaş olaraq da kullanılmaqdadır.

Bu qavramlar ortaya çıxdıqları kültürəl ortam və dünya görüşünü yansıtmaqda və doğduqları ortamın karakterini və sancılarını da bərabərində daşımaqdadır.
Sözlük anlamlarında gördüyümüz hərkəsi və hər şeyi içərmə anlamında bir evrənsəlliyin imkansızlığı bir həqiqətdir. Bu anlamda doğa bilimlərində özəlliklə var olduğu iddia edilən evrənsəllik bilə tam bir evrənsəllik olmayıb hər zaman Bəzi istisnalar barındırmaqdadır.
Digər tərəfdən duyquları, düşüncələri, davranışları birbirindən olduqca fərqli olan insanların hər birinin tək bir davranış qalıbında hərəkət etməsi bəklənəməyəcəkdir. Dolayısıyla evrənsəllik bu anlamda bir quram düzeyindədir. Evrənsəllik quramı düşüncə tarixində fəlsəfi, ideolojik, dini və doğa bilimsəl alanlar kimi çeşidli alanlarda işlənilməkdədir.

9-6-tarixsicilik və fars şiəliyi

tarixsicilik haqqında bir neçə nüktəyə işarə olunmalıdır
1-məmulən iranda bütün tarix kitabları xas bir doğrultuda yazılır və özəlliklə pəhləvilərin iş başına gəldiyindən sonra, yazılan tarix kitablarla gərçəklər arasında heç uyumluluq yoxdur, ikiyüz illik həxamənişi höküməti eylə böyüdülübdür quya bu dönəmdən sonra heçkəs bu məmləkətdə hökümət etməyibdi halbuki həxamənişilərin öz dilində (farsçıların iddia etdiyi əski farscada) bir insan əlinin barmaq sayi qədər daşyazı qalmayıb və bu vəziyət sasanlıların haqqındada əynidir ,halbuki onlardan minlərcə il öncə var olan sumər, ilam, urartu; qutlar, və..Hökümətlərindən on minlərcə daşyazı qalıb və onlar haqqında araşdırmalar olmayaraq yasaqlanmışdı. Bu haqda farsçılar batı aşırı xaçlıların da dəstəyilə tarixsicilk işinə və hətta tarix cəəlinə əl vururlar.
2-hegel, kant və tuvinbi və nəhayətən marks və ayrıları 19ucu və 20inci yüzildə çalışdılar insanlıq tarixini yasallaşdırsınlar (qanunmənd etsinlər), onların ən önəmlisi marks`ın görüşləri əsasında, insan toplumları, ilkin ortaqçılıq (əvvəliyə komon),

qulçuluq (bərdədarlıq), feodalism (dərəbəylik), kapitalism (sərmayədarlıq, vəya yatırımcılıq) və gəlişmiş ortaqçılıq (sosialism və komonism) dövrələrini geçirdərlər, və indilikdə çoxlu tarix analizlərindədə bu baxışı görmək mümkündür.
İndiki zamanda özəlliklə komonismin yenilgisindən sonra, çoxları bucür baxışları insan tarixini yasallaşdırmasında bir növ tarixsicilik görürlər və bəzəndə hətta bunun quran baxış iylədə uyuşmamasını önə sürürlər, bu haqda diqqət olunmalıdır, insanlar tarix boyu doğa olaylarını və onun yanında insan toplumlarının dəyişimləri haqda, yasaları kəşf etməyə və öyrənməyə çalışıblar və aydındırki bu tapıntılarlada böyük yararlar əldə ediblər və bu hərəkətlər insanların var olduğu sürəcdə dəvam edəcəkdir, umumən bir mövzu haqda yeni və daha məntiqli bir öyrəti və dünya görüşü ortaya çıxmayınca öncəki və əski yasallaşmış tezis doğruluğunu və yürürlükdə olduğunu qoruyacaqdır, bu yaxlaşım toplumlar haqqında və mark`ın dünya görüşü haqqındada sadiqdir, və bizlər yalnız şuarlar əsasında və bilim dışı sözlərlə, diyalektiki baxışları göz ardı edəbilmərik və lazimdir bucür dünya görüşlərini düzgün öyrənək və əhtiyatla və məntiqi halda onların göziylə də tariximizi analiz edib və onun mənfi və müsbət tərflərini göstərək, bizdə bu kitabda tələş etdik 15inci yüzildə, osmanlı və qızılbaş çatışmalarını dini baxışların yanında, diyalektiki baxışlada analiz edib və insanlarımız üçün onun mənfi müsbət tərflərini vermiş olaq, tariximizə müxtəlif yönlərdən baxarsaq onu daha aydın şəkildə tanımlayabilirik.
Bu haqda ayrı muzuada toxunmamız lazimdir, bizlər özümüzdədə olaraq və fars şiəliyindəndə alınaraq hər şeyə ya bütövlüklə mənfi və ya müsbət baxırıq, Məsələn deyirik koleyni ya qutsal və müqəddəsdir vəya bütövlükdə kötü bir şəxsdir, şah ismayıl, kəsrəvi, riza şah vəya ayətullah şəriətmədari, səttarxan və pişəvəri haqqındada beylə qəzavət etmək istəyirik, halbuki beylə baxış hər cürəsinə yanlışdır və səbəb olur bir şəxsin yararlı və yararsız işlərinə və sözlərinə eyni yaxlaşımla baxaq və doğru yanlışlarını təşxis

verməyək, yenədə misal üçün edison kimi şəxsi nəzərdə tutarsaq onun inancıyla bizim inancımızın çox fərqi olması doğaldır, bu halda onun elektrisitə və radiyo kimi ixtiralarınada həman gözlə baxmaq nə qədər mənfi etgisi olmağı açıqca görünəbilir, bu baxış Yuxarıda söylədoyimiz bütün şəxslər haqqındada həman sonucu verəbilir. Bu Məsələ eynən marks haqqındada uyqulamalıdır, marks`ın serf ateist olmağı, onun çoxlu teorilərinin yararlı olmasına kölgə düşürəbilməz və ya birinin dinçi olmağı onun yararsız və yanlış tərflərini örtəbilməz, örnək üçün ayətullah xomeyni dinçi bir şəxs olaraq yanlış tərfləri hər ateyst sandığımız kafirdən daha çoxdur.

Yenədə şah ismayıl kimi şəxsiyətimizi düzgün tanımamız lazimdi, şah ismayıl`ın gözəl və ürəyə yatım şeirləri, bu sahə də onun nə qədər güclü olduğunu göstərir ayrıca yönətim sahəsindədə böyük qodrətə malik iydi, və bu yetənəklərinin yanında Azərbaycan məzhəbi haqda böyük yanlışlığa düşərək həm türk millətinə böyük zərbə vurdu və özünüdə, özəlliklə ömrünün sonlarında böyük fəlaktlərə saldı, şah ismayıl ilk çağlarında dinçi bir şəxs olaraq özünü tanrının seçkin adamı sanırdı ama böyük xətaları və yenilgiləri üzündən ömrünün on il axırını, öldürdüyü böyük türk ordubaşılarının baş taslarında içki içərək özünü unutmağa çalışdı və nə yazıqkı hələdəhələdi bizlər indidə onun xətalarının altından çıxabilməmişik.

3- tarixsəlcılik və tarixsicilik metodla və hermenütiklə, bizim tariximizdə və özəlliklə yeni tariximizdə çoxlu hadisələr analiz edilməlidir, bu haqda Azərbaycan məşrutə hərəkatı, siqətulislam, şeyx muhəmməd xiyabani, və ayətullah şəriətmədari öndərliyində olan toplumsal qalxışlar doğru düzgün analiz edilməlidir, bu haqda neçə növ yaxlaşımı görmək olur, bir sıra solçuluq yaxlaşımla, bu hərəkətlərin liderlərinin məzhəbi olduğu üçün onlara dərin maraq göstərməkdən qaçınırlar, və ayrı tərəfdən də bir sıra Azərbaycan milliyətçilərida onların şiə məzhəbində olduğu üçün və onu fars

düşüncəli bir sistim içində görərək vəya serf məzhəbi cəryan sanaraq (ayrı deyişlə onları milli hərəkət sanmayaraq) ona dərin yanaşmaqdan qaçınırlar, və bunların muqabilində bir iddə tarixçilər və çoxu farsçı şiə hökümət yanlısı, onları serf xarici hərəkətlər (xarıcdən yönləmiş hərəkətlər) kateqorisində yorumlayırlar, və Bəzilərində onları Münafiq cəryanlar Göstərirlər. Bizlər bütün bu baxışlara diqqət edərək onları Azərbaycan türklərinin milli və məzhəbi hərəkəti doğrultusunda analiz etməliyik, örnək üçün:
vəqti ayətullah şəriətmədari düzgün iradə iylə ayətullah xomeyninin qarşısında durur və iqtidarla vilayət fəqih əslinə qarşı olur halbuki bu tezis fars şiəliyinin əsaslarının biridir və farsçılar yüzlərcə il onu uyqulamaq üçün və ondan böyük malı gəlir əldə etmək üçün çalışıblar, beylə bir halda bucür hərəkətləri milli bir hərəkətin yanında bir Azərbaycan şiəliyi doğrultusundada dəyərləndirməmiz lazimdir və boradan sonuc almalıyıq vilayət fəqih təfəkkürü, gərçəkdən allahlıq iddaası olaraq və xalqın oy və səsini heçə sayaraq, yalnız fars şiəsinə aiddir və Azərbaycan şiəliyində beylə bir dini təfəkkür yoxdur.
Burada bir nüktəyə işarə etməliyiq, Bəzi arxadaşlar deyirlər: nə qədər diyəndən sonra həman ayətullah şəriətmədari`nində risaləsi farsçı ayətullahların risalələri kimi xorafatlarla doludur, iş buradadırkı bucür şeylər, bizi doğru yolumuzdan sapdırmamalıdır və bunu hermenütik baxışla çözməmiz lazimdir, burada böyük qaspiralı`nın sözü tam yerində olur, qaspiralı deyir : «Bəzi düşüncələr və yaxlaşımlar bizlərə yasaqdır, bizlər əməldə birliyi gələcək nəsillərə buraxalım və indilikdə kifayətdir bizlər mənəvi birliyimizi və dil birliyimizi yerinə yetirək və siyasi birliyimizi sonrakı nəsillərə buraxaq».
Bu görüşü nəzərdə alarsaq, ayətullah şəriətmədari kimi şəxslərin risalələrində olan bir sıra sözləri göz ardı etmək təbii və doğaldır və düzgün analiz etmək üçün onların əsli hərəkətləri göz önündə bulunmalıdır.

Ayrıca vəqti bu qarşı qarşyia durmada ayətullah xomeyni var güciylə ayətullah şəriətmədari`ni düşmən kimi görərək, təbrizi bombarduman etməklə təhdid edir və bir haldaki ayətullah şəriətmədari pəhləvi şahı zamanı xomeynini ölüm cəzasından qurtaraq, vəli 1358 də xomeyni tərəfindən tutuqlanır və şikəncələr altında öldürürlər bu mövzu nişan verir, xomeyni cərəyanı bir farsçı şiəliyinin numayəndəsi kimi, dəqiqən bilirdilər kimlərlə mübarizə etsinlər və öz məzhəblərini uyqulamaq üçün kimləri məhv etməlidilər və bu üzdəndə hətta öz nacilrinə də təqiyə gərəyi rəhm etmədən saldırırlar və məhv edirlər, və burada düzgün analizlər üçün hermenütik baxış böyük rol oynayabilir.

Xomeyni şəriətmədari cəryanı, insanin zehnində bir ayrı tarixi hadisəni canlandırır, və dərin düşündürməyə vadar edir : bolşevik inqilabından öncə, muhəmmməd əmin rəsulzadə və istalin`in dostluğu varıydı və bir hadisədə rəsulzadə istalin`i ölümdən qurtarır, sonralar bolşevik inqilabı üz verir və lenin və istalin o inqilabın başçıları olurlar, və ayrı tərəfdən rəsulzadə müstəqil Azərbaycan hökümətini qurur, lenin`in dəsturuyla bolşeviklər Azərbaycana hücum edir və Azərbaycan`ın müstəqil hökümətini yıxır və rəsulzadə tutuqlanır vəli deyilənlərə görə istalin`in vasitəsiylə buraxılaraq ölkədən xaric olur, bu iki olayda, hər ikişər şəxslər ilkcə yol bir olaraq və biri o birinin canını qurtararq, sonralar yolları ayrılır və ideolojik lahazdan birbirlərinə düşmən olurla. istalin və xomeyni`nin ortaq özəllikləri, hər ikisinində türk düşməni olduğu halda, birinin komonist olmağına rəğmən, onda iyidlik və mərdlik nişanələri görünməkdədir və digəri zahirdə din adamı olaraq nə qədər namərd və Münafiq olaraq arxadan xəncər vurur və mərdlikdən və sədaqətdən yoxsundur. Bu olaylarda tarixsəlci baxış və onun hermenütiki, böyük önəm daşıyaraq, insanlıq və mərifət üçün əsil təhlikə nüqtələrini görüb, anlamalı və açıqlamalıdır.

9-7-islam dünyasında tarixsəlcilik

islam dünyasında quran`ın tarixsəlliklə ilgili düşüncələrin ilk dəfə nə zaman ortaya çıxdığı xususunda fərqli görüşlər mövcuddur.

Qurandakı əhkamın dəyişməsi anlamında tarixsəlliyin islam`ın ilk əsirlərinə qədər yendiyi və bu haqda, h. ömər`in Bəzi uyqulamalarının tarixsəllik içərisində dəyərləndiriləbiləcəyi iddia edilməkdədir. Bəzən də tarixsəlliyin mötəzilə məzhəbinin quran`ın yaradılmışlığı çərçivəsində ortaya atdığı görüşləriylə başladığı və muhəmməd əbduh`un neo–etizali quran oxumalarında özünə yer tapdığı önə sürülməkdədir. Yenə 19. Yüzildəki hind alt qitəsi "əhəl-i quran ekolu" mənsubu olan s. Əhməd xan və arxadaşları tərəfindən quran`ın tarixsəlliyi iylə ilgili düşüncələrin başlandığı görülməkdədir. Mişel hebonik (Micheil Heobnik) isə, quran`a tarixsəlci yönəlişin Taha Hüseyin və Muhammed Halefullah tərəfindən ilk ciddi addımların atıldığı və daha sonra fəzl ur-rəhman, həsən hənəfi, muhəmməd arkouon və nasir hamid əbuzeyd tərəfindən bu çizginin günümüzə qədər dəvam etdiyini bəlirtir. tarixsəlciliyin izini sürən muhəmməd paçacı, ibn sina, ibn rüşd və ğəzali kimi böyük islam mütəfəkkirlərinin əsərlərinin batı`ya çevirilər yoluyla intiqalından sonra, bu çalışmaların batı`da reforma yol açdığını və bunun nəticəsində batı`da tarixsəlciliyin doğduğunu bəlirtir. Bu bölümdəki mətalib çoxraq rəcəb dəmir (Türkiyə karabuk yuniversitəsi), və ishaq özgəl (isparta 2002) yazılarından alınaraq yeryer əkləmələrlə yeni biçimə gətirilmişdir.

M. Paçacı, əslində tarixsəlcı düşüncənin ilk əsirlərdən etibarən islam gələnəyi içərisində var olduğunu daha sonra bir müddət unudulduğunu, 20. Yüzildə yenidən kəşf edildiyini iddia edər.

Ancaq dərli toplu bir şəkildə quran`ın tarixsəlliyi çərçivəsindəki tartışmaların 19. Yüzildə s. Əhməd xan və ekolu tərəfindən başlatıldığını, özəlliklə 20. Yüzildəki Bəzi müsəlman aydınlar tərəfindən, fəzl ur-rəhman, muhəmməd arkoun, həsən hənəfi, nasir

hamid əbu zeyd və muhəmməd abid ul-cabiri iylə günümüzdə dəvam etdirildiyi qənaətindəyiz.
Təlaş olunur bu bölümdə quran-i kərim haqqında müxtəlif tarixsəlcilik bilimi vasitəsiylə və hermenütiklə yaxlaşımlara işarə olunsun, diqqət olunmalıdır bu bölümdə biz bu yaxlaşımların hansısının doğru və ya yanlışlığı haqda bəhs etməyəcəyik gənəl halda müxtəlif nəzəriyələri bildirərək yalnız Azərbaycan günlük hayatıyla ilgili Bəzi konulara aydınlıq gətirməyə çalışacağız.

10-tarixsəlcilik və islam dini yasaları

ilk anda quran`ın tarixsəlliyi iylə onun evrənsəl olmadığının qəsd edildiyi zənn edilməkdədir. Halbuki tarixsəlcilik düşüncəsinin içində «tarixsəllik» qavramının qarşıtı evrənsəllik deyil «tarix dışı:trans-historical» olmaqdır. Zira "tarixsəl olma" iylə, hərhansı bir əsərin, olayın və bir şeyin oluşduğu şərtlər iylə olan ilişgisi qəsd edilməkdədir. tarix dışı olma xususuna bir əsərin yendiyi dönəmdə alqılanamayan şeylərdən bəhs etməsini örnək verəbiliriz.
Bu bəlirləməyə görə quran mərkəzli çalışmalarda quran`ın tarixsəlliyi sözü iylə onun evrənsəl olmadığı deyil, quran`ın oluşumunda yendiyi toplumun və dəyərlərin gözətildiyi (onların qoruması və onlara özən göstərməsi, önəm verməsi və diqqətə alınması) qəsd edilməkdədir. Necəki quran`ı tarixsəl olaraq yorumlamanın amacı da quran`ın öz tarixsəlliyindəki anlamını, başqa tarixsəlliklərə daşımaqdır.
Bu nədənlə quran ayətləri, tarixsəl ayətlər ya da evrənsəl ayətlər şəklində deyil, tarixsəl məsafə nədəniylə tarixsəl üyə daşıyan və daşımayan ayətlər şəklində sınıflanabilir.

10-1-tarixin öznəsi və yönü

ilkçağlardan başlayaraq tarix sözcüyü uzun illər həm doğa olaylarıyla ilgili tanıqlıq bilgisi, həm də insani-toplumsal olaylar haqqındakı xəbər-bilgi anlamında işlənmişdir.İlkçağ düşüncəsində mitolojilərin önəmli bir yer tutduğu görülməkdədir. Çağın hakim

düşüncəsi tanrıcıqların eyləmləri və mitoloji olunca, tarix konusu da tanrıcıqların əfsanələri olaraq hətta hər türlü fəlakət, xəstəlik, savaş və önəmli olaylara da, tanrıcıqlara bağlanmışdı, bu üzdən bu dönəmdə, öncələri tarixin öznəsi olaraq tanrıcıqlar görülmüşdü, bu dönəmdə tarix, geçmişdən gələcəyə, doğru sürəkli bir gəlişim içində olmayan, ancaq rastlantısal olaraq dönən şeylər olub təkərrürdən ibarətdir. Yəni tarixin yönü döngüsəldir. İlkçağda döngüsl bir tarix anlayışının ortaçağdakı dinin əgəmənliyi altındakı düşüncə ortamında tanrı öznəli çizgisl ilərələməci bir anlayışa döndüyünü görməkdəyiz.

Ardından aydınlanma iylə birlikdə, doğa olaylarına ilginin artmasıyla filosoflar düşüncələrini doğaya çevirmişlər, yenidən insanin etkinliyi söz konusu edilmiş, və tədricən tarixin öznəsidə insan olaraq görülmüşdür. Ancaq burada da insan, doğa bənzəri yasaların məhkumu kimi göstərilmişdir. Buna görə insan həm etkən hem də edilgen tinsəl bir varlıq olaraq görülmüşdür ki; bu durum eyni zamanda tarixdəki yasaların mahiyətini də bəlirləməkdədir.

Quran`a görə tarixin öznəsi, nəhayi anlamda tanrıdır. Ancaq tarixsəl olaylar, tanrının yaratdığı yasalar daxilində insanin özgür iradəsiylə gərçəkləşməkdədir və bu etginlik insanin inkişafa doğru ilərləməsiylə artmaqddır, və insanın özgürlüyü, tanrının özəl ruhunu (yüksək dərəcədə analiz etmə və seçim gücünü) daşıdığından qaynaqlanır.

Tarixin yönü isə, tanrının bəlirlədiyi yasalara, insanların uyması ya da uymaması iylə ortaya çıxan kimi, zaman, allah`ın olağan dışı mudaxilələrinin də olduğu bir sürəcdir.

Quran`a görə tarixdə doğa bilimlərindəkindən fərqli olan yasalar vardır. Əlbətdəki nədəni, insanlarda tanrı ruhundan püskürülməsi və onların ixtiyar sahibi olmalarıdır, halbuki insan xaric, məxluqlar bu yetgiyə malik deyillər. İşdə bu nədənlə tanrı, quranda bizə geçmişi anlataraq bu qanunları görəbilmə imkanı sunar və tarix, quranda

özündən ibrət alınması gərəkən olayların yaşandığı bir alan olaraq görülməkdədir.
[Örnək üçün urmu gölünün qurdulması əlbətdə ki doğabilimləri nəzərdə tutularaq yapılmışdır, ama bu iş insan oğlunun mudaxiləsiylə və əmdi olaraq hadis olmuşdur burada insan öz əql iylə, plan tökərək bir milləti məhv etmək üçün və ayrıca oranın oraniomundan öz amacları doğrultusunda və qırıcı bomblar düzəltmək üçün bu işləri yapmışdır və tanrının yasalarını kötü yöndə və özlərinin şeytani amaclarına çatmaq üçün ixlal etmişdi].

10-2-dəyişim və tarix

batı düşüncəsində dəyişmə ilkəsinə ilk olaraq heraklitus`un ilk varlıq iylə ilgili görüşlərində rastlamaqdayıq. Herakəlitus düşüncəsini beylə anlatır:
evrən dayima dəyişməkdə və hərəkətdədir, heç bir şey qalıcı deyil; bu evrəndə varıymış`dan xəbər yoxdur, hər şey olmaqdadır; bir irmaqda iki yol üzmək olmaz, çünki nə irmaq həman irmaqdı və nə o adam həman adamdı. Ayrı deyişlə heç şey öncə dən yoxuydu və bütün şeylər düzəlməkdə və oluşmaqdadır.
İlqincdirki türkcədə varıaymış hadisə si, müstəqil bir feel kimi yoxdur və yalnız olmaq feeli müstəqil şəkildə işlənməkdədir.
Dəyişmə prensipi vəhy gələnəyində də bənimsənmişdir. Buna görə hərhansı bir dönəmdə, göndəriln bir vəhy`in gətirdiyi hökümlər yeni bir vəhy iylə dəyişdiriləbilməkdədir. Tanrı, yeni vəhyini başqa bir Peyğəmbər vasitəsiylə insanlara ulaşdırdığı üçün, vəhyin yenməyə dəvam etdiyi dönəmlərdə bu dəyişmə sorun olmamışdır.
Ancaq vəhy kəsildikdən sonra yeni bir vəhy gəlməyəcəyi üçün dəyişən həyat qarşısında dəyişməyən vəhyin nəcür yetərli olacağı və anlaşılacağı önəmli bir sorun olmuşdur.
Dəyişimin daha hızlı olduğu yaşadığımız çağda ehtiyaclar daha fazla artmış və buna yönəlik olaraq dəyişimi əsas alan və bəşəri alandakı hər şeyin öz tarixsəlliyində anlaşılması gərəkdiyini ön

görən tarixsəl yorum gündəmə gəlmişdir. Dəyişim fikri bərabərində hər dönəmi öz tarixsəlliyində anlama gərəyini gətirmişdir.
Buna görə hər tarixsəlliyin özünə məxsus bir yapısı vardır. Quran`ın tarixsəl yorumu da bu prensipin qəbulu iylə ilgilidır. Yendiyi dönəmin ehtiyacları doğrultusunda, onların bilgi, anlayış və qavrayışlarını gözətərək yendiriln quran`ın məsajları dəyişmənin ortaya çıxardığı tarixsəl məsafə nədəniylə oluşan başqa tarixsəlliklərə ancaq tarixsəl yorum iylə daşınabiləcəkdir.
Bu məsələni fars şiəliyi özünə xas yöntəmlə çözmüşdü, onlar quran və Peyğəmbərə son höccət olaraq, boyun əyməyərək Peyğəmbərdən sonra imamlar və sonrada imam naiblərinə və müctehidlərinə vəhy nazil olduğunu inanırlar əlbətdə bunu vəhy adıyla deməsələrdə, yuxu və ya ilqa və ilham yoluylaə tovcih edirlər, Məsələn yuxu vəsiləsiylə cəmkəran yapırlar əhmədinəjad`ın başında hilal olaraq onu qoruyur və fars şiəliyidə onu övür və ya xomeyni ayda görünür və xaminə i h. isa kimi anadan olanda danışır və tanrısallaşır ((Sonrakı bölümlərdə onların əsil amacları haqda yetərincə açıqlama veriləcəkdir)).
Başqa müsəlmanlar və onlarla birlikdə Azərbaycan türk şiəliyidə, bu sorunu quran ayəsində «tanrının insanlara höccətinin tamamlandığı» sözünə dayanaraq çözərlər (nisa 4/ 165: يكونَ للنّـاس علـى الله حجّـة بعـد الرّسـول: mən muhəmməd Peyğəmbərdən sonra höccətimi sizlərə tamamladım). Açıqca tanrının insanlara açıq məsajı, insan ağlının yetər dərcədə dəyişərək gücləndiyini və yeni sorunlara yeni yöntəmlər tapabiləcəyini və quran ayələrini dərindən düşünərək yəni tarixsəlcilik metoduyla yorumlayaraq yenidən uyqulama biçimləri tapabiləcəyini söyləyir, bu Məsələ tarixdəki dəyişimin açıq aydın görüntüsü deməkdir.
Quran`ın Yuxarıda söylənən ayəsinin bir önəmli məsajı daha vardır: tanrı insanlara höccətini tamamlayır, ayrı deyişlə insanlar özləri öz işlərindən sorumludular, və heç insan diyə bilməz çünki mənim atam və ya tayfam, elim vəya filan müctehid və dini öndər beylə

demişdi o üzdən məndə beylə yapdım və hər insan öz ağlına rucu etməli və yararına düzgün olanı seçib yapmalıdır. Hər halda hər insan yapdıqlarının faturasını və tavanını özü verməlidi.

10-3- quran`ın yaradılmışlığı və tarixsəlcilik

islam aləmində, hicri 2inci əsrin sonlarından və 3üncü əsrin əvvəllərində, olduqca sərt tartışmalarla və böyük alimlərin yanında, mötəzilə məzhəbinin ismiylə bərabər zikr edilən quran`ın yaradılmışlığı (xəlq ul-qran, quran`ın məxluq olması) məsələsidir, bu bəhsləri tarixsəlcilik bilim qapsamında dəyərləndirmək olar. Beyləki bir sıra islam alimləri quran`ın əzəli olduğunu və ayrılarıda onun sonradan yaradılmasını savunurdular.

Arkouon`a görə mötəzilə, quran`ın yaradılmış olduğunu iləri sürərkən vəhy ilə ilgili bir quram (nəzəriyə) gəlişdirmişdi. Bu da «vəhyi yayıldığı toplumların somut tarixinə bağlama» girişimidir. Mötəzilənin xəlq ul-quran`ı qəbul etməsini kristiyanlığa bir təpki olaraq görmək mümkündür. İsa məsih`in qədimliyinə (əzəliliyinə) inanan kristiyanlara qarşı, allah`ın kəlamının qədim olması, tohidə hayqırı görülmüşdür. Boradan İsa məxluq olduğu kimi, quran`ın da məxluq olması gərəkdiyi nəticəsinə varılmışdır.

Onun muqabilində quran`ın 23 il ərzində olqular (vaqiə, səbəb və nədən) sonucu yendirilməsinə qarşı çıxanlarda vardır, çünki bunların nəzərində beylə yaxlaşımın amacı, quran`ı yalnız o dönəmki ərəb toplumuna aid bilməkdir və quran`ın geçərliyini sonrakı dönəmlərdə və toplumlarda sorqu sual altına aparır.

Bu teoriyə görə (və onun hermenütiki olaraq), quran yendirilməzdən öncə loh-i məhfuz şəklində bir bütün olaraq mövcuduydu. Deyiləbilir ki quran ayətlərinin bir qısmı bəlli olaylar üzərinə yendirilmişsə bu, uca allah`ın sınırsız elmiylə izah ediləcək bir durumdur.

Loh-i məhfuz mövzusu, ayrı bir nədənlə, tarixsəlcilik qavramını daha güclü şəkildə önə çıxarır, quran`ın loh-i məhfuz olduğuna inandığımızda, hətta h. Yalvac`ında tamamiylə quran mətnini tam

anlamıyla alqılayabildiyi anlamsız olur, çünki əks halda Yalvaca şirk bağlamış oluruq və onu tanrısallaşdırırıq, halbuki tanrının buyurduğuna görə h. Muhəmməd xalqdan biri olaraq elçiliyə seçilmişdi, bu üzdəndə həm h. Yalvac və həm onun səhabələri öz zəmanə`lərinə uyqun olaraq, quran`ı oxuyub düşünmüşlər və aydındır, sonrakı dönəmlərdə də insanlar və toplumlar özlərinin bilim səviyəsinə görə quran`ı tarixsəl məsafə iylə oxuyub alqılayacaqlar. (Diqqət olunmalıdırki quran insanlara görünmək üçün və onların içində var olmaq üçün bəlli surətə və görüntüyə düşməlidir, və bu görüntü əlbətdə ki yaradılmış olmalıdır, ama möhtəvası, tanrının kəlamı olaraq və tanrının sifəti olaraq, və dəyişim yasasının bir parçası olaraq və dəyişim kimi əzəli və əbədidir)

10-3-1-quran tanrının sözüdü və onu qoruyacaq

müsəlmanlar quran`ın özünün bir möcizə olmasına inanırlar, bu haqda ən böyük qanıt 1400 illik geçmiş tarixdi.

Fars şiəliyi geçmiş1400 ildə hər cürəsinə təhrifə əl atıbdı, onlar məna təhrifi və hədis təhrifləriylə islam dinini oyalamağa çalışdılar və bunun üçündə hər cür şərkə düşdülər, onlar xalqların və özəlliklə bütün müsəlmanların əleyhinə oldular və islam əleyhinə xaçlılarla, ruslarla və çınlılərə və ermənilərlə əl bir oldular, düşmənçiliklər yaratdılar, müsəlmanlar içində böyük savaşlar yaratdılar, milyonlar insanin ölümünə səbəb oldular, millətlərini yalanlara sürütlədilər, ama bir şeydə uğur qazanamadılar və həmin Məsələ onları yenilgiyə doğru aparır.

Fars şiəliyi çoxlu öndərlərinin vasitəsiylə böyük çaba göstərərək quran`ı təhrif etməyə və onu artıq və əskik göstərməyə çalışdılar, koleyni, əbi cəfər tusi, məclisi, kaşanı kimilər, kitablarında qurandan çoxlu ayələr gətirərək onlara artıq əskik cümlələr yapışdırdılar, peğəmənərin və imamların dilinə bağladıla, bir gün vilayət surə`si çıxardılar, o biri gün imamət sürəsi düzəltdilər bu umudla bir gün onlar yerinə oturaraq müsəlmanlar içində nifaq

düşəcək və hərkəs özünə bir quran düzəldəcəkdi, ama beylə olmadı dünyada heçkəs onlara inanmadı və eyliyəbilmədilər hətta bir hərf də quran`a artırsınlar vəya ondan əskitsinlər, və tanrının buyurduğu kimi (hicr 15/ 9, إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: şübhəsiz biz bu quran`ı yullamışıq və onu qoruyuruq) bu kitab qərəzli kəsimlər tərəfindən sədəmə görmədi və görməyəcəkədi.

10-3-2-fars şiəliyi və quran`ın yaradılmışlığı

fars şiəliyi cəhmiyə müqəllidi olaraq quran`ı yaranmış bilirlər və əllamə məclisi quran`ın yaranması haqda bir bölüm yazıbdı (bəharulənvar 92/117-121), və ayətullah möhsün əmin deyir şiə və mötəzilə quran`ı məxluq bilərlər (əyan uş-şiə cild 1/ 461).
Və əbdulcəbbar mötəzili deyir : quran bizim məzhəbimizdə; tanrının kəlamı, məxluq və hadis di (şərh ul-usul əl-xəmsə s 528, əl-mühit bil-təklif, s 331).

10-3-3-fars şiəliyi quran`ın təhrif olmasına inanır

Quran`ın az çoxluğu məsələsi ibn səbə sözünə bağlanmaqdadı və fars şiəliyi onu genişlədibdi, ibn səbə deyirdi: quran 9 bölümdü, və onun əlmi, əli`nin yanındadı (cozcani / əhval ul-rical s38).
-Farsçılar quran haqqında höccətin tamam olmamasına inanırlar və bu üzdən quranın qəyyümə ehtiyac olduğuna inanırlar və ilk qeyyümü h. Əli bilərək sonralar o biri imamlara və nəhayətən farsçı din adamlarına bağlayırlar (horr amili, vəsael-e şiə 18/141). Horr amili, h.Əli`nin dilindən yazır: quran tanrının samit (səssiz) kitabı və mən tanrının natiq (danişan) kıtabıyam (əlfsul əlmühümmə s 235).
Halbuki nəhculbəlağə də onların sözünün tərsi deyilibdi: «quran, fərman verən, qoruyan, danişan və xalq üçün, tanrının höccətidi» (nəhculbəlağə, s 265, təhqiq sobhi saleh, əlbəhar 92/20)
quran tanrı tərəfindən qorunur: sürə fussilət 41/ 42: ləa لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ: heç cürə batillik (təhrif) nə indi (yeniş

zamanı) və nə gələcəkdə quran`a yetirməyəcəkdi Çünki o həkim tanrının tərəfidən göndərilibdi.
Şeyx mofid (duğum ili 413hicri) rükn ül-islam və ayətullah məlik ul-elam adıyla məruf olaraq quran`ın təhrif olmasına inanır.
koleyni bir hədisi imamlara bağlayaraq yazır: səhl ibn ziad deyir imam həsndən soruşurlar, sənə fəda olum, biz quranda olmayan çoxlu ayələr eşidirik və sizdən öyrəndiyimiz sayaqda oxuyabilmirik aya günaha batırıq?, Cavab verir nəcür öyrənibsiniz eylə də oxuyun çünki biriləri sizin yanıza gələcək və onları sizə öyrədəcək (usul əlkafi 2/619).
Neemətullah cəzayiri və şeyx mofid deyir: rəvayətlərdə gəlibdi imamlar şiələrinə dəstur veriblər imam zamanın zuhuruna qədər bu quran`ı oxuyun və əməl edın, zuhur çağı bu quran göylərə gedər və əmirulmömünün əli`nin yazdığı quran gələcəkdi və ona əməl olacaq (ələnvar ul-nemaniyə 2/363, bəharulənvar 92-74). Ayrıca deyir: təhrif haqda rəvayət çoxdu və onlar iki min dən çox olaraq əlimizə çatıbdı (ələnvar ul-nemaniyə 4/232, fəsl ul-xitab 125).
Səfəvi dönəmi fars şiəliyinin gücləndiyi üçün bu haqda küfrə eetiraf etmək, açığa çıxmışdı və quran təhrifi haqda mütəvatir iddialar çoxdur, hətta məclisi`nin öyrəncilrindən həsən şərif təhrifə inanmağı şiə məzhəbinin (fars şiəliyi məzhəbinin) zəruriyatından bilirdilər (məra ul-ənvar 49) və muhəmməd saleh mazəndərani (doğum 1081h) deyir «quran da bir sıra Təhriflər və azatmalar subut olunmuş şeylərdi və hərkəs balaca mütaliə edə, buna yetirəcəkdi (mazəndərani, şərh camə bər əlkafi 11/76).
Quranın təhrifinə inanmaq fars şiəliyi öndərləri yanında yayqın və umumi məsələdi, onlar quran`ın təhrif olmaması haqda, hətta bir hədisdə, imamlardan yazmayıblar, cəzayiri demişkən təhrifi savunanlar çoxdu, bunlara rəğmən bir əlin barmaq sayına yetməyən şəxslərdə bunun tərsinə yazıblar, Məsələn ibn babuye (səduq, əleetiqadat s 101-102) deyir: xalqın içində olan quran az və çoxu olmadan, Peyğəmbərə yenən qurandı və hər kəs bundan qeyrini

bizlərə bağlasa yalançıdı. Şeyx murtəza`da (ölüm ili 436 hicri) ona tay nəzəri vardı.

10-3-4-quran və onun təhrifi haqda fars şiəliyinin dəlilləri

fars şiəliyi quran`ın məxluq olması haqda bəlli dəlilləri vardı, örnək üçün şeyx əbulhəsən şərif (məratulənvar) kitabında, quran`ın təhrif və əskik olmasının şiə məzhəbi nın zəruriyatından olduğunu yazaraq bu dəlilləri sayır.

1-ilk quşqu: yəhud və nəsara Peyğəmbərindən sonra kitablarını təhrif elədilər. Peyğəmbərdən sonrada beylə bir olay quran üçün qeyr təbii olmamalıdı.

-Bu məsələyə cavab üçün quran`ın iki ayəsi yetərlidi: (hicr 15/ 9: إِنَّـا نَحْنُ نَزَّلْنَا الـذِّكْرَ وَإِنَّـا لَـهُ لَحَـافِظُونَ: biz quran`ı yolladıq və qoruyuruq). (fussilət 41/ 42: لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَـيْنِ يَدَيْـهِ وَلَـا مِـنْ خَلْفِـهِ تَنزِيـلٌ مِّـنْ حَكِيمٍ حَمِيـدٍ: heç cürə batillik (təhrif) nə indi (yeniş zamanı) və nə gələcəkdə quran`a yetirməyəcəkdi Çünki o həkim tanrının tərəfidən göndərilibdi..

İslam diniylə obirilərin ən böyük fərqi, iqtidar məsələsidi, h. Peyğəmbər quran`ın yenişi zamanı iqtidarının ən yuxarı zirvələrindəydi və bu üzdən sayısız valeh və heyranı varıydı və quran`ı təhrif etmək üçün imkan yoxuydu.

-Yəhudiyət və məsihiyət dinlərinin tarixi, eynən islamiyət dönəmindədə tikrarlanması, fəlsəfi cəhətdən, özü bir baxış məsələsidi, fars şiəliyi tarix haqqında döngüsəlliyə inanır, halbuki islam alimləricə və özəlliklə yeni bilim əsasında, tarix, döngüsl deyil bəlkə tarixin gedişi və hərəkəti evrimsəldi (sarmal olaraq yuxarı doğrudur).

-Fars şiəliyi yalnız quran`ın təhrifinə inanmaqla qalmayıb bəlkə tarix boyu, cəəli ayələr düzəltməklə özləridə bu təşəbbüsdə bulunublar, koleynilər, tusilərin hədis kitabları, çoxlu yalançı və cəəli ayələrlə doludu, ama quran`ın söylədiyi kimi tanrı quran`ın qoruyucusudu, və farsçılar, quranda hətta bir hərf dəyişməyə gücləri yetmədi, və gərçəkdən quran`ın möcizəsi onun dəyişməz olduğudu.

2-quran`ın toplum içində dağınınq şəkildə olması və sonrada bir yerə toplanması onun təhrif olmasına imkan yaradır, əllamə məclisi, məratuluqul kitabında bu məsələyə işarə edib və deyibdi: «quran dağınıq şəkildə toplum içindəydi və onu qeyr məəsum şəxslər bir yerə toplayıbdi və ağıl hökm edir onun kamil olmağı gərçəklərlə uyqun olabilməz».

əvvələn fars şiəliyinin iddia etdiyi məəsumluq fəlsəfəsi əsasdan batildi və quranda deyilən kimi, tanrı heç kəsi və hətta Peyğəmbəridə məəsum yaratmayıbdı, və aydındı vəqti bir nəzər, batıl əsas üzərində qurula, özü batıldı.

Ayrıca əgər onların iddia etdikləri məəsumiyət məsələsini nəzərə alarsaq, h. Əli, h. Ömır, h. Əbubəkr və h. osman toplayanların başı üstündə idi və onlar vəhy katibləriydi.

Ayrı cəhətdəndə desək səhabələr quran`ın hafizlriydilər və çoxlu müsəlmanlarda onu əzəbərləmişdilər və bu üzdən təhrif məsələsi sayımlama cəhətindəndə sıfıra meyl etməkdədi, [əlbətdə Şayəd riyazi cəhətdən bu hədd sıfır olması mümkün deyildi, ama insan niyazlarını nəzərdə tutarsaq, onun güvənilir olması kifayət qədər olur].

3-fars şiəliyi bu şübhə üstündə durur quya əhl sünnət`in dediyi və inandığı mənsux ul-tələvə ayələr, eynən təşəyyo yanında olan təhrif rivayətləri kimidi.

Şeyx tusi əltəbyan kitabında yazır: Bəziləri quran`ın nəsx`ini danırlar halbuki bu haqda aydın dəlillər vardı və çoxlu ayələr sonralar nəsx olubdu (1/394)»

tanrı quranda buyurur: «bəqərə 2/ 106: مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: hər ayəni boşladıq və ya unutdurduq, onun yerinə ondan iyisin vəya ona tayın gətirdik və onun yerinə qoyduq».

Aydındıki təhriflə nəsx arasında fərq vardı və fars şiəliyi yalnız öz ətrafını bulandıraraq fikr edir hər yer qaranlıqdı və heçkəs onu görməyəcəkdi.

4- fars şiəliyi deyir h. Əli nin yanında özəl quran varıydı və indiki quranla bir deyildi.
Bu dəlil batildi çünki h. Əli müsəlmanların xəlifəliyinə yetirdi və ən iqtidarlı şəxs idi və əgər beylə bir Məsələ olsaydı dinə və quran`a xatır yayardı və xütbələrində söylərdi halbuki beylə bir söz, nə onun zamanında və nə ilk üç qərndə heç vaqt söylənmədi və yalnız 300 il sonra sasanlı şahzadələri olaraq koleynilər və tusilər dedilər.
Fars şiəliyi Yuxarıda qeyd olunan şübhələrə bənzər ayrı şübhələr ortaya atır və quya kamil quran filan şəxslərin yanındaydı (Məsələn əbdullah ibn məsud, obəy ibn kəəb, ayişə, salim molay həzifə) vəya əsli ayələrin örnəyi beylədi, və hər halda beylə bir şey olsaydıda onların özlərinin tənzimlədikləri kitabıydi, və onlar nəhayətən birləşdirilib və bütün səhabə və əhl beytin qəbul etdiyi nəhayi kitab mötəbər sayılmaqdadı.
5-fars şiəliyi deyir:osman quran`ı toplayandan sonra ikinci kərə Bəzi kələmələri və ayələri həzf etdi və bu Məsələ quran`ın təhrif olması üçün önəmli dəlildi (fəsl ulxitab 150).
Müsəlləm odurki quran Peyğəmbər zamanı məktub olub və h. Əbubəkr yalnız onları bir yerə toplayıbdı, bu üzdən onlar haqqında təhrif məsələsi düzgün olabilməz, ayrıca bu toplanmaqdan amac müxtəlif ərəb deyiş və ləhcələrini birləşdirib vahid qoreyş ləhcəsini quran üçün təsbit etmək amaclanırdı.
Necə ki tanrı buyurur «bəyyinə 98/ 2 : رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً: quran sohof`lərdə toplanıbdı (tanrı tərəfindən göndərilmiş tərtəmiz oxuyan bir elçi)».
Liza quran Peyğəmbər zamanı sohof`larda yazılıb və h.Əbubəkr zamanı bir yerə toplanıb və h.Osman zamanı, qoreyş ləhcəsiylə təsbit olaraq ondan nüsxələr yazılır və müxtəlif islami mərkəzlərə yollanılır. Hərhalda vəhy katiblərindən h. Əli bütün bu aşamalarda hey və hazırıydı və hər üç xəlifəyədə danışmanlıq yapıbdı və mütməinən hər tür yetərsizlik olsaydı iqtidar başında olan zaman söyəlrədi və bərtərf edərdi, və əlbətdə beylə yetərsizlik heç vaxt

olmamışdı. Necəki hətta fars şiəliyində olan Bəzi öncülərdə buna işarət ediblər, örnək üçün «tarix əlqran, zəncani 67» də yazır: «osman quran`ı movlamız əli`nin nəzəriylə topladı». Yenə də «səhih sənədlə ibn davud ibn həcər`dən nəql edir: h. Əli buyurdular osman haqqında iyi və xeirli danışın çünki tanrıya and olsun səhifələr (yazılı vəraqlar) haqqında hər iş gördü, bizim məşvərətimizlə və bizim huzurumuzla etdi, və heç işi özündən və təklikdə yapmadı. Fəth əlbari 9/18, ibn əbi davud/ kitab əlməsahif, s 19, əbu şamə/ əlmürşid əlvəciz, s 53».

6-fars şiəliyi deyir, tanrı öz vəsf`lərin və adların öncəki kitablarda gətiribdi və o adların quran da olmaması onun təhrifinə subutdu, və misal vurur quya imamların adı öncə ki kitablarda gəlibdi və gərək quran dada gəlmiş olardı.

Fars şiəliyi bir sıra yalan sözləri ortaya atır və beylə düşünür sonralar o sözlər yaylacaq və tədricən üstündə mücadilə başlanacaq və bir iddə şübhəyə düşəcək, aydındı ki öncə ki kitablarda hətta h. Əli nin adı geçəməyibdi harda qalsın o biri imamların adı, əlbətdə buna tay farsçılar Məsələn vilayət sürəsini, kitablarında gətiriblər, bu yazılar anlamsız və quranla əsla bir bağlantısı olmayaraq uyumsuz sözıərdi və yalnız fars şiəliyi heyranları tərəfindən və ya istemarçı quvvələr tərəfindən nifaq salmaq üçün orda burda yazılır. Və yenə də müxtəlif qəraetləri quran`ın təhrif olmasına dəlil kimi göstərirlər. Halbuki o qəraetlər h. Peyğəmbərində təsdiqin almışdı.

7-fars şiəliyi hicr 15/ 9 ayəsi haqda deyirlər quran əski kitablardada deyildiyi gibi, göylərdə loh-i məhfuz şəklində saxlanılır və bu ayədən mənzür indiki quran`ı qorumaq deyil bəlkə göylərdə məhfuz olmasına işartdı. Bu haqda aşağıda bilgi verilibdi.

10-3-5-quran və onun yaradılmışlığı haqda yanıtlar

quranın yaradılmış olması iki cəhətdən yəni araşdırmacının nəcür inancı olduğu baxımından araşdırılmalıdı: 1-araşdırmacı müsəlman olaraq quran`a inanır. 2-araşdırmacı tanryia inanmır və ya

müsəlman olmayaraq quran`ın tanrı tərəfindən göndərilməsinə inanmır. Aşağıda sırayla bu yaxlaşımlara yanıt verilir.
1--tanryia, vəhy`e və quran`a inanan biri üçün, quranın göylərdə loh-i məhfuz olması anlamsız bir sözdü, və loh-i məhfuz yerdəki quran və indilikdə əlimizdə olan quran deməkdi, zıra göylərdə yalnız quranın məhfuz lohu deyil ayrıca sayısız məhfuz loh olmalıdır və tanrı istəsəydi onları minlərcə kitabda sayaraq deyirdi ama onları deməyə nə luzum vardı vənə insan indiki durumunda onları düşünə bilirdi, ayrı tərəfdən məhfuz loh`un göylərdə olmasının insana nə yararı vardı və onu deməyin tanrı üçün nə ləzumu varıydı, tanrı insanların yer üzündə yaralanmaları üçün əlimizdəki quran`ın tanrının düzgün sözü olduğunu vurqlayır və insana bu üzdən höccətini tamalandığını söyləyir. Bu haqda son sözü beylə diyə bilirik: tanrı quran`ı göndərib və quranda dediyi gibi (hicr 15/ 9, إِنَّـا نَحْـنُ نَزَّلْنَـا الـذِّكْرَ وَإِنَّـا لَـهُ لَحَـافِظُونَ: şübhəsiz biz bu quran`ı yollamışıq və onu qoruyuruq) onu quruyacaq və əshab da onun qurumağı üçün vəsilədi. Və insanlarda hər zamanda güvənərək əlimizdə olan quran`dan yararlanabilirlər. Ayrıca Bəzi bənzətmələr haqqında və özəlliklə əzəli ləfz və sifət haqqında aşağıdakı paraqraf yetərli olabilir:
allah`ın bir bənzəri olmadığı üçün, allah`ı ona qiyaslama imkanımız yoxdur. İnsanlar nəcür ki allah`ın zatının həqiqət və keyfiyətini bilməkdən aciz isə, sifətlərinin də həqiqət və keyfiyətini bilməkdən acizdir.
2-ikinci halətdə araşdırmacı quran`ın tanrı tərəfindən göndərildiyinə inanmır, bu halda onun yaxlaşımı iki cəhətdən yorumlanabilir əgər xoşgörülü olursa aydındıkı quran`ın 1400 il tarixində təhrifsiz şəkildə bizlərə yetirilməsi onun ən böyük gücü və qodrəti olaraq tanıyacaqdı və yenədə dahada etgili olması üçün onu çağdaş ilkələr əsasında yorumlayacaq, qalan bölümlərini tarixsəlci yorumla tarixi məsələləri açıqlamaqda işlədəcəkdi; ama araşdırmacı mənfi yöndən baxarsa aydındıkı onun təxrib qəsdində quşqu olmayaraq quran`ı

gözdən salmağı amaclayır və beylə hallarda yalnız onun təhrif təlaşına yanıt vermək gərəyir və təhrif işinə əngəl törətmək lazimdi.

10-4- quran`ın ləfz- məna olaraq ayrılığı teorisi və tarixsəlcilik

quranda vəhy, tanrının bəşərlə qonuşma növlərinin biri kimi tanıdılıbdı (şura 42/ 51), və vəhy`i alan Peyğəmbərin canıdır « نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الامين عَلي قَلبِكَ..» (şüəra 26/ 194), və vəhy tanrının özünə əayddır və ona monətəsb dır (şura 42/ 3).

Quran araşdırmacılarının bir bölümü beylə inanırlar : ilahi mənaların (vəhy`in) söz qalıblarına tökülməsinin cəbrəil`ə və ya h. Peyğəmbərə aid olduğunu söyləmək, quran`ın ləfzi möcizəsini yox saymaq anlamına gəlir. Halbuki quran`ın ləfz və uslubundakı şah əsərliyini görən ərəb ədib və Şairləri ona inanmasalar belə heyranlıqlarını gizləyəməmişlərdir. Bu üzdən müsəlmanlar buna inanırlar: quran tanrının sözü olaraq onu Peyğəmbərin vasitəsiylə insanlara yollamışdı.

Tanrı quran`ı bəlli bir zamanda və bəlli bir xalq dilində göndərmişsə onların düşünəbiləcəkləri uslubda yollamışdı və müsəlmanlarda onun hərkəs tərəfindən düşünəbiləcəyinə inanırlar, bu üzdən, quran ayələri, tarixsəlcilik ortamında yorumlanabilməsi mühəqqəqdir: bütün insanlar, öz düşüncə səviyələrinə görə, quran`ı, düşünəbiləcəklər, onu yorumlaya biləcəklər və bəşəri yasalarda və uyqulamalarda ondan dolayılı və dolayısız yararlana biləcəklər.

Quran ayələrində təlavət və qəraet məsələsinə (nəhl 16/ 98; qiyamət 75/ 18; al imran 3/ 58; muzzəmmil 73/ 4), və əlfazın dəyişilməsinin yasaqlanması (yunis 10/ 15), unudlmamasına (qiyamt 75/ 16) vurqu yapılır. Quran araşdırmacılarından Bəziləri, ləfz və mətnin sabitliyinə təkid olunmasını (təhrif olunmaması məsələsini), mənanı kölgədə buraxmaq kimi təbir edirlər. Beylə yaxlaşımlar, düzənsiz yorumsamalara yol açabilir. Bu üzdəndə quran haqqında yorumlar və özəlliklə onun hermenütiki çağdaş bilimləri göz önünə alaraq yeniş zamanının olaylarını da nəzərdə tutmalıdır.

10-5- quran`ın umum xalq tərəfindən düşünəbilirliyi və anlaşılabilirliyi

tanrı quran`ı düşünəbilir və anlaşılabilir şəkildə insanlara göndəribdi, bu haqda çoxlu ayələrə işarə etmək olar :

al imran 3/ 138 : هذا بيان للنّاس و هُدىً و مَوعِظه لِلمُتّقين: bu (quran) xalq üçün açıq dəlildir,təqvalılar üçün bir qılavuz və öyüddür.

Zumər 39/ 28 : قُرآنًا عرَبيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعلَّهُمْ يَتَّقُونَ: bunu əyri büyrüsü olmayan ərəbcə olaraq yendirdik, qorunub sakınabilsinlər.

Şüəra 26/ 95 : بِلِسَانٍ عرَبِيٍّ مُّبِينٍ: quran aydın və açıq ərəb dilində yenmişdi.

Qəmər 54/ 32,40 : وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ : and olsun biz quran`ı öyüd və ibrət üçün sadələşdirdik, öyüd və ibrət alan varmıdır?.

Kəhf 18/ 54 : وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا: and olsun biz bu quran da insanlar üçün hər tür misalı dəyişik şəkillərdə açıqladıq, fəqət insan tartışmaya hər şeydən daha çox düşkündür.

Muhəmməd 47/ 24 : أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا :onlar quran`ı düşünürlərmi? Yoxsa qəlbləri kilidlimi?.

Mərim 19/ 97 : فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا: biz onu sənin dilində sadələşdirdik, onunla təqva sahiblərini müjdələ və inadçı quvmu uyar.

Nəhl 16/ 89 : وَيَوْمَ نَبْعثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عليْهم مِّنْ أنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا علَى هَؤُلاء وَنَزَّلْنَا عليْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ : gün olur hər ümmətə, öz cinslərindən tanıq gətirəcəyiz və səni onlara tanıq tutacağız, sənə bu kitabı yendirdik ta hər şey üçün ayrıntılı bir açıqlayıcı, bir qılavuz, bir rəhmət, müsəlmanlarada bir müjdə olsun.

Yuns 10/ 5 :.إلاَّ بالْحَقِّ يُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ .: o anlayacaq bir topluluq üçün ayətlərini açıqca bəyan edir.

Fars şiəliyi əski gələnəkəlrinə yəni sasanlı dini kültürünə dayanaraq, tələş edir, quran`ı anlaşılmaz və qarmaşıq bir mətn kimi göstərsinlər, bir haldaki quran xəvas üçün yox bəlkə umum xalq və ümmət üçün, və sadələşdirilmiş və açıq və düşünüləbilir şəkildə yendirilmişdi. Misal üçün koleyni və məclisi bir qondarma hədis

gətirərək (انمـا یعـرف القـرآن مـن خوطـب بـه : yalnız o kəslərki quranın muxatəblridi onu tanıyarlar; usul kafi 8/485, 8/312, bəharulənvar 46/350, feyz kaşani 1/20), beylə bir imac yaratmaq istəyir quya quran`ı xas əfrad düşünəbilir və umum xalq, gərək bu xəvasın sözlərinə və yorumlarına baxalar, ona tay Ayətullah xomeynidə deyir: «biz öz düşüncəmizlə quran`ı yorumlayabilmərik və yalnız vəhy və vəhy`ə bağlı quvvələr vasitəsiylə onu alqılayabilərik».[1] Aydındı ki fars şiəliyi bu tür yaxlaşımlarla diktatorluqların xalqa təhmil etmək istəyirlər və nəhayət mali çıxar əldə etmək peşindədilər, və tələş edirlər quran`ın insani dəyərlərini xalqdan gizlin saxlasınlar.

Quran`ın anlaşılabilirliyi və düşünəbilirliyi nə mənadadır

quran`ın anlaşılabilirliyi və düşünəbilirliyi haqda və onun sadələşdirilmiş şəkildə yendiyi və hərkəs tərəfindən öyrəniləbilir olması haqda bir nüktəyə işarə etmək gərəyir:

bu haqda bir misal verərsək daha aydın olur, örnək üçün ingiliscə vəya ərəbcə vəya hər ayrı bir dilin öyrəniləbilməsi üçün iki söyləntini vermək olar.

1-ingiliscəni xas insanlar öyrənəbilir və bu iş yalnız özəl bağlantılarla mümkündür.

2- ingiliscəni hər kəs oxuyub düşünə bilir.

Aydındırki ilk söylənti yanlış bir sözdür və ağıl gərəyicə heç kəs bunu qəbul etməz.

İkinci söylənti hamıca qəbul görünməkdədir, ama bu mövzua açıqlıq gətirmək lazimdir.

Hər bir insan istəsə və iradə etsə ingiliscəni öyrənəbilir ama beylə deyilki ilk anda bunu öyrənəcək, və lazimdir əmək sərf edə, zaman qoya və onu öyrənə, və hər nəqədər çox zaman qoyarsa daha çox öyrənəbilir və hətta bu işdə yüksək dərcədə uzmanda olabilir.

---

[1] -امام خمینی(س) در یک جا می گوید: ما به رأي خودمان نمي توانيم قرآن را تأويل كنيم. ما بايد: «انما يعرف القرآن من خوطب به» (حر عاملي، ج 27، ص ١٨٥، ح ٣٣٥٥٦) ما از طريق وحي و از طريق وابستگان به وحي قرآن را اخذ كنيم و بحمد الله از آن راه هم غني هستيم. (صحيفه امام، ج١٨، ص ٤٢٣).

Quran`ın düşünüləbilirliyi məsələsidə eynən beylədir, yəni hər kəs onu düşünəbilir ama bunun mənası o deyilki ilk anda bu işi görəbilir, bəlkə zəhmət çəkərsə və vaxt qoyarsa onu öyrənəcək və daha çox əmək sərf edərsə uzman kimi də düşünəbilir və öyrədəbilir, nəhayi sözü desk, allah təala quran`ı eylə bir uslubda yullayıbdı hər insanın gücü və ağlı qapsamında olaraq onu düşünəbilir və onda gizlin bir anlam yoxdur və onu düşünməyədə heç cürəsinə vəhy`ə, vəhm və xiyala vəya cadıçılığa ehtiyac yoxdur, yetərki insan iradə etsin və əmək sərf etsin.

Bu haqda bir məsələyədə deyink lazimdir, bir sıra ayələrdə, quran`ın çətin və qarmaşıq olduğuna (bəziləricə) işarə edir və buyurur onlar bu cür mövzuları düşünəməzlər, və bir iddə quran qarşıtı şəxslər, bucür ayələri yuxarıda söylənən ayələrə tərs olaraq görürlər, və quran da olan ayələri birbirlərinə mütənaqiz görürlər, bu haqda diqqət olunmalıdır, quran bu sözləri o adamların haqqında deyibdirki ğərəzli olaraq quran`da olan mütəşabihat`dan yararlanaraq onları özlərinin istədiyi kimi yorumlayırlar və sonrada mütənaqiz yorumları qabardaraq quran ayələrini birbirlərinə zid göstərirlər.

Mütəşabihat termini, neçə mənalı kələmələr üçün söylənilir, quran`da bucür kəlmələr işləndiyində gərək öncəki və sonrakı ayələri və hətta bəzən quran`ın bütünlükdə olan yorumunu ələ alaraq onları mənalayaq, məsələn 26/ 171 və 7/ 83 ayələrində, lut qovmunun qurtarmasından danışarkən, birində piğəmbərin qadınından və o biri ayə də bir qoca arvad dan danışır və buyurur bunlardan başqa qalanını nəcat verdik, ğərəzli quran qarşıtları, bucür ayələri birbirlərinə mütənaqiz bilərlər, halbuki düzgün baxılırsa o qadınlar ikisidə bir şəxsdi yalnız hər ayə də muxtəlif özəlliklərlə tanıdılıbdır.

Yenə də quran qarşıtı şəxslər, quran da olan cəbr haqqında olan ayələri və ya ixtiyar haqqında olan ayələri birbirlərinə qarşıt bilərlər, halbuki onlar fəlsəfi lahazdan bu iki məfhumu qarışdırırlar və quran

da, onların sınırları haqda bəlli sözlər vardır ama ğərəzli kəsimlər istəyirlər yaşayişi, ya cəbər və ya ixtiyar olaraq göstərələr, halbuki tanrı, evrim və təkamul lahazından cəbri bir yolda, bəlli ixityarlarla insani (və hətta çoxlu movcudatı) yaradıb və yola salıbdır.

10-6-məkki -mədəni elmi və tarixsəlcilik

quran elm`lərinin ən önəmlilərindən biri ayətlərin nuzulunu və cəhətlərini, məkkə devrinin başında, ortasında, sonunda nazil olanları; eyni şəkildə mədinə devrində nazıl olanların nə zaman nazil olduqlarını bilməkdir.

Məkki surələrdəki ayətlər daha qısa və özlü, və işlənilən ifadələr daha şiddətli və duyquludur. Buna muqabil mədəni ayətlərdə isə muxatəblər gənəlliklə inanan insanlardan oluşduğu üçün ifadələrdə huquq dilinə daha uyqun və uzun cümlələrlə, daha ayrıntılı bir anlatıma baş vurulmuşdur.

Aydındırki h. Peyğəmbər məkkədə olarkən və hənuz bir əgəmənlik ortaya çıxmayaraq, huquqi ayələrə ehtiyac olmayaraq, mədinədə bir hökümət qurulur və insanları və toplumu yönləndirməyə huquqi məsailə ehtiyac duyulur, quran araşdırmacıları məkki mədəni ayələri və onların zamanla ilgili olduğunu, tarixsəlcilik üçün bir dəlil kimi alqılayırlar.

10-7-nuzul səbəbləri və tarixsəlcilik

fəlsəfi olaraq səbəb sözcüyü «gərçək nədən (illət), bir şeyi etkiləyən, oluşduran, doğuran; gərçək etkilərə və dəyişmələrə yol açan» anlamlarına gəlir. Quran ayələrinin nuzul səbəbləri, tarixsəlcilik bilim dalında, tartışılan önəmli mövzulardan biri sayılmaqdadır.

Bir sıra bilginlər «nuzul səbəblərini» əsl tutaraq, islamın ilk çağında üz verən hadisələri quran`ın nuzulunda etkin bilirlər və bu üzdəndə quran`ı o dönəmlə ilgilnədirirlər. Beyləki fəlsəfi anlamından hərəkətlə Bəzi tarixsəlcı düşüncəyə sahib aydınlar, ayətlərin yenişi əsnasında meydana gələn olayları və sorulan soruları, o ayətlərin yenişini gərəkdirən zorunlu bir səbəb, o ayətləri doğuran gərçək

nədən olaraq görürlər. Yəni olaylar olmasaydı və ya o sorular sorulmasaydı o ayətlər bugün əlimizdə olmayacaqdı.

Məsələn h. Peyğəmbər dönəmində insanlar, Peyğəmbərimizə yetimlər haqqında, (bəqərə 2/ 220) qadınların özəl durumu, (bəqərə 2/ 222), həram aylardan, (bəqərə 2/ 217), ruh (əsra 17/ 85) və digər konularda sorular sormuşlar, uca allah da bu sorulara cəvab vermişdir. Bəzi araşdırmacılar buradan hərəkətlə quran`ın tarix üstü bir mətin olmayıb tarixsəl bir mətin olduğu sonucuna ulaşılmaqdadır.
Bunlara yanıt olaraq bildirilməlidir, quran ayələrinə, nuzul səbəbləri açısından baxdığımızda onun bir qisim ayətləri özəl bir səbəbə bağlı olaraq yenərkən, digər bir qisminin da hərhansı özəl bir səbəbə bağlı olmadan doğrudan yendiyini görməkdəyiz. Bu durum, qaynaqlarımızda özəl nuzul səbəbi və gənəl nuzul səbəbi olaraq adlandırılmaqdadır. Nuzul səbəbləri tərkibindəki «səbəb» sözcüyünü fəlsəfi anlamda anlamaq doğru deyildir. Yəni əsbab-i nuzul, əsbab-i vucud deyildir.
Bəzi araşdırmacılar bu mövzunu önə sürürlər: quran nəss`lərinin, nuzul səbəblərinə bağlanması; və əhkama dair ayətlərin nuzul olaylarıyla ilişgiləndirilməsini, nəss`ləri olquların bir ürünü, olquya tabe, olquyla illətlənmiş, varlığı və yoxluğu olquyla doğrudan ilgili qılan anlayışın, marksist maddəci bir yöntəm olmalıdır. Ayrı tərəfdən Bəzi quran ayələrinin, bir illətə və nədənə bağlanmadan nuzulu, onun tanrısal bir kitab olduğunu ortaya qoymaqdadır, və nəhayətən bu nədənlərlə quran`ın, luh-i məhfuz olduğu önə sürülür.
Quran-i kərim, Peyğəmbəri, çağının etgisi altında qalmasına qarşı uyarır (bəqərə 2/ 120), və ayrı yerdə, hökümlərin özgür və müstəqilliliyinə təkid edir və təslimiyəti, fəsad kimi bildirir «mömünün /71 : وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِهِم مُّعْرِضُونَ : əgər haq onların arzularına uysaydı, göylər iylə yer və onlarda olanlar, əlbətdə ki pozulub gedərdi, xeyir, biz onlara şərflərini (quran`ı) gətirdik, onlar isə ona üz çevirdilər».

Ayrıca quran özündən «həq» və laribə fih (لاريبَ فيه : şəkəsiz və yalansız) «bəqərə 2/ 2: ذَلِكَ الْكِتَابُ لا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ : bu kitab da quşqu olmayaraq təqva sahibləri üçün yol göstəricidi», «nəcm 53/ 3 : وَمَا يَنطِقُ عن الْهَوَى: o özündən (havadan) qonuşmur» şəklində ad aparır.

10-8-məqasid, məsləhət və tarixsəlcilik

tarixsəlcilik tartışmalarında məqasid və məsləhət konusu yer-yer gündəmə gəlməkdədir.

Qurandakı Bəzi əhkam ayətlərinin yorumlanmasında ləfzı/literal anlamla yetinilməyib bu hökümlərdə əsil olanın «ğayə» olduğu vurqulanmaqda, dolayisyila bu ğayəni gərçəkələşdirəcək fərqli formların bənimsənə biləcəyi və əhkamın dəyişəbiləcəyi iləri sürülməkdədir.

Quran ayələrinin özəlliklə əhkamla ilgili olan ayələrin bəlli bir məqsədləri vardır, və ona ğayə deyilir və bu hökmləri uyqulamaqdan ğayəyə yetişməkdi, ğayəyə yetişmək üçün hər millətiın özəl durumunu göz önünə alarsaq, hökmün uyqulaması özəl məsləhətə bağlanmalıdır, əlbətdəki bu məsləhətləri alqılamaq üçün islamın bir bütün olaraq ələ alınıb bu bütünlük içində dəyərləndirilməsi lazimdir, bir konuyla ilgili, lazimdir, bütün nəsslər ortaya qoyulub, istiqra(tüməvarım) yöntəmiylə, külli bir əsl və əsllər bəlirlənib və cüzi (tikəl) nəss`lərdə, bu kolli əsas çərçivəsində dəyərləndirilsin və uyqulansın.

Ayrıca, qurany anlamaq istəyən kimsə ona mütləqən ərəb dili açısından yaxlaşmaq zorundadır, başqa yollardan yaxlaşaraq onu anlamağa çalışmaq imkanı yoxdur.

Adətlərin fərqlilik göstərməsiylə hökümlərin də fərqlilik göstərməsi doğaldır, hər adət fərqlilik ərz etdiyi zaman yeni bir şəri əslə dönər və bu kəz onun hökmünü alır. Məsələn ərgənlik konusunda olduğu kimi, kişi, ərgənlik çağına ulaşdığı zaman üzərinə yükümlülük minər. Ərgənlik çağından öncə yükümlülüyün olmaması, ərgənlik sonrada yükümlülüyün olmaması mənasında deyildir.

Digər örnəklərdə də durum eynidir. Hökümlər hər zaman üçün sabitdir və onlar motləq surətdə səbəbəlrinə tabədirlər; səbəb bulununca hökümlər də bolunur, bu üzdəndə ilkcə səbəblər tanınmalı və qurandan alıqılanan qayda qanunlar çərçivəsidə düzgün hökümlər bulunmalıdır.

- H. ömər`in Bəzi uyqulamaları və tarixsəlcilik

-fəth edilən topraqların vəziyəti : h. Peyğəmbər cənablarıda, öz devrində fəth edilən topraqları bəzən ğazi`lərə dağıtmış, bəzən dağıtmamışdır. Yəni məsləhət nəyi gərəkdirirsə öylə yapmışdır. H. ömər`in uyqulamaları da bu doğrultuda gərçəkləşmişdir. H. ömər, hamının məsləhətini diqqətə alaraq fəth ediln topraqları xərac qarşılığında sahiblərinin əlində buraxılmasına hökm etmişdir.

Əraq topraqları konusunda h. ömər: «o mallar, içinizdən yalnız zənginlər arasında dönüb dolaşan bir güc/sərvət olmasın» diyə «allah beylə hökm etmişdir.» (Həşr 59/ 7) ayətindən hərəkətlə topraqları dağıtması halında bunun zənginlər arasında dönüb dolaşan bir güc/sərvət olacağını və «onlardan sonra gələnlər» (həşr 59/ 7) ayətinin özlərinə haq tanıdığı sonrakılara da bir şey qalmayacağını düşünərək topraqları xəraca bağlayıb əski sahiblərində buraxdı və bütün müsəlmanlar üçün bir irad qeyd etdi. Səhabə də buna muvafiqət etdi.

Yəni h. ömər bir ayətin hökmünü uyqulamazkən başqa ayətlərin hökmünü uyqulamaqdadır.

Bu uyqulamasında h. ömər`in məsləhətə görə hərəkət etdiyini inkar etmək mümkün deyildir.

Bu topraqlar əgər savaşa qatılanlara dağıdılsaydı topraq ağaları ortaya çıxacaq, əhalinin kölelik vəziyəti nəsildən nəsilə dəvam edəcək, daha sonra gələnlərə bir şey qalmayacaq, qısaca sosiyal ədalət, ekonomik dəngələr və güvənliyin təmini açısından şiddətli bir sıxıntı meydana gələcəkdi. Bütün bunlar nəss`lə çatışan bir məsləhət durumunu yansıdan xususlar deyildir. Dövlət başqanı

çeşidli alternativlər içində toplumun yararına alabiləcək ən uyqun çözümü bulmaq üçün təsərrüf də bolunmuşdur.
-Bu bağlamda məqasid və məsləhət məsələsiylə ilgili olaraq, movcud irs qanunları sonucu indiki çağda əkin yerlərinin parçaparça olmasıdır, bu vəziyət, teknoloji açısından geriləməyə səbəb olur, və yeni teknolojilərin kullanma imkanını azaldaraq onların əl iylə və balaca vəsilələrlə işlənilməsinə nədən olur, bu üzdən islami irs məsələsinidə əkin yerlərinin bir bütün halında satılması vəya təavuni şəklində kullanılmasının ön görülməsi və əkin yerinin bölüşməsi əvəzinə, onun dəyəri ayrı şəkillərdə, irsə bağlanması, tarixsəlcilik və hermenütik baxışla çözülməlidir.

10-9-quran`da tarixsəlliyə örnək göstərilən mövzualar

biz bu bölümdə, tarixsəllik tartışmalarında ən çox gündəmə gətiriln Bəzi ayətləri ələ alaraq bunların tarixsəl bir yönünün olub olmadığını, əgər varsa hansı cəhətdən tarixsəl vəya evrənsəl bir boyuta sahib olduqlarını təsbit edib və bu konulardakı fərqli görüş və düşüncələri tartışmağa çalışacağız.

10-10-köləlik

köləlik islam öncəsi dönəmdə həmən həmən dünyanın hər tərfində olduğu kimi ərəb yarım adasında da movcud toplumsal bir hadisəydi.
Ölkədən ölkəyə fərqlilik ərz etməklə bərabər ərəblərdə də savaş, adam öldürmə və zına kimi ağır suçlar, borçluluq, babanın çocuqlarını satması kimi səbəblərlə insanlar kölələşdirilirdi. Quran-y kərim, kölələrə qarşı, iyi davranmağı,onlara ihsanda bulunmağı tövsiyə etdi. Cahiliyə dönəmində olduğu kimi cariələrin fuhşa zorlanmamasını və bunun kəsinliklə həram olduğunu, (nur 24/ 33) bildirdi. Kölə və cariələri evləndirməyə təşviq etdi. (Nur 24/ 32)
quran, iman edincəyə qədər müşrik qadınlarla evlənməməyi, hətta müşrik qadınlar gözəl olsa bilə, müsəlmanlara mömünə cariələrlə evlənməyi əmr etməkdə, mömün bir kölənin müşrik bir kişidən daha

iyi olduğunu xəbər verməkdədir. (Bəqərə 2/ 222) yinə quran, yəmin, zihar və qəsdən oruç pozma suçlarına kəfarət olaraq kölə azadlığını önərməkdə (nisa 4/ 92; maidə 5/ 89, mücadilə 58/ 3), zəkat`ın sərf etmə yerlərindən biri olaraq kölələri saymaqdadır. Quran kölə azadlığını təlqin edir və h. Peyğəmbərin kölələri hürriyətinə qavuşdurmağa dair təşviqləri islamın köləliyi qaldırmağı hədəflədiyini göstərir.

Köləliyin hər türlü qaynağını qurudan islam, sadəcə savaş əsirliyi iylə onu sınırlandırmışdır. Günümüz dövlətlər huququnda əsir kamplarının qarşılığı, islam huququnda köləlikdir. Bugünun dövlətlər huququna görə, iki tərəf anlaşma yapıncaya qədər, savaş əsirləri, əsir kamplarında tutulur və hər türlü insani haqdan məhrum buraxılırlar.

Yapılan anlaşma sonucunda isə, təqəbbuliyət əsasına görə əsirlər ya dəyişilir ya da bəlli bir mənfəət qarşılığında vəya qarşılıqsız buraxılırlar.

İslam huququ da eyni şeyləri öngörməkdədir. Dövlət başqanı əsirləri dəyişdirmə, qarşılıqsız, vəya hərhansı bir mal vəya əsir qarşılığı sərəbəst buraxma vəya onları kölə vəziyətine qoyma seçənəklərindən birini tərcih etmə haqqına sahibdir.

Köləlik konusunun tarixsəllik tartışmalarında gündəmə gəlməsinin səbəbi, Bəzi suçlara kəffarə olaraq quran`ın kölə azadlığını öngörən hökümlərinin, bugün nəcür uyqulanacağı və anlaşılacağı məsələsidir.

Az öncə də bəlirtdiyimiz kimi Bəzi suçlara qarşı kölə azadı əmər edilmişdir.

İlgili ayətlərə baxdığımızda kölə azadlığı, yəganə kəffarə olmayıb alternativlərdən birisi olaraq zikr edildiyini görməkdəyiz.

üstəlik kölə azadlığı, zikər edildikdən sonra «maidə 5/ 89: فَمَن لَّمْ يَجِدْ fəmən ləm yəced : bulamazsa (tapabilməsə)» ifadəsi gəlməkdədir. Bu ifadəni, müfəssirlər, həm maddi olaraq kölə azad etmə

imkanından məhrum olma; həm də azad edəcək kölə bulamama şəklində yorumlamışlardır.
M. Rəşid riza, `ləm yəcid` feel`inin məfulunun həzf edilməsi, `bulamama` ifadəsinin hər iki anlama da gəlməsinə müsaid bir halə gətirdiyini söylər. Ancaq o, quran`ın `bulamazsa` ifadəsini işlətmək sürətiylə, sanki köləliyin ortadan qalxacağını öncədən xəbər verdiyini bəlirtir.
Bu qənaət daha isabətli olaraq. Ancaq bu ayətlər, köləliyin mövcud olduğu tarixsəl və toplumsal şərtlərdə düşünüldüyündə bulamazsa ifadəsinin həm maddi güc həm də kölə bulamamaq anlamlarının hər ikisini də qapsadığı şəklində anlaşılmasının daha doğru olacağını göstərir. Bizə görə, uca allah`ın beylə bir ifadəni seçməsi, ilahi kəlamın uslub açısından eecazını göstərən önəmli bir ünsürdür.
Kölə azad etmə hökmü bulunmaqda, ancaq kölə bulunmamaqdadır. Dolayısyıla bu höküm, özlüyündən qalxmaqdadır. Ama, savaş əsirliyi kimi bir səbəblə köləlik tikrar gündəmə gəldiyində eyni höküm yinə yürürlüyə girəbilir.

10-11-qadınla ilgili xususlar

Yüzillər boyunca qədim mədəniyətlərdə və toplumlardakı insanlar, qadının dəyəri və toplumsal movqeiyəti haqda fərqli düşüncələrə sahib olmuşlardır.
Ancaq bu bir həqiqətdirki çoğu zaman qadın xorlanmış və zülüm görmüşdür. Bütün səmavi dinlərdə qadın konusu önəmli bir yer tutmaqdadır.
Qadının mirasda heç bir haqqı olmadığı kimi əgər bir qadının əri (xocası) ölürsə, digər mallarıyla bərabər o qadın da bir məta kimi ən yaxın varisə intiqal tapardı.
Hər şeydən öncə quran, insan olması baxımından qadını ərkəklə eşit bir varlıq olaraq görür. Uca allah insani, qadın ərkək diyə hərhansı bir fərq qoymadan digər varlıqlardan üstün qıldığını bəyan edər. Quran`a görə insan olaraq üstün yaratılma açısından qadın-ərkək, rəng, ırq və bölgə fərqliliyi nəzərə almadan, bütün insanlar eşitdir.

Yenə quran`i həqiqətə görə, insanlar arasındakı fərqlilik, təqvaya yəni qulluq bilincinin üstünlüyünə bağlıdır.(Hocurat 49/ 13), quran çoğu kəz fəzilət və təqva sahiblərindən bəhs edərkən ərkək və qadınları ayrı ayrı zikr edər(əhzab 33/ 15). Quran`ın qadınlar haqqında gətirdiyi Bəzi hökümlər müdern dönəmdə tarixsəllik tartışmalarında önə çıxmaqdadır.
Bir sıra araşdırmacılara görə, quran`ın digər konularda olduğu kimi, qadın konusunda da gətirdiyi hökümlərin nazil olduğu dönəmin, ərəb toplumuna özgü(məxsus) hökümlər olduğu, bugünkü müdern toplumlarda uyqulanmasının mümkün olmadığı iddia edilmişdir. Aşağıda bu haqda tartışılma konusu olan Bəzi mövzulara işarə olunur.

10-12-çox eşlilik

quran`ın tarixsəl bir mətin olduğunu və ona tarixsəlci bir yöntəmlə yaxlaşılması gərəkdiyini bəlirtən fəzl ur-rəhman çox eşlilik konusunda bu iddialarda bolunur: quran`ın islahata yönəlik ən önəmli addımları qadınlar və köləlik konusunda olmuşdur. Çox eşlilik, öksüz qızların müxtəlif səbəblərlə vucuda gələn bir ortamında, ortaya çıxmışdır; ama gələnəksəl anlayışda bu ayət, yetim qızlar bağlamından çıxarılaraq umumi- ləşdirilmişdir. Fəzl ur-rəhman`a görə: dörd eşə qədər evlənmə izninin qanunlaşması nə mətinlə, nə də quran`ın ruhuyla uyuşur. Çox eşliliklə ilgili ayətlərin bir bütünlük içində dəyərləndirildiyində, bu yasa fiilən yasaqlanmalıdır.
Çox eşlilik ilk dəfə islam iylə ortaya çıxmış olmayıb, çin, hind, fars, misir, yunan və ruma kimi qədim millətlərdə də var olan səmavi dinlərdən yəhudilikdə də qəbul edilən, cahiliyə dönəmi ərəblərində də yayqın olduğu bilinən toplumsal bir vaqiədir.
Bu olqu quran`da da yetimlərə nəcür davranılması gərəkdiyini ifadə edən ayətlər bağlamında dilə gətirilmişdir.(Nisa, ayə 2-3) çox eşlilikdən bəhs edən ayətə mətinsəl bütünlük içində baxdığımızda

burada, öncəliklə yetimlərin huqqunun düzənləndiyini, sonra da qadınlara qarşı ədalətli olmanın vurqulandığını görməkdəyiz.
Gərçəkdən haqsızlığın və ədalətsizliyin yayqınlaşdığı toplumlarda bundan ən çox zərəri yetimlər və qadınlar görür. Çünkü bu kəsimlər, özlərinə yönələn ekonomik və toplumsal basqılara və zülümlərə çoğu kərə qarşı qoyabiləcək güc və imkanlara sahib olmadıqları kimi, fiziki olaraq da bunlara dirənəcək dunanımda deyildirlər.
İşdə beylə ortamlarda və toplumlarda insanların imdadına din yetişməkdə (məcusi dini xaric) və əzilən, haqsızlığa məruz qalan insanlara ən böyük yardımı və dəstəyi sağlamaqdadır.(Ənam 6/ 152, əsra 17/ 34). Klasik təfsirlərdə çox eşliliklə ilgili nisa surəsinin 3. Ayətinin təfsiri bağlamında yapılan yorumlarda ədalət şərti gərçəkləşdiyi təqdirdə çox eşliliyin mubah olduğu bəlirtilmişdir. Bu yorumlarda müfəssirlərin tartışdığı Məsələ bir ərkəgin eyni anda nikahı altında olabiləcəyi eşin ən üst sayısının neçə olacağıdır.
Müfəssirlərin əksəriyəti ən üst sayının dörddən fazla olamayacağını bəlirtirkən bəzisi, ayətin dilsəl yapısından və h. Peyğəmbərin dörddən çox eşi olmasından hərəkət edərək bu sayının dördlə də sınırlı olmayacağını demişlər. Qortəbi, neçə eşlə evləniləcəyi konusunda ayətin hərhansı bir sınırlama gətirmədiyini iləri sürən kimsələrin, rafizilər və zahirilərin Bəziləri olduqlarını, bu görüş sahiblərinin ərəb dilini və sünnəti bilmədiklərini, eyni zamanda ümmətin icmaına da muxalifət etdiklərini bəlirtir.Qortəbi, h. Peyğəmbər`in dörddən çox eşi olmasının, ona aid özəl bir durum olduğunu bəlirtir (əlbətdə məcusilər Yalnız ərəbcəni düşünməmək məsələsəndən dolayı yox, bəlkə atababa gələnəklərindən dolayı quran ayələrini təhrif etməyə çalışırlar və həm quranı çürütmək peşindədilər və gələnəklərinə uyaraq özlərinə iqtidar qazanmaq və cinsi yararlar əldə etmək dalısıcadılar).
Nisa surəsinin 3. Ayətində deyilir «əgər yetim qızlar haqqında adil davranmaqdan qorxarsanız sizə həlal olan (başqa) qadınlardan ikişər, uçər, dördər alın. Onlar arasında da ədaləti sağlayamamaqdan

qorxarsanız bir dana alın; yaxod əllərinizin altında bolunan cariyələrlə yetinin..» eyni surənin 129. Ayəti: «Nə qədər istəsəniz də qadınlar arasında ədaləti təmin edəməzsiniz..», Bu ayəti mütaliə edərək, ilk ayətdə ədaləti sağlama şərtiylə çox eşliliyin həlal qılındığını, sonrakı ayətdə isə ədaləti təminin mümkün olmadığı bəlirtilərək iki ayət arasında bir çəlişki/müşkül olduğu bəlirtilərək quran`ın açıqça çox eşliliyi rəd etdiyi şəklində bir sonuca ulaşılmaqdadır. Quran, allah qatından bir kitab olduğu üçün hər türlü çəlişkidən uzaqdır.(Nisa 4/ 82) nisa surəsinin 3. Ayətini siyaqıyla bərabər dəyərləndirdiyimizdə bu ayətdəki ədalət şərtinin, qadınlara kəbinlərinin ödənməsi kimi zahiri haqlarla ilgili olduğu görülməkdədir.

Buna görə uca allah`ın `asla ədaləti sağlayamazsınız` dediyi konu, kişilərin eşlərinə qarşı duyduqları sevgi və eşq iylə ilgilidır.Bu da insan fitrətinə son dərəcə uyqundur.

Toplumsal zorunluluqlar arasında isə savaş və başqa nədənlərlə qadın nufusun artması çox eşliliyi gərəkdirən durumlar arasında görülmüşdür. Bu və bənzər durumlar insanlarla bərabər var olacağından çox eşlilik də dinin verdiyi bir rüxsət olaraq varlığını sürdürəcəkdir. Dolayısıyla çox eşlilik quran`ın verdiyi dönəmsəl bir cəvaz deyildir. Modern dünyanın gənəl qəbullərinə və qadın haqlarına hayqırı diyə çox eşliliyin islamda olmadığını iddia etmək pək doğru görünməməkdədir.

Çox eşlilik haqqında bir Məsələ də bir kişinin ikinci bir qadınla evlənməsində şərt olaraq ilk qadının izin verməsidir bu izin, zorlamadan və özgürcə izin vermə mənasını daşıyır, çünki birinin tikrar evlənməsi, quran ayəti əsasında yalnız o şəxsin, qadınları arasında ədaləti sağlama şərtiylə mümkündür, mütməinən bu haqda ədalet məsələsi yalnız qadın tərəfindən söylənəbilir, çünki ədalətin sağlanmasını yalnız o söyləyəbilir və liza qadının izni olmadan ikinci nikah quran`a hayqırıdır.

10-13- qadının mirasdakı hissəsi

quran`ı kərim, höküm qoyarkən tədricən rüayət, insan fitrətinə uyqunluq, məsləhəti təmin, insanlar arasında ayrıcalıq gözətməmə kimi təməl prensipləri daima göz önünə almışdır. Quran buyurur «tanrı miras paylarının bölüşdürməsini bizzat özü üstləndi». Bu haqda Bəzi konulara işarə olunur.

Tarixsəlcilik tartışmalarında tarixsəl olduğu ifadə edilən nisa surəsi 11. Ayətindəki sadəcə «allah sizə, çocuqlarınız haqqında ərkəyə qadının payının iki misli (miras vermənizi) tövsiyə edər..» Hökmüylə ilgili müfəssirlərin yapdıqları yorumları zikr edərək bugün bu ayətlərin nəcür anlaşılacağı çərçivəsində Bəzi dəyərləndirmələr yapacağız.

Bu quran`ı höküm, Bəzi müsəlmanlar tərəfindən islamın qadına ərkəyin yarısı qədər dəyər verdiyi şəklində alqılanmaqda; insanlar arasında eşitlik və ədaləti təmin üçün var olan islamın bu hökmünün eşitliyə hayqırı olduğu gərəkçəsiylə modern dünyada tətbiqinin və izahının imkansız olduğu iddia edilməkdədir.

Qadının mirasıyla ilgili bu quran`ı hökmə, ağılcı və tarixsəlci bir tərzdə yaxlaşılmasını önərən nasir hamid əbu zeyd, bu düşüncəsini beylə ortaya qoyar: quran`ın islam öncəsi dönəm şərtləri altında mirasda, qadına ərkəyin payının yarısını verməsi, ilərıyə doğru atılmış bir adımdı. Çünkü o dönəmdə ona heç bir haq verilməməkdəydi. Əgər tarixin bəlirlədiyi bu hökmün məqsədi bugün diqqətə alınacaq olursa, qadın və ərkəyin huquq qarşısında tam bir eşitlik içində olması gərəkir.

Buxarı bir hədisdə, h. ömər`in bu sözəlrinə yer verir: «vallahi cahiliyə dönəmində biz, qadınlara, allah onlar haqqındakı ayəti yendirincəyə və onlarla ilgili paylaşmanı yapıncaya qədər heç bir şey verməzdik.»

Muhəmməd imara, miras oranlarının bəlirlənməsinin cinsiyətə görə olmayıb, bu xususda üç halət olduğunu zikr edər.

Birincisı, murisə olan yaxınlıq. Varisin murisə yaxınlığı oranında alacağı hissə artar.
İkincisisi, varisin nəsil/quşaq silsiləsindəki kunumu. Eyni nəsil varislərdən kiçik olana böyüklərdən daha fazla hissə düşər. Çünkü kiçik olan, gələcək bir həyatla qarşı qarşıya və onun önündə böyüyən bir sorumluluk alanı var. İkisi də ərkək olmasına rəğmən murisin oğlu, babasından daha çox hissə alır. Hər ikisi də qadın olmasına rəğmən, murisin qızı onun anasından daha çox hissə alır. Varis yalnız qız olursa irsin tamamı onlar arasında eşit halda bölünür.
Üçüncüsü, varisin ölənin ərkək və qız çocuqları üzərinə düşündüyümüzdə, hər ikisi də ölüyə yaxınlıq açısından və quşaq açısından durumları eynidir, ama ailədəki malı yükü yüklənmədəki sorumluluqları açısından fərqlidir.
İşdə bu üçüncü halətdəki fərqlilik səbəbiylə ərkək qadından daha çox hissəyə sahibdir. Bu mövzunu bir az daha açarsaq, hər şeydən öncə islama görə ərkək, həm özünün həm də eşinin geçimini sağlamaq zorundadır. Bunun yanında çocuqlarını, anasını, babasını geçindirmək də ərkəyə düşər. Qadın isə ərinə baxmaq zorunda deyildir. Gənəlliklə qadına başqaları tərəfindən baxılır, qadın himayə görür, ərkək isə himayə edən durumundadır. Əgər qadının qazancı varsa bunu özünə xərclər. Yinə evlilik əsnasında ərkək, qadına mehriyə vermək zorundadır.
Evlılikdə qadın üçün zorunlu hərhansı bir məsrəf də söz konusu deyildir. Qadın boşandığında iddət sürəsincə onun geçimi və digər məsrəfləri də boşayan kişiyə aiddir. Bu kunudakı quran`i əmirlər beylədir: `boşanmış qadınların, iyiliklə faydalandırılmaq haqlarıdır. Bu, müttəqilər üçün bir vəzifədir.`(bəqərə 2/ 241-236)
işdə, islamın ərkəyə yüklədiyi mali yükümlülük və kişinin ailə içindəki sorumluluqları bütünlüyündə miras məsələsi dəyərləndirildiyində, ərkəyə qadından fazla miras verilməsinin ədalətsizlik deyil, həqqaniyət olduğu anlaşılır.

Günümüz toplumlarında gənəlliklə, qadın da ərkəklə bərabər çalışmaqda, ailənin geçimi və çocuqların baxımı üçün gərəkli nəfəqə müştərəkən qazanılmaqdadır. Yəni qadın, ərkəyin yükləndiyi mali yükün eynisini yüklənməkdə, çalışma həyatının hər alanında yer almaqdadır. Bir baxıma günümüz qadınının toplumdakı rulu, quran`ın nazil olduğu zamankı qadın rolundan olduqca fərqlilşmişdir. Dolayısıyla beylə bir ortamda da qadının miras hissəsi ərkəyin yarısı qədər mi olacaqdır? Qadının miras hissəsinə geçmədən öncə islamın sosiyal həyatda qadına nəcür baxdığına qısaca deyinməkdə fayda var.

Quran-i kərim iyiliyi əmr etmə, kötülükdən saqındırma, konusunda qadın ərkək ayrımı yapmaqsızın hərkəsin eşit dərəcədə sorumlu olduğunu bəlirtir. (Hac 22/ 41, al imran 3/ 3,104-110),

önəmli huquqçulardan xeyrərddin karaman, qadının kamu görəvini konu alan bir məqaləsində, qadının hakimlik görəvini üstlənməsinə dini qaynaqların bir əngəl təşkil etmədiyini bəlirtir.

Ayrıca karaman quran nəss`ləri (tövbə 9/ 71, nəml 27/ 22-44) və Bəzi ilk dönəm uyqulamalarını dəlil göstərərək qadının dövlət başqanlığı görəvini də üstlənəbiləcəyini ifadə edər.

Karaman`a görə qadının kamu görəvini üstlənmə konusunda qaynaqlarda yer alan fərqli görüş və tartışmalar, bağlayıcı, qısıtlayıcı nəss`lərdən çox ürf, adət və ehtiyaca, başqa bir ifadə iylə zamanın sosiyal, kültürəl və ekonomik şərtlərinə bağlıdır.

Məqaləsinin sonuc qısmında karaman, islam`da qadının, gərəkdiyində kamu görəvi yapmasını yasaqlayan açıq, kəsin, bağlayıcı bir nəss olmadığını, əksinə bu qapını aralayan dəlillər bulunduğunu qeyd edər.

İslam alimləri, ailənin geçimi xususunda qadının çalışaraq ərinə yardımcı olmasının caizliyində ittifaq olduğunu bəlirtirlər. Ancaq ailənin geçiminə qadının qatqıda bulunması zorunluluq deyil, ixtiyari bir durumdur. Ehtiyac və zərurət hallarında rolların dəyişməsinə bir əngəl də yoxdur.

Qadına ərkəyin yükləndiyi mali yükümlülüyün eynisini yüklənməyi, zorunlu qılan çoxlu modern huquq, buna dayanaraq onların miras paylarını da eşit görməkdədir.
İslam isə qadın iylə ərkək arasında iş bölümü öngörməkdə onların fizyolojik durumlarını da göz önündə bulunduraraq fərqli rollar verməkdə, hər birinin bu yükümlülüyünə görə haqqı fərqlilik ərz etməkdədir. Bu baxımdan islamın, ərkəklə qadının miras paylarını fərqli təyini adil və huquqa uyqun bir paylaşımdır.
Əgər islam, qadını da ərkək kimi ailənin geçimi və digər xarcamaları konusunda eşit bir səviyədə tutsaydı, möhtəmiələn miras da ona görə bulunurdu.
İslamın qadına heç bir miras haqqı verilməyən bir toplumda yarı da olsa ona bir haq verərək iyiləşdirmə süreci başlatdığı, bunu eşitləməyi zamana buraxdığı şəklindəki iddia isə, quran`dan modern tələblərə dənk hökümlər törətmək üçün uyqun ortam yaratmağa yönəlik bir iddia kimi gözükməkdədir. Dini nəss`lərin tarixsəlliyi quralını quran`a uyquladığımızda, dini qaynaqdan uzaxlaşmaqla qarşı qarşyia qalırız.
Quran`ın bu hökmünün, ərkəklə qadın arasında miras eşitliyini hazırlamağa yönəlik bir inqilabın başlanqıcı olmadığını; bir din bilgini olaraq m. Hamdi, bu anlamlı təsbitiylə ortaya qoyar: quran ayəsi «ərkəyə iki qadın payi qədər miras düşər (nisa 4/ 11); gərçəkdən ilərıdə ərkəkləri xarcama zəhmətindən qurtarmaq üçün, ərkəklə qadın arasında miras eşitliyini hazırlamağa yönəlik bir inqilabın başlanqıcı olmaq üzərə deyil; bəlkə ortada yaradılış hikmətinə, hayqırı olaraq bulunan bir huquqi və sosiyal ixtilafı ortadan qaldırmaqla ədalət və haq dəngəsini təsbit edən və anladan əzəli bir haq qanunun ifadəsi olmaq üzərə yendirilmişdir.
Quran nəhayi hökmü qoymuşdur və toplumun bunu qəbul etməyəcəyi iddaası da çox tutarlı görünmür. Necəki quran toplumun bağımlı olduğu, içki konusunda, belə qədəməli də olsa son hökmü

gətirmişdir. Hətta əgər bir çoxuda buna uymasa mütməinən özləri zərərlərini görəcəklər.
Bu haqda bir ayrı konuda qadına aid mali qaynaqlarının bütünü olaraq ələ almasıdır, qadına irs olaraq ərkəyin yarısı qədər yetirir, ayrıca ona nəfəqə, mehriyə və evin mali yükümsüzlüyü haqqı yetirməkdədir, liza qadın və ərkək eşitliyi bütövlükdə mətrəh olursa, bunların bütünü birlikdə çözülməlidir, beyləki irsdə eşitlik; bərabərində nəfəqə, mehriyə və evin mali yükümsüzlüyünüdə aradan qaldırılmasını ortaya gətirir, bu haqda quran ayətlərini bir bütün olaraq dəyərləndirdiyimizdə bu eşitlik sağlana bilir sanılmaqdadır. Hər halda bu mövzuada gələcəklə ilgili olaraq, quran hermenütik iylə ilgilidır.

10-14-qadının şahidliyi

bir kişinin başqa bir kimsədə olan haqqını isbat etmək üçün, hakim önündə və da`valının qarşısında mətrəh olan iddaası üzərinə, üçüncü bir şəxsin «ona və buna şəhadət edirəm» diyərək da`va haqqında bilgi verməsinə, şahidlik vəya tanıqlıq; beylə bir bəyanda olan şəxsədə şahid və ya tanıq deyilir. Gərək islam huqqunda gərəksə digər huqqlarda şahidlik önəmli isbat vəsiləsidir. Şahidlərin verdiyi şəhadətə görə önəmli bir suç subut olacağı kimi, ağır cəza veriləbiləcək bir kişinin bu cəzadan qurtulması da ehtimal daxilindədir.
Bəqərə surəsinin 2/ 282. Ayətində yer alan iki ərkək bulunmazsa bunun yerinə bir ərkəklə iki qadının bulunmasını istəyən ayətin bu gün nəcür anlaşılıb yorumlanacağıyla ilgili tartışmalara yer verəcəyiz.
Bu haqda hədisçi olaraq buxari`nin kitabında bir hədisdə, qadınların ağıllarının və dinlərinin eksik olduğu ifadə edilir, bilgin akdemir, hədisin uydurma olduğunu söylər və deyir : gərçəkdən də qadının şahidliyi ərkəkinkinin yarısına bərabər olsaydı ayət-i kərimədə «qadının şahidliyi ərkəkinkinin yarısına bərabər olur» ifadəsinin yer alması gərəkirdi. Oysa beylə bir şey söz konusu olmamışdır.

Şahidliklə ilgili ayətləri dəyərləndirən akdemir, quran ayətlərində (məlainə), qadının şahidliyinin ərkəyin şahidliyinə eşit olduğuna dəlil olaraq iləri sürməkdədir. Bu ayətlərdə,(nur 24/ 6-9) xocanın eşinə zina isnad etməsi durumunda, qadının şahidliyini ərkəyin şahidliyinə eşit saymaqda və dörd dəfə şahidlik etməsi durumunda, qadından zina cəzasının qaldırılacağını bildirməkdədir.
Qadının, xocasının yalan söyləyənlərdən olduğuna dair dörd dəfə allah adına yəmin və şahidlik etməsi, zina cəzasını ondan qaldırır.
Akdemir`ə görə, iləri sürüldüyü şəkliylə, əgər qadının şahidliyi ərkəyin şahidliyinin yarısına eşit olsaydı, bu ayətdə qadının səkkiz kərə şahidlikdə bulunması özünə əmr ediləcəkdi. Ama beylə olmamışdır.
Bu halda qadının şahidliyi ərkəyin şahidliyinin yarısına bərabər olduğunu söyləmək, quran-i kərimə müxalifətdən başqa bir şey deyildir, və bu kimi davranışlardan kəsinliklə qaçınmaq gərəkir. Qurandakı qadınla ilgili hökümləri tarixsəl bulan və bunlara tarixsəlci bir tərzdə yaxlaşan "aminə vedud", iki qadın şahid olması ayəsinin ləfzindən qadınların ikisinin də şahid olmadığının anlaşıldığını iddia edər.
Aminə vedud`a görə, qadınlardan birinin görvi digərinə xatırlatmaqdır, yəni sadəcə təyid edici bir rolu vardır.
İki qadın var olmasına rəğmən hər ikisinin də görəvləri birbirındən fərqlidir. Qadının şahidliyinin ərkəyin şahidliyinin yarısına eşit olmasının nədənləri üzərində duran muhəmməd imara, bu kununun «şahidlik» iylə «şahid tutmanın» arasının qarışdırılması səbəbiylə doğduğunu qeyd edər.
İmara`ya görə şahidlik, hakimin bəlgəyilə ədaləti ortaya çıxarmada özünə dayandığı bir aracdır. Burada hakim, şahidlərin cinsinə və sayısına baxmaqsızın, onların söylədiklərinin doğru olduğuna qəlbi mütmein olunca hökmünü verir.
Amma bəqərə surəsində ayətin söz konusu etdiyi işhad=şahid tutma isə, hakim qarşısındakı şahidlikdən fərqli bir şeydir.

Gənəlliklə illətin dəyişməsiylə hökmün də dəyişəcəyi ilkəsi aydındır və dolayısıyla günümüzdə Bəzi bölgələrdə qadının eyitim düzeyinin yüksəlməsi nədəniylə ayətdəki unutma illti dəyişmişdir. İşdə bu bölgələrə məxsus olmaq üzərə, qadının şahidliyi ərkəyin şahidliyinə eşit sayılabilir.
H. Peyğəmbər bir hədisində bədəvinin şəhərliyə şahidliyinin geçərli olmadığını bəlirtir. Bədəvinin şəhərliyə şahidliyinin geçərli sayılmaması şəhər həyatına yabancı olması və hadisələri yanlış alqılaması ihtimali iylə ilgilidır.
Qadınların doğrudan bilgi sahbi olduqları konularda onların şahidliklərinin yetərli görülməsi, bir ərkək yerinə iki qadının şahidliyini istəmənin ticari təcrübə azlığından qaynaqlandığını doğrular nitəlikdədir. Ancaq bu durum, dünyanın hər tərfindəki qadınların ticari təcrübə qazandığı anlamına gəlməz.
Bu hökmün, illətinin baqi olub olmamasına görə dəyərləndirilməsi gərəkdiyi düşüncəsindəyiz. Günümüzdə hökmün hər bölgədə hərkəs üçün artıq dəyişdiyi söylənəməz. Meslə, bölgə, bilgi və təcrübə qapsamında hətta fərd fərd ələ alınabilir.

10-15-qadınların özgürlük yolunda mübarizələri

islam dininin və özəlliklə quran kitabının dərinlikəlrinə gedərkən aydınca bu sonuca varmaq olar indiki zamanda qadınlar özgürlük üçün və fəministi mübarizələrində, güvənliklə quran kıtabına söykənəbilərlər, özəlliklə düzgün yorumlarla hər tür haqlarını quran əsasında almağa imkan tapabılərlər.
Geriçilər quran ayələrini çağdışı yorumlarla tanıdarlar, halbuki, quran ayələrindən açıq aydın, çağdaş yorumlar əldə etmək olar, indiki iran xalqını nəzərdə tutarsaq onların quran və islam dininə bağlılıqları aydındır, nə yazıqkı geriçilər özlərinə özgü yorumlarla, qadınlara ən böyük həqartləri yönəldillər və bütün insanlara zülüm edərkən və onların ciblərini boşaldarkən, qadınlara mozaəf zülmü törətməkdə dirlər, və qadınlar haqqında insanlıq kəramətini heç eləməkdədirlər, bu arada fars şiəliyi yalnızca geriçiliyə sarılmırlar,

ayrıca əski fars kültürünə dayanaraq və məcusi şiəliyindən yararlanaraq hər cür alçaldıcı və kiçildici sözləri qadınlar haqqında danışırlar və məcusi dini kimi qadınlara məta (kala) kimi baxaraq onlardan yalnız cinsi yararlanmaq üçün danışırlar və onları qeyr insani xususiyətlərə müttəhim edirlər və əlbətə məcusi şiəliyinin amacı bütün insanlara hakim olmaqla birlikdə qadınlarıda özlərinin qulları kimi sanırlar.
Qadınlar fəministi mübarizələrində, qutsal qurana ən kəsgin silah kimi sarılabilərlər və geriçilərin köhnə yorumlarının muqabilində yeni və düzgün yorumlarla və xalqca bənimsənən mübarizəyə əl atabilərlər, onlar bu yoldu Azərbaycan türk millətinin, milli mübarizəsinə söykənərək, quran silahıyla ilərləyəbilirlər, onlar bu yorumlarla tək eşliliyi quran əsasında önə sürəbilirlər, irs məsələsindən başqa qadın kişi bərabərliyini sübut edəbilirlər, irs haqqındada quran`ın onlara verdiyi haqları araşdıraraq onların tam bərabrliyini savuna bilirlər və məcusilərin yalançı yorumlarıyla kəsgin ayələrlə qarşılıq verəbilərlər, özəlliklə qurana istinad edərək və qadınların kişilər kimi bərabrcə çalışmalarının yanında məsləhət və məqasid əsli üzərində onların irsdədə bərabər olmalarını önə sürəbilirlər və aydındırki hər gərçək müsəlman və özəlliklə milli mübarizəyə üz gətirənlər dini görəvləri olaraq bu haqlardan difa etməlidilər. Hicab haqqında dərin yorumlara əl tapabilərlər, tanıqlıq haqqında olan ayələr, onların eşitliyi üçün açıq dəlillər olaraq önə çıxarılabilir.

10-16- cəzalar

Quran-i kərimdə, inancla ilgili ayətlər məkkə`də, və huquqa dair olan ayətlər mədinə`də yendiyi bilinən bir gərçəkdir. Zira inancları dəyişməmiş bir toplumu onların qəbul etmədikləri vəya tamamən bənimsəmədikləri yeni bir dinin huquqi qurallarıyla sorumlu tutmaq bərabərində önəmli Bəzi problemlər doğurabilir.
Bir başqa açıdan, huquqi quralların uyqulanması üçün bağımsız bir toplum və bu toplumu idarə edən bir yönəticinin olması gərəkir. Bu

imkanlara müsəlmanlar mədinə`də qavuşur və bu kimi səbəblərlə huquqi ayətlər mədinə`də yendirilmişdir.
Bunlardan ən çox bilinənləri, həd, qisas, diyə və təəzir şəklində olanıdır.
Həd deyilən cəzalardan quran`da dörd danasının zikr edildiyini görürüz:
1.Zina edənə 100 şallaq vurulması.
2.iffətli bir qadına zina iftirasında bulunan kişiyə saksan şallaq vurulması və ayrıca şahidliyinin qəbul edilməməsi,(nur 24/ 4)
3.Silahlı ğəsb, yol kəsmə və quldurluq kimi suçları işləyənlərin öldürülməsi, asılması, əl və ayaqlarının çapraz kəsilməsi vəya sürgün edilməsi,(maidə 5/ 33-34)
4.Hırsızın əlinin kəsilməsi.(Maidə 5/ 38) görüldüyü kimi quran cəza həququna dair son dərəcə az höküm qoyaraq, bu alanda insanlara geniş bir hərəkət imkanı buraxmışdır.
Biz burada bu cəzaların hamsını ələ almayıb tarixsəlcilik tartışmalarında tez tez gündəmə gələn bədəni cəzalardan sadəcə əl kəsmə cəzası üzərində durmaq istiriz.

10-17- əl kəsmə cəzası

mövzuala ilgili ayətlərdə beylə deyilmişdir: « oğruluq (hırsızlıq) edən ərkək və qadının, yapdıqlarına qarşılıq bir cəza və allahdan (başqalarına) bir ibrət olmaq üzərə əllərini kəsin. Allah izzət və hikmət sahibidir. Kim bu haqsız davranışından sonra tövbə edər və durumunu düzəldirsə şübhəsiz allah onun tövbəsini qəbul edər. Allah çox bağışlayıcı və əsirgəyicidir.»(Maidə 5/ 38)
Bəzi düşünürlərə görə, islam dini, bədəni cəzalar səbəbiylə, insan haqlarıyla ən az uzlaşan, təbiətin ziddi bir din olaraq görülməkdədir. Ama ayəti dərindən düşündüyümüzdə bu yorumun düzgün olmamasına vara bilirik.
Bəziləri əl kəsmə cəzasını ayətin mətnindəki illətə görə deyil də quran`ın nuzul dönəmi tarixi sosiyal və kültürəl şərtləriylə uyqun olduğunu iləri sürərlər: onların dəlillərini beylə sıralamaq olar.

Birincisı oğrunun əlinin kəsilməsi, ərəb yarımadasında islamdan öncə də uyqulanan bir cəza şəkliydi.
İkincisisi, əl kəsmə cəzası, dəvələri və çadırlarıyla bir yerdən digərinə köç edən bədəvi bir toplumda uyqulanmışdır və beylə bir toplumda oğruya «həbs» cəzası verməsi mümkün deyildi. Zira o zaman, nə həpisxana, nə duvar, nə məhkumların qaçmasını önləyəcək otoritə, nə də onların haqlarını qoruyacaq bir təşkilat variydı. Öyləysə, yəganə çözüm yolu, bədənsəl cəza olmaqdadır. Beyləsi bir toplumda oğrunun çoxalması, qaçınılmaz bir biçimdə o toplumun varlığının yox olmasına səbəb olacaqdır. Çünkü o zaman, nə sınırlar, nə duvarlar, nə də sərvətin qorunduğu güvənli yerlər vardı. Dolayısıyla, bu iki hədəfi amaclayan bədəni cəza, zorunlu olaraq özünü ortaya qoymaqdadır. Tikrar oğrulama imkanını nəhayi olaraq ortadan qaldırmaq və insanların qolayca oğruları tanıyacaqları bir əlamt düzəldir. Quşqusuz, əlin kəsilməsi də, bu iki amacı birlikdə gərçəkəlşdirir. Nəticə etibariylə, çöldə bədəvi yaşayan köçəbə bir toplumda oğrunun əlinin kəsilməsi anlamlı və məqul bir tədbirdir.
Əlbətdə h. Peyğəmbər zamanı həpis cəzasıda uyqulanırdı, h. Peyğəmbər zamanı, bir cinayət suçlusu, məscidin duvarına bağlanmışdı. Hatəm tai qəbiləsından hatəm`in qızı, məsciddə, qadınlara məxsus bir odaya həps edilmişdir. Yinə bəni qorəyizə yəhudilərindən əsir aldıqları kimsələri haris`ın qızının evinə həps etmişdir. Ancaq burada bu duruma işarət olmalıdır, h. Peyğəmbər dönəmindəki həpis cəzası, uzun sürəli olmadığı kimi, bugünkü anlamıyla möhkəm binalardan yapılmış bir həpisxanada mövcud deyildi. Həpis qısa sürəli olmuş və o günün şərtlərində məscid və evlər həpisxana olaraq kullanılmışdır.
Dolayısıyla biz bu ayətin anlaşılması üçün mütləqa tarixsəl və sosiyal bağlam içində dəyərləndirilməsinin gərəkli olmadığı qənaətindəyiz.

Günümüzdə Bəzi müsəlmanlar «əlin kəsilməsi» ifadəsinə ləfzi deyil məcazı bir anlam yükləyərək bununla qəsd edilənin oğruluğa uzanan ələ əngəl olmaq, oğruluğun önünü almaq olduğunu iddia etməkdədirlər.

Ancaq, ayətdə, ən az (hədəqəl) olaraq hansı miqdarda çalan və oğurlayan kimsənin əlinin kəsiləcəyi, çalınan malın necə və nəcür sahib olması gərəkdiyi, çalan kimsənin hansı nədənlərlə bu eyləmi gərçəkləşdirdiyi və hər oğruluq yapana əl kəsmə cəzasının uyqulanıb uyqulanamayacağı və digər xususlar açıqça bəlirtilməmışdır.

Bu xususların bir qismi quran`ın açıqlaması durumunda olan hədislərlə, digər bir qismi də bu hədisləri də diqqətə alaraq alimlərin yapdıqları ictihadlarla açıqlığa qavuşdurulmuşdur.

Ancaq quran, qisası, bir cahiliyə ürfü olaraq eynən almayıb Bəzi düzənləmələrlə qəbul etmişdir. Məsələn cahiliyə dönəmində məqtulun vəli`si güçsüz isə, qisas cəzası uyqulanmayıb, diyə almaq zorunda buraxılırdı. Fəqət islam, diyə uyqulamasını məqtulun vəli`sinin rizasına buraxmışdır.(Bəqərə 2/ 178)

çünkü quran`a görə qisasın mümkün olabilməsi üçün cinayətdə qəsid şərtdir.(Nisa 4/ 92) ayrıca islam, suçun şəxsiliyi prensipini də gətirərək cahiliyə dönəmində rastlanılan suçlunun yaxınlarını öldürmə və yaralama adətlərini də ortadan qaldırmışdır.(Ənam 6/ 164, fatir 35/ 18, əsra 17/ 18), bütün bunlardan anlaşılmaqdadır, islam, əl kəsmə cəzası kimi cahiliyə dönəminə aid Bəzi uyqulamaları eyənən bənimsərkən, qisas örnəyində olduğu kimi Bəzilərini də dəyişikliklər yaparaq və amacına uyqun hala gətirərək onları qəbullənmişdir.

Daha öncə hırsızlığı doğuran səbəbləri ortadan qaldırmaq gərəkir. Hırsızlığa gedəcək səbəb yox ikən bir kimsə hırsızlıq yapırsa, işdə onun əli kəsilir. əl kəsmə cəzasıyla ilgili hökmü doğru bir şəkildə anlamaq üçün ilgili ayətin bilimsəl açıdan iyi təhlil edilməsi gərəkir qənaətindəyiz.

Şəri cəzaların suçlulara uyqulanması, tək tək fərdlərə fərz olmadığından bunları ancaq dövlət başqanı uyqular. Bu qanun eynən ölüm cəzasına bənzər.
Hırsızlıq suçuna qarşı quran`ın və`d etdiyi əl kəsmə cəzası, digər Bəzi suçlarda olduğu alternativləri olmayan bir cəza olub, islam`ın bir bütün olaraq uyqulandığı müsəlman toplumlarda hər zaman uyqulanabiləcək bir yapıdadır.
Bu haqda sonuc olaraq söyləyə bilirik : ayətdə, oğurlanan miqdari; çalınan malın nəcür ələ gəlməsi, çalan kimsənin hansı nədənlərlə bu eyləmi gərçəkləşdirdiyi və hər oğruluq yapana əl kəsmə cəzasının uyqulanıb uyqulanamayacağı və digər xususların açıqça bəlirtilməməsi onları əslində müxtəlif toplumlara buraxdığını göstərməkdədir. Beylə bir halda hər toplum bu nədənləri öz toplumunun gələnəklərilə və ən üst düzeydə, çözməlidi, və əl kəsmə cəzasını yalnız eedam cəzası kimi xas şəraitdə və topluma müsbət etgi buraxdığı təqdirdə uyqulamalıdır, demək olar bu ayət və bu cəzanın, əsası, sorqu sual altına getməmək şərtiylə, yalnız tinsəl etgi buraxmaq üçün, yorumlanmalı və topluma sunulmalıdır.

10-18-quran`da «hicab» və «təsəttor» məsələsi

hicab məsələsi quranda yalnız örtük mənasında işlənibdir, və bütün millətlər öz gələnəkəlri əsasında ondan yararlanıblar, türklər məmulən kəlağayı, ləçək və yaşmaq işlədiblər və ərəblər və farslarda öz gələnəkəlri əsasında örtük düzəldiblər və onu islamın adına bağlayıblar, yəni geriçilər qadınları örtük içində boğublar və türklər içindədə, qadınların kişilər kimi eşit işlərinə görə daha sadə və yaşamsal örtüklər kullanıblar.
Hicab kələməsi özəlliklə fars şiəliyi tərəfindən «qadınların baş örtülərini», bəzən də «gözlər daxil bütün vucudu örtən», vəya «üz və əllər xaric təpə dən dırnağa örtən» geyimlərini tərif etmək üçün işlənilir, onlar bu tərifi sasanlı kültüründən götürmüşlər və islam adına xalqa sunmaq istəyirlər. Ərəbcə`də hicab kələməsi pərdə, yaşmaq anlamına gəlir. Eyni zamanda səd, əngəl, örtü, bölmə,

manto, duvar gibi digər anlamları da barındırır. Bizim üçün önəmli olan ‘hicabın quran`dakı kullanılış şəklidir. Bu bölümü hazırlamaq üçün yaşar nuri öztürk cənablarının məqaləsindən də yararlanaraq bir sıra səhvlərə yol verməmək üçün əlavə yorumlar artırdım.

Quran`da «hicab» kələməsi yeddi kəz (7/ 46, 17/ 45, 19/ 17, 33/ 53, 38/ 32, 41/ 5, 42/ 51) geçər. Ayrıca eyni kökdən (həcəbə حَجَبَ ) gələn «məhcubun محجوُبــون » kələməsi 83/ 15də «pərdələnmişlər» anlamındadır. Təsəttür (تـسَتُّور) kələməsi quran`da geçməz, «örtmə, gizləmə» anlamındakı (sətərə) kökündən kələmələr üç kəz (مَستوراً məsturən 17/ 45, سِتْراً setrən 18/ 90, تَستَتِروُنَ təstəterunə 41/ 22) geçər. Bu ayətlərin arasında kunumuzla əlaqəli olanı sadəcə 33/ 53 dur. Bu ayəti incələmədən öncə 17/ 45ə diqqət çəkəlim. Günümüzdə qadınların örtünməsi olaraq kullanılan təsəttor (تـسَتُّر) iylə eyni kökdən gələn məstürən kələməsi bu ayətdə hicab kələməsi iylə birlikdə kullanılmışdır. Ancaq ikisi də bugün verilən qadınların örtünmə quralı anlamıyla əlaqəsizdir. Bu ayətdə quran oxuyanla inanmayanlar arasındakı gizli pərdədən bəhs edilməkdədir. Hicab əmrində xitab qadınlara deyil ərkəklərədir!

Yuxarıda saydığımız ayətlərin dışında «həcəbə» ya da «sətərə» kökündən hərhansı bir kələmə quranda yer almamaqdadır. Dolayısıyla bunu kəsin olaraq söyləyəbiliriz: quranda qadınların örtünməsini düzənləyən «hicab ayəti» ya da «təsəttor ayəti» yoxdur. Yuxarıda da dediyimiz 33/ 53 ayəti, inananların birbirinin evinə izinsiz girmələrini yasaqlayaraq «özəl mulkiyəti» qoruma altına alan 24/ 27-29 iylə birlikdə dəyərləndirilməlidir. Örtünmə qonusunda hərhansı bir höküm getirməz. ayətdə geçən «مِنْ وَرَاء » «hicaben حِجَابٍ » ifadəsində «hicab» kələməsinin örtünmə kələməsi iylə bir əlaqəsi yoxdur, pərdə, duvar anlamında kullanıldığı açıqdır. (Bəziləri məcazi olaraq kişinin viqarı və təvazo kimi anlamlar vermişdi). Daha da önəmlisi, ayətin başındakı əmir kipinin müxatəbi qadınlar deyil ərkəklərdir.

Özətlə, bugün anlaşıldığı şəkliylə nə «təsəttorun», nə də özəlliklə ərəb dünyasında yayqın bir şəkildə qadınların təpədən dırnağa örtünməsi üçün kullanılan «hicab» qavramının quranda bir dayanağı bulunmamaqdadır.

Bəzi islamcıların örtünmə konusundakı tartışmalarda kullandıqları dayanaq 24/ 31dəki «xomore خُمُر» kələməsidir. Yuxarıda işarət etmədiyimiz 24/ 31 qadınları muxatəb alaraq örtünmə qonusunda qurallar gətirir. Bu ayətdə geçən xomore kələməsi bugün uyqulandığı şəkliylə Bəzi islamcılar tərəfindən təpədən dırnağa (bəzən də üz və əllər xaric) örtünmə şəklində anlaşılmaqdadır. Bu nədənlə, bu ayət yanlış bir şəkildə «təsəttor ayəti» olaraq bilinir. Uysa örtmək anlamındakı sətərə kökündən hərhansı bir kələmə bu ayətdə geçməz. (Ayrıca ayıb yerlərin örtülməsi 7/ 26 da «sətər» kökündən bir kələməiylə deyil, «vəri وری» kökündən gələn «yuvəri يُوَارى » kələməsilə ifadə edilmişdir (bu ayəti maddələr halında incələyəlim):

1-hicab üçün, bu ayətdən (24/ 31) baş örtüsü anlamı çıxarmaq olduqca zorlama bir anlamlandırma çabasıdır. Çoxu mənaca, «örtü» anlamına gələn xomore kələməsi parantez içində «baş örtüsü» anlamına gəldiyi, boradan hərəkətlə də bu ayətdə baş örtüsünün əmr edildiyi iddia edilmişdir. Eyni kökdən gələn şərab anlamındakı əlxəmro (الخَمْرُ) kələməsinin «ağlı örtdüyü, başı sərxoş etdiyi» gözləmindən hərəkətlə ortaq nuqtanın «baş» olduğu, bu kələmənin də mütləqən «baş»la əlaqəli olduğu da önə sürülmüşdür. Uysa «örtmək, gizləmək» anlamı olan bu kökdən ərəbcədə türəyən digər kələmələrə baxdığımızda xəmər kökünün gənəl olaraq örtmə anlamına gəldiyini göstərir, dolayısıyla ayətdə «xomor»e kələməsindən baş örtüsü anlamı çıxarmaq olduqca zorlama bir durumdur.

2-hicab əslində kələmənin anlamının örtü`mu yoxsa baş örtüsü`mu olduğu tartışması gərəksizdir. Quranda əmir söz qonusu olan hər ayət yoruma gərək buraxmayacaq dərcədə açıqdır. Örnəyin 5/ 6da

«qollarinizi yıxayın» deyil «qollarınızı dirsəklərə qədər yıxayın» demiş, detaylar atlanmamışdır. Vəlovki xomor kələməsi baş örtüsü olaraq anlaşılsın; ayətdə başın örtülməsi deyil, bu örtünün yaxadan aşağıya salınaraq gögüsləri, örtülməsi əmr edilməkdədir. «Qollarınızı dirsəklərə qədər yıxayın» diyərək detaylandıran Quranın, baş örtüsü qonusunda əmir olaraq «başınızı örtün, saçınızı örtun, örtüklərinizi də yaxanızdan aşağıya salın, zinətlərinizi göstərməyin» diyəbilirdi. Beylə bir əmir də anlaşılması açısından daha uyqun olurdu; allah rahat olanı istər, zor olanı istəməz (2/ 185). Allah unutmaz (20/ 52) nə də onun ayətlərində bir əksiklik vardır (6/ 38).

3-hicab Ayətində (nur 24/ 31) «yaxa/yırtmac» olaraq çevrilən cəyb (cuyubohonnə) " جَيْب (جُيُوبهنَّ) " var, ancaq rə`s (رَأس baş), ya da əş-şəər (الشعر saç) geçmir. Geçir demək quran`a iftiradır. Quran əksik yendirilməmişki, üç yüz sənə sonra xorasan diyarından bir qrup fars şiəliyi üləməsi gəlsin də əksiklərini tamamlasın. Cəyb (جَيْب) kələməsinin anlamları üçün baxınız. 27/ 12, 28/ 32.

Nur sürəsinin 31.Ci ayəsi fars şiəliyi tərəfindən təhrif olaraq yanlış anlamlarla oxuyucuya sunulur, bu üzdən burada onun düzgün anlamını veririk və farsçıların təhrif etdiyi yerlərə işarə olunur:

(nur 24/ 31) وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ على جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا على عَوْرَاتِ النِّسَاء وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

və mömün qadınlara de : gözlərini (naməhrəmə baxmaqdan) aşağı salsınlar [yəni həramdan sakınsınlar, hərama baxmasınlar: təhrifçilər beylə mənalayırlar: gözlərini bağlasınlar vəya örtəsünlər; bu məna yanlışdır çünki burada təhrifçilər «qadınlar gözəlrinə örtük salsınlar» anlamını çıxarmaq istəyirlər, halbuki burada qadınların hərama baxmalarına uyarı yapır, və onların gözlərini özgələrindən örtməsi amaclanmır], namusların (orətlərin, qadınlıq yerlərini) qorusunlar (naməhrəmlərin baxmasından qorusunlar), və zinətlərini

(bəzəklərini) göstərməsinlər, öz özlüyündə görünənlər müstəsnadır, örtüklərini [şal və örtük olan hər şey mənasındadır, təhrifçilər bu kələməni baş örtüsü mənalayırlar və yanlışdır] yaxalarına [gögüslər vəya döşlərinin üstünə və yırtmaclarına, ən düzgün anlam türkcədə yırtmacdır, yəni gögüslərin bədəndən ayrılan yerləri] salsınlar, zinətlərini (bəzəklərini) özgələrinə (ər, ata, qaynata, onların oğulları və oğulluqları, qardaş, qardaşı oğlu, bacı oğlu, özlərinə tay qadınlar, malik olduğu kənizlər, ərkəkliyi olmayan, orət dən anlamayan uşaq, müstəsna olaraq) göstərməsinlər, zinətləri bilinsin diyə ayaqlarını yerə vurmasınlar, ey inananlar, hamınız tanrıya tövbə edin bəlkə qurtuluşa yetirəsiniz.

Quran`ın nur(24/ 31.) Ayəsi, hicab haqqında, mükəmməl, zamanları qapsayan, aydın və ən ufaq şübhəsi olmayan, anlamlı qılavuzdu, bu ayədə aydın xətlərlə ayırd ediləbilən, sözləri söyləmək olar:

1-bu ayə qadınların örtünməsi üçün, iki üzvə işarə edibdir, ovrət (furucəhonnə فُرُوجَهُنَّ) və gögüslər (ciubehonnə جُيُوبهِنَّ) müşəxxəs sözcüklərlə bəlirlənibdi, örtünmək üçün onlardan başqa, bədən üzvü olaraq ad aparılmayıbdı, bu Məsələ böyük diqqətə layiqdir, niyə ayrı üzvlərdən ad aparılmayıbdı, başqa hər yer üçün, gənəl və külli bir kələmə olaraq yalnız «zinət» sözünü işlədibdi, burada lazimdi əskilərdən şəkillənmiş zehniyətlərimizi bir an, bir kənara buraxaq və zinət kələməsini düzgün düşünək, mütməinən quran`ın zamanları qapsayan sözünə şaşqın olacayıq. Gərçəkdən zinət kələməsi hər tür bəzək və gözəlliyi içinə alır, aya qadının harası zinət sayılmır, kim (hansı ərkək) diyə bilir, fərzən qadının tükləri zinət deyil vəya əlləri zinət deyil vəya üzü zinət deyil, vəya ayaqları, kürəyi, çiyinləri, qolları, barmaqları vəya hətta sözləri və danışığı zinət sayılmır, beylə olursa, qadın bəs harasını örtməlidi?, Və nəmənəni göstərməməlidi?, Əgər beylə düşünrəsk qadın əsla evdən eşiyə çıxmamalıdı.

2-sorunu çözmək üçün ayəni birdə oxumalıyıq, zinətlər niyə göstərilməsin sorusuna yanıt aramalıyıq, tanrı buyurur, qadın filan

şəxslərdən başqa özgələrindən örtünməlidi, əsas məsələ, ad aparılan şəxslərin özəlligidi, onları iki kateqoriyə bölmək olar, bir sırası qadınla daima bir yerdə olan və birlikdə yaşayan ərkəklərdi (ata, qeynata və..), Aydındırki onlar məhrəm olduğu üçün, və alışqanlıqları üçün qadına pis gözlə baxmayacaqlar, ikinci hissə, ərkəkliyi olmayanlar və ovrət dən anlamayan uşaqlardı, ikinci kateqoridə olan şəxslərin özəlliyi bizim məsələnin çözümünə aydınlıq gətirir, qadın özünü örtməlidi, çünki biriləri təhrik olabilərlər, inhirafa çəkilərək, müxtəlif toplumsal ixtilaflara və çırpışmalara sürütlənərlər, söz buradadı, beyləisə niyə quran açıq şəkildə qadınların təpə dən dırnağa örtünməsinə əmr etməyibdi, bəllidir ki quran həsab və kitab üzüylə beylə yazılıbdı.
Bir toplumda insanlar nədən təhrik olabilirlər və hansı durumlarda adi davranarlar, hətta indiki zamanda (müsəlman topluluğu olaraq) bir yerdə təpədən dırnağa örtük giyərlər və gözlərin önünədə tor salarlar, ayrı bir bölgədə üzlərini bürüyərlər, və ya bir ayrı bölgədə əski türk gələnəyi kimi, yaşmaq bağlayarlar və baş tüklərinin yarısı eşikdə olar vəya bir yerdə başlarını qorumazlar vəya daha məmuli don və ətək geyib çoxda bürünməzlər.
3-bu durumda bunların hansısı quran`a daha çox yaxındı, diyə bilirik bunların hamısı quran`a eşit məsafədədilər və hamısıda quran`a sayqılıdılar, yalnız qurandan düşündükləri fərqlidi, daha çox geri qalmış bir topluma qadının hər yeri qeyr adidi, aydındırki onlar daha çox bürünməlidilər, ayrı bir gəlişmiş toplumda insanlar uşaqlıqdan bəri, özəl gələnəkəlrlə böyüyərək, qadına daha eşit səviyədə baxaraq, yalnız onunla danışaraq və sevərək, ona ilgi göstərirlər, və ilgi duymadan bir qadınla yaxınlaşmanı anormal sayarlar, çünki onlar tanrı və peğəmənərin buyurduğu sevgini əsl bilərlər və birlikdə yaşamağı ğayə bilərlər və gərçəkdəndə qadın sevgi bəsləmək üçün yaranıbdı, yalnız şəhvətdən dolayı deyil. Vəli geri qalmışlar bunu düzgün düşünməzlər.

Yuxarıdakı yorumları göz önünə alarsaq quran`ın hermenütiki bəlli olur və sorun çözülmüş olur, quran eyliyə bilirdi zinət yerinə, baş qol və ayaq sözlərini işlətsin, ama bu işi görməyibdi, çünki quran, zinət kələməsiylə bu haqda hər toplumun gələnəkəlrini və zamanla dəyişimlərini göz önünə alıbdı, və bu ayədə zinət kələməsi nisbi bir mənaya malikdi və ondan alqılanan məna əslində bir toplumun zaman içində dəyişdiyi duyqularına bağlıdı.
Əlbətdə beylə anlaşılmamalıdı toplumlar gəlişərək insanların nəzərində qadında olan zinətlər azalır və dəyişir, tam tərsinə, bir qadının gözəllikləri və zinətləri sabit və daimidi, yalnız o gözəlliklərin kimə aid olduğu və hansı şərtlərlə aid olduğu məsələsidi, geri toplumlarda toplumsal eyitimin əksik olduğu üçün bir ərkək yalnız şəhvət üzüylə bir qadına göz tikir və ona sevgi bəsləmədən yalnız ondan ani ləzzət almaq peşindədi, ama gəlişmiş bir toplumda, bağlantı bir tərfli olmaqdan çıxır və qadın da bir kamil insan kimi meydana girir və sevgi üzüylə gözəlliklərini kimlə paylaşdığını və hansı ərkəyin gözəlliklərini özünə aid etdiyini iki tərfli olaraq özləri bildirirlər. Və bu üzdəndə bucür toplumlarda qadının zinətləri umum üçün adi olaraq, yalnız ilgilənən şəxs üçün önəm qazanır və tərsi də beylədi.
4-qadınlar haqqında daha bir məsələyə işarə olunmalıdı, bəzən özəlliklə çoxu geriçilər, gəlişmiş toplumlarda qadınların yalnız yayınlarda və təbliğatlarda məta (kala) kimi istifadə olduğunu önə sürürlər, və onların deyişiylə guya, qadınlar oralarda gözəlliklərin sataraq para qazanırlar, bu sorunun bəlli və aydın yanıtları vardı, onlar geriçi olduqları üçün, hər şeyin mənfi tərfini görürlər və o toplumların müsbət yönlərin görməzdən gəlirlər, qadın özgürlük məsələsi gəlişmiş toplumlarda eynən demokrasi məsələsi kimidir, demokrasi olan ölkələrdə və seçimlərin özgürcə yapıldığı yerlərdə, çoxlu müsbət cəhətlər vardı, insanlar, özgürcə sözlərini deyirlər və haqlarını çoxraq tanıyaraq onları almağa çalışabilirlər və müxtəlif qurumlar və partilər və qruplar özgürlükdən yararlanaraq

oğruluqları və totəələri rahatca ifşa edib və qabağın alırlar və sorunlar diyaloq yoluyla daha rahat və düzgün çözülür və toplum daha çox ilərləyəbilir və əlbətdə bunun yanında özgürlüklər mənfi təsirlərdə araya gətirirlər, ama azadlıq, su kimi bir şeydi, təmizlik və abadanlıq gətirir ama yıxıntılarıda olar, yetərki özgürlük olsun beylə toplum, daha rahatcasına yıxıntılarıda önləmək üçün yollar tapabilir.

10-19-riba və faiz

faiz diyə tərcümə edilən sözcük riba sözcüyüdür. Riba sözcüyünün sadəcə faiz kələməsiylə sınırlanması doğru deyildir.
Quran-i kərimdə 7 yerdə geçən riba, kələmə anlamıyla, anamal və anaparaya yapılan əlavədir. Din dilində bu, qarşılıqsız artış diyə ifadə edilir. Ən doğrusu, ribanı əmək və ğeyrət qarşılığı olmayan hər türlü artış diyə anlamaqdır.
H. Peyğəmbər, ödünc veriln şeylərin eynilə iadələri sırasında yapılacaq əlavələrin riba olduğunu bəlirtmişdir. Örnəyin, bir ölçək arpa`nın yerinə bir yarım (1.5) ölçək, bir altın`ın yerinə 2 altın almaq ribadır. Banknotlar isə, real dəyərləri olmadığından, Məsələn 100 lirə qarşılığında 110 lirə almanın riba qavramı içinə girib girməyəcəyi tartışılacaqdır. Çünkü banknot, sadəcə nomınal (rəsmi) dəyərlə bir anlam ifadə etməkdədir.
O halda, bütünüylə nomınal dəyərlər üzərindən işləyən banka faizlərinin və banka faizcilıyinin, quran`dakı riba qavramı içinə girdiyini söyləmək isabətli olmayacaqdır.
Gərçək buki, quran, riba yasağını, paranın ekonomidə dulaşmasını sağlamaq üçün gətirmişdir. Və quran`ın gətirdiyi riba yasağının təməl amacı, ihtiyacını gidərmək üçün borc almaq zorunda qalan yoxsulun büsbütün məhv olmasını önləmək və onu, çarəsizlərin qanını əmən güclü təbəqəyə qarşı qorumaqdır.
Əbuzeyd, bu haqda düzgün olaraq deyir: riba yasağı, ihtiyaclarını qarşılamaq üçün borclanmaq zorunda qalan fəqir kəsimin istismar edilməsinə qarşı bir yasamadır.

«Bugünkü bankalar riba əsasına görə işləməməkdədir; tam tərsinə, təsərrüf sahiblrinə qazanc payı (ribh: sud, yarar) verməkdə, borclulardansa gətiri (fayda) almaqdadır. Dolayısıyla, modern bankacılıq sisteimləriylə quran`ın həram qıldığı və alanlar üçün şiddətli əzab vəəd etdiyi riba arasında ən kiçik bir ilişgi söz qonusu deyildir.»

10-20-quran hökmləri haqqında tək boyutlu yaxlaşımlar

müdernistçi tanınan Bəzi araşdırmacılar, quran hökmləri haqda Bəzi söyləmlərdə bulunurlar, tarixsəlcilik kimi yorumlayararq, irs Məsələ- siylə birlikdə riba və hətta günlük namazlar və ğusl kimi hökmləridə tartışılmağa açırlar, örnək üçün onların bir neçəsinə işarə olunur:

-Bəzilrinə görə bir haldaki indiki çağda, insanlar hər fürsətdən yararlanaraq təmizligə önəm verib yuyunurlar, ğusl kimi hökmlərin gərəkliliyi aradan qalxmış olur və ya bir çağdaki but tapınmağa qarşılıq, günlük namazlara vurqu yapılırdı, indilikdə nədənlər aradan getdiyi üçün bucür hökmlərdədə dəyişiklik yapılması doğal sayılabilir.

-Qadınların boşandıqdan sonra iddə saxlamaları məsələsi, indiki çağda və bir haldaki yuxarı teknolojilərlə qadının buylu olmağı haqda hər tür bilgi əldə etmə imkanı vardır nəcür çözülməlidir, aya iddə saxlamağa gərək vardır.

-Bucür yaxlaşımlar sadə şəkildə baxıldığında məntiqə uyqun görünsə də, güvənilir önərilər olmayacaqdır, çünki quran hökmləri neçə boyutlu məsələlər kimi nəzərdə tutulması aydındır, bir tərəfdən bu hökmlərin həm görünməz yönlərini nəzərdə almalıyıq, ayrı tərəfdən onların ruhi və tinsəl anlamda yararlarını və eyn halda zərərsizliklərini göz önündə tutmalıyıq, ayrıca dini məsaili bir bütün olaraq toplumsal buyutuna diqqət etməliyik.

-Suçlamalar haqqındada bir məsələyə işarə edəlim: müxtəlif kitablarda və çoxu kəz islam qarşıtı kəsimlər tərəfindən və ayrıca fars şiəliyi tərəfindəndə peyğəmbərin əhl beytinə və ya

səhabə`lərinə müxtəlif suçlamalar yapılır və hətta bəzən fars şiəliyi tərəfindən Peyğəmbərin qadınlarına ən ağır suçlamalar vurulur, Məsələn koleyni (fəxanətəhoma yəni fahişə) istilahını işlədir: bu məsələyə iki yöndən aydınlıq gətirmək lazimdir. İlkcə deyilməlidir bu suçlamalar hər tür bəlgə və tarixi sənədlərdən yoxsundular və fars şiəliyi tarixi sənədlərlə yox, bəlkə tarixi kin əsasında və səhabələrin sasanlılara yendirdiyi zərbədən dolayı, suçlama yapır və ya islam dini içəryini boşaltmaq üçün əllərindən gəldikcə Peyğəmbərin yaxınlarına tovhin edirlər.

Bu haqda gənəl olaraq bir məsələnidə nəzərdə almalıyıq vəqti tanrı öz seçdiyi Peyğəmbər haqqında onun adi insan olduğunu söyləyir aydındırki onun ətrafindakı olan insanlarda adi şəxslər kimidi, və onlarda kiçik vəya böyük səhvlərə düşəbilir və bu səhvlərdə din iylə dolayılı ilgili olmayaraq şəxsə yönəlik bir sorundur, bizlər nə məsihilər kimi bu insanların tanrı və ya tanrının oğlu olduğuna inanırıq və nə fars şiəsi kimi onları tanrısallaşdırıb məsum bilirik, bu üzdən onlara insan kimi yanaşmalıyıq və hər cür davranışların adi insanlar kimi dəyərləndirməliyik. Misal üçün muaviyə mömün olduğu halda sonralar böyük yanlışlığa düşür və imam həsən lə anlaşma yapmağına rəğmən onu pozur və şura əvəzinə oğlunu öz yerinə qoyur.

-Bəziləri o cümlədən fars şiəliyi tərəfdarı olan əli dəşti kimi zid islam şəxslər, nisa surəsində olan ayəni təhrif edərək, quranda, qadınlara şiddət olduğunu önə sürürlər.

«Nisa 4/ 34 : الرِّجَالُ قَوَّامُونَ علَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ علَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ علَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا: qadınlar kişilərin (ərkəklərin) mallarının (mal varlıqları, namus və hər türlü haqları) qoruyuculardır başqaldırdıqlarını gördüyünüz zaman onlara öyüd verin, sözə baxmasalar onları yaxınlıqdan məhrum edin, yenə də fayda verməsə və məcbur qalarsınız onları döyün!! və əgər itaət edərlərsə onların əleyhinə başqa bir yol aramayın..»

Bu haqda insanlar üçün ən gözəl örnək h. Muhəmməd olaraq bu ayətidə ən iyi anlayan yenə də odur, kəsin olaraq bilirik, o ömründə bir dəfədə qadınlarını döymədi və buyurmuşdu «qadınlarını döyənləriniz iyiləriniz deyildir»,vəya «içinizdən biri qarısını kölə kimi döyüb sonrada gecə onunla yatabilirmı?» Diyərək ağa xanım ilişgilərinin sevgiyə dayanmasına diqqət çəkir, ayrıca bu ayət də deyiln yol son seçənək olaraq hər toplumda fərqli yorumlanabilir; yenədə quran`ın çoxlu ayətlərində bu haqda aydınladıcı sözlərdə diqqətə alınmalıdır: örnək üçün bəqərə 2/ 231. Ayədə qadınlarla iyi davranmağı açıq şəkildə tövsiyə edir.

Bu haqda yuxarıda verilən mənada bir çəlişgi açıqca görünməkdədir, bir haldaki deyir «yenə də fayda verməsə və məcbur qalarsınız onları döyün!! və əgər itaət edərlərsə onların əleyhinə başqa bir yol aramayın..» Əgər itaət etməsələr neynəmək olar?, Aya öldürmək lazimdir?, Aya bir kişinin beylə bir haqqı olabilir?, Aydındırki heç zaman beylə bir haqq, heç kişiyə verilməyibdir, liza sonrakı bölümdə verilən mənadan görmək olarki; bu cümlənin ilk bölümünün mənası düzgün olabilməz və gərək ilk cümlə yumuşaq və məntiqə uyqun olmalıdır və ondan sonra verilən məna şiddətə baş vurmamağı tövsiyə etməlidir.

Ayrıca ərəb dilində zərəbuhonnə kələməsi tərk etmək və getmək anlamında işlənibdi, Məsələn al imran 3/ 56. ayətində «zərəbu fil ərz ضربوافىالارض » səfərə getmək anlamındadır, ba baxışla ayətin ənlamı beylə olmalıdır: «qadınlar kişilərin (ərkəklərin) mallarının (mal varlıqları, namus və hər türlü haqları) qoruyuculardır, başqaldırdıqlarını gördüyünüz zaman onlara öyüd verin, sözə baxmasalar onları yaxınlıqdan məhrum edin, yenə də fayda verməsə və məcbur qalarsınız onları tərk edın.. və əgər itaət edərlərsə onların əleyhinə başqa bir yol aramayın..»

Sayqıdəyər din bilgini «yaşar nuri öztürk» nisa surəsini beylə mənalayıbdı və mənanın düz olmağı h. Rəsul`un davranışlarını nəzərdə tutarsaq və ağıl gərəyi daha uyqun görünür.

«Nisa 4/ 34 : ərkəklər; qadınları gözətləyəndilər. Beyləki, allah, insanların Bəzilərini Bəzilərindən üstün qılmışdır və ərkəklər mallarından bol bol xərcləmişlərdir. İyi və təmiz qadınlar sayqılıdırlar; allahın özlərini qoruduğu gibi, gizliliyi gərəkən şeyi qorurlar. sədaqətsizlik və iffətsizliklərindən qorxduyunuz qadınlara öncə öyüd verin, sonra onları yataqlarında yalnız bıraxın və nəhayət onları evdən çıxarın/bulunduqları yerdən başqa yerə göndərin! Bunun üzərinə sizə sayqılı davranırlarsa artıq onlar əleyhinə başqa bir yol aramayın. Allah çox ucadır, sınırsızca böykdür.

Bəzi yorumcularca «əzrəbuhonnə» kələməsini fizikəsl anlamda vurmaq kimi mənalanabilməz və mənaca «başqaldırdıqlarını gördüyünüz zaman, onlara öyüd verin, sözə baxmasalar onları yaxınlıqdan məhrum edin, yenə də fayda verməsə və nəticə alabilməsəz hədddinizi aşmayın və bu işi idamə verməyin çünki bu halda qadına zülm etmiş olursunuz..»

- Farsçılar (örnək üçün əli dəşti, koleyni və bütün farsçı mühəddislər) tüvbə surəsində 97inci ayəti təhrif edərək, ərəblərə tovhin edirlər, onlar gərçəkdən firdusi kimi islam ordusuna, sasanlı kötülüyün aradan qaldırdığı üçün kin bəsləyiblər, fars şiəliyində olan imam zaman da zuhur etdiyində bütün ərəbləri qılıcdan geçirəcəkdi, onlarda bu ayəni təhrif edərək beylə bir görəv və cinayətı öz imam zamanlarına yükləyiblər; ayə beylədir:

«tübə 9/ 97 : الأعْرَابُ أشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأجْدَرُ..: Ərəblər, küfr və nifaq da daha yatqındılar..»

Farsçılar həmişəki kimi quran ayələrini təklikdə baxaraq və əlbətdə qəsdən bu işi görərək beylə yurmlara əl atırlar. Tövbə surəsində sonrakı ayələrə baxdığımızda, mövzunu daha aydın düşünmək olur:

«tüvbə 9/ 99 : و مِن الاعراب من يُؤمن بالله و اليوم الاخر..: Bəzi ərəblər tanrıya və qiyamətə inanırlar..»

Tövbə 97. ayət də bütün müfəssirlərin yazdığına görə bədəvi ərəblərdən söz gedir, ayrıca sonrakı ayələrdə bədəvi ərəblərin müxtəlif olduğundan söz edilir, ama ırqçı farsçılar, quran`ı

bütövlükdə görməkdən qaçınaraq öz təfəkkürləri üçün mücərrəd və yalançı mənalar axtarırlar.

10-21-tarixsəlcılik və hermenüntik dən çıxarılan sonuc

bu bölümdə vurqulanan sözlərdən aşağıdakı sonucları alabilirik:
quran`ı kərim`in iki yönü olduğu aydınlanır. Bunlardan birincisı ilahi; ikincisi isə bəşəri yöndür.
Bizə görə son kitabın hökümləri tamamlanmışdır, bəşər vasitəsiylə onun ikmali kimi bir bəklənti söz konusu olamaz. Ayrıca quran kitabı bir bütün olaraq ələ alınmalıdır və onun tək tək yasaları, toplumsal şərtləri və müxtəlif insanların alqı və düşüncə səviyəsini göz önundə tutaraq yaralanmalıdır beyləki bütün ilgili qurumlar və partilər öz alqılarını əsas alaraq və səviyələrinə görə quran məfkurələrini öz proqramlarında yansıtmalı və nəhayətən uzlaşma əsaslı çərçivə içərisində ölkə səviyəsində bəşəri yasalar şəklində topluma sunmalıdılar, ayrı deyişlə, necəki islam sədrində h. Peyğəmbər və dörd böyük xəlifə, var olan müxtəlif ayələri, şərtlərə uyqun olaraq seçib uyquladığı kimi, indiki zamandada, xalqın seçdiyi, parti və bilginlər tərəfindən qurandan alqılanan təfəkkür, uzlaşma iylə, yeni bəşəri yasalar şəklində düzənlənir və umumi yasalar kimi işlənir.
Lazimdir quranla birlikdə bizim çoxlu bilginlərimizdən və Şairlərimizdən qalan mətnlər o cümlədə dədəqorqud, fizuli, nəsimi, və..Ayrılarının əsərləri hermenütiklə və tarixsəlcilik yöntəmlə yorumlanıb və onlarda olan yararlı konular xalqımıza sunulsun.

11-Azərbaycan türklərinin milli və məzhəbi baxışları

-bizlər milli məsələmizin təbliğində, dinimizin xorafatdan arındırmasında, və ayrıca dövlətçilik uğrunda hərəkətlərimizdə dini və kültürəl birliyimizə və onun zərər görməməsinə diqqət etməliyik, bizim məzhəbi birliyimiz və ona layik və demokratik açıdan baxışımız qaranti olaraq fars şiəliyi qarşısında bizi iyicə qoruyub və qoruyacaqdır.

Bir ayrı önəmli mövzua Azərbaycan türklərinin sünnü suydaşlarına baxışı haqdadır, Türkiyə ölkəsi osmanlı impratorluğunun mirasçısı və sünnü sayılaraq, Azərbaycan türkləri yanında əsla özgələşmiş millət kimi sayılmırlar, görüşlərdə, gəlgetlərdə və qonaqlıqlarda, hətta sadə ami bir Azərbaycan türkü, Türkiyə yurddaşını gördüyündə ən balaca çəkinmə ləri yoxdur, onları türk yurddaşlarımız kimi, özlərinə yaxın görürlər, halbuki Azərbaycan türkləri hətta öz şəhərlərində yaşayan kürdləri belə görəndə onları sünnü həsab edərək onlarla sözdaşlıqdan və özəlliklə bir qonaqlıqda bir süfrə başında oturmaqdan canıma sınmır diyə çəkinirlər, ama hər Azərbaycan türkü bir Türkiyəli sünnü iylə bir yerdə yeyib içməkdən və danışmaqdan ləzzət apararlar, tehranda, təbrizdə və sınır bölgələrində çoxlu gəl getlərə şahid iydim, rahatlıqla Türkiyəli sünnü ailələr, Azərbaycandakı şiə ailələrə gəlib qonaq olurdular və buradan Türkiyəyə gedib qalırdılar və birlikdə yemək pişirib və yeyirdilər.

Azərbaycan türklərinin hətta zehnlərində belə Türkiyə düşmənçiliyi olamaz, bir tərəfdən Yüzillər boyu dövlətlər arasında barış durumu olduğu üçün və o biri tərəfdəndə ermənilər və ciluların qırqınları qarşısında, osmanlı impratorluğu Azərbaycanlıların tək və tək yardımcısı olduğu üçün Türkiyəlilrə qardaş kimi baxarlar, və milli şuar`ların yanında yüzminlərin verdiyi «təbriz bakı ankara, biz hara farslar hara» şuarı bunun açıq və aydın göstərgəsidir.

Bunların yanında zahirdə görünməyən daha dərin bir ilişgi Azərbaycan və Türkiyə türkləri arasında var olmaqdadır, iran

ölkəsində bütün mali qaynaqlar fars şiəliyinin əlində olduğu üçün təbliğat eylə gedir, quya iranda bütün insanlar və özəlliklə Azərbaycan tüklərində farsların inandığı şiəliyə inanırlar, halbuki bunlar sadəcə dövlətin təbliğatıdır və gərçəyi yansıtmır, Azərbaycan türklərinin məzhəb özəlliklərini və onlarla fars məzhəbi arasında olan fərqləri göz önundə qoyduğumuzda, Türkiyə sünnülriylə, Azərbaycan şiə əliçiləri arasında daha çox ortaqlıq görmək mümkündür. Və bu ortaqlıqdırkı onların arasında böyük yaxınlıq vucuda gətirir. Və gərçəkdən Azərbaycan türkləri üçün Türkiyə topraqları ikinci ana vətən kimi sayılmaqdadır. Və tərsinə olaraq Azərbaycan şiə əliçiləriylə fars şiəliyi arasında demək olar ortaq nuqtələr yox qədərdi.

-Yuxarıda söylənən özəlliklərə rəğmən, biz Azərbaycanlılar inkişaf etmək üçün baxış tərzimizi genişlətməliyik, bizlər farsçılar və ya kürdçülər kimi, şəxslərə; tək yönlü baxmamalıyıq və onların iyi və kötü yönlərini birlikdə görməliyik, hər insanin bizim kimi fikirləşdiyi mümkünsüzdür.

Bəziləri diyəbilir, niyə bəs farslar eyliyə biliblər öz içlərində birlik yaradıb və onların hamısı, bütün qeyr farsları düşmən kimi görürlər və içəridə vəya xaricdə olan aydınları və hətta adi adamları, şək və şübhə ləri olmadan bütün türkləri haqsız tanıyaraq onlara ən balaca haq qayil deyillər və geçən yüzildə də şah dönəmi və fars şiəliyi dönəmi və xaricdə ki farsçılar arasında heç vaxt istəməyiblər türklərin haqlarından bir dəfədə olmuş olsa difa etsinlər və məcbur qaldığındada təqiyə əsli üzərində onları aldadaraq sonrada daha yıxıcı zərbələrlə onların kökünü və var yoxunu dağıtmağa çalışırlar, onlar bu birliyi bütün kəsimlərinin içində nəcür sağlaya bilibəlr?.

Əlbətdə bucür suallara düzgün cavab tapmalıyıq, birinci olaraq gərçəkdən onlar iran bölgəsində olan qeyr fars xalqların var yoxunu talanlayaraq bu mərhələyə yetirəbiliblər, ölkənin bütün qaynaqların bu ırqçı düşüncəni təsbit etmək üçün yüz ildi xərcləyiblər; ikinci olaraq əgər bu yöntəm düz olsaydı mütməinən onlar ölkə

səviyəsində böyük inkişaflara əl tapabilirdilər halbuki görürük onlar həm iqtisadi cəhətdən və həm kültürəl cəhətdən ən geri qalmış ölkələrdən və ən geri qalmış kültürlərdən biri sayılır misal üçün bir haldaki onlar uzaya getməkdən, və füzələrlə göyə canlı heyəvan aparmaqdan danışırlar, açıqca gördüyümüzdə, sanksyia və Təhrimlər başlananda, hətta prayd kimi sadə otomobil`in 95 faizi xaricə bağlı olaraq ürətimi büsbütün dayanır və ölkə aclıq səviyəsinə düşür.

Bu həsabla onlar öz aralarında ırqçı düşüncə birliyi yaratsalarda böyük yanlış yöndədilər, əlbətdə bu ırqçı birlikləri bizləri düşündürməlidir və onların tərəfindən hər qeyr insani bir davranış üçün hazırlıqlı olmağımız gərəkir, necəki suriyə və ayrı yerlərdə beylə ziddi bəşəri davranışları görmüşük.

-Fars şiəçilri həm içəridə və həm dışarıda (sözdə demokrat opozisiyon), şiəlik əsasları üzərində sözbirdilər, opozisiyon hətta fars şiəçilriylə zahirdə müxalif olsalarda bütün xəbərlərində və yorumlarında onlarla eyni xətti yürüdürlər, onlar Məsələn tərorçularla zahirən müxalifət edirlər vəli hizb ullah`ın dəfətərinin patladılması haqda o qədər hizb ullah`ın nizami gücündən onun haqsız yerə tərora məruz qaldığından və sünnü düşmənlərinin nə qədər acımasız və terorist olmasından və ya bütün düşmənlərin qeyr müstəqim əlqaidə və ərəbistana və ya israil`ə bağlı olduğondan deyirlər və ya iran məsul`larının və hizb ullah teror mənsublarının başçılarının sözlərinin o qədər yorumlayıb tikrar edirlər ki, xəbəri izləyənlər, sonunda bu sonuca varırki quya fars şiəçilri böyük ölçüdə haqlı olaraq bölgəsəl güclər tərəfindən haqsızlıqla əzilməkdədir, bu sayaq xəbərləri, bütün xarici fars kanalları və başda voa, bibisi kanalları yaymaqdadır, demək olar bu kanallar zahirdə fars şiəçi hökümətinə müxalif olaraq onların əsli siyasətlərini təbliğ edirlər, onların hamısı istisnasız qeyr fars millətlərə özgü olan xəbərləri ya yaymazlar və yaydıqlarındada eylə yayarlar ki quya onlar yox kimi imiş və ya balaca təzyiqlərə məruz

qalıblar və eylə önəmləridə yoxdur və hətta haqsızlıq biraz böyük görünsədə onları hökümət içində olan türklərə vəya istisnayi qruplara və Məsələn xarıcdə böyüin ərəb və müsəlman şəxslərki sonra irana gəlib, höküməti ələ geçirən ünsürlərə bağlayırlar və əsil farsları bu xətalardan arındırırlar. Demək olar dışarıda olan farsçı kanalların yönəticiləri, zahirdə demokrasi adıyla, vəli əslində bəzənmiş şiəçi özəllikli qruplardılar.

Nüvə olayları haqdada dış farsçılar eylə təbliğ edirlərki quya fars şiəliyi böyük güclər tərəfindən haqsızlığa məruz qalıbdır və gərək bütün millət bu güclərin və özəlliklə onların içəridə ki bölücülük siyasətlərinin əleyhinə birləşələr və bu siyasəti bütün farsçı kanallarda və o cümlədə voa və bibisi kanallarında hərgün və hər ləhzə görmək olar.

Demək olar bunlar pəhləvi dönəminin törəmələri olaraq əsas konularda iç şiəçi hökümətlə eynən bir yolda yürüyürlər və sadəcə hədəfləri içəridə olan sərvətdən pay almaqdı və millətin haqları haqda bir qayqıları yoxdur. Və onların hamısı fars millətini hər lahazdan üstün görərək, məcusi şiəliyi usulları haqda ən ufaq ixtilafları yoxdur və iranda qeyr fars millətləri görməzdən gəlirlər və onlarda bu baxışı açıqca dünyanın o biri xalqları haqdada görmək olar.

-Gizçiliyə və tərora bulaşmış bir münhət kültür, Azərbaycanlılar və əlbətdə bütün türklər üçün təhlikəhli olmasının yanında dünya xalqları üçündə yıxıcı olabilir, nüvə silahı, urmu gölü və suriyə və əraq olayları, firdusi pərəst kəsimlərdə və onlarda olan gizçilik və gizli planların nə qədər təhlikəli olduğunu, göz önünə qoyur, əlbətdə bu tərhləri millətin din və məzhəblərinin boynuna yıxmamaq gərək, çünki farsçılar, məzhəbi də münhət kültürlərinin xidəməti altına alırlar, necə ki həmin siyasətləri, batı sevər pəhləvi hökümətində də görmüşük, bu üzdən bütün dünyanı bu haqda oyandırmaq lazimdir əlbətə Şayəd biriləri desin dünya bunların qabağında durubdur vəli dünyaya gərək bunu tanıtdıraq ki bu kültürün, kökündə yıxıcılıq və

yalançılıq vardır və geçici halda Bəzi qeyr insani işlərdən əl çəksələrdə, gizçiliyi özlərinə bir əsas və əsl kimi götürərək hər an bucür plan çəkməkdən çəkinməyəcəkdir. Və aydındırki bucür nataraz kəsimləri yalnız, uluslararası nizarətlər və geniş çaplı demokrasi sistemi iylə kontrol etmək olar.
İndi söz burdadır bu yalançılıqlar və düzənbazlıqlar nə zamana kimi dəvam edəcəkdir aya farsçılar fikr edirlər bu totəələr həmişəlik sürər və zülmə məruz qalmış millətlər buna tamaşa edəcəklər, bəllidir ki farsçılar yanılırlar, və onlar daha bu millətlərin etimadını qazanamayacaqlar və kötü inanclı sasanlıların sonucu yenidən bunların başına gələcəkdir və bütün bu məfkurələr yenədə pəhləvilər kimi tarix zibil qabına tökülləcəkdir və ayrı deyişlə yuguslavi və savetlərin talei farsçılıq hakimiyətini gözləyir.
-Fars şiəliyi Şayəd Azərbaycan xalqı haqda suriyə`dəki təsmimləri tutsun və 1325inci kimi indidə urmu gölünün qurudulması dolayısıyla soqırıma üz gətirsin, vəli nə indiki Azərbaycan suriyə kimidir, nə fars şiəliyində, suriyə`nin dağıdılma dönminə tay gücü qalıbdır və nə dünya bu tür şiəliyin hər cür təşəbbüsünün qabağında səssiz qalacaqdır. Əlbətdə geriçi şiəçilrin hələdə soyqırımcı güclərinin var olması və hələdə kənd və şəhərləri boşqa və şimiyai bomblarla dağıtma fikrinə malik olması göz önundə tutulmalıdır.
Fars şiəliyi, Azərbaycan türk milləti içində ən az inanılan dindir, bunu deməkdən məqsəd budurkı bu millət dini fanatizmə girməyəcəklər və girməməlidirlər. çünki bu millətin daha önəmli və üstün məfkurələri vardır, dil, kültür, çevrə, insan haqları və çağdaş insan kimi yaşamaq onların əsli istəklərdir, fars şiəliyi da`vasına girmək ziyandan başqa hasili olabilməz, oyanış hərəkatının və aksiya geçirən yüzminlər və milyonlar insanın hər biri hər danışığında bunu vurqulayırlar.
-Azərbaycan türk milləti bunu iyi bilir daha dini məsələlərdə, yalnız özgələrinə çıraq olmaqdansa insani dəyərləri göz önünə alaraq öz millətinin fikrində olacaqdır və bu millət insan haqları qavramında,

çevrə sorunları haqda və çağdaş milliyətçilik mövzularında öndə getməlidir və geçmiş 6-7 il hadisələri dəfələrlə bunu sübut edibdir.

11-1-gələcəyə hazırlıqlı olmaq

bu haqda bir məsələyə toxunmaq lazimdir, zamanımızda dünya çapında ən son hadisə, savet ittifaqı deyiln şərr imperiasının dağılması idi. Biz bu gəlişməyə, perspektiv millət olaraq hazır olmamağımızdan dolayı erməni təhdidini görə bilmədik.

Ayrıca bölgəsəl olaraq iran ölkəsi məhdudəsində, geçmiş əsrdə, şəriətmədarı hərəkatı, Azərbaycanın dördüncü oyanış hərəkatı içərisində dəyərləndirilməlidir, demək olar xalq müsəlman partiyasının üzvlərinin sayi milyonlara çatmışdı. Hərəkatın sönməsinin müxtəlif səbəblər sırasında ən önəmlisi Azərbaycanın, umumiyətlə, millətimizin bu gəlişmələrə hazır olmaması idi. Bu haqda bir amerikalı alim qraham fuller`in, sözü düşündürücüdür, fuller güneyli Azərbaycanlılar haqda heyərtini belə ifadə etmişdir: «həqiqətən iran azəriləri bəlkə də yer üzündə etnik kimliyi haqda dəqiq təsəvvürü olmayan yeganə türklərdir». [Graham Fuller, Turkey Faces East, Santa Mojnica:RAND, 1992, p. 54.]

Diqqət olunmalıdır bu sözlər 1992 ilində deyilibdir, və indimizə baxdığında göstərirki biz o zaman nə qədər yuxudaymışıq. Əlbətdə çoxu kəz, üz verən hadisələr, Azərbaycan türk aydınlarının xalqdan daha geridə hərəkət etdiyini göstərir buna ayrı bir subut aşağı misaldada görünəbilir:

1905-ci ilin fevəralı. Bakıda ermənilər qırqın törədirlər. Bu vaxt erməni milli gücü, nədən ibarət`iydi? Mütəşəkkil partiyaları, silahlı dəstələri, mərkəzləşdirici kilsəsi, siyasiləşmiş zəngin burjuaziyası, formlaşmış milli mətbuatiylə ermənilər qonşulardan bir neçə dəfə güclü görünürdülər. Daşnakların 165 min üzvü varıydı. Terorist hazırlamaq üçün bu təşkilatın bolqaristanda xususi hərəbi məktəbi, ləndəndəki erməni milli bankında isə 1 milyon pond isterlinq həcmində həsabı vardı. Bir sözlə, türklər və ermənilər müxətəlif

şərtlərdə yeni siyasi mübarizə mərhləsinə girirdilər. Milli güclər fərqliydi.
Qafqazların bu faciəli hadisələri 1905-ci il fevral`ın 6sında bakı`da bir müsəlmanın, ermənilər tərəfindən öldürülməsindən sonra başladı. Silahlı toqquşmalar və talanlar üç gün çəkdi. Rəsmi amara görə, ölənlərin sayı 249 nəfər iydi, ama əslində min nəfərdən çox adam öldürülmüşdü. Bu hadisələrdən sonra 1906-cı ildə əhməd bəy ağa oğlunun başçılığı iylə məşhur dəfai partiyası yarandı. Bir haldaki ermənilər uzun müddət hazırlıq geçirmişdilər, ama Azərbaycan türkləri qısa müddətdə türk düşmənini məhv etdi. Onların arasında rus məmuru, erməni başkəsəni, türk satqını da vardı. 1906-cı ilin sonları üçün artıq dəfai və müdafiə partiyalarının fəaliyəti nəticəsində nisbi müvazinə yarandı, ermənilər terror hadisələrini dayandırdılar.
Tarixi keçmişimizin bu faktı göstərirki, bu millətin müqavimət və mübarizə gücü, potansiyeli çoxdur. Prablem bu potansiyeli işə salmaqdadır.
Bu haqda dünya tarixi və hadisələri, aydınca göstərirki, təşkilatı, güclü təşkilatçıları, aydınları və nəhayətən müstəqil dövləti olmayan millət özünü qoruya bilmir və öz mədəniyətinə sahib çıxa bilmir. Güney Azərbaycanın son 100 illik tarixi buna şahiddir.

11-2-fars şiəliyi heç vaxt Azərbaycan türkəlrinə yardım etməyəcək

Azərbaycan şiələri iyicə bir şeyi bilmələri gərəkir, fars şiəliyi və farsçılar heç vaxt onların arxasında durmayacaqlar və heç zaman onların yardımına gəlməyəcəklər, Azərbaycan şiələri öz fikirlərində olmalıdırlar və düşmənlərıylə mübarizə də, fars şiəliyinin umuduna qalmamalıdılar və yalnız öz güclərinə və yeri gəldikcə ayrı soydaşlarına güvənməlidilər.
Fars şiəliyi tarix boyu və dəfələrcə bu məsələni sabit edibdi, və bu haqda quşqu yeri yoxdur, və hətta əgər istisna olaraq müştərək bir düşmən qarşısında Azərbaycan şiələri onlarla bir cibhədə qərar

tapsalarda, Azərbaycan şiələri daha çox ayıq olmalıdırlar, yalnız müstəqill dini, siyasi və ictimai təfəkkürlə və müstəqil ordu kimi hərəkət etməlidilər və diqqət etməlidilər, fars şiəliyi, üstünlüyə yaxınlaşırsalar, daldan xəncər vurmaları an məsələsidi, və beylə hərəkətlər onların dini gələnəkəlri sayılaraq doğal bir olay sayılmalıdı.

Beylə hadisələr tariximizdə çoxdu və burada yalnız bir neçəsini özət olaraq veririk, kitabın müxtəlif bölümlərində daha qapsamlı bilgiler verilmişdi.

-Türk sulaləsi səlcuqlular zamanı, onlar həsən səbbah- ismailiyə qrupunu təşkil verdilər və yalnız türk düşmənçiliyi yaparaq çoxlu türk insanlarını teror etdilər.

-Fars şiəliyi xaçlı savaşlarında, xaçlılarla iş birliyi içindəidilər və hər fürsətdə müsəlmanları qılıcdan geçirməkdən çəkinmədilər.

-Səfəvilər dönəmi, fars şiəliyi savaşların heç birində iştirak etmədilər və yalnız savaş dalğalarına minərək, məcusi şiəliyini daha genişləndirdilər, və səfəvi sulaləsidə onlara uyaraq türk boylarını dışladılar, fars şiəliyinə söykənmiş səfəvilər, sonunda bir afğan çətəsi qarşısında hətta bir nəfər farsçılardan yardım alabilməyərək, yenildilər. Əlbətdə bu dönəm farslar yalnız imam zamanlarına dua yazaraq səfəvilərə yardım etməyə çalışırdılar.

-Nadirşah və qacar zamanı, farslar, çoxlu dövləti məqamlarda olduqlarına rəğmən hətta bir nəfəridə belə, rus savaşlarında iştirak etmədilər və türkləri bütün cibhələrdə yalnız buraxdılar.

-Məşrutiyət zamanı, Azərbaycan türkləri böyük çaba göstərərək və birinin burnu qanamadan, dünyanın o dönəmdəki ən çağdaş inqilabı hərəkatı hakimlərə qəbul etdirdilər və ölkənin inkişaf yolunu açdılar, ama inqilabın səhərisi gündən fars şiəliyi və farsçılar, erməni yeprimxanlarla birlikdə, və müxtəlif totəələrlə, məşrutiyət böyüklərini birbir öldürdülər və teror etdilər, səttarxan və bağırxan və onların tərəfdarların qılıcdan geçirdilər.

-Xiyabani hərəkatında fars şiəliyi və farsçılar, inqilab əleyhinə totəələr düzənləyərək və arxadan xəncər vuraraq, Azərbaycan türklərini qətlam etdilər və Azərbaycan lideri şeyx muhəmməd xiyabanini şəhid etdilər.
-Milli hökümət zamanı, fars şiəliyi və farsçılar, anlaşmalara rəğmən yenədə daldan xəncər vuraraq, Azərbaycana hücum edib ölkəni işğal etdilər, yüzminlər azərbaycanlını xiyabanlarda öldürdülər, dardan asdılar, sürgün etdilər və həpisxanalara saldılar.
-İslamı devrim zamanı, Azərbaycan xalqı, can və mallarından geçərək, inqilabı yayqınlaşdırdılar və tələbə məhfilləri arasından xalq arasına çəkdilər və onun üstün olmasında böyük çaba göstərdilər, bunlara rəğmən bir il geçmədən, səhnədə olan milyonlarca Azərbaycan xalqını, ibtidayi milli istəklər səbəbiylə, bombarduman etməyə və soqırıma təhdid etdilər, fars şiəliyi öndəri ayətullah xomeyni və digər ayətullah yandaşları, Azərbaycan xalqının lideri ayətullah şəriətmədarini, aşağılayaraq və ona sillə vurdulər, sonrada tutuqlayıb şikəncələr altında şəhid etdilər və Azərbaycan xalqının hərəkətini qətllərlə, təhdidlərlə, qeyr insani yöntəmlərlə basdırdılar.
-Fars şiəliyi, hökümətə başlar başlamaz, pəhləvi dönminə tay, müxtəlif planlarla, Azərbaycan bölgəsi iqtisadi cəhətdən baykot oldu, bölgəni dağıtmaq üçün və xalqı fəlaktə salmaq üçün urmu gölü quruduldu, bir sıra bölgələrdə örnək üçün suyuqbulaq və bukan kəndlərində olan türkləri saxta olaylarla oralardan qovdular, və kürdləri Azərbaycanın türk bölgələrində yerləşdirməyə başladılar.
-Fars şiəliyi quzey Azərbaycanda islam düşməni olan, ermənilərlə və ruslarla, iş birliyi yaparaq yeni yaranmış Azərbaycan hökümətini savaşa sürütlədilər, və ermənilər silahlandıraraq, Azərbaycan xalqına soyqırımlar düzənlədilər və müxtəlif yardımlarla, ölkənin ən azından yirəmi faizini, ermənilərin işğal etməsi üçün ortam yaratdılar.

-Güney Azərbaycanda, türkləri aşağılamağa çalışdılar, onların adi haqlarını pozmağa başladılar və elam olunmamış nizami hökümət yaradaraq, gənc qız və oğlanları müxtəlif bəhanələrlə tutuqlayaraq onlara qeyr əxlaqi vəya siyasi dosiyalar düzəltdilər və onların işləmə imkanlarını əllərindən alaraq, istixdam olmalarına əngəl törətdilər və iqtisadi cəhətdən fəlakətə düşmələrini sağladılar, və Azərbaycanda işsizlik yaradaraq onları fars bölgələrinə köçürməyə və onlardan qul kimi iş çəkməyə başladılar.

12-Azərbaycan və əliçilik

12-1-Azərbaycan şiəliyinin oluşumu

Azərbaycan şiələri, tarixdə vucuda gələn çoxlu şiə qrupların tərsinə, quran kitabını əsl bilərək, o əsasda öz məzhəblərinin ilkələrinə inanırlar, və ayrıca dörd böyük xəlifəyə sayqı göstərərək sünnülərıdə islam aləminin önəmli hissəsi kimi görərlər və onlara və ayrıca bütün məzhəblərə sayqı göstərirlər və islamiyəti, siyasi cəhətdən və seçim əsasında, h. Əli`də sona çatdığını savunurlar. Azərbaycan dövləti 20inci əsrdə qurulurkən, bənimsədiyi ilk və önəmli yasalarından, seçim yasası oldu və özəlliklə şərq aləmində ilk dəfə olaraq qadınlara seçim haqqı tanımaq oldu.

Qeyd olunmalıdır Azərbaycan şiəliyi, tarixi gəlişməsində, şah ismayıl səfəvi çağında, fars şiəliyi tərəfindən bir sıra inhraflara məruz qaldı ama hətta şah ismayıl zamanındada, heç vaxt türk tayfaları tərəfindən bənimsənmədi, Azərbaycan xalqı bu tür inhirafları üzərindən atmaq üçün böyük itgilər verdi, və şah ismayılın öz çağındada türk tayfaları səfəvilərin və əslində farsçı zeydi şiələrin qəzəbinə düçar oldular və səfəvilərin sonrakı şahlarının çağında tamamən dışlandılar və nəhayətən onlarda qurultay quraraq nadirşahı ölkə hakimi seçdilər və səfəvi dönəmi fars şiəliyindən bəraet elam etdilər.

Bu bölümdə qısacada olmuş olsa Azərbaycan şiəliyinin oluşumuna, göz atırıq və bu haqda şairlərimizin sözləri, hurufilik hərəkatı və bəktaşi məzhəbi diqqətə alınacaqdır.

Önəmli bir Məsələ buradadı niyə bizim tariximizdə din haqqında özəl dini kitablarımız yoxdur, ilk baxışda beylə sanılır, türklərin bu haqda sözləri yoxdur və quya dini məsaildə özgələrinə müqəlliddilər, bu haqda daha dərin baxmağımız gərəkir, və dərin baxdığımızda eylə görünür bizim baxışımız böyük ölçüdə, islam dininə, kültürəl baxış olmuşdu və bidət qoymaq yerinə, müxtəlif zamanlarda və müxtəlif türk toplumları içərisində şəraitə uyqun əski gələnəklərilə birlikdə quran və Peyğəmbərin uyquladıqları qaydaları, toplumlarına bağdaşdırmışlar. Türk toplumunda ozanlar dini liderlərinin yerində oturmuşlar onlar toplumun hakimləri kimi, xalqa öyüd vermişlər və dini qaydaları və usulları onlara
Açıqlamışlar, bu Məsələ türk gələnəyində yerində oturmuşdu, bu sayaq bir tərəfdən zamanına uyqun dini qaydaları yürürlüyə salır və ayrı tərəfdən dində bidət qoymağı önləyirdi, bu gedişdə Bəzi ozanlar daha yuxarı mərtəbələrə çıxaraq bildiklərini yazılarıyla topluma sunmuşlar, dədə qurqut, nəimi, nəsimi, füzuli, aşıq ələskər və.. Bunların bir neçəsiydi.
Bu bölümdə ozanların və Şairlərin dini baxışlarına qısaca baxmaq gərəkir.

12-1-1-dədəqorqut

islamiyətin ilk çağlarında dədəqorqut kitabı yazıldı, bu kitab Azərbaycan türklərinin əfsanə kitabı olduğuna rəğmən; ilk bölümündə Azərbaycan türklərinin dinini beylə tanıtdırılır :
rəsul əleyhissəlamın zamanına yaxın bayat boyundan qorqut ata derlər bir ər qopdu, oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi..
Dədə qorqut genə söyləmiş, görəlim xanım nə söyləmiş:
ağız açub ögər olsam, üstümüzdə tanrı görəkli.[1]
Təngri dostı,din sərvəri «muhəmməd» görəkli.
Məhəmmdin sağ yanında namaz qılan əbubəkr siddiq görəki.
Axır siparə başıdır əmmə görəkli.[1]

---

[1] -اؤگر اولسام: اؤوسَم، آلقشلاسام؛ گؤرَکلی : گؤرکملی، مؤحتشم و گؤزل

Höccəsinləyin düz oxunsa y.s. (yasin) görəkli.
Əlinin oğulları Peyğəmbər nəvələri kərbəla yazısında.
Yəzidilər əlində şəhid oldu, həsnlə hüseyn iki qardaş görəkli.
Yazılıb düzülüb göydən yendi, təngri elmi quran görəkli.
Ol quran`ı yazdı, düzdü, üləmalər öyrənincə köydü biçdi.
aləmlər sərvəri osman əffan oğlu görəkli.
Alçaq yerdə yapılıpdı təngri evi məkkə görəkli..
Qarılar dörd türlüdər: birisi solduran soydur, birisi dolduran topdur, birisi evin tayağıdır, birisi necə söylərəsən bayağıdır.
Ozan evin tayağı oldurkı, yabandan evə bir qonaq gəlsə, ər adam evdə olmasa, ol onu yedirər, içirər, ağırlar, əzizlər, göndərər, ol aişə, fatimə soyudur..
Və nizami gəncəvi Azərbaycanın böyük Şairidə beylə deyir (iskəndər-namə, şərəfnamə):
əli`nin eşqində sabit qədəməm. ömər`in sevgisindən uzaq deyiləm.
Əbubəkr bir şəmdir osman bir çıraq. Bu dərviş sifətli dörd böyük sultan.
-Füzuli böyük Şairimiz tanınmış şiə Şairidi, onun şeirlərində firdusi kimi farsçı Şairlərin tərsinə heç yerdə islam dini böyük xəlifələrinə vəya səhabələrinə heç vaxt tovhin ulünmayibdi.
Azərbaycan şiəliyi böyük ölçüdə hurufilikdən və bəktaşi ələvilikdən təsir götürmüşdü, mütəqabilən bəktaşi ələviliyə də təsir qoymuşdu.
Dədəqorqut kitabında olan sözlərin təsviri aşağıda göstərilibdir.

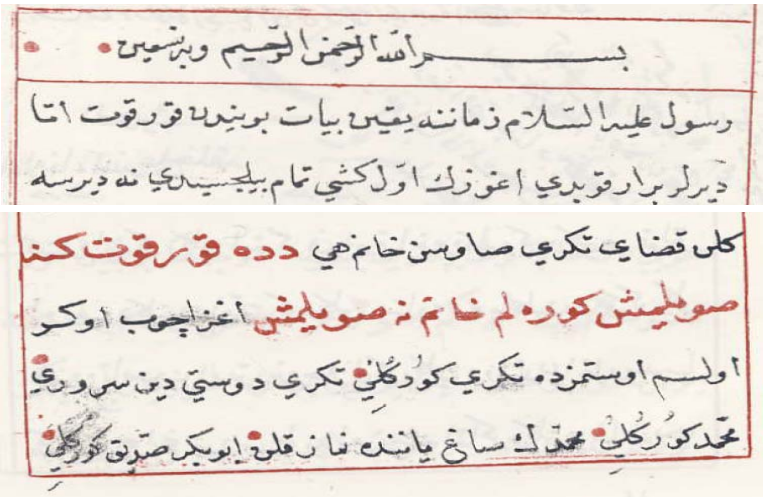

[1] -قوتسال قران ح. ابوبکر زامانی و ح. عؤمرله مشورت ائدەرک توپلاندی. کیتاب سیرایلا، ح. ابوبکر، و سونرادا ح. عؤمر و قیزی حفصەنین یانیندا قالدی و سونرا ح. عثمان اونو تکثیر ائتدی و موختلیف شهرلره یوللادی. بو بیت تشبیه شکلینده اولموشدو.

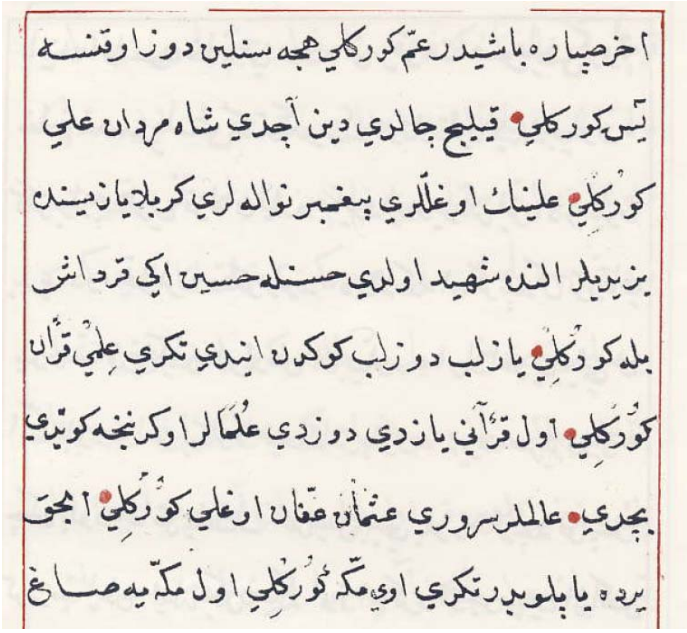

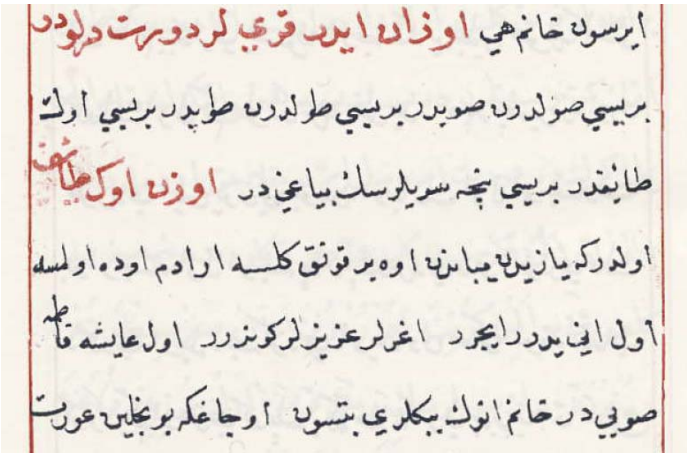

12-1-2-hurufilik

hurufilik 14. əsrin sonu və 15inci əsrin əvvəllərində Azərbaycanda, anadoluda və qərbi iranda yayılan sufi təriqətinin adıdı. Huruf sözü ərəb dilində `hərflər` mənasını verir.

Hurufilıyi bir fəlsəfi-dini sistem olaraq, quran şəxs, mənşəcə Azərbaycan türklərindən olan şəhab əddin fəzl ullah əstərabadi nəimi dir (40-1339/ 1394), nəimi dən sonra imadəddin nəsimi (1369 şamaxı, 1417 hələb) bu axımın öncüsü oldu, nəsimi hurufiliyin zirvəsi deməkdir.

Xəlifə mamun dövründə kateqoriyalar, metafizika, Yaradılış və ölüm haqında `Aristotel`in kitabı Və «platonun» kitabı yəni «sufist, qanunlar» və ayrı əsərləri tərcümə edilmişdir. Hurufilıyə oxşar inanclar qədim hindustanda, yunanistanda, misirdə, və yəhudilik və kristiyanlıqda da mövcuddur. Hindlilərə görə rəqəmlərlə hərflər arasında bir əlaqə vardır.

Uç, yeddi, on və qırx rəqəmləri müqəddəsdilər və hərəsi bir varlığa işarə edir. Hurufilik fəlsəfəsi böyük ölçüdə bu tür kitablardan və təfəkkülərdən etgilənmişdir.

Bu təriqət şiə təmayullu olsada, yaranışından etibarən istər şiə, istərsə də sunni məzhəbinin daşıyıcıları arasında tərəfdar tapmış, xususiylə təsəvvuf vasitəsiylə ədəbiyata və digər təriqətlərə təsir etmişdir.

Hurufilik fəlsəfəsinin əsasını mistik panteizm, yəni könüllə varılan vəhdət-i vücud təşkil edir. Hurufilərcə insanlar, allahın vucudundan qopmuş parçalardır, nəsimi insani cəmal-i həq bilir və ruh və cism ayrılığına inanmır, hurufilərcə varlıq, zaten əzəli və allahın özüdür, hər şey daima təkamul və evrim halındadır və insanlar allahdan gəlib eynən allaha dönərlər. Nəfsini tərbiyə edən insanoğlu (yəni salik) şəriət, təriqət, mərifət və həqiqət qapılarından geçər və ən sonunda haq iylə haq olur. Həllac-i mənsur və nəsimini ölümə götürn «ənəlhəq» sözü, bu inancın yansımasıdır. Bu kələmə ingilizcədə panteizm (pantheism) yəni tanrıyla varlığın bir vucud olması deməkdir. Bəzi alimlər, bu əsasda tanrının dəyərini, maddi varlıq mərtəbəsinə yenməsini önə sürərək, bu teorini quran`a hayqırı bilərlər.

Vəhdət-I vucud`a qarşı imam rəbbani «vəhdət-i şuhud» anlayışını önə surər, vəhdət-i şuhud anlamca «bir görmə» deməkdir; salik, hər şeyi allah olaraq, allah`ın təcəlliləri olaraq görür, və ondan başqasını görməyir. Bu anlayış əsasında, vəhdət-i vucud, həman vəhdət-i şuhud düşüncəsinin bir sonucudur.

Məsələn füzuli deyir: məndə olan aşikar sənsin. Mən xod yoxum ol ki var sənsin.
Bu görüşdə tanrı hər şeyin üstündədir və hər şey onun aləmdə yansımasıdır, bu teorinin bərabərı ingilizcədə panenteizm (panentheism) deməkdir.
Hər halda vəhdət-I şuhud, varlıqbirliyi yəni vəhdət-I vucud deməkdir, və fərq yalnız kələmələrin düzümü üzərində görünməlidir.
Hurufilikdə quran`ın təvili və yozumu, sayılar və hərflər üstündə qurulmuşdur. Onların nəzərində quran`ın hər hərfi bir sır`dı və onu hurufiliyin uca mərtəbələrinə yetirənlər açıqlayabilir, hurufilər umumən dini ibadətlərə sünnət şəklində yox, bəlkə hurufi böyüklərinin tövsiyələri əsasında əməl edirdilər.
Hurufilıyə görə kaynat əbədidir və müxtəlif dövrlər birbirini əvəz edir, bu dövrlər Peyğəmbərlik, imamlıq və allahlıqdır. H. Adəm Peyğəmbərlə, başlayan Peyğəmbərlik dövrü, muhəmməd Peyğəmbərlə başa çatmışdır. Əli ibn əbu talib`lə başlayan imamlıq dövrü imam həsən əskəri 11-ci imamla başa çatmışdır. Allahlıq dövrü isə fəzl ullah la başlamışdır. Təsəvvüf də hülul, allahın yaratdıqlarında meydana çıxması deməkdir. Hurufilərin inancına görə tanrı 11 imamdan sonra hurufilərin böyüklərində hülul edir və hər biri ölərkən sonrakı öndərdə hülul edir.
Hülul inancı, islam dininə hayqırıdı, quran aydınca deyir insan öldüyündə qiyamtə kimi dirilməz və ayrı tərəfdən, Hülul məsələsi tanryia ortaq tutmaq anlamına gələrək bir növi şirk sayılır, əqlı cəhətdəndə anlamsız təfəkkürdü, toplumda dini diktatorluğa yol açar və insanların seçim haqlarını görməzdən gəlir, ayrıca insanlarda özəlliklə uzun məddtdə bireyəsl (fərdi) və toplumsal cəhətdən eyləmsizlik və fəaliyətsizlik yaradar, çünki insanlar öz güclərinə yox bəlkə mohumi bir şəxsin gücünə və qüdrətinə inanaraq, fikirləşmək imkanların əldən verərlər, beylə bir sistimdə, toplum rukud və sukuna tərəf gedəbilir. (Bu haqda quran ayələri

«təvəssül və şəfaət bölümündə 12-4-25» rucu olunmalıdır). Hülul təfəkkürü indiki Azərbaycan şiəliyində, quran və ağıl gərəyi qəbul görünməməkdədir.
Hurufilər böyük səhvlə əzan`da yeni cümlələr əlavə edərək islam dinində bidət qoymağa qalxmışlar. Bəzən Hurufilıyi, yeni din kimi göstərirlər halbuki onları yalnız bir məzhəb kimi göstərmək olar. Bucür səhvlərin yanında hurufilik təfəkkürü, insana və onun kəramtini, böyük ölçüdə önəmsəmişdir.
İndiki Azərbaycan şiəliyində, hurufiliyin imam mehdi təfəkkürü etgili olmuşdu, imam həsən əskərinin sonsuz olması və imam mehdi`nin sonralar dünyaya gəlmə məsələsi bu təriqətdən qalmışdır (baxın: bölüm 12-3- əliçilər və imamət məsələsi).
Hurufilik təfəkkürünün allahlıq və ayrı deyişlə tanrı nayibliyi düşüncəsi, quran düşüncəsinə tərs düşür, vəqti tanrı insanlara buyurur (nisa 4/ 165: يكـونَ للنّـاس علـى الله حجّـة بعـد الرّسـول: mən (tanrı) muhəmməd Peyğəmbərdən sonra höccətimi sizlərə tamamladım). Höccətin tamamlanması, insanların öz ayaqlarının üstündə durabiləcəkləri anlamındadır və insanlar quran, və öz təcrübələrinə və ağıllarına güvənərək hər sorunu çözməyə qadirdilər. Ayrıca tanrı quran`ı insanlara düşünəbilir və anlaşılabilir şəkildə yullayıbdı və quran`ın sırrlı və gizli olmağını söyləmək quranın öyrətisinə və dünya görüşünə hayqırıdı. Quran`ın sırrlı olaraq anlaşılmaz deyilməsi, xalqı naqsuləğl bilmək deməkdir və bu Məsələ ağıl gərəyicədə düzgün görünmür. Beylə bir təfəkkürün sonucu diktatorluqdan başqa bir şey deyildi. Bu haqda «10-5- quran`ın umum xalq tərəfindən düşünəbilirliyi və anlaşılabilirliyi» bölümündə yetərincə bilgi verilmişdi.
Vəhdət-I vucud düşüncəsi müxtəlif boyutlardan tartışılmalı bir fəlsəfi təfəkkürdü, bu mövzu neçə növ yorumlanır, 1-əgər bu istilah dan mənzur tanrıyla məxluqun bir vucud olması olarsa, bu yorum ağıl gərəyicə yanlışdır, hərkəs, sadə fikirlə buna varabilir vəqti bir Azərbaycanlı bu qədər illərdən sonra hələ də hələdi geçən yüzildə

dörd yol böyük üsyanlardan sonra ən ibtidayi haqlarına qovuşabilməyib nəcür onları, allah fərz etmək olar, və ya zalimləri və zulm edənləri nəcür allah sanabilirik, liza bu istilah bu anlamda ağılca və dincə də düzgün görünmür.2-əgər vəhdət- vucud`un anlamı, var olan hər şeydə, tanrının ruhunun daşınması olursa bu ağla və quran`a uyqun gələbilir, zatən hər zərrəcikdə və uzayın hər yerində tanrının olmadığını söyləmək imkansızdır, tanrı buyurur mən sizlərə sizin şah damarızdan yaxınam, bu anlayışla varlıq, dəyişimin (təğyiratın) hasili olmuşdur, bu dəyişimi yönətən güc, tək bir qaynaqdan gələrək kainatı yaradanın gücü olmalıdır. 3- vəhdət-I vucud düşüncəsini yəni varlıq birliyini, ikinci anlayış yəni hər şeyi tanrının törətdiyi hərəkətin yansıması olaraq sanarsaq, vəhdət=I vucud fəlsəfəsini yalnız könüllə yox daha önəmlisi ağıl əsasında çözməliyik: çəkim gücünün evrənsəl olduğu, yaranış zərrəciklərinin hər yerdə var olması, hər movcudun ışınlarla tanınması və ışıqın hər yerdə olması və bəlli sürətdə zaman və məkanın yürürlükdən çıxması və çoxlu ayrı teorilər və bilimsəl bulqular bunların Bəzi örnəkləri olmalıdır.

Hurufilər yanlışlıqla Hülul məsələsinə inansalarda şeirlərində insanların bərabərliyinə və tanrı ruhunu daşıdığına inanırlar və onların qutsal gücə malik olduğuna inanırlar, hurufilik fəlsəfəsində insan hər işi görməyə qadirdi və bu üzdən onu üsyana çağırır. İnsanların bərabər görünməsi və ilahi nurun onlarda təcəlli tapması, insanlıq üçün dəyərli anlayışdı, nəsiminin bu təfəkkürü bütün şeirlərində yansyiaraq, insanlarda sevgiyə, və hərəkət qaynağına dönüşmşədü. Nəsimi söyləyir:

ey özündən bi xəbər ğafil, oyan. Haqqa gəl ki, haq deyil batil, oyan.
olma, fani aləmə mayil, oyan. Mərifətdən nəsnə qıl hasil, oyan.
Hərnə yerdə göydə var adəmdə var. Hər nə ayda ildə var adəmdə var.
Hərnə əldə üzdə var adəmdə var. Həq sözün fəhm etməyən, adəmdə var.

Nəsimi böyük ölçüdə təqiyə və sır saxlama təfəkkürünə qarşı çıxır:

dəryai mühıt cuuşə gəldi. Kovn iylə məkan xuruşə gəldi.
Sərr-i əzəl oldu aşkara. aşiq necə eyləsin müdara.

Nəsimi özündən sonra bütün öndə gələn Şairlərə təsir etmişdir və ələvi bəktaşi, əhl həq, goran`ların dini mərasimlərində onun şeirləri böyük vəcdlə oxunur.

12-1-3-bəktaşi ələvilik

bəktaşi ələviləri bir sıra axımlardan təsir götürmüşdü bunların ən önəmliləri batini`lik və yəsəvilik`di, bəktaşi cərəyanı, ələvilərin binövrəsini oluşdurur, batini lərə görə hər zahirin (açıq) bir batini (gizli) vardı və quran iylə hədislər ancaq təvil (yorum) iylə anlaşılabiləcəkdi və oda məsum imam tərəfindən və onun yolondan gedənlərcə bilinə biləcəyi mümkündü, ələvilik böyük ölçüdə, batini`lərin bu təfəkküründən təsir almışdı, bu düşüncə quran əsasında düzgün görünməməkdədir və insan ağlının tanrı tərəfindən kamil olmasını sorqu sual altına aparır.

Yəsəvilik: əhməd yəsəvi (ölüm ili 1166) tərəfindən qurulan ilk türk təriqəti olaraq bilinir. Əhməd yəsəvi, türküstan`da h. Məhəmməd`dən sonra ən uca kişi olaraq qəbul edilir. Əhməd yəsəvi`ni məşğul edən tək şey, xalqı irşad edərək doğru yola yönəltməkdir. Onun tövsiyə etdiyi başlıca şeylər bunlardı: ərənlərin sözünü dinləmək, quran və hədislərin hökümlərini rüayət etmək, şəriətlə təriqəti bağdaşdırmaq, zöhd və təqva əsaslarına bağlı qalmaq, dünyanın süsünə, malına və şöhrətinə bağlanmamaq, riyazət və mücahidə yolunu açıq tutmaq. O ayrıca eşq yoluna girmənin çox zor olduğunu, eşq yolunun fəzilətli, feyzli, fəqət çətinliklərlə dolu olduğunu bildirir. Yəsəvi`likdə coşqun, daşqın bir ruh həyatını təşviqdən çox, təmkinli və ölçulu davranışlar tövsiyə edilir. Yəsəvilikdə təriqət adabı beylədir: iki dizi üzərinə çöküb təvazo və ədəblə oturmaq. Özünü hər kəsdən alçaq görmək. Hərkəsi özündən daha fəzilətli görmək. Şeyx və əzizlərin hüzurlarında ədəbli və səssiz durmaq və onların məclislərində izinsiz qonuşmamaq. Onların sırların qoruyub saxlamaq.

Hacı bəktaşi vəli

bektaşi ənənələrinə görə hacı bəktaş vəli, əhməd yəsəvi`nin xəlifələrindəndir. Hacı bəktaş vəli (miladi 1210-1220 xorasanda anadan olub), ərəbcə və farscanı bilməsinə rəğmən türklük bilinci iylə türkcə yazan, buna qarşılıq ədəbiyat, jeometri, astronomi gibi pozitif bilimlərdən xəbərdar olan aydın bir ərəndi. Hacı bəktaş vəli`nin məqalatında olan 4 qapı və 40 məqam inancı bütün təsəvvüf ərbabı tərəfindən bəniməsənməkdədi: bu əsasda allaha gedən yollar yaratıqların nəfəsləri sayısıncadır; gərçəyə ulaşmış kişilər bunların arasından, onun tövsiyə etdigi 4 mərtəbənin bulunduğu bir yolu tərcih etmişlərdir: 1. Şəriət 2. Təriqət 3.Mərifət 4. Həqiqət.

Hənəfi düşüncəsi türk topluluqlarında ikiyə bölünmüş, bunlardan birisi, matridi düşüncə olub, ələvilik əslində, dini, ağılcı yorumlarla ələ almışdır. Hənəfiliyin ikinci qolu isə əşari düşüncədir. Səlcuqlularda matridi düşüncə iylə əşarı düşüncə arasında bir rəqabət gözlənmişdir. Osmanlı üləması hənfiliyin əşari qolunu tərcih etmişdir.

Bəktaşi ələvilərin ən mühüm özəllikləri qadına önəm vermələridi, 1918inci illərdə quzey Azərbaycan milli hökümətində, və şərq aləmində ilk dəfə olaraq, qadın özgürlüyü haqda yasaların qəbul edilməsi bu məsələdən etgilnməkdə və qaynaqlanmaqdadı.

Bəktaşi ələvilərin inanclarında, qadınlarda nəbi olabilir, örnək üçün h. Həvva, məryəm, sara, həcər, h. Musa`nın anası.. Birər nəbi`dirlər, bəktaşilər hətta h. aişə`nidə nəbi bilərlər, h. aişə`nin tanrı və müsəlman xalqı yanında böyük məqama sahib olduğunda quşqu yoxdur, çünki tanrı ona ümm ül mömünün (mömünlərin anası) adını veribdi və bu məqamın, nəbilik mərtəbəsiylə eşdəyər olması doğaldır, ama h. Peyğəmbər tərəfindən, h. aişə`nin nəbi məqamında olduğu haqda bir bilgimiz yoxdur, ayrıca h. Muhəmməd, xatəm ul ənbiya olduğu üçün bu quralla uyqun olabilməz, bəktaşi`lərin bu inancları, Azərbaycan şiəliyinin də inandıqları fikirdi və bunu dəstəkləməlidilər. Bu inanc qadın özgürlüyü üçün münasib ortam

yaratmaqdadır və Azərbaycan tarixi də bizim xalqımızın qadına dəyər verməsini isbatlamışdı.

12-2-islam dini haqda gərçəklər və fars şiəliyi gizliliyi

bu bölümdə fars şiəliyinin demək istəmədiyi bir sıra bilgilerə işarət olunur

-fars şiəliyi sasanlı yenilgisinın intiqamını h. ömər`i pisləməklə almaq istəyir, halbuki h. ömər yaşam boyu dinin inkişafına çalışdı və h. Əli`nin, qızı ümm kolsum onunla evləndi.

-H Peyğəmbər, h. Əbubəkrin qızı aişə iylə evləndi və nur(24/ 11) surə sində, xanım aişənin kəramti haqdadır və ona ümm ül mömünün ləqəbi verilibdi.

-H. Peyğəmbər, cənab osman`a sırasıyla iki qızını verdi və buyurubdur əgər evdə üçüncü qızım da olsaydı osman`a verirdim.

-H əli, həsən və hüseyn dən başqa ayrı oğlulları varıydı, onların üçünü, üç böyük xəlifə`nin eşqinə, əbubəkr, ömər və osman adlandırmışdı, onlar kərbəlada şəhid oldular.

-Əbubəkr, h. Əli, h. Həsn, h. Musı, nın oğullarının adıydı, və əbibəkər, imam musa və imam zeynəlabdın`in konyəsiydi.

-Ömər, imam həsn, imam hüseyn, imam zeynəlabdin`in oğlanlarının adıydı.

-aişə, h. Cəfər sadıq, h. musa kazim və imam riza və imam hadi`nin qızının adıydı. Osman əleyhinə ayaqlanmada, əli, həsən və hüseyn onu savunaraq hətta həsən yaralanmışdı. Osman, h. Əli və h. Zeynəlabdin`in oğlanlarının adıydı.

-Imam bağır (ə) buyururlar «Peyğəmbərlər imamlardan əfzəldirlər», buna rəğmən fars şiəçilri imaməti Peyğəmbərlikdən üstün bilərək; kərbəla və imamların türbəsini kəbədən əfzəl bilərlər, şeir, ədəbiyat və söhbətlərində Peyğəmbərləri aşağılayaraq onları əli`nin qapıcısı kimi qələmə verərlər və əslində yalnız yəzdgərd`in qızından olanları (özlərinin qondardıqlar soy) əzizləyərək qalanlarına tovhin edirlər.

-Quran kitabı h. ömər zamanında ilk aşamada toplandı və h. osman zamanında təksir oldu.
-imam cəfərsadiq`in nəsəbi ata tərəfindən h. Əliyə və ana tərəfindən h. Əbubəkrə yetirir. (Ana tərəfindən: ümm fərvə, atası: qasım, muhəmməd, h. Əbubəkr; ümm fərvə, anası: əsma, əbdürrəhman, h. Əbubəkr)
-fars şiəliyinin qaynaqlarında, çoxlu yanlış və gərçək dışı sözlərlə insan oğlunu və onun kəramtini və özlüyünü və əslində imamları aşağılamaq istəyirlər, Məsələn hədislərin birində beylə yazır «əmam həsən zamanı duğu və batı da birər şəhər varıydı imam həsən onların hər birində 70 min min dil olaraq onların hamısın bilirdi», beylə hədislər yalnız bir düşüncəsi yox dərcədə olan şəxsin sözü olabilir, nəcür o zaman bir şəhərdə 70 milyon dil olabilir o dönəmini bir ailəsin 5 nəfər tutarsaq və hər ailə bir dil bilərsə o şəhrin nufusu 350 milyon olur, bu sözlər hədis diyəni və yenədə hədisləri xətab alan insanları düşüncəsiz olduğunu isbat edəbilir.
Məclisi Bəharulənvar`da, səlmandan bir hədis deyir : h. Əli buyurur ey səlman h. Fatimə nin yanına get, səlman Fatimə nin yanına gedir, onun örtüyü və çadırası qıssa idi, vəqti başını örtürdü budları açıq qalırdı və budlarını örtəndə başı açıq qalırdı, bucür hədislər h. Fatimənin mirasının 7 bağ olduğunu nəzərdə alarsaq h. Fatimə nın və h. Əlinin kəramətinə və heyisiyətinə toxuşmaqdır və məclisilər gərçəkdən əhl beyti, öz əski behdini qadınlarına oxşadaraq, hər yerdə öz zehinlərini məşğul edən cinsi dastanlarla xalqıda məşğul etmək istirlər. Vəqti bu Məsələ ni quran ayəsiylə muqayisə edərsək hədisin quran`a görə nə qədər hayqırı və çirkin olduğunu görəbilirik,
əhzab 33/ 53 : و اذا سَألتُموهُنّ متاعاً فَسئلوهُنّ مـن وراء حجـاب ذالكم اطهـر لِقلـوبهم و قلـوبهنّ:
«Peyğəmbər qadınlarından» bir şey istədiyiniz zaman, onu örtük (pərdə) dalından istəyin, bu həm sizin qəlbəlrinizə və həm də onların qəlbəlrinə daha təmizdir.

Nəcür olur səlman izinsiz h. Fatimə nin odasına girir?, Və çoxlu bucür suallar vermək olar, əlbətə aydındırkı bu tür dastanlar hamısı fars şiə liyinin yalanlardır.
Vəya vəqti rəvayət də h. Fatimənin aylıq adətlərinin olmaması ona məziyət kimi sayılır bir haldaki bu ittiham o zaman söyüş sayılırdı (Məsələn bir qadına tovhin olaraq deyilir: ey aylıq adəti olmayan qadın) bunlar çəlişgi dən başqa bir şey olmayaraq dinin hörmətin yıpratmaq məqsədiylə yapılmışdır və dini, xorafata bulaşdırmaq istənmişdir.
-Bir ayrı hədisdə nəql olunur Peyğəmbər dünyaya gələrkən anasının sütü yoxuydu, əbutalib onu döşünün üstünə qoyur və onun döşü tanrı tərəfindən sütlənir və oda uzun müdət o sutdən irtizaq edir, və aydındırki sonralar Peyğəmbərin qızıyla əbutalbin oğlu evlənir, bucür hədislər və ya ayrı hədisdə h. Hüseyn`in anadan olanda h. Peyğəmbərin barmağından süt əmdiyi əslində fars sasanlı kültüründən qaynaqlanır və təmamən xorafata bulaşmış hədislərdir.
Əlkafı kimi kitablarda zəlzələ kimi olayları bir balığın tərpənməsinə bağlamaqları xorafatdan başqa bir şey deyil, niyə bucür xorafatlar quranda yoxdur vəli əlkafı və ya Bəharulənvar kimi kitablarda doludur, bəllidirki bucür kitablar inhirafi cərəyanlar tərəfindən yazıldığı üçündür.
Fars şiəliyi, h. Əli və imamların özləri demədiyi sözləri onlara və quran`a bağlayarlar, Məsələn h. Əli və imamlar özlərinin ğeyb elmlərinin olmadığını söylərlər, halbuki farsçıları, onların ğeyb bilgileri olduğunu savunarlar və ya onları tanrısallaşdırarlar, halbuki İmamlar heç vaqt bucür sözləri deməyiblər, bu səbəblə əslində farsçılar, h. Əli`yə və imamlara tovhin edərək onlara yalan bağlayırlar və insanları şirkə yönəldillər. Farsçıları, təqiyəni sasanlı kültüründən götürərək yalançı hədislərlə imamlara bağlayarlar vəya h. Əli nəhculbəlağə də təvəssül işini, yalnız tanrı üçün olabiləcəyini söylədiyi halda onlar, yüzlərcə tanrısallaşdırılmış imamzadalara

təvəssül edərlər və gərçəkdən amacları sasanlı dini kimi sənəviyət yaratmaqdır və bu yoldan sərvət ələ gətirmək peşində dilər.
Ayrıca farsçılar quran`ı təhrif etməklə xums məsələsini ortaya atarlar, və amacları xalqın malına sahib olmaqdı, fars dinçilərinin aldığı xums məsələsinə quranda işarə olmayaraq, heç bir imamdanda beylə bir işarət yoxdur, işarə olunmalıdır; quranda yalnız bir ayədə yəni infal surəsində ayə 41 də xums sözünə işarə olunubdur:
«وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُول وَلِذِي الْقُرْبَـى..» : Bilin hər tür ğənimət ələ gətirsəniz onun beşdə biri tanrı üçün Peyğəmbərə, yoxsullara yetişir.»
Bu ayə bədr savaşında nazil olub və yalnız savaş ğənimətləri üçün geçərlidir, və h. sadıq buyurur xums yalnız ğənimətlər üçün geçərlidi (Əlistibsar- əltusi- 2/56).
-Farsçılar dolayısız olaraq imamlara tovhin etmək peşindədilər bu Məsələ özəlliklə ilk farsçı mühəddislərdə daha açıq şəkildə görünməkdədir, koleyni, əlkafi kitabında, h. Həsən`in 50 dən çox qadın aldığına işarə edir və ona mitlaq (çox arvad alıb buşayan və təlaq verən anlamında) deyir və bir rəvayətə görə, quya h. Əli bir xütbə`də deyir ey millət həsən`ə qadın verməyin və o qadın saxlayan deyil. Yenə də həman kitabda və üç səfhə öncəsi mitlaq kələməsini tanıdaraq eylə şəxsləri kötü olaraq tanıdır və lənətlənmiş sanır, bu iki söz özəlliklə kitabın bir bölümündə gətirilməsi əmdi olaraq imam həsənə tovhin anlamındadır, sonralar məclisi imam həsən haqqında onun 300 -200 qadın aldığını söylər və ayrıca dediyi şayiəni rəd etmək istəyərək imam həsni qadınlardan və özəlliklə az yaşlı qızlardan və Bakirə qızlardan, yalnız ləzzət aparmaq üçün evləndiyinə müttəhim edər. Və ayrıca yazır: imam həsən evlənən qadınlara inanılmaz mal və sərvət verirdi, vəya rical-i kəşi (s 103) kitabında imam həsəni mömünləri «pis günə qoyan» ünvaniylə tanıdır. Bu hədislərə baxdığımızda demək olar fars şiəliyi yalan hədislər və rəvayətlər qondararq və onları imaların dilinə bağlayaraq

islam dinini içdən boşaltmaq istəyirlər və dolayısız imamların heysiyətinə toxuşmağı amaclayırlar. Və bu hədislərin heç biri sənədi və mətni lahazdan düzgün hədislər sayılmır.

12-2-1-tinət

bu inanc şiələrin (mənzur yəzdgerdi şiəsinin) gizlin hədislərindəndi, onlar bunu öz ami fərdlərindəndə gizlin saxlayarlar, çünki əgər bir ami şəxs bundan ittilasi olsa, dünya ləzzətlərinə əl tapmaq üçün hər iş görər, çünki yararına olduğunu düşünür (ələnvar ul nemaniyə 1/295).

Fars şiəliyində çoxlu hədislər var bu məzmunda: əgər şiələrdən qiyamətə kimi günah iş görsələr onun günahı sünnülərə gedir və əgər sünnülər qiyamətə kimi səvab iş görsələr şiələrə yazılır.

Beylə xorafi sözə inanan bir fars şiəsi aydındırki hər nə əlindən gəlsə günah iş görməlidi çünki düşmənlərini dahada çox cəhənmin dibinə yollayır. Halbuki quran sərahətən söyləyir:

Ənam 6/ 164 :.....وَلا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.: Heç kəs özgəsinin suçunu özünə almayacaq.

Tur 52/ 21:...كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ.: hərkəs özünün gördüyü işlərdən sorumludu.

Zəlzal 99/ 7-8: فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ: hərkəs zərə qədər yaxcı iş görsə əvəzin görəcək və hər kəs zərə qədər pis iş görə cəzasın əlacaq.

12-2-2-siyasi otoritə və şəxsi gəlirlər

h. ömər zamanı rum impratoru, ümm kulsum üçün (h. Əlin`in qızı və h. ömərin qadını) dəyərli bir qızıl külyə (qızıl boyun asqısı) yullayır, ömər qızıl asqının durumunu bəlli etmək üçün hamını məçidə yığır, hamı qızıl boyun asqısını ümm kulsum a verilməsini işkalsız bilərək, h. ömər bir az fikirləşir və deyir əgər mənim özəl durumum və islam ordusunun cəsarətləri olmasaydı, bu armağan ümm kulsum a gəlməzdi, pəs bu asqı beytulmala yetirməlidi, bu olayı, fars şiəliyinin yanlış iddialarıyla tutuşdurun: bir nəfər yəhudi

fədək mülkünü Peyğəmbərə verir və quya o mal gərək h. Fatiməyə yetirməliydi, Məsələ buradadı əgər Peyğəmbər məkkədə otursaydı və müsəlmanlar böyük təlaş etməsəydilər aya bir yəhudi o mülkü Peyğəmbərə verərdi.

12-3-əliçilər və imamət məsələsi

imamət sözcükdə öndə olmaq və önə getmək anlamındadı və "əmmə-l qəvmə : اَمَّ القومَ " yəni qövmün öndəri oldu, və bir qövmün, düz və ya əyri yol üçün iqtida etdiyi şəxsə imam deyirlər, yenə də xəlifə və onun canişininə imam deyirlər.

Fars şiəliyi imamətı, nübüvvət qarşılığında qoymaq istəyir: əllamə məclisi, bəharulənvar(28/82)da deyir: imamət həman nübüvvət`di və imam Peyğəmbərdi, biz onların arasında fərq görmürük və yalnız xatəm ul ənbiya`nı rüayət edirik.

Əliçilər öz kültürləri əsasında, on iki imama irsi qayda iylə yox, bəlkə yetənəklilik qavramıyla, başaratları üçün və din bilgini kimi inanırlar, saxta tarix düzəltməkdən uzaq duraraq, məntiğə və ağıla dayanaraq 12inci imamı tanrının saleh bəndəsi olaraq bütün dünya tərəfindən bənimsəndiyi zaman və insanların bilgilerinin artmasıyla və məntiqli ortam yaranmasıyla, gələcəyinə inanırlar, imam zaman xalqın böyük çoğunluğunun istəyi üzərə, gələrək və düzgün hidayətiylə, xalqı zalim-lərin əlindən qurtaracaqdı (aydındı ki zalimlər azınlıqda olaraq böyük çoğunluğu təzyiq altında saxladıqları üçün imam zamanın öndərliyində xalqın tərəfindən devriləcəklər). Əliçilər bu inancı hurufi`lərdən alaraq və h. Əli`nin yol yöntəminə uyqun olaraq bənimsəmişdilər(baxın 12-1-Azərbaycan şiə`liyinin oluşumu). Əliçilər imam zamanı böyük din bilgini kimi tanıyırlar, və imam həsən əskəri`nin vəfat günündən sonrakı zamanı intizar çağı bilərlər. ein halda əliçilər hər din bilginini imam kimi tanıyırlar.

Farsçılar öz diktatorluqlarının isbatı üçün on iki imama atadan oğula geçmə olaraq baxarlar və saxta tarix düzəldərək 12inci imamı atadan oğula geçəmə yol iylə imam olmasını savunurlar.

Farsçılar ğədirxum hadisəsini saxtalaşdıraraq, h. Əlini canişin seçildiyini önə sürərlər və bu üzdən bütün səhabələri və ğədirxum da olan 120 min nəfəri və üç böyük xəlifəni, yalançı və xayın sanaraq onlara tovhin və səbb u lən edərlər, farsçılar əslində ən böyük tovhini h. Peyğəmbərə və h. Əliyə edirlər çünki onların fikrində h. Peyğəmbər seçim və şura və məşvərət yolylə yox bəlkə intisab yoliylə h. Əlini öz yerinə seçmişdi, halbuki beylə təfəkkür islam dini usullarına ziddi və şura surəsini (26/ 38 : əmrhom şura bənəhom : امرهم شوری بینهم) və seçim qaydasını heçə saymaqdı.
Gərçəkdən farsçılar nə xalqa inanırlar və nə islama tabədilər, onlar diktatorluğa dayanan əski sasanlı qaydasını yenindən canlandırmaq üçün çabalayırlar, farsçılar seçim və şura məsələsini görməzdən gələrək, h. Peyğəmbərə və h. Əlini diktatorluğa müttəhim edirlər halbuki h. Peyğəmbər, yaşayışında özünə canişin qoymaq məsələsini heç vaqt mətrəh etməmişdi və bu haqda minlərcə yaşayan insanlardan bir haldaki h. Peyğəmbərə valəh olaraq canlarını fəda edirdilər hətta bir kələmə səbt olmayıbdı və yüzlərcə il sonra farsçı sasanlı şahzadələri ğeyb əlminə malik olaraq geçmişlərdən xəbər verib və h. Peyğəmbərə və h. Əliyə bir sürü yalanlar bağlayıblar və onların nəzərində quya h. Peyğəmbər və h. Əli də, sasanlı şahları kimi diktator olaraq xalqa və onların seçim haqlarına əsla inanmırdılar, gərçəkdən farsçılar böyük yanlışlar içində çabalayırlar.
Fars şiəliyində imam təşri və yasa qoyma haqqına sahibdi, halbuki Azərbaycan şiəliyində şarə yalnız tanrıdı və Peyğəmbər tanrını hökmlərin insanlarayetirir və imamlarda lazım olduğu qədər dini insanlara açıqlamalıdılar. Yəni imam`ın görəvi şəriət qomaq yox, bəlkə islam dinini açıqlamaq, yorumlamaq və aydınlatmaqdı.
Azərbaycan şiəsi, h. Peyğəmbərdən və üç böyük xəlifə iylə birlikdə, h. Əlinin xəlifəliyə seçildiyinə və onun böyük din bilgini olaraq imam olmasına inananlara deyilir, ayrıca inanırlar h. Əli dən sonra onun oğulları din bilgini olduqları üçün quran`ı insanlar üçün

düzgün anlatmaq üçün, islam aləminin dini liderliyini öhdələrinə aldmışdılar və 12inci imam, insanları səadətə yetirmək üçün zuhur edəcəkdi.
Bu haqda neçə batılı müstəşriqlərdən (doğu bilənlərdən) qısaca cümlələr daha aydınlayıcıdı.
Öncə işarə etmişik, "dozy" deyir : iranlıların (farsların) sasanlı dönəmi qul kimi yaşadıqları üçün seçim diyə bir şey tanımırdılar və "moller" deyir : farslar şahənşahları, tanrının kölgəsi bilirdilər, və bu üzdəndə təşəyyo təfəkkürünə öz əski inanclarının rəngini verdilər(baxın: 6-3)
fəcrülislam yazır (səfhə 276-278) : təşəyyo (h. Əli üçün) iranlıların (farsların) islama girməsindən öncə başlanır, və getdikcə h. osmana intiqadlarla böyüdü, bu iş üçün h. Əli o birilərdən daha çox bəyənilirdi, çünki h. Əli iki cəhətdən uyqun görsənirdi, bir tərəfdən h. Peyğəmbərlə qohumluğu varıydı və ayrıca yetənəkliydi, ama təşəyyo, yəhud və nəsara və məcusilərin islama girməsiylə ayrı rəng tapdı və hər qrup, təşəyyo məzhəbini, öz dinlərinin qaliblərinə salmaq istəyirdilər, yəhudilər ona yəhudi rəngi verirdilər, məsihilərdə öz dinlərinin rənginə salmaq istəyirdilər, ama onun ətrafında fars ırqı daha çoxuydu və getdikcə onların kültür və əski dinlərinin rəngi, özgələrdən daha çox şiə məzhəbinə təsir etdi və sonunda tam bir fars dini rəngini aldı.
-Şeyx muhəmməd əbuzöhrə deyir: biz inanırıq şiə düşüncəsi, iran (fars) şahlıq vərasət sistimindən etgilənmişdi və onların məzhəbləriylə iç içə olmuşdu və iranlıların (yəni farsların) böyük çoğunluğu şiə olması və özəlliklə ilk şiələrin fars olduğu buna qanıtdı (tarix ul məzahib ul islamiyə 1/38).

12-3-1-müxtəlif şiə qruplarında imamət məsələsi

şiə məzhəbinə inanan qruplar, onlarca qrupa bölünürlər, onların müştərək nuqtələri h. Əli iydi. Və məmulən bəni üməyyə və muaviyə zamanı, mərkəzi iqtidarın təbizlərindən dolayı bu məzhəbə üz gətirirdilər, çünki muaviyə, h. Əli və h. həsən lə ixtilaf yaratdı və

muaviyə`nin oğluda imam hüseyn`in şəhid olmasına nədən oldu, müxtəlif şiə qrupları, bəzən xəlifəliyi və ya imaməti h. Əli`də və ya onun oğullarında tamamlanmış bilirdilər vəya h. Əli vəya imamların izini tutan möhüm din adamlarında sonlanmış sanırdılar, və umumən son imamı və ya imam naibini, məhdi olaraq ğayib sanırdılar və bəzən də mehdi`nin sonralar doğulub və zuhur edəcəyinə inanırdılar.

Bu tür qruplaşmalar nədəniylə yüzə yaxın şiə firqəsi vucuda gəldi, on birinci imam dünyadan köçənkdən sonra, onun övladı olmadığı üçün, yenədə şiələr neçə qrupa bölündülər, Bəziləri imaməti imam həsən əskəri`də qurtulmuş bildilər, bir sırası imam həsn`in qardaşı cəfər üçün imam dedilər, və Bəzilərdə imam həsən üçün saxta hədislərlə övlad düzəltdilər və onunda ğayib olduğunu söylədilər, və nəhayətən Bəzilərdə h. Peyğəmbərdən bir hədis üzərində, imamətin imam həsən əskəridə qurtulduğunu önə sürdülər və sonralar Peyğəmbər sulaləsindən biri dünyaya gəlib imam olaraq dünyaya hökümət etməsini savundular.

-Şiələr ən azından bu qollara ayrılırdılar, (şiə məzhəbinin türləri): ələvi şiəsi, əsnaəşər, zeydi, kisaniyə, muxtariyə, ismayıliyə, dəruz, nəzariyə, həşaşun, davudiyə, süleymaniyə, məstəliyə hafiziyə, qəramətə, fətiyə, səlas əşriyə, navusiyə, haşmiyə, vaqifiyə, batiniyə, mötəzilə, bəşəriyə, əskəriyə, bəyaniyə sonralar şiə çatılı olan babi, bəhayi məzhəblərdə bunlara artırıldı.

Şiə tarixində müxtəlif qruplar məmulən sonucu imamlarını mehdi və ya bu xususiyət də olduğunu savunarlar: Məsələn səbeiyə qrupu h. Əli ibn əbitalib`i mehdi bilərlər və ğeyb olduğunu söylərlər; bəyaniyə şiəsi bəyan adında bir şəxsin zuhur etməsinə inanırlar, kisaniə şiəsi (muhəmməd ibn əli ibn əbi talibi mehdi bilirlər), zeydi`lər (zeyd ibn əli ibn hüseyn), navusiyə (cəfərsadiq), ismayiliyə (ismayil ibn cəfər), fəthiə (muhəmməd ibn əbdullah ibn cəfərsadiq), əskəriə (h həsən əskəri) ni mehdi şəklində gələcəyinə

inanırlar. Vaqifiyələr və bəşəriyələr, imam musa`nı, qermətilər, imam cəfərin oğlu ismayılın oğlu muhəmmədi imam zaman bilrlər.
Şiə qrupları müxtəlif qovmlar tərəfindən bənimsənirdi və məmulən hər kəs öz gələnəklərini o məzhəbə uyqunlaşdırmağa çalışırdılar, bu qruplar umumən saxta hədislər düzəldərək və bu əsasda quran`ı təhrif edərək bu işləri yapırdılar, və bu üzdəndə çox vaxt inhirafi yollara gedirdilər və gənəllikle sünnlərə zid mövqe tuturdular, saxta hədis qoşma işində ən başda fars şiəliyi gəlirdi, farsçılar saxta hədislərlə fars şiə məzhəbini, məcusi dininə yaxınlaşdırmaq istəyirdilər, onlar sünnüləri ən böyük düşmən olaraq xalqa tanıtdırdılar.
Azərbaycan şiəliyi bu qrupların çoxunun tərsinə, quran kitabını əsl bilərək o əsasda öz məzhəblərinin ilkələrinə inanırlar, və ayrıca dörd böyük xəlifəyə sayqı göstərərək sünnülərdə islam aləminin önəmli hissəsi kimi görürlər və islamiyətin siyasi cəhətdən və seçim əsasında, h. Əli də qurtulduğunu savunurlar, və on iki imama böyük din bilginləri kimi inanırlar.

12-3-2-fars şiəliyinə mənsub özəl imamət

fars şiəliyinə mənsub özəl imamət haqqında, maidə 55inci ayə istinad edilir (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّـهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ: sizin vəliniz, yalnız tanrı, Peyğəmbər və o mömünlərdiki namaz qılırlar və zəkat verirlər və ruku edərlər, daha aydın anlamı: sizin dostunuz, yalnız tanrı, Peyğəmbər və namaz qılan, zəkat verən və rəku`a varan o mömünlərdi).
Fars şiəliyi mühəddisləri bu haqda sözbirdilər: quya h. Əli ruku halında üzüyünü bir fəqirə verir və bu ayə nazil olur və kotob sitə`də beylə yazıbdı.
"innəma انّما" kələməsi lüğətçilərcə həsr üçündür, "vəli ولی" sözüdə imam və xəlifə anlamındadı,
1-sünnü cəmaət bu ayənin h. Əli haqqında gəlməsinə icmaları yoxdur və tərsinə bu haqda icmaları var: bu ayə h. Əli haqqında nazil olmayıb və h. Əli namazda birinə üzük verməyib və ayrıca

kotob sitə`də beylə bir rəvayət də yoxdur. 2- fars şiəliyi gətirdiyi dəlillə öz məzhəblərini batil edirlər çünki onlar imaməti yalnız h. Əli`də münhəsir edirlər və "innəma انّما" sözü imaməti başqa imamlar üçün səlb edir. 3-tanrı yalnız birini iyi iş görərsə övər, halbuki namaz üstündə sədəqə vermək iyi iş sayılmır və alimlərin çoxu beylə işi namazın batıl olmasına nədən bilirlər. 4-h. Əli`nin çoxlu kəramati və fəzilətləri vardı, və beylə bir kəramət onun haqqında (başlanqıc üç əsrdə) səbt olmayıbdı. 5-Peyğəmbər zamanı h. Əli`yə zəkat vacib deyildi, çünki o yoxsuluydu, 6- fars şiəliyi nin hədisləri həm sənd və həm mətn lahazından düzgün deyildi, özəlliklə maidə 51inci ayə buna qanıtdı, 7-"innəma vəliyukum انّما ولـيّكم " haqqında fars şiəliyinin verdiyi anlam yəni imart və əmir vermək, düz deyil və tanrının buyurduğu iylə oxumur, çünki onların verdiyi anlamla, tanrı bəndələrinə mütəvəlli olur, halbuki tanrı yaradandı və hər şeyə malikdi, 8-vəlayət (وَلايت) və velayət(ولايت) ayrı ayrı iki sözcükdülər, vəlayət, əslində ədavət`in qarşıtı dı və bu ayədə işlənərək dost anlamındadı, halbuki velayət kələməsi vəli və əmir mənasındadı və nə yazıqkı fars şiəliyi bu iki sözcük arasında fərqi tanımır və ya özünü cəhlə salaraq onu sapdırmaq istəyir.

12-3-3-fars şiəliyində h. Əli nı tanrısallaşdırırlar

Azərbaycan şiəliyi vəhy`i və tanrının höccətini, h. Piğəmərdə tamamlandığını savunarlar, ama fars şiəliyi cəli və qondarma rəvayətlərlə h. Əlini tanrısallaşdırarlar və əslində onlara tovhin edərək islam dinin içdən çürütməyi amaclayırlar. Onlar nəhayətən beylə cəllərdən amacları, vəhy məsələsini özlərinə bağlamağı amaclayırlar və özlərinə qutsal mövqeiyət düzəldərək xalqı çapmaq istəyirlər.

Bir rəvayətdə əli deyir «mən yerin tanrısyiam» (mərah ul nəvar s95, bəser üd dərəcat)

əlkafi kitabında bir bölüm «bütün yer imamlara aiddi» adındadı və rəvayətlərin birində deyir (c1, s 409) «əbi bəsir əbi əbdullah dan nəql edir: aya bilirsiniz dünya və axirət imamlar üçündü və

itsədikləri kimi orada təsərrüf edərlər və bu haqqı tanrı onlara veribdi».
Bunun qarşısında tanrı buyurur : (furqan 25/ 2 : الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا: yer və göylərin maliki tanrıdı və o özündən bir övlad seçməyibdi və hökümətdə və malikiyətdə ortağı yoxdur).
Fars şiəliyindən ayrı bir xorafati və cəli hədis : (Bulud və çəm h. Əli üçün dəyərsiz at və mərkəbdi və hər yerə istəsə sürər, h. Əli buluda minəndə, ıldırım və şimşək vurar) (əlixtisas, s199, bəhar ulənvar c27/32)
(əli iki buludu səslədi birinə özü və o birinə arxadaşları səlman və miqdad və ayrları mindi, əli göylərdə uca səslə deyirdi mən yerdə tanrının gözüyəm danışmaq üçün diliyəm, mən tarının işığıyam və heç vaxt sönmərəm; bəhar ul ənvar c27/34).
-Məclisi 36 rəvayət də deyir : imamlar tanrının gözü və əlidi. (Bəhar ul ənvar c27/191-203) və rical əlkəşi yazır «əli deyir: mən əvvəlç axır, zahir və batinəm» (rical əlkəşi s221, bəhar ul ənvar c94/180, bəsaer ud dərəcat. S 151).
-H. Əli arxadaşlarına dedi gözlərinizi bağlayın, onları bir şəhərə apardı, böyük bazarı varıydı və insanları hər biri xurma ağacı boydaydı, dedi onlar ad qovmudu və bir ıldırım vucuda gətirdi hamısı öldü, və onları zaman geçmədən evə qaytardı və yenə də h. Əli dedi mən bir göz qırpımında dünyanı gəzəbilərəm çünki tanrını 70 əzəm adı mənim yanımdadı (bəhar ul ənvar c94/39-40),
məclisi deyir h. Əli bütün ölüləri dirildəbilir (bəhar ul ənvar c41/194), h. Əli daşa bir zərbə vurdu və ondan 100 dəvə çıxdı (bəhar ul ənvar c41/198),
halbuki quranda deyir : (Ənam 6/ 59, وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ..: ğeyb açarları tanrının əlindədi və ondan başqa heç kəs onu bilmir), (əraf 7/ 188, قُل لاَّ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا إِلاَّ مَا شَاء اللّهُ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لاَسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَاْ إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ: ey Peyğəmbər de: mən özüm üçün qazanc və ziyan dalısıca deyiləm məgər tanrının istədiyi miqdarda,

və əgər ğeyb bilseydim mütməinən böyük qazanclar əldə edərdim, və mənə şər gəlməzdi, mən uyarmaqdan və muşduluq verməkdən başqa görəvim yoxdur). (Nəml 27/ 65, قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ: de heç kəs göylərdə və yerdə ğeyb bilmir, məgər tanrı), (Ənam 6/ 50, cən 72/ 26-27inci ayədədə eynən həman sözlərə təkid olunub).

1-h. Əlinin kəramatları

fars şiəliyi h. Əlinin fəzilətlərini və kəramatlarını onun möcizələri kimi söyləyərək onu tanrısallaşdırır və onu məsumluğuna və tanrı tərəfindən imam seçilməsinə dəlil kimi göstərir, halbuki h. Əli butür yaxlaşımlara hər dəfəsində müxalifət edibdi, əslində fars şiəliyi, h. Əliyə tovhin edir və amacları özlərini qutsallaşdırmaq və xalqa mütləq hakim olmaq və onların var yoxuna malik olmaqdı.

2-fars şiəliyi öndərləri, özlərini də vəhy lə bağlı olduğunu önə sürürlər.

koleyni deyir həqiqətə çatmaq üçün ilham la mümkündü və oda ürəyi qaşımaq və cızmaqla olur və bir şey və bir söz birdən birə insanin ürəyinə və qəlbinə yenir və buna ilham deyilir və imamlarda beylə idilər və bu üzdən də xəta etməzdilər (usul kafi 1/264), və deyir imamlar mələklərin sözlərin eşidərdilər ama orda olan ayrı şəxslər onu eşitməzdilər (usul kafi 1/176, məclisi 26/73). İmam lar hər zaman istəsəydilər bilələr bilərdilər, və imamlar hər zaman istəsəydilər bir şeyi bilələr tanrı onlara öyrədərdi(usul kafi 1/258) beylə liklə tanrı imamların əmrində olaraq imamların iradəsinə uyardılar.

12-3-4-cabir lovhu

bu haqda farsçı din adamlarının bir uydurma işlərinə yəni «cabir lovhu» mövzusuna baxmalıyıq: farsçı din adamı koleyni, əlkafı kitabında 12 imamı sabit etmək üçün cabir adlı birinin qvluyla bir yalançı hədis düzəldir: quya tanrı Peyğəmbərə bir lovh göndərib və onda Peyğəmbərdən sonra 12 imamın adını yazmışdı və Peyğəmbərdə onu h. Əliyə və oda sırası gəldikcə oğullarına

vermişdi, buraya qədər bir müşkül yoxdur; sonralar h. Cəfərsadiq, oğlu ismayılı özündən sonra imam təyin edir, vəli ismayıl gənc olaraq olur və sonrada daha kiçik oğlu h. musa kazim`i imam mərifi edir, bu qəziyə h. Hadı əli əl nəqi haqqındada ittifaq düşür və oda ilkcə muhəmməd oğlunu imamlıq üçün mərifi edərək muhəmməd gənckən olur və sonrakı oğlu imam həsən əskərini imam mərfi etmək məcburiyətində qalır. Bu münaqişə dolayısıyla müxtəlif şiə firqələri ortaya çıxır və imamət`in ismayılda və ya imam əskəri`də qurtulduğunu və hətta onların ğeyb olduğunu önə sürərlər, və onlara ismayiliyə və əskəriyə şiələri deyərlər.
Birinci sual : hədis`in yalan olduğuna inananlar sual ortaya qoyurlar: əgər bu lövh`ün vucudu varıydı və hər imam sonrakı imama təslim edirdi nəcür olub imam cəfər və imam Hadı bilmədən ayrı kəsləri imam mərifi edirlər? Və sonrada onları dəyişdirmək zorunda qalırlar.
İkincisi sual; əgər beylə lovh varıydı nəcür olub imam həsən əskəri`nin uşağı olmadı, aya tanrının bundan xəbəri yoxuydu?.

12-3-5-bəda teorisi

cabir lovhu mətn cəhətindən müşkülə düşdüyü üçün (cabir lovhu bölümündə birinci suala cavab vermək üçün) farsçılar məcbur olublar bir ayəni əcib halda təfsir edərək ayrı bir teori çıxardalar və oda «bəda» teorisidir, bu teoriyə görə, əgər zaman içərisində şərayit əvəz olursa tanrıda məcbur olur nəzərini dəyişdirsin və yeni bir nəzər versin və 6inci və 10uncu imam Haqqındada deyirlər quya onlar ilkcə böyük oğullarını imam təyin etmişdilər vəli şərayit əvəz oldu və onlar cavanlıqda öldülər və tanrı da məcbur oldu obiri oğullarını imam təyin etsin. Gərçəkdən farsçılar 21ıncı yüzildə eyni əski yunan əsatirləri kimi tanrını insan xususiyətləriylə və ayrıca özləri kimi adamlara bənzədirlər və fikr edirlər tanrı evrənə hakim olmayaraq və onu doğru düzgün tanımayaraq, adamlar kimi yanlış yapır və ya bir şeyi yadından çıxarır və Bəzi adamlar kimi sözünün üstündə durmayaraq onu dəyişdirir.

Fars şiəliyi bəda teorisini quran`ın bir ayəsini təhrif etməklə düzəldir (rəəd 13/ 39: يَمحـوالله مايَشاءُ و يُثبِـتُ: tanrı hər şeyi istəsə aradan aparır və ya sabit edər).
Fars şiəliyinin bəda əslinin yanlış olduğuna quran da olan çoxlu ayələr vardır (taha 20/ 5 : الـرَّحْمَنُ علـى الْعـرْشِ اسْـتَوَى: tanrı ərş üzərinə əgəmənlik qurmuşdur; «nisa 4/ 126 : وَلِلّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَكَانَ اللّهُ بِكُلِّ شَـيْءٍ مُّحِيطًـا : göylərdə və yerdə hər şey tanrıya aiddi, tanrı hər şeyi quşatıcıdı (hər şeyə əhatəsi vardı».
Bəda haqqında ibn babuye fars şiəliyinin tərsinə deyir« mənsur ibn hazim nəql edir, əba əbdullah dan soruşdum aya olabilir bir gün bir ittifaq düşəki tanrının elmində yoxuydu, dedi yox, hərkəs beylə desə, tanrı onu zəlil və rusvay etsin, yenə də dedim hər nəmənə vardı və olacaq tanrının elmində varıydı, dedi bəli ondan öncəki, xalqı yaratsın». (Ət-tovhid s 334, usul kafi 1/481, rəqəm 9-10)

12-3-6-ğeybət teorisi

İmam zaman və ğeybət çağı
imam həsən əskəri nin oğlu sanılan mehdi 5 yaşına kimi gözlərdən ğeyb olaraq özünə naib seçərmiş beyləliklə 4 nəfər naib ard arda gəldilər və onlar xalqın malın və varını alırdılar və guya imam zamana yetiridilər bəlkə o zuhur üçün işələtsinlər, sonuncu naib səməri adındadı, o ölərkən ondan sonra kimin naib ulacağını sordular və o dedi daha naib seçmə zamanı qurtuldu və imam zaman böyük ğeybətə gedir (ğeybət-i kobra), şayəd şiə, naib məsələsindən qurtulmaq istəyirdi və məxsusən şiə böyükləri imam zamanı görmək istəyirdilər. Ama bu gərçəkləşəbilmirdi.
cabir lovhu mətn cəhətindən müşkülə düşdüyü üçün yəni ikinci sual üçün ğeybət teorisi düzəlibdi: imam əskərinin heç vaxt uşağı olmadı və bu mövzunu onun qardaşı cəfər vurqulayıbdı, imam əskəri`nin mirasi qardaşı cəfər və anası arasında bölündü (1-əlməqalat və əl ferəq s102, 2-ferəq iş-şiə s96, əlmuntəqi 31, imam zəhəbi və nobəxti) və ayrıca heç cürə tarixi sənəd onun uşağının olduğu haqda yoxdur, farsçı dinçilər, yalançı hədislərini doğrulamaq üçün, yalanı

yalan üstə danışmağa məcbur qalırlar və imam əskərinin oğlu cəfər üçün, cəfər-I kəzzab yəni yalançı cəfər ləqəbi verirlər (bu ləqəbin qarşısında 6ıncı imamada cəfər sadıq deyirlər) və onun yalan danışdığını söylərlər, və imam əskəri`nin olmadığı bir oğlunun, ğeyb olduğunu, həmişə diri olmasını və ayrıca bütün xilqətə sahib olaraq, tanrı məqamında olduğunu savunarlar.

-imam əskəri`nin sonsuz olması səbəbiylə müxtəlif şiə firqələri vucuda gəldi və bir sırası Yalvaclığın, h. Muhəmməd də qurtulduğunu dəlil gətirirərək, imamlığında imam həsndə qurtulduğunu önə sürdülər və ya bir iddəsidə onun qardaşlarını imam tanıdılar.

Ğeybət teorisi əslində yəhudiyət dən götürülmüşdü, birsıra batılı müstəşriqlər şiənin kökünü yəhudiyət bilirlər (əl-əqdiyə vəş-şəriyə, s 192), ibn səbə yəhudi olaraq h. Əli zamanı yaşayırdı o sonralar müsəlman oldu və h. Əli şəhid olduğunuda onun ğeyb olmasını önə sürdü.

Ğeybət teorisinin fars şiəliyi tərəfindən düzəlməsinin nədəni

fars şiəliyi yalnız önəmli bir illətə xatir ğeybət teorisini düzəldibdi oda ğeybət zaman dini liderlərinə naiblik məqamı qazandıraraq onları qutsal göstərmək və xalqın canına və malına hökm edəcək otoritəyə sahib olmaları üçündü.

Fars şiəliyinin böyükləri imam zamanın ğeybətinin nədəninini, onun qorxaqlığı bilirlər, və bu üzdəndə öncəki bölümlərdə dediyimiz kimi onun 180 adı vardı, və biri xaif dir və xaif yəni qorxaq, bir hədis də beylə yazılır: محمد بن يحيى عن جعفر بن محمد عن الحسن بن معاويه عن عبدالله بن حبله عن عبد الله بن بكير عن زراره قال سَمعت ابا عبد الله (عليه السلام) يقول ان للقائم (عليه السلام) غيبته قبل ان يقوم و لم قال انّه يخافُ و اَو مَأ بيدهِ الى بطْنه يعنى القتل: əba əbdullah dan soruşular imam zaman niyə ğeybət edir, buyurdular : o qurxur və əl iylə qarnına işarə edir yəni qurxur qarnını sökələr və öldürələr.

Halbuki quranda tanrı birini elçı yolladığında onu mühafizə etdiyini söylər və onu qorxmadan və açıqca sözlərini deməyə təşviq edər, ayrıca səhabələrdən nəql olunubdur guya savaş meydanında şiddət daha çox olanda onlar peyğəmbərin dalına sığınardılar. Və nəcür

qorxağın biri yardımcılarına sığınaq nuqtəsi və dayaq nuqtəsi olacaqdır?.

12-3-7-əliçilərin imam zamanı tanrının saleh bəndəsidir

mehdi məfkurəsi, dünyada olan dinlərin çoxunda vardı, və dünyanın, adil və saleh insan tərəfindən yönətilməsi arzusu, bütün insanlarda vardı. Qutsal quran`ın yorumuyla dünya salehlərə aid olacaqdı, islami məzhəblərin hamısında özəlliklə bütün şiə qollarında, mehdi təfəkkürünə inanılır və onun gəlməsiylə dünya ədalətlə dolacaq və zülümlərə son verəcəkdi,

-bizlər 12 imama inanırıq və bu bir inanc dır, və qondarma tarixi olaylara və yalançı hədislərə niyaz yoxdur, ancaq bu bizim dini inancımızdır, və 11 imama sayqı göstərərək onların düzgün və ağla uyqun olan hədislərini (cəl olunmamış hədislərini) və kitablarını öz iyiliyimiz üçün yaşayışımızda uyqulayırıq, və 12inci imamada öz isteedad və yetənəkliyilə tanrının saleh bəndəsi olduğu üçün və insanların sayqı göstərdiyi üçün ehtiram qoyuruq, və beylə inanırıq o quran ayəsi əsasında «əmrohom şura bəynəhom» gələcəkdir, və bizim vəzifəmiz ortamı onun gəlməsi üçün hazırlamaqdı, bu ortam, xalqın onun iyiliklərinə inanmasıyla, şura vasitəsiylə və tanrının köməyilə mümkündü. çünki tanrı buyurub (rəəd 13/ 11 إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ..: Bir qovm öz əhvalını dəyişməyincə tanrı onların əhvalını dəyişməz..).

Ayrıca Azərbaycan şiələri ayrı din bilginlərin o cümlədən farabı, əhməd yəsəvi və matridi, bəktaşi və onlar kimi din bilginlərinidə imam tanıyaraq onlara sayqı duyar və əlbətdə onlarında məsum olmadığına inanırlar və yalnız ağla uyqun öyüdlərini yaşamlarında işlədərlər.

Ayrıca çoxlu ayrı dinlərdə də, gələcəkdə imam mehdi kimi bir şəxsin gəldiyinə inanırlar, və buna sadəcə bir dini inanc kimi inanırlar və niyazda yoxdur yalançılıqla ona qol budaq verələr; müsəlləmən farsçıların yalançı hədislərinin arxasında insanlara

höküm sörmək üçün və onların var yoxuna sahib olmaq üçün gizlin niyətləri olmalıdr.
H. Muhəmməd buyurur: əgər qiyamətə bir gundə qalmış olsada tanrı mənim əhl betim`dən bir nəfər mənim adımda və atası mənim ətamın adında yollayacaq və zülümlü dünyanı ədalətlə dolduracaq.

12-3-8-fars şiəliyinin imam zamanı, ırqçı farsçıların numayəndəsidir

farsçıların imam zamanı farsçılıq təfəkkürünü yansıtmaqdadır və islami təfəkkürdən yoxsundur, onların imam zamanı soyqırımçı, yıxıcı, öldürcü və şikəncə verəndi:
«ğibe-ye nemani s 234» kitabında və eynən bəhar ul ənvar da(c 52, s 348,) gələrək yazır: əbi həmzə səmali, imam bağır dan nəql edir: mehdi nin işi yalnız öldürməkdi və heç kimsədən tövbə qəbul etməyəcəkdi. Və o öldurmək üçün görəvlidi., S 291 də deyir: imam zaman, muhəmməd dinindən başqa bütün insanları öldürəcəkdi. S 357də bəşir nəbal ravi olaraq, imam bağır`dan nəql edir: qəssablar qoyun kəsən kimi imam zamanda insanları kəsəcəkdi, və imam zaman bütün yaralılar və qaçanlarıda qılıcdan geçirəcəkdi(s 353), və imam hüseynin qatillərinin nəvələrinidə bu qətlə razi olduqları üçün öldürəcəkdi(s 313) və kişiləri öldürəcək və qadınların qarınlarını sökəcəkdi (s 389).
«Əlğeybə, əlnemani-308» kitabında yazır «imam zaman gəldiyində 8 ay qırqın salacaq bəni şibə dən başlayacaq və onları kəbə də asacaq sonra qoreyş`in hamısın qılıcdan geçirəcək».
Bəharulənvar, təfsir əyaşi, əlborhan və-əlsafi kitablarında yazır: « imam zaman gəldiyində yəzid və yardımcılarını dirildəcək və onları öldürəcək, h. ayişə`ni də dirildib zina həddini onun üçün yapacaqdır, sonra mədinə yə gəlib əbubəkr və ömər olan hücrəni dağıdıb və onları qəbirdən çıxarıb bəqi də asacaqdır»,
«əlğeybə, əl-nemani-232-239» yazır « imam zaman heç zadı diri buraxmayacaqdır, qaçanları öldürəcək və yaralıları qətlə yetirəcək».
Yenədə deyir : imam zaman əsla, h. Muhəmməd kimi yumuşaq və

incə davranmayacaq bəlkə o qatı olub və qəddar və rəhm etmədən düşmənlərini qıracaqdı, o bütün əsirləri və yaralıları rəhm etmədən öldürəcəkdi, və heç kəsdən tövbə qəbul etməyəcəkdi (əlğeybə, əl-nemani-153, Bəharulənvar 52/353).
İmam zaman ərəblərin kökünü kəsəcəkdi, bu üzdən ərəb şiələridə böyük təhlikəyə düşəcəklər (əlğeybə, əl-nəmani-155, Bəharulənvar 52/349), h. Rəsulun qəbiləsi qoreyşi bütünüylə qıracaqdı (əlirşad 411, Bəharulənvar 52/338).
imam zaman gəldiyində nufusun böyük çoğunluğunu öldürəcəkdir: القائم عليه السلام اذا قام بالسيف قتل من الف. تسعمانه و تسعا و تسعين: imam zaman qiyam etdiyində hər 1000 nəfərdən 999 nəfərin öldürəcəkdir (bəhar ulənvar c24, s41. Beəy il-həsənə və əl-hüseyni əl-vilayə, təfsir fərat əl-kufi s 561. Əlzam un-nasib fi isbat ul-höccətül ğaib c1, s 98)
fars şiəliyi inancına görə hər kəs imamların hətta birinə də inanmasa dindən xaric olub və kafir sayılır (mən la yəhzər ul-fəqih) yəni imam zaman hətta çoxlu şiələridə qırıb tökəcəkdi.
bir sıra rəvayətlərə görə imam zamanın ordusu qeyr ərəblərdən olaraq 12000 nəfərdi, silahları qılıc və dəmir börkdü, imam onlara diyəcək hərkimin geyimi(paltarı) sizin kimi olmasa onu öldürün (Bəharulənvar 52/377)., Və nemani deyir: imam zamanın ordusu 313 kişi olaraq əcəm dilər [yəni farsdılar] (əlğeybə, əlnemani-214).
Ayrıca bəhar ul ənvar`da yazır : imam zaman kəbə`dən zuhur edərək 27000 nəfər ordusu var, 25000 nəfəri yəhudi lərdən yeddi si əshab-i kəhf, sonra səlman farsi və malik əştər vardı [bu rəvayət də yəhudilərin nufuzunu göstərir, ordunun qalanı quşqusuz farsdılar, rəvayət irqçılığa dayanmaqdadı, və farsçıların məkkəyə sayib olma arzusunuda içində barındırır].
Fars şiəçilrindən muhəmməd bağır sədr deyir: «imam zaman gələnə kimi nufusun onda doqquzu qırılmalıdır». Şayəd bu səbəblə onlar, imam zamanın işlərinin bir bölümünü özləri görməkdə dilər, mütməinən suriyə, lobnan və əraqdada insanların qırqınları bu qapsamdadı, ayrıca fars şiəliyinin atom bombuna əl tapması təlaşı,

bu qırqınları hızlandırmaq üçündür, yenədə urmu gölünün qurudulmasıda Azərbaycan xalqını məhv etmək üçün bu təfəkkürlə yapılması sanılmaqdadı.
Koleyni deyir : muhəmməd ibn həsən müxtəlif deyişlərə görə 254-255-256-257-258 illərinin birində dünyaya gəlibdi (bəhar ul ənvar2/51-38).
İmam zamanın anası bud vasitəsiylə gəbə olur, nə rəhim vasitəsyilə; və imam zaman bud`dan vucuda gəlir, və əcib ğərib halda dünyaya gəlir və onun anası tam olaraq bilinmir və bu haqda neçə qadından ad aparılır, onun ənası gündüz ona boylu (gəbə) deyildi və boyluluq asarı onda yoxuydu vəli gecə görürlər anası boyludu və sübhə yaxın anadan olur.
İmam zaman doğulduğundan 40 gün sonra ayağa qalxır və yol gedir (bəhar ul ənvar51/30).
Imam zaman gəldiyində məcusi şahı xosropərviz kəsra`nı cəhənmdən nəcat verir və cənnətə göndərəcək və ərəbləri öldürəcək (bəhar ul ənvar52/349, 51/26, 51/-36, əlnecm əl-saqib 135).
ilqinc budur imam zamanın 182 adı vardı və o adların biri «xosro məcus» və digəri «pərviz» deyilibədi (əlnəcm əlsaqib 266). İmam zaman yəhudilərin düzəltdiyi səmbol kimidi və 7 günlük olaraq ibrahim və nuh və.. Piğəməblərin kitabların və quran`ı oxuyurdu (bəhar ul ənvar51/27). Ölülər xoddayacaq və ona uyacaqlar (bəhar ul ənvar53/93).Bir nəfər onun zamanında yaşayacaq 1000 dana oğlu vardı (əlğeybə tusi, 468), imam zamanın kölgəsi yoxdur (bəhar ul ənvar 52/ 322). Onun elmi Peyğəmbərdən çoxdu (əlnəcm əlsaqib 293) bu hədisdə gərçəkdən h. Peyğəmbərə tövhin edirlər; imam zaman gəldiyində 8 ay müsəlmanları öldürəcəkdi (bəhar ul ənvar52/347).

İmam zaman və ğeybət çağı

imam həsən əskəri nın oğlu sanılan mehdi 5 yaşına kimi gözlərdən ğayb olaraq özünə naib seçərmiş beyləliklə 4 nəfər naib ard arda gəldilər və onlar xalqın malın və varını alırdılar və quya imam

zamana yetiridilər bəlkə o zuhur üçün işlətsinlər, sonuncu naib səməri adındadı, o ölərkən ondan sonra kimin naib olacağını sordular və o dedi daha naib seçmə zamanı qurtuldu və imam zaman böyük ğeybətə gedir (ğeybət-i kobra), Şayəd şiənin hədəfi ğeybət naib Məsələsindən qurtulmaq istəyirdi və məxsusən şiə böyükləri imam zamanı görmək istəyirdilər. Ama bu gərçəkləşəbilmirdı.

İmam zaman və yeni din

əl-irşad kitabında şeyx mofid deyir: imam cəfər sadıq buyurdular :« اذا قام القائم "ع" جاءبامر جديد كما دعا رسول الله فى بدو الاسلام الى امر جديد : mehdi zuhur etdiyində yeni din gətirəcək, necə ki h. Rəsul islamin başlanqıcında yeni din gətirdi».

Bəsaer ul-dərəcat kitabında səffar qomi, yunis ibn hərir dən nəql edir: imam cəfər sadıq buyurdular :«qiyamət olmamışdan bizim əhl beytimizdən bir nəfər qalxacaq və davud və al-i davud (yəni yəhudilərin) din iylə hökm edəcək və xalqı öldurməkdə əsla dəlil və açıqlama qəbul etməyəcək.

Tarix mabəd uz-zuhur kitabında imam sadıq dan nəql edir (s 738) : imam zaman tək illərin (fərd il) birində zuhur edəcəkdi və tanrıya and olsun mən görürəm o yeni bir din və yeni bir kitabla göydən beyət alır.

Əlğeybə tul-nemani (s 200) kitabındada onun yeni din gətirəcəyini vurqulayırlar.

Farsçılar imam zamanları üçün otuza qədər özəllik sayarlar, məslən imam zamanın dişqısı (bovl və ğayit) görünməz və dışarı çıxdığında yer onu udar, onun dişqısı müşk dən və ətrdən daha xoş qoxuludur (bəlli deyil niyə yer onu udur və əgər ətrdən yaxşıdır niyə farsçıların yararlanması üçün kullanılmır?), İmam zaman anadan olduğunda pak və təmizdir və duğma olaraq xətnə olunmuşdur, anadan olduğu anda ayaq üstə duracaqdır, möhtəlim olmaz və yatdığı halda ürəyi ayıqdır və hər şeyi görür, kölgəsi olmayaraq, həm ön tərəfdən və həm arxa tərəfdən görəbilir, onun əsnəməsi yoxdur və onun möcizəsi vardır, işə başladığında, nufusun hər 1000 nəfərindən 999

nəfərini qılıcdan geçirəcək və özəlliklə o hər şeyi bilir və heç kəsdən tövbə qəbul etməyəcək və hər kəsi gördüyündə öz elmiylə (yəni məhkəməsiz) qılıcdan geçirəcəkdir.

12-3-9-fars şiəliyi kitablarında tək bir sənəd imam zamanın doğulması haqda yoxdur

fars şiəliyinin böyüklərindən ayətullah asif möhseni, bəhar ul ənvar kitabını nəqd edərək deyir (məşrəə bəharulənvar, 1380 günəş ili m. 2001): bu kitab yararlarına rəğmən mikroblarla doludu; və bu üzdən bu kitabı oxumaq üçün məşrəə kitabını oxumağını tövsiyə edir, (cild 2 s 210), 5inci bab da imam zamanın viladəti haqda yazır və deyir bəharulənvarda 66 rəvayət vardı və deyir yalnız bir rəvayət burada səhih sayılabilir və sonunda bu rəvayəti də rəd edərək deyir: ən iyisi budur bu rəvayəti sahibinə qaytaraq «اقول والاولی رد علمها الی قائلها». İmam zamanın viladəti tarixi haqdada bəhar ul ənvarda 40 rəvayət olduğunu söylər və onların içində yalnız 5inci və 33üncü rəvayəti mötəbər bilir və yenədə onların raviləri haqda quşqu duyur.

12-3-10-fars şiəliyi risalətin davamına və insan ağlının naqisliyinə inanırlar

fars şiəliyində, on ikinci imam, imam həsən əskərinin oğludur və ğeyb olubdur, burada bir sual mətrəh olur, fars şiəliyi, ğədirxom olayını savunaraq deyirlərki : tanrının göndərdiyi elçilər, məhəmməd`də qurtulmayıbdı və ğədirxom gönü h. Muhəmməd, hamının önündə h. Əlini özünə canişin təyin etdi və bu gələnək, on ikinci imama qədər getdi və imam zaman ğeyb oldu, sual buradadır əgər imam zaman ğeyb olubdur niyə Peyğəmbər kimi özünə canişin təyin etməyibdi, və əgər təyin edibdir o kimdir, ayrıca Şayəddə islam dini Peyğəmbər əliylə təkmil olmayıb bəlklə farsçıların imam zamanları vasitəsiylə tamamlanıbdır. Demək olar bu mövzualar kökündən yalan olaraq, yalançı tarixlərdən başqa bir şey deyildir, və koleyni, tusi və babuye kimi sasanlı şahzadaları, islami içdən çürütmək üçün bunları qondarmışlar.

-Əlbətdə ğədir xom da Peyğəmbər h. Əlidən təqdir edibdir və h. Əli nin böyüklüyün yetirir, ama heçkəs onun canişin təyin olduğu haqda bir söz deməyibdir.
-Səhabə`lərdən və yüz yirmi min nəfərdən hazır hacı lardan hətta bir nəfər h. Əli nin Peyğəmbər tərəfindən canişin təyin olması haqda bir söz deməyibdi, aya bütün bu insanlar bir haldaki canlarını islama fəda edirdilər yalançıdılar, insan gərək bir az məntiqli düşünə və yalnız kin əsasında müsəlmanlarla müxalifət etməyə.
-Əcibədirki hətta h. Əli özüdə heçvaxt və sonralar xəlifəliyə seçiləndən sonrada bu haqda bir söz deməyibdi.
-İmamların heç biri bu haqda danışmayıbdı və beylə bir vaqiənin haqqında hətta bir kələmə deməyiblər.
-H. Əli və oğulları imam həsən və imam hüseyn və digər oğulları, hər zaman lazim olurdu üç böyük xəlifə dən difa edirdilər və bir dəfəsində h. osman dan difa edərkən yaralanmışdılar.
-eyn halda h. Əli hər üç xəlifəyə yeri gəldikcə müşavirlik ədedirdi.
-H. Əli üç böyük xəlifənin ehtiramına oğullarının adını əbubəkr, ömər və osman qoymuşdu.
-Əgər bu Məsələ fars şiəliyinin dediyinə görə dinin əsllərindəndi, niyə quran da gəlməyibdi.
-H. Peyğəmbər Niyə sağ ikən heçvaxt canişinlik haqqında bir söz deməyibdi.
Əlbətdə bu haqda onlarca dəlil gətirmək olar və biz burada bunların neçə sinə işarə edərək kifayətlənirik. Və biri istərsə çoxlu qaynaqlar bu haqda tapabilir.
-Göründüyü kimi farsçılar öz yalanlarını subut etmək üçün məcburdular nə qədər enerji sərf edib və ayrı yalanlarla məsələnin üstünü örtməyə çalışsınlar; halbuki düzgün yollarla daha sadə şəkildə məsələyə baxmaq olar, ayrıca farsçılar imamlara yalan bağlamaqla əslində onları böyütmürlər bəlkə onlara tovhin edirlər və onları xorafatlara bulaşdıralar.

12-3-11-h. Əli yaşamıyla seçim yasasının önəminə vurqu yapır

h. Əli`nin amacı bir sıra yanlış inanc və təfəkkürlərin əleyhinə mübarizə etməkiydi, fars şiəliyi həman yanlış təfəkkürləri Məsələn onun tanrı məqamına yetirməsi, ğeybdən bilməsi, h. Əliyə bağlayaraq əslində ona ihanət edirlər və islam dinin sapdırmağa çalışırlar və əslində özlərinə çıxar yerləri sağlamaq peşində dilər.

H. Əli iqtidar sahibiydi və bütün müsəlmanların əmirəlmömününlüyünə yetişibdir və istədiyni öz kitabı nəhculbəlağə də yazıbdır bu haqda neçə önəmli mətləbə işarə olunur :

-h. Əli heç vaqt fars şiəliyinin qail olduğu nə imamət məsələsinə və nə məsumiyət məsələsinə işarə edib və nə ğədirxüu cəryanına toxunubdur, bir ümmətin ən iqtidarlı şəxsi nəcür olar ümmətin ən önəmli məsələlərinə işarə etməmiş olur.

-imam kələməsi quran kitabında, öndər və pişva mənasındadır və itaət olunan hər kəs üçün imam deyilər, bu üzdən hər nəbi, Peyğəmbər, xəlifə və ya bir balaca şəhər və kənddə din haqqında bilgili və xalq tərəfindən bənimsənən insana imam deyilir və bu kələməyə yalançı mənalar yükləmək həm quran`a və həm nəhculbəlağəyə hayqırıdır və dini sapdırmaqdan başqa bir şey deyildi. Və quranda hər öndərə və hətta şərr qruplarının öndə gedəninə əimmə və imam deyilir (tübə 12: əimmətul küfr :ائمَّة الكفر)

-h. Əli nəhculbəlağədə yalnız tanryia istiğasə etməyi düzgün bilibdir və hətta bir kərə də ya muhəmməd və ya ya əli kimi ibarətlər işlətməyibdi.

-Nə quranda və nə nəhculbəlağə də fars şiəliyinin tanrısallaşdırdığı imamların adı gəlməyibdi. Onlara olağan üstü xususiyətlər bağlamaq onlara ihanət sayılır.

-H. Əli özündən öncəki h. Əbubəkr, h. ömər, h. osman xəlifə lərinin hər üçüylə də beyət etdi və onları müxalifləri qarşısında savundu və h. öməri sasanlı dövlətini yıxmaqda dəstəklədi və onun arxasında durdu. Və üç xəlifəyə sayqılı olduğu üçün, oğullarının adını,

əbubəkr, ömər və osman qoydu. Və hətta onu xəlifəliyə seçəndə deyir: «دعونی والتسموا غیری.. و انا لکم وزیراً خیر لکم منی امیراً» : məni boşlayın ayrısını xəlifə seçin, mən vəzir olsam daha iyidir».
H. Əli islam aləminin ən saleh insanlarından olaraq, xalqa ən böyük sayqını duyardı və bütün ömrünü xalqın seçim haqqına sahib olması əslinə vəqf etdi, və onun şəhadətiylə, islam dinin ən böyük gələnəyi, yəni seçim və indiki deyimlə demokrasinin çəkirdəyi yox olaraq yüzlərcə il sonra yenidən kəşf olundu,
aya bilirsiz niyə tanrı və Peyğəmbər bir canişii göstərmədilər, çünki onlar istəmirdilər bir pis bidətin banisi və qurucusu olsunlar, və bu əslə inanmayanlar 14 əsr sonra vilayət fəqih tələsinə düşüblər,
h. Əli, hər üç xəlifə zamanı böyük məsuliyətlərə sahib iydi, əbubəkr zamanı mədinənin qoruması h. Əlinin üzərindəydi və xums paylamasından sorumluydu və darilxilafə katiblərindəniydi, və h. ömər hər zaman səfərə gedərdi h. Əli onun canşini olardı və mədinə bağlarının işləri və sədəqə işləri, h. Əlinin görəvindəydi. Və h. osman zamanı onun vəziriydi. H. Əli, iran savaşlarında, imam həsən və imam hüseyn`in iştirak etməsini və islam xəlifəsiylə birlikdə olmasını istəmişdi.
Vəqti h. Əli xəstə olaraq yatağa düşdü (zərbət alığından sonra) xalq ona dedilər aya sizdən sonra imam həsən lə beyət edək, buyurdular: o sizin özünüzə bağlıdı.
Xəlifə seçimində, abbas, təlhə, zobeyr, səlman, miqdad və əbusofyan h. Əlidən yanaydılar (burada onların niyyətləriylə işimiz yoxdur), aya vəqti neçə nəfərdən biri xəlifəliyə və ya cumhur başqanlığına seçilir aya öz istədiyimiz olmasa gərək özgələriylə savaşmağa başlayaq, fars şiəliyində bu nəcür yol yöntəmdi?.
Xalq Peyğəmbərin sözlərindən və quran dan bilirdilər vəhy həmişəliyə qurtulubdu və heç kəs tanrıyla vəhy bağlantısı olmayacaqdı, ayrıca ərəb dilində movla kələməsi 27 mənası olaraq heç birində xəlifə anlamında deyildi.

H. Muhəmməd tanrının Peyğəmbəriydi, o özünü xəlifə bilmirdi və doğal olaraq özünə canişin seçməyi əsla düşünmürdü, çünki onu tanrı seçmişdi və tanrı heç yerdə, canişin seçmə haqqını ona verməmişdi və bu üzdəndə h. Muhəmməd özündən sonra seçim haqqını xalqa aid bilirdi çünki tanrının quran`ını da xalq üçün gətirmişdi.
Ğədir olayı 110 nəfərdən nəql olunubdu və heç kəs h. Əlinin canişin seçilməsinə vurqu yapmayıbdı, aya 120000 hacının birinində sədaqəti yoxuydu diyə h. Muhəmməd canişinlik sözünü danışmışdı və niyə qərnlər sonra fars şiəliyinin ğeyb bilənləri bunu biliblər.
Fars şiəliyi deyir h. Muhəmməd dən sonra bütün xalq mürtəd oldular 3 nəfərdən başqa, ilqinc burdadı hətta o 3 nəfərdə ğədir də canişinlik məsələsinə işarə etməyiblər.
Fars şiəliyi qiyas məsələsini batil bilərlər vəli məzhəblərinin (öz dedikəlrinə görə dinlərinin) önəmli əslində yəni imamətdə qiyas məsələsinə sarılarlar, özüdə bir batil qiyasa üz gətirərlər. Fars şiəliyi aşura ziyarətnamə`sini imam baqirə münətəsəb bilərlər, bu ziyarətnamə də ən azından 18 yol qarqış və tovhin işlənibdi və bir tərəfdəndə deyirlər o imamlar təqiyə ediblər, bu sözlər əsla birbirləriylə oxumur və demək olar bu sözlərin hamısı fars şiəliyinin özünə müntəsəbdi.
Əgər imamət beyət lə yapilmayir, və h. Əlinin oğulları, doğma olaraq imamdılar, niyə fars şiəliyi deyir xalq ğədirxomda əli iylə beyət etdilər, və niyə imam əli yataqda olarkən xalqın hətta soruşduğu üzərədə, istəmədi xalqdan, imam həsn`in xəlifə olması üçün beyət alsın?.

12-3-12-h. Əli özünü və imam hüseyn`i adi insan bilir

«nəhəc ulbəlağə`də h. Əli`nin dualarındadı : ilahi sən mənim günahlarımı daha yaxşı bilirsən günahlarımı bağışla, və əgər yenidən günah etdim yenidən bağışla və əgər əhdimi sındırmışam və əgər bir söz demişəm və ürəyim onunla müxalifət edibdi məni bağışla» (nəhculbəlağə şərh əbi hədid 6/176).

H. Əli imam həsən`ə vəsiyət edir: əgər bir şey sənə qarmaşıq gəldi bilki sənin bilgin yoxdur çünki sən bilməyərək yaranıbsan və çoxlu işlər var hələ onları bilmirsən və sonralar buna vaqif olacaqsan (nəhculbəlağə şərh muhəmməd əbduh 2/78 əlməarif beyrut).

12-3-13-h. Əli özünə canişin teyin etmədi

şəqiq deyir: h. Əliyə dedilər özün üçün canişin təyin etmirsənmi?, Dedi məgər rəsul allah özünə canişin təyin etdi ki məndə bu işi görəm, əgər tanrının sizlərə nəzəri olsa sizi ən iyilərinin ətrafına toplayacaq, necəki Peyğəmbərdən sonra ən iyilərinin ətrafına topladı (məsnəd bəzzaz, tarix dəmeşq 1/354).

12-3-14-h. Əli özünü məsum bilmir

zeyd ibn vəhəb deyir: yəmən (vəfəd) dən h. Əlinin yanına gəldilər. H. Əli buyurdular və cəmaət yığışdılar, onlar birbir sözlərin dedilər biri dedi bu kişi (h. Əli)yə uymaq tanrıya uymaqdı və onun sözünə baxmamaq tanrının sözündən qaçmaqdı, h. Əli buyurdu : yalan dedin, bu nə sözdü, və həmd və səna dan sonra dedi sizin hamınız yaxşı danışdınız illa ikinci nəfər, o mənə uymağı tanrıyla bir bildi, bir haldaki beylə deyildi və o kəs ki ona uymaq tanrıya uymaqdı o şəxs tanrının rəsulu və elçisi h. Muhəmməd`di (tarix dəmeşq 42/475).

Bu olay açıqca göstərir imam əli, özünə məsum adını qoymaqdan qaçınır və bucür ibartləri işlədənləri qərəzli və müşrik bilir. Əlbətdə burada məsum sözünün mənası, fars şiəliyinin alqıladığı məna yəni anadan doğma günahsız yaradılış olmuşdur, halbuki Azərbaycan xalqının içində məsum sözünün anlamı düzgün və saleh olmaqdır(artıq bilgi üçün baxın: 12-3-18-məsumiyət bölümünə).

12-3-15-h. Əli üç xəlifəni təyid edir

h. Əli nəhəc ulbəlağə də deyir: mənimlə o qovm beyət etdi ki əbubəkr, ömər və osmanla beyət etdi və həman şərtlərlə, bu üzdən heç kəsin etiraz haqqı yoxdur, çünki şura muhacirlər`in və ənsar`ın

haqqıdı və onlar hər kəsə itttfaq etsələr və imam tanısalar, tanrı da onların seçimlərinə sevinər, və hərkəs onların yolundan təənə iylə çıxa, gərək düz yola gətirilsin və qayitmasa onunla savaşmaq lazimdi ta müsəlmanlığa dönsün. (Şiə və təshih nəhculbəlağə 3/7).

12-3-16-əzan və onun artırmaları

ibn babuye deyir: düz əzan budur nə bir hərf əksik və nə bir hərf artıq, vəli bir iddə allah onlara nifrin etsin «muhəmməd və al muhəmməd xeyrulbəriyə» cümləsin iki kərə ona artırıblar və Bəzi rəvayətlərində «əşhəd-u ənnə əliyən vəli ullah» cümləsin iki kərə ona artırıblar və Bəzi rəvayətlərdə « əşhəd-u ənnə əliyən əmirəlmömünün həqqa» cümləsin çoxaldıblar, tanrı və əmiralmömünün haqdı və muhəmməd və al muhəmməd də xeyrulbəriyə dilər ama bu cümlələr əsl əzan da yoxuydu və sonralar əzana artırıblar. (Mən la yəhzər ul fəqih 1/290)

12-3-17-« اَطیعوا الله و َاطیعُوا الرّسولَ وَ اوُلی الأمر ətiullah və ətiurrəsul və oleləmr» və fars şiəliyinin sapdırmaları

-fars şiəliyi quranda bir ayəni tikə parça edərək ondan çıxar sağlamağa çalışır, «nisa 4/ 59 : یا ایهاالّذین آمنوا اَطیعوا الله و َاطیعُوا الرّسولَ وَ اوُلی الأمر مِنکُم: ey inanlar, tanrı, və peğəməbərindən və böyük buyruqçulardan (əmr edənlərdən) itaət edin », fars şiəliyi bu ibarəti imamlardan və əslində də farsçı din adamlarından və müctehidlərindən itaət etmək üçün dəlil gətirirlər, bu ayənin həm mənalanması yanlışdır və həm imamlara mənsub edilməsi yanlışdır, əgər tanrı istəsəydi eimmə yazardı və şübhə buraxmazdı.

Daha önəmli Məsələ fars şiəliyi sapdırmasında onların ayəni tikə parça etmələrindədir, quran`a baxarsaq bu ayənin ardından gələn mətləb ilk bölüm qədər, önəmli və yol göstəricidi, tanrı ayədə buyurur : « nisa 4/ 59:

یا ایهاالّذین آمنوا اَطیعوا الله و َاطیعُوا الرّسولَ وَ اوُلی الأمر مِنکُم فَإن تنا زَعتُم فی شئی فَرُدَّهُ الی الله و الرسول ان کُنتم تؤمنون بالله والیوم الاخر ذالک خیر و اَحسَنُ تاویلاً :

ey inanlar, tanrı, və peğəmənərindən və böyük buyruqçulardan (əmr edənlərdən) itaət edin, hər hansı bir xususda anlaşma (ixtilaf) olursa onu tanrıya və Peyğəmbərinə rucu edərək həll edin bir haldaki axirətə inanırsınız bu daha xeyrli və sonuc baxımından daha yaxşıdır»,
göründüyü kimi ikinci bölümdən çoxlu sonuclar çıxarmaq olar, vəli fars şiəliyi bu bölümü işinə yaramadığı üçün ya gətirməz vəya mənasın sapdırar, bu bölüm açıqca göstərir «oleləmr» də ixtilaf imkanı vardır bu halda bu ayəni fars şiəliyinin dediyi kimi imamlara mənsub etsək əmələn məəsumiyət və ismət məsələsi tamamən sual altına gedir, yəni tanrının buyurduğuna görə, əlbətdə ki bilgi sahibi olan «oleləmr» itaət olunmalıdılar, ama hər yerdə ixtilaf varsa, «oleləmr» yox, bəlkə tanrının sözü quran, və Peyğəmbərdən qalan təcrübələr, əsas tutulmalıdır.
Nəsa sürəsinin 59uncu ayəsi Peyğəmbər zamanından uzaq gələcəklərə çağırış olaraq yorumlamalıdı, gərçəkdən bu ayədə dövlət və hökümət məsələsindən söz getməyibdi və burada dini bir anlayış söz konusudu, və tanrı, çox dərin bilimlə, insanları, güc və bilgi sahibləri olan buyruqçulardan (amir) itaət etməyə və onların sözünə qulaq asmağa çağırır, və bilafasilə bu iş üçün insanlara uyarı yapır, tanrının uyarısı neçə boyutludu, bir tərəfdən bu uyarı nişan verir yalnız h. Peyğəmbər istisnadı, çünki Peyğəmbər vəhy vasitəsiylə hər zaman lazim olduğunda uyarılırdı, ama qalan amirlər, hər zaman yanlış işlər yapabilirlər və quran açıqca itaət edənləri xətab qərar verir, və amirlər, itaət edən insanlar tərəfindən, hər ləhzə və hər an diqqətə alınmalıdı, şübhəli və ixtilaflı konular quranla və ağılla ölçülməlidi, doğal olaraq quran`a rucu etməyin bir yolu seçim (şura 26/ 38 : əmrohom şura bəynəhom: işləri öz aranızda şor və məşvərətlə yapın) olmalıdır, bu ayənin bir ayrı boyutuda vardı: h. Peyğəmbərdən başqa, hər ayrı insan üçün xəta etmə imkanı vardı. Ayədə Peyğəmbərdən başqa, mömünlərin heç biri ayırd olunmur, bu ayə açıqca hər tür ismət və məəsumiyət

məsələsini rəd edərək insanların xəta edəbiləcəyini önə sürür və quran və Peyğəmbəri (yəni quran`ın uyqulamasından çıxan təcrübələri və ağılı) ölçu verir.
Üçüncü boyutu insanların ağlına vurqu yapmaq məsələsidi çünki insanlar ixtilaflı konularda bir vəsilə iylə bu işləri quran`a və Peyğəmbərinə həvalə edəbilərlər və oda ağıldı. Beylə olmasaydı mütməinən amirlər quran`ı daha iyi tanıyırdılar və ilgili ayəni uyqulayabilirdılər, ama tanrı onların qurandan iyi alqılamalarını istəməkdədi və zamana uyqun yorum yapmaları söz konusudu və buda yalnız ağılla olabilir.
Nisa 4/ 59uncu ayəni təsdiq edən ayrı bir ayə əhzab 33/ 6ıncı ayədi,
« كِتَابِ اللَّهِ مِنَ فِي أُمَّهَاتُهُمْ وَأُوْلُوالْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ
مَسْطُورًا تَفْعلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَن:
Peyğəmbər mömünlər üçün atadır (onların nəfəslərindən və ayrı deyişlə canlarından onlara yaxındı) və qadınları mömünlərin anasıdı, qohumlar tanrının kitabında Bəziləri bəzisinə mömünlərdən və muhacirlərdən (irs aparmaqda) daha irəlidi, ancaq arxadaşlarınıza vəsiyətlə yaxşılıq etməyiniz müstəsnadı və bu, kitabda yazılıbdı», bəzən və çoxu kəz farsçı şiəçilər bu ayədən hökümət anlayışı çıxarırlar, və sonrada vilayət fəqih məfhumunu tovcih edərək quya vilayət fəqihdə, Peyğəmbər kimi, xalqın varlığına sahibdilər, halbuki bu ayədə sərahətən Peyğəmbərə yalnız qohumluq yaxınlığı şəkildə (özü ata olaraq və qadınlarıda mömünlərə ana olaraq) mömünlərə tövsiyədə bolunur və gərçəkdən Peyğəmbərə istisna olaraq baxır, və vəhy məsələsini göz önünə alarsaq bu mövzua insan ağlıcada doğal olur, bu ayədə hakim unvanında və hökümətçi şəklində bir unvandan söz getmir, bu ayədən aydınca alqılamaq olar, hər mömün və ayrı deyişlə hər insan və hətta h. Peğəməbər, yalnız bilgili olduğu üçün xalqa hökm edəbilir və onunla xalq arasında kitab (yəni quran) ölçüdü və h. Peyğəmbər və qadınları, mömünlərə ata və ana olaraq, onların boynunda özəl haqları var və quran bu unvanı istisna olaraq və hikmət üzündən onlara veribdi, və hər ayrı

şəxs, ata və ana ünvanıyla yox bəlkə mömün (bilgili) olduğu üçün hakim olabilər və xəta yapdığında, xalq, hakimə yox, bəlkə quran`a və onun tövsiyələrinə uyacaqlar.
Nisa 4/ 59uncu ayənin yeniş nədəni (nuzul səbəbi) haqda deyilir: təbuk savaşına hazırlanırkən bir iddə, h. Peyğəmbərə dedilər, biz gedək ata anamızdan izin alaq və bu ayə yendi, ayənin yeniş nədəni və ayrıca «Peyğəmbərin qadınları mömünlərin anasıdı» cümləsi, ayədə olan ilk cümlənin mənasını «Peyğəmbər sizin atanızdı» şəklində bəlirləməkdədi.
«Nisa 4/105 : إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلاَ تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا:
(ey muhəmməd) gərçəkdən biz quran`ı sənə həq olaraq göndərdik, tanrının göstərişiaylə insanlar arasında hökm edəsən, xainlər üçün modafiə etmə», bu ayədə sərahətən nişan verir hətta Peyğəmbərdə quran`a rucu edərək xalq arasında hökm edirdi, demək olarki qurandan alqılanan sözlər bizlərə ən önəmli qılavuzdu.
Hökümət məsələsinə gəlincə farsçılar önəmli sapdırmalara əl atırlar, onlar islam dininin ğayəsini vilayət fəqih olaraq, görürlər halbuki qurandan beylə bir qavram çıxarmaq, bir növ sapdırma və təhrifdi.
1-Peyğəmbər və ailəsi, hakim olaraq yox, bəlkə quhum, ata və ana olaraq xalqa tövsiyələrdə bolunur (nisa 4/ 59).
2-islam təfəkkürü böyük qapsamda və türkçülük məfkurəsidə onun içində, bənzər sistimlərə sahibdilər, beyləki türkçülük və ayrı deyişlə milliyətçilik, dövlət qurmaq üçün yox, bəlkə insanlara və yanısıra dövlət adamlarına yön verməlidi, Məsələn ziya gökalpyən dediyi kimi vəqti milliyətçilik təfəkkürü avrupada yerində uturaraq millətlər tərəfindən bənimsəndi, o millətlər, heç vaxt istemar altına girməyəcəklər və onları aldatmaq, istemarçılar tərəfindən bu rahatlıqda mümkün olamayacaqdı, onlara hər cür dövlət hakim olsada fərq etməyəcəkdi, bunu örnək olaraq verdik, əgər türklər milliyətçiliyi bənimsəmiş olsalar, hətta müstəmləkə olsalarda, istemarçıların oralarda gələcəyi olmayacaqdı, bunlara tay islam dini də eylədi, əgər insanlar quran`ı düzgün alqılasalar, heç cürəsinə zidd

insani, diktator və ırqçı hərəkətlər, onları yönətməyəcəkdi. İndi hər tür hökümətdə iş başında olsada fərq etməyəcək.
3-quranda, bütün ayələr dövlət adamlarına yox bəlkə mömünlərə tövsiyələrdə bolunur, yəni insanların vucdan və düşüncələriylə işi vardı. Və bu Məsələ yönətimin aşağıdan yuxarıya doğru hərəkət etməsini sağlamaqdadı və türkçülük məfkurəsidə islamın bir parçası olaraq beylə hərəkət etməlidi.

12-3-18-məəsumiyət

fars şiəliyi məəsumiyət üçün bəzən təthir ayəsini dəlil gətirərlər halbuki təthir ayəsi beylə anlam verməyərək yalnız Peyğəmbərin qadınlarına xətab edir və buyurur: düzgün davranın və o halda tanrıda sizi kötülüklərdən qoruyacaq (əhzab 28/ 33).
Gənəlliklə, fars şiəliyinin dini öndərləri, öz dini qayda və usullarını, «altı kotob» kitablarından (sünnülərin hədis kitablarından) subut etməyə çalışırlar, yəni indilikdədə fars şiəliyinin yararlandığı qaynaqlar, islamin ilk çağında yazılan kitablara dayanır və onların da hamısı sünnülərə mənsub olunubdur, Məsələn fars şiəliyinin bir əslı, özünə özgü(xas) imamət əslidir, əlbətdə imamət əslini farsçıların quraşdığı şəkildə və imamları tanrısallaşdırma şəklində, heç ayrı firqə və məzhəb və o cümlədən Azərbaycan şiəliyidə qəbul etmir, imamətdə məəsumiyət əslini subut etmək üçün, farsçıların heç bir qaynaqları və düzgün hədisləri yoxdur, hətta özlərinin dediyinə görə «dördlük səhah» kitablarında hətta birdana hədis bunun subutu üçün tapmaq olmaz, bu üzdən farsçıların tələşları, bunun subutu üçün, «altı kotob» hədislərindən bir şeylər düzəltməkdir, o hədislərdə də açıq aydın bir şey olmadığı üçün təhrifə və yalan danışmağa üz gətirirlər, və hətta onların rəddinə olan hədislərin bir bölümünü ayıraraq özlərinə qaynaq kimi istifadə edirlər. Hər halda «altı kotob» kitabları bütün islam aləminin qaynağı olaraq farsçılarında əsli qaynaqları kimi sayılır.
Quran şura surəsi, 26/ 38 inci ayə əsasında (əmrohom şura bəynəhom: işləri öz aranızda şor və məşvərətlə yapın) h.

Peyğəmbərdən başqa, hər ayrı insan üçün xəta etmə imkanını söyləyir, və ayədə Peyğəmbərdən başqa, mömünlərin heç biri ayırd olunmur, bu ayə açıqca hər tür ismət və məəsumiyət məsələsini rəd edərək insanların xəta edəbiləcəyini önə sürür.
Nisa 4/ 59uncu ayə də əməldə məəsumiyət məsələsini rəd edir bu haqda «ətiullah və ətiurrəsul və oleləmr » bölümünə rucu edəbilirsiniz.
-H. Əli heç vaqt fars şiəliyinin qail olduğu imamət məsələsinə nə işarə edib və nə məəsumiyət məsələsinə işarə edib və nə ğədirxum cərəyanına toxunubdur.
-H. Əli heç vaqt fars şiəliyinin qail olduğu imamət məsələsinə nə işarə edib və nə məsumiyət məsələsinə işarə edib və nə ğədirxum cərəyanına toxunubdur.
Azərbaycan türkləri arasında məsumiyət və ismət kələmələri, gənəl olaraq abır və həya mənasındadır və farsçıların alqıladığı, yəni anadan olma və günahsız olma və ya tanrı tərəfindən firiştələr kimi yardılışdan pak olmaq mənasında işlənmir, vəqti Azərbaycanlılar deyir imam məsum və ya ismət sahibidir yəni imam abırlı həyalı insandır, yəni imam pak adamdır ayrı deyişlə düzgün adamıdır və zülmə qarşıdır və əsla onun mənası yaradılışdan imam olaraq yaranmış mənasında deyildir.
Farsçılar məsumiyət kəlməsini sapdırılar, gərçəkdən əgər məcusi şiəçilri və onların müctehidlərinin amacı, məsumiyət kəlməsından, yalnız inac olaraq qalsaydı işkalı yoxuydu və bir nuv inanc kimi dyərləndirlirdi, ama bu cür din adamları bu sözlərə vurqu yapmaqdan amacları əslində özlərinə məsumiyət qazanmaqdır və nəhayətən özlərini tanrısalaşdırmağı hədəf tuturlar və qudrət və güc peşində olaraq mali çıxarlar dalısıcadılar.
Bizim müctehidlər gərək məsümiyət kimi yanlayış təfəkkürlərdən bəraət qazanmış olalar, hər halda əgər hər bir dəlilə görə məslən hökümət təzyiqi və ya əvam inancı olaraq onları savunmaq məcburiyətində olalar, lazimdir açıq aydın özgələrinin

tanrısallşdırmamağına açıqlıq gətirsinlər və dini alət etməkdən və çıxar peşindən olmaqdan uzaq dursunlar.

12-3-19-əliçilərin ən güvənilir kitabı quran dı

əliçilərin qutsal və güvənilir kitabı quran`dı və onun yanında nəhculbəlağə və imam cəfər sadıq`ın sözləri və qutsal quran`a açıqlıq gətirmək üçün imamlalarımızın yazdıqları yararlanır, Bunların yanında əhl sünnətə mənsub ilk iki əsrdə toplanan hədislərdə bizim dini qaynaqlarımız sayılmaqdadır, aydındırki quran dan başqa hər kitab və hədis və cəfəri fiqhi, təhrif üçün kontrol edilməli və yararlanmalıdır.

Farsçılar nəhculbəlağə kitabında şəqşəqiyə xütbəsinə çox təkid edərlər beylə ki quya nəhculbəlağə də yalnız bir xütbə vardı, bu xütbədə üç böyük xəlifəyə alçaldıcı sözlər deyilibdi, bu xütbənin gənəl anlamı, mətni və ruhu nəhculbəlağənin o biri xütbələriylə çəlişgidədir.

Şəqşəqiyə xütbəsi yalnız "əkrəmə məli ibn əbbas" dan nəql olunubdu, bu şəxs xəvaric dən iydi, və amacı təfriqə yaratmaq ıydı, halbuki h. Əlinin mənbərdə böyük xəlifələrə rəhmət oxumağı və onları böyük bilməsi 80 ravi dən nəql olunubdu vəli fars şiəliyi bunları deməzlər. Və h. Əli dəfələrcə mənbərdə deyirdi heç kəs məni əbubəkr və ömərə üstün bilməsin. Əllamə əmini əkrəmə`nin, h. Fatimə haqqında rəvayətlərini rəd edir, nəcür olur yalnız bir rəvayətini qəbul edirlər, aya təfriqə yaratmaq üçün deyildi?

Şəqəşəqiə xütbəsində neçə yerdə h. Əli, özündən tərifləyərək, xəlifələrə tovhin edir, hərkəs nəhculbəlağəni başdan sonuna qədər oxusa, bu xütbəni onlara hayqırı görər, bu yöntəm h. Əlinin yoluyla uyqun görünmür. Örnək üçün, h. ömərin ordusuyla rum və iran savaşına gedirkən h. Əlının onu ölümdən qurtarması və onlarca hədis və rəvayət buna qanıtdı (nəhculbəlağə xütbə 134).

Bəzən fars şiəliyi təhrif hünərindən yararlanaraq ayrı cəli xutbələr məslən xutbə tul-bəyan və xutbə tul-iftixar kimi sözləri nəhculbəlağə`yə artırırlar, bunlar yüzlərcə il h. Əli dən sonra cəl

olmuş sözlərdilər və hər cürə tarixi sənəddən yoxsundular bu xutbələr ad olaraq koleyni və səffar qomi kimi şəxslərcə yazılıb, və mətn şəklində umumən 8inci əsrdə batinilərcə və umumən də sufilər və ariflər tərəfidən düzəlinibdir və şəthiyat olaraq (vəcd zamanı söylənən sözlər) tanınırlar.

12-3-20-fars şiəliyi yəzdgerdin qanını imamlara bağlamaq istəyir

yəzdgerdin qızı əsir olaraq h. Hüseyn lə evlənməsi və sasanlı şahlarının qanı h. Hüseyn`in övladlarında axdığı və bu üzdən onların qutsal olduğu məsələsi, bütün fars müvərrixləri və dini bilginləricə vurqulanıbdı (tarix yəqubi 2/147, əlkafı 1/53 və..).

12-3-21-sasanlı yəzdgerd`in qızının qondarma sulaləsi

hicri 4. yüzilə kimi tarixdə şəhrbanu adı səbt olmayıbdı, yəzdgerdin eylə bir qızı yoxuydu, sasanlı əsirlərin içəndə eylə bir qız adı yazılmayıbdı və kərbəlada əsir olanların içində beylə bir şəxsin adı aparılmayıbdı.

Yazarlardan dehxuda, əli şəriəti, mürtəza mütəhhəri`, muhəmməd hüseyn təbatəbayi, seyid cəfər şəhidi kimilərdə beylə bir dastanın cəli olmağını söylərlər. Bəzən bu dastanı rəbiuləbrar (zəməxşəri), kitabından alındığını söylərlər halbuki zəməxşəri`dən 200 il öncə, şuubiyə hərəkatına mənsub fars şiəliyi bu əfsanəni yaratmışdı.

Batılı islam araşdırmacılarından "herman atə, edvard brawn və kristinsən" geçən yüzillərdə farsçılara tarix düzəltmək doğrultusunda və fars şiəliyini canlandırmaq üçün beylə cəli dastanları, cəli olmağına vaqıf olsalarda, onları böyüdüb və gərçək hadisələr kimi göstərmişlər.

Fars şiəliyinin Peyğəmbəri olan koleyni, sasanlı şahzadə`lərini və onların gələnəkəlrini diriltmək üçün beylə dastanları toplayıb və şiəliyin əsası kimi xalqa yeridibdi.

Şəhrbanu adı ilk dəfə «həbaer ud-dərəcat» (muhəmməd ibn həsən səffar qomi, ölüm ili 290 q) kitabında gəlib və sonrada koleyni bu

dastanı fars şiəliyinə yararlı görür və ona qol budaq verərək usul kafi (c 2, s 369) kitabında yazır, rəvayət də beylə yazır: yəzdgerdin qızı əsir olur h. ömərin yanına gətirirlər, qız üzünü tutaraq deyir «vay hörmüz`ün tufağı dağıldı», h. ömər onun dilin bilməyərək deyir bu şəxs mənə söyüş etdi, h. Əli buyurur ey ömər sənin haqqın yoxdur ona bir söz diyəsən, sənə gərək bu qıza ğənimət kimi seçim haqqı verəsən, qız imam hüseyni seçir və h. Əli onu imam hüseyn`in nikahına gətirir, və əli ibn ül-hüseyn anadan olur və ona ibn ul-xeyrəteyn (iki seçkinin oğlu yəni ərəblərdən bəni haşim və farslardan sasanlı sulaləsi) deyirlər. Fars şiəliyi beylə mələz toxumlar və nəsillər düzəltməyi geçən min ildə daima dəvam etdirmişdi və həmişə çalışıb koleyni, tusi, məclisi, kaşani, cəzairi, xoməyni və xaminei kimi adamları həm imamların nəslindən və həm yəzdgerdin nəslindən törədilmiş olmasına önə sürsün. Və beyləlikə münafiqanə şəkildə həm müsəlmanlar arasında şübhə yaradaraq onlara qutsallıq düzəldirlər, və həm ırqçı təfəkkürlərini ayaqda tutmaq istəyirlər.

Yuxarıda qeyd olunan rəvayət həm sənəd və həm mətn cəhətindən işkallıdı, raviləri ibrahim ibn ishaq əhməri nəhavəndi və əmru ibn şimr, «elm ur-rical-i şiə» də kəzzab, cəəal şəxslər tanınıblar (ayətullah xoi, möcəm rical əl-hədis, c 1, s 202 və c 13, s 106).

Rəvayət mətn cəhətindən də gərçəklərlə düz demir: 1-tarixdə yəzdgerdin şəhrbanu adında qızı səbt olmayıbdı, 2-islami tarixlərdə Məsələn tarix təbəri, əlkamil (ibn əsir) də beylə bir hadisəyə və yəzdgerdin qızlarının əsir olmağına işarət olunmayıbdı halbuki təbəri ikinci yüzildə, islam tarixini yazarkən, günlük hadisləri və bəzən çoxlu önəmsiz məsələləri açıqlarkən, ama beylə bir önəmli olaya əsla toxunmayıbdı. İslam tarixi və imam səccad zamanı ona « ibn ul-xeyrəteyn» ləqəbi heç yerdə qeyd olunmayıbdı, 3-yəzdgerdin qızı yalnız fars şiəliyinə mənsub kitablarda və oda yalnız 3üncü yüzildən sonra və ixtilaflı olaraq müxtəlif adlarla (səbhan, səncan, nuşcan, şiruyə, hərar, şəhrbanu, səlaxə, ğəzalə, idrak, şahin və

mərdavənd) qeyd olunubdu və çoxunda dastan kimi qeyd olaraq sənəd verilməyibdi [məsudi, yəqubi (ölüm ili 281 q)tarix yəqubi, c 2, s 303., Muhəmməd ibn həsən qomi, tarix-e qom, s 195., Koleyni (ölüm ili 329 q) usul kafi, c 2, s 369., Muhəmməd ibn həsən səffar qomi (ölüm ili 290 q)Bəharulənvar, c 46, s 9., Şeyx səduq (ölüm ili 381 q), iyun əxbar ir-riza, c 2, s 128.Və şeyx mofid (ölüm ili 413 q)əlirşad, s 492]. 4-bu kitablarda isarət zamanı bəzən h. ömər, bəzən h. osman.Ya h. Əli zamanında yazılıbdı, zahirən koleyni də bu çəlişgiyə müəvəccih olaraq ikisinidə qeyd edibdi. 5-imam səccad`ın anası haqqında ən mötəbər sənəd, mədinədə ələvi müxaliflərin böyügü muhəmməd ibn əbdullah «nəfs-i zəkiyə» üçün yazılan mənsur`un məktubdur:

الکامل فی التاریخ.«ما وُلِدَ فیکم بعد وفاة رسول الله(ص) افضل من علی بن الحسین و هو لِأم ولد» c 2, s 570 :

.Yəni: Peyğəmbərin rəhlətindən sonra sizin içinizdə əli ibn hüseyn «imam səccad» dan daha böyük bir şəxsiyət zuhur etməyibdi bir haldaki o bir kənizin çocuğudu), bir haldaki nə muhəmməd tərəfindən və nə ayrıları tərəfindən heç bir etiraz, bu yazı üçün olunmayıbdı. Və cəvab verilməyibdiki o bir sasanlı şahzadənin oğludu.

Ayrıca imam səccad dünyaya gələrkən onun anasının öldüyü yazılmışdı (əxbarurriza, c 2, s 128) və sonrada h.Əlinin kənizlərinin biri onu böyüdür (bəhar ul ənvar, c 46. S 8), beyləliklə demək olar h. Səccadın anası kəsinlilklə kərbəla olayında huzuru yoxuydu, əlbətdə farsçılar sonralar dastan düzəltdilər quya imam hüseyn ölməmışdən öncə atını şəhrbanu`ya verir və o «rey» dağlarına qaçaraq orada ölür və rey`in doğusunda «bibi şəhrbanu dağı» bu üzdən beylə adlanıbdı!. Və orada bir tikinti 888 hicridə düzələrək səfəvi zamanı mərəmmət olubdu. Əlbətdə şeyx səduq (ölüm ili 381 q) bir haldaki uzun müddət rey`də yaşayıbdı beylə bir buqə nin olduğuna işarə etməyibdi. 5-ilqinc buradadır rəvayətlərdə əvvəl imam hüseyn səşhrbanu iylə evlənir və sonrakı gün h. Fatimə onu

islama dəvət edir, halbuki quranda sərahətən kənizlərlə müsəlman olmamışdan evlənməmələrinə tövsiyə edibdi. Və əlbətdə bir sıra rəvayətlərdən h. Muhəmməd onların nikahını oxuyur və h. Fatimə 18 il öldüyündən sonra onu islama dəvət edir və ayrıca şəhrbanu imam həsnlə evlənmir çünki onun oğulları imam deyildi və imam hüseynlə evlənir çünki onunu nəslindən gələnlər imam olublar. Bu rəvayətə görə imam hüseyn h. ömər zamanı 15 yaşında şəhrbanu iylə evlənibdi, halbuki imam hüseyn h. osman zamanı evlənmişdi.

12-3-22-imam hüseyn`in qatilləri kimlərdilər

çoxları fikr edirlər imam hüseyn`in qatilləri kafirdilər, halbuki qatillər onun tərəfdarları və şiələriydi, seyid möhsün deyir ki yirmi min əraq əhlindən, hüseyn ibn əli`lə beyət elədilər ama nəhayət ona xiyanət etdilər və onun əleyhinə üsyan etdilər və onu öldürdülər (əyan uş-şiə əlseyyid möhsün əl-əmin 1/34), hürr ibn yəzid üsyançılardan olaraq onlardan üz dündərir və məcəddədən imam hüseyn tərəfinə geçir bu halda üsyançılara deyir: «məgər sizlər bu saleh bəndəni öz yanınıza çağırmadınızmı?, ama vəqti o gəldi ona əsir kimi yanaşdınız və onun canına qəsd etdiniz, umuram tanrı susuzladığınız gün sizi doyurmasın» (əlirşad ləl-mofid s 234, elam ul-vəra be-elamulhoda ləltəbərsi 242).

Yenədə fars şiəliyi qaynaqlarında bir mətləbdə həzrət hüseynin qatili şimr"in həzrət əli`nin qoşununda olmağından və onun şiə olmasından danışır deyir : « و کـان شـمر فـی جـیش امیرالمـؤمنین (علیـه الـسلام) یـوم صـفین» «səfinə tul-bəhar c1, səfhə 714, və bab şin bədə hil-mim səfhə 492».

12-3-23-fars şiəliyinin imamları elm ğeyb bilirlər

fars şiəliyi imamların ğeyb bildiklərini söylər bu iddia quran`a hayqırıdır, əslində farsçılar özlərinin ğeyb bildiklərini önə sürmək üçün bu iddianı önə sürürlər, halbuki bəzən özlərinin böyüklərində bunun ziddinə yazırar. Kitabın 12-4-24 bölümündə bu haqda daha ayrı bilgilerə əl tapabilirsiniz.

İmam cəfər sadıq`in ğeyb haqqında düşüncəsi
ibn səmak deyir:həccə gedirdim əbdulməlik ibn əəyən`in qardaşı zərarə ibn əəyən`i gördüm, dedi, əgər cəfər iylə görüşdün mənim cənnətə və ya cəhənnmə getməyimi soruş, ravi deyir imam cəfəri gördüm və soruşdum ey rəsul`un oğlu aya zərarə ni tanıyırsınız, dedi bəli o kötü rafizidi, dedim zərarə cənnətlik və ya cəhənmlik olması haqda soruşmuşdu, dedi ona de, o cəhənnəm əhlidi, və artırdı, bilirsən niyə ona rafizi deyirəm, dedim xeyir, buyurdu o fikr edir mən ğeyb elmi bilirəm, və hərkəs tanrıdan başqa birinin ğeyb elmi bilməsinə inansa kafir və cəhənnəmi di (əl-mərifə vət-tarix 1/340).
Şeyx səduq imamların ğeyb elmini bilmədiklərini söyləyir : ومن ينتحل للائمه علم الغيب فهذا كفر بالله، و خروج عن الاسلام عندنا : hərkəs imamlara ğeyb elmi yapışdırmaq istəsə müsəlman olmayaraq kafərdir (kəmal əd-din və təmam əl-nemə c1, yazarın önsözü s 209)).

12-3-24-Azərbaycan şiəliyində imamların görəvi

əliçilik məzhəbində dini məsaildə peyğəmbərlərin və imamların bəlli yerləri vardır, peyğəmbərlər tanrı elçisi olaraq və tanrının bəlli etdiyi və verdiyi din və şəriəti insanlara yetirir və onu yetərincə xalqa açıqlayırlar, və lazim olduğunda vəhy vasitəsiylə tanrıyla bağlantı qurur və əlavə qayda və qanunlar dinə artırırlar, imamlar din və şəriət gətirməklə görəvli deyillər və yalnız xalqın bilmədiyi qonulularda, din qayda və qanunlarına açıqlıq gətirərlər və onları yorumlayırlar, imamlara, bundan çox görəv yükləmək dinə hayqırı olaraq bir nov şirk sayılır, imamlar xalq içində bilgin olduqları üçün və quran və dinə böyük maraqları olduğu üçün bu görəvi qəbul ediblər, əliçilər beylə inanılar imamlar görəvlərini ən iyi şəkildə yerinə gətiriblər və bunun ən aydın göstərgələrindən hətta sünnü məzhəblərin böyük imamları yəni imam hənfi və imam maliki, imam cəfər sadiq kimi imamların məhzərlərində öyrəndikləri olmalarıdı. Ayrıca bütün imamlar çoxlu din adamları tərbiyət edərək quran və islam dininə açıqlıq gətirmək üçün böyük qatqıları olubdur

və onların dalısıca gələn böyük din adamları məslən imam olaraq tanınan imam yəsəvi, matridi, farabi, ğəzzali, nəsimi, füzuli və bəktaşi və çoxları onların öyrətilərindən yararlanıblar və islam aləminə qılavuzluq ediblər və böyük imamlar kimi, dini qonuları xalqa açıqlayıblar və islami və insani fəlsəfəni genişlədiblər və insanların və ölkələrin inkişafına yol açıblar.

12-4-Azərbaycan əliçiliyi və onun fars şiəliyi iylə fərqi

Azərbaycan əliçilik məzhəbi və fars şiəliyi iki ayrı inanc olub və müxtəlif təməllər üstündə oturmuşdu, bu bölümdə ilkcə əliçilik əsaslarının izahı və fars şiəçiliyi iylə muqaysəsi verilir, və sonrada onların özəti aşağı cədvəldə qeydə alınır, bu bölümdə izahlar yiğcam şəkildə olaraq, daha qapsamlı bilgiler kitabın müxtəlif bölümlərində verilmişdi. Bu sözlər Azərbaycan xalqının, öndə gedən din adamlarının və yazarların sözlərinin özəti və yiğcamı kimi sayılmaqdadır.

12-4-1-əliçilər əski türk inancına (birtənkəri) təfəkürünə uyaraq tohid əslinə dərindən inanırlar.

-Fars şiəçiləri zahirdə tohidə inanaraq əslində sasanı kültürü kimi neçə tanrılıdılar, necəki hətta farsçı müctehidlər, yalnız allah adının tək ayə şəklində yazılmasını təhlikəli bilirlər və onları şəfaət ayələriylə birlikdə yazılmasını vacib bilərlər; onlar 14 məəsumu tanrı məqamında sanaraq indilikdə imamzadalarıda o məqama yüksəldiblər.

-Fars şiəliyinin tanrısallaşdırma işi, hökümətə bir malı qaynaq kimi olaraq yorumlamalıdır, Yuxarıda qeyd olunduğu kimi bu qaynaqlar əslində və özəlliklə dünya çapında bu xorafatı məfkurəni savunmaq üçün sərf olunur və əslində iranın qaynaqlarını qurutmaqdadır.

(Bəqərə 2/ 165: وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّهِ جَمِيعاً وَأَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ: Bəziləri tanrıdan başqa, tanrısovları seçirlər və tanrı kimi onları seviərlər)

(əraf 7/ 194: إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ:
tanrıdan başqa tapındığınız şəxslər, sizin kimi qul və adamlardılar, nə qədərdə bağırasınız onlar sizə cavab verə bilməzlər)

12-4-2-əliçilər h. Muhəmmədi, tanrının son peğəməbəri (Yalvacı) olaraq tanıyarlar, quran`ın bir ayəsinə görə (nisa 4/ 165: يكونَ للنّاس على الله حجّة بعد الرّسول: tanrı buyurur mən muhəmməd Peyğəmbərdən sonra höccətimi sizlərə tamamladım), tanrı h. Muhəmməd vasitəsiylə quran kitabını yullayaraq, insanlar üçün, höccətinin tamamlandığını və Yalvaclığın həqiqtən və məcazən sona ərdiyini söylər, əliçilər bu əsasda beylə inanarlar, bu olaydan sonra, tanrı insan oğlu üçün elçı və qutsal kitab yullamayacaq və insan ağlı hər yeni sorunu çözməyə yetgili və güclüdür və insanlar quran dan düşündüklərilə, ağla uyqun hədis, rəvayət və tarixi təcrübələrdən yararlanaraq hər yeni olay və soruna yol tapmaq üçün ağlına rucu etməlidirlər və zamana uyqun yeni yöntəmlər tapmalıdılar.

-Fars şiəçiləri Yalvac dan sonrada tanrının elçı göndərməsinə inanarlar və bu üzdən insanları naqis bilərək onların yetgili və oy (ray) haqqına sahib olmasına inanmazlar, əlbətdə indiki zəmanə də bu düşüncənin nəqədər kötü olmasını görərək, gizçilik və təhrif hunərlərindən yararlanıb bu inanclarını gizlətməyə çalışsalarda, farsçı din adamlarının kitablarında örtülüdə olsa bunları görmək olar (farsçılar başlarını qara basaraq fikr edirlər heç kəs onları görmür, halbuki indiki çağda insanlar bu rahatlıqda aldatılamayaraq, bucür gizçiliklər etgisini əldən veriblər). Farsçılar Peyğəmbərdən sonra imamlar və naib imamların göndərilməsinə inandıqlarından başqa onları tanrısallaşdıraraq tanryia şirk bağlayırlar.

Farsçılar quran sözünü (nisa 4/ 165) danaraq, insanların yenədə diri Peyğəmbərlərə və imamlara möhtac olduqlarına inanırlar, demək olar tanrının sözünü sapdırmaqdan başqa insanlıq aləminədə tovhin edirlər, çünki farsçılar insanları ağılsız, yetənəksiz və başaratsız bilirlər və onların qəyyuma ehtiyacları olduğuna inanırlar, əslində farsçılar, din əsli kimi təbliğ etdikləri bu sözdən ayrı amacları

vardır, farsçılar bu tezislə onların səs (oy) haqqını danırlar və öz dini öndərlərini imam zaman nayibi kimi göstərirlər və onun insanların dininə, malına, canına sahib olduğunu savunurlar və millətin varyoxunu çapmaq istəyirlər.
Əgər qərar olardı insanlar həmişəlik tanrının göndərdiyi Yalvaclar və ya məəsumlar tərəfindən yönətilə, tanrı heç vaxt öz ruhundan ona püskürüb onun xilqət əşraflarından biri etməzdi, gərçəkdən quran kitabında olan ayə (nisa 4/ 165), insanlar üçün böyük nemət olaraq, onlarda «özgüvənlik vermə umudunu» yaratmaq deməkdir, insanlar o andan buyana öz ayaqları üstündə durabilirlər və diktatorlara və yalançı öndərlərə ehtiyacları yoxdur, bunu danan hər kəs insanın şəraftinə və kəramtinə inanmayaraq tanrıya və onun qüdrətinə inanmırlar.
12-4-3-Azərbaycan əliçiliyi, əlimizdə olan quran kitabını təhrifsiz bilirlər. Və tanrının buyurduğu sözü əsasında (hicr 15/ 9: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: şübhəsiz biz bu quran`ı yollamışıq və onu qoruyuruq) onu tanrının qoruduğuna inanırlar və təhrifdən uzaq bilirlər.
Fars şiəliyi başçıları kitablarında quran`ın 17000 ayə olmasını yazarlar və bir sıra ayələrin düzgün olmamasına və vilayət surəsinin quranda əskik olmasına inanarlar. Və Bəzilərində əsli quran`ın, imam zamanın yanında olmasına inanaraq əsli quran`ın həcmini üç qat bilərlər. Şiə başçılarının heç biri, koley`ni dən tutub indiki din başçılarına qədər, quran`ın təhrif olmamasına dayr, heç vaqt imamlardan hətta bir rəvayət söyləməyiblər və bu nişan verirki onlar quran`ın təhrif olmasına inanırlar, tarix boyu fars şiəliyində çox az və bir əl barmağı sayısı qədər, aydın şəkildə quran`ın təhrifsiz olmasını yazıblar.
Bu üzdən də fars şiə başçıları və yazarları özləri də təhrif işində ustadılar, təhrif işi hətta farsçı bilim adamlarınada sirayət etmişdi, onlar açıq aydın quran tərcümələrini təhrif edərlər və hətta yazarları hər yerdə lazım görürlər, kitablarında hər cür təhrifə yer verərlər,

Məsələn ibn hoqəl dən yalançı tərcümələr yaparlar, «tarix təbəri», «Azərbaycan və əbbas mirza», herodot və çoxlu kitablarda bu təhrifləri aydınca görmək olar.

12-4-4-əliçilər quran kitabını tanrı tərəfindən insanlara düşünülür şəkildə yolladığını savunarlar, tanrı quran`ı bəlli bir zamanda və bəlli bir xalq dilində göndərmişsə onların düşünəbiləcəkləri uslubda yollamışdı və müsəlmanlarda onun hərkəs tərəfindən düşünəbiləcəyinə inanırlar, bu üzdən, quran ayələri, tarixsəlcilik ortamında yorumlanabilməsi mühəqqəqdir: bütün insanlar, öz düşüncə səviyələrinə görə, quranı, düşünəbiləcəklər, onu yorumlayabiləcəklər və bəşəri yasalarda və uyqulamalarda ondan dolayılı və dolayısız yararlana biləcəklər.

Sasanlılar dövrü muğlar, kitablarını gizli şəkillərlə yazaraq kütlənin onları düşünəməcəyini savunurdular, əslində müxtəlif yöntəmlərlə onların düşünməsinin qabağın almaq peşindədilər. Demək olar sasanlı moğları, kütlə düşünməsin diyə, kitablarını ima işarələrlə yazardılar və onları heçkəs oxuyabilməzdi, bu üzdən o dönəm kütlələr və hətta əşraf çocuqlarıda savadsız qalaraq, o dönəmdən hətta birdana bilgin vəya ədəbi və elmi və bilimsəl əsər yoxdur və o dönəmdən qalma daşyazılarda beş altı dana qısa sözlərdən çox deyil halbuki neçə min il öncələrə aid olan sümərlərdən, ilamlardan urartulardan on minlərcə yazıt qalmışdır fars şiəçiləri, sasanlılar dövrü sapdırılmış zərtoşt dini moğlarına uyaraq, quran`ın düşünülməsini imkansız bilib və onun düşünməsini yalnız imamlara və sözdə farsçı din adamlarına özgü bilərlər, əslində onlar özlərinin özgələrə üstünlüklərini isbatlamaq istəyərək mali çıxar peşindədirlər (quran`ın düşünəbilirliyi haqda, 10-5 bölümünə baxın).

12-4-5-əliçilər Peyğəmbərləri adi insanlardan biri və saleh olaraq tanrı tərəfindən seçildiyinə inanarlar və quran`ın təkid etdiyi kimi onlara saxta məəsumiyət düzəltəməzlər.

Qutsal quran kitabında açıq aydın, tanrının seçdiyi insanların (Peyğəmbərlərin) adi bəşər olduğuna çoxlu işarətlər vardır.

Tanrı h. Muhəmmədə onun öncəki günahlarından istiğfar etməsini istəyir:
(ğafir/ mömün 40/ 55 : فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ: tanrı Peyğəmbərə buyurur : dözümlü ol və günahlarından tanrıya istiğfar et..)
Tanrı h. Muhəmmədə onun günah və xətalarını sildiyini söylər :
əlşərh 94/ 1-3 : أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ..؟: ey muhəmməd, aya köksünü vəhiyə açmadıq? Və ağırılıq edən günah yükünü sənin çiynindən götürmədik?
Fəth 48/ 1-2: إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا..: ey muhəmməd, sənə böyük fəth və piruzluq verdik ta tanrı sənin geçmiş günalarını bağışlaya və nemətini sənin üçün tamamlaya və səni düz yola hidayət edə).
Tanrı (əsra 17/ 93) h. Muhəmmədin adi bəşər olduğunu söylər :
(قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلاَّ بَشَرًا رَّسُولاً.. : ey muhəmməd, de tanrı pakdı, aya mən sizin kimi bəşərdən başqa olaraq, risalətə seçilmişəm?)
Tanrı (ənbiya 21/ 34) h. Muhəmmədin adi bəşər kimi öləcəyini söyləyir :
(وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ: heç bir bəşərə əbədi yaşam vermədikki sən öləsən onlar qalıcı olalar).
Farsçılar bütün peyğəmbləri, imamları və imamzadaları və imam naiblərini məəsumlaşdıraraq və tanrılaşdıraraq və özlərini imam zamanın və tanrının numayəndəsi kimi məəsum bilib və beyləliklə çıxar peşində dilər, ayrı deyişlə, imamlar üçün yalançı xususiyətlər düzəldərək onları tanrı məqamına çatdırırlar və əməldə islam dinini, şirk günahına bulaşdırmaq istəyərək onu içindən boşaltmağa cəhd göstərirlər.
12-4-6-əliçilər qiyamətə inanararq, quran və ağıl gərəyincə ölənlərin tikrar tikrar dirilməsinə inanmazlar. Quran da və nəhculbəlağə də açıqca buna işarə olunubdu və ölülər qiyamtə kimi əsla dirilməyəcəklər. Özəlliklə ölülərə təvəssül etmək, bihudə iş kimi dəyərləndirilib çünki ölülər heç vaqt dirilərin səsin eşitməzlər.
Bu haqda quran dan olan neçə ayəyə işarə olunur:

casiə 45/ 26: قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ: tanrı sizi dirildir, sonra öldürür ta qiyamtə kimi..

Ya-sin 36/ 31: أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ: məgər onlar özlərindən öncə ölənlərin bir daha onların yanına qayıtmadığını görmürlərmi?.

Mömünün 23/ 15-16: ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ..: (Dirildikdən) sonra siz ölürsünüz, və qiyamət günü yenidən diriləcəksiniz.

Nəml 27/ 80: إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ: əlbətdə sən ölülərə eşitdirə bilməzsən.

Rum 30/ 52 : فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ: (ya muhəmməd) sən ölülərə eşitdirə bilməzsən.

Fatr 35/ 22: وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ: dirilərlə ölülər bir deyil, həqiqətən allah istədiyinə eşitdirir, sən(ey muhəmməd) qəbirlərdə olanlara eşitdirə bilməzsən.

Quranda işarə olan düşüncə h. Əlinin yazdığı nəhculbəlağədədə əynən yazılaraq vurqalanıbdı : «öləndən sonra dünyaya qayıtmaq mümkün deyil.»

Dədəqorqut da ölülərin dirilməyəcəklərinə vurqu yapır: dədəqorqut söyləmiş: rəsul əley is-səlam`ın zamanına yaxın, bayat buyndan qorqut ata derlər bir ər qopdu, oğuzun ol kişi bilicisidi.. Allah allah deməyincə işlər önməz (ilərləməz), qadir təngri verməyincə ər bayımaz (zənginləşəməz), əzəldən yazılmasa ər başına qəza gəlməz. Əcəl vəədə irməyincə kimsə ölməz. Ölən adam dirilməz. Çıxan can geru gəlməz.

-Fars şiəliyi, yəhudiyət dən irs apararq, və əhl həq kimi rəcətə inanırlar və qiyamətdən öncə ölənlərin tikrar diriləcəyini önə surərlər, məclisi kimilərin kitabları beylə xorafatlarala doludur. Farsçılar bu sözlərlə, dolayısız olaraq tənasox təfəkkürünə sarılaraq, özlərini tanrının numayədəsi kimi göstərmək istəyərək və amacları xalqın var yoxunu sağmaqdır. rəcət məsələsi bir növ «ruh tənasoxu : tənasoxe ruh» deməkdir.

-Quran ayələrində açıqca söylənir, heç insan hətta h. Muhəmməd, sözünü ölülərə yetirəbilməz. Vəli fars şiəliyi quran kitabının əleyhinə olaraq imamzada və barqah düzəltməklə həm islam dinini çürütmək istir və ayrı tərəfdən atababalarının sasanlı dinini dirildir və bu yoldan xalqın cibini boşaldır.
Onlar quran da (qesəs 85 : القران لـرادُّکَ الـی مَعـاد: quran`ı sənə yullayan, səni qayıdacağın yerə qaytaracaq) və ya (nəml 27/ 82 : و اذاوقـع القَـولُ علـیهم اَخرَجنـا لهـم دابـه الارض :onlar üçün yerdən bir canlı-dabbətulərz çıxaracatıq), ayələrini təhrif edərək rəcət məfhumunu çıxarırlar halbuki bu ayələr yalnız qiyamətə dəlalət edir, ayrıca quran`ı bütün görürsək, ölənlərin qiyamətə kimi dirilməyəcəyini aydınca görmək olar və buda ağla uyqundur.

Fars şiəliyi rəcət məsələsinə inanır

fars şiəliyinə görə imam zaman və arxadaşları qiyamətdən öncə bu dünyaya rəcət edəcəkdir.
Bəharulənvar(c 13 s210), yazır : «yer yarılacaq, dünyaya ilk gələn hüseyn ibn əli`dir; rəcət umumi deyil, xas adamlar üçündür xalis iman vəya xalis küfr sahibi olanlar üçündür». Təfsir əyaşi də yazır : «hüseyn 75 mn nəfərlə dünyaya rəcət edir və imam zamanın vəfatından sonra 309 il hökümət edir».
Məclisi deyir: h. Muhəmməd və h. Əli də dünyaya rəcət edəcəklər, h. Muhəmməd 50000 il və h. Əli 4400 il hökümət edəcəkədir (bəhar ul ənvar 53/103),
rəcət məsələsi quran`a hayqırıdı və quran təkid edir ölənlər qiyamətdən öncə bir daha bu dünyaya qayıtmayacaqlar.
Fars şiəliyi rəcət məsələsini quran da ənbiya 95inci ayə dən çıxarır:
«ənbiya 21/ 95 : وَحَـرَامٌ علـی قَرْیَـةٍ أَهْلَکْنَاهَـا أَنَّهُـمْ لـا یَرْجِعُـونَ: mümkün deyil bizə sarı qayitmayalar, o adamlar ki (zulm etdikləri üçün) onları yox etdik (fikər edirlər ölüm son aşamadır) ».[1] Fars şiəliyi bu ayəni

---

[1]-

yanlış tərcümə edirlər və yanlış yorumlayırlar, və onların mənaladığı cümlə zahirdə bu anlamı verir quya bütün həlak olanlar və ya həlak olmayanlar hamısı bu dünyaya qayıdacaqlar, halbuki bu ayənin düzgün tərcüməsi beylə dı «həramdı həlak olanlar qiyamətdən öncə birdə bu dünyaya qayıdalar»
öləndən sonra ölülərin bu dünyaya qayıtması yəni rəcət məsələsi quran nəsslərinin ziddidi.
«Mümənün 23/ 99-100 : حَتَّـى إِذَا جَـاء أَحَـدَهُمُ الْمَـوْتُ قَـالَ رَبِّ ارْجِعُـونِ.. Kafirlər öləndə deyirlər bizi birdə qaytar cubran edək halbuki qiyamətə kimi qayıda bilməzlər» və buna tay (ibrahim 14/ 44).
«Yəs 36/ 31: أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُـمْ إِلَـيْهِمْ لاَ يَرْجِعُـونَ: məgər bilmirsiz nə qədər adamları öncələr öldürdük və heçvaxt qayıtmayacaqlar.»
«Səcdə 32/ 12: وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُؤُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَـا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَـا نَعْمَلْ صَـالِحًا إِنَّـا مُوقِنُـونَ: suçluları həsab günü tanrının hüzurunda baş aşağı görüsünüz deyirlər o zaman özümüzü eşitməməzliyə vurmuşduq bizi dünyaya qaytar düz işlər görək».
«Ənam 6/ 27-28 : وَلَوْ تَرَىَ إِذْ وُقِفُواْ عَلَى النَّارِ فَقَالُواْ يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلاَ نُكَذِّبَ بِآيَـاتِ رَبِّنَـا وَنَكُـونَ مِـنَ الْمُـؤْمِنِينَ: ey Peyğəmbər o zamanki onları cəhənnəm odununda görərsən onlar deyir bizi dünyaya qaytarsaz, mömünlərdən olarıq ama onları qaytarsazda həman işləri tikrar görəcəklər».
«Al imran 3/ 185 : كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّـارِ وَأُدْخِـلَ الْجَنَّـةَ فَقَـدْ فَـازَ وَمَـا الْحَيَـاةُ الـدُّنْيَا إِلاَّ مَتَـاعُ الْغُـرُورِ: şəksiz sizin iyi işlərinizin qarşılığı qiyamət günü veriləcək və cənnətdə mutlu olacaqsınız».

İmam həsən`in ricət haqqında nəzəri

imam həsənə dedilər əli şiələrinin bəzisi inanırlar, h. Əli «dabə tul-ərz دابة الارض»di və qiyamət öncəsi tanrı tərəfindən qalxacaqdı, imam həsən buyurdular yalan deyirlər onlar atamın şiələri deyillər və onun

---

شیخ المفسرین شیعه معتقد است که بزرگترین دلیل بربازگشت مردگا ن به این دنیا این آیه است:

﴿ وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ ﴾ [الأنبياء: ٩٥].

«غیرممکن است که به سوی ما (برای حساب و کتاب) برنگردند مردمانی که آنان را (در جهان بر اثر کفر و ظلم) نابود کرده باشیم (و این که همان گونه که خود گمان می‌برند مرگ آخرین مرحله زندگی ایشان باشد)»

düşmənləridilər, əgər biz bilsəydik o qayıdacaq malın bölməzdik və qadınların özgələrinin nikahına gətirməzdik). (Təbəqat ibn səid 3/39).
(dabə tul-ərz دابة الارض , və ya دَابَّةً مِّنَ الـأَرْضِ » sözü nəml 82 yənci ayədə işlənibdi və mənaca yerdə tərpənən movcud olaraq xalqı quran ayələrinə inanmamağa çağırır).

12-4-7-əliçilər öz kültürləri əsasında, on iki imama irsi qayda iylə yox, bəlkə yetənəklilik qavramıyla, başaratları üçün və din bilgini kimi olaraq inanırlar, saxta tarix düzəltməkdən uzaq duraraq, məntiqə və ağıla dayanaraq 12inci imamı tanrının saleh bəndəsi olaraq bütün dünya tərəfindən bənimsəndiyi zaman və insanların bilgilerinin artmasıyla və məntiqli ortam yaranmasıyla, gələcəyinə inanırlar. Və onu böyük din bilgini kimi taniyirlar, və imam həsən əskərinin vəfat günündən sonrakı zamanı intizar çağı kimi tanıyırlar. ein halda əliçilər hər din bilginini, imam kimi tanıyıarlar.
Farsçılar öz diktatorluqlarının isbatı üçün on iki imama atadan oğula geçmə olaraq baxarlar və saxta tarix düzəldərək 12inci imamı atadan oğula geçmə yol iylə imam olmasını savunurlar. Bu haqda qapsamlı bilgi üçün (12-2) bölümünə rucu edın.

12-4-8-əliçilər din tarixində iki mütənaqiz rəvayəti bənimsəməyərək onları dinə və ağla uyqun bilməzlər.
Fars şiəçiləri din tarixində iki mütənaqiz rəvayətı düz bilərək yeri gəldikcə öz yararlarına hər hansı birini işlədərlər. Fars şiəliyi kitablarında açıqca buna işarə olunub və etiraf edilibdi «təhzib ul əhkam 1/45, əsas ul-usul 51, hidayə tul-əbrar ela təriq əimmə tul-əthar, s164, çap 1, 1395 h». Və şeyx tusi də buna açıqca işarə edir.
Bu üzdəndə farsçılar gizçilik məfkurəsinə dayanaraq özlərini tovcih etmək üçün hər tür hədis dən yaralanarlar və bir ayrı yerdə də o hədisin zəddinə olan hədisdən istifadə edərlər, bu yöntəm səbəb olmuşdur çoxlu yalan hədislər həssasiyət göstərilmədən fars şiəliyinə əklənsin və bu məzhəb böyük təhriflərə məruz qalsın,

örnək üçün cənab xamine-i «usul ərbəə» kitabında, şiə hədis kitablarının təhrifə uğradığını söylər; ama yenədə fars şiəçiləri kitablarında şiə hədisəlrinə şübhə duyanları kafir bilərlər, gərçəkdən fars şiəçiləri böyük çəlişgi içində yaşayaraq böyük yanlışlıqlara düşürlər.

-Fars şiəliyinin bu əsli səbəb olubdur ictihad məqamındada böyük ixtilaflar ortaya gəlsin, bir halda ki bir müctehid bir mövzu haqqında bir fətva verir mümkündü bir ayrısı onun tərsinə fətva versin və müqəllidləridə onlara uymaq məcburiyətindədir.

Toplumsal gəlişim aşamalarını və diyalektik baxış açısını nəzərdə alarsaq islam dini quran əsasında əmələn bir növ kapitalismə yönəlik bir sistim ortaya qoymuşdur və bir sıra təhlilçilərin nəzəricə ondan da ötəyə geçərək çoxlu bərabərlik ünsürləri özündə Barındırmaqdadır, fars şiəliyi iki mütəzad hədis, höküm və fətvanı qəbul edərkən əmələn islam dinində bir geriləməyə doğru getdi və demək olar dərəbəylik (feodalism) sistimini uyqulamaqdadır və müctehidlik sistimi dərəbəylik əsasında qurulmuşdu və hər müctəhid tanrı naibi olaraq özünə kiçik tanrılıq məqamına qaildir və onun müqəllidləri sorqu Sual etmədən hər Məsələ üçün ona rucu etməlidirlər.

Əlbətdə indiki fars hakimiyətində bu müşkül böyük ölçüdə aşılmış olubdur (yalnız aşağı düzeylərdə o sistim yürürlükdədir), çünki ölkədə mütləq diktatorluq hakim olaraq vilayət fəqihdən başqa ayrı müctehidlər yalnız hakimiyətin istəyi doğrultusunda etkili fətvaları verəbilr və ayrı təqdirdə zindan, şikəncə, yox olma təhlikəsiylə üz üzə gələbilir, necəki ayətullah xomeynini ictihad məqamına yüksəldən ayətullah şəriətmədari, vilayət fəqih əsl iylə müxalifət etdiyi üçün onun qəzəbinə gəldi, sonrada zindanda şikəncə olaraq aşağılandı və zorunlu etiraf etməyə məruz qaldı və nəhayətən öldürüldü, sonralar vəlihəd sayılan ayətullah müntəzeri də Din haqqında tənqiddən ötrü yox , bəlkə siyasi məsail tənqidi üzündən, həman qədərə düçar oldu.

Azərbaycan şiəliyi düzgün sistimə sahib olmaq üçün, bu əsli silib atmalıdır və mütəzad hədisləri və rəvayətləri büsbütün həzf etməlidir və birbirinə tərs olan fətvalara göz yummalıdır və onları geridə buraxmalıdır, əlbətə Şayəd bir zaman bir fətvanın düzlüyü haqqında, bütün alimlərcə icma olsun, aydındırki o fətva və nəzər düzgün sayılır və əgər zaman geçərkən bir yeni zamanda bir alim onu nəqz edərsə o fətva və hökm batil olmuş sayılır və yeni zamana yeni bir qayda lazım olacaqdı.

Ayrıca hədislər haqqında ravilər seqə (düz danişan) və adil (din usullarına yəni tohid, nübüvvət və məad`a inanalar, quran`ı təhrifsiz bilələr və suç işinə bulaşmayalar), olduğu subut olmalıdır və nəhayətən onların din və ağılca, düz və səhih olduğuna dair bütün alimlərin icma halda nəzərləri müsbət olmalıdır və bunların dışında bütün hədislər məzhəbdən silinərək cəli hədislər sayılmalıdır.

Fars şiəliyində icma diyə bir şey yoxdur yalnız cümlələrlə oynayaraq icma sözündən danışarlar və onu buruşdurarlar, və sözü yalnız imama bağlayabilsələr onu icma bilərlər və əlbətdə ki bu bağlantınıda qondarma hədislərlə icad edərlər «icma edən fərdlər çox ola və ya az ola gərək imamın sözü onların üstündə olsun, icma məsələsi, imamın sözünə xatır höccətdi və icmanin zatına xatır yox» (təhzib ulusul ila elmulusul, s70, əvail ulməqalat/ mofid s 99-100, qəvame ul-fuzul s 305, əlmərcəiyə əldiniyə əlolya/ məquq s 16). Koleyni deyir yer üzü heç vaqt imamsız deyil və illa yer nabud olar və liza imamsız icmanın anlamı yoxdur və ayrıca əgər yüzlərcə fəqih bir sözdə birləşsələr yenədə imamın sözü höccətdi və icmanın dəyəri yoxdur.

Əliçilikdə icma məsələsində önəmli bir məsələyə işarə olunmalıdır, vəqti bir höküm, dini qayda və yöntəm və fətva (quran`a hayqırı olmamaq şərtiylə) bir adlım din bilgini tərəfidən verilir, bir ayrı adlım bilgin tərəfidən nqzinə dair qanıtlar sunulmayana dək, yürürlükdə qalır və demək olar o zamana qədər icma olaraq qəbul olunmaqdadır, və bir zaman bir adlım bilgin tərəfidən kəsgin

qanıtlarla onun ziddinə qalxışılırsa demək olar icma dan düşmüş və yürürlükdən çıxmış olur.
Fars şiəliyində fətva və höküm məsələsində önəmli bir konuya deyinmək lazimdir: fars şiəliyində fətva və hökmün geçərli olması üçün icma məsələsi yoxdur, bu mövzu bəzən sözdə tərəfsiz kəsimlərcə, və əslində bir sıra farsçıların ortaya atdığı sözü əsasında, yanlış yorumlanır, farsçıların bir bölümü beylə deyirlər: quya filan fətva və hökm filan müctehid tərəfidən verilibdir və yalnız o müctehid sorumlu olaraq digərlərinə dəxli olmayan bir şeydir və qalan fars şiələrinin bu haqda suçları və günahları yoxdur, halbuki əslində beylə deyildilər və o cür fətvalar və hökmlər bütün fars şiəliyinə aid konudur və hamısı müsavi və eşit səviyədə onun üçün sorumludular, çünki hər bir məcusi müctehidin fətvasını və hökmünü, bütün fars şiələri işlərinə gəldiyində və hətta insan haqlarına və əxlaqa hayqırı olduğu haldada, o hökmü işlədirlər və toplumda uyqulayırlar və özəlliklə özgələrinə təhmil edirlər, yəni demək olar məcusi müctehidləri icma məsələsinə qail olmadığı üçün onların hər fətvası fars şiəliyinin fətvası sayılmaqdadır, yəni hər qeyr insani və qeyr əxlaqi fətva, hər məcusi şiəsi müctehidi tərəfidən verilirsə və uyqulanırsa əslində bütün fars şiəliyinin sorumluluğundadır.
Məslən məcusi şiəsi imamlarından olan misbah`ın hökmü, tutuqlular haqqında və onlara şikəncə və təcavuz etməyi kərbəla ziyarəti savabında bilməsi əslində bütün fars şiəliyinin və bütün məcusi müctehidlərinin sorumluluğundadır. Beylə bir yorumun tərsini düşünmək mümkün deyil məgər aşağıdakı yol və yöntəmi nəzərdə tutaq:
bir fars şiəsi və ya onlara mənsub olan müctehid, bu sorumluluqdan qurtulmaq üçün, yalnız bir tək yolu vardır və oda icma məsələsini düzgün yorumlamalıdır və əski yorumları qınamalıdır və onların yanlış olduğunu söyləməlidilər, və icma məsələsinə hamıca bəyənilməsinə və qəbul görülməsinə vurqu yapmalıdır və yalnız bu

haldadırkı o sorumluluqdan bəraət qazanmış olabilirlər. Bu halda əgər bir fətva bütün müctehidlər tərəfidən bənimsənməsə, o fətva və höküm geçərli sayılmayacaqdır və aydındırki yalnız fətvaya mənsub şəxs sorumlu olmalıdır.

12-4-9-əliçilər gizçiliyi dində həram bilirlər və bucür işləri insanın vucdanı məsələsi, və bir növ şəxsi Məsələ və hər insanın yaşayşında və yalnız canları xətərə düşdüyündə mübarizə yolu kimi tanıyırlar.
Fars şiəçiləri gizçiliyi məzhəblərinin əsası kimi tanıyırlar və hər yerdə, siyasətdə, iqtisad və hər cinayət və oğruluqda işlədirlər. (Daha çox bilgi üçün 6-1- fars şiəliyi və gizçilik(təqiyə) bölümünə rucu edın).

12-4-10-əliçilər islam dinini əski göktanrı inancına uyqun bilirlər və türklərin çoxu könüllü olaraq bu dini qəbul etmişlər, bu üzdən əliçilər əsil islama və quran`a inanaraq, onu türklərin inkişaf yolu bilirlər.
Fars şiəçiləri islam dinini sasanlı kültürünə zid bilirlər və farsların qılınc güc iylə müsəlman olduğunu savunarlar bu üzdən fars şiəçiləri əslində islama qarşıtdılar və yazılarında gizçilik dən yararlanaraq bunları ustalıqla gizlədərlər.
12-4-11-əliçilər Peyğəmbər və onun əhl beytini (yaşamında olan ailəni) və səhabələri düzgün bilgileri və əməlləri olduğu üçün sayqın tanıyarlar və Peyğəmbər suyondan gələnləridə yalnız fikirləri və əməlləri açıqca və qanıtlarla düzgün olursa önəmsəyərlər və saxta şəxsləri önəmsəməzlər.
Bu haqda bir məsələyədə işarə etmək lazimdir, bəzən islamın ilk çağında, səhabələr qarşı qarşıya gəliblər bu haqda bizlər Tərəfsiz və məntiqli davranmalıyıq və əbəs yerə onları suçlamalıyıq və hər ikisinədə dost kimi baxmalıyıq və tanrı qurandada buna işarə edibdir: (Hocurat 49/ 9 : وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ: əgər mömünlərdən iki tayfa birbirləriylə savaşa

qalxışdılar onlar arasında barış sağlayın, əgər biri o birinə təcavuz etsə ona yügürün ta tanrıya tərəf getsin və əgər getdi onları barışdırın). (Al imran 3/ 121-122) ayələridə bu haqdadır.
Fars şiəçiləri özlərinin uydurduqları yalançı hədislər əsasında, yalnız yəzdgerdin qızından doğulanları əhl beyt tanıyarlar və o birilərdə naçarçılıq üzündən və təqiyə təfəkküründən yaralanaraq əhl beyt kimi tanıyarlar, yəzdgerd suyondan gəlnləri Peyğəmbərdən üstün tutarlar və tanrısallaşdırarlar və Peyğəmbərlərdə bunları tanıtmaq üçün gəldiklərini önə sürərlər.

12-4-12-əliçilər h. Əlinin fərmanı üzərə, lən və qarqışı inanclarına və özəlliklə soydaşlarının inanclarına zid bilirlər və farslardan qalma ömərkoşan kimi rəsm və sünnətləri kötülük bilərlər.
Fars şiəliyi firdusi və sasanı kültürünə dayanaraq lən və qarqışı dinlərinin əsasları kimi tanıyarlar, ömərkoşan kimi çoxlu bənzər rəsm və sünnətləri yaymağa çalışarlar. ömərkəşan mərasimi yalnız farsların içində yayqındır və bu kələmə farsca olaraq, türkcə də ona müadil kələmə yoxdur.
-Yaxın geçmişlərə kimi səbb u lən əməli türklərin içində təbliğ olunsada, indilikdə beylə iddia mümkün deyil, Azərbaycan türkçü mübarizləri içində səbb u lən işi hətta bir nəfərdə də belə görünməməkdədir, mən hər cürəsinə onların hər birini görəndə dolayılı və dolayısız bu haqda soru soruşanda bu işin pis və kötü olmasından başqa sözə rast gəlmədim, onlar həm yuxarı düşüncəli olduğu üçün və tarix və kültürdən azma çox bildikləri üçün beylə bir səbb u ləni əsla məntiqi bir şey görməzlər və bucür işləri türklərin düşmənlərinin yaymasına inanırlar, və beylə işlərlə mübarizə etməyi öz görəvlərindən biri bilirlər, adi insanları iki dəstə yə bölmək olur, insanların çoxu, Tərəfsiz halda türkçü mübarizlərin inancına yaxındılar, onlardada umumən səb və lən işi görmək imkansızdır, xalq içində çox azaraq fars hökümati yanlısı səbb u lən fikirini yaymaq istərlər, ama bunun israrında cürət etməzlər, və əksərən

pərdə palaz içində olan sözlərlə bunu söyləməyə çalışırlar hərhalda bucür şeylər türklər içində çoxdan yürürlükdən çıxmışdır və indi xalq içində hər səbb u lən edən, rəjimin mamuru kimi tanınır.
Bu haqda nadirşah`ın sözlərini bir dəfədə xatırlatmaq hər şey üçün yetərlidir: muğan düzündə, suqovuşan deyiln yerdə 1736ıncı il məşhur qurultayda, iki möhüm qərar tarixə keçdi. Birincisı yeni şah seçkisi oldu və nadirşah xidmətlərindən dolayı şah seçildi.
İkincisi qərar islam aləmində, eləcədə iranın özündə məzhəb fərqi üstündə ortaya çıxan ziddiyətlərin yumşaldılması məqsədini daşıyvırdı. cəfəri məzhəbi önəmsəndi, h. Peyğəmbərdən sonrakı üç xəlifənin (əbubəkr, ömər və osman) adının iran məscidlərində küfr edilməsinə son qoyulması istənildi. Və nadir şahın bu əmri, «fərmanı şahi» şəklində səfəvilər münasibtində, umumi qərar kimi qəbul edildi: «biliniz ki, şah ismayıl səfəvi, hicri 906ıncı ildə(m 1501) zuhur etdi. Cahil xalqdan bir qismini yanına topladı. Bu alçaq dünyanı və nəfsinin istəklərini ələ keçirmək üçün, müsəlmanlar arasına fitnə və fəsad soxdu. Əshabi kiramə söyüş etməyi, şiəliyi ortaya çıxardı. Beyləcə müsəlmanlar arasına böyük bir düşmənlik soxdu. Münafiqlik və saldırmaq bayraqlarının açılmasına səbəb oldu. Elə oldu ki, kafirlər rahat və qorxusuz yaşayır, müsəlmanlar isə birbirlərini yeyir.»
12-4-13-əliçilər siqə ni dinə və ailə yasalarına hayqırı bilərlər, və bu əsli qadın şəxsiyətinə tovhin kimi alqılayarlar.
Farsçılar sasanlı kültüründən qalma olaraq siqə ni dinlərinin bir parçası kimi tanıyarlar və bunun üçün qondarma rəvayətlər düzəldərlər və sasanlı dinində olduğu kimi siqə nı və qadın alverçiliyini səvab bilərlər, bu haqda (6-4) bölümdə daha çox bilgi verilmişdi.

12-4-14-türklər yaşayışlarında xöşgörülü olaraq hər türk və qeyr türk insani düzgün olsa dəyər verərlər.
Farsçılar hər fars olmayanı düşmən bilirlər.

12-4-15-zulqərneyn

umumən türk kültürlü aydın və din öndərləriylə farsçı din öndərləri və aydınları arasında, fərqlərin biri zulqərneyn haqdadır, zulqərneyn quranda gəldiyi üçün farsçılar bundanda yararlanmaq üçün uydurmalarla onu kuruşa aid bilərlər və inanmadığı quran kitabından, cani bir şəxsə unvan qazandıraraq kuruş`u Peyğəmbər məqamına qalxızmağı amaclayarlar, türk aydınlarıda islami qaynaqlar və nizami gəncəvi kimi öz milli Şairlrinə güvənərək onu məqduniyəli iskəndərə bağlayarlar. Bu haqda tarixi qaynaqların önəmlilərindən biri muhəmməd cərir təbəri`nin yazdığı tarix kitabıdır:

-təbəri hicri 224-310 (839-922 m.) İllərində yaşayıb və tarixi hadisələri həzrət adəmdən başlayaraq, həqiqət və əfsanə iylə qarışıq şəkildə islamiyətə qədər yazıbdır, sonrada islam dönəmi hadisələrini daha dəqiq halda hicri 302yə (m915) qədər yazıbdır, əlbətdə aydındırki o dönəm, qədim hadisələr haqqında yazarkən, dəqiq zamanlamadan söz etmək mümkün deyildir ama umumi bir baxış üçün faydalı yazılara rast gəlmək olar, «tarix təbəri» kitabı əslində ərəbcə yazılıbdır və sonralar bələmi tərəfindən farscayada çevrilibdir.

-Əbdullah ibn abbas‘dan rəvayət olub, adəm çağından nuh çağına 2250 il iydi, tufan çağından h. Ibrahim çağına 1079 il iydi, və h. musa çağına qədər 579 il və h. Süleyman ibn davud çağına qədər ki beytülmüqəddəs`i bina etdi 536 il iydi, və zulqərneyn çağına dək 717 il və h. isa çağına dək 369 il və bizim Peyğəmbər çağına kimi 551 il iydi(tarix bələmi, səfhə11).

-İndiki mərsüm miladi tarixlə beylə yazmaq olar «adəm çağı 5530 il miladdan öncə, tufan çağı 3280 il miladdan öncə, ibrahim çağı 2201 il miladdan öncə, musa çağı 1620 il miladdan öncə, h. Süleyman çağı 1086 miladdan öncə, zulqərneyn çağı 369 miladdan öncə, h. isa

çağı miladin əvvəlində, h. Muhəmməd çağı 551 il miladdan sonradı»
Yuxarıda aydınca görünür zulqərneyn çağı dəqiq olaraq məqduniyəli iskəndər çağına dəng gəlir.
-Kuruş və turat: turat iki şəkildə tanınır əski vəya antik (ətiq) turat, və yeni və ya cədid turat; həzrət musa 1600 miladdan öncə yaşayırdılar halbuki kuruş 550 il miladdan öncə yaşayıbdır, aydındırki əski və əsli turat 1050 il kuruşdan öncə yazılmışdır, turat kitabı sonralar təhrif olaraq yeni turat şəklində yazılıbdır kurşçular bu təhrif olunmuş kitaba əstinad edərək kuruşu zulqərneyn`ə bağlamaq istəyirlər və onuda h. musa Peyğəmbərin dilinə bağlamaq istəyirlər halbuki mövzu kökündən sapdırılmış və qondarma olaraq heç bir məntiqə dayanabilməz, ayrıca yeni turat da da heç bir subut bu haqda gətirilmir.
-Kuruş haqda rəvayətlərə istinadən onun batı və duğuya səfər etdiyi söylənilir bu haqda iskəndər məqduni`nin ən aydın batı və duğu səfərləri buna subutdur, halbuki kuruş batı ya gedərək heç vaqt gərçək mənada duğuya getməyib və farsçılar quzeydə orta doğunu, doğu səfəri kimi tanıtdırırlar halbuki fars bölgə sinə nisbət buralar quzey sayılır.
-Yenədə kuruş üçün deyilir o qəfqazlarda yəcuc məcuc qovmunu dağıdıb və orada səd düzəldib halbuki kuruş Azərbaycana hücum edib tumrus xanım Azərbaycan hakimi tərəfindən durdurulub və tumrus`un oğlu, elçı olaraq kuruş`un yanına gedir və kuruş tərəfindən öldürülür, bu nədənlə onların arasında savaş düşür və kuruş tutulur və başı tumrus tərəfindən kəsilərək öldürülür və onun əli heç vaxt Azərbaycanın quzeyində ki daryal və ya dəmirqapı`ya yetişmir və kuruş da heç vaxt oraya hakim olmayıb ki orada səd də düzəltsin, halbuki iskəndər Azərbaycan amazonları`yla anlaşır və orada abadanlıq yaradaraq beylə səddin tikilməsinədə yardımcı olması sanılır.

-Kuruş sözü yunanlıların əski tarixlərində (cyrus) kiruş şəklində gəlibdir (əski yunan hərfləri, müadil latin hərfəlriylə yazılıbdır, ayrıca yunan dilində ş hərfi yoxdur), farsçılar öncələri, kiruş sözündən qaçınmaq üçün bu kələməni sirus şəklində yazdılar, vəli yunanca kələmələrdə (c) sözü (k) şəklində oxunduğu üçün bu kələməni kuruş şəklinə çevirdilər, Məsələn qibris (cyprus) kələməsi kiprus (kibrus) vəya kibris (kibris) şəklində təlfəz olur və (cyprianus) kələməsidə kipriyanus formunda deyilir bu üzdən (cyrus) kələməsi əslində kiruş şəklində tələffuz olunmalıdır, bu sözlər o cəhətdən deyilirki bu kələmə yəni (cyrus) kiruş adı fars dilinə və adlarına uymayan kələmə kimi görünür və soy kökü şübhəli olaraq çoxraq rusca adlara bənzəməkdədir.

Zulqərneyn təfəkkürü həm türk kültüründə və həm ərəb kültüründə tarixi cəhətdən önəmli yer tutmaqdadır, beylə ki tarixdə olan böyük iki zalim və qan içən sulalə, quran`da yazılan tarixə görə və peyğəmbərin yaratdığı hadisələrə görə, yer üzundən silindi, tarixin ilk zalim, cahil və qan içən hökuməti, demək olar həxamənişi hökuməti`ydi, quran`ın və əski tarix kitabların yazdığına görə bu zalim və kötü hakimlər quran`ın müjdə verdiyi kimi bir adil hakim vasitəsiylə yəni zulqərneyn əliylə tarixdən silindi, ikinci zalim və insanlıq əleyhinə olan hökümət sasanlı hökuməti ydi bu hökümət də islam dini vasitə siylə və inanclı müsəlmanların əlilə yəni h ömər və imam əli, imam həsən və imam hüseyn və bütün səhabə lərin təşəbbüs iylə məhv oldu və bu iki insanlıq düşməni və utanc verici hökümətlər, islam dininin müjdə verdiyi və tanrının köməyi olaraq məhv oldular.

Bu haqda son bir sözdə deyilməlidir, bu konunu açmaqda, amac iskəndər`in kəsinliklə zulqərneyn olduğunu savunmaq olmamalıdır, çünki düzgün araşdırmalarla hər ayrı bir kəsin bu məqamda olduğunun subutu, bizim sornumuz deyildi, burada amac yalnız bir yanlış hərəkətin önünü almaqdır, çünki saxta sözlərlə, kuruş kimi bir yanlış şəxs, zulqərneyn məqamına çatdırılırsa, arxasında kötü

planların olduğu vardı, və fars şiəliyi bu işiylə onu Peyğəmbər kimi göstərərək, onun yanlış işlərini qutsallaşdırır və onun işlərinə tay öz işlərinidə tovcih etməyə çalışır, necəki sasanlı və behdini kültür və dinini «iyi söz, iyi düşüncə, iyi iş : goftar-e nik pəndar-e nik və kərdar-e nik» şəklində təbliğ etməklə səbəb olur gənclər sasanlıların qadın alverçiliyi və məharimlə ilişgilərinidə düzgün bilərək böyük inhiraflara düşürlər.

12-4-16-qadınlar haqda (Türklərin eşitçiliyi və farsçıların qadınlara tovhini və zülmü haqda) ayrı bölümlərdə (10-11 və 10-14) açıqlamalara rucu edəbilirsiniz

12-4-17-qız uşaqları haqda (Türklərin eşitçiliyi və farsçıların qızlara tovhini və zülmü haqda) ayrı bölümlərdə açıqlamalara rucu edəbilirsiniz.

12-4-18-Azərbaycan türkləri dil və dinlərinin inkişaf etməsinə iftixar edərlər.
Farsçılar əməldə dil və dinlərinin inkişaf etməməsinə əftixar edərlər və min il öncəki din və dillərini gəlişməsinə qarşı olarlar.

12-4-19-əliçilər əskilərdən bəri sünnət olaraq ağsaqqallıq yöntəmi usuluna inanaraq indidə demokrasiyaya önəm verib və millət haqqında böyük öndərin sözünə inanırlar: «əgəmənlik qayıdsız şartsız millətindir».
Əliçilər şura əsasında xəlifəliyi, h. Əli xəlifəliyinə kimi düzgün bilərlər, ondan sonra bütün morusi və atadan oğula geçmə usullarla olan hökümətləri, islamin tövsiyə etdigi «şura 26/ 38 : əmrohom şura bəynəhom: işləri öz aranızda şor və məşvərətlə yapın» və türk ağsaqqallıq qurultay gələnəyinə uymadığını savunarlar.

Əliçilər hər dörd böyük xəlifəyə onların bilgin olduqları üçün sayqı göstərməyinə rəğmən, onları adi insanlar olduğuna inanırlar, və özəlliklə h. Əlini tanrısallaşdırmağı quran`a və islam dininə hayqırı bilərək h.Əliyə tovhin kimi sanırlar. çünki h. Əli, tanrıya qulluqdan başqa bir şeyi düşünmürdü və nəhculbəlağə kitabında yazılanlarda bun tanıqdır.
Farsçılar diktatorluğa inanaraq millətin səsinə və oyuna oyuncaq olaraq baxarlar və Bəzi yalan seçim göstərilərini naçar halda, gizçiliyə uyaraq dünyaya nişan vermək üçün yaparlar. Farsçılar gələnəkəlrini tovcih etmək üçün diktatorluğu tovcih edən qondarma teorilər düzəldərlər və vilayət fəqih və buna tay məfkurələr islam dini fikirlərinə hayqırı olaraq yalnız sasanlı dini və hökümati əsasında qurulan teorilrədilər.
Farsçılar imamları və ondan törənənləri və müctehidləri tanrısal-laşdırallar, bu məsələ, dinə hayqırıdır və farsçılar yalnız çıxar əldə etmək üçün bunu yapırlar.

12-4-20-əliçilər əski dinlərində ailə üzvlərinin birbirlərinə məhrəm olmasına inanırlar və islam dinini buna uyqun gördükləri üçün övərlər, əski türklərdə də ailə üzvləri birləriylə qan bağı dolayısıyla birbirləriylə evlənəməzdilər, Məsələn ibn fəzlan siyahətnamə sində islamdan öncə oğuzları gördüyündə beylə demişdi «(ibn fəzlan, səfhə 71) : hər zaman bir kişi ölürdü böyük oğlu onun qadını ilə, anası olması halda evlənirdi.»
Farsların əski dinlərində bütün ailə üzvləri birbirləriylə evlənəbilirdilər və indidə onun gücləndirilməsinə çalışırlar.Bu haqda 2-3- bölümündə geniş halda açıqlama görmək olar.

12-4-21-Azərbaycan türkləri ağır durumlarda belə terora əl atmayıblar və mədəni hərəkətlərlə istədiklərini bildiriblər, halbuki fars şiəçiləri ən əski zamanlardan bəri terora əl atıblar, dövlət

qurarkəndə terorist qrupları dəstəkləyiblər. Ermənistan kimi terorist dövlətlərlə yaxın ilişgidə olublar.

12-4-22-türklər, islami könüllü olaraq qəbul ediblər, tarix boyu türklərlə ərəblərin mənfəəti böyük ölçüdə üst üstə düşər, Məsələn miladi 751 də çinlilərlə ərəblərin savaşlarında hələ müsəlman olmamış türklər səf dəyişdirərək ərəblərə kömək edirlər, türklər həmişə ərəb islam ordularında könüllü olaraq əsgərlik edirdilər və böyük türk tayfaları (arasıra savaşlar xaric) çoxu kəz könüllü olaraq islam dinini bənimsəyib müsəlman olurdular. Azərbaycanda və qafqazdada islam ordusu rahatlıqla türklərlə anlaşdı və hətta onlar üçün müsəlman olmaq şərtini belə ortaya qoymayaraq və hətta onlardan islam qanunu gərəyincə cəziyədə istəmədilər, və onlarla yalnız bir şey üstə anlaşdılar onlar islam hakimiyəti çatısı altına girdilər və yalnız görəvləri xəzər impratorluğunun qarşısında durmaq iydi, Azərbaycanlılar və qafqazlılar tədricən könüllü olaraq islam dininə girdilər. Bəzən 3üncü yüzildə babək hərəkatı islam əleyhinə bir qalxış kimi nişan verərlər, halbuki beylə bir subut yoxdur və onun hətta islam dinində olduğunu və islami adınında həsən olduğuna dair bəlgələr vardır, ayrıca əlkəndi kimi şəxslərdən onun zülmə qarşı dirnəməsi haqda qanıtları görəbilirik, ayrı deyişlə babək hərəkatı, mulk və mallarını əldən vermiş əşraf olaraq şuubiyə qapsamında yox, bəlkə ən geniş dabanlı xalq hərəkatı olaraq hakimiyət təzyiqlərinə qarşı, toplumsal hərəkət kimi dəyərləndirməliyik. Hərhalda bu Konuya daha çox aydınlıq gətirmək üçün, artıq araşdırmalar gərəkli görünməkdədir.
Farslar bütün yazılarında onların qılıncla müsəlman olduqlarını yazaraq, üzüntü duyarlar, bu üzdən daima ərəblərə nifrət gözüylə baxarlar və onları aşağılayarlar, Məsələn özləri etiraf edirlər qız uşağını anadan olaraq gömmək gərəkir vəli ərəbləri bu kötülüklərə müttəhim edərək aşağılamaq istərlər, əslində ömər və ərəbləri bu

işlərdən ötürü yox, bəlkə yəzdgerdi yenərək, fars sasanlıların kötü kültürlərinin aradan aparmaq üçün, pisləyib aşağılayarlar.

12-4-23-əliçilər şikəncəni qınayaraq, çəngiz kimi böyük komutanları şikəncəni yasaqladığı üçün övərlər, fars şiəçiləri kültür və hökümətlərinin əsaslarını şikəncə üzərində qoyaraq dinləricə hər tür şikəncə, təcavuzu tutsaqlar haqqında düzgün bilib və soyqırıma belə əl atarlar. Və farsçı müctehidlər müxalifləri şikəncə etməsini; kərbəla ziyarti savabiylə bir bilərək tutsaqlardan etiraf almağı öz dinlərinin əsli kimi qəbul edib və tutsaq oğlanlara belə təcavuz etməyi ibadət bilərlər.

12-4-24-əliçilər quran ayələrinə uyaraq «loqman 31/ 34: ان الله عنده علم السّاعه: gərçəkdən qiyamət gününün (gələcəyin və ğeybin) bilgisi və elmi tanrının yanındadır» və nəhculbəlağəyə istinad edərək, falçılığa, ğeybi bilgilerə, və cinlərə mütəvəssül olmağı vəya insanlara və məzarlara tapınmağı qınayarlar və təbiət gücəlrinə sayqılı olarlar və istixarəyə inanmazlar. Məsələn cin surəsi ayə 72/ 6 da yazar« و انّه کان رجال من الانس یعوذون برجال من الجنّ فزاد و هم رهَقا: insanlardan Bəzi şəxslər cinlərin Bəzilrinə sığınırdılar və onların azqınlıqları artırdı(cəhalətə düşürdülər)».
Fars şiəçiləri tanrıdan və qurandan çox, falçılığa və öz böyüklərinin olağan üstü gücləri olduğuna inanarlar və bütün dini öndərlərini tanrısallşdıraraq onların tanrıyla və ğeyb dünyasıyla bağlantıları olduğuna inanarlar, Məsələn cəmkəran məçidinin düzəltilməsini yoxu vasitəsiylə imam zamana bağlayarllar, əhmədinəjad özünü ğeybi güclər tərəfindən qoruduğunu söylər və farsçı müctehidlərdə ğeybi dünya iylə bağlantıları olduğunu söylərlər və hətta xaminei anadan olarkən h. Əlini səslədiyini söylərlər (ayətullah səidi bunu söylər) və xomeyni ni ay kürəsində olmasına hədislər və rəvayətlər quraşdırarlar və ya məclis numayəndəsi torabı, xaminə inin özəlliklərini h. isa iylə müntəbiq bilir..

1-fars şiəliyində nəhs günlər

ayətullah xomeyni`nin ulduzlar haqqında sözləri: (təhrirulvəsilə 2/238) borc, əqrəb borcunda olanda evlənmək məkruhdur, hər ayin sonunda və ayın nəhs günlərində də məkruhdu, o günlər bunlardı: 3,5,13,16,21,24,25.

Şayəddə cənab xomeyni`nin bu inancından dolayı, vəqti o xordad ayının 13üncü günü öldü, fars şiələri onun nəhs gün olduğuna inanırdılar və bundan dolayı onu saxlayaraq, 14. gün onun ölüm günü elam etdilər, bəlkə onun nəhsliyindən qurtulmuş olalar.

2-istixarə, səfəvilərin fars şiəliyinə uymağının sonu

rüstəm üt-təvarix kitabında yazır: vəqti isfahan məhmud əfğan tərəfindən quşatılır, sultan hüseyn, alimləri toplayır və nəzərlərini soruşur, bir iddə istixarə edirlər və deyirlər sizin şahlığınız zəvalsızdı, və bir iddəsi dedilər: isfahanın ulduzu çətinliyə düşüb və bu durumdan Çıxacaqdı və sonunda düşmənləriniz hamısı dağılacaqlar, bir iddə dedilər: bir ərizə yazaq və axar suya ataraq imam zamana yullayaq, gecə gündüzdə, saray əhli min ərizə yazdılar və axar suya atdılar. Beylə hadisələr olarkən, görürük bu xorafat və yalanlar heç biri bir işə yaramadı və sultan hüseyn, məhmud əfğan vasitəsiylə devrildi və fars şiəsinin alimləridə bir işə yaramadılar və sultan üçündə dirəniş göstərmədilər.

12-4-25-təvəssül və şəfaət: təvəssül etmə haqqında bir Azərbaycan məsəli zahirdə də Bəzilərinin xətrinə dəysədə anlamlıdır : Azərbaycan türklərində beylə bir məsəl vardı: «on iki imama yalvarınca bir allaha yalvar». Bu məsəl təvəssül məsələsini dolayısız olaraq aydın şəkildə həl etməkdədir.

Şəfaət kələməsi, şəfəə sözündən cüt və ikili anlamındadı, və istilah olaraq: Bəzi salehlərin tanrıdan suçlular üçün bağışlanmaları üçün diləklərinə və dualarına deyilir.

Araşdırmalara görə ölülərdən və imamlardan şəfaət istəmə və diləmə məsələsi topluma böyük zərərlərə vurabilir: 1-şəfaət hər tür islami əhkamı əsərsiz edir və onları anlamsız şəklə salır, şəfaətə

inananlar gənəl halda din əmrlərinin heç birinə uymayaraq onlara əməl etməzlər. 2-şəfaət, nə əğl`lə uyqundu və nə dinlə. 3-şəfaət bir növ gizlin şirkdi və tədricən bu şirk ələni olaraq alışqanlıq gətirir. 4-şəfaət və təvəssül məsələsi tədricən məsnoi əmælləri, gərçək şeylərin yerinə qoyur və insan röya və xiyal aləmində seyr edərək, qüdrət-i əmælin (eyləm gücünü) əldən verir, Məsələn vəqti biri bir damla göz yaşı tökərsə, onun hətta zina günahıda silinir, aydındıki o şəxs hər günah iş görərsə, göz yaşıyla onun önəmsiz olduğunu sanacaq, və nəhayətən günah iş görməyə alışqan olacaq.

Əliçilər böyük din adamlarına və ya dinə xidmət edən böyük türk komutanlarına və onların qəbrinin görməyə gedərkən onlara sayqıyla yanaşarlar və onlara mütəvəssül olmağı dinə hayqırı bilərlər, əlbətdə indiki fars şiəsi təbliğatı nəticəsində Bəziləri düşünməyərək onlara tapınıb və mallarını onların məzarlarına tökərək əslində kül edib və ırqçı farsların cibinə boşaldırlar, halbuki islam dini gərəyincə ölülərə təvəssül etmək, şirkdən və din yararçılığından başqa şey deyildi, və islam dini gərəyincə yalnız dirilərə və düzgün əməmllərə, və oda tanryia təvəssül etmək üçün rucu etmək mümkündür.
Ayrıca fars şiəsi imamları və imamzadaları tanrı məqamına çatdıraraq onların hər hacətini verdiyini söylərlər, və bu məsələ, küfrdən başqa şey deyildi, Azərbaycanlılar əgər imamların və imamzadaların qəbrlərini ziyart edirlərsə, təvəssül üçün yox, bəlkə onlardan yad etmək üçün, onlara fatihə vermək üçün, onların sözlərini və kitablarını xatırlamaq üçün, və yaşayışlarında ülgü etmək üçündür.
Bəzən türklərdən eşitəmişəm onlar ziyarətgahlara gedərkən dualarında beylə bir söz işlədərlər : «ey tanrı əli`yə xatır və ya hüseyn`in ehtiraminə (vəya hər hansı sayqın insanın ehtiramına) bizim dualarımızı qəbul elə və istəklərimizi yerinə yetir və bizləri o saleh bəndənin yolunu gedənlərdən et»; quya bu söz təvəssül

sayılmır və tanrının adı gəldiyi üçün ölüyə tapınma və ya ölüyə təvəssül etmək kimi hesablanmır.
Farsçı din müctehidləri minlərcə yəzdgerd soylusunu tanrı məqamına çatdıraraq xalqı onlara tapınmağa və mütəvəssül olmağa təşviq edərlər və əslində onların pulların məzarlara tökməsini savab olduğunu göstərərək onların malını çapmağa çalışırlar və o malları özlərinin rifah içində yaşamaları üçün və islam aləmində nifaq salmaq üçün qullanırlar.
Farsçılar bəzən, quran`ı təhrif edərək, təvəssül üçün məna çıxararlar, ayə beylədir : «al imran, ayə 3/ 169 : ولا تحسبن الذين قتلـو فـى سـبيل الله امواتـا بـل احيـاء عنـد ربّهـم يُرزقـون: tanrı yolunda öldürülənləri ölü həsab etmə, bəlkə onlar diridilər və tanrılarının yanında ruzi verilir», aya onlar diridilər pəs onlara təvəssül etməkdə olar, halbuki onlar tanrı yanında diridilər, və insanlar üçün ölü sayılırlar. [Zatən tanrı yanında hər movcud və hər insan diridir və bunda quşqu yoxdur, liza burada tanrı onların yuxarı məqamına işarə edir və quran`ın ayrı ayələrinə baxdığında, insanlar üçün bu dünyadan köçənlərin hamısı, ölü sayılır və qiyamətə kimi dirilməzlər].

Şəfaət və təvəssül haqda quran ayələri açıqdı və onu şirk və həram bilir.
(Loqman 31/ 30): tanrıdan başqa hər kimsə dən hər nəmənə istərsəniz batildi».
(Fatir 35/ 22) «ey Peyğəmbər onlar (ölülər) sənin səsini eşidəbilməzlər»,
əgər ölülər, tanrının ən böyük Peyğəmbərinin səsini eşidəbilmir, nəcür imkanı vardır imamlar bizim səsimizi eşitsin, fars şiəsinin imamlara təntənəli bargahlar düzəltməsi və on min dən artıq imamzada məzarı kəşf etməsi, din yararçılığından və xalqın cibini soymaqdan başqa bir şey olamaz, ayrıca quran`a görə ölülərə təvəssül etmək, dinə hayqırıdı.
Quranda deyilir (əhqaf surəsi, ayə 5) «tanrıdan başqa heç birinə təvəssül etməyin».

-Kəhf 18/ 102: (tanrı buyurur) kafirlər guman edirlər məni qoyub mənim qullarımı ibadət edəbilərlər (vəya onları özlərinə dost bilib onlardan hacət diləyəbilərlər) onlar üçün cəhənnəmi düşərgə hazırlamışıq.
-Zumər 39/ 3 də tanrı buyurur: «bil : xalis din tanrıya məxsusdur və Bəziləri deyir :ancaq bizi tanryia daha çox yaxınlaşdırmaları üçün onlara ibadət edirik»; bu ayədə bir sıra kafirlərdən söz edilirki quya onlar tanrıya inanaraq butlara pərəstiş etməyi tanrı üçün söylərlər, bu haqda tanrı açıqca onlarıda bu əmələri üçün kafir sanır, ənkəbut surəsi, 41inci ayədədə bu mövzua açıqca işarə edibdir.
-Kəhf və zümər sürələrinin ayələrini birbirinin yanına qoyduğunda, aydınca görürük imamlara tapınmaq və onlardan hacət istəmək və onları tanrısallaşdırmaq işləri, kofrdən başqa heç şey olamaz və bucür işlərdən uzaq durmaq gərəyir.
-Təvəssül təfəkkürnün kökü xalq arasında məşhur bir məsəl olaraq ölü pərəstliyə (ölü tapınmağa) dayanır bizlər bu yanlş məfkurədən qurtulmalıyıq və tanrının bizə bəxş etdiyi ruhumuzun gücünə güvənməliyik.
(Yunis 10/ 18: وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاء شُفَعاؤُنَا عِندَ اللّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّهَ بِمَا لاَ يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلاَ فِي الأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعالى عمَّا يُشْرِكُونَ: onlar tanrıdan başqa bir şeylərə tapınırlar nə onlara ziyan yetirir və nə qazanc gətirir və deyirlər onlar vasitədilər, de: aya tanrıya bir sıra şeylərdən (butlardan və ya ona tay şirklərdən) bilgi vermək istirsiz və quya tanrının onlardan xəbəri yoxdur, tanrı böyükdü və bucür şirklərdən pak və arındı).
«Al imran 3/ 169: وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ: fikr etməyin tanrı yolunda qətl olanlar ölüdülər onlar diridilər və tanrılarının yanında ruzi yeyirlər».
Bu ayə də deyilir, şəhidlər bu dünyada yox bəlkə tanrının yanında ruzi sahibidilər. Bəzən soruşurlar, tanrının yanı hara olmalıdır?, Ya-sin surəsi 26 və 27inci ayələrdə oranın cənnət olduğu qeyd olunur.

[Demək olur şəhidlər bərzəx aləminə yox bəlkə dolayısız cənnətə yol tapırlar].

«Nəhculbəlağə xotbə 110 : فهم جیره لا یجیبون داعیا.. وهم ابعاد متدانون لا یتزاورون: ölülər eylə qonşulardılar onları səsləyəndə cavab verməzlər, zülm və sitəmin qabağın alabilməzlər, əza və növhələri eşitməzlər və onlar haqqında yaxcılıq etsəz sevinməzlər, qıtlıq olsa onlar üzülməzlər, onlar yalnız qonşudular, bir haldaki birbirlərindən uzaqdılar, yaxın olmalarına rəğmən birbirlərinin görüşünə getməzlər».

«ایاک نعبدو و ایاک نستعین اهدنا الصراط المستقیم : tanrım, yalnız sənə tapınıram və yalnız səndən yardım istəyirəm, bizi düz yola hidayət et».

Caillər bir yalançı hədis düzəldiblər quya : bədr savaşında peğəmənər bədr quyusunun yanında durdu və öldürülənlərə dedi: aya tanrının vəəd etdiyi şeylərə çatdınız? Və sonra dedi onlar indi mənim dedikəlrimi eşidirlər; bu hədis cəəli hədis olmalıdır çünki quran açıqca fatir sürəsində bu haqda söyləyibdi.

«Fatr 35/ 22 : و ما انت بمسمع من فی القبور: sən (ya muhəmməd) qəbrdə olanları eşitdirəbilməzsən».

«Bəqərə 2/ 254: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَّ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ: ey inananlar, sizlərə verilən vardan infaq edin, ondan öncəki bir gün gələ, nə alış veriş vardı və nə dostluq və nə şəfaət, və kafirlər zalimdilər».

«Zumər 39/ 44 : قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعةُ جَمِيعًا لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ: de tanrının yanında hamının şəfaəti, onun iyiliyindədi, göylər və yerlərin mülkü və sonra sizlər ona tərəf qayıdacaqsınız».

H. Peyğəmbər bir yerdə h. Fatiməyə buyururlar: ey Fatimə fikr eləmə mən eyliyəbilərəm sənin üçün bir iş görəm, sən hər iş görsən, özün üçün görübsən.

Fars şiəliyi şəfaət haqqında padişah vəzir, vəya ata ana misallarını vurarlar, yəni şahdan bir şey istəyirsən Şayəd şah verməyə və bu səbəbdən vəziri vasitə salmaq daha iyi olar və atadan bir şey almaq üçün ana vasitə olur, və tanrıdanda bir şey istəmək üçün saleh bəndələr vasitə olunur və deyirlər quya hədəf bəndələri və imamları

çağırmaq deyil bəlkə hədəf tanrıya vasitə salmaqdı, bu yaxlaşım tanrını insan boyutuna yendirməkdi, ayrıca şah vəzir və ya ata ana misallarında onlar eşit güclərə malikdilər və yalnız birbirləriylə məşvərət etmək üçün birlikdədilər.
Farsçılar məzarları təvəssül etmək üçün ziyarət edərlər və onların ziyarətlriylə farsçı din adamlarına böyük mali çıxar sağlanır.
Fars şiəliyi məzarların ziyarəti haqda deyərlər: əgər bayram günü imamın qəbrini ziyarət etsəniz, yirmi həc dən çoxraq savabı var və hər kəs ərəfə günü bu işi görə, min həc dən və min ömrə`dən və min cahad dan çox savab onun əəmalına yazılar (Fru e kafi 1/324, ibn babuye/ mən la yəhzərəl fəqih 1/182, ibn babuye/ savab əəmal s 50 tusi/ təhzib 2/16, ibn qulu/ kamil əlziyarət s 169, Horr amili/ vəsail şiə 10/359).
Hətta din öndərlərinin biri deyir: kaş həcc ə getməyəydim və hüseyn`in qəbrinin ziyartinə gedərdim (vəsail şiə 10/321, Fru e kafi 335, ibn babuye/ savab əəmal s 35).
Məclisi deyir: ziyarətçi hər nə qədərdə hüseyn`in qəbrindən uzaq olsada yaxcısı odur qəbrə tərəf dönə və kəbəyə dalın çevirə (bəharulənvar 100/135).
Bu hədislərin yanında mütənaqiz hədislərdə vardı, Horr amili deyir: qiblə`dən qeyri yerə namaz qılmaq batildi (vəsail şiə 3/227, mən la yəhzərə ul fəqih 1/79, `təhzib ul əhkam` 1/146, Fru e kafi 1/83)
və ya koleyni əbi əbdullah dan nəql edir: əli deyib rəsul allah məni yollayıb hər surəti məhv edib və hər qəbri topraqla bir edəm (Fru e kafi 2/227, vəsail şiə 2/869).
Yenədə məclisi Yuxarıdakı hədislərə mütənaqiz olaraq ayrı hədisi də vardı : əbi cəfər muhəmməd ibn baqir deyir: tanrının rəsulu buyurub mənim qəbrimi məçid etməyin və qiblə kimi ona üzünüzü döndərməyin çünki tanrı ocür adamlara lənət edər (iləl üş-şərayə/ ibn babuye, s 358, bəhrulənvar c 100, s 128) (əlbətdə fars şiəliyi bu hədislərdə istəyir mədinə hakimlərinə təpgisin göstərsin və onların

işinin yanlış olduğunu və Peyğəmbərin sözünə baxmadıqlarını demək istəyir).
-Fars şiəliyi imam məzarlarının ziyarətlərini kəbədən üstün bilirlər.
(Zumər 39/ 3:...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ.: Biz onlara tapınmırıq məgər buna xatirki bizi tanrıya yaxınlaşdırır).
Şəfaət və təvəssül konusunda Ənam 6/93üncü ayə və maidə 5/ 35inci ayə də aydınladıcıdı. Ənam surəsində, yalandan vəhy iylə bağlı olduğunu söyləyənləri qınayır və maidə surəsində, tanrıya yaxınlaşmanın yolunu və vəsiləsini cahad olaraq söyləyir.
Məçidlərdə tanrıdan başqasını çağırmaq düz deyil: cin 72/ 18 : وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا : məçidlər tanrı üçündü və orada tanrıdan başqasını çağırmayın.

Təvəssül və onun vəsiləsi: quran və hədislərə baxdığımızda bu iki kələmə haqqında bunları söyləyəbilirik: təvəssül yalnız tanrı üçündür və onun qullarına və yaradıqlarına təvəssül etmək yanlışdır, və tanrı quran`da sərahətən «min dun illah من دون الله » yəni tanrının yaratdıqlarına təvəssül etməyi şirk sayır, söz buradadır tanrıya nə vəsilə iylə təvəssül edəbilirik, imam əli 109 üncü xutbəsində bu vəsilələri bildiribdir, imam əli, vəsilələri, cahad yəni tanrı yolunda çalışmaq və din təkəliflərini yerinə gətirmək bilir, quran və hədislərdən bəlli olur tanrıya təvəssül etmək üçün üç vəsilədən yararlanabilirik, tanrının adlarından yararlanaq (məsələn ey rəhim allah mənə kömək et..., ey qadir tanrı bizim işimizi yoluna sal və bizim zəhmətlərimizi yararlı et...,), Öz saleh əməllərimizdən vəsilə üçün yararlanaq (məsələn: ey allah mənim yaxşı əməllərim üçün bizə yardım et bəlkə çalışmamızda uğur qazanaq...) Və ya bir saleh diri adamı vəsilə qərar verək (məsələn: ondan istəyk ki: ey saleh bəndə, allah dan mənim işim üçün fərəc istə, əlbətdə burada bir saleh bəndə dən bir şey istəmək amac olmamalıdır bəlkə ondan istəyirik tanrıdan bizə istədiyimiz şeyi vermək üçün dua etsin).

Əzadarlıq : şeyx koleyni deyir: məkkə fəth olarkən, haris ibn hişam`ın qızı Peyğəmbərdən soruşur, ya rəsul allah, tanrnın buyurduğu «yaxcı işdə sənin sözündən çıxmayaq بین ایدیهنّ وارجلهن ولا یعصینگ فی معروف »; o iş hansıdı; Peyğəmbər buyurdu özünüzə zərbə vurmayın özünüzü cırmaqlamayın, saçlarınızı yolmayın, yaxalarınızı cırmayın, qara geyməyin və çığırbağır salmayın (Fru e kafi kitab əlnikah, 5/527, tehran çapı).

12-4-26-əliçilər çevrə və doğa yaşayışına sayqı göstərməni dinin və ehsan`ın təməllərindən sayarlar. Onların bütün təcrübələri dinin çevrə və doğa yaşayışını muraat etmə qaydalarını gücləndirmə yönündə olmuş və onu din öyrətilrinin bir parçası kimi tanıyrlar.
Fars şiəsi çevrə və duğaya sayqısız olaraq gizçilik işləriylə onu dağıtmağa çalışırlar, fars şiəsi çevrə və duğaya ən ufaq sayqıları olmayaraq özəlliklə qeyr fars millətərin çevrə və doğa yaşayışların gizçilik əsli üzərində dağıtmağa və məhv etməyə çalışırlar və bu qeyr insani işləri öz dinləricə savab bilərlər, doğaya tay insan haqqındada onlar bənzər yaxlaşımlarda bulunarlar necə ki farsçı müctehidlər şikəncə etməyi kərbəla ziyarəti savabı iylə bir bilərlər.

12-4-27-əliçilər dini liderlərin geyimlərini Peyğəmbərin geyiminə uymasını düzgün bilərlər.
Fars şiəsi öz geyimlərini sasanlı dini möbidlərindən almışdılar.

12-5-Azərbaycan şiəliyi və onun fars şiəliyi ilə fərqi Tutuşdurma cədveli

Azərbaycan şiəliyi və fars şiəliyi arasında olan təməl fərqlər		
rədif	Azərbaycan şiəliyinin əsasları. (açıqlamalar)	fars şiəliyinin əsasları
1	əliçilər əski türk inancına uyaraq tovhid əslinə dərindən inanırlar. (12-4-1,2-6-6)	Fars şiəçiləri zahirdə tovhidə inanaraq əslində sasanlı kültürü kimi neçə tanrılıdılar.
2	Azərbaycan şiəliyi Muhəmmədi, tanrının son Peyğəmbəri olaraq qəbul edərlər və onunla risalətin məcazən və həqiqətən sona ərdiyinə inanarlar. (12-4-2,10-2)	Fars şiəçiləri Yalvacdan sonrada tanrının elçı(imam ve naib) göndərməsinə inanaraq, bu üzdən insanları naqis bilib səs(oy) haqqına sahib olmasına inanmazlar.
3	Azərbaycan şiəliyi movcud quran`ı təhrifsiz və tanrı`dan Peyğəmbərə nazil olmuş bilərlər. (12-4-3, 10-3, 10-4, 10-5)	Fars şiəçi başçıları quran`ın təhrif olmasına inanarlar özlərida təhrif işində ustadılar.
4	Azərbaycan şiəliyiquran kitabını tanrı tərəfindən insanlara düşünülür şəkildə yullandığını savunarlar(12-4-4, 10-5)	Farsçılar məcusi muğlar sayaqında quran`ı sırlı bilərlər və amacları onu mallalara özgü edib çıxar sağlamaqdı.
5	Azərbaycan şiəliyi Peyğəmbərləri adi insanlardan biri və saleh olaraq tanrı tərəfindən seçildiyinə inanarlar. (12-3-3, 12-3-4, 12-3-12, 12-3-17, 12-3-18, 12-4-5)	Farsçılar bütün piğəmənərləri imamları və imamzadaları və imam naiblərini məəsum laşdıraraq və tanrılaşdıraraq və özlərini imam zamanın və tanrının numayəndəsi kimi bilib və beyləliklə çıxar peşində dilər
6	əliçilər qiyamətə inanaraq, qiyamətə kimi, quran və ağıl gərəyincə ölənlərin tekrar tekrar dirilməsinə inanmazlar.	Fars şiəsi, yəhudiyət dən götürərək ricətə inanırlar və ölnlərin tekrar tekrar dirilməsini önə sürərlər.

	(12-4-6)	
7	on iki imama irsi qayda iylə yox bəlkə yetənəklilik qavramıyla, başaratları üçün və din bilgini kimi inanırlar. (12-4-7, 12-3)	Farsçılar öz diktatorluqlarının isbatı üçün on iki imama atadan oğula geçmə olaraq və yəzdgerdin suyundan gəldikəlrinə inanarlar.
8	əliçilər iki mütənaqiz hədisi bənimsəməyərək onları dinə və ağla uyqun bilməzlər. Və yalnız düzgün ravilərdən söylənən və quran`a və ağla uyqun hədisləri önəmsəyərlər. (12-4-8)	Farslar iki mütənaqiz rəvayəti düz bilərək yeri gəldikcə öz yararlarına hər hansı birini işlədərlər. Tənaquz onların müctehidlik sistimindede görünür.
9	Gizçiliyi (təqiyəni) din də həram bilirlər və bucür işləri vucdanı və şəxsi Məsələ bilərlər, meyyit qanı yemək kimi naçarçılıq halda uyqulayarlar. (12-4-9, 6-1, 6-2-3, 6-3-2)	Gizçiliyi fars şiəliyinin əsası kimi tanıyırlar və hər yerdə, siyasətdə, iqitsad və hər cinayət və oğruluqda işlədə bilirlər (bənd 6-1).
10	Azərbaycan şiəliyi əsil islama və quran`a inanaraq, onu türklərin inkişaf yolu bilirlər. (12-4-10)	Əslində islama qarşıtdılar vəli yazılarında gizçilik dən yararlanaraq bunları gizlədərlər.
11	əliçilər Yalvac və səhabələri əzizləyib və Peyğəmbər soyondan gələn düzgün olanlarıda əzizləyib və onlara sayqı iylə yanaşarlar.(12-4-11)	Fars şiəçiləri quraşdırdıqları tarix əsasında yalnız yəzdgerdin qızından doğulanları əhl beyt tanıyarlar.
12	Azərbaycan şiəliyi səbb u lən və qarqışı özlərinin və soydaş larının inanclarına zid bilərək, farslardan qalma qarqış rəsmlərinə qarşı olarlar. (12-4-12, 6-3)	Firdusi və sasanı kültürünə dayanaraq lən və qarqışı dinlərinin əsasları kimi tanıyarlar, ömərkoşan kimi rəsm və sünnətləri yaymağa çalışarlar.

13	Azərbaycan şiəliyi siqə`ni dinə hayqırı bilərlər, və ailə üçün iyrənc rəsm kimi tanıyırlar. (12-4-13, 2-6-2,6-4)	Farslar sasanlı kültürünə aid siqə`ni dinlərinin bir parçası kimi tanıyarlar.
14	yaşayışlarında xöşgörülü olaraq hər türk və qeyr türk insani düzgün olsa dəyər verərlər. (12-4-14)	Hər fars olmayanı düşmən bilirlər.
15	Azərbaycan bilginlərinə və tarixi qaynaqlara dayanaraq, quran da işarə olunan zulqərneyni, iskəndər bilərlər. (12-4-15)	Fars şiəçiləri irqçılığa dayanaraq kuruşu zulqərneyn bilirlər.
16	Azərbaycan şiəliyi qadına əski və islam dinlərinin usulu olaraq sayqı göstərərlər və onu kişilərlə bərabər bilərlər. (12-4-16, 2-6, 6-4-, 6-11)	Qadını dini inaclarına görə aşağılayarlar və zərtoşt dinicə və firdusi inancına görə onları kötü ruhlu bilərlər.
17	qız uşağının dünyaya gəlməsini neemət bilərlər (bax dədəqorqut). (12-4-17, 2-6-2, 2-6-12, 2-6-13, 6-4-2)	Qız uşağının dünyaya gəlməsini bədşanslıq bilib və onu diri diri gömülməsini istərlər.
18	dil və dinlərinin inkişaf etməsinə əftixar edərlər. (12-4-18)	Dil və dinlərinin inkişaf etməməsinə əftixar edərlər və əski din və dillərini gəlişməsinə qarşı olarlar.
19	əskilərdən sünnət olaraq ağsaqqallıq yönətmə usuluna inanaraq indidə demokrasiyə önəm verib və millət haqqında böyük öndərin sözünə inanırlar: əgəmənlik qayıdsız şartsız millətindir. (12-4-19)	Diktatorluğa inanaraq miəltin səsinə və oyuna oyuncaq olaraq baxarlar və Bəzi yalan seçim göstərılrını naçar halda, gizəçiligə uyaraq dünyaya nişan vermək üçün yaparlar.
20	əski dinlərində ailə üzvlərinin birbirlərinə məhrəm olmasına	Əski dinlərində bütün ailə üzvlərinin birbirləriylə

	inanırlar və islam dinini buna uyqun gördükləri üçün övərlər. (12-4-20)	evlənməsinə inanırlar və indidə onun gücəln dirilməsinə çalışırlar.
21	Azərbaycan türkləri ağır durumlarda belə terora əl atmayıblar və mədəni hərəkətlərlə istədiklərini bildiriblər. (12-4-21)	Fars şiəçiləri ən əski zamanlardan bəri terora əl atıblar, dövlət qurarkəndə terorist qorupları dəstəkləyiblər.
22	türklər, islami könüllü qəbul etdiklərini savunaraq bu hərəkəti övərlər. (12-4-22)	Farsçılar bütün yazılarında onların qılıncla müsəlman olduqlarını yazaraq, üzüntü duyarlar.
23	Azərbaycan şiəliyi şikəncəni qınayaraq, çəngiz kimi böyük komutanları şikəncəni yasaqladığı üçün övərlər. (12-4-23)	Fars şiəçiləri kültür və hökümətlərinin əsaslarını şikəncə üzərində qurub, tutsaqlara hər tür şikəncə və təcavuzu savab bilərlər.
24	Azərbaycan şiəliyi quran ayələrinə uyaraq, falçılığı ğeybi bilgilerə, cinlərə mütəvəsül olmağı qınayarlar və təbiət gücəlrinə sayqılı olarlar və istixarəyə inanmazlar. (12-4-24)	Fars şiəçiləri tanrıdan və qurandan çox, falçılığa və öz böyüklərinin olağan üstü gücləri olduğuna inanarlar.
25	Azərbaycan şiəliyi Təvəssül və şəfaəti ölülər haqqında düz bilməzlər. (12-4-25,12-2)	Ölülərə təvəssül və şəfaət, farsşiəliyi üçün əsas olaraq gəlir qaynağıdır.
26	əliçilər çevrə və doğa yaşayışına sayqı göstərməni və heyvan sevgisini, dinin və ehsanın təməli kimi tanıyarlar.	Fars şiəsi çevrə və doğaya sayqısız olaraq gizçilik işləriylə onu dağıtmağa çalışırlar. (12-4-26)
27	əliçilər dini liderlərin geyimlərini Peyğəmbərin geyiminə uymasını düzgün bilərlər. (12-4-27)	Fars şiəsi öz geyimlərini sasanlı dini möbidlərindən almışdılar.

12-6- Əliçilik məzhəbinin yığcam şəkildə tanıtımı

Yuxarıda qeyd olan sözləri nəzərdə alaraq, Azərbaycan əliçiliyini, xalqın hərəkətlərindən və əməllərindən alqılayaraq və aydınlarının yazdıqlarından alaraq, özət şəkildə beylə tanıda bilmək olur :

Azərbaycan türkləri özlərini şiəçi və ələvi adlandırmaqdan qaçınmaq-dadılar özəlliklə onların suriyə və əraqda böyük cinayətlər və içəridə təcavz və şikəncələr törədəndən sonra özlərini çoxraq əliçi deyilməsəndən yanadılar. Necəki Türkiyə qızılbaşlarıda özlərinə şiə deməkdən çəkinərlər, onlar türk gələnəkəlrinə bağlı olaraq «elinə, dilinə, belinə» və «aşına, işinə, eşinə» sahib olacağına söz verən və haq-muhəmməd-əli yolu`na iqrar edən kişiyə qızlıbaş ələvisi deyərlər.

Əliçilər, tək tanrıya, qutsal quran`a və məad`a inanırlar, islamin ilk dönəmini h. Muhəmmədin beesətindən başlayaraq h. Əli nin xəlifəliyinin sonuna qədər islam dini qaydalarına uyqun xəlafət dönəmi tanıyırlar və dörd xəlifənin seçilməsində uyqulanan «əmrohom şura bəynohom» əslini hər hökümət üçün ülgü olmasından yanadılar, o dövrədə olan əhl beyt və səhabələri əzizləyərək onlardan qalan düzgün hədisləri insanlığa və yaşayışa yararlı olmasına inanırlar və onların yanısıra h. Əli dən h. həsən əskərinin yaşamının sonuna qədər olan imamlarıda, Peyğəmbərin səhabə ləri və əhl beyt məqamında olmağına inanırlar, və 12inci imama onun öz istedad və yetənəyiylə tanrının saleh bəndəsi olduğu üçün və insanların sayqı göstərdiyi üçün ehtiram qoyarlar, və onun gələcəyinə inanırlar.

Əliçilər quran`a dərindən inandıqları halda, islam dini mərasimlərini, məsləhət və məqasiddən dolayı və özəlliklə zəmanəyə uyqun olmaq üçün, və hər halda qurana hayqırı olmama şərtiylə, sadələşdirməkdən yanadılar, məslən idari sistim yasalarına uyaraq və iş qaydalarından dolayı namazları üç vəədə də sübh, gün orta sonrası və gecələri qılarlar. Ayrıca qurana uyqun olduğu halda namazda deyilən dualarын (məslən qununt, niyət..) Türkcə

deyilməsindən yanadılar, hər halda beylə bir dəyişikliklər yalnız icma olduğu halda bənimsənməlidir.
Əzan və iqamədə, şəhadəteyn dən sonra «əşhədu ənnə əliyən vəli ullah» deyilməsinə və hətta türkcə olmasınada qarşı olmazlar, əlbətə bu şərtlə bu ibarətdə «vəli» kələməsi tanrının qulu və onu sevən kimi mənalansın, və «vəli» sözünü tanrının numayəndəsi və ya tanrısallaşmış mənada, yanlış olaraq şirk sanarlar. Ayrıca indilikdə müsəlmanların birliyini qorumaq üçün o cümlənin deyilməsini daha uyqun sanarlar.
Azərbaycan şiəçilərin sünnülərlə daha ayrı fərqləridə vardır, orucu səfərdə vəya qalarcı yerdə tumağına sayqı göstərərlər, namazda möhür kullanmağı və namaz qılarkən əllərin nəcür tutmasına həssasiyət göstərməzlər və beylə işləri qurana hayqırı bilməzlər. Və beylə işlərə həssasiyət göstərənləri zahirçi bilərlər.
Əliçilər kəsinliklə geriçiliyə qarşıdılar, bəzi fanatik sünnülər kimi eynən islam başlanqıcında olan hökümət modelini, indiki zamanda uyqulamağı geriçilik və çağdışı bir təfəkkür bilərlər. Özəlliklə bəzi aşırı sünnü qruplar kimi koru koruna peyğəmər zamanına tay qayda və qanunlar qoyaraq xəlifəliyə dönməyi zid islami və zid insani məfkurə sayarlar və beylə işləri quran`a və islama hayqırı olaraq beylə adamları islam və quran`ı düzgün düşünmədiklərindən qaynaqlandığını düşünərlər.

12-7-Azərbaycan əliçiliyi və fars şiəliyinin ortaq nuqtələri

12-7-1-tovhid : tək tanrılıq inancı Azərbaycan əliçiliyi və fars şiəliyi arasında ortaq nuqtə sayılabilir, Azərbaycan türkləri əski türk tək tanrı inancına dayanaraq, islam dininidə ona uyqun görərək, ürəkdən tovhidə və tanrının birliyinə inanırlar, fars şiəliyi əski sasanlı kültüründə sənəviyətə inanaraq indidə azmaçox həman inancdadır, vəli zahirdə tovhıddən danışır vəli neçə tanrılığa inanır və 14 məəsumlardan başqa yeni imamzadalarada tanrı məqamı qaildilər (tazalıqda bijən kimidə imamzadalarıda tanrısallaşdırıblar).

12-7-2-nübüvvət : Azərbaycan əliçiliyi muhəmməd Peyğəmbəri son Yalvac kimi tanıyır, farsçı şiələr Peyğəmbərlərə zahirdə inanaraq beylə inanırlar ki Peyğəmbərlər yalnız imamların hər kəsdən əfzəl olmağını subut etmək üçün gəliblər.

12-7-3-səbb u lən : səfəvi zamanından bəri səbb u lən farsçıların və Azərbaycanlıların ortaq nüqtə lərindən biri sayılırdı, qeyd olunduğu kimi farsçılar arasında ömərkoşan mərasimi vardır və quya Azərbaycanlılarda bu mərasimə qatılırdılar hərçənd ömər koşan ibarətinin türkcədə müadili yoxdur və indilikdə səb və lən bütün fars kanallarında yayqın olaraq, Azərbaycanlılar bucür kifir sözləri, islam alminə və özəlliklə böyük sünnü türk toplumuna tovhin kimi bilirlər və mən özlüyümdə indiyə kimi heç bir Azərbaycan türk fəalından səb və lənə inanan birisini görmədim və istisnasız hamısı bucür hərəkətləri, türk düşmənçiliyi qələmdad edərək onları ırqçı farslara aid bilirlər və beylə inanırlar farsçılar türkləri parçalamaq üçün bu tovhinləri ortaya atırlar.

12-7-4-kərbəla olayi : zahirdə əliçilərlə, fars şiəliyi arasında bir ortaq nüqtədə imam hüseyn hadisəsidir bu haqdada böyük fərqliliklər vardı, çünki Azərbaycanlılar, h. Hüseynə, zülmə məruz qaldığı üçün sayqı göstərirlər və onun yolunu hər zülmün və hətta farsçıların rasisti zülmünün qarşısında durmaq üçün örnək götürürlər, halbuki farsçılar qondarma tarixləriylə, sadəcə hüseynə yəzdgerdin qızını almaq üçün əza tutarlar və dolayısız olaraq, yəzdgerdə sayqı göstərməyi amaclayırlar, və gərçəkdən zülmü pisləməyi hədəf götürmürlər, çünki əgər bucür düşünsəydilər, insanlıq əleyhinə bir ləkə olan sasanlı zülmünü dağıtmağı üçün, mütməinən h. ömər`ədə, sayqı göstərərdilər və indidə qeyr fars xalqları məhv etməyə çalışmazdılar.

12-7-5-əzadarlıq dəstələri : Azərbaycan şiəliyində ən mənfi hərəkətlərdən biri əzadarlıq dəstələri olaraq sinə vurma, zəncir

vurma və qəmə vurma (şaxsey vaxsey) dəstələridi, bu qruplarada iştirak edənlər umumən il buyu etdigi günahlardan dolayı, zəncir və sinə vurmaqla və özəlliklə özlərini mazoxisti halda yaralamaqla günahlarının bağışlanmasını sanırlar, və fikər edirlər imam hüseyn yolunda göz yaşı tökməklə bütün xəlafları və cürmləri bağışlanacaq və paklanacaqdır, və hərkim daha çox özünü tikə parça edərsə tanrıya daha çox yaxın olacaqdır, məmula bu dəstələrin başçıları və öndə gedənləri tanınmış içki və uyuşdurucu alışqanları olaraq, gənəlliklə cinsi lahazdan pozqun əxlaqlı və ayrı deyişlə daha çox günah işləyənlərdilər, bu mövzu qəmə dəstələri haqda daha çox sidq etməkdədir, indilikdə bu dəstələri quranlar bir novi hökümətə yaxın olaraq mühərrəm ayları mali çıxarlar peşindədilər, beyləki onlar həm dövlət tərəfidən olan mali dəstəklərdən çıxar sağlayırlar və həm dövlət himayəsiylə xalqdan nəzir və yardımlar toplayaraq böyük gəlirlər əldə edirlər, mən şəxsən çoxlarını tanıyırdım, bu əfrad mühərrəm aylarını özlərinə, nemət və rəhmət ayı kimi görərlər və mali cəhətdən bu ayın gəlməsinə umud bağlayırlar və demək olar bunlar böyük mafiya dəstələri olaraq və öncədən tasarılar yaparaq, mühərrəm ayları dövlətin himayəsiylə, xalqı və özəlliklə xalqın ən aşağıda olan bilgisiz və fəqir kəsimlərini soymaqla məşğul olurlar, və əmələn mühərrəm ayı, bir illik gördüyü cürm və günahların həzinəsini bir yerə toplayırlar. Ayrıca ən adi hallarda bir çoxu zəngin kəsimlər beylə dəstə lərdən himayət etməklə özlərin və özəlliklə sonrakı işlərinə təbliğat imkanları yaradırlar.

Azərbaycan xalqı bu haqda çox diqqət etməlidilər və lazimdir nəzirlərini və əhsanlarını müstəqimən dövlət adamlarına və ya dövləti qurumlara verməkdən qaçınalar və onları tanıdıqları yoxsul kimsələrə və müstəqimən xalqa dağıtsınlar və ya güvənililər xeyriyə qurumlarına və tanınmış şəxslərə ehda etməlidilər. Ayrıca o dəstələrə (sinə və zəncir) arxa durmalıdılarkı onları dolandıranlar güvənilir şəxslər və mötəmid adamlar olsunlar.

13-din məsələsinə umumi baxış

-din haqqında bir mövzua deyinmək lazimdir: bütün dinlər bütpərəstlərdən (buttapıncılardan) tutub yəhudiyət, məsihiyət, islam, buda və ya yeni dinə bənzər dünya görüşləri öz özlüyündə müxtəlif yorumlarla yüzlərcə qollara ayrılıblar və hərbiri özünün düz və əsil olduğunu iddia edir, və türlü ölkələrdə müxtəlif məzhəblər hakim olublar və dolayılı və dolayısız hökümətdə və yasama işlərində etgi buraxırlar, söz buradadır aya o ölkələrdə inkişaf səviyəsiylə dinlər arasında bağlantı qurmaq olarmı?. Aydındırki həm inkişaf etmiş və həmdə geri qalmış ölkələrdə bənzər dinləri görmək olar yəni ölkələrin inkişaf səviyəsiylə, din arasında bəlli ilgi qurmaq mümkün deyildir, əslində bir ölkənin gəlişməsi və ya geriləməsi, onların dinlərinin içəriyi və bütövlükdə inanclarının möhtəvasiylə ilgilidır. Bizim üçündə, ilk mərhlədə adımızın şiə, sünnü olmağı önəmli deyil, önəmli olan məzhəbimizin düzgün təməllər üstündə qurulmasıdır, aydındırki əgər bu məzhəb gizçilik, ailə pozucu əsllər, xalqa inanmamaq və əski sasanlı hökümməti əsasında qurulursa fərq etməyəcək, bu dinin adı şiə, zərtoşti və ya sünnü olsada geriçilikdən başqa sonuc verməyəcəkdi və nəticə indiki hökümətə bənzər bir hakimiyət olacaqdır.

-Dinimizin adı hər nə olursa olsun onu yanlış hədis və rəvayətlərdən arındırmalıyıq, qutsal kitab və Peyğəmbərə inancımızın yanında, onun əqlı bölümlərini, milli kültür, gələnək və görənəklərimizin insani və düzgün ilkələriylə yorumlamalıyıq və yasalarımızı çağdaş, milli yararlar çərçivəsində və xalqa dayanaraq oluşdurmalıyıq.

Bir ayrı deyişlə ilətişim çağında ilk baxışda müxtəlif dinlərin haqlı və haqsız olmaları önəmli deyil, bəlkə onların birbirlərinə sayqılı olması və birbirini təhəmmül etmələri daha çox əhəmmiyət daşıyır, indiki çağda bir haldaki böyük və geniş ilətişim və bağlantı qurma sistimləri vardır din savaşları geriçilikdən başqa bir şey olmayaraq hər iki tərfədə uduzmaqdan və yenilgidən başqa sonucu olmayacaqdır, bir haldaki bəşəriyət silahlı savaş ortamındada bəlli

qaydalara uyaraq birbirini təhəmmül edir, aydındırki din haqqındada ilətişim imkanlarından yararlanaraq məntiq və dəlillərlə dinimizi təbliğ edib yaymağa çalışabilirik.
Örnək öçun biz farsçıların dini gələnəkəlriylə və ailə üzvlərinın birbirləriylə evlənməsiylə və ya siqə etməsiylə o cəhətdən qarşı deyilik ki bu işlər bilimsəl yöndən və kökündən yanlış və qeyr insanidir, bəlkə biz o cəhətdən onlarla və dinləriylə müxalifət edirikki onlar zorakılıqla, savaşla, terorla və daha pisi gizçilik yöntəmləriylə yəni totəə, yalan, oğruluq, qorxu salmaqla öz dinlərini özgələrinə təhmil etmək istəyirlər, əgər onlar dinlərini uluslararası yasalar çərçivəsində və birinə zor demədən öz içlərində uyqularsalar bu önların iç işləridir və heçkəsin onlara dəxalət etməyə və qarışmağa haqqı yoxdur və sadəcə hərkəs və hər din mənsubu öz yöntəmləriylə və bilimsəl araşdırmalarla onları ifşa etmə haqlarına sahibdilər, bu mövzua əhl həq mənsubları üçündə geçərlidi və h. Əlini tanrısallaşdırmaları onların şəxsi inanclarıdı və onlar özləri bilərlər və bir kəsiylə də işləri yoxdur və bizlər sadəcə onun yanlış və xorafi yönlərini açıqlamağa haqlıyıq və bundan çox haqqa sahib olabilmərik, əlbətdə mümkündür bir farsçı beylə diyə, təqiyə bizim dinimizin əsllərindəndir və bizim haqqımız var onları öz dinimizin gərəyicə uyqulayaq, aydındırki əgər biri təcavuza məruz qalırsa bəlli savunma yöntəmlərindən yararlanabilir və əks təqdirdə onların dini əslləridə olsa, özgələrinə toxunsalar və aqresiv pozision tutsalar, təcavuzdan başqa bir şey sayılmayacaq, və qarşıdakılar hər tür önləm almağa haqlıdılar, bu mövzu buna bənzərki farsçılar diyələr teror işi onların dini gələnəkləri sayılır aydındırki bu din bu bölümündə təcavuzkar sayılaraq durdurlmalıdır, beylə ki hər dini və ya kültürəl gələnək yalnız özgələrinə müşkül yaratmama şərtiylə uyqulanabilməlidir, və indiki çağda bütün insanlar və toplumlar, insan haqlarını və çevrə sorunlarını göz önünə alaraq gələnəkəlrini uyqulamalıdılar.

-Ayrı önəmli bir konu batılıların dinləri haqqındadır, bəzən bir iddia adamlardan və çoxuda adi xalqdan olanlardan və məmulən din haqqında çox bilgiyə sahib olmayanlardan eşidirik quya məsihiyət dini və ya filan din bizim dinimizdən yaxcıdır və onların xorafatları yoxdur.
Əslində beylə deyildi, onların dinlərində daha çox xorafatlara rast gəlmək olar və hətta əski yunan filosofların zahirdə bilimsəl sözlərinin abartılmasına rəğmən onların çoxlu ağıl dışı və insanlığa hayqırı sözləri vardır və demək olar onların yalnız bilimə uyqun sözləri abartılaraq və bəzəkli göstərilərək, kötü yönləri və xorafat dolu sözləri unudulur və görünmür, ayrıca batılılar yüzlərcə il dinləri üzərində çalışaraq və onu çoxlu xorafatlardan arındıraraq, indiki halə gətiriblər və halada çoxlu xorafatlar dinlərində görünməkdədir və yenədə onları arıtmağa çalışırlar, islam dini onlarla muqayisədə, daha az xoarfata bulaşmışdı və bizlərində bir görəvimiz dinimizi düzgün məfkürlərini önə çıxartmaq, onu yalanlardan və özəlliklə fars şiəliyindən bulaşmış kötülüklərdən arındırmaqdır, mütməinən o halda dinimizin ən ufaq qusuru olmayacaqdır.

14-çəkirdək teorisi və çatı teorisi

[din məsələsinin dünya çapında və ayrıca evrənsəl və toplumsal dünya görüşləri içində yerini anlamaq üçün, zinnur bəydən bir dəyərli məqalə verərək konunun aydınlaşmasında yararlı olacağını düşünürm, bu məqalə nin adı « türk xalqlarının istratejik yolu »dur]
türk dünyasındakı milli hərəkətlər tərfindən qəbul görülən və hızla yayılan bu fikir, türk aləminin öz içindən çıxan ilk ideoloji olan ismayıl gaspiralının `dildə, fikirdə işdə birlik` şuarından sonra, daha gəlişdirilmiş və zənginləşdirilmiş bir ideoloji olaraq dünyanın gündəminə gəldi. Bu yeni axımı «fikirdə, sözdə, və işdə bağımsızlıq» olaraq ifadə edəbilirız. Bu fikrin ana fəlsəfəsi 3 teoriə

dayanmaqdadır. Bu teorilər bunlardır: 1. Çəkirdək (çəvdək, həstə) teorisi, 2. Çatı (çərçivə və binövrə, şası) teorisi 3. Hun-turan teorisi

14-1-çəkirdək teorisi

fizik elmində makro dünyada güneş sistemi ən tanınmış sistemdir. Biyolojik dünyadakı çəkirdəyin vəzifəsi d.N.A. (DNA) nın və hücrə karakterinin dəvamlılığını sağlamaqdadır.

Günümüzdə bilim adamları tərəfindən yapılan deneylərdə(təcrübələrdə), doğal çəkirdək alınaraq, onun yerinə, yapay(düzəltmə) çəkirdək qoyulmaqda, sonucda, örnəgin qırmızı yapay çəkirdək, yaşıl rəngli hücrəni yavaş yavaş qırmızı rəngə dönüşməkdədir.

Hərkəsin bildiyi kimi fizik və biyoloji qanunları sabitdir və bir birinə bənzər. Maddi olaraq qanunlarla da ifadə edilən dünya, mənəvi və fikri dünyada da bənzər karakterə sahibdir. Millətin ruhi çəkirdəyinə gəlincə, fəlsəfi açıdan genişcə ifadə etmək gərəkir. Bu açıdan ən önəmli ünsür, millətin dilidir. Dil qavramı içində millətin, ürf-adətləri, kültürü və bənzər üyələri ifadə edilməkdədir. İkincisi önəmli ünsür alfabədir. Alfabə, dilin görsəl şəklidir. Türk tarixində göytürk alfabəsi iylə 1300 il öncə yaşanmış olayları öyrənmək mümkündür. Həm dil, həm alfabə millətin ənformasion (bilgilnədirmə və ilətişim) aracıdır. Üçüncü ünsür, böyük ülkü (məfkurə) dür. İnsanın şuuru və bilgisi üçün böyük ülküsü olması lazimdir. Bu ülkü millətə dünyada və aləmdə ışıq tutmaqdadır. Dünyada dəyişik böyük ülkülər vardır. Örnəyin dinlər (kristiyan,islam), budizm, komonizm kimi fəlsəfi görüşlər insanlara yön vermişdir. Bu 3 ünsürün insanin şuuru üçün gərəklidir.

Türklərdə bu ünsürlər 3/(1) [uçdə bir] olaraq görülməkdədir. (Alfabə və böyük ülkü təqribən yox, sadəcə dil birliyi var kimidi).

Ruslarda 3/(2.5) (dil və alfabə özlərinin, böyük ülkü olaraq qalan ortodoksluğu, yəhudi ülküsündən alaraq yaratmışlardır). Avrupa xalqları üçün 3/(2.5-2) olduğu söylənəbilir. Erməni və gürcülər üçün 3/(2,5) çəkim gücü yəhudi və ərəblərdə 3/(3) dur.

Biz günümüzdə dünyada yəhudi və ərəblərdən başqa çəkim gücü yüksək olan başqa millətlər varmı diyə araşdırma yapırıq. Örnəyin, çinlilər və japonlar üçün durum nədir? Bu iki millətdədə çəkim gücü 3/(3) olaraq görülməkdədir. Ancaq bunlarda budizm əlavə olaraq, çəkim gücü 3/(3+1) olaraq ifadə ediləbilməkdədir.
Türklərdən də daha az çəkirdək gücü olan millətlər varmı desk, öz dillərində qonuşmayan, iskoçlar və irlandalılar vardır. Bunlarda çəkim gücü 3/(0.5) olaraq görülməkdə, (0,5) qismi isə tarix içində bir millət olaraq görülməyə çalışmalarındandır. Geçmiş tarixlərinin xatrına ayrı bir millət olaraq anılmaqdadılar. Dillərini itirincə milli şuurları ğeyb olmaq üzərədir.

14-2-çatı teorisi

bu teori çəkirdək teorisinin üzərinə tasis edilmişdir. Beyləki, türklər islam uyqarlığının çatısı altında, avruopa xalqları kristiyanlığın çatısı altında, çinli, japon və korəlilr budizm uyqarlığının çatısı altındadır. Görüldüyü kimi dünyaya təsir qoyan 3 uyqarlıq vardır. Bunlar, teknolojik güc açısından, beylə sıralanabilir: 1. Kristiyan, 2. Budizm, 3. İslam. Ötə yandan 20inci. Yüzildə dünyada 2 uyqarlıq daha vardı, bunlar bugün yox olmuşdur: 1-komonizm (1917-1991), 2-nasyonal-sosyalizm (1922-1945);
komonizm çatısında rusya süper dövlət olaraq, 2 qutbdan biriydi. Bu çatı soyuq (enformasion) savaş iylə, almanya da olan nasyonal-sosyalizm çatısı isə sıcaq savaş iylə yıxılmışdır. Günümüzdə yıxılma sırası islam çatısına gəldi. Kristiyan çatısı, islam çatısını yox etmək ya da çox zəiflətmək üçün uğraşılmaqdadır. Başlayan bu mücadilə gələcək yüzillərdə kristiyan və budizm arasındakı mücadilə olaraq dünyaya damğasını vuracaq kimi gözükür. Zinnurbəy bu mücadilələrdə yenilməmək üçün «hun turan teorisini», yəni japon, korə, muğulistan, iskandinavi, məcaristan və türklərdən oluşan böyük toplum yaratmasını önərir.
[Çatı teorisiylə ilgili olaraq, iki bölümüdə açıqlama verilmişdi (6-3-əhl sünnət üçün küfr etmək, və 7-1-əraq bölümü), bu əsasda demək

olar istemarçıların çatı teorisində deyilən islam dünyasının zəiflətmə projəsi quşqusuz fars şiəliyini kullanmaqdı çünki farsçılarım tarix boyu öz düşmənçilikların islam aləmiylə subut ediblər və indilikdədə sözdə Bəzi zid istemari şuarlar verərək əməldə istemarçılarla əl bir olaraq amacları islam ölkələrini zəiflətməkdi və ilqincdi islam ölkələri arasında yalnız fars şiəliyi və onun uyruqçuları bu düşmənçiliyi törətməkdədilər].

14-3-hun-turan teorisi (türk dünyasının gələcək pəroqramı)

biz türklərdə yuxarıda göstərdiyimiz kimi çəkirdəyin çəkim gücü çox azdır. Bu çəkirdəyin gücünü artırmaq gərəkməkdədir.
Türklərin öz alfabəsi olan göktürk alfabəsinin hərkəscə bilinməsi və işlədilməsi sağlanılmalıdır. Bu alfabənin işlədilməsi və yayqınlaşması halında türk dünyasında çəkirdək çəkim gücü 3/1 dən 3/2 şəklinə yüksələcəkdir [indilikdə əski alfabə məsələsini abartmaq, və onun birlik sağlaya bilməsi elədə düzgün görünmür və üstəlik o alfabə türk dili və fonitikasiylə də tam uyqun deyildi, indiki zamanda bütün türkləri göz önünə alarsaq latin alfabəni öyrənib yaymaq bu birliyin yaranmasına daha çox yardımcı olacaqdır].
Çəkirdək gücünü daha da gücəlndirmək üçün əski göktürk və digər türk inancları, dünyaya baxış sistemini, fəlsəfi və bilim baxış açılarını günümüzə uyarlamaq gərəkməkdədir. Bu çalışmalara qazan`dakı araşdırma cəmiyəti yoğun çaba göstərmişdir. Bu yolda ilərləsək, çəkirdək çəkim gücümüz japonlar və çinlilərdəki kimi 3/(3+1) olacaqdır. Burada artı faktor islam dini olacaqdır. Ayrıca Yuxarıdakı əsaslara dayanaraq türklərin də mücadiləsi metodolujik (yöntəm bilimi) olmalıdır.
Yuxarıda yazılan mətləb eynən zinnur aqliyollin sözəlridi.

14-4-çatı teorisi və islam dünyasının sorunu

çatı teorisi haqda iki mətləbə işarə olunmalıdır, beylə bir teorinin düz olması haqda və özəlliklə geçmiş 500 illik dünya tarixinə

baxdığımızda onun doğruluğunda quşqu yeri qalmamaqdadır, aydındırki dünya xalqlarının düşüncələri təkamul tapır və geçmişlər kimi fikirləşmirlər ama geçmişdən gələn qorxular və savaşların kölgəsini bütövlükdə üzərimizdən çəkməyibdir, mütməinən o olayların mənfi əsərlərin rahatlıqla üzərimizdən atabilməyəcəyik, ama bu yöndə çalışmalıyıq, çünki dünyanın ayrı yolu yoxdur, bərabər olmaq və güvəndə yaşmaq bütün xalqların tək seçənəyi və tək yollarıdır, hər hansı ayrı yol fəlakətə doğru gedəcəkdir, çatı teorisinin mənfi cəhətlərin silmək üçün və onu uluslar arası işbirliyinə dəyişdirmək üçün iki yol və yöntəm önümüzdə dir, dışa doğru yöntəmlər və içə doğru yollar :

1-çatı teorisinə baxışımızın dış tərəfi vardır, ilkcə dışarıdan baxmağımız gərəkir:

batı ölkələrində xaçlı qruplardan danışarkən və onların çatı teorisinə yönəlmələrinə vurqu yaparkən, batı dünyasını bir tikə və tək parça olaraq fərz etmək və onların hamısının beylə bir qavqa içərisində olmasını önə sürmək, düzgün yorum olmayacaqdır, quşqusuz batı dünyasında çox güclü demokratik quvvələr və demokrasini insanlığın qurtuluş yolu tanıyanlar, insan haqlarından yana olan dərnəklər, çevrə tərəfdarları və yaşıllar partıları, işbirliyi tərəfdarı olan sərmayə sahibləri vardır, bu qrupların hamısı bizim Hərəkətimizdə dayanaq nuqtələrimizdi, bizlər beylə quvvələrə güvənməliyik və onlardan yararlanmalıyıq, və eyn halda işin çətin olduğunuda unutmamalıyıq.

Batılı demokratik quvvələrə yaxınlaşmağımız üçün bizimdə görəvlərimiz vardır, bizlərdə gərək bir sıra addımlar ataq, onların başında bizim məzhəbimiz gəlir, bizlər gərək cahad kimi məfkurələri düzgün yorumlayaq və onu çağdaş dünya iylə bağdaşdıraq.

Aydındıkı indiki dünyada cahad etmək üçün özgə ülkələrə hücum yapmaq həm ölkələrin yönətim səviyəsində və həm fərdi düşüncə olaraq mənasız bir şeydi; dünya çapında qoşullar dəyişibdir, əlbətdə

ki savunmaq üçün, cahad məsələsi hər insanın və hər ölkə yurdaşlarının haqqıdır, ama indiki zaman geçmişdən fərqlidir, geçmişdə olan impratorluqlar zamanı və ölkələrin bir mərkəzdən yönətilməsi, və movrusi olan şəxslər və ailə tərəfindən yönətilməsi məsələsi tarixdə qalıbdır, və indiki zamanda movrusi ailələrin yönətdiyi Bəzi ölkələrin qədərlərini görürük. Demək olar xəlafət sistimi bir dönəmlər doğru yönləri olsada, onun geçərliyi nə inki indi, bəlkə əsrlər öncə sona ərmişdir və demək olar islam dünyasının geriləməsi əslində bu mövzunu düzgün tanımamağından qaynaqlanmışdır. Və nə yazıqkı indidə Bəzi geriçilər, geçmişlərdə saplanıb qalıblar.

Quran da məsləhət və məqasid məsələsinə baxarsaq, dünya qoşulları dəyişibdir və bu üzdən yöntəmlərdə dəyişibdir, indilikdə ölkələr arası cahad yapmaq, quran ruhuna hayqırıdır, indiki zamanda cahad iliətişim və yayın sistimlərindən geçər və fiziki olaraq çatışmalar islam dininə dəxli olmayaraq sadəcə qrupların şəxsi mənfəətləri üzündən yapılmaqdadır.

İslam dünyası teror məsələsini kökündən silib atmalıdır, sünnü teror qrupları, kürd tərürçüları, və fars şiəliyi teror qrupları, bütün müsəlmanlar tərəfindən qınanmalıdır. Və onun muqabilində demokrasiyə vurqu yapılmalıdır və insan haqlarına önəm verilməlidir və doğaya sayqı duyulmalıdır, yalnız bucür yaxlaşımlarla islam aləmini batı dünyasına yaxınlaşabilir. Və dünya insanları üçün, uluslar arasında barışcıl ortam yaradabilir.

2-çatı teorisini iç görünümü də vardır, islam aləmi bu məsələni iyi tanımalıdır, müsəlmanlar ən böyük enerjini iç məsələlərini həll etmək üçün qoymalıdırlar, bu Məsələ neçə boyutdan önəm daşıyır, dış quvvələr, müsəlmanların içində olan ixtilaflardan yararlanaraq müsəlmanları zəiflətmək istəyirlər, ayrıca müsəlmanlar içlərində olan sorunları iyi tanıyabilməsələr, nə içəridə çözümə ulaşabilərlər, və nə dışarı quvvələr qarşısında düzgün pozision tutabilərlər.

İç sorunu həl etmək üçün ilkcə onu tanımaq lazimdir, sorunun həl etməsinin yol yöntəmi əslində savaş və qavqalarla yox bəlkə teorik tartışmalarla mümkündür, əlbətdə bu sözün anlamı bu deyil ki düşmənçiliklər və terorlar qarşısında sadəcə durub baxaq və yalnız tartışma yapaq, əlbətdə ki yeri gəldikcə savaşmalıyıqƏ ama bu məsələni zehnimizdə tutmalıyıq bizim əsli enerjimiz fəlsəfəmizin doğruluğunu isbat etmək üçün sərf etməliyik, bu hərəkətdə gərək, məntiqə dayanaq, xəta etdiyimiz yolları düzəltməliyik və yeni qoşullar üzərində baxışımızı genişlətməliyik və quran haqqında yorumlarımızı yeni bilgiler üzərində qurmalı və bilim və elmə dayanaraq müchdilə etməliyik, bu yolda bizim əsli silahımız quran, onun hermenütik yorumu (yaşamsal yorumu) olmalıdır.

Bizim iç sorunumuz nə inki indi, bəlkə islam dini gələrək böyük dörd xəlifədən sonra tək bir Məsələ olaraq yönətim məsələsidir, xilafət məsələsi geçmiş dönəmin zəruriyətlərindən iydi, ama millətlərin ərginləşməsiylə, eylə bir yönətim sistiminin yürürlükdən düşməsi ortaya gəldi, nə yazıq ki hələdə hələdi Bəzi islami qruplar yenədə həman yöntəmləri diriltəməyə çalışırlar və yollarının nə qədər təhlikəli olduğunu bilmək istəmirlər, onlar həm özlərini və düzəltdiyi höküməti millətlərin qarşısında qoyurlar və həm islam dinini onlarla qarşı qarşıya gətirirlər və onu etibardan salırlar və ayrıca su-i istifadə üçün dış güclərə ortam yaradırlar.

Quşqu yoxdurki bucür yaxlaşımlar çağdışı təfəkkürlər olaraq islam aləmində inhirafi yullardılar, bucür təfəkkürləri savunanların başında quşqusuz iki qrup yer almaqdadır, onlar həm sünnü kəsimlərin içində və həm şiə kəsimlərin içində vardılar, hər iki qrup yanlış yolda hərəkət edirlər və islam aləminin fəlakətləri onların üzündəndir, ama onlar arasında önəmli fərqlər vardır.

İlkcə vurqulanmalıdırkı batılı, mənfəət peşində olan qruplar bu ixtilaflardan olduqca yararlanmaq istəyirlər, onlar doğal qaynaqlara və enerji mənbələrinə sahib olmaq dalısıcadılar, böyük savaşlar meydana gətirirlər və bir daşla iki quş vurmağa çalışırlar, həm doğal

qaynaqlara malik olurlar və həm çatı teorisini yürürlüyə qoyurlar və savaşları öz ölkələrində yox, islam aləminə çəkirlər və yıxıntılarıda bu ölkələrə yönəldirlər.
Xilafət məsələsinə söykənən qrupların bir tərəfi sünnü qruplardılar bu kəsim neçə dəlilə görə böyük ölçüdə təhlikəli olmaqdan çıxmış durumdadırlar, sünnü məzhəblər, islam aləminin böyük bölümünü təşkil verərək 1.5 milyard nufusa sahibdilər, sünnülər onlarca ölkədə yaşayaraq tək bir xilafət qurmaqları mümkünsüz olduğu üçün beylə bir teoriyə böyük ölçüdə inamayırlar və heç vaxtda beylə bir sistimin bərpa etməsinədə təşəbbüs etməyiblər, ayrıca sünnü məzhəblər özləri müxtəlif qruplara ayrılblar və hamısıda o birilərinin varlığını tarix boyu qəbul ediblər və bu üzdəndə heç vaxt ixtilaf içində olmayıblar və birbirlərinin həzf etməyə də çalışmayıblar və birbirləriylə mücadilə üçün yalnız tartışma yöntəmini seçiblər və bu Məsələ onlar üçün böyük imtiyaz sayılmaqdadır. Sünnü məzhəblər içində arasıra aşırı qruplar meydana çıxsalarda çoxraq ikinci kəsimə qarşı yəni aşırı şiələrə təpgi olaraq olmuşdur və əlbətdə bu kəsimlərə kəsgin mövze tutmağımız lazimdir, ama eylə sanılır ikinci kəsim olaraq aşırı şiələrin sorununu həl etdiyimizdə aşırı sünnülərində sorunu özlüyündən həl olacaqdır.
İkinci kəsim dediyimiz aşırı şiə qruplardır, şiə qrupları onlarca budağa ayrılsalarda nə yazıqkı indilikdə böyük ölçüdə tək bir yönətim olaraq məcusi şiələrinin əgəmənliyi altındadırlar, bu kəsim şiə aləminin bütün mali və doğal qaynaqlarını əllərinə alaraq və geriçi bir xilafət quraraq onu dünyaya yaymaq istəyir.
Bu kəsim neçə yöndən təhlikəli olaraq islam alminə sədəmə vurmaqdadır:
-fars şiəliyi xilafət sistimini quraraq Peyğəmbər və dörd böyük xəlifə sayaqı yox, bəlkə sasanlı məcusi sistimini yürütmək istəyir. Bu sistim 1300 il yenilgisinin öcünü indiki zamanda müsəlman aləmindən almaq istəyir.

-Məcusi şiələri açıq aydın quran və islam təfəkkürünü təhrif edərək ən geriçi məcusi məfkurələrinə söykənir və islam aləmini içdən çürütmək istəyir onlar sünnü məzhəbləri həm teori olaraq və həm əməldə, özlərinin əsli düşmənlari sayaraq tək amacları islam aləmini dağıtmaqdır.
-Məcusi şiələri böyük ölçüdə gizlin və aşkar surətdə batılı xaçlıların dəstəyini almışdılar və xaçlılar geçən əsrdə tökdüyü planlar üzərində və bəzəndə müstəqimən savaşa girərək və böyük şiə hilalı yaradaraq onların yıxıntılarına ortam yaratmışdılar.
Məcusi şiələri böyük ölçüdə şiə aləminin qaynaqlarını əllərinə geçirmişlər və böyük təbliğat və propaqanda yaparaq eylə bir görünüm yaratmışlar quya bütün şiələr onların fərmanı altındadılar və dünyada yalnız tək bir qrup şiə vardır və oda məcusi şiələrdir.
-Fars şiəliyinin böyük propaqandası sonucu aşağı yuxarı bütün şiə qrupları dolayılı və dolayısız onların orbitinə və çatısına girirlər və onlardan yararlanmaq üçün onların siyasətləri doğrultusunda hərəkət edirlər.
-Məcusi şiələri tarix boyu müsəlmanlar əleyhinə olublar onların xiyanətləri qermətilər zamanı, ismayıliyə dönəmi, hulaku dönəmi və xaçlılar zamanı açıq aydındır, bu üzdən onlar hərcür xiyanətə hazırlıqları vardır və bu üzdən islam aləmi böyük diqqətlə bu məsələyə baxmalıdır.
İslam aləmi, özünün iç sorununu həl etmək üçün, tək və tək yol olaraq, məcusi şiəliyini çözməsi gərəkir, bu iş üçün aydın və bəlli yöntəmlər vardır, bu yöntəmlərin başında məcusi şiəliyindən fərqli olaraq barışçı şiə qruplarına dəstək vermək, fars şiəliyi teroruna qarşı kəsgin müqabilələr düzənləmək, dış güclər tərəfindən məcusilərə verilən dəstəkləri kontrol etmək və önləmək, və nəhayətən quran eksənli teorik tartışmalara önəm vermək kimi yöntəmlər diqqətə alınmalıdılar.
-İslam aləmi, iç sorunlarını çözmək üçün, ilk yol olaraq bilməlidirki, şiə aləmi yalnız fars şiəliyi və ayrı deyişlə məcusi şiəliyi deyil,

müxtəlif şiə qrupları böyük ölçüdə məcusi şiələrinin ayaqları altında əzilməkdədilər, onları diqqətə almaq, dəstəkləmək, ən sadə, düzgün və ucuz yol olaraq seçilməlidir, onların başında Azərbaycan şiəliyi (əliçilər) gəlməkdədir, əliçilərin islam və quran`dan olan anlayışları, islam aləminin böyük kəsimlərinin düşüncələriylə eynidir, əliçilər, müsəlmanların o biri qollarına sayqı duyarlar və düşmənçilik məfkurəsini quran`a hayqırı bilərlər.
-İslam aləmi kəsgin yöntəmlərlə fars şiəliyinin terorlarına və təcavuzlarına qarşı durmalıdır və və terora məruz qalan qrupları dəstəkləməlidilər.
-İkinci yol olaraq islam aləmi böyük diqqətlə dış güclərə qarşı önləm almalıdılar, və xaçlı qrupları müxtəlif yollarla durdurmalıdılar, toplantılar vasitəsiylə, mali, iqtisadi anlaşmalarla onların dəstəklərini məcusi şiələrindən kəsməlidilər.
-İslam aləmi Metodolojik yöntəmə önəm verməlidirlər, onlar quran kitabını məhvər tutaraq məcusi şiəliyini teorik olaraq yenilgiyə salmalıdılar, quran bizim əsli silahımızdır, Azərbaycan şiəliyi quran kitabını ən kəsgin silah olaraq tanıyır və məcusi şiələri əleyhinə ən düzgün yolu quran silahından yararlanmaqda bilir, məcusi şiəsi ilkcə teorik olaraq sınmalıdır, o halda onu qırmaq daha rahat olacaqdır, fars şiəliyinin bulaşdığı şirk və inhiraflar ifşa olunmalıdılar, düşmənçilik yaratmalar, təqiyə üzündən ortaya gələn oğurluqlar və terorlar, cinsi inhiraflar quran əsasında qınanmalıdılar, fars şiəliyi yalan əsaslar üzərində oturubdur, onlar sandığımızdan daha zəifdilər, yetərki quran`a sarılaq və bu sılahla məcusilərə hücum edək, quşqusuz onlar tarixə qarışacaqlar və düzgün və insaflı fars milləti də onlardan üz döndərəcəklər, beyləliklə islam aləmi, iç sorunlardan fariğ olaraq dünya iylə sorunlarını çözməyə doğru gedər, və böyük ölçüdə elmi və bilimsəl cəhətdən ilərləyəbilir.

14-5-çəkirdək teorisində ülkü ən azindan 3 sutunlu olmalıdır

- zinnur aqliyollin məqaləsi haqqında daha bir mövzua işarə olunmalıdır : çəkirdək teorisində və ayrıca çatı və hun turan

teorisində də ən önəmli təməl, ülkü olmalıdır, məmulən ülkü dediyimizdə hoviyət məsələsi önə çıxar və türkçülük və ya ayrı bir millətin hoviyətinə əhəmmiyət vermək kimi məfkurələrə və ayrı deyişlə milliyətçilik məsələsinə vurqu yapılır, burada bir şey unutulmamalıdır və oda çağdaş ədalət parametridir, və demək olar, çəkirdək teorisinin 3 ünsürü yox bəlkə daha iki ayrı ünsürüdə vardır, onlardan biri çağdaş ədalət olmalıdır, ayrıca məqalədə ötəri işarə olunduğunu nəzərə alarsaq məzhəb ünsürüdə bir müstəqil əsl kimi çəkirdəyə daxil olursa, çəkirdək teorisi üç təməlli yox bəlkə 5 sutunlu olmalıdır və onlar «dil, alfabə, ülkü (milliyətçilik), çağdaş ədalət, məzhəb» təməlləridi.

14-6-çağdaş insan haqları

tarixi olaylara baxarkən, bir millətin və ya toplumƹn, birlik və birləşmə gücünü ölçmək və onu tarix axışında dəyərləndirmək üçün, çağdaş insan haqları məsələsi ən gözə çarpan şeydir.

Çağdaş insan haqları mövzusunun bəlli təməlləri vardır, insanların şəxsi huquqları, özgülük və indiki deyişlə demokrasi, toplumsal qatların (təbəqələrin) eşitliyi və onların yanısıra çevrəcilikdir, əlbətdə bunları və özəlliklə geçmişləri incələrkən, bu parametrlərin yalnız indiki anlamları nəzərdə tutulmamalıdır və gərək hər çağda və əski dönəmlərdə, nisbi olaraq o zamana uyqun məfhumlar nəzərdə tutulmamalıdır və o dönəmlərdə ən iləri insani anlayış, nəzərə alınmalıdır, bu səbəbdən də bu əsli çağdaş insan haqları adlandırmağımız daha düzgün olabilir.

Çağdaş insan haqları əslini sadə biçimdə beylə yorumlamaq olar :

-insanlara, inanc, incəsənət, mənəviyat lahazindan inkişafına münasib imkan yaratmaq.

-İnsanları din və inanc və ırq cəhətdən ayırd etmədən onlara yaşama haqqı tanımaq.

-Duğaya və duğada olan bütün varlıqlara sayqı iylə yanaşmaq.

-Çağdaş insan haqları məsələsi üçün örnəklər

insan haqları ünsürünə tarixsəl anlamda bir sıra örnəklər vermək olar:
-batı niyə gücləndi və yoluna sağlam şəkildə dəvam etməkdədir, mənim qənaətimcə bilimsəl inkişafların yanında onların içində nisbi də olmuş olsa insan haqları məsələsinin ilərləməsidir, əlbətdə batı dünyasında və özəlliklə onların 3üncü dünya insanlarına yaxlaşımları, çoxu kəz haqsız görünməkdədir, Məsələn batılı güclərin bosni hərsək`də silahlı gücləri olarkən və onların gözləri önündə minlərcə müsəlman öldürüldü, ayrıca batılılar açıqca ermənilərin qırqın törətməyinə ortam yaradırlar və onları dəstəkləyirlər və ya əraq`da rahatcasına türkmənləri toplu şəkildə qırırlar və ya dünyanın çoxlu məmləkətlərində müsəlmanların toplu halda qırılmalarına göz yumurlar, ama batılılar ən azından öz ölkələrində və öz insanları üçün, nisbidə olmuş olsa özgürlük, və yaşama haqqı tanyırlar və bunu genişəltəməyə çalışırlar, və ayrıca dış dünyadada arasıra insan haqlarına uyqun çalışmalar yapırlar və bu mövzu onların güclənməsi üçün, ən böyük nədən sayılmalıdır.

-Kürdlər tarix boyu bir dövlət qurma imkanına sahib olamayıblar, əsli nədən onların insan haqları konusunda zəif olmalıdır, onlar daima qonşularıyla savaşıblar onların mal və mülkünə göz tikiblər, oğru və teror dəstələri yola salıblar, və daha üzücüsü indiki çağdada beylə bu işlərindən əl çəkməyiblər, kürdlər, osmanlı hökümətinin dəstəyilə diyarbəkir ətrafına yerləşdilər, rəhm etmədən bütün türkləri o bölgələrdən təmizlədilər halbuki o bölgə qaraqoyunlu və ağqoyunlu hökümətlərinin qaynaq və qalxış yerləridi və türklər o bölgələrdə çoğunluqdaydılar, və ya simitqo zamanı erməni və asurilərlə əl bir olaraq ən azından 160 min nəfər indiki batı Azərbaycan türk əhalisindən qırdılar(bu nufus soyuqbulaq, urmiyə, səlmas, xoy və makı ətrafında əhali nin yüzdə 25ini oluşdururdu), və indidə fars şiəliyinin taşarono olaraq Azərbaycan türklərinin əleyhinə totəələr içində yer almaqdadılar. Bu üzdən indilikdədə

onların bir güvənilir və ədalətlı bir otoritə düzəltmələri haqda böyük quşqular vardır və bunun tərsini göstərmələri üçün böyük çabaya ehtiyac tapacaqlar.
Qeyd olunduğu kimi kürdçülərin bu özəlliyi tarix boyu özünü göstəribdi, onlar hər yerə əlləri çatıbdır qeyr kürd əhalini qılıcdan geçiriblər və yerliləri yox ediblər, bu olayları eynən diyarbəkirdə, soyuqbulaq, xana və bukan da görmək mümkündür bu qrupların qətlamları, səfəvilər dövrü, və sonrada simitqo və übeydullah zamanı bu sözlərə qanıtdır, islami devrimdən sonra onlar bu hadisəni sulduzda tikrarlamaq istədilər və yalnız əhalinin oyaqlığı və dirənişi bu qətlamın önünü kəsəbildi, ayrıca əraqda türkmənlərin başına gələn fəlakətlər və onların toplu qırqınlarının nədənləri, dolayılı və dolayısız kürdçü qruplardandır. Nə yazıqkı indidə onlar həman sayaqda hərəkət edirlər.

Kürdlər çoxu islami devrim sonrası urmu şəhərində yerləşməyə başladılar, onlar bu şəhrin əhalisinin yüzdə beş altı`sını təşkil verirlər ama buna rəğmən bütün kürdçü qruplar və onların partıları və televiziyon kanalları, gecə və gündüz urmu şəhərini bir kürd şəhəri olduğunu söləyirlər, bu hadisələr onların geri düşüncəli olduğunu və zehinlərində qırqın planları düzəltdiyini göstərir.

Bu qəzavtləri eynən erməni aydınları haqdada söyləmək mümkündür.

-ortaduğu bölgəsində özəlliklə qaraqoyunlu və ağqoyunlu və səfəvilər dönəmindən başlayaraq şiə və sünnü qruplar çağdaş insan haqları mövzu sundan uzaqlaşaraq birbirlərini insafsızcasına qırmağa başladılər və bu üzdəndən indiyə kimi böyük geriləmələrə doğru üz qoyublar.

-İran bölgəsində fars şiəliyi həm pəhləvi dönəmində və həm islami hökümət dönəmində insan haqlarına ən ufaq sayqı göstərmədi və əslində buna inancıda yoxdur, bu üzdəndə bu hökümət heç vaxt

münasib yaşam ortamı, liderlərindən başqa heçkəs üçün düzəldə bilmədi və bu üzdəndə zirvələrə çıxar çıxmaz yenişə başladı, əlbətdə burada zirvədən mənzur teror və qırqınlar törətmə haqqında yuxarı mərtəbələrə yetirməkdən söhbət edilir və liderlərinə münasib ortamdan danışarkən, mənzür güclə özgələrinin var yoxuna sahib olaraq özlərinə nisbi zənginlik yaratmaqdır.

-Komonism blokunun dağılmasının əsli nədənlərindən insan haqlarına sayqı göstərməmə məsələsidi.

-Pişəvəri dönəmindən yəni milli hökümətdən nəmənə qalıbdı, indinin indisindədə onun böyük düşmənları vardır, mütməinən əgər insan haqları məsələsini o hökümətdən həzf etaək hətta ondan ad beylə aparılmazdı. Halbuki indi o hökümət bütün Azərbaycanlıların və türk millətinin ürəyində yaşamaqdadır çünki onlar əkinçilərə yer verdilər və pəhləvi dönəmindədə əkin yerlərinin bölüşdürməsinə ortam yaratdılar, xalqa xəstəxana, yuniversitə və çoxlu yararlı qurumlar qurdular və onların inaclarına və dinlərinə sayqılı oldular, və hətta özləri çətin durumda olduqları halda, balaca kürd bölgəsi soyuqbulaqda kürdlərə özgürlük haqqı tanıdılar, onlar yalnız ədalətlı olmaları üçün indidə yaşamaqdadılar və quşqusuz onların yolu hər Azərbaycanlı türk üçün çıraq olacaqdı.

-Sasanlı hökümətindən, insanlığı incidən xatirələrdən başqa nəmənə qalıbdı, mütməinən onların suqutunun əsli nədənlərindən onların ədalətsız olmalaridi, zülmkar olmalaraıydı, və insanlara savadlanma haqqı verməyərək onları cahil saxlamalarıydı.

-Ülkü dediyimiz şey çağdaş insan haqlarıyla kontrol olur. insan haqlarına sayqısız milliyətçiliyin və insan haqlarına sayqısız məzhəbin sonucları kötülükdən başqa bir şey deyildi, insan haqlarına sayqısız məzhəb üçün ən iyi örnək iranda qurulan xomeyni hökümətidi və insan haqlarına sayqısız milliyətçilik

örnəyini ermənistanda görmək olar, hər ikisində də ırqçılıq əsasdır və hökümətin hər tür yayınına və uyqulamalarına daxil olur və xalq içində didərginlik yaradır. Bu məsələni beylə təbir etmək olar, insan haqlarına sayqısız məzhəb, həman dini istibdad və dini faşizmdir; və insan haqlarına sayqısız milliyətçilik həman ırqçılıq və faşizmdı.

14-7-məzhəb

məzhəb, ülkünün üçüncü böyük təməlidi və əgər bu sutun düzgün qurulursa daha güclü bir toplum meydana çıxar, yanlış qurulan məzhəbdə böyük yıxıcı sonuclar vucuda gətirəbilir, bu təmělləri ayırd etmək üçün bir neçə örnək aydınlayıcı olabilir, səfəvi dövlətində xalqın ülküsü məzhəb əsasında quruldu, onlar bu məzhəbə dayanaraq böyük birlik qurdular və böyük işlər gördülər, ama nə yazıq ki bu məzhəbin əsasları yanlış iydi və qeyr insani və qeyr əxlaqi təmělər üzərində quruldu, və onun sonuclarıda hamımıza aydındı. Ayrı bir örnək xomeyni hökümməti olaraq, yenə də daha yanlış və ırqçı düşüncələr üzərində quruldu, bu hökümət başlanqıcda böyük birlik sağlamağına rəğəmən, sürətlə yıxıcılığa doğru getdi. Və indilikdə eylə böyük bataqlığa giribdi, ondan qurtulmaq təsəvvür olunmur.

14-8-Azərbaycan türklərində çəkirdək gücü

Yuxarıda deyiln umumi qaydaya görə və çəkirdək gücünün 5 dirək və sutununu (dil, alfabə, ülkü, məzhəb, çağdaş insan haqları) və dölətçiliyin olmamasını nəzərdə alarsaq əmələn Azərbaycan türklərində çəkirdək gücü sıfıra yaxındır, əlbətdə oyanış məsələsini nəzərə alarsaq, dilə önəm vermək, türklüyə qayıdaraq ülkü sahibi olmaq, qeyr əxlaqi və münhərif fars şiəliyindən əl çəkərək Azərbaycan şiəliyinə sarılmaq məfkurələrini göz önünə alarsaq, və ayrıca tarixi təcrübələrdən alınaraq, Azərbaycan türklərində mədəni davranışları hesaba qoyarsaq çağdaş insan haqları əslidə bu sistimdə özünə yer açabilir. bundan dolayı, Azərbaycan türklərinin çəkirdək

gücü ən azindan 5/ 4ə (beş dən dörd) qədər yüksələbilir, aydındırki alfabə, otoritə məsələsinə bağlı olaraq, imtiyaz sayılabilməz.
Ayrıca islam aləminin içinə girərək 1.5 milyarda qatılaraq 30-40 milyon fars şiəliyindən qurtulmuş olur, bunun yanında fars şiəliyi böyük ölçüdə zəifləyərək məfkurələri sorqu sual altına gedir, özəlliklə bu məsələ, Azərbaycan oyanış hərəkatıayla birlikdə, tanrı yanında yüksək dərcədə dəyərli olaraq, bizim hərəkəti qutsallaşdırır və islam dünyasının gücüdə onların arxasında yer alır, üstəlik Azərbaycanlı olmayan türk qardaşlarımız 500 il öncədən ayrılmış qardaşlarına qovuşurlar və islam aləmidə böyük güc qazanır, daha iyisi terorçu və erməni yanlısı fars şiələri güclərini itirərək və daha yalnız qalaraq, onlarda dəyişim fikrinə düşüb və islam alminə dönmələri mümkün olabilir.

14-9-fars şiəliyinin çəkirdək gücü və əliçilik

-indilikdə hətta bir nəfər fars yoxdur şiə olmasın əlbətdə bir fayizdən az olaraq içlərində atababaları dinlərində olan zərtoşti vardı, bəzən bir sıra qrup üyələri özlərini sünnü fars göstərməyə çalışsalarda, onlar çoğunluqla mühacir bəluç, farslaşmış ərəb vəya kürdlərdilər, umumən fars millətindən olaraq, yalnız fərdi hallarda sünnülərə rast gəlmək mümkündür.
Farslar, səfəvilərdən çox öncə fars şiəliyini bənimsəyib qəbul ediblər, onlar islamiyətin ilk çağlarından başlayaraq bu məzhəbi yaradıblar, teorizə ediblər və onu özlərinə nəcat yolu seçiblər, Azərbaycan türklərində hətta bir dana qaynaq kitab, tanıdığımız fars şiəliyi haqda yoxdur və bu Məsələ doğaldır çünki onların məzhəbləri birbirlərindən ayrıdı və kültürəl və tarixi fərqləri vardı.
Kitabın əvvəllərində «farslar üçün şiəliyin cəlb edici tərfi» unvanında bir mətləb verdik, orada vurqu yapdıq, islamiyətin ilk çağlarından danışarkən bu ibarəti işəltmək doğru olsada, indiki çağda, yanlış bir istilah görünməkdədir, daha doğrusu, şiəlik əslində farsçılığın çəkirdək nüqtəsi sayılmaqdadır. Ayrı deyişlə şiəlik dediyimizdə fars şiəliyiyəndən başqa şiəlikdən söz etmək anlamsız

bir şeydir, yenədə başqa yöndən baxırsaq, şiəliyin mərkəz nüqtəsi fars şiəliyidir, və hər hansı başqa şiə qruplarıda gec ya tez bu orbitin çevrəsinə dolanmaqdan başqa çarələri olmayacaq, istər ərəb olsun, türk olsun, türkmən olsun vəya avrupalı olsun, hər şiə qrupunun qaynaq nüqtəsi farsçılıq və onun mali və kültürəl varlığına bağlıdır.
Yalnız bir halda bu bağlantı qırılır və bir şərtlə bu orbit dəyişiləbilir, oda hər hansı bir qrupun, kiçik və ya böyük olursa olsun, xorafatdan və fars şiəliyinin əsas qaynağı olaraq sasanlı kültüründən nəşət tapan məfkurələrdən arındırılmasıdır.
Bu qruplar ya fars şiəliyiylə birlikdə batacaq və nəhayətən müxtəlif qrupların və etniklərin orbitinə girəcəklər və məhv olacaqlar, və ya öncədən müstəqil orbit fikərində olub və öz müstəqil çəkirdəklərin gücləndirəcəklər və ondan sarılacaqlar.
Bu haqda çoxlu misallar vermək olar, avrupalılar və ruslar hamısı kristiyandılar vəli çəkirdək nüqtələri və orbitləri fərqlidir çünki ruslar katoliklokdən ayrılaraq özlərinə ortodoks məzhəbi qurublar və heçvaqt o orbitdəndə çıxmazlar, bu Məsələ Azərbaycan əliçiləri üçündə eynidir. Azərbaycan türklərinin məzhəbini, şəffaf halda fars şiəliyindən ayırd etmək olar və onların orbitidə bu çəkirdəkin ətrafında və müstəqil olaraq möhkəm vəziyətdə var olmaqdadır, yetərki bunu tanıyalım və tanıdalım.
Unudulmamalıdır, farsçılıq orbiti indiki çağda, dünya kültür və gələnəkəlriylə bağdaşamayan bir sistimdi bu üzdən onun məhv olması və ən azından öz içinə girib xəstə halda qalması öngörüləbilir. Bu üzdəndə, fars şiəliyinə uyan hər ayrı millətin tək yolu, bu xorafatdan qurtulmaqdır.

14-10-məzhəb məsələsi və Azərbaycan türklərinin fars şiəliyinə təpgisi

Azərbaycan türkləri ölkənin çox yerlərində əhlhəq, goran və ayrı adlarla, inanclarını qorumaqda və yaymaqdadılar, bu hərəkətlər fars şiəliyinə, və onun otoritəsinə və yanlış məfkurələrinə bir növ təpgi olaraq görünür, ayrı yöndən baxarsaq, fars şiəliyinin diktatorluğu

üzündən və və hər hansı müxtəlif şiə qruplarına meydan vermədikləri üçün, xalqımızda onun yanlış yönlərini nəzərdə tutaraq əməldə şiəlikdən üz döndərərək açıq və gizlin məzhəbləri bənimsəyirlər.
Zahirdə bilinməsədə çoxlu şəhərlərdə və hətta təbriz kimi böyük şəhərlərdə çoxlu məhəllələr olaraq özlərinə xas inancları vardır, və bir Məsələ də ilqincdır bu məzhəblərin çoxu h. Əli ətrafında qururlan məzhəblər olaraq görünməkdədir. Bu məzhəblər umumən dinlərini h. Əli də qurtarıllar, bu qruplar az çox müxtəlif dərcələrdə, sonrakı imamlarada sayqı iylə yanaşırlar.
Demək olar bütün bu məzhəblər, Azərbaycan şiəliyi iylə bir nüqtədə ortaqdılar, onların ortaq nüqtələri h. Əlini məhvər və eksən kimi görməkdir.
Bu məzhəblər umumiyətdə fars şiəliyilə bağdaşmayan qruplardılar, fars şiəliyinin qadın alverçiliyi, bütün imamları və dini öndərlərini tanrısallaşdırma təfəkkürü onların təfəkkürlərinə zid dir və düşmənçilik törətmələrdə onların kültürlərində və inanclarında olmayaraq, insan, çevrə və özəlliklə heyvan və doğaya yönəlik sevgi iylə tanınarlar, onlar ölülərdən yox, bəlkə dirilərlə çoxraq ilgilənərlər öndərlərinə sevgi iylə yanaşarlar və tənasox təfəkkürünə sarılarlar.
Əliçilər öz məzhəblərini yəni Azərbaycan şiəliyini və ya gənəl adla desk əliçilik məzhəbini doğru və düzgün tanıyıb tanıtsalar, bu qrupların kütləvi halda əliçiliyə yönəlmələrində quşqu olmamalıdır.Ilqincdır bu qruplar əliçi ibarətini özlərinə ortaq ad kimi bənimsəməkdən çəkinmirlər, və bu adı eşidərkən ona sevgi və sayqı iylə yanaşırlar.

14-11-yusuf akçura və üç tərzi siyasət

-bu bölümdə bir ayrı Konuyada işarə etmək lazimdir və oda yusuf akçura və onun ortaya atdığı üç tərzi siyasət (üç növ siyasət) teorisidir: yusuf bəy 1876 da volqa çayi qıyısında simbir kəndində dünyaya gəlmişdir və ismayıl bəy qaspiralı`nın əniştəsiydi, akçura,

türklərin ən gərgin dövrə lərində, və 20inci yüzilin başlarında türkçülük haqqında dəyərli bilgilerə malik olaraq türk toplumunun ilərləməsində böyük nəqşi varıydı, onun «türkçülüyün tarixi» kitabının özəl yeri vardır, ayrıca 1904 ilində yayınladığı «üç tərzi siyasət» adlı məqaləsi türkçülük axımının manifesti kimi qəbul edilir.

Akçura bu məqalədə, üç növ mübarizə yolondan söz açır, və deyir : türklər üç yoldan birini seçməlidirlər, birincisi osmançılığı dəstəkləməlidilər, din və dil ayrımı yapmadan bu hökuməti diri saxlamalıdılar, ikinci, türklər; islamcılığı dəstəkləməlidilər, çünki qeyr müsəlmanlar əsla müsəlmanlarla birləşməyə yanaşmayacaqlar və bu üzdən yalnız islam dininə arxalanaraq və dil ayrımı yapmadan islam hökümətini diri saxlamalıdılar, və üçüncü siyasət, türkçülük siyasətidir, bu siyasətə görə, xarici gücləri və daxili dəngələri nəzərdə tutaraq türk olmayan xalqlar bu ölkədən ayrılma təşbbüsündədilər, və bu üzdən türklərin tək yolu türkçülük yoluna getmək və türk hökuməti qurmaqdı.

Tarixin axışı üçüncü tərzi siyasətin düzgünlüyünü göstərdi.

İndilikdə bəzən Azərbaycanlı aydınlardan, byelə bir imac içindədilər quya tək yol türkçülük olaraq ayrı yollar yanlış yollardı, umumən geçmiş əsrdə Azərbaycanlı türk aydınları yalnız bəlli bir teori dalısıca olaraq, türkçülüyə və ya islamçılığa, evrənsəlliyə və habelə turancılıq və ya komonism kimi məfkurələrin birinə sarılmaq istəmişlər, indiki zamanda və özəlliklə özgürlük, demokrasi və ilətişim ortamında, siyasət məsələsi və uluslar arası bağlantılar daha mürəkkəb və qarmaşıqdır bu üzdən siyasət çox boyutlu bir sistim içərisində ilərləməkdədir, yalnız tək bir məfkurəyə dayanmaq düzgün görükməməkdədir, xalqı yalnız bir məfkurə əsasında bir yerə yığmaq mümkün olmayacaqdır, bu üzdən əsli məfkurənin yanında o biri əsllərdə göz ardı edilməməlidir, Azərbaycan oyanış hərəkatında, türkçülük yəni hoviəyt məsələsi əsas yol kimi seçilmişsədə, o biri birləşmə imkanlarıda önəmsəməlidilər.

Bu arada din və məzhəb ünsürü böyük önəm daşıyır, gərçəkdəndə və özəlliklə islamcılıq bizim vucudumuzun bir parçası olmuşdu və indilikdə islam dünyası birliyindən savunmalar və onun yanında fars şiəliyi kimi kötülükləri ifşa etmək, Azərbaycan oyanış hərəkatının bir parçası olmalıdır və beyləliklə bu hərəkət neçə qat güclənəbilir.
Və onun yanında «hun-turan kimi ülkülər, çevrə duyarlığı kimi hərəkətlər, demokrasi məsələsi» unudulmamalıdılar, bu haqda «13-din Məsələsinə umumi baxış» bölümündə daha artıq bilgiler verilmişdir.
Yusuf əkçura haqqında önəmli bir məsələyədə işarə olunmalıdır, akçuranın nəhayi sözü yalnız və yalnız milliyətçilik məfkurəsinə söykənməkdir və bu məsələ avrupa millətlərinin inandığı və yetirdiyi məfkurədir və akçura bu mözvua takid etdiyi üçün və indilikdə də bu mövzunun özəlliklə ortadoğu xalqları və millətləri arasında əhəmmiyətini qoruduğu üçün həm akçura və həm onun məfkurəsi yenilikçi qoxusunu daşıyır və daşıyacaqdır.

15-fars şiəliyinin Azərbaycan türkləri üçün zərərlərəi

-işlətdiyimiz «Azərbaycan türkləri» termini, indilikdə iran adlanan bülgənin bütün türklərini qapsayır, türklər umumən Azərbaycanın tarixi topraqlarında yəni kirmanşahın doğusunda, sunqur şəhri, şəhrkord, və saman dan başlayaraq tehran və urmiyə dən araz qırağına kimi olan yerlərdə yaşayırlar, ayrıca qaşqaylar və xorasan türkləri və iranın çoxlu ayrı bölgələrində olan türklərdə Azərbaycan türkcəsiylə danışırlar.
Əgər oniki imama inananları şiə hesablarsaq, iranda yalnız farslar və Azərbaycan türkləri şiədilər, və ayrı qovmlar yəni kürdlər, bəluçlar, ərəblər və türkmənlər, sünnü məzhəbdilər, türklər içindədə azaraq kürəsünlü (girəsunlu) türkləridə sünnü məzhəbdilər.
Türklər çoxlu nədənlərlə, inhirafi fars şiəliyindən uzaq durmalıdılar, və özlərinə müstəqil xət cızmalıdılar. Bu nədənlərin bir bölümünü burada veririk.

15-1-türklər farsçılardan uzaq durmalıdılar, çünki fars şiəliyi əslində həman sasanlı dinidi və islama hayqırı olaraq türklərin gələnəklərinə ziddir.
15-2-türklər, özlərini farslardan ayıraraq öz iqtisadi haqlarını almalıdılar.
15-3-fars şiəliyi, dinə uydurduqları yalançı sədəqə, nəzir və xums adıyla, türklərin ciblərini boşaldaraq böyük sərvət sahibi olmağa çalışırlar. Türklər düzgün islama söykənərək, farslara sədəqə, nəzir və xums verməkdən çəkinərək öz qaynaqlarını öz niyazları və ya gənclərə iş düzəltmək üçün xərcləyəbilərlər. Farsçı din öndərlərinin sədəqə, nəzir və xums qaynaqlı gəlirləri qət olursa, onlar özgələrini soymaq fikirnin yerinə, düzgün işləmək fikrinə düşərlər.
15-4- fars şiəliyi, türk bölgələrinin doğal qaynaqlarını talanlayırlar.
15-5- farsçılar qadın alverçiliyindəndə böyük gəlirlər əldə edirlər, bu işlərin quran və islam dininə hayqırı olmasını söyləmək və onların əlehinə təbliğ etmək təsirli olmağında şək yoxdur.
15-6-farsçılar vəqf mallarındanda böyük gəlirlər əldə edirlər və bu haqdada insanlarımızı uyarmalıyıq və türklər mallarını onlara vəqf etməməlidilər.
15-7-Bəzi rəsmlərə son qoymalıyıq, farsçılar yasal olmayan yollarla böyük gəlirlər əldə edirlər mallarını təmizləmək üçün və ayrı deyişlə onu həlal etmək üçün farsçı din adamlarına rucu edirlər və mallalarda bir miqdar o maldan alaraq onu həlal elam edirlər, bu yol yöntəmə də son verməliyik və farsçı mallalara güvənməliyik.
15-8-quran və Peyğəmbəri nəzərdə tutarsaq fars şiəliyinin nə qədər din yararçıları olduğunu daha aydın görəbilirik, bu nədənlə onların malı oyunlarına gəlməməliyik.
(əraf 7/ 188 : قُل لاَّ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا إِلاَّ مَا شَاء اللّهُ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لاَسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَاْ إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ: ey muhəmməd onlara de, mən bu işdə çıxar və ziyanım yoxdur,və hər şey tanrı istəyi üzərindədi, əgər ğeyb bilsəydim xeyir istərdim və zərərləri özümdən uzaqlaşdırardım, mən mömünlər üçün haqdan başqa iddiam

yoxdur). Aydınca görmək olar farsçı din adamları h. Peyğəmbərin tərsinə yalnız mali mənfəətlər peşindədilər.
15-9-farsçıların sədəqə, nəzir və xums qaynaqlı gəlirləri qət olursa, teror və totəələri üçün, mali qaynaqları aradan gedir və xalqlar rahatlaşarlar.
15-10-farsçıların oğruluq qaynaqları qət olursa onlar urmu gölü kimi təxribatlara qaynaq tapmayaraq bu işlərdən vaz geçərlər, və öz bölgələrinin fikrində olurlar.
15-11-türklər farsçılardan ayrılırlarsa, böyük ölçüdə farsçıların gücləri azalaraq dünya müsəlmanlarının qəyyumluğundan vaz geçərlər və müsəlmanlar rahata çıxarlar.
15-12-farsçılar üçün din yalnız bir yarar qaynağıdır və islam dininə və hətta şiəliyədə inancları düzgün deyil, çünki onlar ən çox düşmənçiliyi Azərbaycan şiə türkəlrinə edərlər, və ermənilərə əvəzsiz yardımlar edərək quzey Azərbaycan türklərini əzməyi amaclayarlar. Bu kötülükləri dərindən tanıyarsaq, farsçılar dost qılığında zərər vurma gücünü qayb edərlər.
15-13-türklərin farsçılar tərəfindən asimilə olması, türklərin gücünü azaldaraq onların qul olmasına səbəb olur.
15-14-farsçılar bütün mənfilikləri və olumsuzluqları və günahları sasanlı atababaların boynuna yox səfəvilərin boynuna atmaqla türkləri əzmək istirlər.
15-15-farsçılar türklərin bölgələrində, kürdləri yerləşdirərək, türk bölgələrində türk kürd davası salmaq istəyirlər.
15-16-çatı teorisinə görə Azərbaycan türklərini islam dünyasından uzaqlaşdırmaq istəyirlər.
15-17-farsçılar öz terorçularına türklərdən qoşun yığaraq onları önə verərək qurbani edərək, özlərini qurtarmaq istəyirlər.
15-18-yirminci yüzildə bir millətin dilinin olmaması və din usullarını, yazılı olaraq yayabilməməsi və onu çap edəbilməsi, qarşı tərfin haqsız və zulmkar olmasına kəfayt qədər yetərli qanıtdır, bu qanıt tək başına, fars şiəliyinin çağdışı bir din olmasını subut etməkdədir.

15-19-fars şiəliyi yalnız Azərbaycan türklərinin sorunu deyil, çatı teorisini nəzərdə alarsaq bu Məsələ bütün dünya müsəlmanlarının sorunudu, vəqti fars şiəliyinin totəələriylə islam aləmi, içdən çürüdülməyə çalışılır və istemarçılar onları dəstəkləyir, bu halda bütün müsəlmanların bu Məsələni çözməkdə həm dini və həm dünyəvi çıxarları və zərərləri vardı, düzgün davransalar çıxarları qorunacaqdı, əks halda islam aləmi getgedə zəifləyib içində boğolacaqdı.

15-20-fars şiəliyi, o zamana qədərki bütün iran xalqlarına aid olan mali qaynaqlar, əllərində varkən həm bu insanları şirkə və məcusi şiəliyinin kötülükəlrinə bulaşdıraraq və özlərinə bənzədəcəklər və bir tərəfdəndə həman mali qaynaqlara dayanaraq bu xalqları məhv etməyə təlaş edəcəklər.

15-21-farsçılıq sistimi, yaxın geçmişlərdə bir ayrı təşəbbüsdə bulunmaqdadır və özəlliklə gənclərin üstündə daha artıq etgi buraxabilirlər, bu hərəkət zahırdə irfani hərəkətlər qapsamında sunulmaqdadır, onlar özlərində olağan üstü güc olduğunu söylərlər vəya kayinatın görünməz və gizli güclərilə bağlantıları olmasını önə sürərlər, və ayrı tərəfdəndə özlərini dövlətə və hakmiyətə müxalif kimi göstərirlər və beyləliklə insanlarla və özəlliklə opozision mövqeində olan şəxslərlə bağlantı qurmağa çalışırlar və gənclərin zehiniyətlərini təsxir etməyə çalışırlar, ilginc buradadır son vaxtlar onlar əsli güclərini Azərbaycan gəncləri üçün sərf edirlər və bəzən ənəlhəq dən danışırlar və ya vəhdət-i vucud`dən və ya ruh müalicəsindən, ruh dərmanı və ya farsca (fəra dərmani) və ya imam zamana bağlanaraq, böyük güclərə və dərmanlara əl tapmaq kimi fikirləri ortaya atırlar, bu axımlar bəlli amaclar üstündə çalışırlar:

-bu axımlar irfan, təsəffüf və müxtəlif islami firqələr adıyla meydana çıxaraq, gənəlliklə farsçılığın müxtəlif qolları sayılırlar.

-umumən özlərini imam zamana bağlayaraq, dolayılı və dolayısız farsçıların imam zamanlarını təbliğ edirlər.

-Bu axımlar məcusi şiəliyindən yararlanaraq özlərini ğeyb aləminə bağlayırlar və xorafat dolu sözlərlə kəsinliklə quran təfəkkürünə hayqırıdılar, ayrı bölümlərdə göründüyü kimi tanrı hş muhəmməd dən sonra ğeyb vasitəsiylə höccətini insanlar üçün tamamlayıbdır və onların öz ayaqlarının üstündə durabiləcəklərini göstərib və beylə liklə insan ağlının hər şeyi çözmə yə güclü qüdrətli olduğunu bildiribdir. H. Muhəmməd dən sonra, ğeyb aləmiylə hər cür bağlantı islam dinində şirk tanınır və xorafatdan başqa bir şey deyildir.
Bu kəsimlər Azərbaycan gənclərilə daha çox bağlantı quraraq umumən onları tora salmaq peşindədirlər, beyləki ya onların zehinlərini xorafatlarla doldurarak onları düzgün islam və quran yolundan sapdırırlar və onları atil batil şəxslərə dönüşdürürlər və ya onları və özəlliklə fəal insanları tanımlayaraq sonralar saxta hadisələrlə güvənlik məmurlarına təslim edirlər.
-Diqqət olunmalıdır bu sözlərdən beylə düşünülməsinki, bizlər ruh bilimi və bu işdə araşdırmalarla muxalifət edirək, tam tərsinə əgər bucür toplantılar və yığınaqlar, ruh və insan tin i haqda, bilim və özəlliklə yeni tapıntılar əsasında qurulursa, çox yararlıdır, və bütün gənclərimizin iştirak etməsi daha yaxşı olacaqdır, ama əgər bucür şəxslər və əksərən doktor, ustad və böyük arif adlarıyla ortaya çıxaraq, özəl güclərlə bağlantı qurmağını önə sürürsələr, xorafatdan başqa bir şey deyildir. Və gizlin və kötü amaclı olmağında quşqu duyulmamalıdır.
-Diqqət olunmalıdır bucür əfrad, saxta olaylarla və özəlliklə şöbədə bazlıqlarla, özgələrində şaşqınlıq və nəhayətən özlərinə yönəlik etgi və sevgi yaratmaq peşindədilər. Onların farsçı olmaları və özəlliklə farsların içindən gəlmələri daha quşquludur, əlbətdə hətta əgər türk olsalarda və özlərini ğeyb aləminə bağlayarsalar, onların kələkbaz və pul çıxarçısı və hətta satqın kəsimlər olmasında quşqu duyulmamalıdır, hər halda bütün bu kəsimlər elm və təknolojiylə ölçülməlidilər.

16-yeni çağda Azərbaycan dini liderlərinin özəllikləri

1-aya zamanı gəlib çatmayıbdırkı dini öndərlər, qeyr rəsmi də olsa bəzən türkcə mətnləri oxuyaraq onun düzgün qrameriylə və yazılış qaydalarıyla tanış olub və millətiın indisi və gələcəyi üçün öyrənib bildiklərini yadigar qoyalar.

-Bizim din adamlarımız, kitablarını türkcə olaraq yazmalı və eyitimlərini türkcə dilində almalıdılar, özgələrin dilində eyitim alan biri bizə din haqda nəmənə verə bilir.

2-bizim dini öndərlərimiz, millətin milli mənfəətlərini nəzərdə tutmalıdır.

3-bizim ən çox zərər çəkdiyimiz kəsim Azərbaycan türklərindən olan dini öndərlər və aydınlar olmuşdu, və onunda əsli səbəbi bu kəsmin, tarixi bilgilerdən yoxsun olmasından qaynaqlanır. Misal üçün bu haqda neçə tarixi mövzua işarə olunur:

-vəqti millət, milli şuurunu göstərmək üçün babək qalasında toplanırlar bir ayətullah babəkin əlyhinə qonuşma yapır halbuki babək haqqında və onun müsəlman olub olmadığı haqda və ayrıca o dönmki bəni əbbasi zülmü haqda ən ufaq bilgileri olmayaraq və qonuşmasındanda bəlli olduğu kimi bu olaylara yalnız farsçı hökümətin gözüylə baxdığını açıqca görmək olar.

-Kəsrəvi bir axund olaraq türklərin əleyhinə mətləb yazır və onların dilini saxta azəri dili göstərir və sonrada Azərbaycan türklərinin məhvindən söz edir, vəya ərani bir Azərbaycanlı olaraq fars kültürünün heyranı olur və Azərbaycanlıların dilini məhv etmək üçün onları vətənlərindən ayırmasını tövsiyə edir halbuki «millətlərin özqədərlərini tanıma haqqı», ərani`nin komonisti inancının bir əsli kimi tanınmaqdadır, hər çənd lenin kimi komonistlərdə marksism leninism məfkurəsini işğal altında olan millətləri, istemar etmək və asimilə etmək üçün faydalanırdı və tarixi hadisələr bunları aydınca göstərdi və kırım və axısqa kimi bölgələrdə türklərin kütləvi halda qırılması və köçürləməsi göz

önundədir, bizim dini öndərlərimiz bu haqda heç zaman söz söyləməyiblər çünki bilgisizdilər.
4-islam dini bəlli bir inhiraflarla mübarizə etmək üçün gəldi və nə yazıq ki bizim içimizdəndə bir sıra insanlarımız və din adamları, farsçılara uyaraq və əslində sasanlı dininə inanaraq, bilməyə bilməyə həman dövrəni tikrar etmək peşindədilər, şübhəsiz kötü inancların aqibəti sasanlı hakimiyətinin sonucundan başqa bir şey olmayacaqdır.
5-xalq içində, elm və teknoloji və bilim adamları və yeniçilər içində tanınmış və tərsi əsla düşünülməyən bir söz vardır və özəlliklə son illərdə daha güclü şəkildə deyilməkdədirki: dini öndərlər və onlarla dolayılı bağlı olanlar və onlarla yaxın təmasda olanlar geriçidilər, onlar ilərıyə baxmazlar və daima gözləri geridədir və ayrı deyişlə onlar bilim və teknolojiyə qarşıdılar və həmişə də beylə olmuşdur, Məsələn hamımızın yadımızda, dinçilər yeni oxullar gələndə onun əleyhinəiydilər, qızların Mədrəsəyə getmələrinə müxalifiydilər, otubus gələndə ondan yararlanmasına qarşit iydilar, vidiəyo gəldi qarşı iydilar, sinəma və televiziyon gəldi qarşı iydilar, internet gəldi qarşı iydılar və müxtəlif ictimai şəbəkələr gəldi qarşı idilar və bunların hamısına bütün dini öndərlər mənbərlərdə danışıqlar apardılar və milləti bucür işlərin dalısıca gedənlərin əleyhinə qışqırtırdılar, və hakimiyətə gələndən sonrada çoxlu yeniçi insanlar qurbani oldular.
-Bilim adamları içində beylə bir söz vardırkı : teknoloji zatında ədalət sevərdir, çünki paylaşımcıdır. Aya vaxtı gəlməyibdir bir dəfədə olmuş olsa bu geriçiliyi qınayaq və bilim və teknolojiyə düzgün dəyər verk, aya bir dana örnək göstərmək olarki teknoloji və bilim haqda şiəçi öndərlər ondan himayət edib və onu dəstəkləyib və onun inkişafi üçün fətva sadir edələr?, Aya vaxtı gəlməyibdir baxışımızı bilim üçün dəyişdirək və gələcəyi önəmsəyək, və tarixi, gələcək üçün oxuyaq və öyərənək.

6-əxir hadisələr haqda millətin içində beylə bir söz vardırkı, dini öndərlərinin biri demişdirki: əgər Azərbaycan milliyətçiləri və ya yaşılçılar çoxda iləri getsələr kafidir iki üç min nəfər bunlardan öldürək və ğailə yer köküylə yatışar və heç kəsin səsidə çıxmaz, fars şiəçiləri bunun onlarca və yüzlərcəsini suriyə də sınadılar vəli sonuc nə oldu? Aya gərçəkdə şiəliyin məzarı orada qazılmadı? Bu olaylardan bəraet qazanma vaxtı çatmayıbdır?
7-aya vaxtı gəlməyibdir zindanlarda dinlə tovcih olan bakirə və qeyr bakirələrə toxunaraq infazına höküm vermələrdən bəraet olunsun.
8-əlbətdə fars rasisimi nəhayətən şiəliyə ürəyi yanmır, və işinə gəldikcə onu sadəcə bir arac olaraq və əslində onun içini boşaldaraq, məhv olmasınada göz yumarlar və nəhayətən firdusi sayağı qeyr əxlaqi və qeyr insani rabitələr üzərində bir kültür qurarlar, əlbətdə indilikdə onlar bilirlər rasisimin tək dayağı və millətləri məhv etmənin tək gücü fars şiəliyini kullanaraq sizlərin adına bütün zülümləri yürütməkdir. Beyləliklə sözdə bir tirlə iki quşu vurmaq istəyirlər həm özgə millətləri məhv etməyə çalışırlar və həm özlərini suçsuz göstərərək suçu islamin boynuna atmaq istəyirlər. Aydındırki bu axım Azərbaycan millətinə böyük ziyanlar vursada uzun müddətdə ən böyük zərəri islam dininə və özəlliklə şiəliyə vuracaqdır. Və bu məzhəb kötülük və teror simgəsi halına gəlmiş olacaqdır.
9-niyə din öndərləri alkollu içkiləri yasaqlama dəlillərindən yararlanaraq uyuşdurucu maddələri həram etmirlər. Aya beylə bir qədəmlə bu millətə böyük xidmətdən başqa bir xidmət varmı? müsəlləmən təryak ticarətində əlləri olanlardan beylə intizar olmamalıdı.
10-bizim dini öndərimiz, bizim millətimiz kimi kürd terorçuların, ərməni daşnaq terurçuların və farsçı dövlət terorçoların qınamalıdır.
11-bizim dini öndərimiz bizim millətimizin milli qəhrəmanların savunmalıdır bizim milli qəhrəmanımız, millətin birliyin və dilini

qoruyan, onu işğalçılar qarşısında savunan, ölkələrinə və dinlərinə sayqı göstərən, pişəvəriləri, babəkləri savunan şəxslərdi.
12-bizim dini öndərlərimizin əsli görəvlərindəndir: koleyni, kaşanı, cəzairi və məclisi kimilərin din qarşıtı və özəlliklə cinsi inhiraflara yol açan hədislərini qınayalar, xalqı cinsi inhiraflardan, uzaq tutmalıdılar, və fars şiəliyi tərəfindən və təqiyə adıyla tovcih edilən, yalan danışmaq, oğruluq və totəə yapmaq kimi işləri qınamalıdılar.
13-Azərbaycan şiəsinin dini öndərlərinin, fars şiəliyi dini öndərləriylə fərqi nədir və bir əliçi din adamını onlardan nəcür ayırd edəbilirik, bu fərqləri görmək üçün 12inci bölümdə, qapsamlı bilgi verilibdir, hər halda bütün fərqlər quran əsasında olmuşdur.
14-əliçi öndəri tanrının təkliyinə inanaraq və onu təbliğ etməlidi, hər ayrısını tanrısallaşdırmağı və tanrıdan başqa hər kəs və hər bir şeyi tanrı məqamına çatdırmağı və hacətlərin ölülər tərəfindən icabət olmasına inanmağı şirk bilməlidi, bir əliçi öndəri quran`ı tanrının son kitabı olaraq Peyğəmbər vasitəsiylə insanlara göndərmiş olduğunu bilməlidi və onu təhrifsiz bilərək qusursuz və insanlar üçün anlaşılır bilməlidi,
-tanrı quran`ı yollamaqla höccətini insanlara təmamlayaraq ondan sonra insanların ağlını hər çətinliyi çözməyə yətgin olmasını söyləməş, əliçi öndərləri bunlara inanaraq xalqa söyləməlidir, qiyamət gününə inanaraq, rəcət kimi xorafata inanmamasını söyləməlidir.
15- əliçi öndəri təqiyə`ni həram bilir və onu meyyit qanı yeməklə bərabər sanır, siqə ni və qadın alverçiliyini quran`a hayqırı bilir və bu haqda hədis diyənləri qərəzli bilir, tanrı quran`ı yollamaqla və höccətini insanlar üçün tamamlamaqla onların ağlını kamil olmasına inanır və bu üzdəndə onların sahib ixtiyar olduğunu və öz ixtiyarlarıyla seçimlərini yapmasına qadir olduğuna inanır və bu sözə «əgəmənlik qayıdsız şartsız millətindir» dərindən inanır, on iki imama tanrının saleh bəndələri kimi olaraq inanır və onları tanrısallaşdırmağı şirk bilir. Səbb u ləni işini, Peyğəmbər və

qadınlarına və səhabələrə və ayrı din mənsublarına yanlış bilərərək dinə hayqırı olduğunu düşünür. Qadına və çevrəyə, sayqı göstərir. ğeybi yanlız tanrıya aid bilir və yalnız ona təvəssül etməyi düz bilir və hər tür şəfaəti hər kəs üçün onun əliylə və onun adıyla verməsini düzgün sanır.
16-hər dini öndər bilməlidi, ən kəsgin sılah yalnız və yalnız quran`dı və əgər ona sarılırsa hər dini məsələnin üstündən gələbilir və hər ayrı qaynaq, hədis və ya dini kitab yalnız quran doğrultusunda olsa işə yarar və illa fars şiəyliyindən gəlmə kimi bir şey olacaqdır.

17-Azərbaycan dini öndərləri, quran`ın düzgün tərcümələrini və düzgün hədislərini Azərbaycan türkcəsiylə toplamalı və xalqa sunmalıdı.
18-indilikdə fars şiəliyi din adamları (mallaları), əmələn bir kast oluşduraraq xalqla ailə bağlarını kəsmişdi, demək olar mallalar, hətta öz qohumlarıylada gəl getləri ən aşağı səviyədə olaraq, demək olar yox dərcədədi, bu durumun əsli nədənlərindən, adi xalq, özəlliklə ailə içində, onlara əsla güvənmir və həm əmniyəti lahazdan və özəlliklə cinsi cəhətdən, mallaları anormal adamlar bilirlər, Azərbaycan din adamları, məcusi şiəliyini rəd edərək xalqın güvənini qazanmalıdılar.
19-dini öndərlər məcusi şiəliyinin quran`a hayqırı təfəkkürlərini açıqlamalıdılar və insanları Farsçıların, koleyni və məclisilərin xorafat dolu cəli hədislərilə yox, bəlkə quran əsasında öyüdlərlə barındırmalıdılar.

17-milliyətçilik, türkçülük, Azərbaycançılıq və dini anlayış

17-1-milliyətçilik qavramı

milliyətçilik qavramı, millətləri əsas alan bir dünya görüşüdür, halbuki din və məzhəblər ümməti əsas alır, bu məfkurələr əgər sağlam ilkələr (əsas və təməl) üstündə oturalar eyliyəbilərlər insanlığa xidmət edələr və ölkənin inkişafına səbəb olalar, geçmiş iki əsr, dünya üzərində və özəlliklə batı ölkələrində, subut elədi ölkə və dövlətlərin inkişafı üçün tək yol, millətlərə dayalı bir dövlət və ölkə qurmaqdan geçir və əyn halda subut elədi din və tək ideoloji əsasında qurulan hökümətlər eyəliyə-bilmədilər insanların yararına düzgün işlər görsünlər və bu sayaq hökümətlər daima böyük savaşlara nədən oldular. İslam aləmində osmanlı və qacar hökümətləri ümmət əsasında qurulan hökümətləriydi, avrupada birçox məsihi dini əsasında hökümətlər quruldu, rusyada ateism ideolojisi əsasında böyük impratorluq quruldu almanda ırqçılıq əsaslı dünya hökümməti qurmağa çalışdı, vəli heç biri indiki dünyanın istəkəlrinə cavab verə bilmədilər, və bunların hamısı böyük fəlaktlər sonrası məhv olub getdilər.

Ayrı tərəfdən milli hökümətlərdə nişan verir ki milliyətçilik kimi məfkurələr iki rüşeyimli (iki nütfəli) dir.

Birincisı kültürəl haqlar əsasında milliyətçilik məfkurəsidir və ikinci irqçılığa dayanan və bir millətin üstünlüyünə inanan milliyətçilik və ayrı adıyla faşisti və rasisti təfəkkürdü.

Almanda hitlər zamanı və iranda pəhləvi və xomeyni zamanı ırqçı milliyətçiliyə dayalı hökümətlər quruldu, almanda hitlərin öndərliyi iylə ikinci dünya savaşı başlatıldı və bir çoxunu öziylə bərabər məhv etdi və iranda hələdə ırqçı hökümət iş başındadır və dünyanı, bölgəni və qeyr fars millətləri böyük fəlaktə sürükləməkdədir, və islam dünyasının parçalanmasını hədəf alıbdır.

Kültürəl milliyətçilik gərək sağlam təməllər üstündə qurulsun onun təməlləri demokrasi, çox partılı olma, sivil toplum quruluşlarına dayanma və sınıfsal və düşüncəsəl qruplar təşkilatlarına arxalanma

və dinsəl yöndən çoğulculuğa inanma (dinlərə sayqılı olma) və nəhayətən hər millətin istəkəlrinə və haqlarına sayqılı olmaq kimi şeylərdir.
-Şiəlik məfkurəsidə milliyətçilik kimi iki rüşeyimlidir əgər sağlam təməllər üstündə oturarsa eyliyəbilir millətlərin, ölkələrin və insanların xidəmətində olsun və onların səadətinə səbəb olsunlar və əks halda böyük fəlaktlərə yol açacaqdır, onun sağlam təmələlri millətlərə və hər ölkənin milli mənfəətlərinə dayalı bir demokrasidən himayət etməkdir, yəni bütün millətlərə sayqılı olaraq onların sivil toplum quruluşlarına, sınıfsal, düşüncəsəl qruplarına, partı təşkilatlarına arxalanaraq sayqılı olursa və insanların vucdani məsələsinə dönürsə inkişafa səbəb olar və beyləlikə dinlər özləridə inkişaf edər və əgər bir tək millətin və dilin müdafiəsi kimi bir məzhəbə dönürsə, onun sonucu diktatorluqdan, nəhayətən faşizmdən, ırqçılıqdan, cinayət, terordan başqa bir şey olmayacaq və sonunda fəsada çəkilib hətta öz milləti içindədə ən sadə insan haqlarının əleyhinə olaraq, şeytani bir hərəkətə təbdil olmağa məhkum qalacaqdır. Necə ki fars şiəliyi yalnız fars millətinin və əslində farsçı din adamlarının mənfəətlərini gözətərək ırqçı bir sistimə dönüşmüşdür.

-Milliyətçilik və impratorluqlar

milliyətçilik haqda batıda məruf bir söz işlənməkdədir və oda milliyətçiliyin nə qədər önəmli bir qavram və hərəkət olduğunu göstərir : impratorluqlar bir millətin o biri millətləri əgəmənlik altına alaraq qurduqları hökümət deməkdir, impratorluqlar haqqında umumi bir təcrübə vardır: hər impratorluğu yıxmaq üçün kifayətdir orada milli məsələni aydınladasan, millətlər öz haqlarını tanıyarsalar impratorluğun istemarçı sistimi çökməyə doğru gedəcəkdi.

-İnsanların sağlamlığı və milliyətçilik məfkurəsi

hər kəsin zehninə bu soru gəlir aya milliyətçilik yeniçilik və ya bir növ təhəccür və geriçilikdi? Bəzən görünür və özəlliklə hakim millətlərin dövləti, öz millətərinin milli hisslərini açıq və ya gizli

şəkildə gücləndirdiyi halda o biri millətləri tapdalamaq üçün milliyətçilik qavramını bir növ təhəccür və geriçilik şəklində təbliğ edirlər; bu Konuya aydınlıq gətirmək üçün bir neçə söz yığcam şəkildə araz polad urg`un «milliyətçilik: təhəccür ya təcəddüd» məqaləsindən veririk :

milliyət haqda rubərtner və ortaqları(1999, dabu və ortaqlarından nəql olaraq, 2000) göstərillərki milli və qovmi hoviyət, gənclər üçün etibarlı bir dayanaqdır və xoşgörülük, izzət-i nəfs və üzgünlüklə (əfsürdəlik) dolayısız bağlantısı vardı, və hər nə qədər milliyətçilik hissi gənclərdə böyük olursa, xoşgörülük, izzət-i nəfs çox və üzgünlük də azaraqdır.

Fini (1997) öz araşdırmaları əsasında deyir: milli məfkurə haqqında duyarlı olan gənclər o biri gənclərə nisbət, çevrə və toplumda, daha çox geçinmə və mütabiqət sağlama gücünə malik olurlar, və ruhi cismi sağlamlıqları daha yuxarı səviyə də olur [əlbətdə burada sağlam və milli haqlar söz konusudur və illa ırqçı yaxlaşımlar və özgələrini aşağılamaq dan danışılmır].

erikson və marsiya (1980) deyir: öz hoviyətlərinə və milliyətniə tanış olan şəxslər gərçəkdən uğur və müvəffəqiyətlə hoviyət bohranın və gərginliyin arxada buraxaraq yaşayış sorunlarını çözməkdədə üstün sorumluluğa nail olaraq onları daha rahatlıqla üstlənirlər və çətinliklər qarşısında yumşaq xuylu və münətif (initaflı) davranırlar və azaraq ruhi və fərdi çətinliklərə düşürlər, və özgələriylə iyi geçinirlər və güləş qabaq olurlar.

Bu haqda (desi və riyan, 2000), (ruka və gaynə, 2008), və (surbu, helvari, guli və kristinsən, 2009) araşdırmalarında həman sonuclarla birlikdə bunlarada varıblar: milliyətçi bir fərd, yeniçilik ortamını özünün yanısıra özgələrinə də yaratmaq istəyir, bu üzdəndə Azərbaycan milliyətçiləri hətta feministi konulardada yeniçiliyə doğru gedirlər, və qadınlar üçün rasisti baxışları yoxdur, bir milliyətçi gənc, asimilə olmuş və özünü itirmiş şəxs kimi yox, bəlkə öz dil və tarixinə fəxr edərək özünü ətrafdakılara nisbət başı uca his

edir və yeni bir dünya kəşf etmiş kimi düşünür və ailə üçündə sorumlu və mütəhid olur.
Yuxarıda deyilənin tərsi olaraq, hoviytsizlik, insani puçluğa və köksüzlüyə (rişəsizəliyə) doğru aparar bu üzdəndə köçərilərin sığınaq yerlərində(mühacirnişin), milli hoviyətin olmama səbəbiylə, əfrad üzgünlüyə (əfsüdəliyə) və pərişanlığa düşərlər, bucür yerlərdə məmulən əfrad neçə nəsldən sonra o bölgəyə, yurd və vətən kimi baxarlar və özlərini oralara bağlı bilərlər və oraların qoruması üçün tələş edərlər (şərifi və həmkaran, 1389).

17-2-türkçülük nədir?

Millət olmaq istəyən hər bir qovmun (etnosun) tarixində «biz kimik, haradan gəlib, haraya gedirik?», Ya da daha dəqiq ifadəiylə «biz kimik, keçmişimiz nədir, gələcəyimiz necə olacaq?» Qaçınılmaz sualının qoyulması millətləşəmə sürəcinin başlandığını göstərir, bu tür sualları soruşub yanıt axtaranlar milliyətçi, və bu haqda olan soru və yanıtların toplamına milliyətçilik deyilir. Azərbaycan türklərinin milliyətçiliyi, türkçülük adıyla tanınır, türkçülərin amacı yeni çağda tanınan millət və milliyətçilik qavramını və milli dəyərlər anlamını millətimiz və xalqımız içində yaymaqdır. sual buradadır Azərbaycanda türkçülüyün hədəfi nəmənədir və nə işləri görmək istəyir?
Azərbaycan demokəratik respoblikası dövrü (1918-20) ilk dəfə olaraq millətlə dövlət birbirini tamamladı, dövlət türkçülüyə sahib çıxdı və dövlət dili türkcə oldu və milli təhsil sistemi quruldu.
Rəsulzadə nin «bolşevik türkçülüyü dövrü» adlandırdığı 1920-36-cı illərdə türkçülüyün önündə olan Bəzi problemlər həll edildi, ya həlli istiqamətində möhüm işlər görüldü: etnik kimliyin (türk milləti, türk dili, türk ədəbiyatı, türk mədəniyəti, türk teatri və..) Təsbiti, təhsil sisteminin milliləşməsi və inkişafı, milli dildə təmizlik, milli ədəbiyatın və mədəniyətin inkişafı və sairə. Ancaq bu proses 1930-cu illərin ortalarından savetlərcə dayandırıldı, və savet rejiminin sonlarinda, özəlliklə prestroyka`dan başlayaraq türkçülük yenidən

canlandı, və əbülfəzl elçibəy prezidentliyi dövründə (1992-93) milliləşməsi yönündə möhüm addımlar atıldı; quvvədə olan anayasaya uyqun olaraq Azərbaycan dilinin dövlət orqanlarında işlədilməsi təmin edildi; 1992-ci ilin dekabr`ın 22sində milli məclis «dövlət dili haqda qanun» qəbul edərək, dövlət dilinin «türk dili» olması məsələsində tarixi ədalətin yerini tapmasını təmin etdi; təhsil sisteminin milliləşməsinə başlandı; kril əvəzində qəbul edilmiş latin qrafikası iylə yeni dərs kitabları çap edildi; türk yer adlarının bərpası işi sürətləndi; milli məclis ruslaşdırılmış soyad sonluqlarının (ov, yev) kimi dəyişdirilməsinin asanlaşdırılması qaydaları haqda qərar verdi. Ancaq bu sürəc uzun çəkmədi, bir ildən sonra milli hakimiyət devrildi. Bu sürcdə əliyevlərin iş başına gəlməsiylə sürəti böyük ölçüdə alındı.

Güneydə isə məşrutə inqilabından sonra xiyabani hərəkətində yarımçılıq qalan türk dilinin bənimsəmələri pişəvəri dövründə təkmilləşməyə başlandı (günəş ili1324-1325; m 1945-1946) və türk dili dövlət dili elam oldu, bu mərhlədə bir il geçmədən faşisti bir hərəkətlə dayandırıldı, türkçülüyün yeni mərhləsi islam inqilabından (1979) sonra başlanmışdı. Ana dilində onlarca qəzet-dərgi çıxdı, milli həyatın problemləri üzərinə yüzlərlə məqalə yazıldı. Milli tariximiz umumtürk tarixinin bir bölümü olaraq ələ alındı, fars ırqçılığına qarşı ideoloji-mədəni mübarizə cibhəsi açıldı. Onminlərlə insanin istadiyomlarda və başqa yığınaq yerlərində «haray, haray, mən türkəm!» Şuarıyla hayqırmağa başladı.

-Türkçülüyün amacı və türkçülərin görəvi

türkçülük bir siyasi hizb və quruluş deyil, türkçülük kültürəl amaclar doğrultusunda hərəkət etməlidir, türkçülər türkçülük doğrultusunda yalnız kültürəl konularda hərəkət etməyi hədəfində qoymalıdır, əlbətdə bir türkçü, türkçülük məfkurəsinə inandığı halda dini inancıda olabilir, solçuluq və ya sağçılıq məfkurəsinə inanabilir və ya təriqət, təsəvvüf və ya hər ayrı bir yola və ülküyə inanabilir və onların doğrultusunda hərəkət edəbilir və o ülkülər üçün fədakarlıq

edəbilr, yalnız bunları qarışdır-mamaq lazimdir, bir türkçü hər yolda gedirsə getsin onun amacında türk kültürünün yüksəldilməsi göz önündə olmalıdır, və öz inancının yayılmasını türk dilində yaymalı və bu kültürün ilkələrini obiri inanclarla bağdaşdırmalı və birbirinə uyqunlaşdırmalıdır.

-Bu soru mətrəh olabilir bəzən iki məfkurə birbirinə qarşıt olabilir, o halda türkçü, nə etməlidir, Məsələn Bəzi internasiyunalist qruplar bütün dillərin əleyhinə olmuşdular, bu hallarda bir türkçü daha dərinlərə getməli, beyləki bəzən bucür qruplar bir kültür və dilin tərəfdarlığından söz etməsələrdə əslində onlar dolayısız olaraq bir kültür və ya bir güclü kəsimin hakim olduğunu amaclayırlar, Məsələn farsçılar bəzən deyirlər dil yalnız bağlantı qurmaq üçündür və biz gərək heç dildən tərəfdarlıq etməyək, əslində onlar özgə dildə olan şəxslər və özəlliklə fəalları pasiv və etgisiz hala gətirməyi amaclayırlar, çünki onlar bilirlər indilikdə fars dili hakimdir və obirilər pasivləşdikcə farsçı kəsim güclənir, bunlara tay ruslarda beylə amaclar doğrultusunda hərəkət edirdilər, və yenədə beylə qruplar böyük miqyasda anglosakson kültürünü və dilini yaymaqdadılar, o üzdən türkçülərdə beylə axımlara diqqət etməlidilər və ən azından beylə durumlarda orta yollar taparaq müxtəlif kültür və dilləri və onların yanında türk kültür və dilinin yaymağa çalışmalıdılar.

Türkçülərin hədəfləri türk dili və kültürünü daima çağdaş səvəyədə gəlişdirməkdir, Məsələn vəqti füzuli 15inci yüzildə bütün Şairlərin əruz vəznində ortamı əllərinə alaraq toz salırdı, eyliyə bildi türkcədə də gözəl şeirlər desin, füzuli deyirdi:

ol səbəbdən fars ləfziylə çoxdur nəzəm kim. Nəzm nazik türk ləfziylə düşvar olur.

Məndə tofiq olsa bu düşvarı asan elərəm. No bahara olğac tikandan bərg-i gül izhar olur.

Fəzüli gərçəkdən türk dilində əruz qafiyəsiylə şeir deməyi böyük ölçüdə gəlişdirdi və bundan dolayı çoxlu Şairlər o biri dillərdə

olduğu üçün türk dilindədə şeir deməyə başladılar və bu dilin o biri dillərin qarşısında dik və başı uca durmasına səbəb oldu, bu işlər o dönəm Türkçülüyün simgəsi kimi tanınabilir, yenə də əli ağa vahid geçən yüzildə türkcə şeirdə 14lük hica vəznini, ərəbcə əruz vəzniylə bağdaşdıraraq yeni şeirlər vucuda gətirdi, və səbəb oldu əruz vəznində, daha axıcı və gözəl şeirlər türkcədə deyilməyə başlansın və gərçəkdən şeir deməkdə bu işdə türkcülük demək olar. Musiqi aləmindədə özəlliklə üzeyir hacıbəyli; qaraqarayev və baba mirzayef kimilər beylə bir türkçülüyə əl atdılar və türk musiqisini böyük ölçüdə inkişafa doğru apardılar.

Türkçülük üçün Gündəmdə olan görəvlər

1-türk milləti, türk dili, türk ədəbiyatı, türk kültürü və ona tay anlayışların bərpa edilməsi;

2-doğru düzgün, inandırıcı tarix şuurunun formalaşdırılması;

3-təhsil sisteminin qüzeydə milliləşəməsi və çağdaşlaşması; və güneydə qurulması;

4- türkçülük, din kitablarının və xütbələrlə vəəzlərin türkcə olması deməkdir (göyalp). Dini kitablarımız və dini araşdırmalarımız, ilahılər türkcə olmalıdır çünki bu işlərin amacı türk ulusunun bilgilənməsi və yüksəlişidir, əlbətdə ki onun yanında ayrı dilləri öyrənmək və o dillərdə araşdırma yapmaq və ya eyitim də olmağı sakıncalı olmamalıdır.

5-milli dildə təmizlik və dilin inkişafı;

6-əski ideoloji-siyasi irs`in (həsn zərdabi, əhməd ağa oğlu, əli hüsenzadə, əli mərdan topçubaşı, rəsulzadə, mirzəbala məmmdzadə və.. Bənzəri) mənimsənilməsi;

7-milli birlik fikrinin (yerliçilik və tayfaçılığın alternativi) formalaşdırılması;

8-adların və soyadların milliləşməsi;

9-Azərbaycan coğrafiyası xaricində ki soydaşlarla əlaqələrin gücləndirilməsi;

10-türk dünyasının birliyi şuuru və sairə.

17-3-Azərbaycançılıq nədir?

Türkçülük və Azərbaycançılıq nə deməkdir, və fərqləri nədir?, Milli hərəkatın görkəmli araşdırıcısı, eyni zamanda ideoloqu mirzə bala məmmədzadə`nin sözü bu haqda ən qapsamlı söz kimi verilməkdədir: bizim milli fikir tarixində, millətçiliyi türkçülük; dövlətçiligi isə Azərbaycançılıq la tanımlanır.

Azərbaycançılığın ortaya çıxmasının nədənlərini düşünmək üçün yaxın geçmişə qısaca baxmaq lazimdi, bu bölüm kitabın ilk bölümlərinin özəti olaraq verilir.

17-3-1-yaxın geçmişdə üz verən olaylar və Azərbaycançılıq

qacar iranından, quzey Azərbaycan qopardılanda bütün Azərbaycan feodal-xanlıq dovranını yaşamaqdaydı, hələ millətləşmə süreci başlamamışdı, bütöv vətən anlayışı yoxuydu. Bu üzdəndə ruslar buraya hakim olmaq üçün çoxda zorluq çəkmədilər. Rus siyasətinin başqa, daha önəmli özəlliyi isə buranın əhalisini iran və osmanlıdan yadırqatmaq və uzaqlaşdırmaq ıydı..

Bu dönəm məhz osmanlının bir başa israrı və təzyiqləri iylə güney qafqazın rusiyadan bağımsızlığı elan edildi (1918- april); ancaq müstəqil zaqafqaziya fedrasiyası uzun yaşamadı; Gürcüstan, fedrasiyadan çıxdı, Azərbaycan milli şurası bu dəfə yerli ilhaqçıların müqavimətini qıraraq mayın 28-ində Azərbaycanın istiqlalı haqda məşhur bəyannaməni elan etdi; tarixdə ilk dəfə olaraq «Azərbaycan» adlı dövlət yarandı, onun sərhədləri cızıldı. Sonralar məmmd əmin rəsulzadə yazacaqdı: «rusya idarəsindəki müsəlmanlara «türk» dedirtmək indi artıq qazanılmış bir davadır. Yalnız «türk» kələməsi deyil, «Azərbaycan» adıda qazanılmışdır.

Sonralar savet Azərbaycanı torpaqlarının bir hissəsi (zəngəzur, göyçə, borçalı`nın orta zolağı, qarayazı) qonşulara verildi, üstəgəl Burada «saatlı bomba» erməni müxtariyəti yaradıldı. Və 1987-cı ildən sonra ermənistan təcavuzu (qarabağ problemi) başladı. Ermənistanın təcavuzunu dəf edəbilməyən Azərbaycan, böhran dövrünə girdi.

Qacar məhrusə məmalikindədə ingilis və rus siyasəti doğrultusunda irançılıq təbliğ edilirdi və ingilisli fərmandehlərin öncülüyündə və sözdə aydın yerli framasonerlər vasitəsiylə saxta iran tarixi düzəlirdi və o biri tərəfdəndə məşrutə, xiyabani hərəkatı ortaya çıxdı, nəhayətən qacar dövləti yıxıldı və sonrada Azərbaycanda milli hökümət qurmağa çalışıldı,vəli bu hökümətdə soyuqsavaş müharibəsinə qurban gedərək pəhləvilər tərəfindən yıxıldı və sonrada Azərbaycanlılar baykot olaraq böyük təzyiqlərə məruz qaldılar, və varlıqları belə, danılmağa başlandı. «Azərbaycan» məfhumu və onun coğrafiyası on illərlə pəhləvi və islam cumhuriyəti rejimlərinin basqısına məruz qaldı. 1937-cı il Azərbaycan iyaləti 3 və 4 ustana bölündü, qalan hissələri qonşu ostanlara qatıldı. ustanların adındakı tarixi adlar götürüldü. Zəncan, qəzvin, savə, sultanabad və həmədan bu ostanlardan kənarda qaldı. Daha sonralar (1941) bicar 4üncü, astara isə 3üncü ustandan qoparıldı. Və nəhayətən türklərin çoğunluqda olan yeni bölgələr yəni şərqi Azərbaycan, ğərəbi Azərbaycan, ərdəbil, zəncan, həmədan, tehran, mərkəzi ərak), qum, əlborz (qəzvin) ustanları yaradıldı. Bu cür bölünmə güneylilərdə vətən duyqusunun (bütöv Azərbaycan) dolğunlaşmasına manə olur. O biri yandan, kürdlərin kompakt yaşadıqları Bəzi torpaqlar qərbi Azərbaycan ustanı tərkibinə qatılmışdır. üstəlik, son 20-30 ildə bu ustanın əhalisi sürətlə və durmadan kürdləşdirilməkdədir. Bu, gələcəkdə yeni «qarabağların» ortaya çıxması üçün uyqun ortam yaradır.
Bu olaylar birlikdə yeni bir məfkurə yəni azrbaycaçılıq təfəkkürünü ortaya çıxardı.

17-3-2-Azərbaycançılıq və dövlətçilik

kimlər Azərbaycançı olabilir, bir türkçü iylə Azərbaycançının fərqi nədən ibarətdir. Bir əliçi Azərbaycançı olabilirmi?, Və ya bir talış və kürd Azərbaycançı olabilirmi?. Bu soruya yanıt vermək üçün azərbaycan çılığın qısaca mənasını vermək gərəyir:

Azərbaycançılıq geniş anlamda Azərbaycan xalqının milli mənafein və kültürlərini qorumaq deməkdir, aydınca bəllidir bir Azərbaycançı bu işi yapmaq üçün gücü olmalıdır, çağdaş anlamda desk, otoritəsi olmalıdır.
Otoritə nədir: otoritə xalqa dayanaraq və xalqın səsinə və təşkilatlarına arxalanaraq qurulan sistemdir və onun göstərgəsi dövlət və dövlətçilikdir.
Bir türkçü Azərbaycançı olabilirmı? Və onların fərqi nədir?, Bir türkçünün görəvi türk dilini və kültürünü qorumaq və onu yüksəltməkdir, bir Azərbaycançıda Azərbaycanda olan bütün Kültürləri, türk, talış, kürd, lor, erməni və buralarda var olan hər ayrı bir qrupların kültürlərini və dillərini qorumaqdır, və bu nuqtədə, ortaq vəzifə ortaya gəlir və aydındırki Azərbaycanda böyük çoğunluqda olan türk millətinin dil və kültürün qorumaq hər azərbaycançının görəvidir necə ki bir Azərbaycançı talışında, bir görəvi bu millətinin çoğunluqda olan türk dil və kültürünü qorumaqdır və hər bir türkçü Azərbaycançıda, azınlıqda olan xalqlarında kültürlərini və dillərini qormağa sorumluluğu vardır.

Demək olar bunlara tay bir Azərbaycan yurddaşı olan kürd və kürdçüdə bu yurdun mənafeini, kültürlərini və dillərini qurumağa və onları diri saxlamağa sorumludur, beylə liklə bir kürdçüdə Azərbaycançı olabilir və olmalıdır və yalnız bu durumda həm çoğunluqda olan türk dilini və kültürünü yaşadır və otoritə qazanan dövlət kölgəsində öz dil və kültürünüdə qoruyabilir.
Bəzən deyilir : «türkçülük Azərbaycanın gələcəyini təhlikəyə salır, ğeyri-türklərdə, ayrılıqçı əhval-ruhiyə yaradır», Yuxarıda gördüyümüz kimi vəzifələr bəlli olduğunda və hərkəsin uyum içində olduğunda bu fərqliliklər Azərbaycan dövlətçiliyinə güc qazandırabilir və Azərbaycan türklərinində milli şuura sahib olması Azərbaycanın bütövlüyünü və gələcəyi üçün zəruridir. Və ein halda türkçülük Azərbaycan otoritəsinin və azərbaycançılığın qarantisidir.
Demək olar indiyə kimi qarabağ probləminin yaranması və aşağı-

yuxarı 25 il qalmasının səbəblərindən birisidə Azərbaycan türklərində millətləşmə sürəcinin başa çatmamasıdır. ein halda Azərbaycandakı etnik vahidlərin hamısının öz rəsmi adı var (türklərdən başqa), onları bir yerdə tuta bilən anlayış da «Azərbaycan xalqı»dır.

Azərbaycan türklərinin adı, türk milləti və dilidə türk dilidir və irançıların qoyduğu azəri kimi adlar, əritmə siyasətləri doğrultusunda qoyulub və heç vaqt xalqımız tərəfindən bənimsənməmişdir, və hətta farslardada bir iddə ırqçı aydınlar xarıc, bütün kəsimləridə, Azərbaycanlıları türk kimlik iylə tanıyırlar və beylə də səsləyirlər və bu adlada onlara yaman və söyüş deyirlər.

-«Millətçilik demokrasiyaya yaddır» zehniyəti də yanlışdır. Millətçilik-demokərasyia münasibətləri barə də ğərb aləmində faydalı, dərdə dəyən ədəbiyat çoxdur, onları tikrar etməyə luzum yoxdur. Yalnız robert cooper`dən kiçik bir alıntı iylə kifayətlənirik: «demokrasiya güclü milli kimlik tələb edir, ancaq liberalizm onun yaranmasını çətinləşdirəbilir.»

-Məmulən hakimiyətdə olanlar və özəlliklə farsçılar bəzən, milliyətçiliyi və etniki teoriləri, əskimiş və sözdə qeyr modern teorilər kimi alqılayarlar, bu üzdən bucür teoriləri savunanları dərindən tanımaq gərəkir, əlbətdə bəzən bir sıra modern baxışlı şəxslərdə beylə sözləri ortaya atırlar vəli yenədə onların nə qədər bilgili və ya bilgisiz olmaları araşdırılmalıdır.

Yuxarı sözlərdən bir sonuc olaraq vurqulamalıyıq: vətənimiz Azərbaycan, millətimiz türk, dilimiz türkcə və dinimiz islamdır.

Azərbaycançılıq doğrultusunda Azərbaycan milli hərəkatının özəllikləri yığcam halda beylədir :

1-Azərbaycan hərəkatında müxtəlif siyasi-ideoloji axımların olması, milli olaraq, təbii və hətta lazimdir.

2-bu cərəyanlar birbirinə qarşı olmamalı, tərsinə, birbirinə sevgi iylə yanaşmalı, aralarında sıx işbirliyi yaradılmalıdır. Və ortaq nuqtələri böyütməlidirlər.

3-iqtisadi-demoqrafık açıdan, təşkilatlanmamış, ideoloji baxımdan şəkillənməmiş Azərbaycan türkünün, mağmın duruma düşməsi labuddur. Odur ki, sürətlə bilinclənmək, təşkılatlanmaq lazimdir. Bu işi sabaha saxlamaq yanlışdır.
4-Azərbaycan xalqının böyük çoğunluğu müsəlman olaraq islam dininə sayqı göstərilməlidi və onun yanında bütün dinlər, islam dinidə daxil olmaq üzərə aşırılığa üz gətirmədən özgürcə hərəkət etməlidilər.

17-3-3-Azərbaycançılıq və görəvləri

azərbaycançılığın güney və quzey Azərbaycanda üst-üstə düşən və fərqli görəvləri var.
-Quzeydə azərbaycan çılığın əsas vəzifələrini aşağıdakı kimi sıralamaq olar:
- Azərbaycan respoblikasının torpaq bütünlüyünün bərpası;
- Azərbaycan respublikası dövlətinin demokratikləşməsi;
-unitar Azərbaycan respublikasında etnik azlıqlarla uyumun təmin edilməsı.
-bütöv Azərbaycan (quzey, güney, borçalı, dərbənd) şuurunun formalaşdırılması;
-türk dünyasına inteqrasiya və sairə.
-Azərbaycan şiəliyini(əliçiliyin) yeni çağ qoşulları üzərə düzənləməsi, dini oxulların bərpası və dini xorafatdan arındırması və dini cəhətdən umumtürk dünyasıyla ortaq nuqtələrin gücləndirilməsi və onları bütöv Azərbaycan və dünya üzərində yayılması.
-Güneydə Azərbaycançılıq məfkurəsinin tələblərini aşağıdakı kimi formulə etmək olar:
-iranda türk etnik zonasının və güney Azərbaycanın sərhədlərinin bəlirlənməsi;
-iran dövləti daxilində Azərbaycan ustanlarının birləşdirilməsi;
-güney Azərbaycanın muxtariyəti, ya istiqlalı idealının gerçəkləşdirilməsi uğrunda mübarizə ;

-bütöv Azərbaycan (quzey, güney, borçalı, dərbənd) şuuruonun formalaşdırılması;
-türk dünyasına inteqrasiya və sairə.
-Azərbaycançılığın ilərləməsi üçün fars şiəliyindən qurtulma yollarını aramalıyıq və fars şiəliyinin gərçək üzünü xalqa tanıtmalıyıq, bu üzdən güney Azərbaycan türklərinin önəmli amaclarının biri quzey Azərbaycanda və Türkiyə bəktaşiləri içində düzgün və türk gələnəyinə uyqun dinimizi yaymalıdılar və oxulların bərpası üçün çalışmalıdılar.
-Bütöv Azərbaycan və bəktaşilərin ortaq tələbləri və görəvləri :
-Azərbaycan türkləri və onun yanında Türkiyə bəktaşiləri, əraq türkmənləri, borçalı və rusya Azərbaycanlıları və dünyada olan Azərbaycan opozisiyonlarının ən böyük amacı əliçilik məzhəbini canlandırmaq və əslində məzhəblərini xorafatlardan, yalançılıqlardan və düzənbazlıqlardan arındırmalıdılar.
-Bilginlərimizin bir sözü vardı : «türklər tarix yaradıblar vəli tarix yazmayıblar», bu söz geçmişdə qalaraq tarix olmalıdır, türklər və onların yanısıra, Azərbaycan türkləri, kültürlərini, ənənələrini, gələnəklərini, tarix boyu islam dini iylə bağdaşdıraraq uyqulasalarda onları yazıya geçirməyiblər və yalnız bunun üzündəndə fars şiəliyinin və islama hayqırı kötü təfəkkürlərinə yeniliblər və bəzən eylə düşünürlər öz dinlərində həman sasanlı farsçıların dinidir, özəlliklə teknolojinin ilərlədiyi geçən yüzildə geriləmə daha artıq özünü göstərdi, bizlər kültürmüz və gələnəkəlrimiz və bilim amaclı çalışmalarımızın yanında xorafatsız dinimizidə, unutmamalıyıq, və onu çağdaş bilim və fəlsəfə iylə uyqunlaşdırıb və hermenütik lə çağdaş səviyəyə gətirməliyik.

17-4-türkçülük və məzhəb

türkçülük və ya türk milliyətçiliyi bir yaşam fəlsəfəsi kimi təbliğ olunaraq çox vaxt onu məzhəbsiz bir məfkurə şəklində görənlər vardır, halbuki məzhəbsiz türkçülük ağıla sığmaz bir şeyədi,

məzhəbsiz türkçülük içi boş və zehinsəl və təsəvvüri bir şeydir və gərçək olabilməz.
Yuxarıdakı «14- türk xalqlarının istratejik yolu» bölümündə çatı teorisindən bəhs etdik, onu bir dəfədə oxumaq daha aydın olacaqdır, tikrar deyilməlidir, türkçülük məzhəbsiz olabilməz, necəki komonism, kapıtalısm, feodalism və hər diktatorluq və hər demokrasi, məzhəbsiz olabilməz, bunu özəlliklə bütün batılı kapitalistlər və rusya komonistləri və çinli komonistlər iyicə bilirdilər, və indidə bilirlər, nə yazıqkı bizlər bilmirdik, çünki geçən yüzildə bizlər böyük geriləmə dövranı geçirdik, və Şayəddə tazataza özümüzü tapırıq, məzhəb hər millətin mənəviyatının çatısını oluşdurur. Məzhəb hər ölkənin kültürünün çatısını təşkil verir, çatısız heç şey olabilməz, hər mikaniki vəsilə bir çatı üzərində oturar, hər kültür və mənəvi şey bir çatı üzərində oturar və hətta kayinat belə bir çatı üzərindədir onun adını «qara dəliklər» qoyursuz qoyun və ya adını «çəkim gücü» qoyun.
Rus komonistləri, tanrısızlığın, ateizmin ən iqtidarlı dövrələrində belə bunu bilirdilər, rus milləti, marksizm leninizmin əsas kütləsini təşkil verirdilər onların dini kristiyanlıq (məsihiyət) məzhəbləri ortodoksdu, komonismin ən iqtidarlı dönəmindədə ruslar bu məzhəbi təbliğ edirdilər və müxtəlif kələk, hilə və zorakılarla, çuvaş türklərini məsihi dininə soxurdular və ya Bəzi müsəlman tatarları zorakılıqlarla ortodoks kilisəsinə bağlayırdılar, onlar bilirdilər çuvaş türkləri və ya tatar türkləri əgər ortodoks məzhəbinə geçsələr, ya rusların içində əriyərlər və ya etkisiz və gücsüz bir topluma dönərlər, çünki rus ölkəsinin və millətinin çatısı ortodoks məzhəbi dir, əgər biri bu məzhəbə geçərsə rusların içində əriməlidir, əlbətdəki bu çatı nın üzərində balaca balaca ayrı məfkurələrədə azadlıq verilmişdir, çünki çatı sağlam olduqca, ayrı ayrı az sayılı məzhəblər vəya ateist qruplar və ya cürbəcür fəlsəfələr o çatıya zərər verəbilməzlər, bunlara tay çin də də komonism iş başında olduğu halda budaism çatı məzhəb kimi tanınır, və hər ayrı məzhəb

və inanc, bu məzhəbə geçməyə zorlanır və uymayanlarda qəddarcasına qətlam olurlar necəki uyğur türkləri böyüklü kiçikli qılıcdan geçirilir və onların varlığı belə məhv edilməyə çalışılır.
Bunlara tay batı kapitalist ölkələrdə də, yalnız çatı məzhəblərini qorumaq şərtiylə ayrı məfkurələrə və balaca balaca toplumlara yaşama imkanı tanınır, və daima gözətləyirlər bu çatı ən ufaq sədəmə görməsin, necəki Məsələn almanda azınlıq türk toplumu belə daima mərcək altında olaraq daima təzyiq altındadır. Batılı ölkələrdə katolik və protestan məzhəbləri çatı məzhəblər kimi rol oynayırlar.
Batı da və duğuda hər nə qədər yeni idealar və fəlsəfələr ortaya çıxsada örtük dən başqa bir şey deyildi,
əlbətdəki məzhəblərin də çatısı dəyişməkdədir, onlar daima yenilənir, bəzən sağlamlaşır və dahada möhkəmləşir və bəzəndə bizim durumumuz kimi xorafata və yanlışlıqlara bulaşaraq çürüyür və çöküşə doğru gedir, batıda bu dəyişimləri yeni inkişaflar kölgsəində, hermenütik iylə, yaşamsal yorumsama iylə yenilədirlər və çağdaş səviyəyə gətirirlər.
Yuxarıdakı sözlərə qanıt və dəlil olaraq batılıların yeni fəlsəfələrini və filsoflarını incələmək yetərlərdir, hegel, diltey, haydger və qadamer kimi böyük alimlərin sözləri, araşdırmaları, yol xəritələri və qılavuzları yalnız və yalnız din çatısı üzərində dir onların açıqlamalarında din eksenindən (din mehvərindən) başqa konu və mövzu görmək imkansızdır onların hamısının tələşı bu çatını nəcür sağlamlaşdırmaq haqqındadır.
Nə yazıqkı bizim bölgəmizdə, fars şiəliyinin bilginləri, koleynilər məclisilər və tusi`lər, öz çatılarını ən kötü məfkurələrə bulaşdırmışlar və zahirdə geçici ilərləmələr əldə edərək böyük batlağa sürütlənirlər, və dahada yazıq, biz Azərbaycan türkləri bu kötülüklərə uyaraq və inanaraq, bu dünyamızı və o dünyamızı məhv etməkdəyik.

Yuxarıdakı açıqlamalara dayanaraq diyəbilirik özümüzü aldatmayalım, önəmi yoxdur biri dindar olsun, komonist olsun, faşit olsun, liberal olsun, filan hizbdən olsun, və ya türkçü olsun, gərək onun çatı məzhəbi olsun, məzhəb bir millətin və bir ölkənin onurqasıdır və əgər bir ölkədə millətçilik əgəməndir, gərək hermenütik iylə və yaşamsal yorumsama iylə məzhəbi öz ölkə yararlarının üzərində oturtsun, yalnız bu haldadırkı o millət diri qalabilir.

Türkçülük məzhəbsiz olabilməz, Türkiyə türklərinin məzhəbi hənəfi məzhəbi`dir, Azərbaycan türklərinin və Azərbaycan ölkəsi əgər yaşayacaqsa çatısı əliçilik məzhəbi üzərində qurulmalıdır, bu məzhəb, islam dini və türk kültür və gələnəkəlrinin bağdaşmasıyla və tarixi gəlişim sonucu ortaya çıxıbdır nə yazıqkı Azərbaycanlılar, bu kitabda saydığımız əliçilik əsllərinə inandıqları halda, tariximiz kimi onları yazıya geçirməyiblər, və bu üzdən bəzən eylə sanılır Azərbaycan türkləri və iranın ayrı bölgələrində olan türklər, fars şiəliyinin qurduqları əsllərə inanırlar, çünki farslar bunları yazıya geçiriblər halbuki iran türklərinin məzhəbi rəsmləri və gələnəklərinin heç biri, farsçılıq məzhəbiylə heç bir ilgisi yoxdur və çox vaxtlarda qarşı qarşıya dururlar.

Bu açıqlamaları göz önünə alaraq diyəbilirik, bizim millətimizin və ölkəmiz Azərbaycanın, çatı məzhəbi əliçilik dir, bizlər yaşamaq istəyirsək bu məzhəbi canlandırmalı və yaşatmalıyıq.

Ölkə dışında Azərbaycan opozisiyonunun əsli amaclarının biri əliçilik məzhəbini yaymaqdır, bu iş böyük təlaşa niyazı vardır, bu işin odaq nuqtəsi bizim azad olmuş vətənimizin parçası yəni quzey Azərbaycan olmalıdır, bu haqda Türkiyə bəktaşilərida bizlərə arxa olaraq, Türkiyə dövlətinin ilgisini qazanabilir, çünki bu amac Türkiyə türklərinin və əslində Türkiyə dövəlitinin yararına olaraq onlar içindədə böyük birlik yaradabilir, və onları kötü məfəkürlərdən və birlikləri pozan düşüncələrdən arındırabilir. Bunların yanısıra güney Azərbaycanlıların da ən böyük görəvi, öz

məzhəblərinə arxa çıxaraq, öyrənci və öyrətmən məqamında bu yol xəritəsinə dəstək çıxmalarıdır. Bu məsaeli göz onunə alaraq bizlərin ən azindan üç dini mərkəzimiz quzey, güney Azərbaycan və anadoluda olmalıdır.

Bu düşüncəni göz önünə alaraq dindarlar və din adamlarıda heç vaxt batılı məfkurələrdən və hətta komonistlərdən və yeni fəlsəfələrdən və məfkurələrdən çəkinməməlidilər, çünki hamımız bilməliyik hər dünya görüşü o zaman uğur qazanabilir bu millətin mənəvi çatısını və əliçilik məzhəbini bənimsəyələr, və onun kölgəsində və ya üzərində yürüməyə başlayalar.

Bu haqda bir sözədə deyinməmiz önəmlidir, seyid cəfər pişəvəri, böyük solçu olduğu halda aydınca nişan verdi bu millətin içində və o dönəmin komonistlərinin içində özəl yerə sahibdir, seyid cəfər bir tərəfdən tudə hizbi tərəfindən qırağa qoyulur və onun əleyəhinə propaqanda aparılır və ruslar tərəfindəndə xoşgörüylə qarşılanmır və ayrı tərəfdəndə pəhləvi rejimi onu tapdalayır, buna fikirləşmək lazimdir əlbətdə ki aydın nədəni vardır, çünki pişəvəri bu millətin dəyərlərinə önəm verirdi onların məzhəblərini iyi tanıyırdı və ona sayqı göstərirdi, o təşxis vermişdi hər ideoloji və yeni fəlsəfə komonizm dən tutdu libəralizm və ayrıları, yalnız öz millətinin kültür və məzhəbini tanımaqla və ona ehtiram qoymaqla ilərləyəbilr və pişəvəridə düz təşxis vermişdi, və bu yoldada canını qoydu, və buradadırkı pişəvəri kimilər, hər Azərbaycan din adamının da sayqısını qazanmalıdır, bizim solçularımız gərək beylə insanlar olsunlar, nə yazıqkı bizim içimizdə ərani kimilər heç şey düşünmədilər və inandığı fəlsəfənidə tərsə düşünmüşdülər və düşünmədikləri üçün rahatcasına düşmən xidmətinə geçdilər və düşmənə qulluq etdilər, və ondanda pisi, bir sıra yeni solçular sulduz savaşında, müstəqim halda düşmən cibhəsinə geçərək məzhəbimizi və topraqlarımızı düşmənə verməyi savunurdular, mütməinən bizim məzhəbimiz və din adamlarımızda beylə xayın

insanlara qarşı olmalıdır və var güclərilə onların əleyəhinə savaşmalıdılar.
Azərbaycan şiəliyinin əsli görəvlərindən məcusi şiəsinin quran`a hayqırı sözlərini və inanclarını xalqa tanıtmaqdı, bu görəv yalnız, din adamları yetişdirməklə mümkündü, bunun üçün ən azından üç dini mərkəz quzeydə, güneydə və anadoluda qurmalıdılar və araşdırma mərkəzlərində bilgin insanlar yetişdirməlidirlər. Aydındırki bu amaca ulaşmayınca qurtuluşdan danışmaq o qədərdə düzgün görünə bilməz.

17-5-Azərbaycançılıq məfkurəsinin dini amacı əliçilik

- dünya Azərbaycanlılarının ən böyük görəvi öz gələcəklərini sağlam əsaslar üzərində qurmalarıdır, şübhəsiz hər toplumun təməllərindən biri onların inandıqları məzhəb və dindir, Şayəd deyilə indi daha bunlar köhnə sözələrdi, dinimizi yenidən tanımağımıza nə gərək var?, Və deyirlər : daha biz dindən yorulmuşuq bizə yeni məfkurələr lazimdi, və hətta Bəzi yeniçilər deyirlər: daha biz islam dinindən yorulmuşuq və bizlərə din lazim olsada, ayrı bir din lazimdir, özəlliklə farsçılardan bezənlər, islami həman fars şiəliyi sanaraq daha çox bucür söyləntilərə üz gətirirlər, mütəmenən farsçılarında əsli hədəflərindən bucür yaxlaşımların çoxalmasıdır çünki onlar rahatlıqla bu tür kəsimləri aradan qaldırabılərlər, bucür zehniyətlər muqayisədə, Azərbaycançılığı buraxıb turançılığı əsl tutanların təfəkkürünə bənzəyir.
Bunların cavabında deyilməlidirlidir: əgər diqqətlə baxılırsa dünyada indiyə kimi hələ məzhəbsiz toplum görülməyibdi, aşağıda bu haqda lazimincə açıqlama veriləcəkdir, bəzəndə bu sözlər beylə alqılanır, quya bizlər yeni din qurmaq peşindəyik, onlarda yanlış düşünürlər çünki bunada gərək yoxdur, bizə yeni din niyaz deyildi, yetərki bizlər əskidən bəri gələnəklərimiz və kültürümüz əsasında bənimsədiyimiz məzhəbimizi tanıyaq, bu bizə yetər, Şayəd geçmişdə diktatorluqlar üzündən bucür aydınlamalar rahatcasına olabilmirdi və bu yolda babəklər, nəsimilər, səttarxanlar,

xiyabanilər, siqətulislamlar, rəsulzadeler, pişəvərilər, şəriətmədarilər, elçibəylər, qurban vermişik, onlar ya dəriləri soyuldu və ya totəələrlə şikəncə oldular və öldürüldülər, ama indi ilətişim çağında çoxlu imkanlar yaranıbdı, necəki bizim atababalarımız böyük işlər görəbiliblər bizlərdə bu yollarda addım atmalıyıq və özümüzün və ovladlarımızın və torpağımızın gələcəyini qurtarmalıyıq, və bunu başarabilirik, yalnız bir yol xəritəsi lazimdi və bu haqda, yalnızca və yalnızca yolumuz, bizim millitəçilimiz və məzhəbimiz ollabilir, və əgər bu işi düzgün təməllər üzərində qurarasaq qurtulabilirik, bu təmələlri bəlirləmədən geçici hallarda qurtulsaqda yenədə yenilməyimiz və hətta məhv olmamız mümkündür, vəli sağlam təməllərlər və düzgün fəlsəfə iylə dəfələrcə yenilsəkdə yenədə dirilərik və canlanarıq.

Quzey Azərbaycanı bu haqda ən aydın misal kimi göstərmək olar, quzey müstəqil olsada hər an təhlikə altındadır və ən böyük təhlikəni iran ölkəsindən və daha doğrusu fars şiəliyindən görəbilir, bu təhlikənin qarşısında nəcür dayanabilir, buna diqqət etməliyik indilikdə iran farsçıları, uluslararası təzyiqlərə xatır böyük gücə malik deyillər, ama yarın vəraq dönərsə və onlar daha çox güclənirsə, quzey Azərbaycan dövləti hansı güclə və fəlsəfə iylə onların qarşısnda dayanabilir, halbuki buna itminanimiz vardı Məsələn ərmnıstan və ya türkmənistan və ya hətta kuveyt və ərəb əmirlikləri rahatcasına iran ölkəsinin qarşısında dayanabilirlər və hətta geçici halda işğal olsalarda uzun müddətdə özgürlükəlrinə qovuşabilərlər, Niyə? çünki onlarda dil, hoviyəyt və həm məzhəb cəhətindən aydın və bəlirli qoruyucu xətələr vardı və onların dirənişi üçün sağlam və ayirici nədənləri və səbəbləri vardı, özəlliklə din məsələsi burada daha aydın şəkildə özünü göstərir.

Ama quzey Azərbaycanda daima irandan dəstəklənən fanatık teror qrupları vardı və onlar daima iran şiəliyinin kötü və yıxıcı təfəkkürlərinin propaqanda təsiri altında olaraq, hər an patlama nuqtələri kimi olabilərlər, və ya Türkiyə şiələri böyük təhlikə

sayılmasada daima zəif nuqtə kimi iranın qarşısında varlığını qoruyur.
Beylə sorunları nəzərdə tutaraq, həmişəlik bu təhlikədən xilas olmağımız gərəkir, bu təhlikədən qurtuluşun tək və tək yolu, fars şiəliyi kötü məfkurələrindən qurtulmaqdır, və onun yolu öz məzhəbimizi düzgün şəkildə tanımaq, yaymaq və dini oxullarımızı bu sayaqda bərpa etməkdir.
Əliçilik haqda bir şübhə açıqlanmalıdı, indilikdə Azərbaycan xalqı içində müxtəlif məzhəbləri (örnək üçün əliəllahi, əhl həq, goran və..) Görmək müməkündü, onlar Azərbaycan şəhərlərinin çoxlu məhəllələrində yayqındılar və yığvalarında nəsimi, quşçu, nəbatı, füzuli, və şah ismayıldan, şeirlər oxuyarlar. Umumən nəsimi və quşçu daha çox diqqət mərkəzlərindədir, onların çoxlu adları olduqlarına baxmayaraq, Azərbaycanda gənəlliklə onlara «ahəl həq» deyilir («ahəl sünnət» sözünə bənzər).
Fars şiəliyinin təbliğatlarını nəzərdə tutarsaq, quşqusuz onların hamısını imamiyə fars şiəsi kimi tanıyacayıq, halbuki hətta bir şəhər məhəllələrində belə, müxtəlif məzhəblər vardı.
«Ahəl həq»lərin inanclarının ortaq nuqtələri h. Əliyə inanmaqdı və hamısıda ona böyük sayqı göstərərlər, və ilqinc buradadı onların hər hansısına əliçi deyilirsə insana daha artıq sayqı bəslərlər, demək olar əliçi və əliçilik kələmələri möcizəli kələmələr olaraq hamının tərəfindən bənimsənir, bu məzhəblərin fars şiəliyindən ayırıcı neçə nuqtələri vardır: Azərbaycan (əhl həq) lərinin heç biri, fars şiəliyinin əski hədis kitablarına, ən ufaq inancları yoxdur, onları şirk kitabları kimi hesablarlar və bu haqda danışmağı küfr bilərlər, əhl həq; türkcə iyrfani şeirlərə dini gələnək kimi sayqı duyarlar və onları qutsal bilərlər. Ayrıca Peyğəmbərin ovladları haqdada onların önəmli fərqləri vardı, «əhl həq» Peyğəmbər və h. Əlinin ovladlarına istisna qail olmadan bir gözlə baxarlar və hamısına sayqılı olarlar, Məsələn seyidlik konusunda bu fərqi açıq aydın görmək olar, farsçılar yalnız imam hüseynə bağlanan şəxsləri seyid bilərlər (yəzdgerde

bağlayaraq), halbuki əliçilər, h. Əlinin bütün oğullarından gələn şəxslərə seyid diyərlər.
«əhl həq»lərlə fars şiəliyi arasında digər fərq h. Əli haqqındadır, «əhl həq» din böyüklərini h. Əli də qurtulmuş bilərlər, halbuki farsçılar əsil imamları yəzdgerdlə qan bağı dolayısıyla imam hüseyn`in oğullarında bilərlər. Demək olar fars şiəliyi, yalnız imam hüseyndən sonra gələn quşağa əsil imam deyirlər, və onun nədəni saxta bir hədis üzərində imam Hüseyni yəzdgerdin qızına bağlayırlar və sasanlıların onlarla qan bağı olduğuna inanırlar, halbuki əliçilər və əhl həq, qan bağına önəm verməyərək, Peyğəmbərlə yaxın olduğu üçün və bilgin olaraq, h. Əli və oğullarına bir səviyə də sayqı göstərərlər.
«əhl həq»lərin heç biri fars şiəliyində olan imam zamana inanmazlar, halbuki farsçıların nəzərində onun anası bir haldaki axşam çağı onda gəbəlik asarı yoxuydu, gecə, gəbə olur və sübhə yaxın mehdi, anasının budundan dünyaya gəlir və 40 gündə böyüyərək müxtəlif kitabları oxuyur.
Burada bir məsələyə aydınlıq gətirmək lazimdi, məmulən Azərbaycan şiəliyiylə, əliəllahi, əhl həq, goran və.. Kimi məzhəblərin arasında önəmli fərqlər vardı, örnək üçün tənasux, ricət və Hülul məsələlərində Azərbaycan şiəliyi quran`a və ağla uyqun ilkələrə inanırlar, ama bu fərqliliklər türlü məzhəblər arasında əsla sayqısızlığa nədən olmaz və onlar birbirlərinin inanclarına küfr etməzlər və birbirlərindən çəkinməzlər və hətta mərasimlərdə iştirak edərlər, bu haqda kitabın müxtəlif bölümlərində yetərincə bilgi verilmişdi.

17-6-siyasətdə və fəlsəfədə türkçülük və dini anlayış

bu bölümdə göyalp`ın «Türkçülüyün əsasları» kitabından bir neçə mətləb qeyd olunaraq türkçülük və məzhəb haqqında açıqlamalar veririk, Yuxarıda Bəzi sözlər bu haqda olduğuna rəğmən, tikrarlamağında fayda vardır, göyalp`ın sözəlrinə əkləmələr kruşə içində verilibdi.

17-6-1-politikada türkçülük

türkçülük, politik bir partı deyildir; bilimsəl fəlsəfi, estetik (hünəri) bir məktəbdir. Başqa bir deyimlə, kültürəl bir çalışma və yeniləşmə yoludur. Bu nədənlədirki türkçülük, indiə qədər, bir partı şəklində politik mücadilə hayatına atılmadı. bundan sonra da, şübhəsiz atılmayacaqdır.

Bununla bərabər, türkçülük büsbütün politik ideallara qeydsizdə qalamaz. Çünkü, türk kültürü, başqa ideallarla bərabər, politik ideallara da sahibdir. Məsələn, türkçülük heç bir zaman klrikalizmlə, teokrasi iylə, basqı rejimi iylə bağdaşamaz. Türkçülük, modern bir axımdır və ancaq modern nitəliyi olan axımlarla və ideallərlə bağdaşabilir. İşdə bu nədənlədirki, bugün, türkçülük xalq partisinə yardımcıdır.

Gələcəkdə də, daima xalqçılıqla [bizim üçün Azərbaycançılıq deməkdir] türkçülük əl ələ verərək, ideallər dünyasına doğru bərabər yürüyəcəkdilər. Hər türkçü politika alanında xalqçı [Azərbaycançı] qalacaqdır, hər xalqçı da kültür sahasında türkçü olacaqdır.

Dinimiz və əqayidimiz (inancımız) bizlərə bunu göstərir:

məzhəbimiz matridilik (əqlə önəm verən matridi məzhəbi); və fiqə də (huquqda), məzhəbimiz hənfilik [Azərbaycanlılar və bəktaşilər üçün, fars şiəliyindən və xorafatdan arınmış əliçilik]; olduğunu öyrədir. Bizdə, buna bənzədərək, bu ilkəni ortaya atabilirız: «siyasətdə və politikada məsləkimiz xalqçılıq [Azərbaycançılıq], və kültürdə məsləkimiz türkçülükdür [milliyətçilikdir]. »

17-6-2-fəlsəfə də türkçülük

bilim, objektif və olumlu olduğu üçün, millətlərarasıdır. Bu səbəblə, bilimdə türkçülük olamaz. Fəqət fəlsəfə, bilimə dayanmış olmaqla bərabər, bilimsəl düşünüşdən başqa türlü bir düşünüş biçimidir. Fəlsəfənin objektif və olumlu sifətlərini qazanabilməsi ancaq bu sifətlərə sahib olan bilimlərə uyqun olması sayəsindədir.

Bilim qəbul etmədiyi hökümləri fəlsəfə qanıtlayamaz. Bilimin qanıtladığı gərçəkləri fəlsəfə ortadan qaldıramaz. Fəlsəfə, bilimə

qarşı bu iki qural iylə bağlı olmaqla bərabər bunların dışında tümüylə özgürdür. Fəlsəfə, bilimlə çəlişkiyə düşməmək şərtiylə ruhumuz üçün daha umudlu, daha həyəcanlı daha təslli verici, daha çox mutluluq bağışlayıcı, büsbütün yeni və orijinal varsayımlar ortaya qoyabilir. Zatən, fəlsəfənin görəvi bu kimi varsayımları və görüşləri arayıb bulmaqdır. Bir fəlsəfə nin dəyəri bir tərəfdən doğal bilimlərlə uyumlu olması dərəcəsiylə, digər yöndən ruhlara böyük umudlar, hyəcanlar təsllilər və mutluluqlar verməsiylə, ölçülür. Deməkki, fəlsəfənin bir bölümü objektif (eyni), digər bölümü subjektifdir (zehni dir). Buna görə fəlsəfə, bilim kimi, millətlərarası olmaq zorunda deyildir. Milli də olabilir. Bu səbəblədirki, hər millətin, özünə görə bir fəlsəfəsi vardır. Bu səbəblə dir ki əxlaqda, istetikdə(hünərdə), ekonomidə olduğu kimi, fəlsəfə də də türkçülük olabilir.

Fəlsəfə, maddi ihtiyacların gərəkdirmədiyi və zorlamadığı çıxarsız, kinsiz qarşılıqsız bir düşünüşdür. Bu tür düşünüşə «ispekülasion»(qurqu) adı verilir. Bir millət, savaşlardan qurtulmadıqca və ekonomik bir huzura ulaşmadıqca, içində ispekülasion yapacaq fərdlər yetişəməz. Çünkü ispekülasion yalnız düşünmək üçün düşünməkdir. Halbuki, min türlü dərdi olan bir millət; yaşamaq üçün, özünü savunmaq üçün, hətta yemək və içmək üçün düşünmək zorundadır. Düşünmək üçün düşünmək, ancaq bu həyatı düşünüş ihtyaclarından qurtulmuş olan və çalışmadan yaşayabilən insanlara nəsib olabilir. Türklər, indiyə qədər beylə bir huzur və rahata ərəmədikləri üçün, içlərində həyatını ispekülasiona adayabiləcək az adam yetişəbildi. Bunlarda, düşünüş yollarını bilmədiklərindən, ideallərini iyi yönətəmədilər. Çoğunluqla dərvişlik və qələndərlik çıxmazlarına sapdılar.

Türklər arasında indiyə qədər az filosof yetişməsi, türklərin ispekülasiona yetənəklərinin olmadığına yüklənməməlidir. Bu azlıq, türklərin hənüz bilimlərcə huzur və rahatlıq açısından ispekülasiona

uyqun bir səvəyəyə yüksəlməmələri iylə açıqlanırsa daha doğru olur.
Bununla bərabər, türklərin fəlsəfəcə geri qalmaları, yalnız yüksək fəlsəfə baxımından doğru olabilir. Xalq fəlsəfəhsi baxımından türklər, bütün millətlərdən daha yüksəkdirlər.
rostand adlı bir fransız filosofu deyir ki; «bir komutan üçün, qarşısındakı düşmən ordusunun nə qədər əskəri, nə qədər silah və cebhanəsi olduğunu bilmək çox yararlıdır. Fəqət onun üçün bunlardan daha çox yararlı bir şey vardıkı, o da, qarşısındakı düşmən ordusunun fəlsəfəsini bilməkdir.»
Gərçəkdən də, iki ordu və iki millət birbiriylə savaşırkən birisinin yenib digərinin yeniləcəyi sonucunu verən ən başlıca etkənlər iki tərfin fəlsəfələridir. Kişisəl həyatı, vətənin bağımsızlığından kişisəl çıxarı, namus və görəvlərdən daha dəyərli görən bir ordu kəsinliklə yenilir. Bunun tərsi bir fəlsəfəyə sahib olan ordu isə, kəsinliklə yenər. O halda, xalq fəlsəfəhsi baxımından yunanlılara ingilizlərmi daha yüksəkdir; yoxsa türklər mi daha ucadır? Bu sorunun cəvabını verəcək, çanaqqala savaşları iylə anadolu savaşlarıdır. Türklərin bu iki savaşdada yenməsinin (udmasının və üstün gəlməsinin) nədəni, maddı quvvətləri deyildi. Ruhlarında əgəmən olan milli fəlsəfələriydi.
Türklər, maddi silahların, mənəvi dəyərləri hökümsüz buraxdığı son yüzilə gəlincəyə qədər, asyada avrupada, afriqada bütün millətləri yenmişlər, əgəmənlikləri altına almışdılar. Deməkki türk fəlsəfəsi, bu millətlərə aid fəlsəfələrin hamısından daha yüksəkdi. Bugün də öylədir. Yalnız bu varkı, bu gün maddi mədəniyət baxımından və maddi silahlar dolayısıyla avrupalı millətlərdən geridəyiz. Mədəniyətcə onlara eşit olduğumuz gün, heç şübhəsiz dünya əgəmənliyi yenə bizə geçəcəkdir. Mondros`da əsir olduğumuz zaman, orada kamp komutanı olan bir ingiliz bu sözləri söyləmişdi; «türklər, gələcəkdə, yenə cahangir olacaqdılar. »

Görünürki, türklərdə, yüksək fəlsəfə iləri getmiş olmamaqla bərabər, xalq fəlsəfəsi olduqca yüksəkdir. İşdə fəlsəfə də türkçülük, türk xalqındakı bu milli fəlsəfəni arayıb meydana çıxarmaqdır.
ey, bugünun türk gənci! Bütün bu işlərin yapılması, Yüzillərdən bəri səni bəkləyir.

17-7-əliçilərin yaşam fəlsəfəsi

əgər bu gün Azərbaycan türk milləti yenilmişsə, onun başlıca nədəni, yaşayış fəlsəfəsinin çürümüş olmasıdır, bu fəlsəfə səfəvi dövrəsindən başlayaraq, böyük geriçilik və xorafat üzərində qurulmuş əski farsçı kültürüylə, ələlə verməsiylə başladı, bu qəhqərayi hərəkət hələdə hələdi sürməkdədir və demək olar bu yaşayış fəlsəfəsi dəyişmədikcə bu millət, yox olmağa və çürüməyə doğru getməkdədir, mütməinən bu fəlsəfənin ən önəmli qollarından milli baxış olaraq, ayrıca dil, din və kültüründə əsli nəqşi və rolu vardır, yeni nəsil 20 ildən bəri hızla bu əsaslara sahib çıxmaqdadılar.
Bunun yanında bir ayrı ünsürdə bunun mükəmməli və mütəmməmi kimi sayılır, yadımzda olsun biz səfəvilərdən öncə umum türk dünyasıyla eyni baxışda olaraq güclü addımlarla yürüyürdük, ama öz dinimizə farsçılıq və sasanlı dini əsaslarından olaraq, şirk və xorafat ünsürlərini qataraq, geriləməyə başladıq.
Bizlər ilərləmək üçün dinimizin kültürmüzün və yaşam fəlsəfəmizin içəriyini bəlirləməliyiz, burada yalnız o dinin içəriyi, bizim dünyaya, baxışımızı bəlli edir, və bizim millətin bütün kəsimlərində o cümlədən milli mübarizə aparan öncülərimizin üzərində təsir qoyur, və ein halda dini öndərlərimizdə, sərmayə sahiblərində, işçilərdə, əkinçilərdə, əsnaf və bilgin lərimizdə və oxumuş bütün insanlarımızda və bütün xalqımızda təsirli olacaqdır. Bu haqda «13-din məsələsinə umumi baxış» bölümündə yetərincə danışılmışdı, yenə də xatırlamağı yararlı gördüm.
Sonunda bir önəmli şeyədə işarə olunmalıdır, mən özümdə Bəzilərindən eşitmişəm, beylə deyirlər quya bizim dinimiz o qədər

yanlış əsllər və xorafi hədislərlə doludurkı bu din qaldıqca, bizim millət fəlakətdə yaşayacaq, bucür əfrad kəsinliklə yanlış fikirləşirlər, və xalqımızı uçurumlara sürütləmək istəyirlər, indiki iranda quşqusuz Azərbaycan türk milləti, din haqqında ən oyaq və bilgili insanlardılar, özəlliklə güneyli türk aydınları və fəalları və dahada önəmlisi quzeyli aydınlarımızda din haqqında daha düzgün düşüncələrə sahibdilər və heç vaxtda farsçı dinçilərə, din yararçılığı haqda və xalqı birbirinin canına salmaqda bu fürsəti verməzlər. Və bunu deməliyəm, quşqusuz bizim islam dinimizin və əliçi məzhəbimizin qusuru yoxdur yetərki ondan, bulaşmış xorafatları, və özəlliklə sasanlı dinindən bulaşılan yanlış məfkurələri arıdaq və xalqı öz əsli gələnək və görənəkləriylə və dinlərinin düzgün ilkə və əsaslarıyla tanışdıraq. Və dinimiz üçün, qutsal quran kitabını ölçü olaraq nəzərdə tutaq və bütün quşqulu hədisləri məzhəbimizdən çıxaraq və qalanlarınıda təzadlı anlamların olmadığı şəkildə və yalnız bütün dini və bilim adamlarımızın icmasi olduğu halda yararlanaq.

-İndi daha əskilər kimi savadsızlıq çağı deyildi və hər kəs özü və ya ən yaxın ailə və qohumları vasitəsiylə hər məsələnin düzlük və yalanlığını, din və bilim ölçüsüylə öyrənmək məcburiyətindədir. İndi çağ dəyişibdi, həman şəkildəki bir siyasi hizbin və qrupun üyələri Yuxarıda oturanlara yön verəbilirlər, dini məsaildədə bütün kütlə, din adamlarına və onların daha məntiqli və daha düzgün yorumlamalarına və davranışlarına yön verməlidilər və eleşətirilərivlə onları uyarmalıdılar.

-Yeni çağda teknolojinin və ilətişim sahəsində böyük ilərləmələr hər şeyi dəyişdirməkdədir və şəksiz şuubiyə və fars şiəliyinində əsasları, diktatorluq, yalan, iftira, töhmət və totəə üstündə oturduğu üçün, qırılmağa doğru getməkdədir, bizlər gərək bu ortamdan düzgün yararlanaq və öz müqəddəratımızın dəyişməsinin fikrində olaq və gələcəyimizi sağlam təməllər üstündə quraq, və quran`ın sözünə

sığınaq: (rəd 13/ 11: إِنَّ اللهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ..: Bir qovm öz əhvalını dəyişməyincə tanrı onların əhvalını dəyişəməz..)
Bizlər əliçilik məzhəbində olaraq, dini inhiraflardan uzaq durmalıyıq, geçmiş 4-5 yüz ildə bu inhiraflar sonucu bütün varlığımız sual altına getdi, bizlər fars şiəliyilə heç bir ilgimiz yoxdur, və biz o zaman, onlarla rahat yaşayabilirik ki, onlar yıxıcı və zid islami və zid insani işlərindən və amaclarında əl çəksinlər, aydındır bunların başında, qadın alverçiliyi, təqiyə (və ondan törənən oğruluq, teəror, totəə, adam öldürmə və yıxıcı silahlar peşində olma), xalqa və onların oyuna və səsinə inanmama məfkurəsi və özgələrinə düşmənçilik yaratmaq və onları düşmən sanmaq kimi təfəkkürlər gəlir.
Bu kitabı hazırlarkən dolayılı və dolayısız, çox insanlarla və özəlliklə türk fəallarıyla qonuşdum və təlaşım onların din haqqında nəcür düşündüklərini öyrənmək iydi, onların çoxu din haqqında dərinə getməyi düzgün bilmirdilər və Bəzilərdə suriyə, əraq, lubnan və nəhayətən iranda aşırı şiəlikdən dolayı özlərini şiə adlandırmaqdan belə qaçınırdılar və bunlara qarşı əliçi olmağı və əliçiliyi daha çox bənimsəyirdilər.
Sonunda bu sonuca varabilirik biz əliçiyik, ayrı deyişlə bizlər bəyənməsəkdə Azərbaycan şiəsiyik və geçicidə olsada bu adla tanınırıq. Bizim dinimiz və məzhəbimiz, fars şiəsiylə və sasanlı diniylə, köklü olaraq fərqlidir, bizlər buna vardıqca, daha sağlam addımlarla qurtuluş yolunda yürüyəbilirik.
[səməd bayatlı (günəş ili1392, m. 2013)]

18-qaynaqlar

a. Hisam / tatar ulusal hərəkəti, turan ruhunun adası.
Azər xəzər(köçürən), xiyabani və azadistan dövləti
Azərbaycan türkleri, bulud qaraçurlu səhənd
araz polad urg, milliyətçilik: təhəccür ya təcəddüd,
aydın balayev, muhəmmməd əmin rəsulzadə və milli özünü dərk problemi(1917)
elnür mikayilov, 21. Əsirdə «türk birliyi» projəsi,
ibn babuye qomi, Mən la yəhzər ul fəqih
əbu əbdurrəhmən muhəmmədi, təşəyyo və mötəqidat-e an
əbu muhəmməd novbəxti, mütərcim xonci, firəq-e şiə
əbu seyid ənsarı, nəfrin-e imam hüseyn
ehsan ilahi zəhir, şiə və şiəgəri firəqha və tarix-e an
əhməd irani, alə dalfek, pəjühəşi dər zəndəgi-ye əli.
Əhməd irani, əndişməndan və dinhaye duruğin
ərdəşir payəndə, nəqd borhan-haye vucud-e xoda
ishaq özgəl, quran və tarixsəlcilik, 2002
ishaq dəbiri, suallati kə baəs-e hedayt-e cəvanan şiə şod
əkrəm rəhimli,20ci əsr güney Azərbaycan azadlıq hərəkatında ş.M.Xiyabani`nin yeri və rolu
umud yaşam, xiyabani, pişeveri və şəriətmədari ayaqlanmalarına ötəri baxış
ışıq sönməz, dövlət-millət və demokərası üzərə yazılmış Bəzi görüşlərə baxış
ışıq sönməz, iran milləti kimliyi və millət dövləti kimliyi
ilbər ortaylı, iran devrimlərinin başladığı şəhir
ilk müslman–türk dövləti qaraxanlılar yox, Azərbaycan sacilər dövləti olub.
Böyük rəsuloğlu, yeşillər hərəkatında, Azərbaycan !.
Babək azəri, xoşkandən-e dəryaçə-ye urmiye, yəni şellik-e tir-e xəlas

bəxtiyar tuncay, Azərbaycançılıq məfkurəsi və Azərbaycan türk – islam ronesansı
bərqei qomi, bərrəsi elmi dər əhadis məhdi
cemal avcı, yusuf akçura
cəmil həsənli, əlimərdan bəy topçubaşı : böyük mübarizə lərdə keçən ömür
xomeyni, tuzih ul-məsail
xomeyni, kaşf ul-ğita
xonci, tarix-e şah ismayıl səfəvi
nasir ibn əbdullah ibn əl-qəfazi (doktor), usul bərrəsi və nəqd-e payə və məzhəb-e 12 imami
rəcəb dəmir, quran təfsirində tarixsəlci yöntəm, 2012.
Riza muradı qiyas əbadi, rənchaye bəşəri, 1392
zınnur aqliyullin, türk xalqlarının istratejik yolu.
Seyf əd-din altaylı, türk milləti
səid mətinpur, türk millətçiliyi: bir ittifaq arasında yol
suheyl əhmədi, təşəyyo əz peydayiş ta təkamul
şeyx cəmal əd-din əfğani: kimliyi, həyatı və idealları
şahin həsəni, elinasion, fanatizm və hərəkət-e milli-ye Azərbaycan
şahin gürsoy - ihsan çapcıoğlu, bir türk düşünüru olaraq ziya gökalp
şahin yenişəhirlioğlu,2004, qadamer`in hermenütikində biranlama modeli olaraq diyaloq.
Şuca əd-din səfa, tovzih ul-məsail
şəriətmədari, tovzih ul-məsail
şeyx əbdurrəman dəmeşqiyə, qətre-i əz dəryaye xorafat
sabah əddin çağın yusuf akçura
sədəf, kimlik kavramı, etnik kimlik, ulus-devletləşmə sürəcində meydana gələn sorunlar.
Tahir məhamı, şuubiyə bozorgtərin nehzət-e cəl tarix və duruğ sazi
tahir aydınoğlu, üzeyir bəy hacibəyli – milli mədəniyət mücahidi
tusi, Əlistibsar
tusi, `təhzib ul əhkam`

taha hamid dəlimi, əstedlalhay-e batel-e şiə əz quran və bəyan botlan-e an
taha hamid dəlimi, seyri dər cəhane təşəyyo
abid tahirli,bütün türklərin tərcumanı, ismayıl bəy qaspiralı
arif kəskin, irandakı etnik milliyətçilik,
əbdürrəhim mallazadə virangəriıhaye təşəyyo
əbdullah əl-museli, fərar əz çalə
əziz yardımlı, martin haydqer, varlıq və zaman.
Ələvi bəktaşi inancının əsasları,danimarkalı birlikləri fedrasionu, dabf
əli engın oba, türk milliyətçiliyinin doğuşu
əli hüseyn əmiri, sorxab və sefidab
əli hüseyn əmiri, holokast şii
əli dəşti, təxt pulad
əli dəşti, bst o se sal
əli kəmal, əhməd fərid, ənvər ziya karal, yusuf akçura üç tərz-i siyasət
imadəli əbdussəmi hüseyn, muhəmməd ömər ibrahimi, xiyanəthaye təşəyyo
feysəl taşıçiər, qadamer və tarix bilinci sorunu
fərzam, riçard davkinz, pəndar-e xoda
quran kərim, duzal
quran kərim, diyanət işləri başkanlığı
quran kərim, qomşei
kitabxana əqidə, alfus
kəsrəvi iki şəxsiyətli olaraq yarım milliyətçi türk və tamam ingilisçı fars, azərel
koleyni, usul kafi
kəngər körfəzinin ədına iddia artır
kazım həzarə, idrisiyan əvvəlin hökümət şii dər şumal-e afriqa
güney Azərbaycanda milli hərəkat: suallar və vəzifələr
m.R.Yengi, Azərbaycan toponim kimi !

M.R.Yengi, türkün oxunmamış bəlgələri : nüvədi-qarqadaşı kitabəsi
m.R.Yengi, əhəmənilər dövrünə aid türkcə yazı numunəsi
m.Əbduləhi, islam-e nab
məhbub əmrullahi, şah ismayılın kökəni üzərinə
məhbub əmrullahi, təşəyyo və nəqş an dər jeopolitike azərbaycan cənubi və istiqlal
muhəmməd baqir sucudi, karnamə-ye imam zəman
muhəmməd cəvad muğniyə, muhəmməd ayətullahi, əmir mömünan və Azərbaycan və dovləthaye şiə dər tarix
muhəmməd əbdurrəhman əsseyf, quran və təhrif
məmməd əmin rəsulzadə ; millətçilik- patriyotizm, ramin cabbarlı
məmməd əmin rəsulzadə; millət olmaq əzmi
murat duran, ölümünün 87 ili anısına türk milliyətçiliyinin ufuq adamı: ziya göyalp
musa musəvi, şiə və təshih
mustafa keskin, ziya gökalpın din anlayışi
milli hərəkatin demoqrafik impratividləri
n. Fəcr məğləte haye ruhaniun
nəsib nəsibli, Azərbaycanda türk varlığı: siyasi-ideoloji tərəfi
nəsib nəsibli, əhməd ağa oğlu iran ortaq
nəsib nəsibli, təbrizli əlinin harayi
nəsib nəsibli, topçuobaşının sualları
nəsib nəsibli, türkçülüyümüzlə azərbaycançılığımız
nəsib nəsibli,əlirza nabdilin yanlışları
nəsib nəsibli ; həsən bəy zərdabi: örnək şəxsiyət, örnək fikirlər
nəsib nəsibli, güney Azərbaycan 20-ci yüzilin qaranlıqlarında, qacar dövlətində türklərin və Azərbaycanın yeri
nəsib nəsibli: türk dünyası tarixində zərdabi dövrü
nəsib nəsibli, əhməd bəy ağa oğlu: nəhəng fikir və əməl adamı
nəsib nəsibli, ultan mahmud, şuubiyə və şahnamə
nəsib nəsibli, paniranizmin yaranması və türklük

nəsib nəsibli, səfəvi muəmması (güntay gəncalpın `səfəvilər` kitabı üzərinə)
nəsib nəsibli, millətləşəmə sürəcində şiəliyin yeri
nəsib nəsibli, nasir purpirarın zərbəsi
nəsib nəsibli; rəsulzadə nin çağdaş `iran türkləri`
nizami cəfərov; əli bəy hüsenzadə, yaxud millətin romantik mütəfəkəkiri
nəvar islam, Fatimə, vəfat və ya şəhadət
hakan kaygusuz, seyid cəfər pişəvəri və güney Azərbaycan milli hökümətinin quruluşu.
Hilmi ziya ülken; türkçülüyün və türk sosiyalizminin babası əli turan
yeni musavat, ortaq türk dili hansı əsasda olmalıdır?
Yaşar nuri öztürk, allah iylə aldatmaq
yalçın sarı kaya, iranda Azərbaycanlı türk milliyətçiliyin tarixi gəlişimi,
yalçın sarıkaya, iranda milliyətçilik və bölgə yə yansımaları (19)
buxari, müxtəsər səhih buxari, mütərcim : əbdülqadir türşabi.

19-sözlük

aktif: fəal və işlək, təsirli.
Analıtık: Analızhə aid, təhlili, çözümsəl.
antroposentrik: insan mərkəzci
epistemoloq:bilgi quramı, farsca mərifət şinasi.
etnoqərafi:birxalqın və ulusun mədəni və tarixi əlaqələrini incələyən bilim, budun və soy bilimi.
Özdəşləşmə: Eyniləşmə, vahid bir özəlliyə malik olma.
özgü : vijə, məxsus.
Özgün : orijinal, özünə məxsus, özünə özgü.
Öznəl: öznəyə ilişgin, sabcektiv, nəsnələrin gərçəkliyinə deyil bir fərdin əhsas və duyqularına dayanan; nəsnəl qarşıtı, zati.
Öznəlık : failiyət.
Öznə:1-fail, mobtəda, müsnədəleh «uşaq kiçikdir». 2-(fəlsəfə) bilinci və düş gücü olan, Bəzi filosoflara görə eşik dünyaya qarşıt olan birey, zat.
istetik gözəllik :bədii gözəllik.
istetik: bədiiyat, gözəl duyular bilimi, hünər.
Emosional : həyəcan verici, həyəcanla dolu.
Evrim: təkamul
Spekülasion:1-vurqunculuq, ehtikar, ilərıdə meydana gələbiləcək qimət dalqalanmasından qazanc ələ gətirmə işi; düşüntü, sapdırma və azdırma söz. 2-(fəlsəfə) qurqu «somut öyüdlərdən çox soyut spekülasionlara yetişilir».
Obəjekətif : nəsnəl, maddi varlıq, eyni.
Obəjə : eyni, xarici vucudu olan.
ürün: tovlid.
ürətim : tovlid, istehsal.
Ülkü : amac ediln şey, ideal şey,
oluşmaq : ortaya çıxmaq, varlıq qazanmaq.
olumsuz : mənfi
olumlu : müsbət

Ontoloji:varlıq bilimi.
üyə : üzü.
Əhl beyt: Yalvacdan törənən (onunla qan bağı olan) və onun yaşayışında dünyaya gələn şəxslərə deyilir, bəzən bu kələməni Yalvacla qan bağı olaraq onun ölümündən sonra dünyaya gələn şəxslərə də deyilir, bu düzgün bir yorum deyil çünki amarı həsab və mətemətik qaydalarını nəzərdə tutarsaq indilikdə milyardlar nəfər onun əhl beyti olur və anlamsız bir məna olur (Yalvac dan sonra ovladları hər 40 ildə 4 çocuq sahibi olsalar indilikdə milyardlar nəfər onunla qan bağı olacaqdır).
İdeal: məfkurə : ülkü.
ilkə : əsl, əsas.
Bölgü : bu kitabda bənd mənasında işlənibdi, bir kitab neçə fəsil və hər fəsil neçə bölüm və bölüm bir neçə bölgü dən ibarətdir.
Bağdaşmaq : uzlaşmaq, uyuşmaq.
Panteizm: tanrı və evrəni birləşdirən və özləşdirən görüş.
paradoks: tənaquz, zəddiyət, əzdad paradox
paradiqma:dizi, ard arda gələn şeylər.
teosentrik: tanrı mərkəzçi
teokrasi : yasaların allahın yer üzündə ki kölgələri sayılan xəlifələr və sultanlar tərfindən yapılması deməkdir.
Teoloji: ilahiyat
teoloq: ilahiyatçı
təqiyə : bax gizçilik.
Tutqu : arzı, həsrət, bağlılıq.
tümməl: kolli, cüzlərdən təşkil taparaq bütün olan hər şey.
Tikəl: koll dan bir cüz, cüzi, bir qism.
Çəlişki: paradoks, birbirinə mütənaqiz olan iki şey
h. : Həzrət
hatib ul-ləyl : bu söz Bəzi hədis tuplayan şəxslər haqda işlənir, sözcük anlamında «gecə odun yığana» deyilər (gecə göz görmədən dəyərli və dəyərsiz odunlar ayırd etmədən yığılır və keyfiyəti yaxcı

olmur), və toplumsal anlamda pisi və yaxcını bir yerdə toplayana deyilir və açıqcası işi və topladığı hədisləri, çox düzgün olmayan şəxsə deyilir.
Dövlət başçısı : başbaxan, nəxost vəzir
demokrasi istər devinim : demokrasi yanlısı olan hərəkət və qalxış
devinim : hərəkət, devrim. Devinimsəl : devinimlə ilgili, dinamik.
Daşqalaq : səngsar
dolayı : bu səbəblə, səbəbiylə.
Döngüsəl : dayirəvi
Dışarı : xarici.
rəvayət : hədis və rəvayət hər iki kələmədə bir anlamda işlənir və piğəməbər, səhabələri (piğəməbərin arxadaşları və dörd xəlifədə onların içində olaraq) və on imamdan söylənilən və nəql olunan sözlərə deyilir.
Subjektif : öznəl, nəsnəl qarşıtı, zehni.
Sürəkli: dəvamlı və durmadan.
Sorun : məsələ; müşkül, problem.
Şiə : (fars şiəsi) sasanlı və əski fars kültürünə dayanan bir islami məzhəbin adı.
Şiəçi : ğayi şiə yanlısı və onu aşırı halda savunan (farsca: tərəfdar efrati-yə şiə).
Şiəçilik : aşırı şiəlik, ğayi şiə məzhəbi əsasında öyrətilərin tümü, şiəçilik (farsca: şiegəri, şiigəri).
S. : Səfhə.
Aişə : bu kələmə əslində aeşə olaraq, ərəbcə «aşə və əl-eyş» sözcüklərindən törənibdi və yaşam və yaşayış anlamındadır, və eyş kələməsi quranda yaşam anlamında gəlibdi: (əlqariə 6-7) « فامّا من ثقُلت موَازينـه * فَهُوَ فـی عِيـشه رّاضـيه: tarazısı ağır gələn kimsə, iyi yaşayışı olar».
Aişə xanım adi olaraq piğəməbərin xanımının adıdır aişə 9 yaşında piğəməbərin qadını olaraq, 12 yaşında onunla evləndi və quran da onu ümm ül-mömünün (امّ المـؤمنين) ləqəbi verilibdir. Bu ad qız adı

olaraq, islam dinində müqəddəs ad olaraq, özəlliklə sünnü türklərin içində geniş halda işlənir.
Fanatizm : Bağnazlıq, aşırı bağlılıq.
qavram : məfhum, anlam
quram : teori, nəzəriyə
qurqu:qurğu: 1-düşüncə də qurulan şey. 2-bir bütünü düzəltmək üçün parçalarını birbirinə taxıb birləşdirmə işi, muntaj. 3-bir şeyi kökləmək üçün yararlanan kilid biçimində arac, alət, cəhaz, vasitə. 4-kələk, hilə, tələ, ruse 5-ədarə, sazman, örgüt.
Karizmatik: büyüləyici, etgiləyici.
Kritik: bohrani, gərgin
klrikalizm : əsasən, tanrı tərfindən qoyulduğu iləri sürülən gələnklərin dəyişməz yasalar sayılaraq allahın sözçüləri sayılan din adamları tərfindən yorumlanmasıdır.
gəlişəmə: inkişaf.
Gizçilik : (farca :təqiyə) aldataraq və yalan danışaraq onu inanc lahazından düzgün bilmək, hərcür kötü işo, conayət və düzənbazlığı görüb və onun danmasını inanc lahazından yasal hala gətirmək.
Literalist, Literatur: zahiri /nəss`çi
m. : Miladi
matridi : muhəmməd ibn muhəmməd ibn məhmud əbu mənsur əlmatridi əlsəmərqəndi əlhənəfi, türkbilgini olaraq imam hənfi`nin məzhəbini təqib edər və əqlə önəm verər və islam dininin bir etiqadi məzhəbi nin qurucusudur.
Maddəci: materyalist
munist : təkəlçi.
mistik panteizm :ağıl yoluyla yox könül yoluyla vəhdəti vucuda inanan görüş
mistisizm :tanrı və gərçəyə ağıl və araşdırma yoluyla deyil, könül yuluyla duqu və sezgi iylə varabiləcəyini qəbul edən fəlsəfə və din dokteriyəni, gizəmçilik.

Nəss : ərəbcə kələmədi, çoxluq şəkli nəsus kələməsidi, mənaca mötəbər və aydın sözə deyilir, nəss sözündən yalnız tək bir məna və anlam çıxarmaq olar və şübhəli anlamı olmaz, bu kələmə quran ayələri və sözləri üçün işlənir və nəss olan sözlər aydın olaraq onlar haqqında ikili düşünüşə və istinbata yer yoxdur.
Nəssçi: literalist, zahiri
nitələmək : bir şeyin keyfiyətin bəlirləmək (ortaya çıxarmaq).
Nitəlik : keyfiyət.
varoluş:1-yaradılış, yaşamağa girmə və var olma. 2-bir şeyin nə olduğunu nə cür olduğunu deyil var olduğu olayi və olqusunu önəmsəyən görüş; öz qarşıtı, movcudiyət.
varoluşçu: iqzistansiyalist, varoluşçuluq yanlısı.
varoluşçuluq:varavluşçunun anlayışı və düşüncəsi ,igzistansiyalizm; varoluşun öz`dən öncə gəldiyini və öz`ü sürəkli olaraq yaratdığını ileri sürən öyrəti; bax: varaoluş; bu məktəbə görə insan seçimə məhkum olaraq puçlüğün caynağında əsirdir və heçə bel bağlamışdır və o nəyəsə asılı olmadan öz gücünə özünü gəlişdirməlidir. Bu məktəb çoxraq jan pol sartr‘ın adıyla bağlıdır.
H : hicri qəməri ili
heterodoks: gənəl din və inanca müxalif olan inanc, mürtəd heterodx
yırtmac: paltov, kot, ətək, kimi giyisilərin arxasında tikilməmiş yeri,çak.